

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

**BOLU VE DÜZCE HALK KÜLTÜRÜNDE TÜRBELER VE
ZİYARET YERLERİ**

DOKTORA TEZİ

**Hazırlayan
HAKTAN KAPLAN**

16810701003

**Danışman
DOÇ. DR. SELÇUK PEKER**

KONYA-2021

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Öğrencinin	Adı Soyadı	Haktan KAPLAN		
	Numarası	16810701003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tezin Adı	Bolu ve Düzce Halk Kültüründe Türbeler ve Ziyaret Yerleri		

Bilimsel Etik Sayfası

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Haktan KAPLAN

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Haktan KAPLAN		
	Numarası	16810701003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	×	
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Selçuk PEKER		
	Tezin Adı	Bolu ve Düzce Halk Kültüründe Türbeler ve Ziyaret Yerleri		

ÖZET

İnsanoğlu tarih sahnesinde kendini gösterdiğinden beri kutsal olan her şeye ilgi duymuş, onunla çeşitli ilişkiler kurmuştur. İnsanoğlunun kutsalla kurduğu bu ilişki, içinde korku ve saygı unsurlarını barındırmaktadır. Ortaya çıkan bu korku ve saygı unsurunun sonucunda içinde kutsal güç olduğunu düşündüğü varlık ve nesneleri memnun etmek için çeşitli ritüeller icra edilmiştir. Bu ritüelleri uygulayanlardan biri de hiç kuşkusuz Türklerdir. Türklerin kadim inançlarında kültür birer kutsallık sembolüdür. Türkler eski dinlerinde hayatlarının her anına kutsallığa konu olan her kültü yansıtmışlardır. Zamanla farklı dinleri kabul etmelerine rağmen eski dinlerinden gelen ve kutsallığın sembolü olan kült varlıkları ve nesneleri terk etmemişler, onları yeni dinleriyle sentezleyerek yaşatmaya devam etmişlerdir.

Müslüman olan Türk milleti İslamiyet'in kabulünden sonra da İslam öncesinde kutsal olduğuna inandığı uygulamaları İslami inanca uygun hâle getirerek yaşamaya devam etmiştir. Bunun en güzel örneklerinden biri, ata mezarlarını ziyaret geleneğidir. Ata mezarını ziyaret etme anlayışı İslamiyet'le birlikte türbe ve yatır ziyaretlerine dönüşmüştür. İslam dininin katı kurallarına ve yasaklarına rağmen atalar kültürünün İslami bir şekli olan veli kültü ve bunun neticesinde ortaya çıkan türbe ve yatır inancı, halk arasında oldukça fazla rağbet gören, etrafında çeşitli anlatılar, inançlar ve uygulamalar barındıran kutsal mekânlar hâline dönüşmüştür.

Günümüzde en önemli inanç merkezleri arasında gösterilen türbe ve yatırların Bolu ve Düzce illerindeki dağılımı, ziyaret sırasında gerçekleştirilen ritüellerin tespiti, ziyaret amaçları, ziyaret zamanları ve menkıbelerin derlenmesi bu çalışmanın ana hatlarını oluşturmaktadır. Bu çalışmada, doğal gözlem, anket ve mülakat neticesinde elde edilen verilerle, türbe ve yatırların ortaya çıkışları, mimari durumları, velilerin tarihî ve menkıbevi şahsiyetleri, ziyaretin ferdi ve toplumsal nedenleri, türbe ve yatırlar ilgili yasaklar, türbe ve yatırların adlandırılması, ziyaret zamanları, ritüeller, adak ve adak çeşitleri, keramet motifleri, ziyaretçi profiliyle ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Çalışmada, Bolu ve Düzce'nin şehir merkezleri ile birlikte toplam 16 ilçesinde tespit edilen 67 kutsal ziyaret yeri etrafında oluşan inanç ve uygulamaların İslam diniyle, eski Türk inanç sistemleriyle ve büyüsel pratiklerle olan ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca kutsal ziyaret yerlerinin işlevleri ziyaret sebeplerine bağlı olarak incelenmiştir. Bolu ve Düzce'deki tüm kutsal ziyaret yerlerinin ilk defa bu çalışmada ele alınması, sözlü kültür içerisinde unutulma riski bulunan anlatıların tespiti ve motifleri bakımından değerlendirilmesi, kutsal ziyaret yerlerinde yatan metfunların adlandırılması ve yeni bir tasnifin oluşturulması ve kutsal ziyaret yerlerinin işlevlerinin kuramsal çerçevede ele alınması, çalışmamızın özgün taraflarını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bolu, Düzce, Türbe, Yatır, Veli Kültü, Atalar Kültü.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Author's	Name and Surname	Haktan KAPLAN		
	Student Number	16810701003		
	Department	Türk Dili ve Edebiyatı/Türk Dili ve Edebiyatı		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	×	
	Supervisor	Doç. Dr. Selçuk PEKER		
	Title of the Thesis/Dissertation	Tombs and Visiting Places in Bolu and Duzce Folk Culture		

ABSTRACT

Ever since mankind manifested on the stage of history, they have been interested in everything sacred and have formed various relationships with it. This relationship that human beings establish with the sacred contains elements of fear and respect. As a result of this element of fear and reverence, it performed various rituals to please beings and objects she considered to be sacred forces. Turks are undoubtedly one of those who practice these rituals. In the ancient beliefs of the Turks, cults are symbols of holiness. Turks reflected every cult subject to sacredness in every moment of their lives in their old religions. Although they accepted different religions over time, they did not abandon the cult beings and objects that came from their old religions and were symbols of holiness, and continued to keep alive by synthesizing them with their new religions.

After the adoption of Islam, the Muslim Turkish nation maintained its presence among the people by making the practices related to cults, which they believed to be sacred, in accordance with the Islamic belief. The best example that proves this situation; It is a tradition of visiting ancestral tombs. The understanding of visiting the ancestral grave has turned into tomb and shrine visits with Islam. As a result of the cult of veli, which is an Islamic form of the ancestral cult, despite the strict rules and prohibitions of the religion of Islam ,the belief of tombs and shrine that emerged has turned into sacred places that are very popular among the people and contain various narratives, beliefs and practices around them.

The distribution of shrines and tomb in the provinces of Bolu and Duzce, which are considered among the most important belief centers of today, determining the rituals performed during the visit, the purpose of the visit, visiting hours and collecting legends are the main topics. In this study, with the data obtained as a result of natural observations, studies and interviews, the emergence and architectural status of tombs and shrine, historical and epic personalities of veli, individual and social reasons for the visit, tomb and shrine prohibitions, giving graves and shrine names, visiting times, rituals, votive and votive types, miraculous motifs and visitor profiles were evaluated.

In the study, the relationship between the beliefs and practices formed around 67 sacred visiting sites in 16 districts of Bolu and Duzce with the religion of Islam, ancient Turkish belief systems and magical practices was examined. In addition, the functions of the holy places of visit were examined depending on the reasons for the visit. In this study, all the sacred places of visit in Bolu and Duzce are handled for the first time, the identification of the narratives that have the risk of being forgotten in the oral culture and their evaluation in terms of their motifs, naming the metfunns lying in the sacred visiting places and creating a new classification and theoretical handling of the functions of sacred place constitute the sides of the originality of our study.

Keywords: Bolu, Duzce, Tomb, Shrine, The Cult of Veli, The Cult of Ancestors.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR.....	XVI
ÖN SÖZ	XVII
GİRİŞ	1
I. Araştırmanın Konusu ve Problemi	1
II. Araştırma Konusuyla İlgili Kuramsal Çerçeve.....	2
III. Araştırmanın Amacı.....	3
IV. Araştırmanın Önemi.....	4
V. Evren ve Örneklem	5
VI. Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi	6
VII. Araştırma Sahası Hakkında Genel Bilgiler	8
a) Bolu'nun Tarihçesi ve Coğrafyası	8
b) Düzce'nin Tarihçesi ve Coğrafyası	10
c) Geleneksel Halk İnançlarının Bolu ve Düzce Yöresindeki Türbelere Yansıması	11
VIII. Türkiye’de Türbe ve Yatırlar Üzerine Yapılan Çalışmalar	14
a) Kitaplar.....	14
b) Makaleler, Bildiriler	18
c) Tezler	25
c1) Doktora Tezleri	25
c2) Yüksek Lisans Tezleri.....	26
IX. Bolu ve Düzce Üzerine Yapılan Çalışmalar	30
a) Kitaplar.....	30
b) Makaleler, Bildiriler	31
c) Tezler	37
c1) Doktora Tezleri	37
c2) Yüksek Lisans Tezleri.....	37

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKLERİN İSLAMİYET'TEN ÖNCEKİ İNANÇ SİSTEMLERİNE KÜLT MERKEZLİ BİR YAKLAŞIM

1.1. Türk Kültüründe Türbe ve Yatır	40
1.1.1. Türk Kültüründe Türbe	40
1.1.2. Türk Kültüründe Yatır	41
1.2. Türbe ve Yatırlarla İlgili Temel Kavramlar.....	42
1.2.1. Adak(Nezir).....	42
1.2.2. Kerâmet.....	43
1.2.3. Makam	44
1.2.4. Menkıbe	44
1.2.5. Tarikat	46
1.2.6. Tasavvuf	46
1.2.7. Şeyh(Mürşit).....	47
1.2.8. Türbe	47
1.2.9. Yatır.....	49
1.2.10. Veli	50
1.2.11. Ziyaret ve Ziyaret Yeri	51
1.3. Kült Nedir?	53
1.4. Bolu ve Düzce Türbe ve Yatırlarında Tespit Edilen Kültler	55
1.4.1. Gök Tanrı Kültü.....	56
1.4.2. Atalar Kültü.....	59
1.4.3. Ölü Kültü	62
1.4.4. Mezar Kültü.....	64
1.4.5. Dağ-Tepe Kültü	65
1.4.6. Ateş Kültü.....	69
1.4.7. Ağaç Kültü	71
1.4.8. Su Kültü	75
1.4.9. Veli Kültü	78
1.4.10. Hızır Kültü.....	79
1.4.11. Kurban Kültü	81
1.4.12. Işık Kültü	82

İKİNCİ BÖLÜM

BOLU VE DÜZCE TÜRBELERİ/YATIRLARI ETRAFINDA OLUŞAN ANLATMALARDAKİ KERAMET MOTİFLERİ

2.1. Velinin Kendi Bedeninde Cereyan Eden Keramet Motifleri	85
2.1.1. Tayy-ı Mekân (Bir Anda Çok Uzak Mesafeleri Kat Edebilme).....	85
2.1.2. Öldükten Sonra Yeniden Dirilmiş Görünme	88
2.1.2.1. Savaşlarda Depremlerde Görünme.....	89
2.1.2.2. Abdest Alırken Görünme	89
2.1.2.3. Diğerleri	90
2.1.3. Öldürücü Tahrip Edici Şeylerden Etkilenmeme.....	92
2.1.3.1. Ateşte Yanmama	92
2.1.3.2. Silahtan Zehirden vs. Etkilenmeme	94
2.1.3.3. Suda Kaynayıp Ölmeme.....	95
2.1.4. Öleceği Yeri ve Zamanı Önceden Bilme	95
2.1.5. Ölmeden Önce Bedenini Dünyadan Çekme	98
2.1.5.1. Aniden Ortadan Kaybolma.....	98
2.1.6. Ölüm Sırasında ve Sonrasında Fevkalâde Hallerin Zuhuru.....	99
2.1.6.1. Başını Kaybetmesine Rağmen Ölmeme.....	100
2.1.6.2. Bedeni Çürümeme.....	103
2.1.6.3. Öldükten Sonra Varlığını Gösterme.....	103
2.1.6.3.1. Kişilerle Konuşarak Varlığını Belli Etme	104
2.1.6.3.2. Işık İnmesi Sonucunda Varlığını Gösterme.....	105
2.1.6.3.3. Mezarında Saygısız Davrananlara Kendini Gösterip Cezalandırma	106
2.1.6.3.4. Rüyada Varlığını Gösterme.....	107
2.1.6.3.5. Türbeden Ses Duyulması Neticesinde Varlığını Gösterme	108
2.2. Tabiat Varlıkları veya Eşyalar Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri	109
2.2.1. Cansız Varlıkları Hareket Ettirme.....	109
2.2.2. Tabiat Kuvvetlerini ve Olayları İstedığı Gibi Yönetme	110
2.2.2.1. Kar, Dolu ve Yağmuru Durdurma; Rüzgâr ve Fırtınayı Dindirme	112
2.2.3. Bir Maddeyi Yoktan Var Etme.....	112
2.2.4. Yerden, Taş veya Kayadan Su Fıskırtma	114
2.2.5. Cansız Varlıkları Hizmetinde Kullanma, Onlara Söz Geçirme.....	116

2.2.6. Maddelerin Mahiyetini Değiştirme	117
2.2.6.1. Taşı Una Çevirme.....	118
2.2.6.2. Parayı Altına Çevirme	118
2.3. Hayvanlar Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri	119
2.3.1. Yabani Hayvanları İtaat Altına Alma	119
2.3.1.1. Yabani Hayvanları Zararsız Hâle Getirme	121
2.3.1.2. Yabani Hayvanları Hizmetinde Kullanma	122
2.3.1.3. Yabani Hayvanlarla Dostluk Kurma	124
2.3.1.4. Ehlî Hayvanlara Söz Geçirme	125
2.3.2. Hayvanları Konuşturma.....	126
2.3.3. Dua ile Gökten Hayvan İndirme.....	128
2.4. Gizli Şeyler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri.....	129
2.4.1. Akıldan Geçenleri Bilme, Düşünceyi Okuma	130
2.4.2. Başka Yerlerdeki, Olayları, Kişileri Görme, Başkalarına Gösterme	131
2.4.3. Gizli Eşyaları Bulup Çıkarma.....	132
2.4.4. Geçmişte Olup Bitenleri Bildirme.....	133
2.4.5. Gelecekte Olacakları Haber Verme	134
2.4.6. Kabir Ehline Vâkıf Olma.....	137
2.5. Mukaddes, İnsanüstü ve Gizli Güçler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri	137
2.5.1. Peygamberi Görme, Onun Tarafından İrşad Edilme	138
2.5.1.1. Rüyada Görme.....	138
2.5.2. Hızır ve Diğer Gayb Erenleriyle Görüşme.....	140
2.5.3. Türbenin Etrafında Olağanüstü Varlıklar ile Karşılaşma.....	142
2.6. Biyolojik Mahiyette Keramet Motifleri.....	143
2.6.1. Ölüyü Diriltme.....	143
2.6.1.1. Ölü İnsanı Diriltme.....	143
2.6.1.2. Ölü Hayvanı Diriltme.....	145
2.6.2. Kısır yahut Yaşlı Kadın ve Erkeği Çocuk Sahibi Yapma	147
2.6.3. Hastalıkları İyileştirme	148
2.6.4. Vücut Arızalarını Giderme.....	150
2.7. Veliliğini Kabul Edenlere Yönelik Keramet Motifleri.....	151
2.7.1. Başkalarını Ermişliğe Kavuşturma.....	151
2.7.2. Mala Mülke Bereket Getirme	152

2.7.3. Az Yiyeceklerle Çok Kişiyi Doyurma	154
2.7.4. Başkalarını İkaz Edip Tehlikeye Düşmekten Kurtarma	156
2.7.4.1. Yanlarında İken Tehlikeye Düşmekten Kurtarma	156
2.7.4.2. Gözlerine Görünerek Tehlikeye Düşmekten Kurtarma	157
2.7.4.3. Rüyalara Girerek Tehlikeye Düşmekten Kurtarma.....	157
2.7.5. Tehlikeye veya Felakete Maruz Kalanları Fiilen Kurtarma.....	158
2.7.5.1. Esir Düşen Askerleri Kurtarma	159
2.7.5.2. Savaşta Orduya Yardım Etme	159
2.7.5.3. Bir Yeri Felaketten Kurtarma.....	161
2.7.5.4. Denizde Yardıma İhtiyacı Olanları Kurtarma	162
2.7.5.5. Doğum Yapan Kadına Yardım Etme	163
2.8. Veliliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Keramet Motifleri	163
2.8.1. Başka Bir Veliye Keramet Kuvvetiyle Üstün Gelme, Onu Kendine Tabi Kılma.....	164
2.8.2. Hasımlarına Beddua Ederek Cezalandırma	165
2.8.2.1. Başına Bir Felaket Getirerek Cezalandırma	166
2.8.2.2. Aniden Öldürerek Cezalandırma	166
2.8.2.3. Taş Hâline Getirerek Cezalandırma	167
2.8.3. Hasımlarına Korku ve Dehşet Verecek Durum ve Kılıklarda Görünme	168
2.8.4. Hasımlarını Fiilen Cezalandırma.....	168
2.8.4.1. Eşyalarını Kullanılmaz Hâle Getirerek	168
2.8.4.2. Zelzele ve Yangın Hâsıl Ederek	169

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOLU VE DÜZCE TÜRBELERİ ETRAFINDAKİ İNANÇ, UYGULAMA VE PRATİKLER İLE TÜRBELERİN ADLANDIRILMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

3.1. Türbe ve Yatır Ziyaretlerinin İşlevleri.....	172
3.1.1. Eğlenme, Eğlendirme ve Hoş Vakit Geçirme İşlevi	173
3.1.2. Değerlere, Toplum Kurallarına ve Törelere Destek Verme İşlevi	174
3.1.3. Eğitim ve Kültürün Gelecek Kuşaklara Aktarılması İşlevi	174
3.1.4. Kişisel ve Toplumsal Baskılardan Kurtulma İşlevi	175
3.2. Türbelerin Ziyaret Nedenleri.....	176
3.2.1. Hastalıklardan Kurtulma ve Şifa Bulma.....	178

3.2.1.1. Aydaşlık Tedavisi.....	179
3.2.1.2. Bezeme Hastalığı Tedavisi.....	181
3.2.1.3. Siğil ve Temriye Hastalığı Tedavisi.....	181
3.2.1.4. Gelincik Hastalığı Tedavisi.....	182
3.2.1.5. Sara Hastalığı Tedavisi.....	182
3.2.1.6. Çeşitli Stres ve Korkular Sonucunda Oluşan Yürek Kalkması Tedavisi.....	183
3.2.1.7. Nazar Tedavisi.....	183
3.2.1.8. Kara sevdaya Tutulanların Tedavisi.....	184
3.2.1.9. Emziren Annelerin Sütünün Artması İçin Gittiği Türbeler.....	185
3.2.1.10. Akıl Hastalığı Olanların (Ruhi Bunalım Geçirenlerin) Tedavisi	185
3.2.1.11. Diğer Hastalıkların Tedavisi	186
3.2.2. Dilek, Arzu ve Taleplerin Yerine Getirilmesi	186
3.2.2.1. Toplumsal Talepler.....	187
3.2.2.1.1. Askere veya Gurbete Gidenlerin Sağlıklı Bir Şekilde Gidip Gelmeleri İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar	187
3.2.2.1.2. Hacca Gidebilmek İçin veya Gidecek Olanlar Tarafından Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar	188
3.2.2.1.3. Yağmur Duası İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar.....	188
3.2.2.1.4. Dinî Bayramlarda ve Kandil Gecelerinde Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar ..	189
3.2.2.1.5. Törensel Kutlamalar İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar	189
3.2.2.1.6. Hidrellez Kutlamaları İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar	190
3.2.2.2. Ferdi Talepler	190
3.2.2.2.1. Hayatın Geçiş Dönemleriyle İlgili Talepler.....	191
3.2.2.2.1.1. Doğumla İlgili Talepler.....	191
a) Çocuğu Olmayan Ailelerin Çocuk Sahibi Olması ve Kısırlığı Gidermek İçin ...	191
b) Yeni Doğan Çocuğun Ölmemesi İçin	191
3.2.2.2.1.2. Sünnet ile İlgili Talepler.....	192
3.2.2.2.1.3. Evlilik ile İlgili Talepler	192
a) Kısmet Açmak İçin Ziyaret Edilen Türbeler.....	192
b) Mutlu Bir Evliliğin Başlangıcı İçin Ziyaret Edilen Türbeler.....	192
c) Sorunlu Evliliklerin Düzelmeye İçin Ziyaret Edilen Türbeler.....	193
3.2.2.2.2. Refah ve Mutlulukla İlgili Talepler	193
a) Ev Sahibi Olmak İçin	193
b) İş Bulmak İçin.....	193

c) Bereket İçin	193
ç) Sınavda Başarılı Olmak İçin	193
d) Kaza Yapmamak İçin.....	193
3.3. Türbeler Etrafında Yapılan Ritüeller	194
3.3.1. Türbeye Dilek Taşı Yapıştırma/Atma Ritüeli.....	195
3.3.2. Türbelerdeki Tuza Dair Ritüeller	195
3.3.3. Türbenin Etrafında Dönme.....	196
3.3.4. Türbenin Bahçesinde Bulunan Havuza veya Çeşmeye Bozuk Para Atma	197
3.3.5. Türbeye veya Türbedeki Ağaca Çaput Bağlama.....	197
3.3.6. Türbede Mum Yakma	199
3.3.7. Türbe veya Yatırda Uyuma	200
3.3.8. Türbede Şeker, Lokum, Bisküvi, Çikolata vb. Dağıtma	201
3.3.9. Ziyaret Edilen Türbelere Kurban Sunulması	201
3.3.9.1. Kanlı Kurban	203
3.3.9.2. Kansı Kurban.....	204
3.3.10. Türbede Bulunan Tespihi Çekme.....	204
3.4. Türbelerin Adlandırılması	205
3.4.1. Gerçek Adı ile Adlandırılma.....	205
3.4.2. Efsaneye Bağlı Olarak Adlandırma	206
3.4.3. Mesleklerine Bağlı Olarak Adlandırma.....	206
3.4.4. Yerleşim Yerlerinin Ad Almasında İsim Kaynağı Olan Veliler	206
3.4.5. Bulunduğu Mekân ile Adlandırılan Türbeler.....	207
3.4.6. Akraba, Arkadaş, Kardeş Veliler.....	208
3.4.7. Üçler, Yediler, Kırklar İnancı ile Adlandırma.....	208
3.4.8. Velinin Gösterdiği Kerametlerle Adlandırılan Türbeler	209
3.4.8.1. Vahşi ve Yabani Hayvanlar Üzerine Gösterilen Kerametler Sonucu Adlandırma .	210
3.4.9. Türbe veya Yatırdaki Metfunun Cinsiyetine Göre Adlandırma.....	210
3.4.10. Suni Yapıların ve Görünümlerinin (Renk, Biçim, vb.) Ad Kaynağı Olması	210
3.4.11. İsimsiz Veliler.....	211
3.4.12. Kelimelerin Değişime Uğramasının Türbelere Ad Kaynağı Olması.....	212
3.4.13. Diğer Adlandırmalar	213
3.5. Türbe ve Yatırlarla İlgili Yasaklar	213

3.5.1. Türbe ve Yatırın İçini veya Çevresini Kazmak (Hırsızlık ve Define Aramak Amacıyla)	214
3.5.2. Türbe ve Yatırın (İstenilmediği Hâlde) Üstünü Dam, Çatı vb. ile Örtmeye Kalkmak	215
3.5.3. Türbe ve Yatırın Çevresinde Alkol Almak	215
3.5.4. Türbe ve Yatırın Varlığına İnanmamak.....	215
3.5.5. Türbe veya Yatırın Bulunduğu Yerden Yol Geçirmek Amacıyla, Mezarı Kaldırmaya Çalışmak	216
3.5.6. Türbe ve Yatırın Bulunduğu Bölgede Hayvanları Avlamak	216
3.5.7. Türbe ve Yatırın Bulunduğu Bölgedeki Ağaçları Kesmek/Zarar Vermek	217
3.5.8. Türbe veya Yatırın Bulunduğu Yerde Davul Çalmak	218
3.5.9. Türbe veya Yatırdan Bir Eşya Almak.....	219
3.5.10. Türbe veya Yatırı Abdestsiz Ziyaret Etmek	219
3.5.11. Aybaşı/Regli Olan Kadının Türbeyi Ziyaret Etmesi	220
3.5.12. Uygunsuz Kıyafetlerle Türbelerin Ziyaret Edilmesi	221
3.5.13. Türbe veya Yatırdaki Mezara Dokunmak.....	221
3.5.14. Türbeyi Ziyaretçilere Kapatmak	222
3.5.15. Türbe veya Yatırın Yanında Saygısızca Davranmak.....	222
3.5.16. Diğer Yasaklar	223

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BOLU VE DÜZCE TÜRBE VE YATIRLARI

4.1. Bolu Türbeleri ve Yatırları.....	224
4.1.1. Merkez	224
4.1.1.1. Eskici Baba Yatırı	224
4.1.1.2. Gölyüzü Türbesi.....	226
4.1.1.3. Kasım Dede Türbesi/Ak Türbe	227
4.1.1.4. Kırmızı Türbe	228
4.1.1.5. Safî Amidî Bolevî Hazretleri Türbesi	229
4.1.1.6. Semerkant-ül Buhara Yatırı.....	234
4.1.1.7. Somuncu Baba Türbesi	235
4.1.1.8. Şeyh Aslahaddin Türbesi	237
4.1.1.9. Tokad-î Hayrettin Türbesi	238

4.1.1.10. Ümmî Kemal Türbesi.....	241
4.1.2. Dörtdivan	245
4.1.2.1. Himmet Dede Türbesi	245
4.1.2.2. Kırklar/Erenler Türbesi	246
4.1.2.3. Secamehmet Dede Türbesi.....	247
4.1.2.4. Şih Şehriban Nine Türbesi	249
4.1.3. Gerede	250
4.1.3.1. Aşağı Tekke Türbesi/Şeyh Hacı Halil Efendi Türbesi.....	250
4.1.3.2. Gazi Dede Türbesi.....	251
4.1.3.3. Ramazan Dede Türbesi	251
4.1.3.4. Sapanlı Dede Türbesi	252
4.1.3.5. Şaban Dede Türbesi	253
4.1.3.6. Şeyh Hüseyin Efendi Türbesi.....	253
4.1.3.7. Yukarı Tekke Türbesi/Geredeli Abdullah Efendi Türbesi	255
4.1.4. Göynük.....	256
4.1.4.1. Akşemseddin Türbesi.....	256
4.1.4.2. Debbâğ Dede Türbesi/Tabak Dede Türbesi	259
4.1.4.3. Emeti Nine Türbesi	261
4.1.4.4. Erenler Türbesi	262
4.1.4.5. Geyikli Baba Türbesi	262
4.1.4.6. Ömer Sikkîn Türbesi	264
4.1.5. Kıbrısık	266
4.1.5.1. Ali Dede Türbesi	266
4.1.6. Mengen	267
4.1.6.1. Babahızır Türbesi	267
4.1.6.2. Sarıkızlar Türbesi	270
4.1.7. Mudurnu	273
4.1.7.1. Abdürrahim Tırsî Türbesi.....	273
4.1.7.2. Aftal Dede Türbesi	275
4.1.7.3. Dâvûd-i Halvetî Türbesi.....	276
4.1.7.4. Doruk Türbe	278
4.1.7.5. Filibeli Hacı Hafız Efendi Türbesi	279
4.1.7.6. Karaaslan Veli Hazretleri Türbesi.....	280
4.1.7.7. Kuzuören Türbesi/Üçlü Yatır.....	284

4.1.7.8. Mudurnulu Şeyh Fahreddin (Fahreddin-i Rûmî) Türbesi	285
4.1.7.9. Samsa Çavuş Türbesi	286
4.1.7.10. Şeyh Mehmet Talui Efendi Türbesi	288
4.1.7.11. Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri Türbesi.....	289
4.1.7.12. Karacaahmet Türbesi.....	291
4.1.8. Seben	292
4.1.8.1. Dedeler (Şıhlar) Türbesi	292
4.1.8.2. Değirmenkaya Türbesi	292
4.1.8.3. Gökhaliller Türbesi	293
4.1.8.4. Güneyce Türbesi	293
4.1.8.5. Kozyaka Türbesi	294
4.1.9. Yeniçağa	294
4.1.9.1. Eroğlu Türbesi.....	294
4.1.9.2. Eskiçağa Türbesi	294
4.1.9.3. Seydi Süleyman Türbesi.....	295
4.2. Düzce Türbeleri ve Yatırları	297
4.2.1. Merkez	297
4.2.1.1. Ali Hamza Türbesi	297
4.2.1.2. Hacıaliler Köyü Yatırı	298
4.2.1.3. Konuralp Ahmet Bey Türbesi	299
4.2.2. Akçakoca	301
4.2.2.1. Eskici Ahmet Dede Türbesi	301
4.2.2.2. Kaplan Dede Türbesi.....	304
4.2.2.3. Koç Baba Türbesi.....	305
4.2.2.4. Tavşan Dede Türbesi.....	307
4.2.3. Çilimli	308
4.2.3.1. Hasan Dede Türbesi	308
4.2.3.2. Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi	308
4.2.3.3. Yabalı Dede Türbesi.....	312
4.2.4. Gölyaka	314
4.2.4.1. Muhap Dede Türbesi	314
4.2.5. Gümüşova.....	315
4.2.5.1. Kuru Dede Türbesi	315

4.2.6. Kaynaşlı	316
4.2.6.1. Ali Baba Türbesi	316
4.2.6.2. Sarıçökek Türbesi.....	318
4.2.7. Yığılca.....	319
4.2.7.1. Şih İsmail/Köse İsmail Türbesi	319
4.2.7.2. Yağcı Hoca Tepesi	320
4.2.7.3. Yedi Kardeşler Türbesi	321

BEŞİNCİ BÖLÜM

BOLU VE DÜZCE TÜRBELERİ ÜZERİNE İSTATİSTİKSEL BİR ÇALIŞMA

5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	324
5.2. Bulgular ve Yorumlar	329
5.2.1. Ziyaretçi Deneklerin Demografik Bilgileri ve Nitelikleriyle İlgili Bulguları	330
5.2.2. Ziyaretçi Deneklerin Dinî Bilgi ve Pratikleriyle İlgili Bulguları	335
5.2.3. Türbelerin Bulunduğu Bölge ve Ulaşım İlgili Bulgular.....	343
5.2.4. Ziyaretçi Deneklerin Ziyaret Süreci ile İlgili Bulguları	345
5.2.5. Ziyaretçi Deneklerin Ziyaret Esnasında Gerçekleştirdikleri Ritüeller, Uygulamalar ve Dilekleriyle İlgili Bulguları.....	359
5.3. Bolu ve Düzce Türbe Ziyaretleri ile İlgili Genel Değerlendirme	365
SONUÇ.....	372
KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ	379
KAYNAKÇA	382
DİZİN	399
A. Veli Adları Dizini.....	399
B. Motif Adları Dizini.....	405
C. Türbe Adları Dizini.....	409
EKLER.....	413
A. Tablolar	413

1. Veli Tablosu	414
2. Şamanizm Kaynaklı İnanç Motiflerinin Bolu ve Düzce Velilerine Dağılışı.....	416
3. Kur'an-ı Kerim ve Hadislerdeki Mucize Motiflerinin Bolu ve Düzce Velilerine Dağılışı	417
4. Kitab-ı Mukaddes (Tevrat ve İncil) Kaynaklı Motiflerin Bolu ve Düzce Velilerine Dağılışı	418
5. Evliya Tezkireleri ile Türk Destanları Kaynaklı İnanç Motiflerinin Bolu ve Düzce Velilerine Dağılışı	419
B. Anket Formu.....	420
C. Fotoğraflar	425
ÖZGEÇMİŞ.....	453

KISALTMALAR

agm.	: Adı geçen makale
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
a.s.	: Aleyhisselam
bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
�ev.	: Çeviren
DLT	: Div�n� L�g�ti't Türk
DTA	: Dinler Tarihi Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Ens.	: Enstitüsü
Fak.	: Fakültesi
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
H�.	: Hazreti
KK	: Kaynak Kişi
m	: metre
M�	: Milattan �nce
MS	: Milattan sonra
pp.	: Page to page
S	: Sayı
s.	: Sayfa
sav.	: Sallallah� aleyhi vesellem
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDV İA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
�ni.	: �niversitesi
V.	: Volume
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınları
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
y.	: Yıl
yy.	: Yüzyıl

ÖN SÖZ

Türbe, yatır, mezar, gibi çeşitli adlarla anılan kutsal mekânlar ve kutsal ziyaret yerleri birer maddi kültür unsuru olmanın yanında kültürel bir mirastır. Bu yerler, hem bireylerin manevi hayatlarını etkileyip yönlendirmekte hem de toplumu bir arada tutan önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Kutsal mekânlar Anadolu'nun hemen her bölgesinde halk tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmaktadır. Buralar çeşitli istekler ve beklentiler için belirli bir zamana bağlı olarak ziyaret edildiği gibi herhangi bir zamana bağlı olmadan da ziyaret edilmektedir. Kutsal ziyaret yerleri etrafında Anadolu insanı tarafından oluşturulmuş bir ziyaret geleneği bulunmaktadır. Bu durum ülkemizde oldukça fazla kutsal ziyaret mekânı bulunmasını açıklamakta ve halk tarafından niçin büyük bir rağbet gördüğünü ortaya koymaktadır.

Türbe ve yatır gibi kutsal mekânların çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevler arasında; ziyaretçilere manevi destek ve moral verme, sosyalleşme, Türk-İslam geleneğini pekiştirme, dinî inançların, geleneklerin yaşatılması ve bunların gelecek nesillere aktarılması gibi işlevler gösterilebilir. Sözüünü ettiğimiz bu işlevlerin devamlılık göstermesi için kutsal mekânları ziyaret edenlerin ziyaret yeriyle ilgili değerleri yüceltmesi, inancıyla ilgili uygulamaları yerine getirmesi gerekmektedir. Bunun yanında ziyaret yerinde türbesi bulunan zat hakkında menkıbeleri ve efsaneleri bilmesi ve bunu çevresindekilere anlatması gerekmektedir.

Anadolu Türklüğü İslamiyet'i kabul ettikten sonra eski inancını tamamiyle terk etmemiş, yeni inanç unsurlarını eskisiyle harmanlayarak yeni bir sentez oluşturmuştur. Türkler, Türk-İslam adı altında eski inançlarını ve İslam inancını bir arada tutmuş ve bu sentezi yaşamının her anına yansıtmıştır. Bu yansımanın temelinde atalar kültü inancı yatmaktadır. Kadim Türklerde ataya olan saygı atanın ölümünden sonra da devam etmektedir. Bu inanç İslamiyet ile birlikte veli kültürüne dönüşmüştür. Dolayısıyla türbe ve yatır gibi kutsal mekânların ziyaret sebebini İslamiyet'te aramamak gerekir. İslam öncesi Türk gelenekleri, uygulamaları ve pratikleri veli kültürüne eklenerek çoğulcu bir ziyaret geleneği oluşmuştur.

Araştırma sahamız olan Bolu ve Düzce kültürel açıdan oldukça zengin bir coğrafyadır. Bu iki il, gerek sosyal gerekse kültürel anlamda zenginliğini büyük oranda Bizans, Selçuklu ve Osmanlı gibi medeniyetlere ev sahipliği yapmasına borçludur. Uzun bir araştırmanın sonucunda ortaya çıkan bu tez, Bolu'nun merkeziyle beraber dokuz ilçesindeki, Düzce'nin ise yine merkeziyle beraber yedi ilçesindeki türbe ve yatırların etraflarında oluşan inançları, uygulamaları ve anlatmaları içine almaktadır. Çalışmamız, Bolu ve Düzce'nin on altı

ilçesinde bulunan toplam altmış yedi türbeye dair 2018-2021 yılları arasında yapmış olduğumuz araştırmayı kapsamaktadır. Çalışma için yazılı kaynaklar (kitaplar, süreli yayınlar tezler vb.) taranıp bilgiler toplandıktan sonra saha araştırmasına çıkılmıştır.

Araştırmamız neticesinde; Bolu il merkezinde on, Dörtdivan ilçesinde dört, Gerede ilçesinde yedi, Göynük ilçesinde altı, Kıbrısçık ilçesinde bir, Mengen ilçesinde iki, Mudurnu ilçesinde on iki, Seben ilçesinde beş, Yeniçağa ilçesinde üç türbe tespit edilmiştir. Düzce’de ise il merkezinde üç, Akçakoca’da dört, Çilimli’de üç, Gökaya’da bir, Gümüşoava’da bir, Kaynaşlı’da iki, Yığılca’da da üç türbe tespit edilmiştir.

Çalışmamızı, Bolu ve Düzce’de tespit edilen kutsal ziyaret yerlerindeki inanç ve pratiklerin gerek eski Türk inanç sistemiyle gerekse semavi dinlerle olan bağlantısının incelenmesi, ziyaretçilerin ziyaret sebeplerinin belirlenmesi, ziyaret yerlerinde yapılan ritüellerin belirlenmesi, türbelerin adlandırma şekillerinin ortaya çıkarılması, etraflarında oluşan yasakların belirtilmesi, işlevlerinin ortaya konması ve ziyaret yerlerinin etrafında oluşan efsane-menkıbe-memorat türündeki anlatımların motifleri bakımından incelenmesi oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmamızda 180 kişi üzerinde uyguladığımız bir de anket yer almaktadır. Bu anketten çıkan veriler ayrı bir bölüm olarak değerlendirilmiştir.

Saha çalışmalarında Türk halk bilimi derleme yöntemlerinden “katılımlı-katılımsız gözlem”, “görüşme” ve “anket” metotları kullanılmıştır. Yaptığımız gözlemlerde doğal ortam tercih edilmiş, ritüel ve pratiklerin icra ortamı, aktarıcısı, anlatma yeri ve zamanı dikkate alınmıştır. Kaynak kişilerden elde ettiğimiz bilgiler görüşme formu doldurtularak veya ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Ayrıca ziyaret mekânlarında çekilen fotoğraflar ile görsel bir arşiv oluşturulmuştur. Çalışmalardan elde ettiğimiz verilerle farklı disiplinler için bilimsel sonuçlar elde edilmiştir.

Bolu ve Düzce’de bulunan kutsal ziyaret yerlerini tespit etmeyi ve bu yerleri çeşitli yönleriyle inceleyip değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma, “Giriş”, bölümler (beş farklı başlık altında), “Sonuç”, “Kaynakça” ve “Ekler” kısımlarından oluşmaktadır.

Çalışmanın *Giriş* kısmında, ilk olarak çalışmanın konu ve kapsamı, amacı ve yöntemi hakkında açıklamalar yapılmış, bu kısımdan sonra araştırma alanı hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler; “Bolu’nun Tarihçesi ve Coğrafyası”, “Düzce’nin Tarihçesi ve Coğrafyası” ve “Geleneksel Halk İnançlarının Bolu ve Düzce Yöresindeki Türbelere Yansıması” alt başlıkları altında değerlendirilmiştir. Giriş kısmında ayrıca “Türkiye’de Türbe

ve Yatırlar Üzerine Yapılan Çalışmalar” başlığı altında Türkiye’deki kutsal ziyaret yerleriyle ilgili çalışmalar; kitaplar, makaleler ve bildiriler, doktora ve yüksek lisans tezleri alt başlıklar hâlinde kronolojik olarak verilmiştir. İlgili bölümün devamında “Bolu ve Düzce Üzerine Yapılan Çalışmalar” ele alınarak bir önceki başlıkta olduğu gibi kitaplar, makaleler ve bildiriler, doktora ve yüksek lisans tezleri başlıklar hâlinde kronolojik olarak sıralanmıştır.

Çalışmanın “Türklerin İslamiyet’ten Önceki İnanç Sistemlerine Kült Merkezli Bir Yaklaşım” adlı *Birinci Bölümünde* “Türk Kültüründe Türbe ve Yatır” kavramı üzerinde durulmuş, bu kavramların eski Türk inancındaki izlerine, adlandırmalarına ve önemine değinilmiştir. Bu başlık altında türbe ve yatır arasındaki farklar da ele alınmış, sonrasında adak, kerâmet, makam, menkıbe, tarikat, tasavvuf, şeyh, türbe, yatır, veli ve ziyaret kavramları açıklanmıştır. Bu bölümdeki bir diğer başlığımız “Kült Nedir?” başlığıdır. Bu başlık altında kült kelimesinin kökenine değinilmiş, kültün çeşitli sözlüklerdeki tanımları, Türk kültüründeki önemi, çıkış noktası ile türbe ve yatırlara nasıl yansıdığı incelenip değerlendirilmiştir. Bu bölümün devamında Türk toplumunda ziyaret algısının temelini etkileyen belli başlı kültler; “Gök Tanrı kültü”, “atalar kültü”, “ölü kültü”, “mezar kültü”, “dağ-tepe kültü”, “ateş kültü”, “ağaç kültü”, “su kültü”, “veli kültü”, “Hızır kültü”, “kurban kültü” ve “ışık kültü” gibi alt başlıklar da ele alınmıştır. Çalışma sahamızda tespit ettiğimiz kültlerden oluşan bu bölümde sahada tespit edemediğimiz kültlere yer verilmemiştir. Ayrıca ele aldığımız kültlerin Budizm, Maniheizm, Mazdeizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi dinlere nasıl yansıdığı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu sayede kutsal ziyaret yerlerinin din ve inanç sistemlerindeki kökeni belirlenmeye çalışılmış ve bu kavramlar etrafında şekillenen ritüeller değerlendirilmiştir.

“Bolu ve Düzce Türbeleri/Yatırları Etrafında Oluşan Anlatmalardaki Keramet Motifleri” adlı *İkinci Bölümde* Bolu ve Düzce’nin 16 ilçesinde tespit edilen 67 kutsal ziyaret yeri etrafında anlatılan menkıbelerdeki motifler ortaya çıkarılarak 8 başlık altında 75 motif tasnif edilmiştir. Bu bölümün hazırlanmasında Ahmet Yaşar Ocak’ın *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri* adlı eserinden faydalanılmıştır. Ocak’ın tasnifinde yer almadığı hâlde sahada tarafımızca tespit edilen bazı motifler de ilgili başlıklar altına (Dua ile Gökten Hayvan İndirme, Doğum Yapan Kadına Yardım Etme ve Türbenin Etrafında Olağanüstü Varlıklar ile Karşılaşma) tarafımızca yerleştirilmiştir.

Çalışmanın “Bolu ve Düzce Türbeleri Etrafındaki İnanç, Uygulama ve Pratikler ile Türbelerin Adlandırılması Üzerine Bir İnceleme” adı verilen *Üçüncü Bölümü* beş alt başlıktan

oluşmaktadır. İlk başlığımız türbe ve yatır ziyaretlerinin işlevleri hakkındadır. Bu başlık altında türbe ve yatır ziyaretlerinin işlevleri folklorun dört işlevine göre incelenmiştir. İkinci alt başlıkta türbelerin ziyaret nedenleri ele alınmıştır. Ele alınan ziyaret nedenleri hastalıklara şifa bulma ve dileklerin yerine getirilmesi amacıyla yapılan ziyaretler olarak ayrı başlıklar altında belirtilmiştir. Üçüncü alt başlıkta, çalışma yaptığımız türbeler etrafında yapılan ritüellere ve dinî uygulamalara değinilmiştir. Bu başlık da kendi içerisinde alt başlıklara ayrılarak türbeler etrafında yapılan çeşitli ritüeller, bütün detaylarıyla ve eski Türk inancıyla karşılaştırılarak işlenmiştir. Dördüncü alt başlık ise türbelerin adlandırılması konusu hakkındadır. Bu kısımda türbe ve yatırların adlarını hangi sebeplere bağlı olarak aldıkları üzerinde durulmuş ve konuyla ilgili olarak sahada tespit edilen bilgiler örnek olarak verilmiştir. Bu bölümün beşinci ve son alt başlığı altında, araştırma alanımızdaki türbe ve yatırların etrafında oluşan yasaklar ele alınmıştır. Türbe ve yatırlarla ilgili tespit edilen yasaklar örneklendirilerek yasakların kaynağına değinilmiş ve karşılaştırmalar yapılmıştır.

“Bolu ve Düzce Türbe ve Yatırları” adlı *Dördüncü Bölümde* araştırma alanını oluşturan Bolu ve Düzce’nin 16 ilçesinde tespit edilen 67 kutsal ziyaret yerinde derleme çalışması sırasında elde edilen bilgiler paylaşılmıştır. Kutsal ziyaret yerlerindeki türbe ve yatırlar (il merkezi başta olmak üzere) ilçelere göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Kutsal ziyaret yerleri hakkındaki bilgiler; “türbe ve yatırın kimliği”, “yeri ve konumu”, “mimari yapısı”, “türbe ve yatırda yatan kişilerin adı, tarihî ve menkıbevî kişiliği”, “ziyaret zamanları”, “ziyaret sebepleri”, “türbe ve yatır etrafındaki inanışlar ve uygulamalar”, “türbe-yatırla ilgili anlatmalar” ve “motifler” alt başlıkları altında sınıflandırılarak verilmiştir. Yaptığımız derleme sonucunda yukarıdaki başlıklardan herhangi biri ilgili türbe veya yatırda tespit edilememişse tespit edilemeyen başlığa yer verilmemiştir.

Çalışmanın son bölümünü oluşturan “Bolu ve Düzce Türbeleri Üzerine İstatistiksel Bir Çalışma” adlı *Beşinci Bölümde* “Akşemseddin, Tokad-î Hayrettin, Karaaslan, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri, Abdürrahim Tırsî, Babahızır, Ömer Sikkîn, Himmet Dede, Aşağı Tekke, Geredeli Abdullah Efendi, Konuralp Ahmet Bey, Ali Baba ve Eskici Ahmet Dede” türbeleri üzerinde bir anket çalışması yapılmış ve elde edilen veriler tablolar hâlinde karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Bu bölümde yaptığımız anket çalışması 180 kişi üzerinde uygulanmıştır. Çalışmamızda yukarıda verilen türbeleri seçmemizin en önemli nedeni bu türbelere bölge halkının daha fazla teveccüh göstermesi ve ziyaretçi sayılarının diğer türbelere göre fazla olmasıdır. Çalışmamızın bu bölümü oldukça orijinal ve diğer disiplinler için örnek teşkil edecek bir bölümdür.

Sonuç kısmında, çalışmada her bölümde elde edilen önemli bulgulara yer verilmiş ve elde edilen sonuçlar bir bütünlük içerisinde değerlendirilmiş, ulaşılan sonuçların gerek Türkoloji, gerekse diğer bilim dallarına sunacağı katkılar da belirtilmiştir.

Çalışmamızda, veli, motif ve türbe adlarının yer aldığı üç farklı *Dizin* oluşturulmuştur. Görüşme yapılan kaynak kişiler hakkındaki bilgiler *Kaynak Kişiler Listesi* kısmında, çalışmada yararlandığımız kaynakların künyeleri ise *Kaynakça* kısmında verilmiştir.

Çalışmamızın *Ekler* kısmında, türbeler etrafında anlatılan menkıbelerdeki motifler “Şamanizm Kaynaklı İnanç Motifleri”, “Kur’an-ı Kerim ve Hadislerdeki Mucize Motifleri”, “Kitab-ı Mukaddes Kaynaklı Mucize Motifleri” ve “Evliya Tezkireleri ile Türk Destanları Kaynaklı İnanç Motifleri” başlıkları altında ayrı ayrı tasnif ederek tablolar hâlinde gösterilmiştir. Bu tasnif tablosunu yapmadan önce etrafında anlatılan menkıbelerde motif unsuruna rastlanan veliler ayrı bir tabloda numaralandırılmıştır. Bu bölümde ayrı bir tasnif yapmamızın nedeni; menkıbelerde rastladığımız keramet motiflerinin kökenleri hakkında bilgiler vermektir. Bu şekilde bir motif tasnifinin benzer çalışmalarda bulunmayı bizi bu tasnifi yapmaya yöneltmiştir. Bu bölümün devamında çalışma sahasında kullandığımız anket formu ve türbelerin görselleri de yer almaktadır.

Bu çalışma, Bolu ve Düzce’nin merkez, ilçeler, beldeler ve köylerdeki türbe ve yatırırlarını saha çalışmasıyla tespit ve değerlendirmeye tabi tutmuştur. Yapılan saha araştırması sonucunda, türbe ve yatırırları kimlerin niçin ziyarette bulundukları, ziyaret şekilleri ve menkıbeler bir araya getirilmiştir. Gözlem, mülakat ve anket metotları ile sahada yapılan bu çalışma çeşitli eksiklerine rağmen türbe ve yatırırlar üzerine araştırmada bulunacak bilim adamlarına farklı bir bakış açısı kazandıracaktır.

Bolu ve Düzce’yle ilgili aylar süren derleme çalışmalarında katkılarını esirgemeyen kayımbiraderim Batuhan ÖZÇELİK’e, mesai arkadaşım Ahmet ÖZDEMİR’e, yazdığım bölümleri okuyup düzeltme önerilerinde bulunan arkadaşlarım Aydın GÖKTAŞ’a ve Mehmet KAYA’ya teşekkür ederim. Araştırma konusunun belirlenmesinde ve araştırma sürecinde her türlü yardımını gördüğüm lisanstan doktora çalışmasına kadar beni yetiştiren ve bilimi bir disiplin olarak bilinçaltıma yerleştiren Dr. Öğr. Üyesi Aziz AYVA hocama, her zaman fikirlerine başvurduğum Prof. Dr. Sinan GÖNEN hocama müteşekkirim.

Son olarak lisansüstü eğitimimin her anında verdiği dersler ile halk bilimi alanındaki bilgi birikiminin gelişmesine katkıda bulunan, tezimi titizlikle ve sabırla okuyup sürekli

geliştirmemi sağlayan tez danışmanım, kıymetli hocam Doç. Dr. Selçuk PEKER'e ve tez konumun belirlenmesinde öncülük eden, üzerimde oldukça büyük emeği olan rahmetli hocam Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN'e şükranlarımı sunarım. Ayrıca vakitlerinden ve rızklarından fedakârlık ederek oluşturduğum bu çalışmada beni destekleyen biricik eşim Gizem KAPLAN'a ve oğlum Göktürk KAPLAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Haktan KAPLAN

Konya, 2021

GİRİŞ

Türkler, tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren diğer milletlerle etkileşim hâlinde olmuşlar; onların kültürlerinden, dinlerinden birtakım unsurları kendi bünyelerine katmışlar, bunun sonucunda değişik kültürleri kendi kültürlerinin içinde harmanlamışlardır.

Kimi Türk boyları, tarih boyunca Şamanizm, Maniheizm, Budizm, Zerdüştlük, Hristiyanlık, Yahudilik gibi dinleri kabul etmişlerdir. Bunun sonucunda pek çok kültürden alınıp bir potada eritilen renkli bir kültür ortaya çıkmıştır. VIII. yüzyıldan itibaren İslamiyet'i benimsemeye başlayan Türk ulusu İslam öncesi inançlarını tamamıyla terk etmemiş, eski dinî inancıyla yeni dininin inancını birleştirerek bir sentez ortaya çıkarmış ve bu sentezi İslamiyet adı altında devam ettirmiştir.

X. asırdan itibaren Anadolu'ya gelen Türkler bu coğrafyada hâkim olan Hristiyan kültürü karşısında kendi kültürlerine ait tavrı sürdürmüşlerdir. Orta Asya'da tanıştıkları İslam'ı gittikleri her bölgeye taşıyan Türkler, “Horasan erenleri” aracılığı ile ayak bastıkları Anadolu topraklarında Hristiyan aziz kültü ile Müslüman veli kültürünü ilişkilendirmişler, (Kartal, 2017: 24) Hristiyan manastır modelini tekkelerde hayata geçirmişlerdir. Bu modelin hayata geçmesiyle fethedilen yerlerin kalıcı olması sağlanmış, İslam'ın Anadolu coğrafyasında yayılması gün geçtikçe hızlanmıştır.

Ahmet Yesevî'nin yetiştirdiği Horasan erenleri Anadolu'nun çeşitli yerlerine gelerek etraflarında topladığı müritlerle çeşitli tekkeler açmışlardır. Bir yandan savaş meydanında mücadele verilirken bir yandan da ilim sahasında evliyalar aracılığıyla mücadeleler verilmiştir. Velilerin hayattayken verdikleri mücadeleler, onların ölümünden sonra da müritleri, talebeleri tarafından devam ettirilmiş ve o bölgenin tamamıyla Türkleşmesi, İslamlaşması sağlanmıştır. Bunun en güzel örneklerini araştırma bölgemiz Bolu ve Düzce'de görmekteyiz.

I. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Tasavvuf edebiyatının en temel kaynaklarından olan menakıpnameler, özellikle velilerin kerametlerinin konu edildiği efsaneler olarak da bilinmektedir. İslam dünyasında IX. yüzyılda başlayan tasavvuf hareketleri, tasavvuf felsefesini ortaya çıkarmış ve bir müddet sonra velilerin insanüstü hâlleri demek olan keramet hikâyeleri oluşmaya başlamıştır. Başlangıçta sözlü olarak gelişen bu hikâyeler XIII. yüzyıldan itibaren kitap olarak ortaya çıkmıştır (Alptekin, 2012: 26).

Veli etrafında anlatılan ve menkıbe olarak nitelendirdiğimiz anlatımlar günümüzde hâlâ anlatılmaya devam etmektedir. Bu durumun sebepleri arasında o kişinin kutsallaştırılmaya çalışılması ve halkın inanç ihtiyaçlarını gösterebiliriz.

Bugün türbe olarak nitelendirilen anıt mezarlar daha çok bir istekte bulunmak, çeşitli hastalıklara şifa bulmak amacıyla halk tarafından ziyaret edilmektedir. Bolu ve Düzce üzerine yapacağımız çalışmamızda bu örneklerle oldukça fazla rastlayacağımızdan şüphemiz yoktur.

Kutsalın tezahür ettiği yerler olan türbe, mezar, kutsal ağaç, su, taş ile türlü dilek yerleri ve bunlardan başka çeşitli amaçlarla ziyarete konu olan adak yerleri kitabi dine nispetle paralel bir din olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sonucunda halk dindarlığının karakteristik bir boyutu olarak adak ve ziyaret dindarlığı olgusu gelişmiştir. Halk dindarlığının özel bir formu olan bu olgu dinî-mistik, sihri, sosyo-kültürel olgu ve gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda; çalışmamızda türbeleri kimlik, işlev, inanç, uygulama ve etrafında anlatılan anlatılar olarak işlemeye çalıştık. Türbelerin isimlerini nasıl aldıklarına, insanların hangi sebeplerle bu türbeleri ziyaret ettiklerine cevaplar aradık. Ayrıca türbelerde yatan zatların sağlıklarında veya öldükten sonra ortaya çıkan anlatılardaki keramet motiflerini işlevlerine göre tasnif ettik.

II. Araştırma Konusuyla İlgili Kuramsal Çerçeve

Bu sahada yapılan çalışmalara bakıldığında din sosyolojisi, din psikolojisi, dinler tarihi, sanat tarihi gibi ilimlerin eskiden beri olan yoğun ilgisi görülecektir. Yapılan bu çalışmaların katkıları önemlidir. Halka dair her ne varsa hepsini araştırma sahası içine alan halk biliminin ise yakın döneme gelinceye kadar bu konulara uzak kaldığı bir gerçektir.

Kutsalın tezahür ettiği mekânlardan biri olan türbeler, pek çok insanın olağanüstü anlamlar yüklediği, sembolik uygulama ve ritüellerin gerçekleştiği, ziyaret eden ve edilen arasında özel ilişkilerin kurulduğu yerlerdir. Tecrübeye dayalı tekrarlarla yaşanmışlıklar neticesinde insanlarda tapınmadan ziyade bir saygı ve ilgi ortamı oluşturmaktadır.

Türbe ve ziyaret yerleri üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda belirli bir bölgedeki ziyaret yerlerinin tamamı “türbe, yatır, su, ağaç, mağara, kaya, taş” ele alınmaya çalışılmıştır. Dinler tarihi, sosyoloji ve halk kültürü açısından ortaya konan çalışmalarda türbe ve yatırlar, ziyaret yerleri olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın ana konusunu türbeler ve ziyaret yerleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda amacımız, halk inancı içerisinde türbeler etrafında oluşarak yeniden şekillenen, farklı formlara bürünen uygulama ve ritüellerin dayandığı tarihî ve kültürel arketipi ilişkilendirebilmektir. Yasaklama, popüler kültür, şehirleşme, modernite gibi etkenlerle halk dindarlığı ve geleneksel Türk dini içinde ziyaret kültürünün azalsa da silinemeyeceği anlaşılmaktadır. Araştırmamızın kuramsal çerçevesini, Bolu ve Düzce illerindeki türbelerle sınırlandırdığımız halk inançları oluşturmaktadır.

III. Araştırmanın Amacı

Din, toplumları ayakta tutan ve yaşam şekillerini belirleyen en önemli normlardan biridir. Türk toplumunun kutsala yüklediği değer geçmişten günümüze önemini kaybetmeden süreklilik arz etmiştir. İnsanoğlunun kutsalı hissettiği mekânlardan birisi olan türbe ve yatırlarda gerçekleştirilen ritüellerin tespiti, ziyaret amaçları, ziyaret zamanları ve menkıbelerin derlenmesi bu çalışmanın hareket noktasıdır. Bugün, türbe ve yatır ziyaretlerinin temelini hiç kuşkusuz *Atalar Kültü* oluşturmaktadır. Ataların takdisine dayanan atalar kültü merkezinde şekillenen türbe ve yatırlar, Anadolu'nun her şehrinde olduğu gibi Bolu ve Düzce'nin merkezinde ve ilçelerinde de oldukça fazladır. Anadolu'da türbe ve yatır olmayan yerleşim yeri yoktur tezinden hareketle Bolu ve Düzce'nin merkezinde, ilçelerinde, kasabalarında ve köylerinde bulunan bu mekânlar, bütün yönleriyle değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Türbe ve yatır ziyaretleri sırasında ortaya çıkan inanış ve uygulamalar eski Türk inanç sistemiyle ilişki içerisinde. Kutsalı hissetme ihtiyacı korku ve saygıyı da beraberinde getirir. Bu sebeple ziyaret öncesi ön hazırlık, uygulama aşaması ve uygulama sonrasında ortaya konan inanç ve pratikler halk kültüründe bir araya getirilmiştir. Ziyaret yerleri denilince aklımıza türbe ve yatırlar dışında; ağaç, su, taş, kale, kilise ve diğer merkezler de gelebilir. Tezimizin adını, "*Bolu ve Düzce Halk Kültüründe Türbeler ve Ziyaret Yerleri*" olarak belirlediğimiz için çalışmamıza diğer ziyaret yerleri dâhil edilmemiştir.

Bolu ve Düzce çevresi ile ilgili şimdiye kadar böyle kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olması bizi böyle bir çalışmaya yöneltmiştir.

Araştırmamızın amacı, Bolu ve Düzce yöresinden yola çıkarak Türk kültüründe görülen türbe ve yatır ziyaretlerinin tarihsel arka planını, ziyaret zamanlarını, ziyaret öncesi ve sonrası uygulamaları ortaya koymaktır.

IV. Araştırmanın Önemi

Türk halk dindarlığının özel bir formu olan türbe, adak, ziyaret dindarlığı ve kültürü Türk toplulukları içerisinde çok yönlü ve fonksiyonlu dinî, mistik, sihrî, sosyo-kültürel olgu ve gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. (Günay-Güngör, 2003: 7)

Türk halk dindarlığı gibi esasları; tarihî, kültürel ve sosyolojik etkileri çok girift olan konunun türbeler ve ziyaret yerleri etrafında oluşan uzantıları tasavvufa, tarikatlara, çeşitli inanmalara ve ritüellere kadar gitmektedir.

En genel anlamıyla bir yeri veya bir kişiyi görmeye gitmek anlamına gelen ziyaret kelimesi, Anadolu’da kutsal mekânlara gitme davranışını da içerir. Söz konusu olan ziyaret; yatır, türbe, tekke, dede mezarı, ziyaret gibi çeşitli isimler ile anılan ve çoğunlukla veli, evliya, dede, baba vb. isimler verilen, manevi güç ve meziyetlerine inanılan kişilerin yattıkları kabul edilen yerlere belli dilek ve isteklerle yapılan ziyaretler ve bu alanda oluşmuş inanç ve uygulamaları kapsar (Günay-Güngör, 2001: 10).

Kutsalın tezahür ettiği (hierofani) yerler olarak türbe, yatır, mezar, kutsal ağaç, su, taş ile türlü dilekler, adaklar, amaçlar ve çeşitli usullerle ziyarete konu teşkil eden öteki adak ve ziyaret yerleri ile adak ve ziyaret dindarlığı, “kitabî dinî kültüre” nispetle bir alt kültürle hatta bazen karşıt kültür ve normatif dine nispetle de bir tür “paralel din” konumunda, halk dindarlığının oldukça fonksiyonel kutsal odakları olarak karşımıza çıkmaktadır. (Günay-Güngör, 2003: 6). Halk dindarlığının karakteristik bir boyutu olarak adak ve ziyaret dindarlığı olgusu gelişmiştir. Türbe, adak ve ziyaret dindarlığı toplum kültürü ve yaşanan dinin çok önemli yönünü oluşturmaktadır. Halk dindarlığının özel formu niteliğinde çok yönlü ve fonksiyonlu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu sosyo-kültürel olgu çerçevesinde amaçlanan, Bolu ve Düzce’de bulunan türbe ve ziyaret yerlerine paralel inanç ve uygulamaları halkbilimsel açıdan inceleyerek tahlil etmektir. Çalışmanın amacı, Bolu-Düzce türbelerinin ve ziyaret yerlerinin eksiksiz bir envanterini çıkarmak değildir. Bölge halkının türbe ve ziyaret yerleri inancına bakış açısının, bu yerler etrafında oluşan yaygın uygulamaların ve anlatıların değerlendirmesini yapmaktır. Bu nedenle araştırma yapılacak türbelerin seçimi sırasında daha çok Bolu ve Düzce halkı için günümüzde dinî çekiciliği devam eden, işlevini kaybetmemiş türbeler ve ziyaret yerleri tercih edilmiştir. İnceleme sahasını Bolu ve Düzce illeri olarak seçmemizin nedeni bu yerlerin konumu itibarıyla geçmişinde birçok milleti ve dini bünyesinde barındırmış olması, millî kültür içerisinde bu çeşitliliği yaşatarak halkının yaşamına bu türbelerin ve ziyaret yerlerinin ne derecede yansıdığını göstermeye çalışmaktır. Çalışmamız Bolu ve Düzce illerinin hem

sosyolojik hem de ziyaret geleneğinin belirtilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bolu ve Düzce yöresinin ziyaret geleneğinin incelenmesi, tespit edilmesi ve ziyaret geleneğinin geleceğine dair tahminlerde bulunması çalışmamızın bir başka önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu bölgede şimdiye kadar kutsal ziyaretgâhlar üzerine kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olması bizi bu çalışmayı yapmaya yöneltmiştir.

V. Evren ve Örneklem

Bu çalışma Bolu ve Düzce illerindeki genelde ziyaret yerlerini özelde ise türbe ziyaretlerini kapsamaktadır. Araştırmamız; gelenekler, görenekler, ayinler, törenler halk inançları temelinde halk bilimi disiplini ve yöntemlerini kullanarak ortaya konmuştur. Ancak konumuzun din sosyolojisi, dinler tarihi, antropoloji gibi geniş bir alanın çalışma sahası içine de girdiği unutulmamalıdır. Her bilim dalının kendisine has inceleme yöntemleri vardır. Araştırmamız, nitel araştırma verilerine dayanacaktır. Veriler görüşme (mülakat), katılımlı gözlem ve katılımsız gözlem yöntemleri aracılığıyla derlenmiştir.

Konumuzu uzaktan yakından ilgilendiren yazılı kaynaklar taranarak bilgiler toplanmıştır. Sözlü kültür ortamından derlediğimiz inançlar, uygulamalar ve ritüeller; basılı, görsel ve işitsel kaynaklardan elde ettiğimiz tüm bu veriler halk bilimi disiplini içerisinde analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Bu çalışma için birkaç aylık hazırlık döneminin ve konuyla ilgili kaynak taramasının ardından araştırma bölgesi olarak seçilen Bolu ve Düzce illerinin tarihi ve coğrafyası ile ilgili bilgiler; illerin idari bölümlerini detaylı gösteren haritalar toplanmıştır. Yazılı verilerle yetinilmeyip derleme esnasında yeni türbe ve ziyaret yerlerinin olup olmadığı da araştırılarak varsa yeni derleme mekânlarına da gidilerek bilgiler toplanmış, bu türbe ve ziyaret yerleri de işlevselliği bakımından ele alınarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Seçilen türbeler ve ziyaret yerleri hakkında bilgi toplayabilmek için çeşitli kaynak kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Anlam belirsizliğini önlemek amacıyla bu kaynak kişiler, çalışmanın “Ekler” bölümünde numaralandırılmış ve hangi bilginin hangi kaynak kişiye ait olduğu, metinde numara yöntemiyle gösterilmiştir. Ayrıca çalışmada kaynak kişilerden aktarılan anlatılarda yöre ağzına fazla müdahale edilmemiş, ağız özelliği olduğu gibi aktarılmış, gerekli görülen sözcükler için açıklamalarda bulunulmuştur.

Bilindiği gibi geleneksel bilim anlayışının vazgeçilmez öğelerinden birisi “*genelleme*”dir. Üzerinde çalışılan bir dizi sınırlı sayıdaki değişken arasında bulunan ilişkiler belirli güvenlik aralıklarıyla değişkenlerin dâhil olduğu evrene genellenir. Bu nedenle evrenin kesin hatlarıyla belirlenmesi önemlidir.

Evrenin kesin hatlarının belirlenmesi araştırmacının bütün sorunları çözeceği, alanı eksiksiz bir taramadan geçireceği ve mutlak bir analiz yapacağı anlamına gelmez. Çünkü evren bir araştırmacının ulaşamayacağı kadar büyüktür. Araştırmacılar çalışılabilirlik açısından onlarca, yüzlerce hatta milyonlarca unsur arasından seçtikleri ile “örneklem” kümesini oluştururlar. Bütün bir evreni çalışmak yerine evreni temsil etme gücüne sahip sınırlı sayıda birey, olay veya olgu tercih edilerek sonuca gidilmektedir. Burada sosyal bilimlerdeki geleneksel bilim anlayışının “indirgeme” ilkesi kullanılmıştır. Çok sayıda birey, olay veya olguyu içeren “evren” içinden temsil vasfı olan unsurlar seçilerek oluşturulan “örneklem” küçük ve çalışılabilir bir büyüklüğe “indirgeme” yapılarak sonuçlara ulaşılmaya çalışılır. Burada bulunan sonuçlar tersi bir süreçle evrene genellenir (Yıldırım-Şimşek, 2013: 129). Alan araştırma çalışmalarımızda “katılımlı gözlem” yapma imkânı bulduğumuz bazı yerlerde “yarı yapılandırılmış” yöntemlerle doğal ortamlarda halk kültüründeki inanç ve uygulamaları gözlemlene fırsatı bulduk.

Çalışmamıza sadece Bolu ve Düzce illerindeki türbeler dâhil edilmiştir. Ziyaret kavramı içinde kutsal dağ, taş, kaya, anıt mezar, ören yeri, anıtsal mezar, yatır, türbe, vb. ziyaretgâhları dâhil edebileceğimiz geniş bir evren ifade edilmektedir. Biz araştırma evrenimizi Bolu ve Düzce türbelerinden oluştururken “örneklem”i ise Dörtdivan, Gerede, Göynük, Kıbrıscık, Mengen, Mudurnu, Seben, Yeniçağa, Akçakoca, Cumayeri, Çilimli, Gökaya, Gümüşova, Kaynaşlı ve Yığılca ilçeleri oluşturmaktadır.

VI. Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Folklorik ürünlerin analiz sürecini; “verinin toplanması/derlenmesi”, “toplanan verilerin sınıflandırılması ve geçmişten günümüze uygulama”, “anlatma ve inançların tarihsel ve kültürel arka planı ile ilişkilendirme safhası” şeklinde üç kısımda özetleyebiliriz.

Bu bağlamda girişte çalışma sahamız ve araştırmamız hakkında kısa bilgiler verilmiş, Bolu ve Düzce’nin genel hatları ile kısa tarihinin yanında inanca ve inanışlara bağlı geleneksel kültürü içinde türbeler bu bölümde değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bölümde Türkiye’de kutsal ziyaret yerleri üzerine yapılan çalışmalar çeşitli başlıklar altında tanıtılmıştır. Bolu ve Düzce üzerine yapılan çalışmalar da yine bu bölümde ele alınmıştır.

Birinci bölümde türbeler ve çevresinde ortaya çıkan inançların kültürle olan ilişkisi üzerinde durulmuş, değerlendirme kısmında “Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış (Aksaray Örneği)” (Peker, 2015)’den faydalanılmıştır.

İkinci bölümde “Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnâmeler” (Ocak, 2010) adlı eser ilk referans kaynağımızdır. Bu bölümün kurgusu adı geçen eser üzerinden ortaya

çıkmiştir. Gerek yazılı kaynaklardan gerekse saha araştırmamız sırasında derlediğimiz anlatılardaki keramet motifleri bu bölümün ana temasını oluşturmuştur. Halk nezdinde velilik ve keramet iç içe geçmiş bir bütündür. Dolayısıyla araştırma sahamızdaki evliyalara hakkında anlatılan efsane, menkıbe ve memorat gibi anlatılarda yer alan keramet motifleri ikinci bölümde ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeyi yaparken rastladığımız keramet motiflerinin kökenlerine inmeye çalışılmış, diğer yörelerdeki varyantlarına atıflarda bulunulmuştur.

Üçüncü bölümde Bolu ve Düzce'deki türbeler etrafında oluşan inanç, uygulama, pratikler ve türbelerin adlandırılması halk bilimi disiplini içerisinde incelenmiştir. Ayrıca yine bu bölümde türbeler işlevleri açısından ele alınmıştır. İnsan-mekân ilişkisinde değerlendirdiğimiz türbeler dinî görevlerinin yanında halk tıbbında birer tedavi merkezi olarak da kullanılagelmıştır. Biz de çalışmamızda türbelerin ziyaret nedenlerini, ziyaret fonksiyonlarını bir sınıflandırmaya tabi tuttuk. Bunun yanında çalışma sahamızdaki türbeler ve yatırlar etrafında oluşan yasakları da sınıflandırarak belirtmeye çalıştık.

Dördüncü bölümde Bolu ve Düzce'den altmış yedi türbeye dair bilgiler verilmektedir. Ele aldığımız her türbeyle ilgili bilgiler verilirken kendi içinde altı kısma ayrılarak bir sistem oluşturulmuştur. Bu bölümde elde ettiğimiz verilere kendi yorumlarımızı katmadan objektif betimlemelerde bulunulmuştur. Kendi içinde altı kısımdan oluşan bu bölümün ilk kısımda türbelerin adı, yeri ve mimari yapıları tespit edilmiş, ikinci kısımda türbede bulunan metfunun menkıbevi ve tarihi kişiliği hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü kısımda ziyaret zamanları belirlenerek bununla ilgili tespitler ortaya konulmuş dördüncü kısımda ise türbelerin ziyaret sebepleri belirtilmiştir. Beşinci kısımda türbeler etrafında oluşan inanç ve uygulamalar kaydedilmiştir. Son olarak ele aldığımız beşinci kısımda adı geçen türbeyle ve türbede bulunan metfunla ilgili -varsa- anlatımlar ortaya konulmuştur.

Çalışmamızın beşinci bölümü istatistiksel bir anket çalışmasıdır. Bu bölümde araştırma sahamızdan belirlediğimiz on dört türbe özelinde 180 kişiye anket uygulanmış ve ele ettiğimiz veriler bu bölümde değerlendirilmiştir.

Kısaca birinci, ikinci, üçüncü ve beşinci bölümlerde elde edilen veriler ışığında türbeler ve yatırlar etrafındaki inanç ve uygulamaların tarihî, kültürel arka planı incelenmeye, yorumlanmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır.

VII. Araştırma Sahası Hakkında Genel Bilgiler

a) Bolu'nun Tarihçesi ve Coğrafyası

Bolu yöresine ilk yerleşenlerin Bebrıklar olduğu sanılmaktadır. Bebrikya adıyla anıldığı sanılan bu yöreye MÖ 8. yüzyıldan sonra batıdan gelen Bithynialılar yerleşmiştir. Daha sonra Bithynia olarak adlandırılan bu topraklardaki başlıca yerleşme yerleri Kienos (daha sonra Prusias, bugün Konuralp) ile Bithynion (bu günkü Bolu)'dur. İskender'in ölümünü izleyen dönemde Bolu yöresinde bağımsız Bithynia Krallığı kuruldu. Roma döneminde önemi artan Bithynia, Bizans yönetimi altındayken elverişli doğal konumu sayesinde 7 ve 9. yüzyıllardaki Arap akınlarından etkilenmedi. Roma döneminde Bithynium olarak anılan kente İmparator Cladius'un hüküm sürdüğü yıllarda Cladiopolis adı verildi. MS 12. yüzyıl başlarında İmparator Hadrianus'un sevgilisi Antinoos'un doğum yeri olması nedeniyle önem kazanan kent daha sonra Hadrionapolis olarak adlandırılmaya başlandı. Bir piskoposluk merkezi olan ve Bizans döneminde Polis denen kenti, 11. yüzyılda yöreye gelmeye başlayan Türkmenler Bolu olarak adlandırdılar. 11. yüzyıldan sonra Bizanslılar ile Anadolu Selçukluları arasında el değiştiren yöre 13. yüzyılda Anadolu Selçuklularının, daha sonra İlhanlıların eline geçti. Osman Gazi döneminde (1299-1324) Konur Alp tarafından Osmanlı topraklarına katıldı ve sancak merkezi yapıldı. 1324-1692 dönemine Bolu'yu yöneten sancak beyleri arasında Konur Alp, Gündüz Alp, I. Süleyman (Kanuni) ve Zor Mustafa Paşa dikkat çeker. Bu dönemde, bir ara İsfendiyaroğulları'nın istila ettiği Bolu, 1692'de sancak beyleri yerine atanan Voyvodalarca yönetildi. 1811'de II. Mahmud voyvodalığı kaldırınca, Bolu-Viranşehir adıyla yeniden sancak oldu. 1864 Vilayet nizamnamesi ile Bolu Sancağı, Kastamonu Vilayetine bağlandı. II. Meşrutiyet ilan edildiğinde Bolu Kastamonu'ya bağlı olduğundan, ilk Bolu mebusları Kastamonu mebusları arasında yer almıştır. II. Meşrutiyetten (1908) Cumhuriyet dönemine kadar bağımsız sancak olarak yönetilen Bolu, 1923'te vilayet hâline getirildi. Bolu'nun son Mutasarrıfı Ahmet Fahrettin Bey, Bolu'nun ilk valisi oldu (http://www.bolu.gov.tr/ortak_icerik/bolu/bilgi-islem/documents/genel_bilgiler.pdf).

Bolu coğrafi konumu nedeniyle birçok seyyahın seyahatnamelerine konu olmuştur. Bu seyyahların başında da Evliya Çelebi gelmektedir. Evliya Çelebi, Bolu'dan altı kez geçmiştir. 1640 senesinde İstanbul'dan Trabzon'a giderken, Düzce menziline dokuz saatlik yolculuğun ardından Bolu'ya varmıştır. Seyyah, ilk başta Bolu'nun bakımlı ve mamur bir şehir olduğundan bahsetmektedir. Daha sonra burada bir kalenin olduğunu ancak kalenin o dönemde harabe gibi görüldüğünü vurgulamaktadır (Konrapa, 1960: 276). Evliya Çelebi

Bolu'da otuz dört mahalle ve otuz dört caminin varlığından bahsetmektedir. Ancak bu camilerin çoğunun mescit niteliğinde olduğunu ve Cuma namazı kılınmadığını belirtir. Çarşı içindeki Mustafa Paşa Camii ile Ferhat Paşa Camii'nin bakımlı ve kalabalık olduğunu ifade ederken bu camilerin Süleyman Han'ın mimarbaşı olan Koca Mimar Sinan'ın işidir der. Evliya Çelebi Bolu'da üç bin hanenin bulunduğunu söyler ve bu hanelerin çatısının kiremitle örtülü olanlarının zengin hanelere ait olduğunu belirtir. Bu hane sayısı 17. yüzyıl için Bolu nüfusuna dair bize bilgi verir. Bolu halkından da bahseden seyyah burada çokça Oğuz adamları vardır diyerek bölgedeki Türk unsuruna vurgu yapmıştır. “Bolu'nun suyunun ve havasının tatlı olmasından dolayı güzel kadın ve erkekleri çoktur” der. “Kadınları tamamen muhayyer ferace giyip yassı-baş ile gezerler. Ama gayet edepi ve kapalı hatunları da vardır.” diyerek yörenin insanlarını tanıtır. Yörenin yiyecek ve içeceklerinden bahsederken bağ ve bahçelerin çok olmasını ifade eder. “Kiraz, ab-ı hayat suları, kutu bozası, çam ve ardıç bardakları olur ki ondan su içen yeniden hayat bulur. Buralarda ona senek ve boduç derler.” Bolu dağlarında çam ağaçlarının çok sık olduğunu ve halkın tahta işiyle uğraştığını belirtmektedir. Bolu kerestesini ön plana çıkaran Evliya Çelebi, Bolulular için kara ve deniz tüccarları tabirini kullanmıştır (Kahraman-Dağlı, 2005:204).

2018 adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre ilin genel nüfusu 299.896 olup, kentsel nüfus 213.544, kırsal nüfus 86.352'dir. İlde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı %71 iken, kırsalda yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı % 29'dur. Bolu şehir merkezi nüfusu 163.018'dir (http://bolu.gov.tr/brifing-okuyucu?file=nufus_yapisi?ext=docx). Yüzölçümü ile Karadeniz Bölgesi'nin Batı Karadeniz bölümünde yer alan Bolu'nun ortalama rakım 1000 m, merkez ilçe rakımı ise 725 m civarındadır. Bolu il merkezine göre; Dörtdivan, Yeniçağa ve Gerede İlçeleri doğuda, Mengen kuzeydoğuda, Göynük ve Mudurnu ilçeleri güneybatıda, Seben ve Kıbrıscık ilçeleri ise güneyde yer almaktadır. Bolu'nun batısında Düzce ve Sakarya, güneybatısında Bilecik ve Eskişehir, güneyinde Ankara, doğusunda Çankırı, kuzeyinde Zonguldak ve kuzeydoğusunda Karabük illeri yer alır. İl sınır uzunluğu 621.4 km.'dir (http://www.bolu.gov.tr/brifing-okuyucu?file=cografi_durum?ext=docx).

Bolu, 8323 km ² yüzölçümüyle Türkiye'nin coğrafi bakımdan 36. şehridir. Şehrin denizden yüksekliği 735 m'dir (<http://www.bolu.bel.tr/bolu/bolu-hakkinda-genel-bilgiler/>).

b) Düzce'nin Tarihçesi ve Coğrafyası

Romalılar'ın askeri yolu üzerinde bulunan Düzce, ilkçağlarda Dusae Pros Olypum adı ile anılan küçük bir kasabadır (Özlü, 2015: 80). Tarihte zaman zaman idari sınırları değişen Düzce'nin merkez bölgesinin tarihi XIV. yüzyıla yani Osmanlı devletinin kuruluş yıllarına kadar gitmekteyken, kuzeyde Melen çayının yakınındaki Konuralp (Üskübü, Üsküba, Eskibağ) ise mevcut arkeolojik eserlerin çokluğu ile dikkat çeken oldukça eski antik bir yerleşim yeridir (Konukçu, 1984: 12).

Selçuklu Devleti zuhur ettiğinde Düzce ve etrafında bulunan yerler Doğu Roma İmparatorluğu'na bağlı olarak bulunmaktadır. Selçuklular Anadolu'yu fethettikleri zaman Düzce ve havalisi de Müslüman Türkler'in eline geçmişse de bölgeyi Selçuklular'ın son zamanlarında Rumlar tekrar topraklarına katmıştır. Sultan Osman'ın saltanatının son yıllarında oğlu Orhan'ın mahiyetinde bulunan komutanlardan Konur Alp tarafından Düzce Ovası ve havalisi Hicrî 717 (1317/1318) tarihinde tekrar Müslüman Türkler tarafından hâkimiyet altına alınmıştır. Bu topraklar Osmanlı hükümdarlığına geçtiği sırada Düzce diye bir kasaba bulunmamaktadır. Bu fetihlerden sonra Purusyan Kasabası Üskübü adını almış, Düzce Ovası ise Konur Alp'in gösterdiği kahramanlığa istinaden “Konrâpâ”, “Konrapa” ve “Konur Alp İli” olarak adlandırılmıştır. Sultan Dördüncü Murad zamanında bütün Osmanlı toprakları üzerinde yapılan tahrir sırasında Düzce ve havalisi de Gümüşâbâd (Gümüşova) kazası, Konrapa ve Üskübü nahiyeleri adıyla kayıtlara geçirilmiş ve önemli bir merkez hâline gelmiştir (Özlü, 2015: 85).

Düzce Cumhuriyet Devri'nde de Türkiye'nin çok işlek ve zengin bir ilçesi olmuştur. D-100 ve TEM otobanının geçmesi ile ulusal ve uluslararası boyutta gündeme geldi. 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 depremlerinden sonra kısa sürede yeniden kalkınabilmesi için; 09.12.1999 tarih ve 23901 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 190 sayılı K.H.K ile Türkiye'nin 81. ili olmuştur (<http://www.duzce.bel.tr/detay.asp?id=2151>).

Düzce'nin coğrafyasına değinecek olursak; kısmen dağlık, kısmen ovalık bir şehir olup, 100'ü aşkın köye sahiptir. Boyu 7 saat, genişliği ise 3 saatlik bir mesafeye sahiptir. Kentin dört tarafı dağlarla çevrili olup, şehir Düzce ovasının en alçak noktasında bulunmaktadır. Düzce ovası güneybatıdan yani Efteni Boğazı'ndan kuzeydoğuya yani Milan deresine doğru uzanmaktadır. Boyu 21 km, genişliği ise 10 km olarak tahmin edilmektedir (Özlü, 2015: 47).

Düzce'nin denizden yüksekliği 150 metredir. İl toprakları, kıyı kesimi dışında ortası çukur, çevresi dağlarla kuşatılmış alanlardan oluşur. Kuzey kesimde Akçakoca Dağları, doğu

kesimde Bolu Dağları, güneydoğu ve güney kesimde de Abant Dağları'nın batı uzantıları yer alır (<http://www.duzce.gov.tr/tarihi-ve-cografi-yapisi>).

c) Geleneksel Halk İnançlarının Bolu ve Düzce Yöresindeki Türbelere Yansıması

Bolu ve Düzce yöresi tarih boyunca önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Her medeniyet değişikliği çeşitli kültürleri de beraberinde getirmiş ve yöreye kültürel zenginlikler katmıştır. Ayrıca yöre geçiş güzergâhında olması sebebiyle de oldukça hareketlidir.

Bolu ve Düzce'nin dinî sosyo-kültürel hayatının şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan unsurlardan biri de şehir merkezinde, ilçe ve kasabalarında bulunan din büyüklerine ait türbeler ile kutsal mekân olarak anılan ziyaretgâhlardır (Yeğin, 2015: 26). Bu ziyaretgâhlara mağaraları, çeşmeleri, ağaçları, dağları da örnek olarak gösterebiliriz.

Bolu ve Düzce'deki yatırlar, türbeler ve ziyaretgâhlar yüzlerce dir. Halk bu metfun kimseleri, *Efendi, Dede, Çelebi, Baba, Şeyh, Veli, Evliya, Sultan* gibi unvanlarla anmaktadır. Bu şahıslar sadece bulundukları yörenin tarihi ve kültürüyle ilgili değil Türk İslam tarihi ve kültürü ile yakından bağlantısı olan kişilerdir.

Eski Türk inançlarının izlerini taşıyan, bazı sihrî uygulamaları barındıran, halkın çeşitli istek ve problemlerine karşı pratik çözüm ihtiyaçlarından doğmuş olan ziyaretler, türbeler etrafında bir inanma dairesi oluşturmuştur. Bu kutsal mekân sınırları içindeki inanç ve uygulamalar zamanla unutulmaya yüz tutmuştu. İnsanların gelişen tıp ve teknoloji den yana yönelmeleri bununla birlikte bu inanışların zamanla resmî dinin de etkisi ile batıl inanç olarak görülüp yadırganmasına sebep olmuştur (Duymaz, 2000: 342). Yörede bulunan türbeler hem bölgede hem de Türk tarihi ve kültürü açısından önemli bir konuma sahiptir.

Birçok inanç ve din sistemlerinde ortak bazı özellikler içeren türbe, yatır ve mezar ziyaretleri yaygın bir dinî fenomen hâline gelmiştir. İslam dininin ilk ortaya çıktığı zamanlardan sonraki zamanlara kadar insanlar türbe ve kabirleri ziyaret etmeye devam etmişlerdir (Yeğin, 2015: 278-279). Sonraki zamanlarda kabir ziyaretlerinde okunan dualarda, yapılan uygulamalarda insanın yapısındaki etkiye paralel olarak değişiklikler meydana gelmiş, İslam'a uygun olmayan bazı davranışlar oluşmuştur. Bu bağlamda "*Bazı insanlar, bir kısım ihtiyaçlarını özellikle türbelerde yatan kişilerden ya doğrudan doğruya ya da onlar aracılığı ile Allah'tan istemeye başlamışlardır. Çünkü türbelerde Allah'ın emirlerini yerine getiren, Allah'ın sevdiği kişilerin yattığına inanılmakta ve buralar âdeta kutsal mekânlar olarak düşünülmektedir.*" (Peker, 1999: 448-449; Günaltay, 1996: 187-191). Bu bağlamda türbeler, Türk toplumunda yüzyıllardan beri Müslümanlığın değişik özelliklerini sergilediği İslam öncesi inanç ve kültürlerin etkilerinin ve izlerinin gözlemlendiği dinî hayatın bir

merkezi olan mekânlar olarak kabul edilebilir (Çelik 2004: 228). Zira eskiden beri bazı kişilere birtakım üstün vasıflar, kerametler atfedilmiş, onlarda gizemli güçlerin bulunduğu inanılmıştır. Bu nedenle o kişileri ziyaret etmenin, onları aracı kılarak dua etmenin yarar sağlayacağına, onların şefaatiyle birtakım mükâfatlara ulaşılacağına inanılmıştır (Köse vd. 2009: 202).

Halk inançları içerisinde türbelerle ilgili inanışlar önemli bir yer teşkil etmektedir. Halk belirli zamanlarda ya da zamana bağlı kalmaksızın bu türbelere ve tekkelere gidip dua etmektedir. Bu ziyaretlerin öncesinde, ziyaret esnasında ve sonrasında birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Bez/çaput vb. şeyler bağlamak, kıyafetlerini bırakmak, adak adamak, kurban kesmek, türbe veya türbedeki sanduka etrafında üç/yedi defa dönmek yapılan pratik ve uygulamalardandır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında (1925), tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasından türbeler olumsuz olarak etkilenmiştir. Siyasi ve toplumsal hadiselerden doğrudan etkilenen türbeler sadece ziyaretçi yokluğundan öte giderek yok olma/edilme ile karşı karşıya kalmışlardır. Meydan genişletme, yeşil alan elde etme, bakımsızlık, ilgisizlik gibi gerekçelerle yöredeki bazı türbeler yok olmuştur (Kartal, 2017: 19).

Yöre halkı genellikle maddi ve manevi menfaat için bu ziyaretgâhlara gitmektedir. Bu tür ziyaretlerde ziyaret yerinden doğrudan bir şey istenmemektedir. Ancak ziyaret edilen yer bir vasıta olarak işlev görmektedir. Bu durum eski Türk geleneklerinden kalan bir inançtır. Nitekim Allah'tan bir dilekte bulunan kişi kendini günahkâr gördüğünden bu dileği bir aracı aracılığıyla istemektedir. Fakat bazı durumlarda türbe veya mezar birinci plana çıkarak her şeyi onun sağlayabileceği düşünülmektedir. İş böyle olunca; çaput ve bez bağlama, dilek taşları yapıştırma, türbe duvarına dileği ifade eden yazılar yazma, mum yakma, kurban kesme, ziyaret yerinde bulunan ve kutsal olduğuna inanılan suyu içme, toprağı yeme, orada bulunan ve kutsal olduğuna inanılan taşı vücudun ağrıyan yerlerine sürme, ağaca bağlanarak oradaki velinin gelip tedavi etmesine inanma gibi birtakım uygulamalar ortaya çıkmaktadır (Oymak, 2002: 296-297).

Kur'an-ı Kerim'de: *“Ey iman edenler! Allah'tan korkun O'na yaklaştırmaya yol (vesile) arayın ve onun yolunda çaba harcadığınız ki kurtuluşa eresiniz.”* (Mâide, 5/35) denilmektedir. Ayetten de anlaşılacağı üzere Allah'a yaklaşmak, yakınlaşmak için çeşitli vesileler aramaktadırlar. Veliler Allah'ın sevdiği kullarıdır, düşüncesinden hareketle türbeler ziyaret olgusu içinde önemli çekim merkezleri olmuştur. Köse ve Ayten'in araştırmalarında “sosyal temsil” olarak adlandırdıkları bu ilişki biçimi isteklerin üst mercilere aracı kullanmak suretiyle aktarılması formuna benzetilmektedir (Köse ve Ayten, 2010: 37). Mircea Eliade'nin

ifadesiyle, “Türbe ve ağaç, su, dağ, taş vb. gibi kutsal sayılabilecek yerlere gösterilen ilgi, bunlara yapılmış bir tapınma değil, onların, kutsalın bir tezahürü olmalarında gizli olması nedeniyle, kutsal nesne ile temasa geçen kimsenin, kendisini, kutsalı tayin eden asil güçle temasa geçmiş görme psikolojisiyle doğrudan ilişkilidir.”(Eliade, 1991: 77) kaldı ki bu tür yerlerin insanlar tarafından ziyaretgâh kapsamında değerlendirilmesinin temelinde; kutsal olanla bir şekilde temasa geçileceğinin düşünülmesi ve bu durumun da kişiye fayda sağlayacağına inanılması yer almaktadır.

Bolu ve Düzce yöresinde bulunan bazı mezarlar da türbe vasfında işlev görmüş halkın nazarında maddi kültür varlığı olmuştur. Ayrıca bazı mezarlara kült merkezli bir yaklaşım olmuştur. D-100 karayolunda bulunan Somuncu Baba türbesinin içerisinde yer alan bazı mezarlar Somuncu Baba’nın müritleri olarak düşünülmekte ve mezarlık etrafında bulunan ağaçlar kutsal kabul edilmektedir. Yine Tokad-î Hayrettin Türbesi’ndeki mezarlıklarda da bu durum gözlenmektedir.

Çalışmamızda ele aldığımız türbelerdeki ve yatırlardaki zatların olağanüstü birçok özelliği bulunmaktadır. Bu olağanüstülüklerden en önemlisi ve hemen hemen bütün evliyalarda ortak olan “*hastalıkları iyileştirme*” özelliğidir. Çalışmamıza konu olan türbe ve yatırlardaki “*hastalıkları iyileştirme*” özelliği metfunun hem sağlığında hem de ölümünden sonra görülmektedir. Çalışmamızın merkezinde yer alan türbelerdeki bir diğer durum ise Sünni inanç özelliği göstermeleridir.

Saha araştırması sırasında birçok türbe tespit edilmesine rağmen bu türbelerin mimari olarak tarihsel bir özelliği bulunmamaktadır. Tespit edilen türbelerde yatan kişilerin halk tarafından sevilen manevi dinamikler olduğu bu nedenle de mezarların etrafının kıt imkânlarla da olsa duvarla çevrilerek türbeye dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır (Özlü, 2015: 358). Çalışmamız sırasında dikkatimizi çeken bir diğer unsur ziyaretçi sayısının fazla olmasında veya artmasında efsane, menkıbe ve memorat gibi halk anlatılarının etkisi çok yüksektir.

Çalışmamızı yaptığımız türbelerde kültürümüzün de etkisiyle birlikte ortaya çıkan türbedarlık müessesesi vardır. Türbedarlık bazen babadan oğula veya aynı sülale içinde devam eden bir gelenek, bazen de türbeye gelip maddi manevi destek arayan kimselerin bu desteği görmeleri sonucunda kendini türbenin hizmetkârlığına adanması sonucu ortaya çıkmıştır (Tokad-î Hayrettin Türbesi). Türbedarlıkta herhangi bir maddi beklenti bulunmamaktadır. Asıl gaye Allah’ın rızasıdır. Hem çalışmamızı yaptığımız bölgelerde hem de Anadolu’da türbelere özel bir önem verilmiştir. Osmanlı’da türbe arazilerinden herhangi bir vergi alınmadığı gibi türbelerin bakımı onarımı ve diğer masrafları için vakıflar kurulmuştur. Bu

durum Cumhuriyet döneminde tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunundan sonra vakıf yerine dernekler kurularak veya halkın desteğiyle de olsa devam etmiştir.

Türbeler genellikle halkın birlik ve beraberliğine ciddi katkılar verse de bazen de ayrışmalara sebep olmuştur. Devlet içerisinde siyasi ayrıcalık görmek isteyen, egemen güç olmak isteyen kimselerin uğrak mekânları olmuştur.

VIII. Türkiye’de Türbe ve Yatırlar Üzerine Yapılan Çalışmalar

Türbe ve ziyaret yerleri üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Çalışmalarda araştırma bölgelerindeki ziyarete konu olan mekânların tamamı *türbe, yatır, su, ağaç, mağara, kaya, taş* vb. ele alınmıştır. Bu çalışmalar dinler tarihi, sosyoloji ve halk kültürü yönüyle ortaya konmuş, türbe ve yatırlar, ziyaret fenomeni bağlamında değerlendirilmiştir.

Bu başlık altında Türk kültüründe türbe ve yatırlara bağlı çalışmalar: 1. *Kitaplar*, 2. *Makale ve Bildiriler*, 3. *Tezler* başlıkları altında değerlendirilecektir.

a) Kitaplar

Araz, Nezihe (1958), *Anadolu Evliyalari*, İstanbul: Fatış Yayınevi.

Çalışmanın içeriği 48 evliyaya ait menkıbelerden oluşmaktadır. Çalışmada adları geçen veliler şunlardır: Erenler Ereni Ahmet Yesevî, Geyikli Baba, Kurban İsmail, Tavus Hatun, Sarı Saltuk Sultan, Emîr Sultan, Pir Sultan Abdal, Üç Kızlar, Seyit Battal Gazi, Merkez Efendi, Yunus Emre, Karyağdı Hatun, Aziz Mahmut Hüdei, Kumral Abdal, Rabia Advıye Sultan, Eyüp Sultan, Hacı Mesut, Hacı Bayram Veli, Akşemseddin Sultan, Sarı Kız, Mevlânâ Celâleddin Rumi, Kız Eren, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Sultan Murat Han, Çoban Dede, Sine-Çak Yusuf Baba, Hacı Bektaş Veli, Gülnar Hatun, Sümbül Sinan Efendi, Sultan Divanî, Vefa Hoca, Şaban Eren, Kemal Ahmet Dede, Hoca Nasreddin, Ganem Dede, Şeyh Yahya Efendi, Ali Fânî Dede Efendi, Baba Haydar, Şeyh Galip, Lokman Dede, Harabî ile Tûrabî, Bayezit Bestamî, Maderi Mevlânâ, Sultanül Ulema, Karaca Ahmet Sultan, Oruç Gazi, Çerkeşli Veli, Nureddin Cerrahî.

Tanyu, Hikmet (1967), *Ankara Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Hikmet Tanyu tarafından, 1958 yılında, doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde adak kavramı ve bu kavramın kullanım alanları, halk edebiyatı ürünlerine yansması, sözlüklerdeki adak (nezir) kavramının anlamı ve bu tanımların tahlili üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise saha çalışmasının nasıl yapıldığı ve Ankara çevresinde adak yerleri merkez ve ilçeler olmak üzere sınıflandırılarak verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise; Türkiye’deki kırk dört il ve Güneydeki Türkmenlere ait

belli başlı ziyaret, adak ve adak yerleri ile ilgili efsaneler, uygulamalar, evliyalar ve türbeler hakkında bilgiler, adaklar, niyetler verilmiştir.

Başar, Zeki (1972), *İçtimai Adetlerimiz-İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz*, Ankara: Sevinç Matbaası.

Bu çalışmada eski inanç sistemlerinin yanı sıra, batıl olarak nitelendirilen inançlara değinilmiş, türbe, yatır, adak, kurban gibi ziyaret inancıyla ilgili kavramları açıklanmıştır. Bunun yanında eski Türk kültüründen aktarılan ve günümüzde bazıları batıl kabul edilen inançlar hakkında da bilgi verilmiştir. Erzurum ilindeki ziyaret yerleri, ziyaret etme nedenleri, ziyaret yerindeki uygulamalar çalışmada verilmiştir. Çalışmada Erzurum il merkezinde 32 ve köylerde yer alan 154 kutsal ziyaret yeri sıralanarak incelenmiştir.

Aytürk, Nihat ve Bayram Altan (1992), *Türkiye’de Dinî Ziyaret Yerleri*, Ankara: Altanoğlu İlim ve Kültür Hizmetleri Yayınları.

Dinî bir turizm rehberi olarak hazırlanan çalışma, iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde İslam’da dinî ziyaret yerleri, ikinci bölümde ise Türkiye’nin yaklaşık 70 şehrinde yer alan türbe ve yatırlar incelenmiştir. Çalışmada oldukça fazla ziyaret yerinden bahsedilmesi, bu alanda Türkiye’de yapılmış en kapsamlı ziyaret yeri çalışmalarından biri olmasını sağlamıştır.

Günay, Ünver vd. (1996), *Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, Ankara: Önder Matbaacılık.

Ziyaret olgusunun açıklandığı bu eserde, Kayseri yöresindeki ziyaret yerleri tarihî ve fenomonolojik, morfolojik boyutları açısından incelenmiş, ziyaret olayının tarihî ve kültürel boyutları açıklanmıştır. Çalışmada Kayseri’nin üç büyük ilçesinde yer alan türbeler alfabetik olarak ele alınmıştır. Çalışmada Kocasinan ilçesinde 12, Melikgazi ilçesinde 67 ve Yahyalı ilçesinde 13 türbe incelenmiştir.

Özen, Kutlu (1996), *Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri*, Sivas: Dilek Matbaası.

Eserin giriş bölümünde eski Türk inançları üzerinde durulmuş, yer-su kültüne bağlı adak yerleri, evliya inancına bağlı adak yerleri ve Divriği yöresinde bir adak yeri olarak *düşekler* hakkında bilgi verilmiş; altı yüzden fazla adak yeri tanıtılmıştır.

Başar, Şahin (2000), *Şeyh Hamid’i Veli (Somuncu Baba) Yakasız Gömlek/Zemzem Suyu*, Aksaray.

Eserde Aksaray’da bulunan Şeyh Hamid’i Veli Türbesi her yönüyle ele alınmıştır. Türbedeki metfunun ölmeden önce ve öldükten sonra etrafında oluşan menkıbeler işlenmiştir.

Bayrak, Orhan (2002), *Türbeler Sözlüğü*, İstanbul: Milenyum Yayınları.

Kitapta, Anadolu'da yer alan türbeler alfabetik bir şekilde sıralanmış ve kısa bir paragrafla türbe hakkında bilgi verilmiştir. Bunun yanında Osmanlı padişah, sadrazam ve Şeyhülislam türbeleri de eserde ele alınmıştır.

Kalafat, Yaşar. (2006), *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, IXX. Cilt. Ankara: Berikan Yayınları.

Çalışmada Balkanlardan Türkistan'a kadar yer alan türbe ve yatırlar hakkında bilgiler vermiştir. Türbe ve yatırların halk inançlarındaki yeri, ziyaret fonksiyonları, ziyaret zamanları çalışmalarda değerlendirilmiştir.

Köse, Ali- Ali Ayten (2010), *Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Kitap ülkemizdeki 23 farklı şehirde bulunan 30 türbeyi anket, mülakat, gözlem vb. yöntemlere ele almıştır. Kitapta incelenen türbeler şunlardır: Abdurrahman Gazi Türbesi (Erzurum), Akbaba Sultan Türbesi (İstanbul), Arap Baba Türbesi (Elazığ), Aziz Mahmut Hüdâî Türbesi (İstanbul), Câhidî Sultan Türbesi (Çanakkale), Cüneyd-i Bağdâdî Türbesi (Samsun), Çoban Dede Türbesi (Adana), Elif Ana Türbesi (Kahraman Maraş), Erzurum Dede Türbesi (Çorum), Eyüp Sultan Türbesi (İstanbul), Gani Baba Türbesi (Sivas), Hacı Bayram Veli Türbesi (Ankara), Haçkalı Baba Türbesi (Trabzon), Hasan Sezâî Türbesi (Edirne), Hekim Dede Türbesi (Şanlıurfa), Hz. Süleyman Türbesi (Diyarbakır), Merkez Efendi Türbesi (İstanbul), Server Gazi Türbesi (Denizli), Seyyid Burhaneddin Türbesi (Kayseri), Seyyid Hasan Basri Türbesi (Afyon), Sultan Baba Türbesi (Kocaeli), Susuz Dede Türbesi (İzmir), Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi (Kastamonu), Tavus Baba Türbesi (Konya), Telli Baba Türbesi (İstanbul), Tez Murat Dede Türbesi (Isparta), Tezveren Türbesi (Bursa), Yahya Efendi Türbesi (İstanbul), Hz. Yûşâ Türbesi (İstanbul), Zuhurat Baba Türbesi (İstanbul).

Kalafat, Yaşar (2011), *Türk Kültürlü Halklarda Ulucanlar*, Ankara: Berikan Yayınevi.

Çalışmada 70 veli hakkında bilgiler ve menkıbe örnekleri verilmiştir.

Kaya, Doğan (2012), *Sivas'ta Yatırlar ve Ziyaret Yerleri*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

Kitabın girişinde ve birinci bölümünde Sivas'ın tarihî ve coğrafi özellikleri ile kültürel ve idari yapısı hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir. Girişte yatırlar hakkında yapılan çalışmalara ve ziyaret yerleri ile ilgili genel kavramlara yer verilmiştir. Kitabın ikinci bölümünde Sivas merkez ve Sivas ilçelerinde yer alan türbe ve yatırlar alfabetik sırayla verilmiştir. Her bir maddede türbenin özellikleri, anlatılan menkıbeler ve yapılan uygulamalar hakkında bilgiler bulunmaktadır. Çalışmanın sonunda ise alfabetik bir dizin yer almaktadır.

Tathoğlu, Durmuş (2012), *Türkmenistan’da Dinî ve Tarihî Ziyaret Yerleri*, Sivas: Asitan Kitap.

Kitabın giriş kısmında araştırma hakkında temel bilgiler ile yatır ve ziyaret yerlerinin tasnifi üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde Türkmenistan’ın din sosyolojisi açısından toplumsal yapısı ele alınmıştır. İkinci bölümde fenomenolojik ve morfolojik açıdan Türkmenistan ziyaret yerlerinde evliya kültü ve diğer kültürlerle bağlantısı ele alınmıştır. Son bölümde ise Türkmenistan’daki ziyaret yerleri eyaletlere göre sıralanmıştır.

Kalafat Yaşar (2012), *Anadolu Kültür Coğrafyasında Erenler*, Ankara: Berikan Yayınevi.

Çalışmada çeşitli araştırmacıların veliler hakkında sunduğu bildirilerinden oluşmaktadır.

Peker, Selçuk (2015), *Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış (Aksaray Örneği)*, Konya: Kömen Yayınları.

Çalışma 3 bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde kült kavramı ve Türklerdeki atalar kültü hakkında birtakım bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, çalışma merkezi ile ilgili bilgiler verildikten sonra çalışmaya konu olan mezar ve türbeler incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise kültürlerin 55 Aksaray türbesi etrafında şekillenışı işlenmiştir. Bu bölümde 17 kültürün çalışma bölgesindeki türbelere yansıması ele alınmıştır. Çalışmada bir de dizin bulunmaktadır.

Öz, Gülağ; Aydın Durdu (2016), *Anadolu İnanç Merkezleri (Türbeler, Yatırlar, Dergâhlar, Söylenceler)*, Ankara: Barış Kitap.

Çalışma, Türkiye’nin tamamında yer alan türbe ve yatırların şehirlere göre alfabetik olarak sıralanmasıyla oluşturulmuştur. Bazı ziyaret yerleri hakkında ayrıntılı bilgi bulunurken bazıları hakkında ise kısa kısa bilgiler yer almaktadır. Ziyaret yerlerinin bir arada verildiği bir çalışma olması bakımından oldukça önemlidir.

Öztürk, Emine (2016), *Taziye Gelenekleri ve Ziyaret Fenomeni Kars Örneği*, İstanbul: Rağbet Yayınları.

Çalışmanın giriş kısmında araştırmanın amacı, kapsamı, metodolojisi, problemleri gibi bilgilere yer verilmiştir. Birinci bölümde Kars hakkında tarihî ve coğrafi bilgiler ile Kars şehrindeki taziye gelenekleri ve ziyaret olgusu ele alınmıştır. Esas incelemenin yapıldığı ikinci bölümde demografik özellikler, türbe hakkında ziyaretçilerin bilgi düzeyleri ve davranış kalıpları bunlar hakkında analizler ortaya konmuştur.

Ak, Muammer (2018), *Mezar Ziyaret Fenomeni ve Türk Popüler Dindarlığı*, İstanbul: Kriter Yayınevi.

Kitabın giriş kısmında konuyla ilgili temel kavramlara ve ilgili literatüre yer verilmiştir. Birinci bölümde kavram ve kuramsal açıdan ziyaret olgusu ele alınmıştır. İkinci bölümde ise ziyaret olgusu kapsamında Aziz Mahmut Hüdai Türbesi ve burada oluşan menkıbeler tespit edilmiştir. Üçüncü bölüm türbede gerçekleştirilen inanç ve uygulamalara dayalı saha araştırmalarının tasnifi ve analizi yer almaktadır.

Yukarıda sıraladığımız kitap çalışmalarının yanı sıra çeşitli bildiri kitaplarında da ziyaret yerleriyle ilgili çalışmalar bulunmaktadır. “II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri Gelenek Görenek ve İnançlar” (1982), “IV. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri Gelenek Görenek ve İnançlar” (1987), “I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalrı Kongresi” (1998), “Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri” (2004) ziyaret yerlerine dair çalışmaların yer aldığı bildiri kitapları arasındadır.

b) Makaleler, Bildiriler

Barkan, Ömer Lütfi (1942), “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, S. II, s. 279-304.

Makalede, Anadolu’ya yapılan Türkmen göçleri, fetihler ve kolonizasyon, imar ve iskân, Osmanlı’nın kuruluşunda görev alan dinî-tasavvufî zümreler ve kurumlar hakkında verilen bilgiler yer almaktadır. Özellikle Türkmen babaları olarak görülen Şeyh ve dervişlerin Anadolu’da nasıl fetihler gerçekleştirdiği ve buralara nasıl yerleştiği hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Köksal, Hasan (1976), “İzmir ve Çevresinde Yatırlar ile Bunlara Bağlı Olarak Yaşayan İnançlar”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Gelenek– Görenek ve İnançlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 227-237.

Bildiride İzmir ve çevresinde yer alan yatırlar tanıtılmış olup bu yatırların etrafında ortaya çıkan uygulamalar, âdetler, menkıbeler ele alınmıştır.

Seyirci, Musa (1985), “Afyonkarahisar’da Bir Hayvan Hekimi Karababa Tekkesi” *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler*, Ankara, s. 428-433.

Bildiride Afyonkarahisar’da bulunan Karababa Tekkesi hem mimari açıdan ele alınmış hem de tekkedeki ritüeller işlenmiştir. Çalışmada *Karababa* hastalığına yakalanan hayvanların tedavi ritüelleri de kendine yer bulmuştur.

Aydın, Mehmet (1992), “Mut Bölgesinde Yaşayan Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili” *III. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Folklor Kongreleri Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.31-41.

Çalışmada Mut bölgesinde bulunan türbeler dinler tarihi açısından ve eski Türk inançları açısından incelenmiştir.

Özkan, İsa, “Türkmenistan’daki Adak Yerleri ve Bu Yerlerle İlgili İnançlar”, *Türk Kültürü Dergisi*, S.368, Ankara, s. 730-731.

Makalede, Türkmenistan’da bulunan adak yerleri iki başlık altında incelenmiştir. İlk başlıkta halk muhayyilesinde ve sözlü kaynaklarda zikredilen tarikat uluları, ikinci başlıkta ise; tarihî belgelerdeki ulular işlenmiştir. Makalede ayrıca Türkmenistan’daki ziyaret yerleri ve türbeler, ziyaret amaçları, uygulamalar olarak ele alınmıştır.

Uğuroğlu, Barlas (1996), “Karabük ve Safranbolu Yöresinde Yağmur Duası Yapılan Türbe ve Yatırlar” *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 1–20.

Çalışmada beş türbe (Sivri Türbe, Değirmenbaşı Türbesi, Adsız Türbe ve Evliyayanı Türbesi) ele alınmış ve bu türbelerin ortak özellikleri üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Çalışmada dikkatimizi çeken ikinci bir husus ise türbe olarak kabul edilen mekânların eski zamanlarda Roma yerleşkesi olduğu ve define avcıları tarafından talan edildiğidir.

Günaltay, Şemsettin (1996), “Ölüleri Kutsallaştırma: Türbeler ve Ziyaret Yerleri”. *C.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, S. 1, s. 187-191.

Çalışmada türbe ve yatır ziyaretlerinin bi’dat oldukları ve başka kültürlerden alınma oldukları vurgulanmaktadır. Makale oldukça taraflı yazılmış olmakla birlikte türbe ve yatır ziyaretlerinin doğru olmadığını savunmaktadır.

Araz, Rıfat (1996), “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sufiliği ile Yatır ve Türbelerin Çevresinde Yaşayan Eski Türk İnançları” *Erdem Atatürk Halk Kültür Merkezi Dergisi (Hoşgörü Özel Sayısı III)*, C.8, S.24, Ankara, s.783-827.

Çalışmada Türklerin etkisinde kaldığı Budizm, Mazdaizm, Maniheizm, Yahudilik, Hristiyanlık gibi dinlerden bahsedilmiştir. Ek olarak çalışmada, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sufiliği ile yatır ve türbelerin etraflarında oluşan eski Türk inançları başlıklar hâlinde verilmiştir.

Rayman, Hayrettin (1997), “Bayburt ve Yöresi Ziyaret Yerleri”, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek-Görenek- İnançlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 37-341.

Bildiride yatır olarak bulunan yerler ziyaret kavramı olarak ele alınmış ve bu ziyaretgâhlar etrafında oluşan ritüeller işlenmiştir.

Özen, Kutlu (1997), “Sivas Divriği Yöresinde Dağlarla İlgili İnançlar”, V. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek-Görenek- İnançlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 330-336.

Bildiride, eski Türk inançlarında yer alan yer-su kültü üzerinde durulmuş ve bu kültü bağlı olarak oluşan adak yerleri ele alınmıştır. Ayrıca dağ kültürünün Sivas ve Divriği yöresindeki yansımaları tespit edilmiştir.

Kaya, Azat (1997), “Balıkesir’de Yatırlar Çevresinde Oluşan İnanç ve Gelenekler”, V. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek-Görenek- İnançlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 283-288.

Bildiride yatır kavramı üzerinde durulmuştur. Balıkesir bölgesindeki yatırlar ve ziyaret yerleri bildirinin ana temasını oluşturmaktadır.

Türktaş, Metin (1997), “Alanya ve Köylerindeki Türbe, Yatır ve Adak Yerleri I.” *PAÜ Eğitim Fak. Dergisi*, S. 3, s. 41-45.

Çalışmada Alanya ve köylerinde bulunan türbe, yatır ve adak yerleri ele alınarak yöre halkının bu yerler hakkındaki inançları ele alınmıştır. Beş ziyaret yerinin incelemesi yapılmıştır.

Alptekin, Ali Berat (1997), “Balıkesir ve Çevresinde Velilerle İlgili Efsaneler ve Bu Efsanelerin Türk Kültürü İçerisindeki Yeri”, *BÜ Necatibey Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitim Bölümü Bildiri Kitabı*, Ankara, s. 204-214.

Bildiride, ilk olarak efsane tasniflerinden kısaca bahsedilmiş, daha sonra Balıkesir yöresi efsanelerinden velilerle ilgili olanlar tespit edilmiş ve motifler numaralandırılarak verilmiştir.

Akalın, Şükrü Haluk (1997), “Akhisar’daki Karaca Ahmet Türbesi ve Bu Türbe ile İlgili İnançlar”, V. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek- Görenek- İnançlar Senksiyon Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 19-2.

Bildiride ülkemizin çeşitli yerlerinde aynı adla anılan Akhisar’da da bulunan Karaca Ahmet Türbesi fiziksel özelliği, ziyaretin zamanı, pratikler, yasaklar olarak ele alınmış, etrafında derlenen metinler de çalışmaya eklenmiştir.

Gökbel, Ahmet (1998), “Kangal Yöresinde Ziyaret Yerleri”, *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, S.7(Güz 1998), s. 117-138.

Makalede, Sivas alperenlerine, velilerine değinilmiş, Kangal ilçesinin tarihi gelişimi ve inanç coğrafyası ele alınmıştır.

Çobanoğlu, Özkul (1998), “Durmuş Dede Örneğinden Hareketle Yatırların Yerinin Değiştirilmesinde Halk İnançlarının Durumu Üzerine Tespitler”. *Milli Folklor Dergisi*, C.5, S.40, Yıl:10, s. 7 – 10.

Makalede, belli bir yere defnedilen ve daha sonra herhangi bir nedenle yerinin değiştirilmesi sonucunda ortaya çıkan “türbe ikizleşmesi” üzerinde durulmuştur.

Kaya, Doğan (1998), “Sivas’ta Yatırlar”, *I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri*, Ankara, s. 265-280.

Sivas’taki yatırlardan örneklerin bulunduğu bildiride yatırda bulunan zatların kerametleri, yaşadıkları zaman ve ziyarete gelenlerin amaçları verilmiştir. Çalışmada Sivas merkezdeki 35 yatır ele alınmıştır.

Akalın, Şükrü Haluk (1999), “Sarı Saltuk’un Türbe ve Makamları Üzerine” *I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri*, Ankara: Ervak Yayınları, s. 1-9.

Bildiride, Sarı Saltuk’un destansı şahsiyeti, etrafında oluşan edebi metinlerde türbe ve makamları ele alınmıştır.

Önal, Naci, (2000), “Romanya Dobruca’sında Yedi Türbe”, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1998*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 39-40.

Çalışmada, Tuna nehri ve Karadeniz arasında yer alan türbelerden günümüze kadar ulaşmış olanların ortaya çıkışındaki anlatılar derlenmiştir.

Duymaz, Ali (2000), “Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme” *BÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S.4, Balıkesir, 2000 s. 337-354.

Makalede, Balıkesir şehir merkezi, ilçeleri ve köylerindeki 55 yatır ve ziyaret yerler ele alınmıştır

Erginer, Gürbüz (2001), “Anadolu’da Erenlerin Sosyo-Kültürel Fonksiyonları”, *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri*, Ankara: Ervak Yayınları, s. 271-27.

Bildiride kişinin toplum içindeki rolü, kendini tanıması, adının kalıcı olması adına birtakım dinsel/büyüsel işlemlerin ve ritüellerin yapılması ve bu işlemler ile ritüellerin zamanları arasındaki ilişki ele alınmıştır. Ayrıca bildiride eren kavramı, Anadolu’da erenlerin fonksiyonları çalışmanın diğer bölümlerini oluşturmaktadır.

Önal, Mehmet Naci (2003), “Dağ Kültü, Eren Kültü ve Şenliklerinin Muğla’daki Yansımaları”, *Bilig Dergisi*, S. 25, s.99-124.

Makalede, türbelerdeki metfunların kullandıkları sıfatlar ve bu sıfatlar arasında halkın hangisini en çok kullandığı ve bu kavramın *eren* olduğu belirtilmiştir. Çalışmanın giriş

bölümünde dağ kültünden bahsedildikten sonra, Muğla yöresindeki veli kültü ve bu kültü bağli örnekler verilmiştir.

Taş, Hülya (2004), “Türk Kültürünün Yayıldığı Coğrafyalarda Yer Alan İznik’teki İnanç Merkezleri”, *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi*, 23-27 Eylül Mersin, Ankara: Türksev Yayınları, s. 1081-1094.

Bildiride öncelikle İznik hakkında tarihî ve sosyal bilgiler verilmiş, “*Sarı Saltuk, Eşrefoğlu Rumi, Abdolvahap Sancaktari, Kırgızlat Türbesi*” gibi toplam dokuz türbenin fiziki özellikleri ve ziyaret ritüellerinden bahsedilmiştir.

Çelik, Celaleddin (2004), “Türk Halk Dindarlığında Değişim ve Süreklilik: Ziyaret Fenomeni Örneği, *ÇÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 1, s. 215-242.

Çalışma, değişim olgusunun halk dindarlığını oluşturan tarihsel, geleneksel ve özel unsurlarla olan etkileşimini ve bu etkileşimde ortaya çıkan farklılaşmalar üzerine tahlillerin yapıldığı makale olarak dikkat çekmektedir. Çalışmada halk dindarlığı özelinde türbe ve yatırların güncel işlevleri üzerinde durmaktadır.

Kalafat, Yaşar (2004), “Anadolu’da Ulu Kadın Kişiler ve Halk İnançları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, S. 32, s. 37-55.

Makalede, erenlik ve kadın eren olmak olgusunu işleyen giriş bölümünden sonra Türkiye’nin çeşitli şehirlerinde yer alan kadın eren ve evliyalar hakkında bilgiler verilmiştir.

Ölmez, Filiz Nurhan-Şirin Gökmen (2005), “Isparta İl Merkezi’nde Bulunan Türbeler”, *Bilig*, S. 35, s. 71-103.

Çalışma, ölü gömme adetleri ve adağın işlevleri üzerinde durduğu ilk kısımlardan sonra Isparta türbelerine gelen ziyaretçilerle yapılan görüşme ve anket sonuçlarına dayalı sayısal verilerin analizi ile devam etmektedir. Sonuç kısmında ise şehirde gerçekleştirilen ziyaret uygulamaları değerlendirilmektedir.

Çıplak, Nilgün (2005), “Çukurova’da Halk Hekimliği ve İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri”, *Türk Kültürü Dergisi*, S.507/508, s. 199-214.

Makalede Çukurova yöresindeki veliler ile bu velilerin mezar ve türbeleri hakkında birtakım bilgiler verilmiş, bu türbelerin ziyaret nedenleri, türbeler etrafında yapılan uygulamalar çalışmanın konusunu oluşturmuştur.

Turan, Fatma Ahsen (2007), “Bulgaristan’da Demir Baba Tekkesindeki İnanç Sembollerinin ve Ritüellerinin Çözümlemesi”, *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, S.43, s.1-11.

Makalede, Demir Baba tekkesi fiziki özellikleri yönünden ele alınmıştır. Türbe çevresinde bulunan simgelerde tanıtılmıştır. Ayrıca “Pratikler” başlığı altında ziyaretçiler tarafından yapılan uygulamaları ele alınmıştır.

Çetin, İsmet (2007), “Türk Kültüründe Baba (Baba)/Ata Geleneği, *Milli Folklor Dergisi*, Yıl:19, S.76, s.70-75.

Çalışmada, ata/ baba kültü üzerinde durulmuş, Türklerde manevi bir lider olarak görülen ata, baba, dedelerin fonksiyonları incelenmiştir.

Altun, Işıl (2008), “Kocaeli’de Türbelerle İlgili İnanış ve Uygulamalara Örnek: Sultan Baba”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 37, s. 173-185. Ziyaret yerlerinin insan hayatındaki yeri belirtildikten sonra Kocaeli’nde yer alan Sultan Baba mezarında yöre halkı tarafından benimsenen inanç ve uygulamalar hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca Sultan Baba hakkında anlatılan menkıbe ve memoralara da yer verilmiştir.

Oymak, İskender (2009), “Elazığ Merkez ve Çevresinde Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanç ve Uygulamalar”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 14(2), s. 29-61.

Çalışmada Elazığ merkez ve çevresindeki ziyaret yerlerinin atalar kültü ve yer-su inanışları ile olan bağı tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen ziyaret yerleri alfabetik olarak sıralanmıştır.

Düzgün, Ülkü Kara (2009), “Giresun Adak Yerlerinde Tespit Edilen Çeşitli Uygulama, İnanış ve Efsaneler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 2(7), s. 133-153.

Çalışmada, Giresun’da tespit edilen adak yerleri ve etrafında oluşan efsaneler ve adak adama ritüelleri ile ilgili araştırmaların sonuçları yer almaktadır.

Selçuk, Ali (2010), “Dede Mezarlarındaki Sır: Ziyaret Fenomeni ve Kutsalın Tezahürleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.56, 2010 s. 61-72.

Ziyaret fenomeni ve atalar kültürünün Tahtacı Alevileri’ndeki yansımaları çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır. Makale özelde ise Adana’nın Turfanbeyli İlçesindeki, Evcî köyünün dede ziyaretini ve bu ziyaretlerin atalar kültürüyle bağlantısı ele alınmıştır.

Topaloğlu, Fatih (2012), “Aydın İli Bozdoğan İlçesi Alamut Köyü Alevilerinde Yatır Ziyareti Madran Baba Örneği”, *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, S. V/1, s. 67-93.

Çalışmada, Aydın ili Bozdoğan ilçesi Alamut Köyü Alevilerinin yatır ziyaretleri konu edilmektedir.

Türk, Hüseyin (2012), “Hatay Türbe İnancının Sağlık Antropolojisi Açısından İncelenmesi”, *Milli Folklor Dergisi*, S. 94, s. 91-104.

Makalede, Hatay’da yer alan türbelere gerçekleştirilen ziyaretler, ziyaret amaçları ve bu amaçlar doğrultusunda ortaya çıkan ritüeller saptanmıştır.

Coşkun, Nilgün Çıblak (2013), “Yatır ve Ziyaretlerin Halk Kültüründeki Rolü Bağlamında Mersin’deki Muğdat Dede Türbesi’nin İncelenmesi”, *Turkish Studies*, 8/1 Winters. 1205-1219.

Çalışmada, Mersin yöresindeki önemli ziyaret merkezleri arasında olan *Muğdat Dede Türbesi* halk kültürü ele alınmıştır. Makalede Muğdat Dede’nin kimliği, türbenin fiziki özellikleri, Muğdat Dede etrafında oluşan keramet motifleri, türbe ziyaretinin amacı, etrafında uygulanan pratikler saptanmıştır.

Rençber, Fevzi (2014), “Adıyaman Alevilerinde Türbe ve Yatır Ziyareti”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 71, s. 209-220.

Makalenin giriş bölümünde Alevilerde yatır ve türbe ziyaretinin önemi ve özellikleri belirtilmektedir. Diğer kısımlarda, bu kesimde yapılan uygulamalar belirtilerek Adıyaman Alevilerinde ziyaret ve kurban geleneklerinin nasıl yer aldığı hakkında bilgiler verilmektedir.

Özbolat, Abdullah (2014), “Kutsallaşma Sürecine Tipolojik Bir Yaklaşım: Ziyaret Fenomeni Örneği”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, S. 7, 2, s. 121-138.

Kutsallaşma sürecinin ziyaret olgusu ile ele alındığı bu çalışmanın ilk bölümünde kutsal ve kutsallaşma kavramı nasıl gerçekleştiği sorusuna cevap aranmıştır. İkinci bölümde ise kutsallaşma sürecinin ziyaret olgusuna nasıl yansıdığı örneklenmeye işlenmiştir.

Ak, Muammer (2015), “Ziyaret Fenomeni Bağlamında Türk Popüler Dindarlığı.”, *Toplum Bilimleri*, S. 9(18), s. 279-296.

Çalışmada, toplumumuzun dinî hayatının önemli bir bölümünü oluşturan ziyaret olgusu, din sosyolojisinin bilimsel yöntemleri ile ele alınmıştır.

Yeğin, Hüseyin İbrahim (2015), “Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Sebepleri: Hayrettin Tokâdî Türbesi”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.1, s. 277-302.

Makalede, Bolu merkezde yer alan Hayrettin Tokâdî Türbesi genel hatlarıyla tanıtılmış olup türbeye yapılan ziyaretler, ziyaretlerin amacı, ziyaretçilerin yaş grupları anket metoduyla ele alınmıştır.

Akyüz, Çiğdem (2017), “Dağ, Su ve Mağara Kültleri Bağlamında Ankara Hüseyin Gazi Türbesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, S.81, s. 151-171.

Makalede, Hüseyin Gazi etrafında oluşan anlatılar hem basılı kaynaklardan hem de kaynak kişiler ile yapılan mülakatlar sonucu derlenerek dağ, su ve mağara kültleri bağlamında ele alınmıştır.

Yeşildal, Ünsal Yılmaz (2018), “Atalar Kültüne Dair İnanmaların Türklerin Ad Verme İnanç ve Gelenekleri Üzerindeki Tesiri”, *Milli Folklor Dergisi*, S.119, s. 48-59.

Makalede, ad verme üzerinde oluşan inanç ve gelenekler, bu inanç ve geleneklerin atalar kültü ile arasındaki ilişkiye dair genelde dünya, özelde ise Türk insanı bağlamında tespitler ele alınmıştır.

Duman, M. Zeki-Zeynep Kimya (2019). “Kutsalın Toplumsal Tezahürü: Türbe Ziyaretleri Üzerine Bir Alan Araştırması”. *Social, Mentality and Researcher Thinkers Journal*, S. 5, s. 131-148.

Makalede, Siirt'teki Veysel Karani Türbesinden hareketle söz konusu türbe ziyaretlerinin halk nazarında manası, ziyaret nedenleri, ziyaretçilerin beklentileri ve uygulanan dinî ritüellerden bahsedilmiştir.

c) Tezler

Çalışmamızın bu kısmında ziyaret yerleri ve türbeler üzerine yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri taranmıştır. Yaptığımız kaynak taramasında 12 tane doktora tezi, 55 tane de yüksek lisans tezi tespit edilmiştir. Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında 25, Din Sosyolojisi Ana Bilim dalında 1 çalışma bulunmaktadır. Geriye kalan 41 tez ise halk bilimi alanında yapılmıştır. Bu çalışmalar tezlerin yapılış tarihi dikkate alınarak sıralanmıştır.

c1) Doktora Tezleri

Çıblak, Nilgün (2001), *İçel Tahtacıları-Dini İnanışlar ve Dini Törenler-Halk Kültürü-Anonim Halk Edebiyatı* (Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Sever, Mustafa (2001), *Mersin ve Yakın Çevresi Halk İnançları ve Halk Hekimliği* (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Selçuk, Ali (2005), *Mersin Yöresi Tahtacılarının Dini İnanç ve Uygulamaları Hakkında Araştırma* (Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Bahadır, Sedat (2005), *Hatay'da Türk Halk İnançları* (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kıyak, Abdülkadir (2010), *Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması* (Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Parladır, Halil Saim (2010), *Heteredoksi Türk Halk İslamı ve Evliya Kültü* (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Uyanıker, Nursel (2011), *Eyüp Sultan Türbesi Etrafında Teşekkül Eden Efsanelerin Tespiti ve İncelenmesi* (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ak, Muammer (2012), *Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Türk Popüler Dindarlığı: Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi Örneği*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aday, Erdal (2013), *Kütahya İli Türbe ve Yatırları Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar* (Doktora Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Erdoğan, Oğuz (2013), *Aziz Mahmud Hüdâyî ve Türbesi Etrafındaki Folklorik Unsurların İncelenmesi* (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kartal, Atila (2017), *Konya Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar* (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2017.

Güzey, Zeynep (2020), *İzmir'deki Kutsal Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar* (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

c2) Yüksek Lisans Tezleri

Önay, Yılmaz (1988), *Van Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Olarak Anlatılan Menkıbeler*. (Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Kalafat Yaşar (1988), *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çağmlar, Zekiye (1994), *Adana Yöresi Yatır-Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Bağlı Anlatılan Efsaneler* (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Oymak, İskender (1994), *Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri* (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Şişman, Bekir (1996), *Samsun Yöresinde Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir İnceleme* (Yüksek Lisans Tezi), On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Akyalçın, Necmi (1998), *Balıkesir Yöresi Yatır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Taşkaş, Bülent (1998), *Manisa İli Ziyaret Yerleri* (Yüksek Lisans Tezi), On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Keskin, Haşim (1998), *Isparta ve Civarında Yaşayan Halk İnançları* (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Kaldırımçı, Ahmet (1998), *Yahyalı ve Çevresi Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Akman, Eyüp Akman (1999), *Safranbolu'daki Adak Yerleri ve Bu Yerler ile İlgili İnançlar* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Düzgün, Ülkü Kara Düzgün (1999), *Giresun'da Adak İnancı ve Adak Yerleri* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Atalan, Şenay (2000), *Zonguldak İlinde Kutsal Mekân Anlayışı ve Yaygın Halk İnançları*, (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Arioğlu, İbrahim Ethem (2000), *Ankara'daki Ziyaret Yerlerinin Halk Bilimi Bakımından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dündar, Akif Dündar (2001), *Niğde ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri* (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Erdenek, Yasin (2001), *Isparta Yöresi Ziyaret ve Adak Yerleri* (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Şahin, Sahra (2002), *Sinop ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Üzerine Fenomonolojik, Morfolojik ve Tipolojik Bir İnceleme* (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Kılıç, Yakup (2004), *Karaman ve Çevresindeki Ziyaret Yerlerinin ve Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Olgusu Açısından Tahlili* (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Koçaker, Ebubekir (2004), *Yozgat Yöresindeki Ziyaret Yerleri ile İlgili Bir İnceleme* (Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Pehlivan, Gürol (2004), *Manisa (Merkezde)'de Veli Kültü* (Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Yalğın, Murat (2004), *Elazığ İli (Merkez) Ziyaret Yerleri* (Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Yıldırım, Emine (2004), *Bitlis Yöresi Ziyaret Fenomeni ve Ziyaret Yerleri* (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Borazan, Bünyamin (2005), *Şanlıurfa ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri* (Yüksek Lisans Tezi), Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Öz, Hülya (2005), *Mersin'deki Ziyaret Yerlerinin Halkbilimi Açısından İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Yavuz, Emrah (2005), *Harput Halk Kültüründe Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar* (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Ercan, Emine Hilal (2006), *Makedonya’da Adak ve Ziyaret Yerleri* (Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Özcan, Hatice (2006), *Halkın Çoban Dede’den Beklentilerinin Psikolojik Nedenleri* (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Özdoğan, Rahime (2006), *Amasya’da Adak Yerleri ile İlgili Halk Anlatıları* (Yüksek Lisans Tezi), On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Sipahi, Abdülkadir (2006), *Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü İle İlgili Uygulamalar* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İçli, Rukiye (2007), *Sosyolojik Açıdan Türbe Ziyaret Fenomeni (Erzurum Abdurrahman Gazi Türbesi Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Kolcu, Bengisu (2007), *Çankırı Türbeleri* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özcamus, Ayşe (2007), *Adıyaman Merkez ve Çevrelerindeki Adak Yerleri ve Uygulamaları* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çetin, Nuran (2007), *Adıyaman İli ve Çevresindeki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Akın, Necmi (2008), *Hakkâri Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Anlatılan Menkıbeler* (Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Gider, Şenay (2008), *Halk Dindarlığının Bir Göstergesi Olarak Adak ve Ziyaret Fenomeni “İstanbul Örneği”* (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Somanç, Zeynep Asiye (2008), *Konya Beyşehir İlçesindeki Manevi Halk İnançlarına Dinler Tarihi ve Din Fenomonolojisi Açısından Bir Yaklaşım* (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yalçinkaya, Fatoş (2008), *Muş’ta Yatırlar ve Yatırlarla İlgili Anlatılan Menkıbeler* (Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Ağaoğlu, Zeynep Erdem (2009), *Dinî Ziyaret Yerleri ve Halk İnanışları Açısından Kızılcahamam-Çamlıdere* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İnce, Gül (2009), *Hatay'da Bulunan Ziyaret-Yatır Yerleri ile İlgili İnanışlar ve Bu Ziyaretler Etrafında Oluşan Efsaneler* (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Kozan, Serap (2009), *Nevşehir Yöresindeki Ziyaret Yerleri* (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Özkan, Aysun (2009), *Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyolojik Boyutu (Eyüp Sultan Türbesi Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, Emre (2009), *Türbe Ziyaretlerinin Fert Üzerindeki Etkileri-Bilecik Örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Yaşar, İsmail Celaleddin (2010), *Adıyaman İli ve İlçelerindeki Evliya Anlatıları* (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Erdem, Mehmet (2011), *Diyarbakır İli Merkez, Ergani, Eğil İlçeleri Adak ve Ziyaret Yerleri* (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Çelik, Ali Çelik (2012), *Siirt ve Çevresindeki Ziyaret Yerleri* (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Yılmaz, Semra (2012), *Türbe Ziyaretlerinin Sosyolojik Anlamı: Şeyh Şaban-ı Veli ve Mevlana Türbeleri Örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Çelik, Ayşe Aysun (2013), *Türbe Mekânı, Türbe Kültürü: İstanbul'da Üç Türbede Yapılan Niteliksel Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kurt, Furkan (2013), *Yozgat'taki Türbeler ve Ziyaret Yerleri* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Öden, Utku Mehmet (2013), *Kırklareli İli ve Çevresindeki İnanç Merkezleri* (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Tanas, Havva Çiftçi (2013), *Dinî Ziyaret Fenomeni Açısından Diyarbakır Merkez İlçeleri Üzerine Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Doğan, Turgay (2014), *Ziyaret Fenomeni Açısından Kırşehir ve Çevresi (İnceleme-Değerlendirme)* (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Ünalın, Özlem (2014), *Bayburt'taki Ziyaret Yerleri ve Buna Bağlı İnanışlar* (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Akdağ, Furkan (2015), *Bayburt'taki Türbeler ve Mezar Taşları* (Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Elmacı, Lütfullah (2017), *Ziyaret Fenomeni ve Din (Kastamonu Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.

Çal, Fatih (2017), *Rize'de Evliya Menkıbeler ve Türbeler Etrafında Oluşan Ritüeller* (Yüksek Lisans Tezi), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.

Günaydın, Aykut (2019), *Zonguldak Yöresinde Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanış ve Uygulamalar* (Yüksek Lisans Tezi), Zonguldak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

IX. Bolu ve Düzce Üzerine Yapılan Çalışmalar

Anadolu'nun önemli kültür merkezlerinden olan Bolu ve Düzce hakkında günümüze kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar genellikle bildiri, makale boyutundadır.

Bu başlık altında Bolu ve Düzce hakkında yapılan belli başlı çalışmaları almaya çalıştık. Bolu ve Düzce üzerine yapılan çalışmalar ağırlık Bolu üzerinedir. Bunun sebebini Düzce ilinin yakın zamana kadar Bolu sınırları içerisinde yer almasıyla açıklayabiliriz.

Yapılan çalışmaları; kitaplar, makaleler ve bildiriler, tezler başlıkları altında sıraladık.

a) Kitaplar

Aytöre, İbrahim (1938), *Atasözleri ve Söz Adımları*, Bolu.

Caferoğlu, Ahmet (1951), *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler: Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak İlleri Ağızları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

Okay, Haşim Nezihi (1954), *Bolulu Dertli Divanı Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul.

Canbulat, Cevdet (1963), *Dörtdivanlı Hilmi*, İstanbul.

Bolu İl Yıllığı 1967 (1968), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Dinçtürk, Cahit (1987), *Soyumuz-Soyadımız*, Bolu.

Akyoloğlu, İsmail Hakkı- Hayasi Tooru (1988), *A Turkish Dialect In Northwestern Anatoli (Bolu Dialect Materials)*, Institute For The Study Of Languages And Cultures Of Asia And Africa, Tokyo.

Dinçtürk, Cahit (1991), *Hikâye, Fıkra, Masal ve Atasözleri ile Bolu Günleri*, Bolu.

Dinçtürk, Cahit (1991), *Hikâye, Fıkra, Masal ve Atasözleri ile Bolu Günleri*, Bolu.

Erkut, Selâmi (1993), *Mudurnu Aile Lakapları ve Yer İsimleri*, Bolu.

Caferoğlu, Ahmet (1995), *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler: Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak*, (2. Baskı), Ankara, Türk Dil Kurumu.

Alparslan, Cevat (1997), *Bolu'nun Kültürel Değerleri Aşık Dertli, Aşık Figani ve Köroğlu*, Ankara.

Özdamar, Mustafa (1999), *Aşık Ahmed Divani ve Bolu Rehberi*, İstanbul.

Erkut, Selâmi (2000), *Mudurnu Halk Dili Sözlüğü*, Ankara.

Kaynaşlı 2000 (2000), Kaynaşlı Belediyesi Yayını.

Tan, Nail, (2003), *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*, İstanbul.

Özlü, Zeynel (2007), *Tanzîmât Döneminde Anadolu'da Kır ve Kent Hayatı (Bolu-Göynük Örneği)*, Berikan Yayınevi, Ankara.

Özlü, Zeynel (2007), *Tanzimat Döneminde Bir Batı Karadeniz Kenti: Düzce (Sosyo-Ekonomik Analiz)* Düzce Üniversitesi BAP Projesi, Proje No: 2007. 21. 02. 002, s. 1-132.

Özlü, Zeynel (2007), *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Adli Mekanizmanın Analizi (Bolu- Göynük Örneği)*, Berikan Yayınevi, Ankara.

Özlü, Zeynel (2008), *18. ve 19. Yüzyıllarda Karadeniz'de Bir Kıyı Kenti: Akçakoca*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Birgören, Hamdi (2008), *Bolu Vilâyeti Salnâmesi, Rumi 1341/Miladi 1925*, Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi, Bolu.

Midhat Kemal (2008), *Ayanlar Devrinde Bolu*, (Hazırlayan Hamdi Birgören), Bolu Belediyesi Bolu Araştırma Merkezi, Bolu.

Şimşek, Lütfü (2008), *Lütfü Şimşek Arşivinden Düzce*, Düzce Damla Gazetesi Yayını, Düzce.

Özlü, Zeynel (2009), *Batı Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium, Üskübü (Konuralp)*, Düzce Üniversitesi Araştırma Yayınları No: 1, İstanbul.

Özlü, Zeynel (2015), *İlk Çağdan Cumhuriyete Düzce Ahali-yi Sandık/ Sefine-i Nuh*, Fırat Basımevi, İstanbul.

b) Makaleler, Bildiriler

Nüzhet, Sadeddin (1928), “Aşık Dertli, Hayatı ve Divanı: Câmîi ve Musahhihi Çankırlı Ahmed Talat”, *Halkbilgisi Haberleri Mecmuası*, s. 162-164, Ankara.

Vahit, Ali (1933), “Kemal Ümmî Hakkında”, *Halk Bilgisi Haberleri*, 15 Birinci Kanun, Yıl: 3, s. 31.

Varlık, Şadi (1940), “Bolu Halkevinde Dertli Hakkında Konuşma”, *Duygular*, 1/8, s. 1-2.

Varlık, Şadi (1944), “Âşık Cönkünden, Şeyh İbrahim Şevki Efendi -Kabadayı”, *Büyüksu, Aylık Fikir ve Sanat Mecmuası*, S. 2, s. 7.

Önal, Ahmet Talat (1944), “Bolulu Hanif”, *Abant Bolu Halkevi Kültür Dergisi*, C. 1, S. 1, s. 22-26.

Taşcıoğlu, Halil (1944), “Bolulu Dertli”, *Büyüksu, Aylık Fikir ve Sanat Mecmuası*, S. 2, s. 9.

Tunçer, Vahap (1946), “Aşık Dertli”, *Abant Bolu Halkevi Kültür Dergisi*, C. 2, S. 8, s. 14-21.

Varlık, Şadi (1946), “Geredeli Âşık Figâni’nin Manzum Şikâyet Dilekçesi”, *Abant Bolu Halkevi Kültür Dergisi*, C. 2, S. 12, s. 6-7.

Alpman, İhsan (1954), “Şair Dertli”, *Gerede Ekspres*, Yıl: L, S. 1, s. 2-4.

Albayrak, Muzaffer (1956), “Bir Şair: Dörtdivanlı Hilmi (Halil)”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 4/78, s. 1247-1248.

Canbulat, Cevdet (1964), “Bolu ve Dolaylarında Halk Şiiri İncelemeleri”, *Çele, Bolu*, Yıl: L, S. 11, s. 10-11.

Keskin, İshak (1964), “Dertli’nin Basılmamış Koşmaları”, *Çele, Bolu*, Yıl: 2, S. 13, s. 12-14.

Özkaya, Yücel (1964), “Köroğlu ve Bolu İle İlgili Bir Bibliyografya Denemesi”, *Çele*, Yıl: 1, s. 11, 22-23, Bolu.

Ruscuklu, Dinçer (1964), “Dört Divanlı Hilmi”, *Çele, Bolu*, Yıl: 1, S. 12, s. 19-20.

Canbulat, Cevdet (1965), “Taşbebek Ninnisi Ve Efsanesi”, *Çele, Bolu*, Yıl: 2, S. 25, s. 17-21.

Atalay, Selahattin (1967), “Şair Dertli”, *Öğretmenin Sesi*, S. 23, s. 2.

Gürer, Bahir (1968), “Tabak Dede Menkıbesi”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, C. 11, S. 227, s. 4768.

Kilitçi, Mustafa (1969), “Dertli (1772-1845), *Bolu Ticaret Turizm Gazetesi*, Yıl: 1, S. 2, s. 2.

Kaymaz, İbrahim (1972), “Gerede Bilmeceleri”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, C. 14, S. 279, s. 6453-6455.

Konukçu, Enver (1984), “Düzce Tarihi (İlk Devirlerden Cumhuriyete)”, *Türkiye İmar Turizm ve Sanayi Mecmuası*, Yıl: 8, C. 18, S. 212-133, Nadir Basımevi, İstanbul, s. 12-23.

Elçin, Fahrettin (1986), “Bolu İli ve Köroğlu ile İlgili Bir Bibliyografya Denemesi”, *Türk Folkloru Belleten*, S. 2, s. 471-497.

Mazıoğlu, Hasibe (1987), “Bolu ve Çevresinde Yetişen Şairler: Dertli”, *Bolu İli Halk Edebiyatı Sempozyumu*, s. 39- 43, Bolu.

Özkaya, Yücel (1987), “Şair Dertli’nin Tarihi Şahsiyeti ve Özellikleri”, *Bolu İli Halk*

Edebiyatı Sempozyumu, s. 50-53, Bolu.

Pekolcay, Necla (1987), “Yunus Emre ve Diğer Yunuslarla İlgili Bolu İli ve Çevresindeki Diğer Yörelerdeki Eserler ve Belgeler”, *Bolu İli Halk Edebiyatı Sempozyumu*, s. 35-38, Bolu.

Sakaoğlu, Saim (1987), “Gerede’de Fıkra Anlatma Geleneği/ Fıkra Tipleri- Fıkra Anlatıcıları”, *Erdem*, Cilt: 2, S. 6, s. 907-922.

Ünver, İsmail (1987), “Kemâl-İ Ümmî”, *Bolu İli Halk Edebiyatı Sempozyumu*, s. 21-28, Bolu.

Özkaya, Yücel (1988), “Bolu'nun Kültürü, Tarihi, Edebiyatı, Coğrafyası, Folkloru ile İlgili Olarak Yapılan Yayınlar Hakkında Bir Deneme”, *Bolu Bilim, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 1, s. 1, 6-7.

İvgin, Hayrettin (1989), “Geredeli Âşık Figanî Bibliyografyası”, *Türk Folklor Araştırmaları*, s. 163-169.

Aksan, Yaşar (1991), “Efsane-Menkıbe: Kara Arslan Efsanesi”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 1, S. 6, s. 5.

Özdemir, Nevzat (1991), “Efsaneler”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 1, S. 4, s. 7.

Aksan, Yaşar (1992), “Bolu ve Yöresinde Halk İnanışları ve Eski Türk İnanışlarının İzleri: Çocuk Sahibi Olmakla İlgili Adet ve İnanışlar”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 2, S. 23, 24, 25, S. 11-39.

Yalçın, Hüseyin- Saim Sakaoğlu (1992), “Gerede’de Fıkra Anlatma An’anesi - Fıkra Tipleri-“, *Gerede Olay*, Yıl: 1, S. 17-18-19, s. 3.

Yalçın, Hüseyin-Saim Sakaoğlu (1992), “Fıkra Anlatıcıları ve Fıkralar”, *Gerede Olay*, Yıl: 2, S. 20-21, s. 3.

Yavuzer, Hayati (1992), “Bolu'daki Cönklerden: Kemal-İ Ümmî'ye Dair”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 2, S. 23, s. 7.

Yavuzer, Hayati (1993), “Bir Ümmî Kemal Öğrencisi”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 3, S. 31-32, s. 7.

Yavuzer, Hayati (1993), “Bolu'daki Cönklerden: Ümmî Kemal Divanı'ndan Bir Manzume”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 3, S. 33-34, s. 4.

Aksan, Yaşar (1993), “Bolu Köylerinin İsimleri ile İlgili İnanış Ve Hikâyeler”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 3, S. 31-32, s. 10.

Aksan, Yaşar (1993), “Bolu Köylerinin İsimleri ile İlgili İnanış ve Hikâyeler”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 3, S. 33-34, s. 14.

Aksan, Yaşar (1993), “Bolu ve Yöresinde Halk İnanış ve Gelenekleri: Köstek

Kesme”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 3, S. 35-36, S. 14.

Akyoloğlu, İ. Hakkı (1993), “Ümmî Kemal / Kemal-İ Ümmî”, *Cumhuriyetin 70. Yılında Bolu*, Bolu Gazeteciler Cemiyeti Yayını, s. 162-163, Bolu.

Kutucuoğlu, Salih Zeki (1993), “Ümmî Kemal’in Hayatı ve Eserleri Hakkında Araştırmalar”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 4, S. 37, s. 10-12.

Yalçın, Hüseyin; Saim Sakaoğlu (1993), “Gerede’de Fıkra Anlatma Ananesi 6: Mahalli Fıkralar”, *Gerede Olay*, Yıl: 3, S. 28, s. 5.

Yalçın, Hüseyin-Saim Sakaoğlu (1993), “Gerede’de Fıkra Anlatma An’anesi- 3: Ahmet, Deli, Sarhoş, Cimri, Yalancı, Doktor, Hırsız Fıkraları”, *Gerede Olay*, Yıl: 2, S. 22-23, s. 6.

Yalçın, Hüseyin-Saim Sakaoğlu (1993), “Gerede’de Fıkra Anlatma An’anesi- 4: Fıkralara Başka Bir Açıdan Bakış”, *Gerede Olay*, Yıl: 2, S. 24-25- 26, s. 9.

Kutucuoğlu, Salih Zeki (1994), “Ümmî Kemal Hakkında Araştırmalar-2 Ümmî Kemal Vakıfları”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 4, S. 38, s. 13.

Kutucuoğlu, Salih Zeki (1994), “Ümmî Kemal Hakkında Araştırmalar-3 Bolu Tapu Sicil Müdürlüğünde Bulunan Ümmî Kemal Terekesine Ait Vakıf Kayıtları”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 4, S.40, s. 5.

Kutucuoğlu, Salih Zeki (1994), “Ümmî Kemal Hakkında Araştırmalar-4 Bolu Tapu Sicil Müdürlüğünde Bulunan Ümmî Kemal Terekesine Ait Vakıf Kayıtları”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 4, S.41, s. 10.

Kutucuoğlu, Salih Zeki (1994), “Ümmî Kemal Hakkında Araştırmalar-5 Tekke Ümmî Kemal Köyü ve Çevresi Hakkında Genel Bilgiler”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 4, S. 43, s. 8.

Kutucuoğlu, Salih Zeki (1994), “Ümmî Kemâl Hazretleri”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 4, S. 46, s. 5.

Malkoç, M. Nihat (1994), “Gevheri’nin Hayatı ve Şiirleri”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 4, S. 47, s. 6.

Özkaya, Yücel (1996), “XIX. Yüzyılda Bolu’nun Durumuna Genel Bir Bakış”, *Prof. Dr. Şerafettin Turan Armağanı*, Kültür Basım ve Yayım, Elazığ, s. 213-219.

Ata, Bahri (1997), “19. Yüzyılın Sonlarında Bolu’da Eğitim ve Bolulu Eğitimci Muallim Cevdet”, *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu*, Bolu, s. 35-42.

Özcan, Halilullah (1997), “Dörtdivanlı Hilmi”, *Divander Bülteni*, Yıl: 1, S. 2, s. 8-9.

Özyiğit, M. Kemal (1997), “Şeyh Mustafa Rûmî ve Divanı (1814-1877)”, *Gerede, Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Yıl: 2, S. 2, s. 4-5.

Özkaya, Yücel (1998), “XIX. Yüzyılda Bolu’nun İdari ve Ekonomik Durumuna

Genel Bir Bakış”, *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, Bolu, s. 7-12.

Çiftlikçi, Ramazan (1998), “Üç Ölümsüz Anadolu Efsanesi: Köroğlu- Karacaoğlu- Alageyik”, *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu*, s. 303-314, Bolu.

Demirci, Abdullah (1998), “Geredeli Bir Halk Şairi: Ramazan Çelikbaş”, *Gerede, Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Yıl: 3, S. 3, s. 37.

Yavuzer, Hayati (1998), “Kemal Ümmî’nin Kırk Armağan Mesnevisi”, *Bolu’da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, s. 122-127, Bolu.

Demirci, Abdullah (1999), “Geredeli Şair Muharrem Özdoğan”, *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Yıl: 4, S. 4, s. 13-14.

Dinç, Alemdar (1999), “Mudurnulu Abdurrahman Tırsî, Kişiliği ve Şiirleri”, *Bolu Bilim Sanat Kültür Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 1, S. 4, s. 24-27.

Demirci, Abdullah (2000), “Gerede Halk Edebiyatı: Gölcük Köyü Bilmeceleleri”, *Gerede, Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Yıl: 5, S. 5, s. 37.

Demirtepe, Nezih (2002), “Bolu’nun Kültürel Değerleri ‘Halk Aşıkları’ Aşık Figani Ve Köroğlu”, *Karınca Kooperatif Postası*, S. 67/68, s. 39.

Abdulkadiroğlu, Abdülkerim (2000), “Osmanlı Döneminde Geredeli Âlimler, Mutasavvıflar, Şairler ve Diğerleri”, *Geçmişten Günümüze Gerede*, Gerede, S. 67-74.

Arık, Durmuş (2000), “Gerede’de Halk İnanışları ve Ziyaret Yerleri”, *Geçmişten Günümüze Gerede*, S. 221-236, Gerede.

Aliyev, Salav (2002), “Ummu Kamal”, *Kırlangıç, Çocuklar Edebiyatı Antologiyası*, Dağıstan Respublikası, s. 6-9, Mogaçkala.

Ayer, Mehmet Ali (2002), “Şair Düldül Mevlüt”, *Divankav Bülteni*, S. 5, s. 7-8.

Birgören, Hamdi (2002), “Şair Dertli’de Söz Varlığı”, *Bolu Bilim Sanat Kültür Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 5, S. 16, s. 13-15.

Dinçtürk, Cahit (2003), “Gesi Bağları Türküsünün Hikâyesi”, *Bolu’da Yeni Hayat*, Yıl: 2, S. 104, s. 2.

Dinçtürk, Cahit (2003), “Muhsin Karamanoğlu’nun Kaleminden Beyaz Giyme Toz Olur”, *Bolu’da Yeni Hayat*, Yıl: 2, S. 100, s. 2.

Doğan, Şerafettin, “Gerede Köy Adlarında Türk Boylarının İzleri”, *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Yıl: 2, S. 2, s. 10-12.

Tan, Nail (2003), “Bolu İli Halk Edebiyatı Kaynaklarından Dörtdivanlı Düldül Mevlüt”, *Divankav Bülteni*, S. 6, s. 18-19.

Tapsız, Meliha, “Bolulu Himmet”, *Bolu Üçtepe*, Yıl: 4, S.40, s. 8.

Alkan, Mustafa (2005), “Türkiye’nin Temelleri ya da Göç”, *Orta Karadeniz Kültürü*,

(Yayına hazırlayanlar: Bahaeddin Yediyıldız, Hakan Kaynar, Serhat Küçük), Siyasal Kitabevi, Ankara, s. 417-435.

Özlü, Zeynel (2006), “19. Yüzyıl’da Akşemseddin’in Göynük’teki Ahfadı”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl : 8, S. 31, s. 157-174.

Özlü, Zeynel (2006), “Göynük (Bolu) Menzil Teşkilatı’nda Görev Yapan Menzilciler”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S.2, s. 1-13.

Muslu, Ramazan (2007), “Muhammed Zahid El- Kevserî ve Tasavvuf”, *Uluslararası Düzceli M. Zahid Kevseri Sempozyumu Bildirileri 24-25 Kasım 2007*, Düzce, s. 691-702.

Gürel, Zeki (2008), “Bolu Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”, *Bolu Şehrengizi*, s. 171-200.

Lüle, Esra (2008), “Köroğlu Çalışmaları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”, *Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri*, s. 163-169, Bolu.

Özlü, Zeynel (2008), “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Düzce’de Tütün Üretimi”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl:12, S. 35, s. 411-420.

Özsoy, Ayşe Serap (2008), “Bolu’da Halk Efsaneleri”, *Halk Kültürü Ve Köroğlu Bilgi Şöleni Bildirileri*, s. 29-34, Ankara.

Öztürk, Erol (2008), “Bolu Ağzında Yemek Kültürü ile İlgili Kelimeler” *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 17, s. 128-132.

Tunçkol, Mehmet (2008), “Fariğ Emine Efsanesi”, *Mudurnulular Derneği Bülteni*, Yıl: 3, S. 3, s. 45-47.

Tunçkol, Mehmet, (2008), “Sarıkoz Efsanesi”, *Mudurnulular Derneği Bülteni*, Yıl:L, S. 2, s. 48-49.

Özlü, Zeynel (2009), “19. Yüzyılda Düzce ve Akçakoca Kazalarında Kullanılan Aile ve Kişi Adları”, *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, S. 53, s. 145-184.

Kalafat, Yaşar (2011), “Halk İnançlarından Geleneklere Karşılaştırmalı Bolu- Bakü Düğün Uygulamaları”, *21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları, Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, s. 360-383, Bolu.

Yeşilyurt, Erhan (2011), “Evlilik Adetleri Yönünden Bolu ve Civarındaki İki Köyün Karşılaştırılması”, *21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları, Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, s. 730-739, Bolu.

Keskin, Mustafa (2012), “Kaynaşlı Eskiköy’deki Ali Baba Türbesi Hakkında”, *Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı “Tarih Uğrunda Bir Ömür”*, ed. Prof. Dr. İbrahim Ethem Atınur, Berikan Yayınevi, Ankara, s. 323-324.

Kutay, Hacer (2012), “Yöremizden İki Masal”, *Gerede, Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Dergisi*, Yıl: 17, S. 17, s. 32-33.

Özlü, Zeynel (2012), “19. Yüzyılda Düzce Kazasına Göçler”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 61, s. 201-222.

Taş, Kenan Ziya (2012), “XVI. Yüzyılda Konuralp (Konrapa/Üskübü) Tahrir Defterlerine Göre Sosyo-Ekonomik Durum”, *Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı “Tarih Uğrunda Bir Ömür”*, ed. Prof. Dr. İbrahim Ethem Atınur, Berikan Yayınevi, Ankara, s. 477-490.

Altok, İsmail (2013), “Bolu Türküleri Kiraz Aldım Dikmeden (Halimem)”, *Bolu Postası*, s. 23.

Öztürk, Erol (2013), “Bolu Ağzında Belirleyici Kip ve Şahıs Ekleri”, *Prof. Dr. Leyla Karahan Armağanı*, Akçağ Yayınları, s. 787-801, Ankara.

c) Tezler

c1) Doktora Tezleri

Bayraktar, Dursun (1995), *Şer’iye Sicillerine Göre Tanzîmât’ın İlk Yıllarında Bolu (1838-1850) (İdari-Sosyal-Ekonomik-Askeri Durum) (Doktora Tezi)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

c2) Yüksek Lisans Tezleri

Ertuğrul, Mürşidiye (1994), *Bolu Kıbrısçık- Yazıcı Köyü Tekstil El Sanatları Üzerinde Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Döker, Belkıs (1996), *Bolu İli Mengen İlçesi Çevre İşlemeleri (Lisans Tezi)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bilgin, Önder (2001), *Bolu İlinde Halk İnançları Ve İlin Günümüz İnanç Coğrafyası (Yüksek Lisans Tezi)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Karasu, Cihat (2002), *Bolu Masalları Üzerine Bir Araştırma (Lisans Tezi)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Aydınalp, Halil (2003), *Gerede’de Dini Hayat/ Religious Life In Gerede (Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yavuz, Halil İbrahim (2004), *Taraklı ve Göynük Çevresinde Eski Türk İnançlarının İzleri/ Traces Of Old Turkish Beliefs In Taraklı-Göynük And Their Surroundings (Yüksek Lisans Tezi)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Turan, Sevdâ (2009), *Mudurnu Ağzı (Yüksek Lisans Tezi)*, Abant İzzet Baysal

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Türbedar, Özlem (2011), *Düzce Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri* (Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eskişehir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKLERİN İSLAMİYET'TEN ÖNCEKİ İNANÇ SİSTEMLERİNE KÜLT MERKEZLİ BİR YAKLAŞIM

Eberhard, eski Türk dinini “*Güneş ve Ay kültlerinden oluşmuş Türk Gök Dini*” olarak tanımlamıştır (Eberhard, 1942: 93). Türklerin inanç sistemlerinin temelinde *Gök Tanrı* vardır. *Gök Tanrı* ezeli ve ebedidir ve her şeyin üzerinde o vardır. Orhun kitabelerinde Tanrı’nın özellikleri hakkında birtakım bilgiler verilmiştir. Burada dikkatimizi çeken en önemli husus *gök* kelimesidir. “*gök*” ve “*Tanrı*” kelimelerinin beraber kullanılması Türklerin göğe taptıklarını düşündürebilir. Oysaki “*gök*” kelimesini bir renk olarak değil, Tanrı’nın sıfatlarından biri olarak açıklamak gerekir. İslamiyet’te bu sıfat *El-âzam* (azametli), *yüce* gibi kelimelerle karşılanır (Tanyu, 1980: 15).

Türklerin eski dini, yazılı bir kaynağa dayanmamakta kendi öz kültürlerinden ortaya çıkmış ve aktarım ile gelecek nesillere ulaşmıştır. Gök Tanrı dini, Tengricilik, Tengriyanizm gibi adlarla anılsa da son dönemlerde kabul gören genel görüş “*geleneksel Türk dini*”dir (Kartal, 2017: 40). Türkler Tanrı’yı; *Tanrı, Tengeri, Tangara, Teri; Tenir, Kuday, Çalap*, vb. adlarla anmışlardır (Günay-Güngör, 2007: 1). Bu isimler arasında en çok kullanılan *Tanrı*’dır. Türkler sadece kendi Tanrılarını bu isimlerle anmamış diğer dinlerin tanrılarını da bu isimle anmışlardır.

Eski Türk inanç sisteminde doğa inançlarına büyük bir ehemmiyet gösterilmiştir. Bu durum Orhun kitabelerinde “*ıduk yer-sub*” (kutsal yer, su) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Doğa inançlarının Türklerin yaşama biçimleriyle işlevsel bağları tam olarak tespit edilememiştir (Güngör, 2007: 5). Ancak eski Türk toplulukları, hayvanlar, bitkiler, kayalar, dağlar, ırmaklar, yıldızlar gibi çevrelerinde bulunan her şeyin bir ruhu olduğuna inanmışlar, ruhların yukarıda belirttiğimiz çeşitli varlıklara hayat verdiğini düşünmüşler, doğada bulunan her varlığı kutsal sayıp onlara saygı göstermişlerdir.

Türk mitolojisinde doğaüstü varlıklar şeklinde tahayyül edilen yüce ve kutsal varlıklara gösterilen saygı, ihtiram bazen de tapınma olarak ortaya çıkan durum Türklerin inanç sisteminin temelini oluşturmaktadır (Bayat, 2012: 80).

Eski Türk inancında bir kişi ölse dahi ruhunun cesedine bağlı kaldığına inanılmaktaydı. Bu duruma İslami literatürde *tenasüh* adı verilmektedir. Bu inanca göre ölen kişinin ruhu bedenine bağlı kaldığı sürece yaşamaya devam eder, dolayısıyla ölen kişi saygı ister, yemek içmek ister. Bu nedenle kadim Türkler ölülerinin mezarlarına onların sevdikleri yiyecekleri, yaşarken sevdikleri eşyaları koymuşlardır (Tezcan, 1996: 115). Bu inanç hâlâ

Anadolu'nun bazı kesimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Mezar veya türbe ziyaretlerine gidince metfunların kabirlerine su dökülmesi, mezar taşlarına yiyecek ve içecek bırakılması bu inançların bir göstergesidir.

Eski Türk inanç sisteminde gök ile Tanrı arasında bir birliktelik söz konusudur. Şaman törenlerinde ulu Tanrı'nın bulunduğu gök katları beşinci kattan sonra başlamaktaydı. Göğün en yüksek katında Tanrı oturmaktaydı. Yerin ve göğün tek bir Tanrısı vardı (Ögel, 2010: 185). Bu doğrultuda yerin, göğün ve ikisi arasındakilerin tek Tanrısı olduğuna inanılmaktadır. Ancak tapılan Tanrı ile tanrısal olduğuna inanılan kutsal objeleri (hiyerofani) karıştırmamak gerekir. Aksi hâlde Türklerin geleneksel dinini yanlış tanımlamış oluruz (Bayat, 2011: 213).

Araştırmacılar bir zamanlar Türklerin geleneksel dinini *Şamanizm* olarak tanımlamıştır. Ancak günümüzde yapılan araştırmalar neticesinde Türklerin böyle bir dininin olmadığı saptanmıştır. Abdülkadir İnan'a göre şaman; *“Ruhlarla insanlar arasında ilişki kuran, olağanüstü güçlere sahip olduğuna ve Tanrı'nın seçtiğine inanılan yaratılıştan zeki ve mistik bir kişidir”* (İnan, 2013: 55). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere Şaman bir din değil, eski Türk inanç sisteminde olağanüstü kişilere verilen bir isimdir.

1.1. Türk Kültüründe Türbe ve Yatır

1.1.1. Türk Kültüründe Türbe

Arapça bir kelime olan türbe İslam ülkelerinde mezarların bir kubbe ile örtülü olmasından dolayı Arapça kubba (kubbe) sözcüğüyle karşılanır (Ayverdi, 1997: 930). Bu kavram, Anadolu'da evliya ve şeyhlere ait gösterişli mezarları kapsamına alır. Ek olarak halk dilinde türbe kelimesi; içinde ünlü din büyüklerinin yattığı (genellikle veli sayılan) üstü örtülü mezarlar için kullanılır (Hançerlioğlu, 2000: 663).

İslam öncesi Türk kültüründe türbe yerine kullanılan kavramlar; *kurgan* ve *barkır*. *Kurgan*; Orta Asya'daki ilk anıtsal mezarlardır. Eski Türk kavimleri arasında Gök Tanrı dinine sahip Türklerin en eski mezar yapısıdır (Tuncer, 1986: 253). Dışarıdan bakıldığında bir tepeyi andıran bu mezarın iç düzeni, toprak altına planlanmıştır. Mezar odası içerisinde, bazı kurganların ahşap sandukaya sahip oldukları ve ölünün mumyalanarak gömüldüğü görülür. Kurganlar, ölen kişi dışında, onun dünyadayken kullandığı eşyaları barındıracak kadar geniştir. Türkler, mezarın üzerine, kişinin katıldığı savaşları resmetmiş ayrıca öldürdüğü düşman sayısı kadar balbal adı verilen taşlar dikmişlerdir (Roux, 2002: 289). *Bark* kelimesi ise kurganlardan sonra, Göktürkler döneminde, ahşap, tuğla veya taştan yapılmış anıtsal

mezarları karşılar. Barkların duvarlarının iç yüzeylerinde, hakan ve beylerin yapmış oldukları savaşlar resmedilmiştir (Hasol,1993: 416). Kurgan, bark ve türbeler, geçmişten günümüze Türk kültüründe yöneticilerin, din adamlarının, velilerin yattıkları gösterişli yapılardır. Bu yapılar kültürel özellikleri ile ait oldukları milletlerin topraklarını vatan olarak yorumlamasına katkı sağlamaktadır.

Türbelerin Müslüman Türklerdeki ilk örneklerine Karahanlılar döneminde rastlanır. Bu türbelerin ortak mimari özellikleri; çadıra benzemesi, yüksek bölümlerindeki yüzeyleri kasnaklı ahşap çatılardan inşa edilmiş olmasıdır (Esin, 2006: 141).

Çalışma bölgemizdeki türbeler geleneksel mimariyi yansıtmakta, bazılarının ise kendine özgü mimarileri bulunmaktadır. Bölgenin tamamına yakını ormanlarla kaplı olması, türbelerde kullanılan malzemeyi bu doğrultuda etkilemiş ve bunun sonucunda yörede kendine özgü mimarileri olan türbeler inşa edilmiştir. Bolu ve Düzce türbelerinin hemen hemen hepsinin kapısında türbede yatan zatın kimliği hakkında bilgiler veren kitabeler mevcuttur. Türbelerin diğer bir özelliği ise çevresine göre yüksek yerlerde yapılmış olmasıdır.

Bolu ve Düzce türbelerinde dikkatimizi çeken bir diğer unsur aynı ilçede yer alan türbelerden biri ilçenin en yüksek yerindeyken diğer türbe ise yüksekte yer alana göre daha alçak bir yere yapılmış olmasıdır. Bu durumu velilerin kendi aralarında vermiş oldukları mücadele ile açıklamak doğru olacaktır. Nitekim Bolu'nun Göynük ilçesinde yer alan Akşemseddin ve Ömer Sikkîn türbeleri bu duruma örnek olarak verilebilir. İki veli hakkında anlatılan menkıbede Ömer Sikkîn'in göstermiş olduğu keramet neticesinde Akşemseddin'e üstün gelmesi onu ilçenin en yüksek yerine defnedilmesini sağlamıştır. Akşemseddin ise Ömer Sikkîn'e göre daha alçak bir yere defnedilmiştir.

1.1.2. Türk Kültüründe Yatır

Yatır ve türbe kavramları birbirine benzemekle birlikte bu iki kelimeyi birbirinden ayıran belli başlı özellikler mevcuttur. Bunların başında metfunların kimlikleri gelmektedir. Türbede bulunan metfunun kimliği belli iken yatırdaki metfunun kimliği belli değildir. Diğer bir farkları ise; yatırın üzerinde herhangi bir yapı bulunmazken, türbede bir yapının mevcut olmasıdır. Benzerliklerine değinecek olursak her iki mezarın da manevi özellikler açısından paralellik gösterdiği görülür.

Yatır kavramı sözlüklerde hemen hemen aynı şekilde tanımlanmıştır. Türkçe sözlükte, “Belli bir yerde yattığına inanılan mezarı belli ölü, evliya” (Türkçe Sözlük, 2005: 2146) Meydan Larousse'de ise; “Öldükten sonra da mucizeler, kerametler gösterdiğine, insanlara yardım ettiğine inanılan ermiş; evliya” (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986:

12455) olarak tanımlanmıştır. Kısaca yatır; tabiatüstü gücü olduğuna ve insanlara yardım ettiğine inanılan saygın ölümlerin mezarlarıdır (Günay-Güngör, vd., 2001: 76) diye ifade edilebilir.

Yatırlardaki manevi özelliklerin türbelerle benzerlik arz ettiğini daha önce belirtmiştik. Sıkıntıya, dara düşen insanoğlu çeşitli isteklerde ve dileklerde bulunmak için bu tarz mekânları ziyaret etmiş, buralara adaklar adanmış, kurbanlar kesmiştir. Bu uygulamalar bir nevi alışveriş olarak düşünülebilir. Gerçek manada insanlar yatırlardan bir şey istememekte, kendini günahkâr olarak gördüğü için türbe veya yatırda yatan zat aracılığıyla Rabbinden istekte bulunmaktadır. Türbeler dinin bir parçası olurken yatırlar ise sosyal hayatın yani toplumun bir parçası olmuştur.

Hem çalışma sahamızda hem de Anadolu'nun hemen her bölgesinde yatırlarla ilgili bazı kült inançlar vardır. Yatırdaki zat darda kalmışlara görünür ve onlara yardım eder. Yatır mezarına geceleri nur iner ancak temiz kalpli insanlar bunu görebilir. Rahatsız edilen yatır, insanlara kendilerini rahatsız ettiklerini belirtir ve bunu bir daha yapmamaları gerektiğini söyler (Somuncu Baba türbesinde buna benzer bir durum mevcuttur). Yatır, yakınlarında bulunan ağaç ve benzeri nesneleri sahiplenerek insanların zarar vermesinden korur. Zarar verenleri cezalandırdığına inanılır (Çobanoğlu, 2003: 165-166).

1.2. Türbe ve yatırlarla İlgili Temel Kavramlar

1.2.1. Adak (Nezir)

Adak kelimesi adamak fiilinden türetilmiştir ve *adanılan şey* anlamına gelmektedir (Türkçe Sözlük, 2010: 120). *Herhangi bir dileğin gerçekleşmesi için vaatte bulunulan şey* olarak da düşünülebilir. Türbe ziyaretleri sırasında ziyaretçi tarafından istekte bulunulur. Dileğin gerçekleşmesi sonrasında adak, adandığı şekliyle ilgisine sunulur. Dileklerde herhangi bir kıtas yoktur. Şifa bulmak, iş istemek, evlenmek, çocuk sahibi olmak gibi türlü türlü isteklerde bulunulabilir. Halk “*yüzü suyu hürmetine, sevdiğin bu kul hürmetine*” gibi cümleler kurarak dileğini Rab’binden ister. Dolayısıyla burada önemli olan nokta; dileğin türbeden değil, Allah’tan istenmesidir. Türbede bulunan zat aracı görevi görmektedir.

Adak ve adak adama, ilkel topluluklardan itibaren görülür. Bununla birlikte insan, hayvan, değerli eşyalar, değerli madenler pek çok nesne adak olarak sunulmuştur. Örneğin; Yağmur dileğinde bulunan Şamanist Türklerde adak aşı pişirmek bir adak geleneğidir (Hançerlioğlu, 2000: 9).

İslamiyet’te de adak kavramı bulunmaktadır. Bu kelime Arapçada *nezr* olarak adlandırılır (Devellioğlu, 2004: 832). İslamiyet’teki adak kavramı oruç tutmak, kurban

kesmek gibi ibadetlerle de görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'de adak konusunda farklı ayetler vardır. Hac Suresi 29. ayette “*adaklarını yerine getirsınlar*”, denilmektedir. Ayrıca büyüklerimiz vasıtasıyla anlatılan İslami bir hikâyede Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesi de adak kavramına örnek gösterilebilir.

İslami gelenekte adak denilince kan akıtmanın dışında çeşitli adak usulleri de vardır. Örneğin; İbrani ve Arap geleneklerinde hacca yaya olarak gitmek veya saçlarını kestirmemek de adak olarak karşımıza çıkmaktadır (Hançerlioğlu, 2000: 20).

Alevi-Bektaşî geleneklerinde adak, bağlı bulunan tekkeye gelenekler gereğince ortaklaşa yararlanım için yapılan bağış demektir. Burada adakla ilgili olarak adak akçesi, adak kurbanı, adak lokması, adak muhabbeti, adak orucu gibi birtakım deyim ve terimler karşımıza çıkmaktadır (Korkmaz, 2003: 15).

1.2.2. Kerâmet

Sözlükte “iyi, ahlâklı ve cömert olmak” anlamına gelen kerâmet, kerem gibi mastar olup “iyilik, cömertlik” mânâsında isim şeklinde de kullanılır. Terim olarak “Allah'ın sâlih, takva sahibi, veli kullarından zuhur eden olağanüstü hâl” diye tanımlanır. “Bir yetkiye dayanarak iş yapmak” anlamındaki tasarruf kelimesi de tasavvufta kerametle eş anlamda kullanılmıştır. Keramet, tıpkı mucize gibi tabiat kanunlarıyla açıklanamayan olağanüstü ve sıra dışı bir olay olup mahiyeti itibariyle mucizeden farklı değildir; aralarındaki fark meydana geliş şekliyle ilgilidir. Mucize peygamberlerden, keramet tam olarak ona bağlı olan velilerden zuhur eder. Ancak peygamber peygamberliğini iddia eder ve bunu ispat için mucize gösterir. Gösterdiği mucize ile inanmayanlara meydan okur. Peygamberi örnek alan veli ise velilik iddiasında bulunmadığı gibi kimseye meydan da okumaz. Birinde mucizenin izharı, diğerinde kerametın zuhuru söz konusudur (Uludağ, 2002: 265).

Keramet, İslami literatüre Hz. Muhammet'ten sonra girmiş Arapça bir isimdir. Her ne kadar Hz. Peygamber döneminde de bazı sahabelerin keramet olarak nitelendirilebilecek hadiseleri ortaya çıkmış olsa da genel anlamda keramet olgusu İslam kültürü içerisinde Hz. Peygamberden sonra yaygınlaşmıştır. Kerametleri nakleden küçük hikâyeler *menkıbe* yahut *menâkıb* terimleri tahminen IX. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Keramet kelimesinin çoğulu olan *kerâmat*, menâkıb veya menkıbe yerine de kullanılmıştır. Bu yönü ile menkıbelerin esasını kerametler oluşturmaktadır (Ocak, 2010: 27).

Keramet, Hakk'ın velisine ikramıdır ve iki çeşittir. Birincisi ilimde, irfanda, ahlakta, ibadette, edepte, insanlıkta ve adamlıkta gösterilen üstün meziyetler, faziletler olan manevi ve hakiki keramettir. İkincisi ise kevni ve suri kerametlerdir (Uludağ,

2002:209). Kevni ve suri kerametleri; mesafeyi kısa zamanda alma, az yiyeceklerle çok kişiyi doyurma, suda yürüyebilme, ateşte yanmama, vahşi hayvanlarla savaşıma, aynı anda birkaç yerde görünme, cansız nesneleri hareket ettirme, mevsimi dışında meyveleri getirme, kuru ağaçtan meyve alma, kemiklerden diriltme, hastaları iyileştirme vb. olarak daha nicelerini sayabiliriz. Kevni ve suri keramet çeşitlerine saha araştırmamızı yaptığımız Bolu ve Düzce yörelerinde hemen hemen her türbede rastlamaktayız. Bu kerametler kimi zaman velinin sağlığında ortaya çıkmakta kimi zaman da velinin ölümünden sonra görülmektedir. Netice itibarıyla ortaya çıkan keramet algısı veliden ayrı düşünülemez. Yani bu iki kavram birbirini tamamlayan unsurlardır. Biri olmadan diğeri olmaz, diğeri olmadan biri olmaz.

1.2.3. Makam

Makam, tasavvufî terim olarak “*Ahlak ilkeleriyle sülukun mertebelerini, velilerin kabirlerini veya sembolik türbelerini ifade etmektedir*” (Uludağ, 2002, 409). Arapçadan dilimize geçen bu kelime sözlük anlamı itibarıyla *kıyam edilen durulacak yer, durak, memurluk yeri, ermişlerden birinin mezarı sanılan yer* (Devellioğlu, 2004: 573) olarak bilinmektedir.

Makamlar, başka bir yerde ölen kimsenin memleketinde veya hatırasını taşıyan bir yerde anılmasını ve ona Fatiha bağışlanmasını sağlamak için oluşturulmuş mezarlardır (Gölpınarlı, 1977: 222). Özkul Çobanoğlu, makamların yanında “*türbe ikizleşmesi*” tabirini de kullanmaktadır (Çobanoğlu, 1998: 9). Bu ifadeyi biraz açacak olursak; makamda mezar yoktur. Makam velinin, velilik sembolüdür. Bu nedenle Çobanoğlu makamı türbenin ikizi olarak savunmuştur. Zira türbe de velilik alametidir.

Türklerde ziyaret geleneği içinde insanlar bu makamlarda adı geçen zatların kabirlerini veya türbelerini onların kutsiyeti hürmetine Fatiha bağışlamak, dua etmek veya dilekte bulunmak için ziyaret etmektedirler. Sahabe isimleri, tanınmış büyük mutasavvıflar, din uluları gibi zatlar adına makamlar oluşturulmuştur. Bunlara Yunus Emre, Veysel Karani, Karaca Ahmet, Beyazıd-ı Bestami, Cüneyd-i Bagdadî, Ebu'd-Derda, vb. isimleri örnek verebiliriz (Kartal, 2017: 28).

1.2.4. Menkıbe

Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü şahsiyetlerin yaşamları etrafında oluşan büyü, görkemli ve olağanüstü hikâyeler (Türkçe Sözlük, 2010: 487; Parlatır, 2006: 1056) olarak tanımlanan efsanevi anlatılardır. Arapça *nekabe; isabet etmek, bir şeyden bahiste bulunmak* yahut *haber etmek* kökünden türeyen *menkabenin* çoğulu ise

menakıptır. *Övünülecek güzel iş, hareket ve davranış* anlamlarına gelmektedir (Ocak, 2010: 27). Velinin hayatı, faaliyetleri, kerametleri ve menkıbeleri hakkında bilgi veren eserlere de velâyetname denilir (Uludağ, 2002: 372).

Menkabe kavramı tasavvuf hareketi ile birlikte ortaya çıkıp yaygınlaşmıştır. Menkabe kelimesi Türkçeye galat olarak menkıbe şeklinde geçmiştir. Kelimenin aslı menkabedir. Menkabe yahut menâkıb, sûfîlerin ortaya çıkardığı olağanüstü olayları, kerametleri anlatan küçük hikâyeler anlamında kullanılmaktadır (Ocak, 2010: 27). Evliyaların hayatı etrafında şekillenen hadiseleri, velinin hayatını konu alan menâkıbnameler, toplumda velilere bakış açısını, onlardan beklentileri okuyabileceğimiz en şumüllü kaynaklardır.

Menkabe kelimesi, çeşitli eserlerde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Kelime çoğul şekliyle ilk defa IX. yüzyıldan itibaren kaleme alınan hadis külliyatlarında, Hz. Muhammed'in ashabının faziletlerine dair kullanılmıştır. Bazı zümrelerin övgüye değer işleri için de bu kelime tercih edilmiştir. Aynı manada olarak, mühim tarihî şahsiyetlerin hâl tercümelerine dair müstakil eserlere de böyle isimler verildiği gibi, bir zümrenin veya bir kabilenin övülecek işlerinden bahsedilen eserlerin adlarında da bu kelime kullanılmıştır (Ateş, 1988: 701-702).

Menkabe kelimesi; Ziya Gökalp (Gökalp, 1995: 101-102) ve Fuat Köprülü (Köprülü, 2004: 279-280) tarafından “*destan (epope)*” karşılığı olarak kullanılmıştır.

Menkabe kavramı, tasavvuf cereyanı ile ortaya çıkıp yayılan bir kavramdır. Tasavvuf tarihinde “*menkabe*” veya “*menâkıb*” kelimesi tahminen, IX. yüzyıldan itibaren “*Allah'ın dostluğunu kazanmış veli denilen büyük şahsiyetlerin izhar ettikleri kerâmetleri anlatan küçük hikâyeler*” mânâsında kullanılmıştır. Bu sebeple kelimenin yerine zaman zaman “*kerâmet*”in çoğulu olan “*kerâmât*”ın geçtiği görülmektedir (Ocak, 1983: 27). Daha genel anlamıyla menkabe; gerçek olayın, inanç ve gerçek dışı öğelerle örüldüğü kısa anlatı türüdür (Güngör: 2007: 769).

Çalışmamızın konusunu teşkil eden bu ifadeler; yukarıda belirtilen son anlama göre oluşmuştur. Dolayısıyla efsanelerin bir alt türü olan menkabelerde, bir din büyüğünün şahsiyeti etrafında toplanmış olağanüstü unsurlar, halkın muhayyilesindeki inanç ile zenginleşmiş ve folklorik unsurlar da eklenerek efsanevî bir hüviyet kazanmıştır.

1.2.5. Tarikat

Tarikatlar, araştırmacılar tarafından dört ana döneme ayrılmıştır: “a) Hz. Muhammed ve Asr-ı Saadet Dönemi b) Tâbiûn Dönemi c) Tâbey-Tâbiûn Dönemi d) İlk Sûfîler Dönemi” (Güzel, 2015: 238).

İslam yayıldıkça tasavvuf düşünce sisteminde farklı okullar diyebileceğimiz topluluklar ortaya çıkmış, takip edilen yollar artık farklılaşmaya başlamıştır (Kartal, 2017: 30). “*Tarikat*” kelimesi sözlükte şöyle tanımlanmaktadır: “*Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılığına dayanan, bazı ilkelere birbirinden ayrılan Tanrı’ya ulaşma ve onu tanıma yollarından her biri.*” (Türkçe Sözlük, 2010: 1908).

Ehl-i tasavvuf arasında tarikatların sayısı on iki olarak söylene de bu sayı şubeleri ile birlikte zikredilen rakamdan çok fazladır (Gölpınarlı, 1977: 326). Önde gelen tarikatların isimleri şunlardır: Kadirilik, Sühreverdilik, Çazeliyye, Kübreviyye, Çiştîyye, Mevlevîyye, Nakşibendiye, Bayramî, Bedevî, Bektaşî, Celvetî, Halvetî, vs. (Öztürk, 2013: 64; Gölpınarlı, 1977: 326).

1.2.6. Tasavvuf

Allah ile kul arasında ihsan olayının gerçekleşmesi yahut kulun Allah’tan ihsan vasfını kazanmasının yollarını gösteren bir ilim (Kaya, 2014: 749). Tasavvufun birden çok tarifi bulunmaktadır. Her tasavvuf ehli insanın kendince tanımı bulunmaktadır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

Tasavvufî sözlükler, “*Ruhen kendisini Allah sevgisine bağlama, adama* (Parlatır, 2006: 1637), *Tanrı’nın niteliğini ve evrenin oluşumunu varlık birliği anlayışı ile açıklayan dinî ve felsefî bir akım, Kur’an’da önerilen ve Peygamberin hayatında uygulamaları görülen hayat tarzını yaşama gayreti, İslam gizemciliği.*” (Türkçe Sözlük, 2009: 1911) olarak açıklamaktadır.

Mutasavvıfların tanımları üç ana noktada birleştirilmektedir:

1. *İlahî emir ve yasaklara teslimiyet,*
2. *Allah ve Resulünün ahlakıyla süslenmek,*
3. *Allah’tan başka her şeyden kalben uzaklaşma* (Eraydın, 1984: 18).

Tüm bu tanımlar ışığında tasavvufun amacı; Hz. Muhammed’in güzel ahlakıyla ahlaklanmak, onun gittiği ve gösterdiği yoldan yürüyüp insan-ı kâmil olmaktır. Asıl amaç ise vahdet-i vücud düşüncesi çerçevesinde fenafillâha ulaşmaktır (Kaya, 2014: 750).

Yüzyıllar boyunca büyük coğrafyalarda, birbirinden farklı din algılayışları olan toplumlar arasında çok derin tarihî, siyasi ve kültürel etkiler bırakmış; karmaşık, mistik

ve sosyolojik bir fenomen olan tasavvufu tek bir kaynağa indirgenerek açıklanması mümkün değildir. Tasavvuf bir İslam mistisizmidir. İslamiyet'te tasavvufun ne zaman ve nasıl başladığı tam olarak bilinmemektedir (Artun, 2017: 50).

Tasavvufun kaynakları konusunda çeşitli düşünceler öne çıkmıştır. Bu konudaki en genel kanı, tasavvufun kaynağında Hint, İran, Yunan, Musevilik ve Hristiyanlığın dinî ve mistik kavrayışlarının çeşitli ölçülerde etkileri bulunmakla birlikte, tasavvuf düşüncesini şekillendiren, kimlik kazandıran ve yönünü belirleyen asıl inancın İslam dini olduğudur (Artun, 2017: 51).

1.2.7. Şeyh (Mürşit)

Arapça kökenli bir kelime olan *şeyh* sözcüğü; irşad eden, doğru yolu gösteren kimse anlamına gelmektedir. Sözlükte, “*Tasavvuftaki mutlak mürşid Hz. Muhammed’dir ve onun hakikatine vâris olan zamanın sahibidir. İmamiyye mezhebinden olan tasavvuf ehline göre on ikinci imam Hz. Mehdi’dir. Ehl-i sünnete uyanlara göre ise o zamanın kutbudur. Mürşid sayılan şeyhlerin irşatları niyabet yoluyla. Melamet ehliyse irşadın ancak zamanın sahibine ait olduğu ‘Kalbe Bakıcı’ denen kişilerin onun emri ve izniyle irşad edebilecekleri inancındadır.*” (Gölpınarlı, 1977: 242).

Şeyh bir tekkenin lideri durumunda olan kişidir. Müridi yetiştirir, tarikatın inanç ve felsefesini öğretir. *Şeyh* şariat ahkâmını bilen, ahlakıyla örnek olan kâmil kişidir. Şeyhler yaptıkları işe göre; Sohbet Şeyhi, Talim Şeyhi, Tarikat Şeyhi, Terbiye Şeyhi, İrşad Şeyhi, Teslik Şeyhi gibi farklı adlarla adlandırılır (Kaya, 2014: 739).

Şeyh kelimesi Müslüman Türkler arasında *pîr* olarak da geçmektedir. Müslüman Türklerin ilk *pîri* Hoca Ahmet Yesevî olarak kabul edilmektedir. Onun Anadolu’ya gönderdiği müritlerine de *Horasan Erenleri* adı verilmektedir. Halk tasavvufunda türbe yatır ilişkileri de bu bağlamda açıklanabilir.

1.2.8. Türbe

Velilerin yattığı kutlu mezarlara türbe denir. Türbe Arapça toprak anlamındaki türab kelimesinden gelir. Türbe kelimesi halk dilinde sadece veli zatların mezarları için değil, aynı zamanda abidevi kişilerin (padişah, komutan vs.) mezarları için de kullanılır. Ancak kelime veli zatların mezarları ile özdeşleşmiştir. Yatır kelimesi de veli zatların mezarlarına atfen, türbe kelimesi yerine kullanılır (Köse-Ayten, 2010: 14).

Kutsal yerlerin çevresinde birçok efsanevi hikâyeler anlatılmaktadır. Anlatılan bu hikâyeler sayesinde kutsal olduğuna inanılan mekân daha da özel anlamlar kazanır. Bu durum türbeleri sıradan mezarlardan çıkarıp manevi mekânlar hâline getirmektedir.

Mezardaki metfunun gerek hayatta gerekse ölümünden sonra kerametler gösterdiğine inanılmaktadır.

Türbelerin en temel özelliği, buraların insanı kutsalla ilişkilendiren, onlara manevi duygular yaşatan, çeşitli problemlere çare bulan, şifa veren yerler olduğuna inanılmasıdır. Popüler dinî anlayışa göre türbelerde yatan velilerin yardımlarına mazhar olabilmek için çeşitli ritüeller yapılması lazımdır. Halk dindarlığının en temel yansımalarından biri olan türbe ziyaretleri, tarih boyunca pek çok dinî ve kültürel unsurlardan beslenmiştir (Köse-Ayten, 2010: 14-15).

Anadolu’da yer alan türbeler belirli bir mimari tarza sahiptirler. Selçuklu dönemi türbeleri konik, külahlı, altıgen, sekizgen gibi köşeli yapılarla karşımıza çıkarken; Osmanlı dönemi türbeleri kubbeli bir yapı ile karşımıza çıkmaktadır (Kartal, 2017: 33). Türbelerin cenazelik, mahzen, ibadet ve dua odası, ziyaret odası gibi adlarla anılan bölümleri vardır. İki kısımdan oluşan türbelerde metfunun bulunduğu bir alt kısım, bir de temsilî olarak sandukaların bulunduğu ziyaret odası bulunmaktadır. Bazı türbelerin ziyaret bölümlerinde mihrap da bulunmaktadır. Çalışmamızı yaptığımız bölgelerde bulunan türbeler genellikle düzgün bir işçiliğe sahiptir.

Türk kültüründe türbe yerinde kullanılan diğer bir kavram da barktır. Türk kültüründe yazılı kaynaklarda rastladığımız “bark” kelimesi, Orhun Kitabelerinde saygı duyulan kutlu kişilerin manevi ikametgâhları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ev ile beraber kullanımında ev- bark terimi sadece ulu kişilerin yattığı türbeleri değil aynı zamanda evin kutsiyetini ifade etmektedir (Günay vd., 2001: 128). Bark; kurganlardan sonra, Göktürkler döneminde, ahşap, tuğla veya taştan yapılmış anıtsal mezarlardır. Barkların duvarlarının iç yüzeylerinde, hakan ve beylerin yapmış oldukları savaşlar resmedilmiştir (Hasol, 1993: 416). Kurgan, bark ve türbe, geçmişten günümüze Türk kültüründe yöneticilerin, din adamlarının, velilerin yattıkları gösterişli yapılar olarak imar edilmiştir. Kurgan ve barklar Türk kültüründe türbenin yerine kullanılan kavramlardır. Kurgan; Orta Asya’daki ilk anıtsal mezarlardır. Dıştan bakıldığında bir tepe görünümündeki bu mezar yapılarının iç düzeni, toprak altında planlanmış bir mezar odasından oluşmaktadır. Mezar odası içerisinde, bazı kurganların ahşap sandukaya sahip oldukları ve ölünün mumyalanarak gömüldüğü görülmektedir. Bozkır kavimleri arasında Gök Tanrı dinine sahip Türklerin en eski mezar yapısıdır (Tuncer, 1986, 253). İskitler, kurgan kültürünün en önemli temsilcilerindendir. İskitlerde atalar saygıyla yad ediliyordu. Onların hayatında atalarının mezarlarının önemli bir yeri vardı. Bir ölçüde onları yurtlarına bağlayan en önemli unsurlardandı (Kafesoğlu, 2015: 291).

İlk Türk İslam Türbesi örnekleri, Karahanlılar dönemine rastlar. Türklerin çadıra benzer, yüksek bölümleri bulunan yüzeyleri kasnaklı ahşap çatılardan teşekkül etmiş yapılar, türbenin ilk örneklerini teşkil eder (Esin, 2006, 141). Emel Esin, Türk üslubu türbelerin gelişimini şu cümleyle özetlemektedir: “Türk çadırıyla başlayan, Türk kurganı ve stupasından geçen Türk navsını da ihtivade eden gelişme, X-XI. yüzyıllarda Türk üslubunda türbeler meydana getirmiştir” (Esin, 2006: 173). Kurganlar, ölen kişi dışında, onun dünyadayken kullandığı eşyaları barındıracak kadar geniştir. Türkler, mezarın üzerine, kişinin katıldığı savaşları resmeden evler inşa etmişlerdir (Roux, 2002: 289).

Her türbe olmasa da pek çok türbe aynı zamanda bir sınanmış yerdir. Türbeleri benzerlerinden veya sıradan mezarlardan ayıran en büyük özellikleri halkın çeşitli problemlerine çözüm, dertlerine şifa aradıkları yerlerden olmalarıdır. Türbeler, insanların geleneksel inançlarından izler taşımaktadır. Türbeler, soyut bir Tanrı inancının somut araçlarla algılanmasına yardımcı olan yerler olarak kabul edilmektedir. Ölüme anlam katan fonksiyonu ile soyutu somutlaştıran mekânlardır (Köse ve Ayten, 2010: 39).

1.2.9. Yatır

Sözlüklerde, “*Belli bir yerde yattığına inanılan mezarı belli ölü, evliya*” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2009: 2146). “*Öldükten sonra da mucizeler, kerametler gösterdiğine, insanlara yardım ettiğine inanılan ermiş; onun mezarı, evliya.*” (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986: 12455). “*Sağlıklarında zühd, takvâ, ibâdet, muhabbetle birlikte vatani, milleti uğrunda şahâdet mertebesine ulaşan, Tanrı’nın sevgili kulları arasında kabul edilen kimseler olduğu gibi, Tanrı katında yüksek hatıralarının kırılmayacağı inancı ile dilek kapısı olarak değerlendirilen, kült hâline gelmiş velilerdir.*” (Köksal, 1987: 227). Bir başka tanımda ise; “*Tabiatüstü gücü olduğuna ve insanlara yardım ettiğine inanılan saygın ölümlerin mezarlarıdır.*” (Günay-Güngör vd. 2001: 76). Kısaca; *yatır*; genellikle ziyaret edilen normal mezarlara gömülmüş ölümlere denir (Başar, 1972: 27).

Yukarıdaki tanımlarda dikkatimizi çeken nokta mezar olarak adlandırılan yatırlardaki metfunların veli, eren ve ermiş olarak ifade edilmesidir. Yatırları türbeden ayıran nokta, metfunların isimlerinin bilinmemesi ve üzerinde herhangi bir yapının bulunmamasıdır. Ancak uygulama ve inanç bağlamında türbelerle benzer özellikler göstermektedir.

Türbe denildiği zaman yapısal bir değerlendirme ve nüfuzu fazla olan veli akla gelirken, yatır ise; genel manada evliya, ermiş ve kült hâlini almış veliler olarak

tanımlanmıştır. Türbe dinin bir parçası olarak algılanırken, yatır ise sosyal ve kültürel hayatın bir parçası olarak kendisine yer bulmuştur (Aday, 2013: 21).

Her isimsiz meçhul mezara *yatır* denilmez. Meçhul bir mezarın halk muhayyilesinde *yatır* olabilmesi için metfunun Allah yolunda gaza yapmış olması ölmeden önce ve öldükten sonra da birtakım olağanüstü özellikler göstermiş olması gerekmektedir. Ahmet Yaşar Ocak *yatırı* külte konu olmuş mezar veya türbe sahibi veliler (Ocak, 2015: 16) olarak açıklamaktadır.

Yatır olarak atfedilen mezarların çevresinde birtakım pratikler görülmektedir. Bu pratikleri; muhtelif zamanlarda çevresinde bulunan ağaca çaput bağlamak, kurban kesmek, adak adamak gibi geleneksel ritüeller olarak gösterebiliriz.

1.2.10. Veli

Velayet, evliya, veli kelimeleri Arapça (v-l-y) kökünden türetilmiştir. Veli kavramı aynı zamanda Allah'ın isimlerinden (El-veliyy) biridir. Allah müminlerin velisi, dostu, onların yardımcısıdır. Evliya, velinin çoğuludur. Hayatını nefis mücadelesi içinde geçiren, Allah dostu, şer'i hükümlere de son derece bağlı olan şeriatı takva boyutunda yaşayan, bütün peygamberleri seven ve Hazreti Muhammed'e canı gönülden bağlı, hoşgörü sahibi, güle su verirken dikenini de ayırmayan; ona katlanan, sabır ehli olan kimselere veli denir (Cebecioğlu, 2009: 22).

Veli sözcüğü, Arapça olduğundan bütün İslam dünyasında ortaklaşa kullanılan bir terimdir. Anadolu'da ise sözcüğün çoğulu olan ve tekil mânâda ifade bulan evliya sözcüğü kullanılmaktadır (Ocak, 2015: 1). Eren, veli, evliya ve dost kelimeleri dilimizde Türkçeleşmiş, Türkçe kelimeler olarak kullanılmakta olup eş anlamları ile birlikte, "*Ermış, iyi yetişmiş, nefsin terbiye etmiş, Allah dostu, gönül eri, darda kalmışın, bunalmışın yardımcısı, Hak dostu, olacakları önceden bilen ilim sahibi, hastalara şifa dağıtan, yolda kalmışları koruyan keramet sahibi, Allah'a daha yakın olan kimse, vasıl olan, kâmil insan*" olarak tanımlanmıştır (Sezgin, 1998: 457).

Veli kavramı, IX. yüzyılda gelişme göstermeye başlayıp XI. yüzyılda şekillenen tarikatların XII. yüzyılda İslam dünyasının her alanını kaplaması sonucu yayılan tasavvuf hareketiyle birlikte gelişme kaydetmiştir. Tasavvufta Yaratıcı'nın rızasını kazanarak Allah'a ulaşmak konusunda aşılması gereken engeller, kat edilmesi gereken yol meselesi, veli terimini ortaya çıkarmış, bütün engelleri aşarak Allah'a yaklaşan kişiye de veli denmiştir (Ocak, 2010: 1-2).

Velilik özü itibarıyla Allah’a ibadet ve takva sonucu oluşan bir makamı ifade etmektedir. Zaman içinde ciddi tartışmalara konu olsa da özünü korumayı başarmıştır. Tartışmaların odağında ise gösterilen mucizelerle ortaklık gösteren motifleri barındıran kerametlerdir. Peygamber ve veliyi müsavi dereceye getirdiği ileri sürülen bu kerametler zamanla rahatsızlık oluşturmuştur (Öztürk, 2013: 202).

Yeni bir kültüre, yeni bir dine geçildiğinde birdenbire eski inançlara ait her şey silinip atılmaz. Bu inançlar görünüm değiştirerek yeni inançtaki yerini alır. Bir anda bütün inançların ortadan kalkması toplumsal değerleri değiştireceği için, toplumsal birliği zedeleyecek ve kültürü tehlikeye sokacaktır. Bu yüzden insanlar, atalarının binlerce yıllık tecrübeleri sonucunda oluşan inançları bazen farkında olarak, bazen de farkında olmadan koruyarak yaşatırlar (Malinowski, 2000: 29-30). Türkler tarihî süreç içinde çeşitli inanç sistemlerine ve dinlere girmişlerdir. Bunlar Türklerin yaşayışını, kültürünü, âdet ve inanmalarını da etkilemiştir. Yeni dine geçildiğinde, ritüel işlevini kaybetse de eski inanmalar yeni dine uyarlanır. Yeni bir kültür dairesine geçişte birtakım eski öğeler, kabuller, değerler, kuralların bir bölümü tümüyle terk edilir, bir bölümü de özünü koruyarak yeniden şekillenir (Artun, 1998: 50). Bu duruma en güzel örnek olarak *alp tipinin* yerini *veli tipine* bırakmasını gösterebiliriz.

İslamiyet öncesi Türk kültüründe karşımıza çıkan *alp tipinin* en büyük özelliği kahramanın olağanüstü özellikleri bünyesinde barındırmasıdır. Ancak bu olağanüstü özellikler dinî özelliklerden ziyade kahramanlık özelliği göstermesidir. İslamiyet ile birlikte bir değişime giren *alp tipi* yerini *alp-eren tipine* bırakmıştır. *Alp-eren tipi* zamanla savaşçı ve kahraman özelliğini yitirerek *veli tipinin* oluşmasına vesile olmuştur.

Veliliğin halk nazarında en önemli alametlerinden biri keramet göstermesi olarak kabul edilmektedir. Ancak tasavvufa göre kişinin evliya olup olmaması veya evliyahgının derecesini belirleyen kerametın gücü değildir. Evliya kerametini göstermekle değil gizlemekle mükelleftir denilmektedir. Buna rağmen tekke tasavvuf edebiyatımız velilerle ilgili anlatılan “Menâkıbname” ve “Tezkiretü’l-Evliya” kitapları ile doludur (Köksal, 1987: 228).

1.2.11. Ziyaret ve Ziyaret Yeri

Arapça kökenli bir kelime olan ziyaret sözcüğü “zevr” kökünden gelmektedir. Bu kelime hem ziyaret etmek hem de ziyaretçi anlamlarını içerir. Ancak Arapçada ziyaretçi için daha ziyade “za’ir” sözcüğü kullanılmaktadır. Bir kimseyi görmeye gitmek anlamına gelen “zuvar” ve “mazar” sözcüklerinden “mazar”, Türkçeye kabir anlamını yükleyerek “mezar”

biçiminde geçmiştir (Kandemir, 1997: 620). Türkçe sözlükte “ziyaret” kelimesi, birini veya bir yeri görmeye gitmek, gezmek anlamına gelir (Kaya, 2014: 1195).

Konumuz dâhilinde bu kelimeyi ele aldığımız zaman bir şahsa bağlı olarak kutsal bir mekânda (tekke, türbe, yatır, vb) bir dileğin gerçekleşmesi, bir derdin giderilmesi bağlamında bir veya birden fazla kişi ile yapılan, içinde birtakım kendine has ritüelleri barındıran bir gidip görme faaliyetidir (Köksal, 1987: 229).

Bir mekânı ziyaret kültürü bağlamında değerlendirdiğimizde en önemli özelliği kutsallığıdır. Eliade’ye göre; “*Mekân insan tarafından seçilmez, yalnızca onun tarafından keşfedilir. Ermişlerin, velilerin yaşadığı, dua ettiği, yaşamında olağanüstü hadiselerin cereyan ettiği ya da gömüldükleri yerler de kutsanır. Bu nedenle kutsal olmayan yerlerden çitle, duvarla veya taşlarla oluşturulmuş setlerle ayrılırlar. Kutsal yerler elbette sadece bu şekilde somut çizgilerle belirlenmiş yerler değildir. Kutsal olmayan başka bir nesne de kudretin ya da tanrısallığın yansıması ile kutsallık kazanabilir.*” (Eliade, 2003: 355-360).

Kutsal kelimesi Türkçe sözlükte, “*Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken kudsî, mukaddes; tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen kudsî, mukaddes; bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenilen; Tanrı’ya adanmış olan, tanrısallık olan.*” (Türkçe Sözlük, 2009: 2580) ifadeleriyle açıklanmıştır.

Kutsal olan yerlerin başında elbette mabetler, türbeler, yatırlar, ocaklar gibi ziyaretgâhlar gelmektedir. Bu yerlerin yanı sıra eski Türk kültüründen kalan ve hâlâ Anadolu’nun hemen hemen her yerinde devam eden, kutsallığına inanılan birtakım yerler ve unsurlar da mevcuttur. Bu unsurlara insanlar tarafından olağanüstü özellikler atfedilir. Örnek verecek olursak; dağ, kaya, pınar, akarsu, ılıca, ağaç gibi varlıkları sayabiliriz.

Türk dünyasında türbe ve yatırlar bağlamında ziyaret kavramını, söz konusu ziyaret teriminden farklı değerlendirmek gerekir. Zira söz konusu olan; yatır, türbe, tekke, dede mezarı, ziyaret gibi çeşitli isimler ile anılan ve çoğunlukla kendilerine veli, evliya, şeyh, dede, baba, efendi, şehit gibi türlü isim ve sıfatlar verilerek manevi güçlerine inanılan kişilerin yattıkları kabul edilen yerlere belli dilek ve isteklerle yapılan ziyaretler ve bu alanda oluşmuş bulunan inanç ve uygulamalardır (Günay-Güngör vd. 2001: 10).

Bir mekânın ziyaret yeri sayılabilmesi için birtakım kriterler mevcuttur. Margry ve Caspers Hollanda’da ziyaret yerleri üzerine yaptıkları araştırmada 660 ziyaretgâhın bulunduğunu ve bunların 250 kadarının bugün aktif olarak ziyaret edildiğini belirlemişlerdir. Ancak araştırma öncesinde bilinen mekân sayısı 1400 civarındadır. Dolayısıyla Margry ve Caspers bir yerin ziyaretgâh sayılabilmesi için bazı kriterler belirler. Bu kriterlere göre;

1. *Bir kült nesnesi olması.*
2. *Bu nesnenin kutsal sayılması.*
3. *Bu mekânın sürekli ziyaret edilen bir yer olması.*
4. *Farklı yörelerden gelen ziyaretçilerinin olması.*
5. *Ziyaretgâhın ya da orada bulunan nesnenin şifa, rahmet, bereket getireceğine inanılması.*
6. *Din dışı olan ritüellerin yapılması* (Köse-Ayten, 2010: 21-22).

Saha araştırmamız sırasında biz de bu kriterleri esas aldık. Bu bağlamda ziyaret, eylemin adı, *ziyaretgâh* ise eylemin gerçekleştirildiği yer olarak tanımlanabilir. Ziyaret, kutsalı hissetme, hayır işleme, psikolojik olarak rahatlamak için inanç ve uygulamalarda bulunmaktır. Saha araştırmamızı yaptığımız yörelerde çeşitli ritüellerin gerçekleştiği yerler türbe, yatır, tekke ve kült mekânlardır.

1.3. Kült Nedir?

Batı kökenli bir kelime olan kült (Fr. culte, İng. cult, Al. kult) Türkçe sözlüklerde şu şekilde açıklanmaktadır:

1. *Din, diyanet, 2. Tapınma, ibadet. 3. Mezhep* (Parlatır, 2006: 948); Türkçe sözlükte ise; a. 1. *Din, 2. Yerel özellikler taşıyan dinî törenler. 3. Belli bir dönemde aşırı ilgi gören film vb.* (Türkçe Sözlük, 2009: 628).

Oxford sözlüğünde ise; “*Belirli bir figür veya nesneye yönelik dinî saygı veya bağlılık sistemi*” olarak tanımlanmaktadır (<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/cult>).

Antropoloji sözlüğünde kült; “*Kutsal olarak bilinen varlıklar çevresinde oluşmuş, saygı, tapınma, dua, kurban ve ritüeller gerektiren, özel yer ve zamanlarda bayram ve törenleri bulunan, kült araçlarıyla cemaat liderlerini içeren inanç ve tapınış. Topluluğun başat ya da Ortodoks dinsel geleneğinden sapan dinsel hareket ya da örgüt tipi.*” olarak tanımlanmıştır. Terimin kullanımı tarikat teriminden her zaman açıkça ayırt edilmemekle birlikte, bu ikincisi, genellikle bir azınlık din koluna bağlı daha örgütlü, otoriter ve kapalı grupları tanımlamada kullanılmaktadır (Emiroğlu-Aydın, 2009: 519).

Etnoloji sözlüğünde kült; “*Yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı, onlara tapınış*” olarak tanımlandıktan sonra, “*Bu saygı ve tapınış duayı, kurbanı, belli ritüelleri gerektirmektedir. Tapınaklar, toplantı evleri, kutsal olarak bilinen alanlar, tepeler, mağaralar, nehirler kült yeri olarak kullanılır; kült için bayram ve tören gibi belli zamanlar seçilir; kült araçları bulundurulur; en önemlisi de bu amaçla toplanmış bir cemaat ile cemaati yöneten bir lider gereklidir*” ifadelerine yer verilmiştir (Örnek, 1971: 148-149). Ancak “kült”ün daha çok Batılı kullanımıyla sözlüklerde yer alan “din” ve “tapınım”

anlamları, Türk inanış sisteminde geçerli değildir. Başka bir deyişle “atalar kültü”, “dağ kültü”, “ağaç kültü” gibi ifadelerde yer alan “kült” kelimesi, bu varlıkların “din” olduğunu ve etrafındaki inanış ve uygulamaların da “tapınma” olduğunu anlatmaz. Kült, bir varlığın Tanrı değil, tanrısal olduğunu anlatır. Dolayısıyla etrafında bir kült oluşan ya da etrafında bir inanış ve uygulama sistemi olan varlıklar, Tanrı değil, tanrısal ve kutsal varlıklardır. Kültün Türk inanış sistemindeki bu kullanımı üzerine bazı araştırmacılar değişik açılardan kült kavramına yaklaşmışlardır (Örnek, 1971: 148-149).

Kelime anlamı olarak sözlüklerdeki açıklamalarına yer verdiğimiz kült kelimesi kavram olarak; tapınmak, saygı gösterilen kült nesnelere, kutsal, yüce bilinen bu varlıklara karşı bağlılık ve saygı ifade eden davranışlarda bulunmak gibi ilkel inançlardan ilahi ve beşerî inançlara kadar bütün inançların içinde karşımıza çıkmaktadır (Özarslan, 2003: 94). Bütün bu açıklamalarda “kült”ün, kutsal varlıklar etrafında gelişip saygı ve hürmet gerektiren, tapınım ile iç içe inanış ve davranışlar kalıbı olarak algılandığı görülmektedir.

Kültlerle ilgili bilgi veren kaynaklar genellikle benzer kültleri aynı başlık altında ele almıştır. Örneğin; *atalar kültü* denildiğinde çoğu zaman ölü kültüne dair unsurlar da bu kült içerisinde anılmaktadır. *Ölü kültü* ve *mezar kültü* arasındaki ilişkide de bu durum görülmektedir (Peker, 2015: 17).

Kültlerin çıkış noktasına değinecek olursak pek çok araştırmacı hemfikirdir. Bu durumun sebebini, eski çağlarda toplulukların ve kavimlerin doğa ile iç içe yaşaması olarak gösterebiliriz. Bu düşüncenin yaşayan kültüre yansımaları sonucu kendisini tabiatın bir parçası olarak gören insan, tabiattaki bazı unsurları kutsal kabul etmiştir (Çaycı, 2012: 10). Ahmet Yaşar Ocak, bir kültürün mevcudiyeti için, üç şartın bir araya gelmesiyle gerçekleşebileceğini belirtmiştir:

- “a) *Külte konu olabilecek bir nesne veya şahsın mevcudiyeti,*
- b) *Bu nesne veya şahıstan insanlara fayda yahut zarar gelebileceği inancının bulunması,*
- c) *Bu inancın sonucu olarak faydayı celbedecek ve zararı uzaklaştıracak ziyaretler, adaklar, kurbanlar ve benzeri uygulamaların varlığı”* (Ocak, 1983: 70).

Türbe ve yatır ziyaretlerinin temelinde de yukarıda bahsettiğimiz bu üç şart olmazsa olmaz konumdadır. Velinin varlığı, velinin öldükten sonra cezbedici özelliğinin devam etmesi ve adak adamak, atalar kültürünün türbe ve yatırlarda ortaya çıktığının bir göstergesidir.

1.4. Bolu ve Düzce Türbe ve Yatırlarında Tespit Edilen Kültler

Ziyaret olgusuna arkaik toplumlardan günümüzün modern toplumlarına kadar pek çok kültürde rastlanmakta, inanç ve uygulama düzeyinde bazı farklılıklara rağmen ziyarete konu olan mekânların var olduğu bilinmektedir (Eliade 2009: 367-371).

Türklerin İslamiyet öncesi inanç sistemlerinden bugüne kadar gelen ve “kült” olarak adlandırdığımız bazı inançlar ve ritüeller kutsal olarak kabul edilen mekânları ziyaretlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu kültürler Türklerin kabul ettiği çeşitli dinlerin de etkisiyle yoğurulmuş ve günümüzde kutsal mekân ziyaretlerinin alt yapısını oluşturmuştur.

Kutsal mekânlarda karşımıza çıkan inanç ve uygulamalarda Tanrı’ya karşı gösterilen hürmet, saygı ve tapınma olgusu iç içedir. Ancak tanrısal unsurların ortaya çıktığı bu durum tek Tanrı inancıyla bağdaşmaz. Dolayısıyla bu durumu Türklerin etkisi altına girdiği Maniheizm, Budizm, Zerdüştlük gibi dinlerle açıklamak doğru olacaktır.

Ziyaret edilen bir türbe veya kutsal mekânın varlığı zamanla o yerin etrafında çeşitli kültürlerin oluşmasına olanak sağlamıştır. Bir türbede veya kutsal mekânda tek veya birden fazla kült görülebilir. Görkemli bir türbe veya mütevazı bir mezar, kültü konu olan velinin mahallî, hayalî ya da gerçek genel bir veli olduğu konusunda ipucu verebilir. Uzun, gösterişli ve hayli itinalı yapılmış bir türbe, genellikle gerçek ve genel veliler için inşa edilir. Kıyıda köşede kalmış mahalli veliler için “yatır” diye tabir edilen, mütevazı bir mezar mevcudiyeti söz konusudur (Ocak, 2010: 9).

Ziyarete konu olan mekânların temelinde bazı ortak özellikler bulunmaktadır. Bu özellikleri sıralayacak olursak;

- 1) Bir kült nesnesi olması.
- 2) Bu nesnenin kutsal sayılması.
- 3) Bu mekânın sürekli ziyaret edilen bir yer olması.
- 4) Farklı beldelerden gelen ziyaretçilerinin olması.
- 5) Ziyaretgâhın ya da orada bulunan nesnenin şifa, rahmet, bereket getireceğine inanılması.

6) Dinden mülhem olan ritüellerin yapılması (Köse-Ayten, 2010: 21-22). Bu özellikler üzerine çalıştığımız Bolu ve Düzce türbelerinde de görülmektedir.

Türbe ve yatırlardan başka ağaç, su, kaya, mağara gibi kutsalın tezahür ettiği çeşitli ziyaret mekânları da Türk kültüründe göze çarpmaktadır. Bu durumu eski Türk inanç sistemiyle açıklayabiliriz. Yer-Sub (Yer-Su), Türklerin yaşayan en eski kelimelerindendir. Orhun Abidelerinde geçen bu kelime günümüzde Türk dünyasında hâlâ yaşamaktadır. S.E. Malov, “yer-sub”u kutsal vatan olarak tercüme etmiştir. A. V. Anohin, “yer-sub”u, gökte veya

yeraltında değil insanların yaşadığı yeryüzünde yaşayan dağ ruhları olarak nitelendirip onların mitolojik karakterine dikkati çekmiştir. Buradan hareket ederek Altaylılar ruhları “yer ruhu” ve “su ruhu” diye adlandırırılar. Anohin, bu ruhların iki dünya arasında insanların yaşadığı mekânlarda olduğunu ileri sürmüştür (Seyidov, 1996: 264). Altaylılarda yer-su, karla kaplı dağların zirvesinde yaşayan bir orta dünya tanrısıdır (Potapov, 2012: 330). Bu durum bize ziyarete konu bir ağacın, bir çeşmenin, bir mağaranın ayrıcalıklı mekânlar olduğunu ve bu özelliğini yitirmeden bir miras gibi kendinden sonraki kültürlerle veya dinlere aktardığını göstermektedir. Burada karşımıza çıkan bir başka soru ise kutsal mekânın seçiminin tamamen insana bırakılıp bırakılmadığı sorusudur. Eğer kutsal mekânın seçimi tamamen insana bırakılsaydı o kutsal mekân süreklilik arz etmeyecekti. Eliade; “*Kutsal mekân seçilmez yalnızca keşfedilir. Kendini şu ya da bu biçimde gösterir.*” (Eliade, 2009: 357) diyerek bir yerin kutsal mekân olarak kabul edilmesine insanın karar vermediğini, çeşitli şartların mekânı kutsallaştırdığını ifade etmiştir. Kısaca şu an karşımıza çıkan bir kutsal mekânda tarih öncesi devirlerden kalan hiyerofanilerin izlerini görebilmekteyiz.

Halkın ziyaret kültürü içinde kültler, karakteristik özellikler göstermektedir. Türbe, yatır, kutsal ağaç, taş, vb. çeşitli dilek ve amaçlarla yapılan ziyaretlerde ortaya çıkan uygulamalarda yer-su kültürünün izleri görülmektedir. Ziyaret kültüründe önemli bir yer teşkil eden bu unsurların üzerinde bu bölümde alt başlıklar hâlinde ayrı ayrı durmaya çalıştık.

Çalışmamıza dâhil ettiğimiz ve ziyaret merkezi olarak belirlediğimiz yerlerde tespit ettiğimiz kültler şunlardır: *Gök Tanrı Kültü, Atalar Kültü, Ölü Kültü, Mezar Kültü, Dağ-Tepe Kültü, Ateş Kültü, Ağaç Kültü, Su Kültü, Veli Kültü, Hızır Kültü, Kurban Kültü ve Işık Kültü.*

1.4.1. Gök Tanrı Kültü

Bozkır Türk topluluğunun asıl dini olarak karşımıza çıkan *Gök Tanrı inancı* bazı araştırmacılar tarafından *eski Türk dini, Tanrıçılık, Gök Tanrı dini* gibi isimlerle de tanımlanmıştır. Hangi isimle tanımlanmış olursa olsun muhteva yönünden millî bir özellik göstermektedir.

Eski çağlarda başka hiçbir kavim ile iştiraki olmayan bu inanç sisteminde Tengri (Tanrı) en yüksek varlık olarak inancın merkezinde yer almıştır. Gök Tanrı inancının toprakla ilgisi olmadığı için avcı, çoban ve hayvan besleyici topluluklara mahsus bulunduğu, bu itibarla kökeninin Asya bozkırlarına bağlanması gerektiği araştırmacılar tarafından kabul edilmiştir (Kafesoğlu, 2015: 295). Eliade’ye göre “*Orta ve Kuzey Asya toplulukları için karakteristik bir sistem olan Gök Tanrı doğrudan doğruya bütün Türklerin ana kültü durumundadır.*” (Eliade, 2014: 182).

Gök Tanrı inancı dinî sistemi itibarıyla monoteizme çok benzemektedir. Monoteizm sadece semavi kitapları, peygamberleri, ayin ve merasimleri olan dinî bir sistem olarak Gök Tanrı inancından farklılık arz eder. Gök Tanrı inancının ne kutsal kitabı ne de peygamberi vardır. Bu nedenle kaynaklarda *Türkler, kitap ehli olmayan ancak Tek Tanrı inancına sahip olan kavim olarak gösterilmiştir*: (Bayat, 2011: 214) “*Anlar din, mezhep bilmezlerdi ama Hakk’a ikrarları vardı. Oğuz tayfası derlerdi.*” (İnan, 2013: 24).

Her şeyin üzerinde olan Gök Tanrı, bütün ruhların ve koruyucuların hâkimi, evrenin mevcut olma kaynağıdır. Tanrıçılık, dinî mitolojik sistem gibi eski Türklerin dış ve iç âlemlerini tanzim eder. Ruhî faaliyet ve etraf âlemini anlamak için tanrıçılık kültürünün felsefî, ontolojik taraflarını tespit etmek şarttır. Bu sistemde hak ve adaletin, nizamın korunması, Gök Tanrı’nın emrinin yerine getirilmesi gibi anlaşılır. Konar-göçer Türk’ten kağana kadar her bir insan yalnızca Tanrı’ya hesap verir, gerçek yardımı da ondan bekler. Bu açıdan bakıldığında Gök Tanrı inancı Türklerin maddî ve daha çok manevî yaşamlarında büyük bir rol oynar (Bayat, 2011: 214-215).

Türklerin dinî-mitolojik sistemlerinden Gök Tanrı ana ve millî bir kült olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira yukarıda değindiğimiz gibi her şeyin temelinde Gök Tanrı vardır. Doğumdan hükümdarlığa, hükümdarlıktan ölüme ve savaş kazanmaya veya kaybetmeye kadar her şey Gök Tanrı’nın kudretiyle olmaktadır.

Gök Tanrı inancı özellikle büyük imparatorlukların kurulduğu devirlerde genel bir kült olarak kabul edilmiştir. Gök Tanrı da tanrıların en büyüğü sayılmıştır. Orta Asya’da devlet kuran sülalelerin hepsinde Gök Tanrı kültürünün bulunduğu Çin kaynaklarından da anlaşılmaktadır. Örneğin; Çin resmî tarihi *Wey-Şu*’da beşinci ayın onuncu ve yirminci günleri arasında halkın nehir kenarlarında toplanarak göğün ruhuna kurban sunması, Türklerde eskiden beri Gök Tanrı fikrinin bulunduğu kanıtıdır (Çoruhlu, 2011: 21). Göktürk Yazıtlarına göre hakanları tahta çıkaran, Türklere zafer kazandıran, felaketlerden koruyan Türk Tanrısı Gök Tanrı’dır (İnan, 2013: 26-28).

Gök Tanrı dininin temelinde gökte hâkim bir yaratıcı bulunmaktadır. Zamanla insan zihninde bu yaratıcının kut verdiği bazı nesneler ortaya çıkmıştır. Gök Tanrı bu nesneler aracılığıyla yeraltı ve yerüstü dünyasında irtibat kurmuştur. Bu duruma en güzel örnek Orhun Kitabelerinde geçen şu cümledir: “*Türk halkının adı sanı yok olmasın diye, babam hakanı ve annem hatunu yüceltmış olan Tanrı, devlet veren Tanrı, Türk halkının adı sanı yok olmasın diye, beni o Tanrı, hakan olarak tahta oturttu, hiç şüphesiz*” (Tekin, 2014: 31). Bu cümleden de anlaşılacağı üzere Türk kağanları Tanrı’nın yer yüzündeki yardımcısı durumundadır.

Doğada bulunan her şey Gök Tanrı'ya tabiidir. Bunlar arasında “Yer-sub (Yer-su)” olarak anılan yerin ve suyun ruhu da bulunmaktadır. Yer-su Gök Tanrı'nın bir tezahürü olduğundan mukaddestir, “*Iduk*” dur. Yer-sub inancının yansıması günümüzde de görülmektedir. Halkın inancında var olan her suyun, her dağın bir koruyucusu vardır inancı, Gök Tanrı kültünün yansımasıdır. Zira su Tanrı'dan gelen bir nimettir ve temizleyici, arındırıcı özelliğinden dolayı suya kutsallık atfedilmiştir. Aynı suyun zıttı olan ateşte de durum farklı değildir. Ateşin kutsanmasında onun Gök Tanrı'dan insanlığa gökten indirilmiş bir armağan olarak algılanması kadar Gök Tanrı'ya ulaşma vasıtası olarak kullanılmasının yanında temizlenmenin, arınmanın aracı olarak görünmesi de etkilidir.

Ateş, tıpkı Gök Tanrı dinindeki gibi temizlenmenin bir aracı olarak görülmektedir. Müslüman olmadan evvel ateşten atlayarak arınan Türk, Müslüman olduktan sonra günahı miktarınca ateşte yanıp temizlenerek cennete girebilecek, Rabbine kavuşabilecektir (Peker, 2015: 118-120).

Tek Tanrı fikrine ulaşan Türklerde öte dünya, cennet (uçmak), cehennem (tamu), hesap verme, kıyamet günü (uluu gün) kavramları vardır. Bu tabirleri İslamiyet'i kabul ettikten sonra da kullanmaya devam etmişlerdir (Köseoğlu, 1990: 35).

Özetlemek gerekirse Gök Tanrı dininde Tanrı'nın insanlara bahsettiği dünyada, tabiattaki çeşitli nesnelerin içerisinde birtakım ruhlar bulunmaktadır. Bugün bir mezara, ağaca, suya sahip çıkıyorsa ve bu nesnelerin kutsallığına inanıyorsa burada Gök Tanrı inancından söz etmek gerekir. Dolayısıyla Gök Tanrı kültü İslamiyet adı altında toplumumuzda yaşamaya devam etmektedir.

Araştırmamızı yaptığımız Bolu ve Düzce yöresinde Gök Tanrı kültüne ait birtakım özellikler görülmektedir. Türbelerin yanında bulunan çeşmeler ve türbe içerisindeki ağaçların kutsal sayılması ve asla budanmaması Gök Tanrı kültünün İslamiyet'e yansımasıdır.

Yöre insanı çocuk talebinden hastalık tedavisine, çocuklarının veya torunlarının okul kazanmasına kadar çeşitli isteklerle türbelere başvurmaktadır. Tokad-î Hayrettin ve Ümmî Kemal türbelerinde gelin alayının türbenin etrafında üç kez dolanması, hastalıklarına şifa bulmak isteyen hastaların türbenin içerisinde bir gün geçirmeleri, yine aklî dengesi yerinde olmayan kimselerin türbenin duvarına bağlanarak şifa bulacaklarına inanmaları Gök Tanrı dininin uygulamalarına İslamiyet'in gölgesi altında devam ettiğinin kanıtı olarak gösterilebilir.

1.4.2. Atalar Kültü

İnsanoğlunun soyundan geldiği kimselere karşı tabii ve fitrî olarak her zaman duymakta olduğu saygı ve sevginin zaman zaman aşırı bir şekle dönüşmesi, atalarını ölümlemlerinden sonra da çeşitli şekillerde yaşatma fikrini ve çabasını doğurmuştur. Öte yandan ruhların yaşamaya devam ettiğine inanılmakla birlikte bu yaşama keyfiyetinin bilinmemesi veya yanlış değerlendirilmesi, ilkin ölümlerin ruhlarından korkup çekinmeye, daha sonra da onlara tapınmaya yol açmıştır (<https://islamansiklopedisi.org.tr/atalar-kultu>). Bu durumda doğal olarak aklımıza ataların kimler olduğu sorusu gelecektir. Bu soruya Jean-Paul Roux şu cevabı vermektedir: “*Hükümdarların veya kurucu kahramanın ataları; kabilenin aşiretin veya krallığın ortak ataları, ailenin veya kişinin ataları.*” (Roux, 1999: 189). Bu durum sadece Türkler için söz konusu değildir. Patriarkal aile tipinin egemen olduğu toplumlarda da bu kült vardır. Burada önemli noktalardan biri; atalar kültü ile ölümler kültünün karıştırılmasıdır. Ölümler kültü, kendi ana-babamızın atalarımızın ruhunun kutsanmasıdır. Bayram, arife, cuma, kandil gecelerinin gündüzleri gibi belirli günlerde veya farklı zamanlarda yaptığımız mezar ziyaretleri ölümler kültünün bir yansımasıdır (Güngör, 2007: 2).

Belli kavramların ve olguların koruyucusu olarak bilinen Tanrısal varlıkların kültleşmesi Türk mitolojisinde yaygın bir ögedir. Kült kavramına giren varlıklar, iyelerle oldukça benzerlik gösterse de genel bir yapı içerisinde bulunması ve tanrısal olması açısından özel bir statüdedir (Bayat, 2012: 79-80)

Türklerin atalarına olan saygılarından ortaya çıkmış olan atalar kültü iyelerle her ne kadar benzerlik gösterse de belirgin farklar oldukça fazladır. Atalar kültünün en önemli özelliklerinden biri toplumu bir araya getirerek birliktelik oluşturmak, inanç bütünlüğü yaratmaktır (Bayat, 2012: 80)

Atalar kültü, atanın ruhu kutsal kabul edilerek ruhun kutsanmasına dayanmaktadır. Atanın öldükten sonra ruhunun bazı olağanüstü kuvvetlere kavuşacağına inanılmaktadır. Onlar dünyadayken sıradan insanlardan farklıdır. Kutlu atanın nüfuzları ölümleri ile sona ermemiş, hatta etkileri ölümlerinin ardından nesilden nesile aktararak kült hâlini almıştır. Mezarları, eşyaları, yaşadığı mekânlar kutsanmıştır. Ata ruhlarına gösterilen saygının neticesinde yeni ziyaret alanları oluşmuştur. Hatta onların metfun olduğuna inanılan “makam”lar bu şekilde ortaya çıkmıştır (Kartal, 2017: 47).

Atalar kültü; ölmüş büyüklere tâzim, atalara saygı ve baba hukukunun inanç sahasındaki belirtisi olarak görülmektedir (Kafesoğlu, 2015: 292). Göktürk asilzadelerinin her yıl atalar mağarasına girip kurban sunmaları, Türklerde koruyucu ata ruhlarının çok yaygın

olduğunun bir göstergesidir (Bayat, 2012: 80). Atalar kültü Türk mitolojisinde üç ana anlamda işlevselleşmiştir:

a) *Soyadını veren ilk ata: Oğuz Ata, Kırgız Ata...*

b) *Toplumda ata olarak kabul edilen medenî işlevi olan mitolojik şahıslar: Korkut Ata, Kambar Ata, Baba Dehkan...*

c) *Eski Türk atalar kültü bağlamında şekillenen ve İslam'dan sonraki medenî kahramanlık işlevini meslek ve sanat pirleri olarak yerine getirenler* (Bayat, 2012: 80-81).

Araştırmamızı yaptığımız Bolu ve Düzce yöresinde yukarıda özelliklerini verdiğimiz *atalar kültünün* “B” ve “C” maddeleriyle karşılaşmaktayız. Örnek verecek olursak; Bolu merkezde bulunan *Şeyh Aslahaddin Türbesi*’nde yatan şahıs Bolu’nun düşman elinden alınması sırasında kahramanlık gösteren evliyalardan biridir. Dolayısıyla yöre halkı tarafından hürmet görmekte ve yılın bazı günlerinde özellikle dinî günlerde oldukça sık ziyaret edilmektedir. Bir başka örneğimiz ise *Somuncu Baba Türbesi* ile ilgilidir. Anlatılanlara göre savaş zamanında kıtlık çeken halka her sabah ekmek dağıtan bir zat olduğu söylenmektedir. Ölümünden sonra da bu işlevi devam ettirmiş ve yöre halkının gözünde bir *ata-baba kültü* olarak ölümsüzleşmiştir.

Her bir ata ruhunun iç yapısı, yani işlevsel özelliği ve dış yapısı, yani onlara sunulan kurbanlar, mitolojik bir bilinmezlik olarak gizemini korumaktadır. Koruyucu ata-baba ruhlarının fonksiyonlarının birbirine karıştırıldığı da görülmektedir. Bu koruyucu ruhlardan büyük bir kısmına *ata* denilmesine rağmen, bazılarına da *baba* denilmesinin veya hem ata hem de baba şeklinde karışık bir ifade kullanılmasının sebebi de açık değildir (Bayat, 2012: 81).

Atalar kültü zamanla ocaklara dönüşmüştür. Bu dönüşümün en büyük sebebi koruyuculuk fonksiyonudur. Bir diğer önemli husus ise İslam’ın kabulünden sonra evliya kültünün oluşmasında başrol oynamıştır.

Takip edilebilen zamanlardan beri Türkler ata ruhlarını yüceltip saygı göstermişlerdir. Asya Hunları Tabgaçlar, Göktürkler ve Uygurlar her yıl beşinci ayda kutsal dağ veya mağara önünde toplanarak Tanrı’ya ve ata ruhlarına kurban sunmaktadırlar (Dıykanbayeva, 2016: 57). Türklerde atalar kültü problemi bizi tözler konusunda menşe efsanesine götürmektedir. Gumilev, Türklerde atalar kültünün en büyük delili olarak Bozkurt’a duyulan saygıyı göstermekte; hatta bütün Türk hükümdarlarının kendilerini *Asine=Asena* soyuna bağlamak istemelerini bunun en büyük delili olarak görmektedir (Gumilev, 1999: 122).

Atalar kültü ile ilgili olarak, Türklerde ataların tasvirlerinin yapıp saklandığına dair kayıtlar vardır. Gerçekten de Orta Asya Türkleri arasında görülen ve bazıları keçeden, paçavradan, kayın ağacı kabuğundan, bazıları da hayvan derilerinden yapılan sembollere Altaylılar *töz* Yakutlar *tangara* diyorlardı. Bunlar duvarlara asılır veya torbalarda saklanır, önemli bir yolculuğa veya ava çıkılırken üzerlerine saçılır, ağızlarına yağ sürülürdü. Moğolların *ongon* adını verdikleri tös veya töz kelimesi anlam itibarıyla “asıl, menşe, kök” demek olup, Uygur ve Hakaniye lehçelerinde de kelime aynı anlamı ifade etmektedir. Bu sembollere tös veya töz denmesi ise onların ataların ruhunun hatırası olarak yapıldığını göstermektedir. Altaylı Türklerin bunlar hakkında *bu babamın tözü, şu anamın tözü*, gibi ifadelerle yer verdikleri bilinmektedir. Ayrıca büyük ve ünlü kamların ruhlarına izafe edilen tözler de vardır (Güngör, 2007: 4-7).

Türklerin, İslamiyet’i kabul etmesinden sonra da halkın yatırlara gidip dua etmesi, şifa dilemesi, niyaz etmesi, “Allah’ın sevgili kulları olan ve Allah’a sözü ve nazı geçebilen evliyanın yardımını dilemek” şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır. Böyle bir açıklama eski inanışlarla bağı olan uygulamaları İslami kurallara uymasa da uygun hale getirmektir. Bu yatırlara gidip dua edenler, elbette Allah’a dua da ederler, fakat kendi gözlemlerimize göre, öncelikle o yatıra yönelik olarak dua ederler. Onun ruhundan medet umarlar (Eröz, 1990:103).

Günümüzde, Anadolu halkı, evliyaların yattığı yerlere (tekke, zaviye, türbe, mezar, hazire, dergâh vb.) gider ve onlardan yardım diler. Bu yardım, işsizlere iş, hastalara sağlık vb. biçimlerde görülebilir. Fakat bu yardım isteğinin mutlaka inanılarak yapılması gerekmektedir (Kaya, 2001:200).

Bugün hâlâ Anadolu’da varlığını sürdüren, evliya, dede, baba inanışlarının kökenini *atalar kültüne* bağlayabiliriz. Ayrıca, evliyalardan istenilen dileğin gerçekleşeceğine ve evliyanın yardım edeceğine mutlaka inanılması gerektiği düşündürücüdür. Bu mutlak inanç, kişinin psikolojik olarak koşullanmasını dolayısıyla da bilinçli olmasa bile bunun gerçekleşmesine ilişkin çaba göstermesini doğurabilir (<http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman.artun.inanc.sistemleri.pdf>).

Türklerin İslamiyet öncesi inanç sisteminde olan ve bazıları İslamiyet’in kabulünden sonra da varlığını sürdüren ulu ruh, kişi veya varlıklar ata ruhlarına gösterilen saygı dolayısıyla yeniden şekillenmiş ve hayatları etrafında teşekkül eden anlatımlar ile ulu kişilerin/evliyaların şahıslarına mal edilmiştir (Çetin, 2002: 33).

İslamiyet’ten önce ata ruhlarına sunulan kurbanlar İslamiyet ile birlikte şekil değiştirmiştir. Bolu ve Düzce yöresinde de rastladığımız evliya mezarlarının yanlarında bulunan ağaçlar kutsal kabul edilmiştir. Yöre halkı ağacın türbenin koruyucusu olduğuna

hatta türbede yatan metfunun ruhunun ağaca geçtiğine inanmışlardır. Bolu merkeze 3 km uzaklıkta bulunan *Tokad-î Hayrettin Türbesi*'nde bu tarz bir anlatı mevcuttur. “*Zamanın türbedarı türbenin yanı başında bulunan araziye bir camii yapmak ister. Ancak bazı ağaçları kesmesi gerekmektedir. Ağaçları kesmeye başladıklarında ağaç kesilmez ve bazı sesler duymaya başlarlar. Bunun sonucunda ağacı da camiinin içine alarak inşaatı tamamlarlar.*” Bundan dolayıdır ki türbe etrafında bulunan ağaçlar kutsal kabul edilmiş ve halkın nazarında ulu olarak görülmüştür. Halkın telakkisinde bu kutsal ağaçlar bir nevi türbenin koruyucusu durumuna gelmiştir.

Ataların bu şekilde kutsal ağaçlarda eyleştiği inancı Anadolu'da hemen hemen her türbenin yanında kesilmesi yasak olan bir kutsal ağaç bulunmasını da açıklamaktadır. Bu ağaç ve bitkilere gösterdikleri saygı, aynı zamanda atalarına gösterdikleri bir saygı hâline geliyor. Bu bitkileri törenlerde kullanarak da atalarından yardım istiyorlar. Ağaçlara bez bağlamak, mezarlara belli bitkiler bırakmak vb. bu çağrının ifadesidir. Ata ruhlarının bu şekilde doğada belli nesnelerde var olduğu düşüncesi insanların tüm doğayı canlı olarak algılamasına ve animizm inancına yol açmıştır (http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_inanc_sistemleri.pdf, Erişim Tarihi: 25.04.2019).

Atalar ruhu, geride kalan insanların sosyal hayatını düzenleyen baskın bir inanç sistemi hâlini almıştır. Kabilenin önemli bir büyüğü / lideri, din büyüğü, devlet adamı, komutan, emir veya herhangi bir savaşta öne çıkan atsız bir gazi kahraman vb. kişilerin ölümünden sonra insanlar üzerinde etkisini sürdürdüğüne inanılır. “*Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış*” adlı eserinde Selçuk Peker, atalar kültü başlığı altında atalar kültünü diğer kültürlerle ilişkilendirdiği bölümde ata ruhlarını dokuz alt başlık hâlinde değerlendirmiştir: “*Ata canlıdır, atalar olağanüstü özellikler taşır, atalar mükâfatlandırır, atalar şifa dağıtır, atalar ibadetlerini aksatmaz, atalar cezalandırır, atalar iyi birer savaşçıdır, atalar yardım ister, atalar birbiriyle akraba veya arkadaşır.*” (Peker, 2015: 130). Bu durum, Anadolu'da hemen hemen her kutsal mekânda görülen atalar kültünün birbirine benzer özellikler taşıdığına bir kanıttır.

1.4.3. Ölü Kültü

İslamiyet öncesinde Türkler ruh kavramını “*tın*” kelimesi ile ifade etmişlerdir. *Tın* vücuttan ayrılırsa ölüm meydana gelir. *Tın* kelimesi aynı zamanda esinti, rüzgâr, nefes anlamına da gelmektedir (Divitçioğlu, 1987: 176).

Ölü kültü; genelden ziyade özeli kapsayan bir kavramdır. Yani bir kabilenin veya topluluğun ileri gelen kahramanlarının ölümünü değil, ailenin ileri gelen büyüklerinin

ölümünü kapsayan bir terimdir. İslamiyet öncesi Türk inançlarında ölen bir kişinin başka bir âlemde yaşamaya devam ettiği düşüncesi ölen aile büyüklerinin anılması sonucunu doğurmuştur (Peker, 2015: 153).

Eski Türk inançlarında ölüm törenleriyle ilgili ilk bilgilere Çin kaynaklarında rastlamaktayız. Eski Türklerde definle ve ölümler kültürüyle ilgili en eski tören *ölü aş* törenleridir. Türkler ölümlerine aş vermeyi kutsal bir görev saymışlardır. İlk zamanlarda aş doğrudan ölünün mezarına konulur veya dökülmüş. Daha sonraki zamanlarda bu ritüel ölünün ruhuna kurban sunmaya devşirilmiştir. Türkler ölüyü defnettikten sonra eve dönüp yemeye içmeye başlar, sonra mezarın sağ tarafına ateş yakıp ölü için kesilen kurbanların kemiklerini atarlar, ateşe rakı serper, yemek atarlar. Mezarın etrafında üç defa dolaşırlar. Eve döndükten sonra yine yemeye içmeye devam edilir (İnan, 2013: 186). Divanü Lûgat-it Türk'te, ölüyü gömdükten sonra verilen bu yemeğe “yoğ” adı verilir (Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi II, Yoğ maddesi, 2013: 796).

Göktürklerde ölen kişi çadıra konur; oğulları, torunları, kardeşleri at ve koyun kurban edip ölünün bulunduğu çadırın etrafında yedi kez dönerler. Çadırın önünde bıçakla yüzlerini keserler, bu tören yedi defa tekrarlanır. Daha sonra ölüyü atı ile birlikte mezara gömerler veya yakarlar. İlkbaharda ölenleri sonbaharda, kışın ve güzün ölenleri ilkbaharda gömerler (Divitçioğlu, 1987: 177). Göktürlere göre ruh ölmez. Ölen kişinin ardından ağıtlar yakılır, dua edilir (Tanyu, 1980: 46). Bu ritüellerin hepsi ölü kültürünün içerisinde zikredilebilir.

İslamiyet'ten sonra yukarıda bahsettiğimiz ritüeller don değiştirerek devam etmiştir. Ölü evinde defin sonrası verilen yemek, ölünün yedisinden ve kırkıdan sonra mevlit okutulması, mezar yaptırılması, mezar taşlarına ölünün sevdiği sözler yazılması, mezara suluklar yapılması, mezarın etrafına ağaç dikilmesi, yıl dönümlerinde helva dağıtılması ve yemek verilmesi, yine mevlit okutulması gibi uygulamaları ölü kültürüyle ilişkilendirebiliriz (Peker, 2015: 153). Ayrıca birtakım İslami emirleri de ölü kültürüyle ilişkilendirebiliriz. Kandil, bayram arifesi gibi özel günlerde mezarların ziyaret edilip Fatiha okunması ölü kültürünün İslami boyutudur.

Çalışmamızı yaptığımız Bolu ve Düzce yöresinde ölü kültürünün türbe ve yatırlara yansıdığı muhakkaktır. Ancak türbe ve yatırları daha çok atalar kültürü bağlamında değerlendirmek gerekir. Zira türbe ve yatırlardaki metfunlara hem ölü kültüründe olduğu gibi saygı duyulmakta hem de çeşitli dileklerin kabul mekânı olarak bakılmaktadır. Ek olarak ölü kültüründe, mezardaki metfundan bir korku duyulmamaktadır. Buna karşın türbelerden ve yatırlardan dileğin kabul olması durumunda adanan adağın yerine getirilmemesi bu korku durumunu ortaya çıkarmaktadır.

1.4.4. Mezar Kültü

Türklerde İslamiyet öncesi inanç sistemlerinde mezar kültü ile ilgili ilk bilgilere Çin kaynaklarında rastlanır. Bu bilgiler daha çok Hunlar üzerinedir. Bu bilgilere göre; “*Hunlar tabut içine koydukları ölülerini eğer ölen asilse “Kurgan” denilen anıt mezara, değilse başucuna “Balbal” denilen taş parçalarını diktikleri basit mezara gömerlerdi.*” (Kafesoğlu, 2015: 223). Hunlar ölülerini gömerken yılın belli zamanlarını seçerlerdi. Bu zamanlar genellikle ilkbahar ve sonbahardır (Özkan, 2012: 215).

Orta Asya Hun Türkleri, ölen atalarını, boyun ileri gelen beylerini mezara gömerken, altınla bezenmiş elbiseler giydirip tabuta koyarlardı (Akpınar, 1983: 28-31). Tabut daha sonra bir sandukaya yerleştirilip mezara konulurdu. Mezarlar iki katlı olup bir de oda bulunurdu. Mezara konan tabutlar kuzey-güney istikametinde yerleştirilirdi (Kalafat, 2005: 198). Tabutların bu konma şekli Türklerin Anadolu’ya yerleşmelerinden sonra da devam ettirmiştir.

Hun Türklerinin efsanevi kağanı Atilla, ölümünden sonra altın, gümüş ve demirden oluşan bir tabuta yerleştirilip gece gizlice bir yere gömülmüştür. Bu gizlilik ata ruhunun düşman eline geçmemesi, ona bir kötülük edilmemesi endişesinden kaynaklanmaktadır (Kalafat, 2005: 198). Buna benzer ölüm âdetleri hemen hemen diğer Türk kahramanları için de yapılmıştır. Pek çok kağanın mezarı gizlenmiştir. Buradaki gizlilik yukarıda bahsettiğimiz nedenlerle aynıdır. Hatta ölülerin gömüldüğü yeri kimse bilmesin diye onu gömenler de oracıkta öldürülmüşlerdir (Tryjarski, 2012: 198).

Eski Türk inançlarında definle ilgili çeşitlilik bulunmaktadır. Türkler ölülerini kimi zaman ağaç üzerinde sergilemişler kimi zaman hayvanlara atmışlar kimi zaman da yakmışlar veya mumyalamışlardır (Roux, 1999: 236). Defin işlemi nasıl olursa olsun burada ölüye saygı esastır. Bu bağlamda mezarlara saygıda kusur etmemişler, mezarların temizliğine özen göstermişlerdir. Bu durum İslamiyet’in kabulünden sonra da devam etmiştir. Günümüzde mezarlıklar bir cami kadar kutsal sayılmakta, nasıl ki cami gibi ibadet mekânları temiz tutulup gürültü yapılmıyorsa aynı durum mezarlıklar için de geçerlidir.

Mezarın üzerinde ve çevresinde bulunan her şey doğal olarak mezara aittir (Roux, 1999: 301). Kaşgarlı Mahmut DLT’de mezarın *esük* denilen ipekten bir kumaşla örtüldüğünü ve kumaşın daha sonra parçalara bölünerek fakirlere dağıtıldığını saptamıştır ((Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi I, 2013: 72). Bu durum günümüzde ölen kişinin eşyalarının fakir insanlara dağıtılmasıyla örtüşmektedir.

İslamiyet öncesi inanç sisteminde Göktürkler ölü mezarlarının üzerine yemek döküp ölen kişinin mezarı veya çadırı etrafında yedi kez dönerek yüzlerini bıçak ile kesip ağlarlar

(İnan, 2013: 183). Ölü mezarlarının üzerine yemek dökmek bir çeşit mezar kaldırma ritüelidir. Yani ölünün ruhu mezardan kalkarak ailesine ve akrabalarına yardım edeceğine inanılır (Kalafat, 2005: 206). Saha araştırması yaptığımız birçok yerde mezara, yatıra veya türbeye aş bırakma, bu yerlerin etrafında üç-yedi kez dönme ritüellerine oldukça fazla tesadüf ettik. Bolu'nun Tekke köyündeki Tekke Baba türbesinde yapılan uygulamalar Göktürklerin uygulamaları ile benzerlik göstermektedir. Türbeye özellikle cuma günleri gidilerek adak kesilir ve adak köy efradına dağıtılır. Kesilen adaktan küçük bir parça da türbe bahçesine bırakılır. Daha sonra cuma namazı için camiye gidilerek namaz kılınır. Namazdan sonra Tekke Baba türbesinin etrafında üç defa dönülür. İslamiyet öncesi uygulamalara oldukça benzeyen bu ritüel, İslamiyet öncesi inançların günümüzde hâlâ yaşadığının bir kanıtı durumundadır.

İslamiyet öncesi dönemde ortaya çıkan mezar kültü Anadolu coğrafyasında İslami kılığa girerek devam etmiştir. Bunun sonucunda dinî bayramlarda, arife günlerinde ölüler ziyaret edilip gerekli saygı gösterilmiştir. Mezar taşı yaptırmak (İslamiyet öncesinde *balbal* olarak karşımıza çıkmakta), mezara su dökmek, etrafını ağaçlandırmak gibi İslam öncesi uygulamalar İslami bir kisveye bürünerek uygulanmaya devam etmiştir.

1.4.5. Dağ-Tepe Kültü

Dağlar ve tepeler, tarihin bilinen en eski devirlerinden beri yükseklikleri, gökyüzüne yakınlıkları sebebiyle insanların nazarında ululuk, yücelik ve ilâhîlik timsali olarak kabul edilmiş, bu nedenle insanüstü varlıkların, ilâhların mekânı olarak düşünülmüştür (Ocak, 2015: 114). Yunan mitolojisinde Olimpos Dağı'nda on iki Tanrı'nın yaşadığına inanılması (Can, 1970: 23), Uzak Doğu mitolojilerinde dağlara dua edilmesi (Bruhl, 2006: 157) dağların kutsallığını gösteren örneklerden bazılarıdır.

İnsanlar tarihleri boyunca pek çok dağı kutsal olarak görmüşlerdir. Yunan kültüründe *Olimpos*, Filistin Yahudilerinde *Tur-i Sina*, Müslümanlarda *Arafat*, Hintlilerde *Himalaya*, eski Moğollarda *Burkhan-Haldun*, Hristiyanlıkta *Zeytin Dağı* gibi örneklerini daha da çoğaltabileceğimiz mekânlarda dağ kültüne ulaşabiliriz.

Dağlar sadece içinde var olduğuna inanılan kuvvetli ruhtan dolayı kutsal sayılmamış, büyüklüğüyle yer altı ve yer üstü unsurlarını birleştiren mitolojik bir varlık olarak da algılanmıştır (Artun, 2017: 27). Dünyanın oluşumuna ilişkin anlatılarda evren, dünya yaratılırken gök, yer ve yer altı (Tanrılar, insanlar ve ölümler) birleşir. Bunları bir araya getiren dağ, ağaç, birer temel direk, merkez ve kökenin simgesi olarak yorumlanır (Eliade, 1991: 30-38).

Yeryüzünden göğe doğru bir yolculuğu ifade eden dağlar insanları Tanrı'ya yaklaştıran bir araç olarak kabul edilmiştir. Tanrı'nın göklerde ikamet ettiğine inanılan dinlerde, dağların zirveleri Tanrı'ya en yakın noktalardır. Ritüellerdeki dağa tırmanış kutsal bir yükselişle Tanrı'ya ulaşmayı ifade eder. İnsanların dikkatini çeken pek çok yüksek dağ, toplumlar tarafından kutsallaştırılmıştır. Bu hususiyetleri barındıran dağlar, benzerlerinden ayrılmıştır (Roux, 1999:124).

Eski Türk mitolojik inanç sisteminde dağ, tepe, orman, dere ve ağaç gibi yerler *Mitolojik Yer Ana* kavramına dâhil edilmektedir. Doğada her bir nesnenin iyesinin bulunması ve onların her birinin farklı özelliklerinin olması dağ kültüründe de görülmektedir. Nitekim dağlar ve tepeler sadece kendi iyelerinin değil, aynı zamanda diğer ruhların da barındığı kutsal mekânlar olarak da kabul edilir (Bayat, 2012: 222). Dolayısıyla dağ kültürü eski Türk inanç sisteminde çeşitli ritüellerin yapıldığı kutsal mekânlar olarak bilinir ve kabul edilir.

Tarihte hemen her milletin mukaddes bir dağı veya tepesi olmuştur (İnan, 2013: 48). Eski Oğuzlarda her boyun, her oymağın kendine özgü kutsal dağı vardı. Bu dağa, *kut dağ* denirdi. Söz gelimi Göktürklerin kutsal dağı ve ormanı *Ötüken* dağı ve ormanıdır (Birdoğan, 1998: 60). Orhun kitabelerinde geçen “*Mukaddes Ötüken ormanının milleti gittin... beylik erkek evladın kul oldu, hanımlık kız evladın cariyeye oldu. Amcam kağan uçtu gitti*” sözleri, yukarıda bahsettiğimiz durumu açıklar niteliktedir. Tonyukuk Abidesi'nde geçen *Tinsi Oğlu* denilen bir dağ isminden de bahsedilmektedir. “*İnci nehrini geçerek Tinsi Oğlu denilen mukaddes dağını aşardım*” (Tonyukuk Abidesi, II.taş, Batı cephesi) (Ergin, 1995: 24-59) Bu cümleler bu dağın ıduk sayıldığına bir kanıttır.

Orman kültürüyle birleşen dağ, eski Türklerin kutsal merkez anlayışını oluşturmaktadır. Dağ kutsal bir görev üstlendiği için, dağlar ve orada bulunan her şey kutsanmış olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple Türkler, yemin ederken kutsal bildikleri bütün varlıklar ve nesneler içinde dağın da adını zikretmişlerdir. Bizans tarihçisi Menandros'a göre Bizans ile Avarlar arasında VI. yüzyılda yapılan bir anlaşmada Avar hanı Bayan şu şekilde ant içmiştir: “*Sava üzerinde köprü kurmakla Romalılara karşı zarar vermek niyetinde isem ben Bayan mahvolayım; bütün Avarlar mahvolsun; gök üstümüze yıkılsın, Gök Tanrı'nın ateşli okları bizleri öldürsün, dağlar ve ormanlar başımıza yıkılsın; Sava suyu taşarak bizleri yutsun*” (Bayat, 2012: 223).

Yer-su ruhlarının en önemli mümessili dağdır. Şamanist Türklerde dağ kültürü Gök Tanrı kültürüyle ilişkilidir. Hunların eski vatanı olan *Yen-si-şan* sıra dağlarındaki *Han-yoan* dağı Hunların her yıl Gök Tanrı'ya kurban kestikleri dağdır. Hun kağanları Çin ile yaptıkları anlaşmaları Hundağı'nın tepesinde kurban keserek içtikleri antlarla teyit ederler. Orta

Asya'nın başka kavimlerinde de dağ kutsal sayılmış, Gök Tanrı'ya yüksek dağ tepelerinden kurbanlar sunulmuştur (İnan, 2013: 48-49). Modern Altay şamanlarında da bu eski Türk inancı devam etmekte, yüksek dağlar kutsal sayılmakta, Tanrı'ya adanan kurbanlar buralarda kesilmektedir. Altay Şamanizm'i üzerine çalışan Potapov dağlarla ilgili şunları söylemektedir: “*Modern Altaylıların günlük yaşamlarından doğa ve doğa güçleri, tabiatın ilâhileştirilmesi (dağ kültü, ateş kültü, kutsal ağaç ve pınar kültü vb.) ile ilgili bazı inançlarla tören gelenek ve yasaklar hâlâ varlığını sürdürmektedir. Şamanizm böyle kültleri veya onların unsurlarını içermekteydi; ancak bu inançlar, köken olarak Şamanizm öncesi dönemlere aitti ve aile düzeyinde varlığını sürdürmekteydi.*” (Potapov, 2012: 363).

Altay kabileleri arasında dağ ruhu tıpkı bir insan gibi kadın, erkek, genç, yaşlı olarak tasavvur edilmiştir. Dağ ruhu Altaylıların mitlerinde iri göğüslü, sarı saçlı olarak tasavvur edilir. Bu durum Mitolojik Ana kompleksinin dağ kültürünü oluşturmaya bir kanıt olarak kabul edilir (Bayat, 2012: 224).

Orta Asya dağlarının çoğu Türkçe veya Moğolca mübarek, kutsal, büyük ata, hakan anlamına gelen sıfatlarla anılır. *Han Tanrı, Bayan-ula, Buztağ ata, Bogdu-ula, Burkhan-ula, Othon-Tengere, Iduk Art, Kayrakan, Erdene-ula* dağ isimlerinden bazılarıdır (İnan, 2013: 49).

Dağlara dua etme, kurban sunma, yalvarma-yakarma, adak adama, Sayan- Altay bölgesi Türk halklarının kültüründe var olan karakteristik özelliklerdendir. Kırgız Soyan, İrkit ve Çoodu (Güneydogu Tuvalar), kutsal kabul ettikleri dağlarını “*Idık-Tag*” diye adlandırmaktalar. Saygı gösterdikleri bu dağlar erkek soylu dağlardır. Yani soy bağlantısı erkek tarafı ile sağlanmaktadır. Kadınlar, kocalarının soy dağının ismini söyleyemezler. Onlara gösterdikleri saygıdan dolayı dağın yakınlarında başı açık bulunamazlar. Bu durumun kadının kocası tarafından büyüklerine olan saygının bir nişanesi gibi algılandığı düşünülmektedir (Bapaeva, 2013: 54).

Eski Türk inancında mukaddes sayılan dağlara kadınların ayak basması yasaklanmıştır. Kadınların ayak bastığı dağlar kutsallığını yitirmiştir. Ayrıca ritüelin yapılacağı dağa gelen erkeklerin kısırak ile gelmesi de yasaklanmıştır. Kısırağı ile gelenlerin hayvanlarını dağdan uzak bir yere bırakması gerekir (İnan, 2013: 53-57).

Dağlar eski Türk efsane metinlerinde de kutsallığıyla kendine yer bulmuştur. Cuveyni tarafından tespit edilen Uygur efsanesine göre; “*Uygurların saadet ve bolluk sağlayan mukaddes dağları vardı. Bu dağa ‘Kuttag’ denirdi. Bu dağ Çinliler tarafından götürüldükten sonra Uygurlar perişan olmuştur.*” Bugün Moğolistan sınırları içerisinde yer alan Erdene-Ula dağı hakkında da aynı rivayet söylenmektedir (İnan, 2013: 50). Göktürklerin yaradılış efsanesinde ise Göktürklerin çoğaldıktan sonra yeryüzüne çıkmak istemeleri ve bunun

sonucunda demir dağı eritmeleri Türkler arasında ata mağarasına, dağa, ağaca, duyulan saygının temelinde bu varlıkların kurtarıcı rolü üstlenmiş olmaları yatmaktadır (Kalafat, 1995: 38).

Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya gelirken geldikleri bölgedeki pek çok dağ adlarını da beraberinde getirmiş, dağlarla ilgili inançlarını yerleştikleri bölgelerde devam ettirmişlerdir. Anadolu'da özellikle Bektaşî ve Alevî toplumlarında dağlarla ilgili inançlara oldukça fazla rastlanmaktadır. Hacıbektaş'taki *Arafat* dağı, Kırıkkale'deki *Denek* dağı bunlardan biridir (Ocak, 2015: 119).

Anadolu'nun hemen her yöresinde bir kutsal dağ bulunmaktadır. Bu dağların yüksek noktalarında yatır makamları yer alır. Ziyaretler, sunulan kurbanlar, adaklar ve diğer ritüeller bu kült merkezler etrafında cereyan etmektedir (Ocak, 2015: 120). Ancak yapılan araştırmalar neticesinde bu yatırlardaki metfunların çoğunun kimlikleri belirsizdir. Çalışma sahamızda da bunun gibi pek çok yatır mevcuttur. Düzce'nin *Çapayak* köyünde bulunan *Davut Baba* türbesi mevki olarak köyün tam karşısında bulunan ve aynı adla anılan tepede bulunur. Türbedeki zatın kimliği hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak halk o bölgenin kutsallığına inanmakta ve özel günlerde ziyaret etmektedir.

İslamiyet'te dağlar kutsal olarak görülmemiş ve ilâhlaştırılmamıştır. Allah'ın yaratma gücünün bir nevi göstergesi olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de içerisinde dağ geçen çeşitli ayetler bulunmaktadır. “*Yeryüzünde sarsılmayasınız diye sabit dağlar, meydana getirilmiş.*” (Nahl Suresi, 16/15-16), “*Yeryüzüne insanlar sarsılmasın diye sabit dağlar yerleştirdik.*” (Enbiya Suresi, 21/31). Dağların kıyamet günündeki durumuyla ilgili de şu ayetler mevcuttur: “*Yer sarsıldıkça, dağlar ufalandıkça...*” (Vakıa Suresi, 56/4-7), “*Dağlar da atılmış pamuğa döner.*” (Meâric Suresi, 70/9), “*Kıyamet koptuğu gün dağlar yumuşak kum yığını hâline gelir.*” (Müzemmil Suresi, 73/14).

Dağ-tepe kültü, Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle beraber edebiyatlarına da yansımıştır. Gerek ilk dönem yazılı edebiyatlarında gerekse Alevî-Bektaşî menkıbelerinde de bir hayli kullanılan motiflerden biri olmuştur. Dede Korkut'ta kahramanlar dara düştüklerinde dağlara dertlerini açmış, tıpkı bir insanla konuşur gibi dağlarla dertleşmişlerdir. Yine Âşık Kerem, Âşık Garip gibi halk hikâyelerinde de kahramanlar dağlara seslenmişlerdir. Araştırma sahamızda bulunan *Köroğlu* dağları dağ kültünün araştırma sahamıza bir yansımasıdır. Destanda Köroğlu sefere çıkacağı zaman dağ başına çıkar ya da sefer sırasında yol vermeyen dağlarla karşılaştığında dağdaki evliyaya yalvararak yol ister (Boratav, 2003: 88).

Dağlar İslami kültürde evliyanın inziva mekânı olmuştur. Bu Hz. Muhammed'in peygamberlik için çıkmış olduğu Hira Dağı kaynaklı bir motiftir. Dervişin ibadeti için önemli

bir yer olan dağlar Allah ile kulun arasında hiçbir varlığın olmadığı mekânlardandır. Dağlar, tepeler yücelikleri ile Tanrı'ya en yakın mekânlar olarak düşünülmüştür. Dağ ve atalar kültüne bağlı olarak bünyesinde barındırdığı evliyalarla bütünleşmiştir (Kartal, 2017: 86-87). Bu sebeple Anadolu'da birçok dağda kendiyile aynı ismi taşıyan bir veli mezarı vardır. Dağ ile yatrın ilişkilerini belirten adının nereden geldiğini açıklamak için çeşitli efsaneler anlatılır. Örnek verecek olursak; *Hasan Dağı*, *Ali Dağı*, gibi dağ adları isimlerini dağda mezarı bulunan evliyadan almıştır (Boratav, 2003: 69).

Bolu ve Düzce türbelerinde en çok görülen kültlerden birisi de dağ-tepe kültürüdür. Türbelerin dağların tepelerine veya yamaçlarına yapıldığını ve buraların özenle korunduğunu, düzenlendiğini, yılın belli günlerinde (bayram, arife gibi) insanların buralara gelerek birtakım dinî pratikler yaptıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu mekânların ziyaretgâhlara dönüşmesinde dağ kültürünün özellikle de atalar kültürünün etkili olduğunu ifade edebiliriz. Türbe ve yatırların bulunduğu alanın dağlarda veya tepelerde yer alması, duaların Allah'a daha yakın olma düşüncesiyle yüksek bir yerde yapılması, eski Türk inançlarındaki dağ kültürü ve atalar ruhunun “koruyuculuk ve kurtarıcılık” özelliklerine sığınma anlamı taşır.

1.4.6. Ateş Kültü

Ateş kültürünün ilk çağlardan beri dünyanın birçok yerinde var olduğunu gösteren kanıtlar mevcuttur. Ateş kültürünün tam olarak ortaya çıkışı konusunda elimizde yeterli bilgi mevcut değildir. Ancak gerek Amerika, gerek Afrika gerekse Avrupa ve Asya toplumlarında ateş kültürünün dinî inançlar içerisinde önemli bir konumu olduğu muhakkaktır.

Dinî sistemler içerisinde ateş özellikle Mazdeizm, ve Zerdüşlük'ün ana esaslarını teşkil eder. Bu inanç sistemlerinden başka Kuzey Asya ve Orta Asya bozkırları gibi sert iklim şartlarının hâkim olduğu yerlerde de ateş önemli bir unsurdur. Zira ateş buralarda her şeyden evvel ısınmanın sıcaklığın tabîi bir unsurudur (Ocak, 2015: 242). Dolayısıyla bu yerlerde ateş kültürü oldukça mühimdir.

Ateş kozmogonik mitlerde yerle göğün ayrılmasını simgeleyen nesne durumundadır. Eski Türk inancında ateşin, Tanrı Ülgen'den geldiği düşüncesi hâkimdir. Daha sonra ateşin elde edilme düşüncesi mitolojik kahramanlara mal edilmiştir. Örneğin Cengiz Han, taşları birbirine vurmuş, karısı da üfleyerek veya körükleyerek ateşi ortaya çıkarmışlardır. Altay Türklerinde ise ateşin bir anası ve babası olduğuna ve ateşi ana babanın doğurduğuna inanılır (Bayat, 2012: 130).

Şamanist Türklerde ateş kutsal bir nesnedir. Ateşin kutsal olmasının başlıca sebebi onun güneş ve aydan kopup geldiğine inanılan Şaman dualarıdır. Altay Türklerinde Tanrı

Ülgen başka şeylerle birlikte ateşi gökten indirmiştir (Bayat, 2012: 130-131). Bahattin Ögel'e göre ise Altay mitinde ateşi yaratan Tanrı Ülgen değil onun kızlarıdır (Ögel, 2010a: 55). Kısaca özetleyecek olursak mitolojik metinlerde ateşin ortaya çıkmasında doğal ve suni yollar göze çarpmaktadır. Ancak her iki durumda da ateş semavi kaynaklıdır.

İslamiyet öncesi Türklerde ateş kültünün mevcudiyetiyle ilgili pek çok bilgi vardır. Ancak tarihî kaynaklar ateş kültünün mevcut olduğu en eski Türk toplumu olarak Batı Göktürkleri işaret ediyor. Batı Göktürklerinde ateş kültünün varlığını ortaya koyan en önemli kanıt olarak gösterebileceğimiz durum Bizans İmparatoru Jüstinyen'in elçi olarak gönderdiği Zemarkos, Göktürklerin başkentinde kağanın huzuruna çıkmadan önce ateş üzerinden geçirilmesidir. Bununla elçinin kötülüklerden temizlendiğine inanılıyordu (İnan, 2013: 68). Göktürklerden başka Kırgızlarda da ateş kültünün mevcudiyetine dair Arap ve Fars kaynaklarında pek çok bilgi mevcuttur. Kırgızlar ateşin temizleyici özelliğine inandıklarından ölümlerini yaktıkları belirtilir. Ateş kültünün Türklerdeki tezahürlerine dair benzer durumlar Moğollarda da mevcuttur. Moğollar ölen kişinin eşyalarını ateşten geçirdikten sonra temizlendiğine, demirden bir aleti ise ateşe sokmanın yasak olduğuna inanıyorlardı (Ocak, 2015: 244-245). Bu bilgilere baktığımızda ateşin Türk toplumları ve Moğollar için mukaddes bir yere sahip olduğu aşîkârdır.

İslamiyet ile birlikte ateş kutsallığını kaybetmemiştir. Anadolu'da ateşe işemenin günah sayıldığı, günahkâr olan Müslümanların cehennemde yandıktan sonra cennete gideceklerine inanmaları ateş kültünün İslami boyutudur.

İslam öncesi Türk inançlarına ait ateş kültünün bugün Anadolu'da çeşitli uygulamaları görülmektedir. Farklı yörelerde üzerlik olarak bilinen bir bitkinin ateşe atılan tohumlarıyla hastayı tütsüleme (Tanyu, 1976: 294), hayvan sürülerini ateş arasından geçirerek hastalıklardan, nazardan koruma, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ateşin etrafında dönerek veya atlayarak oynanan *Sinsin* oyunu gibi uygulamalar ateş kültünün Anadolu'ya yansımasıdır.

Anadolu'da özellikle Alevi Türklerde kadınların sabah evde yaktıkları ateşten aldıkları bir parçayı evin içerisinde dolaştırarak evi kötü ruhlardan temizlediklerine inanmaları ateş kültünü yansıtır (Ocak, 2015: 250). Günümüzde evlerde yakılan tütsülerin de yukarıda verdiğimiz örnek neticesinde oluştuğunu ifade edebiliriz.

Ev içinde yanan ateş bir ocağa benzetilir ve evin, ailenin sembolü durumundadır. Bugün Anadolu'da "*Ocağın Yansın*", "*Ocağın Sönsün*" gibi dua ve beddualar bu eski inancın telakkisidir.

Saha çalışmamız sırasında bazı türbelerde rastladığımız mum yakma ritüelini ateş kültüyle ilişkilendirebiliriz. Zira türbelerin aydınlatması olmasına rağmen gelen ziyaretçiler

türbenin pencerelerine mumlar yakarak dilekte bulunurlar. Düzce'ye 9 km uzaklıkta bulunan *Türbe Kırı* denilen bir ziyaret yeri mevcuttur. Metfunun kimliği bilinmese de buraya gelen ziyaretçiler mumlar yakarak dua ederler. Yine Düzce'nin Akpınar köyündeki *Kırkızlar* türbesinde de aynı durum mevcuttur.

1.4.7. Ağaç Kültü

Yeryüzünün en yaygın kültlerinden biri olan ağaç kültürünün geçmişi insanlık tarihi kadar eskilere dayanmaktadır. Yerin dibine kadar olan kökleri, göğe doğru dik olarak yükselen gövdesi ve gökyüzüne dağılan dalları, her mevsimde kendini yenilemesi ve daha birçok özelliği bulunan ağaç arkaik inançlarda ebediliğin sembolü olmuştur.

Ağacın kült konusu olması maddi varlığıyla ilgili değil, özellikleri ve temsil ettiği gücü sayesinde (Eliade, 2014: 231). Aynı ağaç bir bölgede kutsal iken başka bir bölgede kutsal olamayabilir. Bu duruma etkili olan en önemli faktörler coğrafya ve iklimdir. Kült konusu olan ağaçların birçoğu meyve vermeyen ağaçlardır. Çam, kayın, çınar, kavak vb. ağaçlar kutsal olan ve kült olmuş ağaçlardır.

Ağaç kültü dağ kültürüne benzer bir kültürdür. Ağaç kültü genel olarak iki şeyi sembolize eder. Bunlarda birincisi kozmik denge, diğeri ise hayatın kaynağıdır. Güney Sibirya Türklerinin telakkisinde dağ ve ağaç birbirini tamamlayan iki unsurdur. Ağaç da dağ gibi soy üyelerinin hayatını devam ettirir. Sibirya Türklerinde ağaç, çocukları doyurur, yetiştirir, hayatın sembolü ve iyiliğin güvencesidir (Taş, 2011: 148).

Ağaç, kozmogonide önemli bir yer tutar. Yani yer altı, yeryüzü ve gökyüzünün birbirleriyle iletişim hâlinde olduğuna inanılır. Bunu da ağacın sağladığı inancı ilkel toplumlarda hâkimdir (Eliade, 1991: 17). Ağacın Türk kozmogonisinde de önemli bir yeri vardır. Eski Türk inancına göre yer altı, yeryüzü ve gökyüzündeki hayatı simgeleyen bir dünya ağacı vardır. Bu üç kısımlı ağacın kökü yer altı dünyasını, burada *Erlik Han* yer alır, gövdesi ise yeryüzünü, insanlar yer alır, dal ve yaprakları ise yukarı dünyayı temsil eder. Hayat ağacının en tepesinde de Tanrı Ülgen yer alır (Bayat, 2012: 187-190).

Hayat ağacının en önemli özelliği dünyanın merkezinde yer almasıdır. Hayat ağacı üç kozmik alanı temsil eder (yer altı, yer üstü ve gökyüzü). Ritüeller sırasında bu kozmik ağaç Tanrı Ülgen'in bulunduğu yere kadar uzanır. Şaman buraya simgesel olarak ya merdivenle ya da bir direk yardımıyla tırmanır (Ergun, 2017: 27).

Hayatın kaynağı olarak görülen *kozmetik ağaç* ya da *hayat ağacı* bütün dünya milletlerinin mitolojilerinde yer alır. Ağaçtan türeyen insan inancına dair mitler bütün dünya mitlerinin ortak motifi durumundadır. Türk inancındaki dokuz ayrı ağaçtan dokuz ayrı

insanın türemesi ve bu dokuz ayrı kişiden dokuz ayrı boyun meydana gelmesi ağaca duyulan saygının destana yansımasıdır (İnan, 2013: 15-16). Uygurların yaratılış destanında da buna benzer bir durum söz konusudur. Uygurların atasının doğduğu ağacın köklerinden kaynaklan otuz su kaynağının bulunduğu yerde otuz oymak meydana gelir. Bunlar da Uygurları oluşturur (Ögel, 2010b: 88-96)

Türk kültüründe *Kozmik ağaç* insanların Tanrı'ya ulaşmasında bir araçtır. Çeşitli felaketlerden, hastalıklardan kurtulmak isteyen insanoğlu ağaç vasıtasıyla sıkıntısını Tanrı Ülgen'e iletir. Zira *Kozmik ağaç*ın en tepesinde Tanrı Ülgen oturmaktadır. Ağaç vasıtasıyla insanların sıkıntısını öğrenen Tanrı Ülgen yine ağaç vasıtasıyla onlara yardım eder. Buna benzer durumlar hemen hemen tüm dünya mitolojilerinde de görülmektedir (Ergun, 2017: 54-55; Bayat, 2012: 187-190). Türk kültüründe sadece sağaltma ritüellerinde değil, ölüm törenlerinde de ağacın önemine rastlamaktayız. Altay Türklerinde ölen bir kişinin bedeni ağaca asılır veya terk edilirdi. Çünkü ölen kişinin ağaç vasıtasıyla Tanrı'nın yanına ulaşacağı inancı hâkimdi (Roux, 1999: 222).

Yukarıda bahsettiğimiz durumlar ağacın hem mitolojide hem de destan geleneğinde farklı anlamlar canlandığını, farklı olayları sembolize ettiğinin bir göstergesidir. Ağaç hem kökleri, gövdesi ve dallarıyla bir evren modeli oluşturmakta hem de insanların türeyişi ile ilgili kaynak konumundadır. Altayların *Maaday Kara* destanında hayat, kavak ağacından verilen kuş sesiyle devam eder. “*Yedi boğumlu kavağın tepesinde, bir çift guguk kuşu, gündüz ve geceleri çınlayarak ötüyor. Onların ötmesinden beyaz ve mavi çiçekler açar.*” (Taş, 2011: 150-151) Bu durum ağacın hem bir dünya modelini hem de hayatın devamlılığını sembolize ettiğini kanıtlar niteliktedir.

Türkler ağaca tanrısal bir kavram yüklerler. Altay Türkleri *Tengri Han* isimindeki kutsal ağaçlara derin bir saygı göstermişlerdir. Onların inancına göre *Tengri Han* hastalıkları iyileştirir ve yoksullara da yardım ederdi. Burada bahsedilen ağaç sık yapraklı kutsal meşe ağacıdır (Taş, 2011: 151). Kaşgarlı Mahmut Türkler hakkında “*Ulu görünen her şeye Tanrı derler.*” (Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi II, 2013: 377) ifadesi yüksek ve iri ağaçların tanrısal olduğunu göstermektedir.

Atalar kültü ile ağaç kültü birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Bu kültün temelinde yukarıda örneklerini de verdiğimiz; eski Türklerin yaratılış efsanelerindeki “*ataların ağaçtan türemiş oldukları*” inancı yatmaktadır. Dolayısıyla ağaç kültü, ağacı atalar ruhunu temsil eden kutsal bir varlık sayarak ona tapma ve saygı gösterme ifadesidir (Korkmaz, 2003: 100). Eski Türkler atalar ruhunu temsil eden bazı ağaçlara kutsallık tanımışlar, onlara ibadet dahi etmişlerdir (İnan, 2013: 38-40).

*“Altın yapraklı mübarek kayın,
Sekiz gölgeli mukaddes kayın,
Dokuz köklü, altın yapraklı bay kayın,
Ey mübarek kayın ağacı, sana kara yanaklı
Ak kuzu kurban ediyorum”* (İnan, 2013: 39).

Duadan da anlaşıldığı üzere, eski Türk inançlarında karşımıza çıkan en kutsal ağaç kayın ağacıdır. Kutsal ağaçlar heybetli olmasıyla ünlüdür. Son yıllara kadar Altay, Yakut, Sagay, Şor, Kaç ve Teleüt kavimleri kayın ağacı bulunmadan ayin yapmazlar, davullarında mutlaka güneşin, ayın, yıldızın, şimşeğin yanında kayın ağacının resmi de bulunur. Bir Sagay kamı da davulundaki kayın ağacını şöyle tavsif eder: *“Biz Ülgen atamızdan ilk türediğimiz zaman, Umay anamızla beraber iki kayın ağacı yere indi.”* (İnan, 2013: 64). Evliya Çelebi de seyahatnamesinde Kuzey Kafkasya kavimleriyle ilgili şu bilgileri verir: *“Her sene bu dırahtın (ağaç) altına gelüp bey ü şira edüp gidenler elbette bu ağacın etrafına nice kerre yüz bin balmumu ve yilmumu yakup her gece çırağan edüp âyini batılları üzere ağaca taparlar... Zu’mu batılları üzere bu ağaca demir kakarlar ki her kimin bu ağaçta alameti olursa ağaç bu adamı unutmayıp cehennem azabına komaya yahut şefaât edüp kurtara...”* (Evliya Çelebi, 2003: 741).

Ağaca verilen önem semavi dinlerde de açık bir şekilde görülmektedir. Kur’an-ı Kerim’de zeytin, incir ve nar ağaçlarının isimleri geçmektedir. Kur’an-ı Kerim’de bu ağaçlara verilen önem İslam’a da aynı şekilde yansımış, bu ağaçlara kutsal gözüyle bakılmıştır. Nur suresi 35. ayette ve Tin suresi 1-3. ayetlerde incir ve zeytin ağacı sembol olarak geçmektedir. İncir ağacı Museviliğin, zeytin ağacı ise İslamiyet’in sembolü olarak kullanılmıştır. Ayrıca Hz. Muhammed’in mucizelerinden olan kurumuş ağacı yeşertmesi gibi kerametler evliya menkıbelerinde de sık kullanılan motiflerden biri olmuştur (Ergun, 2017: 107-108).

Ağaç kültü ile ilgili inanışlar İslami dönem eserlerinde de görülmektedir. Türk edebiyatının en önemli eserlerinden olan *Dede Korkut Hikâyeleri*’nde ağaç kültürünün yansımalarını görebiliriz. Basat’ın Tepegöz’ü öldürdüğü hikâyede Basat kendini tanıtırken;

*“Kalarda koparda yerim gün ortaç
Karangu dün içre yol azsam, umum Allah
Kaba alem götüren Hanımız Bayındır Han
Atam adını sorar olsan kaba ağaç
Anam adın der isen kağan arslan
Benim adım sorar isen Uruz oğlu Basat’tır”* (Ergin, 2009: 214)

der. Basat'ın *kaba ağaç* vasıtasıyla Tanrı'dan geldiğini ifade etmektedir (Ergun, 2017: 454). Aynı hikâyede karşımıza dua formelinde “*gölgelece kaba ağacın kesilmesin, yirlü kara tagların yıkılmasun*” cümlesi tekrarlanmaktadır (Ergin, 2009: 94). Salur Kazan'ın Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkardığı destanda ise;

“*Ağaç ağaç dir isem erilenme ağaç,*

Mekke ile Medine'nin kapusu ağaç” (Ergin, 2009: 21)

Ağaca bu şekilde hitap etmektedir. Ayrıca kutsal ağaç diğer destanlarımızda da karşımıza çıkmaktadır. Oğuz Kağan destanında Oğuz Kağan'ın evlendiği ikinci kız göl ortasındaki bir ağacın kovuğunda ortaya çıkmıştır. Bu durum kızın Tanrı tarafından gönderildiğini göstermektedir (Ergun, 2017: 454).

Ağaç kültürle ilgili dikkat çeken durumlardan bir tanesi ise evliya-ağaç münasebetidir. Radloff araştırmalarında Sibirya'daki çeşitli yerlerde bazı ağaçların yanında evliya mezarları tespit etmiş ve bunları ağaçlarda mevcut olduğuna inanılan ruhların, Müslümanlarda evliyaya dönüşmesiyle yorumlamıştır (Ocak, 2015: 138). Anadolu coğrafyasında kutlu sayılan ağaçların yanında böyle mezar veya türbeler bulunmaktadır (Tanyu, 1976: 69-71). Ayrıca etrafında mezar veya türbe olmamasına rağmen bazı ağaçlar *Çınar Dede*, *Çitlenbik Dede*, *Ağaç Baba* gibi isimlerle anılmış sanki evliya ağaç gibi tahayyül edilmiştir (Boratav, 2003: 65-66). Ahmet Yaşar Ocak ağaç kültü ve evliya arasındaki ilişkiyi üç maddede açıklamıştır:

“1) Bazı ağaçlar sırf türbe yanında bulunmaları sebebiyle zamanla halk nazarında kudsiyet kazanmış böylece kült konusu olmuştur.

2) Ağacın yanındaki mezar eskiden beri takdis olunan ağaç sebebiyle kudsiyet kazanarak türbe hüviyetine girmiştir. Oysaki başlangıçta sıradan bir mezardır, ağacın kudsiyetinden faydalanmıştır.

3) Bazı ağaçların yanında hiç türbe olmadığı hâlde bir evliya gibi adlandırılmıştır. Bu durum orada ya eskiden bir türbe olduğuna ya da ağacın evliya olarak kişileştirildiğine işaret eder.” (Ocak, 2015: 139)

Anadolu'da kutsal kabul edilen ve çeşitli amaçlarla ziyaret edilip bez-çaput bağlanarak dilekler tutulan ve bunların gerçekleşmesi için dualar edilen çalılar ya da ağaçların önemli bir kısmı mezar motifi ile birleşmiş, bütünleşmiş pratiklerdir (Günay, Güngör vd.2001: 78).

Evliya mezarları yanında bulunan ağaçların kesilmesi, bu ağaçlara zarar verilmesinin günah kabul edilmesi Anadolu'da oldukça yaygın bir inanış olup bu ağaçların çeşitli ritüeller aracılığıyla insanlara fayda sağladığına inanılmaktadır (Aday, 2013: 91). Söz gelimi kutsal olarak kabul edilen ağaçlardan koparılan bir parça dal evlerde tütsü olarak kullanılmakta ve kötü ruhları kovduğuna inanılmaktadır. Hasta hayvan veya insanın da bu ağaçlardan kesilen

parçalar sayesinde iyileştiğine inanılmaktadır. Bu durum ağaçların ocak olarak kullanıldığını göstermektedir. Nitekim 10-11 yaşlarındayken parmağımda çıkan siğili bir ocağa gidip okutmuştum. Ocak olan yaşlı kadın benden evinin bahçesindeki ağaçtan bir dal parçası koparmamı istemişti ve bana “*Bu dal parçası kurudukça elindeki siğil de kaybolacak.*” dedi ve dediği gibi de oldu. Belki burada psikolojik bir etkiden söz edebiliriz lakin her şeyin başı inanmaktır. Anadolu insanı da bu inanç neticesinde türbelerden, ocaklardan, ağaçlardan şifa aramaktadır. Bu inançların büyük bir çoğunluğunu eski Türk dinine bağlayarak yorumlayabiliriz.

Bolu ve Düzce türbelerinde de eski Türk inançlarının izlerini görmekteyiz. Türbe etraflarındaki ağaçlar kutsal sayılmış, kesilmesi yasaklanmıştır. Tokad-î Hayrettin Türbesinin bahçesinde bulunan ağaçlar cami yapımı sırasında kesilmek istenmiş ancak bir türlü kesilememiştir. Bunun üzerine halk camiye yaparken ağacı da caminin içine katmıştır. Çalışmamızda sırasında araştırdığımız türbelerin istisnasız hepsinin bahçesinde bir ağaç bulunmaktadır. Bu ağaçların bir kısmına çaputlar bağlanmakta ve dilekler dilenmektedir. Bağlanan bu çaputlar kansız kurban örnekleri olarak yorumlanabilir.

1.4.8. Su Kültü

Tabiat kültürleri arasında değerlendirdiğimiz su, tüm dünya mitolojilerinde olduğu gibi Türk mitolojisinde de önemli bir yere sahiptir. Su olmadan yaşam mümkün değildir. Su dört temel unsurdan yani *anasır-ı erbaadan* biridir.

Suyun hem semavi dinlerde hem halk inançlarında hem de mitolojilerde çok özel bir yeri vardır. Hayatın kaynağıdır, başlangıçtır, canlılığın devamı ve pek çok kozmogonide Tanrı ile birdir ve ilk yaratılandır. Arkaik kültürlerde ilk kaos olan suyun, yaratıcılık, başlangıç, dirilik verme, ebedî yaşatma ve ölümsüzlük bağışlama fonksiyonu bulunmaktadır (Beydili, 2005: 501).

Su, bazı mitolojilerde ise kişileştirilmiştir. Söz gelimi Yunan mitolojisinde Fırat (Euphrate) ve Dicle (Tigre) nehirleri iki erkek kardeştir. Mezopotamya (Mezopotamia) ise onların kız kardeşleridir (Peker, 2015: 190). Sümer, Mısır ve Hint mitolojilerinde de su ana unsurdur, her şey sudan oluşmuştur (Beydilli, 2005: 335).

Eski Türk inançlarında su da yer gibi kutsaldır. Su, Türk kültüründe temizliğin, saflığın sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Türklerdeki su kavramının içine ırmaklar, göller, kısaca bütün sular girmektedir (Kalafat, 1995: 52). Türkler suyu bereket kaynağı olarak kabul ettikleri gibi koruyucu ve cezalandırıcı olarak da kabul etmektedirler. “*Tanrı, Türk’ün yeri ve suyu sahipsiz kalmasın diye*”, Kağanları Türk milletinin üzerine koyar.

Görevini iyi yapmayanı veya isyan edenleri yer ve sular cezalandırır. Bu bakımdan yerdeki sular, Türklerin sadece dinlerinde değil devlet anlayışlarında da büyük öneme sahiptir (Artun, 2017: 37).

Türklerde dünyanın yaratılışı ile ilgili efsanelerde de su, önemli bir kült olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Altay Türklerinin efsanelerinde evrenin yaratılışıyla ilgili olarak *“İlk önce hiçbir şey yokken, yalnızca Kara Han ile su vardı.”* (Bayat, 2012: 248) ifadesi suyun Tanrı ile eş dönemde ortaya çıktığını gösterir. Eski Türk kültüründe suların birer *“iyesi”* yani ruhu olduğuna inanılırdı. Bu su ruhuna Yakutlar *“ü içite”* veya *“ukulan toyun”*, Buryatlar *“uhun ecen”*, Karagas Türkleri ise, *“sug ezi”* adını vermektedir. (Kalafat, 1995, 43). Türklerin geleneklerinde ve inançlarında suya and içme, su ile konuşma, suya saçılar sunma, kurban kesme gibi adet ve inanmaların Türk inanç sistemi içinde izlerini görebilmekteyiz (Kartal, 2017: 61). Türkler su iyesini memnun etmek için henüz buzağılamış bir inek kurban eder, saçı olarak ise içki sunarlardı (Kalafat, 1995: 48).

Türk kültüründe “su kültü” ile ilgili en eski kayıtlar MÖ 1050 yıllarında Kuzey Çin’de yaşayan *Chou*lar dönemine aittir (Çobanoğlu, 1993: 32-35). Göktürk kitabelerinde yer-su kültü ile ilgili *“Tengri Umay, yer-sub basa berti”* ifadesi geçmektedir (İnan, 2013: 48). Altayların inanışlarına göre, yer-su ruhları insanların yaşadığı yerlerde yaşar; hayvanları yaratan ve onlara bereket veren yer-sudur (İnan, 2013: 91). Göktürkler, gök ayinini su kenarında yaparlardı. Çu, Hsiung-nu ve Tabgaçların *“Gök göbeği”* ve *“dağ gölleri”* gibi; tepesinde derin su kaynakları olan dağları kutsal saydıkları, Arapça kaynaklarda da belirtilir. Rivayette, *Kimek* ilinde (Ertiş Irmağı bölgesi) *Mnkvar* adlı dağda büyük bir tatlı su pınarı vardır. Bu pınarın suyundan ordular da içse azalmazmış. Oğuz Türkleri burayı görünce secde ederlerdi (Esin, 2001: 115). Dede Korkut Hikâyeleri’nde *“Arı sudan abdest alma”*, suyun kutsallığını ifade eden bir cümledir.

Karşı yatan kara tağın

Yıkılmış idi yüceldi ahır

Akındılı görklü suyun

Sağılmış idi çağladı ahır

Kaba ağaçla tal budağın

Kurumuş idi yeşerüp göğerti ahır

cümleleri de suyun kutsallığını anlatan bir başka ifadedir. Boğaç Han Hikâyesinde Dirse Han’ın hatunu, *“Kuru çaylara sacu saldım dilek ile Tanrı’dan bir oğul zor ile buldum”* ifadeleri çocuk sahibi olmak için suya adakta bulunulduğunu gösterir. (Ergin, 2009: 227).

Daha önce suyun iyeleri olduğundan bahsetmiştik. Dede Korkut Hikâyeleri'nin *Basat'ın Tepegözü Öldürdüğü Hikâye*'de, Tepegöz Oğuzlara verilmiş bir ceza durumundadır. Zira hikâyede (Ergin, 2009: 206-217), Sarı Çoban pınar başındaki perilerden birini yakalayıp onunla ilişkiye girer. Bu durum üzerine peri, çobana emanetini alması için bir yıl sonra geleceğini söyler. Bu emanet Oğuzların hayatını cehenneme çevirecek olan Tepegöz'dür. Hikâyedeki peri su iyesi olarak düşünülebilir. Suyu koruyan bu periye çobanın ilişmesi ve sonucunda ortaya çıkan Tepegöz denen varlık su iyesinin Oğuzlara vermiş olduğu bir cezadır.

Su, sadece arkaik inançlarda değil semavi dinlerde de kutsal kabul edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de suyla ilgili ayetler bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de bütün canlıların sudan yaratıldığı ifade edilmektedir (Enbiyâ, 21/30; Nûr, 24/45). Su kültü İslami kılığa bürünerek kültürümüzde yer almaya devam etmiştir. Anadolu'da suya tükürme, suya işeme, suyu kirletme günah olarak sayılmıştır. Bu durum her ne kadar halk tarafından İslami inançlardan kaynaklandığı düşünülse de işin aslı su kültürüdür.

Su kültü İslami dönem eserlerinde de kendine yer bulmuştur. Velilerin hayatları etrafında teşekkül eden menkıbelerde su kültürünün izlerine rastlamaktadır. Su motifi başta *Menâkıb-ı Hacı Bektaş Veli* olmak üzere diğer menkıbelerde de kullanılmıştır. Hacı Bektaş'ın Lokman-ı Perende'nin yanındaki müritlik dönemini anlatan menkıbeye göre; *"Bir gün Lokman abdest almak için bir ibrik su ister. Hacı Bektaş suyu getirir ama şeyhinden yerden bir pınar çıkarmasını rica eder. Şeyhi buna kadir olmayacağını bildirince kendisi dua edip tekkenin ortasından su fişkırtır."* Ayrıca yine aynı menâkıpnamede anlatılan menkıbelere göre Hacı Bektaş Sulucakarahöyük'e yerleştikten sonra bir defa Arafat Dağı'nda bir defa köyün içinde bir defa da bir tepe üzerinde Ahi Evren'le buluşması esnasında yerden su çıkarır (Ocak, 2015: 273).

Anadolu'da türbe ve yatırların yakınlarında bulunan su kaynakları kutsal kabul edilir. Ziyaretçiler bu kaynaklardan su içerek hastalıklarının iyileşeceğine inanır. Bu durum su kültürünün şifa fonksiyonuyla ilgilidir. Su kültürünün şifa fonksiyonuyla ilgili uygulamalar; içmek, yıkanmak, kurban sunmak, para ve yiyecek-içecek saçmak vb. şekillerdedir. Saha araştırmamız sırasında Tokad-î Hayrettin Türbesinde bulunan pınardan cilt hastalıklarına iyi geleceğine inanan insanlar su içmektedir. Bolu'nun Ilıca beldesinde bulunan ve halk tarafından *Mukaddes Su* olarak adlandırılan su birikintisinden halk dilekte ve istekte bulunur. Suyu o kadar kutsallık atfederler ki bırakın suya tükürmeyi ellerini dahi yıkamazlar.

1.4.9. Veli Kültü

Anadolu Müslümanları arasında Allah'ın sevgili kulları olarak görülen, dünya nimetlerine yüz çevirmiş kişilere veli denildiğini “veli” başlığı altında ele almıştık. Bu başlık altında ise külte konu olan veli tipini değerlendireceğiz.

Anadolu halkının Müslümanlığında önemli bir rol oynayan veli kültürü; “*Fevkalade kuvvet ve kudretle mücehhez olup Tanrı'ya yakın kabul edilen bir şahsiyetin herhangi bir konuda sağ veya ölü iken yardımının dokunacağına inanılması ve bunu temin için ritüellere başvurulması*” (Ocak, 2010: 6) olarak tanımlanabilir. Veli kelimesi köken itibarıyla İslam kaynaklı bir kelimedir. Dolayısıyla ilk inceleyeceğimiz kaynaklar da İslami kaynaklardır.

Kur'an-ı Kerim'de; “*Haberiniz olsun ki Allah'ın velilerine (dostlarına) hiçbir korku yoktur. Onlar üzülecek de değillerdir. Onlar (Allah'a) iman eden ve emirlerine uygun yaşayanlardır. Onlar için dünya hayatında da ahiret hayatında da müjdeler vardır. Allah'ın sözlerinde asla değişme yoktur. İşte bu müjdeye erişmek en büyük mutluluk ve kurtuluştur*” (Yunus, 10/62-64). Ayette velinin özellikleri verilmiş, bu sığata kimlerin layık olduğu açıklanmıştır. Veliler hakkında çeşitli hadisler de mevcuttur. “*‘Allah'ın kullarından birtakım insanlar vardır ki enbiya değiller, şehit de değiller; amma kıyamet gününde Allah katındaki makamlarından dolayı onlara nebiler ve şehitler imrenerek bakacaklardır. Bunlar kimlerdir ve ne gibi hayırlı ameller yapmışlardır? Bize bildir de biz de onlara sevgi ve yakınlık gösterelim ya Resullullah!’ dediler. Allah Resulü şöyle dedi: ‘Bunlar kavimdir ki, aralarında ne akrabalık ne de ticaret ve iş ilişkisi olmaksızın, Allah ruhu ile Allah'la sevişirler. Vallahi yüzleri bir nur ve kendileri de nurdan birer minber üzerindedirler. İnsanlar korktukları zaman bunlar korkmazlar, insanlar mahzun oldukları zaman bunlar hüüzlenmezler.’*” (Yazır, 1992: C.4/495). Hadisteki veli tanımı, Anadolu coğrafyasındaki halkın inandığı veli tipiyle birebir örtüşmektedir.

İslamiyet öncesi Türk inanç sisteminde yer alan atalar kültürü ile veli kültürü arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Atalar kültüründe atanın mezarına tapınma yoktur, sadece saygı gösterme vardır. Ayrıca atanın olağanüstü güçlerle donatılarak geride kalan yakınlarına yardım edeceği inancı da vardır. İşte bu durum İslamiyet'ten sonra karşımıza çıkan veli kültürüne aksetmiştir. Eski Türk inancında Şamanlara, ata ruhlarına ya da hami ruhlar olarak bilinen kutsal varlıklara ve onların gücüne dair güçlü bir inanış vardır. İslamiyet'le birlikte iye ya da hami ruh inancı babalara, oradan da pirlere evrilmiştir (Ergun, 2011: 2).

Eski Türk inancında Şamanlar olağanüstü özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Şaman, dinî ayinleri yönetir, hastalıkları iyileştirir, çocuğu olmayanları çocuk sahibi yapar, yağmur

yağdırır, fırtına çıkarır, ateşte yanmaz, az yiyecekten çok kişiyi doyurur, tahrip edici şeylerden etkilenmez, halka felaket musallat eder vb. daha birçok motif Müslüman Türklere hiç yabancı değildir. Yukarıda saydığımız özellikler İslam'ı kabul eden Türklerde evliyalara geçmiştir. Dolayısıyla veli kültürünün birçok özelliği eski Türk inancındaki Şamanlara haiz bir özelliktir.

Anadolu coğrafyasında evliyaların hayatları etrafında teşekkül eden menkıbelerdeki motiflerin bir kısmı İslami gelenekten doğmuştur. Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Olarak Menakıbnâmeler* adlı eserinde veli kültürünün oluşumunu şu şekilde açıklamıştır:

- "1. Velinin fevkalade ruhanî kudretle mücehhez olmasının sonucu olarak ona karşı korkuyla karışık bir saygının oluşması.
2. Buna paralel olarak velinin kudretinden iyilik beklentisinin oluşması ve kötülüklerden kurtulmak için yardım umulması.
3. Nihayet dünyada bu tarzda menfaat umulan velinin öbür dünyada da kişiye yardım edeceği düşüncesine paralel olarak onu memnun etme çabasının oluşması gibi psikolojik etkenler söz konusudur." (Ocak, 2010: 8)

Yine aynı eserde bir velinin kült konusu sayılabilmesi için; veli adına yapılmış bir mezar yahut türbenin var olmasının yanında söz konusu velinin kendisinden kaldığına inanılan bir kısım eşyaların bulunmasına; söz konusu mezar ve türbenin belli amaçlarla ziyaret edilip bu ziyaretlerin adak ve kurbanlara sahne olmasına; dua mahiyetinde veli ile ilgili ve onun adının geçtiği sözlerin bulunmasına bağlı olarak tespit edilebileceğini kaydeder (Ocak, 2010: 8-9).

Veli tipi, Müslüman Türklerin en ideal kahramanıdır. Zira İslamiyet'i seçen Türkler bu tip vasıtasıyla hem eski inançlarını devam ettirmiş hem de İslamiyet'in yayılmasını hızlandırmıştır. Eski Türk toplumundaki en ideal kahraman olan "*alp tipi*" ile yerleşik toplumun meydana getirdiği "*veli tipi*" arasında büyük bir fark vardır. Alp tipi dışa dönük harekete ve maddi güce dayanmaktadır. Veli tipi ise şahsiyetinde içe dönük manevi gücü ön plana çıkaran bir tiptir (Kaplan, 1991: 5).

Veli tipi Hristiyan inancındaki *aziz tipi* ile de birtakım benzerlikler arz etmektedir. Tıpkı veli tipinde karşılaştığımız hastalıkları iyileştirme, dilekte bulunma, doğa olaylarını kontrol etme gibi velinin etrafında cereyan eden olağanüstü özellikler Hristiyan aziz tipinde de görülmektedir.

1.4.10. Hızır Kültü

İslami bir menşei olan Hızır kültü, Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra oldukça sık karşılaşılan bir kült durumuna gelmiştir. İslam inancında yer alan Hz. Musa ve Hz. Hızır kıssası bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Hızır kültünün kökenini yalnız İslamiyet'te aramak doğru olmayacaktır. Bahaeddin Ögel; Türklerin Müslüman olmadan önce zor durumda kalanlara, yolda kalanlara yardım eden gök sakallı bir ihtiyarın varlığından bahseder. Türkler arasında *Kökçin Sakal*, *Kök-Ayuk*, *Gök Sakallı* gibi isimlerle anılır (Ögel, 2010a: 90). Bu durum Hızır inancının İslamiyet'ten önce de var olduğunu gösterir.

Hızır kültü eski Türk inanç sisteminde koruyucu bir ruhtur. Bu bağlamda atalar kültünün birçok işlevini bu kültürde görmek mümkündür. Mitolojik inançlarda Hızır *yol hamisi* olarak karşımıza çıkar. Yol hamisinin ilk fonksiyonu talih, baht, mutluluk vermektir. Hızır gibi boz bir atla dolaşır ve darda kalanlara yardım eder. Daha sonraları bu yol hamisi İslamiyet'in etkisiyle boz atlı *Hıdır/Hızır* kültü ile bütünleşmiş ve varlığını İslamiyet'in kanatları altında devam ettirmiştir. Müslüman olan Türkler arasında Boz atlı Hızır peygamber derecesine kadar yükseltilmesi Türklerin yol koruyucusuna verdikleri önemin göstergesidir (Bayat, 2012: 144-147).

Hızır, İslamiyet'ten sonra İslam kültür dairesine giren hemen hemen her milletin halk edebiyatlarında, tasavvuf edebiyatlarında ölmezlik sembolüne çevrilmiştir. Ölmezlik sırrına erişen Hızır Türk halk edebiyatında darda kalanlara yardım eden kurtarıcı olgusu onun İslamiyet öncesi inanç sisteminden etkilendiğini belirtir (Ocak, 1990: 17-22).

Hızır, Türk inanç sisteminde *Ak-Koca*, *Kök-Koca*, *Ak Sakallı*, *Altın Sakallı Ay Koca*, *Ayaz Ata*, *Ak Sarıklı* gibi isimlerle de anılır. Şamanist sistemde; çocuğu olmayanlara çocuk verir, doğan çocuğa ad verir, yardım eder, çiftçilere bereket verir, yol gösterir (Çetin, 2002: 32). Yukarıda saydığımız özelliklerden “çocuğa ad verme”si Dede Korkut'un özelliğine benzemektedir. Hızır, halkın tahayyülünde ak sakallı, nur yüzlü bir ihtiyar konumundadır. Yine bu özelliğiyle de Dede Korkut'a benzer. Ancak Hızır, darda kalana yardım eder, korur, kollar bu özellikleriyle de Dede Korkut'tan ayrılır.

Kültürümüzdeki Hızır inancının benzeri Hristiyanlıkta da karşımıza çıkmaktadır. Hristiyan kültüründeki *Aziz Georges* İslam dinindeki Hızır'ın karşılığıdır. Ülkemizde 5-6 Mayıs tarihlerinde kutlanan *Hıdırellez*, Hristiyan kültüründe *St. George* veya *Aya Yorgi* adıyla kutlanır (Peker, 2015: 234).

Daha önce Hızır tipinin milletlerin halk edebiyatlarına yansıdığından bahsetmiştik. Hızır tipi genellikle pozitif yani yardım eden rolü ile görülse de bazen de cezalandırıcı rolüyle de ön plana çıkmıştır. Anadolu'da Hızır tipi ile ilgili pek çok efsane vardır. Bu efsaneler arasında göllerin oluşumu ile ilgili efsaneler Hızır tipini anlatması bakımından önemlidir. Göl oluşumu efsaneleri ile ilgili anlatılan pek çok efsanede Hızır'ın bedduasının neticesi ile suya gark olarak yok olan beldelerin efsanesini bulabiliriz. Bu efsaneler arasında Sapanca

Gölü'nün oluşumuyla ilgili olan efsane en meşhurlarındandır. Efsaneye göre; Hızır Sapanca Gölü'ne yakın mesafede bulunan bir köye gider. Kapı kapı gezerek yiyecek arar ancak kimse yiyecek vermez. En sonunda tarlada öküzüyle çift süren yaşlı bir nine yiyeceğini Hızır'la paylaşır. Bunun üzerine Hızır “Öküzünü sabanını al, benimle gel der.” Epey gittikten sonra arkalarına bakarlar. Her yer su olmuş köyden eser kalmamıştır. Gölün adı da *saban* kelimesinden dolayı *Sapanca Gölü* olmuştur (Ayva, 2019: 244). Bunun gibi birçok efsane; Hazar Gölü (Elazığ), Marmara Gölü (Manisa), İzmit Gölü, Acıgöl, Çavuşçu Gölü, Beyşehir Gölü hakkında da anlatılmaktadır. Bu göllerin ortak özellikleri, Hızır'ın bedduası üzerine suya gark olan yerlerdir (Alptekin, 2011: 309).

1.4.11. Kurban Kültü

Bütün dünya milletlerinde insanlar çeşitli nedenlerle Tanrı'ya veya Tanrılara kurbanlar sunmuşlardır. Bu kurbanları sunma amacı; kimi zaman onları memnun etmek kimi zaman ise onlardan bir şey istemektir. Kurban, eğer kan akıtma yoluyla olursa buna *kanlı kurban* eğer kan akıtılmazsa *kansız kurban* denir.

Mitolojik inanç sistemlerinde toplumlar anlayamadığı, açıklayamadığı her şeyden korkmuşlar ve çekinmişlerdir. Doğal olarak bu sonuç beraberinde bu nesnelere tapınmayı getirmiştir. İnsanlar Tanrı olarak gördükleri bu nesneleri memnun etmek istemişler ve kendilerine zarar vermemesi için onlara çeşitli hediyeler sunmuşlardı. İşte bu hediyelerden biri de kurbandır.

Türk kültüründe kurban ve adak için seçilen hayvanlara *ıduk* denmiştir. Kurban için seçilen hayvanın yünü kırılmaz, yüke vurulmaz, sütü sağılmaz, başı boş bırakılırdı. İduk olarak seçilen hayvan kurban edileceği ana kadar bu şekilde muhafaza edilirdi (İnan, 2013: 46-54).

Türklerde kurban için birçok neden olabilir; savaş kazanmak, şükür etmek, yağmur istemek, hastanın iyileşmesini dilemek, vb. durumlar kurbanın nedenleri arasında gösterilebilir. Türkler kurbanı sadece Gök Tanrı'ya sunmamıştır. Tanrı tarafından kutsal olarak lanse edilmiş veya halk tarafından kutsallaştırılmış birtakım nesnelere de kurbanlar sunulmuştur. İrmak, yıldızlar, ateş, ağaç, taşlar bu nesnelerden bazılarıdır (Peker, 2015: 197).

Türklerde kurban törenlerinin nerede, ne zaman ve nasıl yapılacağı da önemli bir konudur. Çin kaynaklarındaki bilgiler ışığında; Hunlar ve Göktürkler yılda üç kez kurban sunup kutlama yaparlarmış. Açık havada sunulan kurban ritüelinin amacı insanın doğaya dönüşünün bir göstergesidir. Açık havada yapılan kurban ritüeli başlangıcın yeridir. Bu yer

genellikle yüksekçe bir dağdır. Yerleşik toplumlarda yapılan kurban ritüeli yalnızca tapınaklardadır (Bayat, 2011: 234).

Türklerde yapılan kurban ritüeli sadece dinî bir ayin değildir. Bu tören bir şölen havasında geçmekte, boyun bireyleri arasında birlik ve beraberliği, bütünlüğü korumaktadır (Bayat, 2011: 236).

Türkler yalnızca kan akıtarak kurban vermemişlerdir. Kendilerince değerli olan birtakım nesneleri kutsal olarak kabul ettikleri varlıklara sunmuşlardır. Bu durum *kansız kurban* ile açıklanır. Kansız kurbanlara Türkler arasında *saçı* da denir. *Saçı saçmak* diye bir ifade de buradan gelmektedir (İnan, 2013: 98). Bu ifade Anadolu'nun bazı yerlerinde hâlâ yaşamaktadır. Anadolu'da kırsal kesimlerde halk türbelerin etrafına veya bir dağda bulunan yalnız ağaca çeşitli çaputlar bağlamaktadır. Bu çaputları kansız kurban olarak nitelendirebiliriz. Yine tandırlarda ekmek veya yemek pişirilmeden önce ateşe atılan yiyecekler ateş ruhuna sunulan kansız kurban örneklerindendir.

1.4.12. Işık Kültü

Işık, insanoğlunun en çok dikkatini çeken unsurlardan biridir. İnsanoğlu ışığa önce hayranlık duymuş, daha sonra onu sevmiş, saygı duymuş ve en sonunda da onu kutsallaştırmıştır. Işığın kutsallaştıran insan ışığın kaynağı olan güneşi, gökyüzünü, ay ve yıldızları da kutsallaştırmıştır. Bu kutsallığın en bariz örneklerini Türk kültüründe görebiliriz. Türk kültüründe ışık, eski Türk inanç sisteminden günümüze kadar her zaman için en belirgin kültürlerden biri olmuştur.

Arkaik Türk inançlarında gökyüzü ışıklı olarak tasavvur edilmiştir. Tanrı'nın gökte olduğuna inanan Türkler ışığı Tanrı'nın bir yansıması olarak düşünmüşlerdir. Bu nedenle göğe yani ışığa bakmak Tanrı'ya bakmak olarak algılanmıştır.

Işık kelimesinin eski Türkçedeki karşılığı *yaruktur*. Uygurca metinlerde *yaruk* Tanrı'nın sıfatıdır. (Arat, 1991:5-13; Tekin, 1986:8-39). *Yaruk* kelimesi DLT'de ve Kutadgu Bilig'de de sıkça kullanılır. Bu eserlerde *yaruk:ısımak*, *yaruk:ısıtık*, aydınlık, parlak; *yaruklu*: nur, ışık, aydınlık, rahat; *yarut*: aydınlatma anlamında kullanılmıştır” (Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi II, 2013; Arat, 1979:528-539).

Eski Türk inançlarında ışığın kutsallığı destanlara da yansımıştır. Uygurların Türeyiş Destanı'nda; Selenge ve Tola nehirleri arasındaki kutsal bir ağaca gökten bir ışık iner, bir süre sonra ağacın gövdesi şişmeye başlar. Dokuz ay sonra ağacın gövdesi yarılr ve beş çocuk doğar (Ögel, 2010a, 81).

Türkler Müslüman olduktan sonra ışık *nura* dönüşür. Anadolu'da kullanılan *nur yüzlü*, *yüzüne nur inmiş* gibi ifadeler köken olarak ışık kültürünün İslami kılığa bürünmesidir. Bugün Anadolu'daki pek çok türbe ve yatırların hemen hemen hepsinde ışık kültürüyle ilgili birçok inanç bulunmaktadır. Türbe ve yatırların ziyaret öncesinde veya sonrasında pencerelerine yahut mezar taşlarına mum yakmakılması, türbenin bazı gecelerde ışığının yanması ışık kültürünün yansımalarıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

BOLU VE DÜZCE TÜRBELERİ/YATIRLARI ETRAFINDA OLUŞAN ANLATMALARDAKİ KERAMET MOTİFLERİ

Araştırmacılar tarafından çeşitli terimlerle nitelenen türbeler etrafında birçok anlatma, efsane, menkıbe, ritüel ve memorat oluşmuştur. Bu tarz anlatılar türbelere bir kat daha kutsiyet katmış, halk nezdinde daha fazla itibar görmesini sağlamıştır.

Türbelerin etrafında oluşan anlatmalarda ortaya çıkan kerametler velilere bağlanmaktadır. Su üzerinde yürümek, ateşte yanmamak, aynı anda iki yerde görünmek, yoktan var etmek, asayla su çıkarmak, tabiat kuvvetlerine ve hayvanlara hükmetmek, gelecekte haber vermek gibi olağanüstü olaylar araştırmamızı yaptığımız bölgelerdeki hemen her velide görülmektedir. Velilerde zuhur eden bu kerametler, zamanla dilden dile anlatılmış ve yaygınlaşmıştır. Bu olağanüstü özellikler velinin sağlığında ortaya çıktığı gibi ölümünden sonra da devam ettiğine inanılır. Olağanüstü durum ve davranışları ifade eden kerametler, velinin bağlı bulunduğu tarikata da ilahî bir mazhar yüklemektedir.

Türbe etrafında ortaya çıkan bu olağanüstü özellikler sadece Türk kültürüne has bir özellik olarak görülmemelidir. Nitekim Müslüman Türk toplumu ile Hristiyan Batı toplumundaki türbe algısında benzerlik gösteren tarafları bulmak mümkündür. İngiltere’de Durham Katedrali’nde türbesi bulunan St. Cuthbert bir azizdir. Sağlığında şifa dağıttığına inanılan saygın bir kişidir. Ölümünden dört asır sonra mezarının açılması ihtiyacı hâsıl olduğunda cesedinin çürümediği görülür. Bu durum halk arasında St. Cuthbert’in bir kerameti olarak kabul edilir. Bunun sonucunda şöhreti ve ziyaretçileri daha da artar (Köse ve Ayten, 2010: 59). Burada karşılaştığımız aziz kültü bizdeki veli kültüne benzer. Burada akla; “Hristiyanlar mı bizden aldı, biz mi Hristiyanlardan aldık?” sorusu gelebilir. Bu tip inanmaların farklı toplumlarda herhangi bir etki olmadan da ortaya çıkabileceği göz ardı edilmemelidir.

Çalışmamızın bu bölümünde Bolu ve Düzce illerinde incelenen türbe ve yatırlardan derlediğimiz anlatıların motiflerine yer vermeye çalışacağız. Motif barındıran kerametleri tam metin vermeden ilgili bölüme atıf yaparak göstermeye çalışacağız. Bu bağlamda “Veli adı veya türbe adı/İlçe adı” şeklinde verdiğimiz bilgilere “Çalışmada Ele Alınan Türbeler ve Yatırlar Etrafında Oluşan Anlatmalar/Uygulamalar” bölümünden ulaşılabilir.

2.1. Velinin Kendi Bedeninde Cereyan Eden Keramet Motifleri

2.1.1. Tayy-ı Mekân (Bir Anda Çok Uzak Mesafeleri Kat Edebilme)

Zaman ve mekânı insanüstü bir kuvvetle geçmek, zamanda ve mekânda yol almak mânâsına gelen tayy-ı zaman ve tayy-ı mekân, menkıbelerde sık başvurulan bir keramet motifidir. Kısa mesafeden, uzak mesafelere gidip gelme, tasavvufta tayy-ı mekân ve tayy-ı zaman olarak ifade edilir. Bu durum, genellikle velinin Mekke'ye, Medine'ye, Şam'a gidip gelmesi olarak karşımıza çıkar (Aday, 2013: 263).

Tayy-ı mekân motifi, genel olarak velinin kutsal topraklara gitmesiyle ün salan bir motiftir. Ancak Anadolu Türk efsanelerinde savaş, kıtlık gibi zor dönemlerde veliler kerametlerinde bu motife yer vermiştir. Kimi zaman Çanakkale Savaşında savaşan askere kimi zaman da dağda aç kalan çobana yardım eden veliler bu motifi alışlagelmişin dışında kullanmışlardır.

Bu motif gerek Sünnî gerek Bektaşî menâkıbnamelerinde oldukça sık kullanılagelmiştir. Köken itibarıyla baktığımız zaman ise mitolojik kaynaklı olmakla beraber asıl olarak Kur'an-ı Kerim kaynaklı motifler arasında da gösterilmektedir. Eski Türk dininde şamanların uzak mesafeleri kısa sürede aştığı söylenmektedir. Şaman ve suyla insanın yerdeki muhafızıdır. *Suyla*, at gözlüdür (at karaktuu Kaa-Suyla) bu sebeple otuz günde ulaşılacak uzaklıktaki yerleri bile görebilmektedir (Anohin, 2006: 14). Kur'an-ı Kerim'de ise tayy-ı mekân olarak düşünebileceğimiz ayetler şunlardır:

“Ben onu, sen gözünü açıp kapamadan önce sana getiririm.” dedi. (Süleyman A.S) böylece onun yanında (önünde) durduğunu görünce: Bu Rabbimin bir fazlıdır (lütfudur), ben şükredecek miyim yoksa küfür (nankörlük) mü edeceğim diye beni imtihan etmek için. dedi. Ve kim şükrederse sadece kendi nefsi için şükreder. Ve kim küfrederse o taktirde muhakkak ki benim Rabbim Gani'dir, Kerim'dir.” (Nelm, 27/40)

“Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.” (İsra 17/1)

Tayy-ı mekân, pîrlerin, evliyaların yüceliğine işaret edilen motifler arasında gösterebileceğimiz en kuvvetli unsurlardandır. Halk arasında yaygın olan “Şeyh uçmaz, mürit uçurur!” sözünde velilerin aslında uçamadığına işaret edilmektedir. Buna rağmen bilinenin

aksine şeyhlerin uçabildiğine, uzak mesafeleri kısa zamanda alabildiğine dair yaygın bir inanç vardır (Kartal, 2017: 115).

Tayy-ı mekân motifi Tezkiretü'l-Evliya, Menâkıb-ı Sipehsalar, Menâkıbu'l Arifîn, Keramât-ı Ahi Evran, Menâkıb-ı İbrahim Gülşenî, Menâkıb-ı Kemali Ümmî, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, Vilâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan, Menâkıb-ı Kaygusuz Baba, Vilâyetnâme-i Otman Baba ve Türk destani mahsulleri olan Tezkire-i Saltuk Buğra Han, Kitab-ı Dede Korkut, Ebu Müslimnâme, Battalnâme ve Saltıknâme gibi önemli eserlerde karşımıza çıkar (Ocak, 2015: 109-125).

Tayy-ı mekân motifi Anadolu'nun pek çok bölgesinde anlatılan dinî konulu efsanelerde kendine yer bulmuştur. Örneğin Tunceli'de Munzur Baba, Ağrı'da Mehmet Dede, Kahramanmaraş'ta Ökkeş Dede, Gaziantep'te Memik Dede, İzmir'de Lokman Dede, Malatya'da Hoca Yusuf, Sivas'ta Kara Fakı, Yozgat'ta Aliyar, Adana'da Hacı Efraim Devletlü ve Balıkesir'de Fariğ Emine gibi şahıslar etrafında anlatılan menkıbelerde bu motifi görmek mümkündür.

Bolu ve Düzce türbelerindeki tayy-ı mekânla ilgili tespitlerimiz şunlardır:

Ayakkabı tamirciliği yapan Eskici Baba cemaatle namaz kılmadığı için dönemin kadısına şikâyet edilmiş. Kadı zaptiyeleri göndermiş. Eskici Baba'ya giden iki zaptiye, durumu kendisine anlatmış. Eskici Baba neden namaz kılmadığını anlatmak için, zaptiyelerden gözlerini kapatmasını istemiş. Zaptiyeler gözlerini açtıklarında kendilerini Mekke-i Mükerrede'de Kâbe'nin yanında bulmuşlar (Eskici Baba/Bolu-Merkez).

Kemal Ümmî'nin oğlu Sinan Mekke'ye gitmek için bir gemiye biner. Hava değişir ve denizin dalgaları coşmaya başlar. Sonunda gemi batır. Sinan boğulmak üzereyken babası aniden gözükp onu boğulmaktan kurtarır ve gözden kaybolur (Ümmî Kemal Türbesi/ Bolu-Tekke Işıklar Köyü).

Kemal Ümmî'nin oğlu Sinan zor durumdadır, işkence görür. Gözlerine mil çeceklerdir. Çaresizlik içinde ağlar. Birden babası Kemal Ümmî Hazretleri karşısına çıkıverir “Gözünü yum beri gel.” der ve sonra onu anlamadığı bir şekilde tutup Kâbe'ye bırakır. Gözlerini açtığıında kendini Kâbe'nin yanında bulur (Ümmî Kemal Türbesi/ Bolu-Tekke Işıklar Köyü).

Arabistan coğrafyasına ticaret (farklı kaynak şahsımıza göre ise hac) için giden Göynüklü zat işi bittikten sonra kervanını kaçırr veya kaybeder. Ne yapacağını, nasıl gideceğini düşünürken cami önünde bir ayakkabıcı; “Sabah namazında hocanın arkasında

yeşil sarıklı biri var, o seni memleketine götürür.” diye söyler. Sabah o kişiyi bulur. Ancak yeşil sarıklı kendisinin böyle bir şey yapamayacağını söyleyerek reddeder. Ertesi gün ısrarı üzerine yeşil sarıklı “Gözlerini yum.” der ve o şahsı Göynük’e getirir (Debbağ Dede/Göynük).

Osmanlı dönemindeki bir savaşta düşman birliklerince sarılan bir grup Türk askeri esir düşmek üzereyken aniden yetişen yağız atlı, mert bir yiğit, düşman çemberini yararak askerlerimizi kurtarmış. Askerlerin beyi, yiğide kim ve nereli olduğunu sormuş, o da adının Karaarslan olduğunu ve Mudurnu’dan geldiğini söylemiş (Karaslan Veli Hz./Mudurnu).

Şeyh-ül İmran, köy ahalisinden birinin odunlarını satın almış. Bir gün köy ahalisi “İmran odunları benden ucuza alıyor.” diyerek satmak istememiş ve başka bir yere götürmek üzere yola çıkmış. Yoldayken odunları devesinden aşağı uçmuş ve öküzleri de ölmüş. İmran aniden bu zatın karşısına çıkarak hem odunun parasını hem de öküzün parasını vermiş (Şeyh-ül İmran/Mudurnu).

Yabalı Dede bir gün harmanda yabasıyla buğday savururken Çanakkale’de Müslüman askerlerin zor durumda olduğunu hisseder ve Çanakkale’ye gidip savaşmayı arzu eder. Gözlerini kapattığında Allah’ın ilahi kuvvetiyle kendisini tam savaşın ortasında bulur. Yabasıyla düşmana saldırarak çoğunu telef eder ve Müslümanları bu zor durumdan kurtarır (Yabalı Dede/Çilimli). Benzer bir menkıbe Eğirdir’in Sorkuncak köyünde Tiryaki Koca hakkında anlatılır. Bu ihtiyar Çanakkale savaşı sırasında “Din kardeşlerim kırılıyor” diyerek elindeki yabasıyla bir anda Çanakkale’ye gider. Düşmanla savaşır, o esnada yabasının iki dişi kırılır. Savaşta onu tanıyan biri, kırılan parçaları alarak savaştan sonra köye getirir. Tiryaki Koca’nın Çanakkale’de savaştığını söylerse de kimse ona inanmaz. Asker yabanın kırılan parçalarını gösterince Tiryaki Koca’nın sırrı ortaya çıkar ve ölür (Göde 2010: 388).

Hasan Dede, Hacı Kadir adlı zengin bir şahsın manda çobanlığını yapmaktaymış. Hacı Kadir bir gün hac vazifesini yapmak için kutsal topraklara gitmiş. Hacı Kadir gittikten sonra hanımı bir gün yemek yapmış ve Hasan’a “Ağan bu yemeği çok severdi.” demiş. Bunun üzerine Hasan yemeği beze sarmış ve mandalarını da yanına alarak kıra gitmiş. Hacı Kadir hacda namaz kılarken bu yemek önüne gelmiş. Hacı Kadir tabağının ve bezin kendilerine ait olduğunu anlamış. Hacı Kadir hacdan döndükten sonra hanımına yemek tabağını ve bezi göstererek “Bu yemeği önüme koyulduğunda buharı tütüyordu, bunu bana kim getirdi.” demiş. Hanımı da yemeği Hasan’a yaptığını söylemiş (Hasan Dede Türbesi/Çilimli). Bu menkıbenin çok benzerine Gaziantep yöresinde *Memik Dede* etrafında anlatılan menkıbede rastlamaktayız (Sakaoğlu, 2013: 275-277). Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür.

Ancak burada şu durumu belirtmekte fayda var; gerek bizim tespit ettiğimiz Hasan Dede etrafında anlatılan menkıbede gerekse Gaziantep yöresinde Memik Dede etrafında anlatılan menkıbede ortak paydalar vefa duygusudur. Nitekim ağaları hacda olan her iki çoban da kendilerine yapılan iyiliklere karşılık olarak bu olağanüstü özelliği göstermişlerdir.

2.1.2. Öldükten Sonra Yeniden Dirilmiş Görünme

Ölöp-dirilme motifi gerek İslamiyet öncesi anlatılarda gerekse İslamiyet sonrası anlatılarda karşımıza çıkan Şamanizm kaynaklı inanç motiflerindendir.

Ruhun bedeni geçici olarak terk etmesi (transmigration), Şamanist inançta ve İslam dininde tipik menkıbeler hâlinde anlatılmaktadır. Şamanistler Tanrı Bay Ülgen'e kurban sunacakları zaman gerek kurban edilecek atın gerekse kurban sunan kişinin ruhu bedenlerini terk eder ve gelip gidip Bay Ülgen'le konuşur. Yine geleceğe dair haber sorulduğunda veya hastalık tedavisinde Şaman'ın ruhu bedenini terk eder ve çeşitli yerleri dolaşır, ruhlarla görüşür veya iyileştireceği hastanın ruhunu bularak tekrar bedenine dönmesini sağlar. Bunları başardıktan sonra da Şaman'ın ruhu bedenine döner ve olup bitenleri çevresindekilere anlatır (Ocak, 1983: 107).

İslamiyet sonrası ortaya çıkan anlatılarda, dinî büyüğü olduğuna inanılan kimselerin, Türklerin millî ve dinî bir ölkü için gerçekleştirdiği fetihler ve savaşlar sırasında Türklere yardım ederken görüldükleri efsaneler de bu anlatılar arasındadır. Bu kimselerin, Anadolu topraklarının Türkleşmesi ve İslamlaşmasında gerçekleştirdikleri faaliyetler ve üstlendikleri merkezi rol, onlar etrafında anlatılan efsanelerin teşekkülünde savaş ve fetih olgularının önemli derecede etkili olmasını beraberinde getirmiştir. Dinî büyüklüğüne inanılan kimselerin fetih faaliyetlerindeki bu merkezi konumu, Anadolu'daki Türk ve Müslüman varlığının devamlılığı ve korunması amacıyla gerçekleştirilen savaşlarla (Miryokefalon Savaşı, Çanakkale Savaşı Türk İstiklal Savaşı, Birinci Dünya Savaşı, Kore Savaşı vb.) bağlantılı olarak anlatılan efsanelerde de artarak devam etmiştir. Savaşlarda Türk milletine yardım ettiğine inanılan zatlar etrafında teşekkül eden efsaneler, bu kimselerin Anadolu topraklarının manevi koruyucuları olarak görülmesini sağlamıştır (Demirtaş, 2013: 25-26). Bu zatlar bazen halk tarafından “yeşil sarıklılar” olarak da adlandırılır.

Kur'an-ı Kerim'de Bakara suresindeki şu ayet yukarıda anlattığımız durumu desteklemektedir: *“Allah yolunda öldürölenlere ölümler demeyiniz. Bilakis onlar diridirler; fakat siz bilmezsiniz.”* (Bakara, II/154).

Çalışmamızı yaptığımız Bolu ve Düzce bölgelerindeki evliya menkıbelerinde rastladığımız bu motifi öldükten sonra savaşlarda depremlerde görünme, abdest alırken görünme ve diğerleri olmak üzere üç başlık altında değerlendirdik.

2.1.2.1. Savaşlarda Depremlerde Görünme

Kore Savaşı sırasında zor duruma düşen Türk askerlerinin yanına bir zat gelir. Bu zat Mehmetçiğe “Korkma yavrum kazanacaksınız.” der. Asker kim olduğunu sorar, “Ben Karaaslan’ım, Mudurnuluyum beni herkes tanır.” der (Karaaslan Veli Hz./Mudurnu). Benzer bir efsane Amasya’da türbesi bulunan Kurtboğan hakkında anlatılmaktadır (Demirtaş, 2013: 68).

Çanakkale Savaşında bir asker tüm arkadaşlarını kaybeder. Yalnız başına üç gün aç, susuz kalır. Türk birlikleri ile arasındaki yerler düşmanın eline geçmiştir. Çaresizlik içinde bir siperde beklerken yanına iri yarı bir yiğit gelir. “Burada tek başına ne yapıyorsun?” diye sorar. Asker, arkadaşlarını kaybettiğini, yalnız başına kaldığını, düşmana esir olmamak için saklandığını söyler. O da “Haydi ben seni arkadaşlarının bulunduğu yere geçireyim.” der ve birlikte düşman hatlarının içinden geçerek karşı tarafa ulaşırlar. Asker bu yiğide nereli olduğunu sorar. O da Mudurnulu Karaaslan olduğunu söyler (Karaaslan Veli Hz./Mudurnu).

Orman İşletmelerinde çalışan bir kişinin oğlu, Mudurnu’ya gelir. Babasının Kıbrıs gazisi olduğunu ve Mudurnulu Karaaslan adında bir arkadaşı ile savaşta beraber olduğunu ve bu zatı görmeye geldiğini söyler. Etrafta sorar soruşturur. Herkes Karaaslan’ın bir yatır olduğunu ve yüzyıllardır Hisar Dağı arkasında bir mezarının olduğunu söylerler (Karaaslan Veli Hz./Mudurnu).

2.1.2.2. Abdest Alırken Görünme

Keramet sahibi olan veli, kutsallığını öldükten sonra da halk muhayyilesinde devam ettirmektedir. Nitekim ölümünden sonra çeşitli sebeplerle halka görünmektedir. Bunlardan en önemlisi de velinin abdest alırken görünmesidir. Çünkü halkın nazarında veli öldükten sonra bile Allah’a olan ibadetini devam ettirmektedir.

Kaynak şahsımızın dedesinden aldığı bilgilere göre; dedesi her sabah su dolu ibriği türbenin içine bırakıp akşam boş olarak ibriği geri almış. Dedesi bu durumu Köse İsmail abdest alıyor diye açıklamış (Şıh İsmail Türbesi/Yığılca).

Bir köylü yazın harman yerine götürmek üzere türbenin yakınında bulunan çeşmeden bir testi su almış ve tarlasına doğru yürümüş. Türbenin yanından geçerken arkasından bir kişi “Testiyi bırak!” diye seslenmiş. Köylü önce anlamamış ve yoluna devam etmiş. Aynı kişi yine

seslenince nihayet durumu anlamış ve testiği bırakarak biraz ileriye gidip beklemiş. Geri dönüp baktığında testiden bir miktar suyun evliya tarafından abdest almak amacıyla kullanıldığını görmüş. Bu olaydan sonra halk türbedeki ibrikleri sürekli olarak dolu tutmaya özen göstermeye başlamış (Ali Hamza Türbesi/Düzce-Merkez).

Araştırma bölgemizde rastladığımız bu menkıbeler Anadolu'nun çeşitli illerinde türbeleri bulunan velilerin menkıbelerinde de görülmektedir. Bulgaristan'dan gelerek Muhyiddin Abdal'ın türbesinde bekçilik yapan Hakkı Dede sabah dolu hâlde koyduğu ibriği akşam boş almaktadır (Durbilmez, 2015: 22). Benzer bir menkıbe Diyarbakır velilerinden olan Şeyh Şükrü hakkında da anlatılmaktadır (Helimoğlu Yavuz, 1993: 265).

2.1.2.3. Diğerleri

Çarşıda bulunan caminin yanında bir ırmak akarmış. Halk burada çamaşırlarını yıkarmış. Bir gün kadınlar çamaşır yıkarken beyaz atlı bir zat kadınların karşısında durmuş. Irmağa giren kadınlar bu yabancıya, neden burada beklediğini, kim olduğunu sormuşlar. Yabancı çok uzaklardan, Karaaslan adındaki asker arkadaşını görmek için geldiğini söylemiş. Herkes, Karaaslan'ın bir yatır olduğunu, bu isimde yaşayan birinin olmadığını söyleyip yabancıyı evlerine davet etmişler. Fakat yabancı, mutlaka arkadaşının gelip kendisini bulacağını ve burada bekleyeceğini söylemiş. Yol yorgunu yabancı ırmağın önündeki sekide uyuyakalmış. Uyandığında kendisini Karaaslan Türbesi'nin yanında bulmuş. Karaaslan söz verdiği gibi, asker arkadaşını ırmağın önünden alıp makamına getirmiş. Misafirine mükellef bir sofraya hazırlamış. İki eski arkadaş birlikte yiyip içmiş, uzun uzun söyleşip hasret gidermişler. Ertesi gün sabah ezanı okunurken yabancı kendisini, tekrar ırmağın önündeki sekide bulmuş (Karaaslan Veli Hz./Mudurnu).

Bir Ramazan-ı şerif ayında Safî Efendi'nin türbesinin inşası sırasında bu işle meşgul olanlar, oruç olmaları sebebiyle kabri yanında ona karşı lazım olan edebi tam gösterememişler. Türbe inşasında çalışan ustalar edebe uymayan bir şekilde ayaklarını uzatarak oturmuşlar. Yine bir defasında kabri yanında böyle ayaklarını uzatıp oturdukları sırada, Safî Efendi'nin ruhaniyeti kendi suretinde gözükerek ayaklarını uzatıp oturanlara tebessüm edip aralarından İbrahim adındaki kimseye; "İbrâhim Bey! Artık sen büyüdün; bizi tanımaz oldun." demiş. Hemen yerinden fırlayan İbrahim Efendi, "Aman efendim ben kimim ki sizi saymayayım." diyerek, ağlamış. Daha sonra Mustafa Safî'in ayaklarına kapanarak affetmesini istemiş. Artık bu hâdiseden sonra türbenin yanına yaklaşırken ta uzaktan ayakta durarak edep göstermeye başlamış (Safî Amidi Bolevî Türbesi/Bolu Merkez).

Mustafa Safi Efendi vefat ettikten sonra cenazesi yıkanırken üzerine örtülen örtü kayar gibi olmuş. Hemen iki eliyle örtüyü tutmuş. Bu olay orada bulunanlar tarafından açıkça görülmüş (Safi Amidî Bolevî Türbesi/Bolu Merkez).

Aksaray'dan gelen bir ziyaretçi Ankara Kahramankazan'a uğrayıp bir araba alır. Arabasıyla Bolu'ya gelirken yol kenarında bir zatı görür ve arabasına alır. Zat, Bolu'ya gelince arabanın sahibine; “Sen şurada bekle ben abdest alacağım.” der. Bunun üzerine arabanın sahibi saatlerce arabada oturur ve gelen giden olmaz. Daha sonra yoluna devam ederek türbeyi ziyaret eder. Bu yaşadığı olayı türbedara anlatınca arabasına binen kişinin Tokadî Hazretleri olduğunu anlar (Tokadî Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez).

Kırklar Hazretleri yöre halkı arasında ihtiyaç sahibi olan kişilerin evlerine giderek onlara çeşitli yardımlarda bulunurmuş. Bu yardımlar bazen maddî bazen de sağlık yardımındır (Kırklar Türbesi/Dörtdivan).

Kaynak şahsımızın babaannesi her sabah, sabah namazı esnasında koyunlarını sularken yaşlı birinin “Deli kız! koyunları bana ver.” dediğini duyar. Ancak koyunlarını vermez. Kendisinin kim olduğunu sorunca o zat ortadan kaybolur. Bu durumu başkalarına anlattığında o kişinin Secamehmet Dede olduğunu ifade ederler (Secamehmet Dede Türbesi/Dörtdivan).

Türbe Tepe'de evi bulunan bir köylü Ali Baba'nın türbesinden dolayı her akşam evine giderken oldukça korkarmış ve eve gitmeyip gün ağarana kadar ilçede kalırmış. Yine bir gün tam eve gidecekken Ali Baba karşısına çıkmış ve “Korkma, evine git!” demiş (Ali Baba Türbesi/Kaynaşlı).

Mengen'de bulunan Babahızır türbesindeki söylenceye göre; o dönemin türbedarlarından olan zatın kızı küçüklüğünde su almak için cami yakınında bulunan çeşmeye gitmiş. Çeşmeden suyu aldıktan sonra eve doğru yürümeye başlayınca beyaz sarıklı, ak sakallı dede (Babahızır)'yi görmüş ve hızla uzaklaşarak eve gelmiş (Babahızır Türbesi/Mengen).

1990'lı yıllarda Pazarköy'de bulunan Kur'an kursunun bayan öğrencileri hocalarıyla birlikte türbeyi ziyaret etmek için gelmişler. Türbeyi gezerlerken cami hocası (Kaynak şahsımıza göre bu kişi Babahızır'dır.) aniden titremeye başlamış ve Kur'an kursunun hocasına öğrenciler arasında ay hâli olan birinin olduğunu ve bu öğrenciyi türbeden çıkarmasını istemiş. Bunun üzerine ay hâli olan öğrenci dışarı çıkmış. Daha sonra Dede (Babahızır), Kur'an kursu hocasına eşyalarının yerlerinin değiştirildiğini, bunların düzeltilmesi gerektiğini söylemiş (Babahızır Türbesi/Mengen).

Bir köylü Ali Hamza'nın kabrinin bulunduğu türbenin yakınından geçerken bir anda önünde bir kapı açılmış ve içeri girmiş. İçeride çok miktarda altın ve birbirinden güzel kızlar varmış. Onu karşılayan bir kişi (Ali Hamza) “Altın mı istersin, kız mı?” diye sorunca köylü altın demiş. Bunun üzerine Ali Hamza köylüye bir tokat atarak dışarı atmış ve bu köylü oracıkta ölmüş (Ali Hamza Türbesi/Düzce-Merkez).

2.1.3. Öldürücü Tahrip Edici Şeylerden Etkilenmeme

Ateş ile ilgili motifleri iki başlık altında toplayabiliriz. İlki burada ele aldığımız “ateşte yanmama” motifi, diğeri ise tabiat kuvvetlerini ve olaylarını istediği gibi yönetme başlığı altında ele alınan ve Şamanizm kaynaklı inanç motifleri arasında gösterilen “ateşe hükmetme” motifidir. Ancak tespit ettiğimiz menkıbelerde “ateşe hükmetme” motifine rastlanmamıştır.

Bu başlık altında ele aldığımız menkıbelerde, çoğunlukla ateşte yanmama motifine rastladık. Daha çok gayrı Sünni menâkıbnameelerde görülen bu motif mitolojik kökenli motifler arasındadır. Öldürücü ve tahrip edici şeylerden etkilenmeme motifi başlığı altında bulunan ateşte yanmama motifindeki örneklerde, ateşin veliye hiçbir şekilde öldürücü ya da tahrip edici tesiri bulunmaz.

2.1.3.1. Ateşte Yanmama

Velinin kendi vücudunda cereyan eden keramet motifleri arasında yer alan ateşte yanmama motifinde, esas olay velinin ateşten hiçbir şekilde etkilenmemesidir. Bu başlık altında verdiğimiz örneklerde genellikle veliden kendisine inanmayanlar tarafından velilik derecesini ispatlaması istenir. Bunun durum üzerine veli ateşten etkilenmediğini göstermek için fırına girer ya da elini harlı ateşe sokar; ancak ateş hiçbir suretle veliye tesir etmez.

İlk örneklerine İslamiyet'ten önceki şamanlarda rastladığımız bu motif İslamiyet'in kabulüyle birlikte esas özelliklerini koruyarak süregelmiştir. Şamanlar, bir kısım sihri tecrübeler sonunda ateşin yakıcı etkisini yok etme gücünü kazanmakta ve bu sayede ateşe karşı rahat tavırlar içinde olabilmektedirler. Ateşten korkmayan ve ateşe hükmeden bir ruhun şamanın vücuduna girdiğine inanılmaktadır. Bu sebeple şaman, ateşi avuçlar veya kor üzerinde yürüyebilir. Ateşten etkilenmeme Türk ve Moğol şamanlar arasında kullanılan, halk üzerinde etkili bir yöntemdir (Ocak, 2015: 169).

Bu motifi ele alırken akla ilk gelen Hz. İbrahim'in ateşe atılma hadisesidir. Bu hadise, Kur'an'da şu şekilde ifade edilir:

Onlar [kavmi]: “Eğer yapanlarsanız, şunu tahrik edin [yandırın] ve tanrılarınıza yardım edin.” dediler. Biz: “Ey ateş! İbrahim'e karşı soğuk ve güvenli ol” dedik. Ve ona bir düzen kurmak istediler Biz de kendilerini daha fazla hüsrana uğramış kıldık. (Enbiya/68-70)

Onlar: “Şunun için bir duvar yapın da bunu cahimin [çılginca yanan ateşin] içine atın!” dediler. Onlar, ona [İbrahim’e] tuzak kurmak istediler Biz de onları aşağılıklar kılıverdik. (Saffat/97,98)

Sonra onun [İbrahim’in] toplumunun cevabı, yalnızca: “Onu öldürün veya tahrik edin [yandırın]” demeleri oldu. Sonra da Allah onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda, iman edecek bir toplum için ibretler vardır. (Ankebut/24)

Buna benzer anlatılan peygamber mucizeleri şu şekildedir:

Hız. Âdem bir gün ateşe tapanlarla karşılaşır. Onlarla konuşup, onları imana davet eder. Onlar da bir mucize göstermesini şart koşarlar. Hız. Âdem “Sizin korkup taptığınız ateş, bana bir şey yapmaz.” der. Ellerini ve kollarını ateşe sokar. Uzun bir süre geçmesine rağmen dediği gibi hiçbir şey olmaz (Dalkılıç Gültekin, 2010: 73).

Bir rivayete göre, Hız. Musa doğduktan sonra Firavunun askerleri kapıya dayanır. Annesi bebeği telaşla cayır cayır yanan tandırın içine atar. Askerler bebeği sorar. Anne, bebeğin öldüğünü söyler. Askerler etrafı arar ve bebeği bulamayınca ona inanır. Allah’ın mucizesi sonucu Hız. Musa tandırdan yanmadan çıkarılır (Onay, 1993: 300).

Şamanların da tıpkı veliler gibi ateşten etkilenmedikleri görülür. Örneğin, Şaman Tostogoş, hanın tâlimatı üzerine kamıştan yapılan bir çadır içinde ateşe verilmiş. Fakat o mucizevî bir şekilde ateşler içindeki çadırın üstündeki delikten uçup gitmiş ve sağ salim kurtulmuştur (Anohin, 2006: 28).

Tarih boyunca Türklerde ateşin önemi büyüktür. Yakutlarda od ata olarak bilinen ateş ilahesi, insanlara dirlik ve düzenlik verir. Türk düşüncesinde ateşi kirletmek, içine çöp atmak, sivri metal aletler koymak, ocağın üzerinden geçmek, külleri ayakla çiğnemek veya karıştırmak kesinlikle yasaktır (Peker, 2015: 219-220). Şamanistlere göre ateş her şeyi temizler ve kötü ruhları kovardı. Batı Göktürk Devleti’ne elçi olarak gönderilen ünlü Bizans elçisi Zemahros 569’da Orta Asya’da Batı Göktürk ülkesinin sınırlarına vardığında, Türklerin kendisini ve arkadaşlarını alevler üzerinden atlatarak kötü ruhlardan arındırdıklarından söz etmiştir (DTA, 1999: 31).

Tüm bunlardan hareketle ateşin önemi İslamiyet’i kabul eden Türklerde yaşamaya devam etmiştir. Nitekim bunun sonucunda veliler tıpkı şamanlar gibi ateşi olağanüstü özelliklerini göstermek amacıyla kullanmışlardır. Örneğin; Hacı Bektaş’ın halifesi Can Baba’nın Tatarları Müslüman ederken ateşi kullanması (Aday, 2013: 270), Hallacı Mansur’un Kudüs’te elini şıklatmasıyla kandilleri yakması (Bursalı, 2010: 297), Erzincan’da halkın iyiliği için çalışan Çağırğan Baba’nın ateşe atılması ve yanmaması (Demir, 2013: 236), Diyarbakırlı Hasan Dede’nin dönemin padişahı tarafından ateşe atılıp yanmaması (Helimoğlu

Yavuz, 1993: 79), Abdal Musa'nın veliliğine inanmayan Teke Beyi'ne ateşin içine girerek veliliğini kanıtlaması (Ocak, 2015: 167) gibi örnekler ateşte yanmama motifinin Anadolu velilerinde de oldukça sık görüldüğünün bir göstergesidir.

Velilerin menkıbelerinde ateşin bu denli çok kullanılmasını korku unsuruyla açıklamak doğru olacaktır. Zira insanoğlu tarih boyunca ateşin yakıcı etkisinden korkmuştur. Ateşten korkmayıp ateşin içine giren, onu eline alan şahsa insanlar hayran olmuş ve onu tanrısal olarak düşünmüşlerdir. Ateş bazen de velilerin birbirine üstünlük göstergesi olarak da kullanılmıştır. Çalışma bölgemizde ateşte yanmama motifi ile ilgili derlediğimiz menkıbe bahsettiğimiz bu durumu işaret etmektedir. Göynük velilerinden olan Ömer Sikkîn ile Akşemseddin arasında geçen menkıbe şu şekildedir:

Bir gün Akşemseddin zikir halkasına katılmadığı takdirde hilâfe tacının başından alınacağını Ömer Sikkîn'e hatırlatır. Ömer Sikkîn ise bu söz karşısında Akşemseddin'e cuma namazından sonra müritleriyle birlikte evine gelmesini, yüce Allah murat etmişse taç ve hırkayı orada kendisine teslim edeceğini söyler. O gün Ömer Sikkîn bahçede büyük bir ateş yakar. Cuma namazından sonra Akşemseddin ve müritleri oraya gelir. Ömer Sikkîn başında taç ve sırtında hırkası olduğu hâlde yanan ateşin içine girer. Ateşten çıktığı zaman taç ve hırka yanar fakat kendisine bir şey olmamıştır (Ömer Sikkîn/Göynük).

Bir gün Akşemseddin ile Ömer Sükeynî Dede sohbet hâlindeydi. Ömer Sükeynî Dede:

-Ey Hacı Bayram'ın gönüldaşları! Çabuk birer kucak odun getirip aramıza yığın! Koşup birer kucak odun getirdiler ve ortaya yığdılar. Odun yığınları bir adam boyunu geçmişti bile. Derhal ateşe verdiler. Ömer Sükeynî Dede elinde asa, başında kavuk, sırtında hırka olduğu hâlde göklere boy veren alevlerin içine daldı ve ateşin öbür tarafından çıktı. Bir de gördüler ki ateşe giren Sükeynî'nin asası ve hırkası, kavuğu yanmış ama kendisine zerre zarar gelmemiştir (Ömer Sikkîn/Göynük).

2.1.3.2. Silahtan Zehirden vs. Etkilenmeme

Çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz türbelerde bu keramet motifine çok fazla rastlayamadık. İki velide rastladığımız bu motif menkıbelerde şu şekilde geçmektedir:

Mudurnu Hisar Kalesi'nde çok eski dönemlerde Rumlar varmış. Karaaslan bu Rumlar ile savaşa tutuşmuş. Kalabalık Rum askerleri Karaaslan'ın etrafını çepeçevre kuşatmışlar. Ancak Karaaslan düşmana yine teslim olmamış. Düşmanın birçok kılıç darbesine ve oklarına maruz kalsa da ölmeyip kaleyi savunmuş. Rumlar kelle koltukta savaşa devam eden Karaaslan'ı görünce çil yavrusu gibi dağılıp kaçmışlar (Karaaslan Veli Hz. /Mudurnu). Çalışma bölgemizde derlediğimiz bu menkıbeye benzer bir anlatı Hacım Sultan hakkında

anlatılmaktadır. Menkıbede Hacım Sultan'ı öldürmek isteyenler ona kılıç ve okla saldırımlarına rağmen onu öldüremez (<http://www.hacimsultan.com.tr/>).

Aslahaddin Bolu fethedilene kadar savaşmış, kırk düşman oku yemiş ancak fetih gerçekleşinceye kadar ölmemiştir (Şeyh Aslahaddin Türbesi/Bolu-Merkez).

2.1.3.3. Suda Kaynayıp Ölmeme

Anadolu coğrafyasında keramet ehli olduğuna inanılan velinin mucizelerini kanıtlaması istenir. Dolayısıyla kimi zaman halk tarafından kimi zamanda yörenin beyi, padişahı tarafından kaynar kazana konup kaynatılır. Netice olarak veli bu durumdan sağ kurtulursa keramet sahibi olduğuna inanılır.

Hacı Bektaş'ın halifelerinden olan Can Baba Tatarları Müslüman etmek için gönderildiğinde Tatar hanı tarafından kerametini kanıtlaması için üç gün üç gece kazanda kaynatılır (Gölpınarlı, 1995, 40-41).

Çalışma bölgemizde bu motife sadece bir velinin menkıbesinde rastladık.

“Öldürücü Tahrip Edici Şeylerden Etkilenmeme” başlığı altında değerlendirdiğimiz bu motif, Bolu'nun Mudurnu ilçesinde türbesi bulunan Karaaslan Veli'nin menkıbesinde yer almaktadır. Yöre halkından derlediğimiz menkıbe şu şekildedir:

Karaaslan Veli bir savaş sırasında Rum kâfirlerine esir düşer. Rumlar, onu işkence için kaynar kazana atıp saatlerce haşlarlar. Fakat kapağı açtıkları zaman Karaaslan Veli'yi dipdiri kendilerine baktığını görüp korkudan kaçışmaya başlarlar (Karaaslan Veli Hz./ Mudurnu).

2.1.4. Öleceği Yeri ve Zamanı Önceden Bilme

Mitolojik kökenli motiflerden biri olan “Öleceği Yeri ve Zamanı Önceden Bilme” motifi bir velide oldukça sık rastladığımız motiflerden biridir. Şamanizm kaynaklı inanç motiflerinden olan bu ve bunun gibi motifler Bektaşî velilerinde de oldukça sık karşımıza çıkmaktadır.

Bektaşî velilerinin sahip oldukları bu kabiliyetlerin yahut da başka bir deyimle kerametlerin bazılarını veya en azından benzerlerine, Kitab-ı Mukaddes'te ve Kuran-ı Kerim'de peygamber mucizeleri arasında rastlanır. Hz. Muhammed'in de bu motiflere benzer mucizelerine tesadüf edilebilir. Bu kerametler İslam dünyasındaki klasik edebiyat ve çağdaş tasavvuf edebiyatında “Cenab-ı hakkın veli denilen sevgili kullarına ihsan ve inayeti” şeklinde değerlendirilmiştir. Hele söz konusu kimseler, yani nakledilecek olan menkıbelerin kahramanları, Hacı Bektaş, Hacım Sultan, Abdal Musa ve diğerleri gibi, Müslüman olmakla birlikte izleri bir türlü silinememiş Şamanist vb. geleneklerin hâkim olduğu bir çevreden

çıkma Türkmen babaları olunca, bu motiflerde esas unsur olarak Şamanizm'i görmek tabii hâle gelmiştir (Ocak, 2010: 141-145).

Bolu ve Düzce yöresi türbe ve yatırları hakkında anlatılan menkıbelerde evliyalardan zaman öleceğini önceden haber verir.

Mustafa Safi hakkında da buna benzer bir anlatı mevcuttur. Sohbetleri sırasında talebelerine 1846 yılında vefat edeceğini defalarca söylemiştir (Safi Amidî Bolevî Hz. Türbesi/Bolu-Merkez).

Anadolu'yu fethe çıkan akıncılardan Ramazan Dede, Sapanlı Dede, Şaban ve Gazi Dedeler konaklamak amacıyla Esentepe'yi seçerler ve burada yaşamaya başlarlar. Sapanlı Dede çok iyi kullandığı sapanıyla Esentepe'den bir taş fırlatır ve taşın düştüğü yeri (Günümüzde kabrinin olduğu köy) göstererek, mezarının buraya yapılmasını ister (Sapanlı Dede Türbesi/Gerede).

Abdullah Efendi Bolu'ya giderek müritlerine “Hasta olduğumu duyarsanız beni ihmal etmeyip geliniz.” der. Daha sonra Gerede'ye doğru yola çıkar ve Gerede'ye varınca hastalanır ve vefat eder (Geredeli Abdullah Efendi Türbesi/Gerede).

Akşemseddin küçük oğlu ile meşgul olurken “Bu küçük oğlum yetim, zelil kalır; yoksa şimdiye kadar bu zahmeti çok olan dünyadan göçerdim.” der. Bunun üzerine karısı “Aa efendi! Göçerdim dersin yine göçmezsin.” der. Bu cevabın üzerine Şeyh “Göçeyim” deyip mescide girer. Evlatlarını toplar, vasiyetini yazdırır. Yasin suresini okurken vefat eder (Akşemseddin Türbesi/Göynük).

Pazarda üzüm satan bir köylü, bir gün üzümlerini satamaz ve Debbağ Dede'ye gider. Debbağ Dede'nin yardımıyla üzümlerini satar. Bunun üzerine Debbağ Dede “Bir daha üzümlerini satamazsan bana uğra.” der. Aradan aylar yıllar geçer. Köylü yine bir gün üzümlerini at arabasına yükleyip pazara gider. Ancak üzümlerini satamaz. Doğruca Debbağ Dede'nin evine gider ve durumu anlatır. Bunun üzerine Debbağ Dede, hanımına “Hanım, vademiz dolmuştur. Ben yarın öleceğim, üzümlemleri halka dağıtın.” der ve dediği gibi de olur (Debbağ Dede Türbesi/Göynük).

Şey-ül İmran karşısında bir misafir olmadan yemek yemezmiş. Eğer misafirsiz kalırsa da günlerini oruçlu geçirirmiş. Bir gün bu şekilde oruca niyet etmiş. Ancak akşama doğru bir misafir çıkagelmiş. Şeyh-ül İmran da iftar vaktine az kaldı diyerek orucunu bozmamak için misafiri lafa tutmuş. Şeyh İmran o gece rüyasında “Senin bize güzel bir ibadetin vardı, sen âdetini değiştirdin, biz de kendi âdetimizi değiştirdik”. İmran üzüntü içinde uyanmış. Aradan zaman geçtikten sonra köyündeki malına mülküne hükümet memurları el koymuş. Bunun üzerine İmran köyünden çıkıp gitmiş. Bir süre sonra başka bir kişiye misafir olmuş.

Kendisinin misafiri ne kadar çok sevdiği bilindiğinden kendisine ikramın her türlüünü göstermişler. Ancak İmran durmamış bir gün sonra yola çıkmaya karar vermiş. Neden diye sorduklarında ise “Ben suçlanmış bir kimseyim, bırakın başımı alıp mihnetime doğru gideyim ki onun rızasını tekrar kazanayım.” diye cevap vermiş. İmran tekrar yola çıkmış ve bir süre sonra şehrin tepelik bir viranesinde ölü olarak bulunmuş (Şeyh-ül İmran Veli Hz. Türbesi/Mudurnu).

Şaban-ı Veli Efendi’nin keramet sahibi ve halefi olan Muhyiddin Efendi bir gün dervişleri ile Çağa Kasabasına doğru yol alıyordu. Hava bozuktu. Yaya olarak yürüyen dervişlerden bir kısmı dayanamayıp dinlenmek istediler. Muhyiddin Efendi önce onların isteklerine uydu ise de birdenbire yola devam kararı aldı. Acele ettirerek dervişleri yola çıkardı. Bazı dervişler yola çıkmadılar ve orada kaldılar. Fakat Muhyiddin Efendi sadık dervişleri ile Çağa’ya ulaştı. Bu aceleye sebep şu imiş ki; Şaban Efendi silsilesinden Çağa’da irşat eden Hayruddin Efendi isimli bir muhterem vefat elmiş. Vefat etmeden önce “Namazımı kim kılsın?” diye sorulduğunda “Her şeyimi hazırlayın namazımı kılacak zat gelir.” demiş. Etraftakiler “Kim gelecek” diye beklerken Muhyiddin Efendi aceleyle kasabaya gelmiş (Eskiçağa Türbesi/Yeniçağa).

Yabalı Dede Çanakkale’de Müslüman askerlerin zor durumda olduğunu hisseder ve Çanakkale’ye gidip savaşmayı arzu eder. Gözlerini kapattığında Allah’ın kuvvetiyle kendisini tam savaşın ortasında bulur. Yabasıyla düşmana saldırarak çoğunu telef eder ve Müslümanları bu zor durumdan kurtarır; ancak savaşırken yabasının bir dişi kırılır. Bu sırada köyünden bir genç de bu savaşta bulunmaktadır ve Yabalı Dede’yi görür; ancak ona ulaşamaz. Yabalı Dede’nin yabasının kırılan dişini alır ve çantasına koyar. Köyüne döndüğünde olanı biteni köylülerine anlatır; ancak köylüler ona inanmazlar, çünkü onlara göre Yabalı Dede hiç köyden uzaklaşmamıştır. Bunun üzerine o genç bunu ispatlayacağını, bunun için Yabalı Dede’nin yabasını getirmelerini söyler. Köylüler Yabalı Dede’nin yabasını getirirler. Genç adam, çantasından kırık dişi çıkarır ve yabaya yapıştırır. Kırık diş ile kırık yabanın birbirine tıpa tıp denk geldiğini gören köylüler Yabalı Dede’nin kerametini anlarlar. Yabalı Dede bu olay üzerine sırrının ortaya çıktığını ve öleceğini anlar. Köylülere, eğer kaybolursa çarığını buldukları yere mezarını yapmalarını öğütler. Bir süre sonra Yabalı Dede’nin kaybolduğunu gören köylüler onu ararlar ve çarığını bulurlar. Yabalı Dede’nin vasiyeti üzerine çarığını buldukları yere türbesini yaparlar (Yabalı Dede/Çilimli).

2.1.5. Ölmeden Önce Bedenini Dünyadan Çekme

Kitab-ı Mukaddes kaynaklı inanç motifleri arasında gösterilen bu motifte akla gelen ilk isim Hz. İsa'dır.

Bu hâdise Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilir:

Hani Allah, İsa'ya demişti ki: “Ey İsa, doğrusu seni Ben vefat ettireceğim, (Seni Kendime yükselteceğim, seni inkar edenlerden temizleyeceğim ve sana uyanları kıyamete kadar inkara sapanların üstüne geçireceğim. Sonra dönüşünüz yalnızca Bana'dır, hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz şeyde aranızda Ben hükmedeceğim.” (Al-i İmran/ 55)

Ve: “Biz, Allah'ın Resulü Meryem oğlu Mesih İsa'yı gerçekten öldürdük” demeleri nedeniyle de (onlara böyle bir ceza verdik.) Oysa onu öldürmediler ve onu asmadılar. Ama onlara (onun) benzeri gösterildi. Gerçekten onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, kesin bir şüphe içindedirler. Onların bir zanna uymaktan başka buna ilişkin hiçbir bilgileri yoktur. Onu kesin olarak öldürmediler. Hayır; Allah onu kendine yükseltti. Allah üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir. (Nisa / 157-158)

Bu başlık altında incelediğimiz metinlerde çoğunlukla, yardıma ihtiyacı olanlara yardım eden veliler işleri bittikten sonra birden gözden kaybolurlar. Aynı şekilde keramet gösteren velinin sırrının açığa çıkması sonucunda, veli gözden kaybolur. Sırrının açığa çıkması olayı halk anlatımlarında oldukça fazla karşımıza çıkar. Gösterdiği keramet başkaları tarafından anlaşılnca kişi, birden gözden kaybolur. Ayrıca zor durumda kalan kişinin, bulunduğu zorluktan kurtulabilmek için Allah'a yapmış olduğu dua üzerine birden yok olabilir.

Çalışmamızı yaptığımız yörelerde velilerin menkıbelerinde rastladığımız bu motifi “Aniden Ortadan Kaybolma” başlığı altında vereceğiz.

2.1.5.1. Aniden Ortadan Kaybolma

Eskici Baba'nın sırrına vakıf olan zaptiyeler, kadıya gidince neden Eskici Baba'yı getirmediğini bir türlü izah edememişler. Sonunda Eskici Baba'nın sırrını (namazını Mekke'de kılması) anlatmak zorunda kalmışlar. Kadı efendi böyle muhterem bir kişiden haberi olmadığı için çok üzölmüş. İki zaptiye ile Eskici Baba'yı ziyaret etmiş. Sırrı ortaya çıkan Eskici Baba ve iki zaptiye Hakk'ın rahmetine kavuşmuşlar. Ancak bedenleri bir türlü bulunamamış (Eskici Baba/Bolu-Merkez).

Kasım Dede hakkında anlatılan menkıbeye göre; Kasım Dede, yörede bulunan tarlaları sürmeye talip olur. Yöre halkı Kasım Dede'nin bu işi yapamayacağını düşünür. Çünkü Kasım Dede'nin öküzünün olmadığını bilirler. Bir sabah köylüler Kasım Dede'nin süreceği tarlanın

yanına giderler. Kasım Dede'ye baktıklarında geyiklerle tarlayı sürdüğünü görürler. Bu olaydan sonra Kasım Dede'yi bir daha gören olmaz (Kasım Dede/Bolu-Merkez).

Yörede “Ali Baba” isminde mütevazı yaşamıyla tanınan bir zat yaşar. Bu zat tek öküzüyle çift sürmeye gider. Bir gün karısı, Ali Baba'nın tek öküzle nasıl çift sürdüğünü merak ederek tarlaya birlikte gitmek ister. Birlikte gitme konusunda kocasını ikna eder. Ancak Ali Baba “Tarlada gördüklerin için hayret ifade eden sözcükler kullanmayacaksın.” der ve tarlaya giderler. Tarlaya varıldığında Ali Baba tek öküzünü çifte koşar ve bu sırada ormandan bir geyik gelerek tek öküzün yanına girer. Ali Baba çift sürmeye devam eder. Bu olayı gören eşi hayretle “Aaaa!” veya içini çekerek “Hoo!” şeklinde bir hayret nidası atar. Bunun üzerine tek öküzün yanındaki geyik boyunduruğu kırarak ormana kaçar. Ali Baba da bu olaydan sonra ortalıklardan kaybolur (Ali Baba Türbesi/Kaynaşlı).

Bolu ve Düzce türbelerinde derlediğimiz bu üç menkıbeye oldukça benzer bir anlatı ise Diyarbakır erenlerinden Ali Dede hakkında anlatılmaktadır. Ağası hacda iken ona helva götüren Ali Dede, ağası hacdan döndükten sonra yöre halkıyla birlikte ağanın elini öpmeye gider. Bunun üzerine ağa benim elimi değil Ali'nin elini öpün deyince Ali o anda ortadan kaybolur. Yöre halkı bir tepede Ali'nin ayakkabısını bulur ve o tepeye türbesini yapar (Helimoğlu Yavuz, 1993: 179-180).

Yukarıda anlattığımız tüm bu menkıbelerde sırrı ifşa olan veli konu edinmektedir. Dolayısıyla veli sırrının öğrenilmesini hoş karşılamaz ve son bir kerametle ortadan kaybolur.

2.1.6. Ölüm Sırasında ve Sonrasında Fevkalâde Hallerin Zuhuru

Türbe ve yatırlardaki zatların belli şartlar içerisinde dirildiğini gösteren motiflere rastlanmaktadır. Yatır mezarlarının birbirini görecektarazda yer alması, böylece onların sürekli birbiriyle haberleştikleri anlayışı, yaygın olarak görülmektedir. (Cemiloğlu, 2002: 120)

Sünni ve Bektaşî menkıbelerinde oldukça sık karşımıza çıkan bu motif velilerin gösterdiği en önemli kerametlerden biridir. İncelememizde, bu başlık altında verdiğimiz en önemli motif velinin başını kaybetmesine rağmen ölmemesi (kesikbaş) dir. Velinin bedeninin bozulmaması ve veli öldükten sonra çeşitli sebeplerle varlığını gösterdiği örnekleri de bu başlık altında değerlendirdik. Bir başka örnek ise ölen velilerin türbeleri önüne koyulan sulardan abdest aldıklarıdır. Velilerin öldükten sonra da olağanüstü hâlleri devam eder.

Araştırmamız neticesinde bu motif başlığı altında en dikkat çekici örnek “kesikbaş” örnekleridir. Kesikbaş motifi İslam ordularının fetihlerini işleyen ve o yerin kutsiyetine önem katan hem veli üzerinde hem de o bölge üzerinde ehemmiyet gösteren bir motiftir.

Ölülerle münasebet Türklerin inanç sistemlerinden olan Şamanizm'den kaynağını alan bir motiftir. Bu motif menkıbenin mitolojik köklerine işaret etmektedir. Şamanlar ruhlara hükmederek ölülerle, şeytanlarla, perilerle irtibata geçebilmekteydiler (Kafesoğlu, 2015: 301).

Öldükten sonra keramet gösterme motifi, menâkıbnamelerde sık görülen bir motiftir. Velinin ruhaniyetinin öldükten sonra da insanları irşad ve iyilik edeceğine inanılır. Hacı Bektaş Veli Velâyetnamesi'nden başka, Abdal Musa, Velâyetname-i Otman Baba, Menakıb-ı Sipehsalar, Keramat-ı Ahi Evran, Menakıb-ı Mahmud Paşa, Menakıb-ı Gülşenî, Menakıb-ı Eşrefzade gibi menakıb kitaplarında da bu motif bulunmaktadır (Ocak, 2015:119-125).

Halk arasında şehitlerin, velilerin, din ulularının cesetlerinin Allah tarafından korunduğuna inanılır. Halk inancında Hak, kurda, yılan, haşerelere, vb. cesede zarar verecek canlı cansız her türlü varlığa bu ölen kimsenin cesedini haram etmiştir. Bu yüzden ceset çürümez, yok olmaz. Allah yolunda gidenler, O'nun rızası için cihat edenler, evliyalar, şehitler farklı bir yerde tutulmaktadır (Kartal, 2017:124). Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmiştir:

“Ve Allah yolunda öldürülen kimseler için “ölüler” demeyin. Hayır, onlar diridirler. Fakat siz, farkında olmazsınız” (Bakara/154).

Ayetten de anlaşılacağı üzere velilerin öldükten sonra olağanüstü durumlar göstermesi Şamanizm ile birlikte Kur'an-ı Kerim kaynaklı olarak değerlendirilebilir. Araştırmamızı yaptığımız Bolu ve Düzce yöresinde bunun gibi örnekler oldukça sık rastladık. Karşılaştığımız örnekleri “Başını kaybetmesine rağmen ölmeme”, “Bedeni Çürümeme”, “Öldükten sonra varlığını gösterme” başlıkları altında değerlendirdik.

2.1.6.1. Başını Kaybetmesine Rağmen Ölmeme

Toprağın vatan hâline gelmesi çok önemli bir maceradır. Tarih ilmi bu macerayı elde edilen gerçek bilgi ve belgelerle ortaya koymaya çalışır. Fakat bunun bir de millet muhayyilesindeki akisleri vardır. Millet bu macerayı nesilden nesile aktarırken olayları çok mu değiştirir, abartır; yoksa bu olayların bizzat kendileri mi olağanüstüdür; bilinmez. Her ne hâl ile olursa olsun, kabul etmek gerekir ki toprağı vatanlaştıran insanlar sıradan insanlar değildir ve nihayet toprağın vatanlaşması gerçek olağanüstü bir olaydır (Sarıkaya, 2005: 47). Velilerin savaşlarda yardım etmeleri ile ilgili olarak anlatılan efsaneler, her ne kadar savaş efsaneleri gibi görünse de burada dikkat çekilmek istenen nokta velilerin kerametleri olduğu için, savaş efsaneleri olmaktan çok dinî efsanelerdir (Dülger, 2014: 78).

Hem yazılı hem de sözlü kaynaklarda bilinen motif, modern edebiyatımıza da konu olmuştur. Ömer Seyfeddin'in Başını Vermeyen Şehit adlı hikayesi bunun güzel bir

örneğidir. Genellikle kalelerin fethi sırasında oluşan motif İstanbul (Ulubatlı Hasan), Bağdat (Genç Osman), Kars (Celal Baba), Konya (bir asker), Magosa (Canbulat Paşa) kalelerine bağlı olarak anlatılmıştır. Ana motif, metinlerde de görüleceği gibi komutanın (askerin) başının kesilmesine karşılık savaşa devam etmesidir (Alptekin, 2012: 112).

Türklerin Anadolu'yu fetihleri sırasında başı gövdesinden ayrılan bir kahraman, kellesini koltuğunun altına alarak mücadelesine devam eder. Kesik başıyla birlikte mücadele eden velinin sırrı, görüldüğü zaman son bulur ve veli ölür. Bu motife Anadolu'nun hemen hemen her yerinde rastlamak mümkündür. Bunun yanı sıra kesikbaş motifinin en fazla işlendiği tür kahramanlık konulu dinî efsanelerdir. Bu efsanelerdeki kişiler halk tarafından alperen veya veli olarak nitelendirilir. Bu zatlar, genellikle bulunduğu toprakların fethi sırasında savaşır. Mücadele sırasında başları kopmasına karşın savaşımaya devam ederler. Bu başlık altında akla ilk gelen ve en eski anlatı *Dâsitan-ı Kesikbaş*'tır.

Kesik bir baş ya da başsız bir gövde şeklinde oluşan anlatılar, başta Anadolu olmak üzere Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyanın türbeleri etrafında hayat bulmuşlardır. Kesikbaş motifli anlatılar sadece İslamiyet'te değil Hristiyanlık dini ve daha eski kültürlerde de olduğu tespit edilmiştir. Anadolu'da doğrudan adı Kesikbaş olan efsanelerin yanında adı farklı olmasına rağmen Kesikbaş motifli çok sayıda türbeye bağlı efsane oluşmuştur. Bu tür efsanelerle Türkiye'nin hemen hemen her şehrinde karşılaşmak mümkündür (Ocak, 2015: 54).

Aynı motifin Hristiyanlar arasında da yoğun olarak işlendiği bilinmekte ve bunun temelinde de Hz. Yahya'nın başının kesilmesi olayı bulunmaktadır. Bu efsanenin Hristiyanların yanında Müslümanlar arasında da kolay kabul görmesinin nedeni olarak ise Hz. Yahya'nın Peygamber olmasıdır (Demir, 2011: 79-81).

Orta Asya'dan Balkanlar'a kadar devamlı savaşarak ilerleyen alperenlerin oluşturduğu kahramanlık efsanelerinde yaygın görülen bir motif olan (Ocak, 1998: 8) kesikbaş kültürünün yer aldığı edebi metinlere ve inanmalara Anadolu, Balkanlar ve Türkistan coğrafyasında rastlamak mümkündür. Kesikbaş motifi sadece Türk topluluklarının değil Avrupa coğrafyasındaki Hristiyan toplulukların edebî metinlerinde ve inanmalarında da yer alır (Peker, 2015: 228). Örneğin; Alphonse Mingana "*Vaftizci Yahyanın Yeni Bir Hayat Hikâyesi*" adlı yazısında olayı şöyle anlatır: "Fakat aniden Kutsanmış Yahya'nın başı tepsiden yükselen saçlarıyla kilitlerinden kurtuldu ve önceden kral ve üst düzey yöneticilerin bulunduğu eğlence odasının ortasına uçtu. Bu birkaç dakikada evin tavanı açılmıştı ve Yahya'nın başı havaya uçmuştu." (Mingana: 2016, 252).

Anadolu coğrafyasında kesikbaşla ilgili efsanelerin kaynağı her ne kadar dinî kökenli olsa da gerek derleme yaptığımız bölgelerde gerekse diğer bölgelerdeki efsaneler çoğunlukla savaşları ve fetihleri anlatan kahramanlık konulu efsanelerdir. Örneğin; Muğla'da Boğazağzı'nda çıkan savaşta düşen kellesini koltuğunun altına alıp savaşan Himmet Baba (Demir, 2013: 70), Erzurum'un Oltu ilçesinde yalnız yaşayan ve bölgesini düşmana karşı savunurken kellesi koltuğunda savaşan Nusur-i Zennu (Demir, 2013: 196), Ermeni mezalimine karşı savaşırken kellesini kaybedip savaşımaya devam eden Celal Baba (Demirtaş, 2013: 87), Isparta'nın düşman işgaline uğradığı sırada kellesini koltuğuna alarak savaşan Âşık Dede ve Fethi Bey (Göde, 2010: 296), Diyarbakır'ın Müslümanlar tarafından fethi sırasında kellesi koltuğunda savaşan Sultan Sa'saa ve Caferi Tayyar (Helimoğlu Yavuz, 1993: 68), Akçakale'de kafirlere karşı kellesi koltuğunda savaşan Şemunel Gazi (Karadavut, 1992: 38), gibi birçok alp-erenin menkıbesi Kesikbaş motifli anlatımlardır.

Araştırma yaptığımız bölgelerde kesikbaş motifine iki türbede rastladık. Türbelerde bulunan velilerin yukarıda bahsettiğimiz gibi yaşadığı bölgeyi düşmana karşı savunurken bu kerameti ortaya çıkırmıştır.

Karaaslan, Mudurnu'nun fethi sırasında, başı gövdesinden kopararak şehit edilmiştir. Kahraman ve cesur Karaaslan, kopan başını koltuğunun altına alarak şimdiki mezarının bulunduğu yere kadar gidebilmiştir (Karaaslan Veli Hz./Mudurnu).

Yine aynı zat hakkında anlatılan başka bir anlatı ise şu şekildedir: Mudurnu Hisar Kalesi'nde çok eski dönemlerde Rumlar varmış. Karaaslan bu Rumlar ile savaşa tutuşmuş. Kalabalık Rum askerleri Karaaslan'ın etrafını çepeçevre kuşatıp şehit etmişler. Karaaslan düşmana yine teslim olmamış. Kellesini koltuğunun altına alıp savaşımaya devam etmiş. Rumlar kelle koltukta savaşa devam eden Karaaslan'ı görünce çil yavrusu gibi dağılıp kaçmışlar (Karaaslan Veli Hz./Mudurnu). Saha çalışmasında tespit ettiğimiz bu menkıbenin benzer bir varyantı Kars Kalesi'nin girişinde türbesi bulunan Celâl Baba hakkında anlatılmaktadır. İki menkıbe birbirine oldukça çok benzemektedir. Menkıbeye göre; Ermeni Harbî esnasında Celâl Baba, Kars Kalesi'nin kapı muhafızı olarak vazife alır. Ermeniler Karadağ istikâmetinden kalabalık bir ordu hâlinde kaleye taarruza geçerler. Celâl Baba da saatlerce çarpışır. Sonunda biri Ermeni, bunun arkasından gelerek başını gövdesinden ayırır. Başının yere düştüğünü anlayan Celâl Baba hemen onu koltuğunun altına alır ve düşmanla döğüşmeye devam eder. Bu durumu gören düşman kaçmaya devam eder. Bu durumu gören düşman kaçmaya başlar, şehre hâkim olamadan çekilip giderler (Sakaoğlu, 2011: 251-252).

Çalışma sahamızda derlediğimiz bir diğer menkıbe ise Muhab Dede hakkında anlatılmaktadır. Menkıbeye göre; Cenevizliler Müslümanları yenmek için ellerinden geleni

yapmaktaymış. Bir gün savaş esnasında Muhap Dede, tek başına yalın kılıç yürümüş düşmanın üstüne. Hepsini tek tek öldürürken kendi de bir kılıç darbesi yemiş, başı gövdesinden ayrılmış, kesik başını koltuğunun altına alarak savaşıma devam etmiş. Cenevizliler korku içinde donakalmışlar. Düşmanı kovalarken diğer Müslümanlar Muhap Dede'yi görmüş, Muhap Dede o anda yere yıkılmış ve ruhunu teslim etmiş. Mezarı da düştüğü yere kazılmış (Muhap Dede Türbesi/Gölyaka).

2.1.6.2. Bedeni Çürümeme

Evliyaların olağanüstü özelliklerinden bir tanesi de öldükten sonra cesetlerinin bozulmamasıdır. Bu durum bazen yol çalışması sırasında tesadüfen ortaya çıkmış ya da başka bir sebepten dolayı velinin mezarının nakledilmesi sırasında cesedin bozulmadığı, vücudunda hiçbir tahribat olmadığı, aynı şekilde kaldığı görülmüştür. Bazen de meraktan açılan bir mezarda, velinin bedeninin bozulmadığı olduğu gibi durduğuna şahit olunmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de Bakara suresinde geçen “*Onlar diridirler*” (Bakara 2/154) ifadesi Allah yolunda savaşların ölümsüz olduğuna işaret etmektedir. İşte bundan dolayıdır ki halk nezdinde evliyaların bedenlerinin Allah tarafından korunduğuna inanılmaktadır.

Bolu ve Düzce yöresindeki türbelerde de bu keramet motifi kendine yer bulmuştur. Menkıbeye göre; 1960'lı yıllarda yapılan yol çalışmasında iş makineleri metfunun mezarının bulunduğu yerde hareket etmeyip bozulmuş, bu durum uzun bir müddet devam etmiş. Daha sonra iş makinelerinin bozulduğu yeri kazdıklarında Somuncu Baba'nın mezarına ulaşmışlar. Mezarı açtıklarında Somuncu Baba'nın bedeninin ilk günkü gibi olduğunu görmüşler (Somuncu Baba/Bolu-Merkez).

Eskici Baba'nın türbesi vefatından uzun yıllar sonra tesadüfen bulunmuştur. Mezarı yapan ustalar kabri açtıklarında cesedin bozulmadan durduğuna şahit olmuşlardır (Eskici Baba/Bolu-Merkez).

Yıllar sonra Şeyh Aslahaddin'in kabrinin bulunduğu yere bir cami yapılmak istenmiş. Caminin yapımı sırasında mezar açıldığında savaş sırasında vücudunda düşman oklarının girdiği yer olduğu gibi durduğu ve bedeninin bozulmadığına şahit olunmuş (Şeyh Aslahaddin Türbesi/Bolu-Merkez).

2.1.6.3. Öldükten Sonra Varlığını Gösterme

Yaşamları boyunca çeşitli olağanüstü özellikler gösteren veliler, öldükten sonra da bu olağanüstü güçlerinin devam edeceği inancı halk içinde oldukça yaygındır. Halk velinin türbesinde saygısızlık yapılmaması gerektiğine ve saygı çerçevesinde davranılması gerektiğine inanır. Eğer bunlar yapılmazsa velinin cezalandıracağı inancı vardır. Bu başlık

altında rüya neticesinde, kişilerle konuşarak, mezarının yerini göstererek, mezarına ışık belirmesiyle ve türbeden ses duyulması neticesinde varlığını gösterme gibi keramet motiflerini ele aldık.

2.1.6.3.1. Kişilerle Konuşarak Varlığını Belli Etme

Veliler öldükten sonra çeşitli sebeplerle varlığını belli eder. Bu sebepler arasında bazen kişileri uyarmak için bizzat karşılırlarına çıkarak varlıklarını belli ederler, bazen de insanlardan kendilerine abdest aldırılmalarını ister. Araştırmamızı yaptığımız bölgelerde veliler nadir de olsa mezarlarına saygısızlık yapanları uyarmak için karşılırlarına çıkarlar.

Türbe inşasında çalışan ustalar edebe uymayan bir şekilde ayaklarını uzatarak oturmuşlar. Yine bir defasında kabri yanında böyle ayaklarını uzatıp oturdukları sırada, Safi Efendi'nin ruhaniyeti kendi suretinde gözükererek ayaklarını uzatıp oturanlara tebessüm edip aralarından İbrahim adındaki kimseye; *“İbrâhim Bey! Artık sen büyüdüñ bizi tanımaz oldun.”* demiş. Hemen yerinden fırlayan İbrahim Efendi; *“Aman efendim ben kimim ki sizi saymayayım.”* diyerek ağlamış (Safi Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

Aksaray'dan gelen bir ziyaretçi Ankara Kahramankazan'a uğrayıp bir araba alır. Arabasıyla Bolu'ya gelirken yol kenarında bir zatı görür ve arabasına alır. Zat, Bolu'ya gelince arabanın sahibine; *“Sen şurada bekle ben abdest alacağım.”* der (Tokad-î Hayrettin/Bolu-Merkez).

Düzce'den gelen ve akli dengesi bozuk olan 18-20 yaşlarında bir gelin türbenin içine girerek şarkı söylemeye başlar. Bunun üzerine gelin organla türbenin duvarına bağlanır. Sabaha kadar gelin türbenin avlusunda kalır. Halk sabah namazına camiye gelince gelini türbenin dışında bulur. Geline ne olduğunu sorduklarında, *“Şeyh Hazretleri yanıma gelip beni çözdü, benimle sohbet etti.”* der (Ümmî Kemal Türbesi/Bolu-Merkez).

Kırklar Hazretleri yöre halkından ihtiyaç sahibi olan kişilerin evlerine giderek onlara çeşitli yardımlarda bulunmuş ve onlarla sohbet edermiş (Kırklar Türbesi/Dörtdivan).

Kaynak şahsımızın babaannesi, Secamehmet Dede Türbesi'nin olduğu yerde her sabah namaz esnasında koyunlarını sularken yaşlı birinin *“Deli kız! koyunları bana ver.”* dediğini duyar. Ancak koyunlarını vermez. Kendisinin kim olduğunu sorunca o zat ortadan kaybolur (Secamehmet Dede Türbesi/Dörtdivan).

Osmanlı dönemindeki bir savaşta düşman birliklerince sarılan bir grup Türk askeri esir düşmek üzereyken aniden yetişen yağız atlı, mert bir yiğit düşman çemberini yararak askerlerimizi kurtarmış. Askerlerin beyi yiğide kim ve nereli olduğunu sormuş, o da adının Karaarslan olduğunu ve Mudurnu'dan geldiğini söylemiş. Bey, kendisini nasıl bulabileceğini sorduğunda Karaarslan, kendisini herkesin tanıdığını söylemiş. Savaş bittikten sonra bu Bey

Mudurnu'ya giderek Karaarslan'ı aramış, halk böyle birinin olmadığını, ancak yakınlarda asırlar öncesinden kalma bir Karaarslan türbesinin bulunduğundan söz etmiş (Karaaslan Veli Hz/Mudurnu).

Kore Savaşı sırasında Türk askerleri zor duruma düşerler. Bunun üzerine bir Mehmetçiğin yanına bir zat gelir. Bu zat Mehmetçiğe “Korkma yavrum kazanacaksınız.” der. Asker kim olduğunu sorar, “Ben Karaaslan'ım, Mudurnuluyum beni herkes tanır.” der. Savaştan sonra asker Mudurnu'ya giderek Mudurnu'da böyle birinin asırlar önce öldüğüne şahit olur (Karaaslan Veli Hz/Mudurnu).

Çanakkale Savaşında bir asker tüm arkadaşlarını kaybeder. Yalnız başına üç gün aç, susuz kalır. Türk birlikleri ile arasındaki yerler düşmanın eline geçmiştir. Ne yapacağını bilemez. Çaresizlik içinde bir siperde beklerken yanına iri yarı bir yiğit gelir. “Burada tek başına ne yapıyorsun?” diye sorar. Asker, arkadaşlarını kaybettiğini, yalnız başına kaldığını, düşmana esir olmamak için saklandığını söyler. O da “Haydi! Ben seni arkadaşlarının bulunduğu yere geçireyim.” der ve birlikte düşman hatlarının içinden geçerek karşı tarafa ulaşırlar. Asker bu yiğide nereli olduğunu sorar. O da “Bana Karaaslan derler, Mudurnuluyum” der. Savaştan sonra bu asker, kendisini kurtaran bu yiğidi ziyaret etmek için Mudurnu'ya gelir. Ancak böyle birinin yıllar önce öldüğünü anlar (Karaaslan Veli Hz/Mudurnu).

Türbe Tepe'de evi bulunan bir köylü Ali Baba'nın türbesinden dolayı her akşam evine giderken oldukça korkarmış ve eve gitmeyip gün ağarana kadar ilçede kalmış. Yine bir gün tam eve gidecekken Ali Baba karşısına çıkmış ve “Korkma, evine git!” demiş (Ali Baba Türbesi/Kaynaşlı).

2.1.6.3.2. Işık İnmesi Sonucunda Varlığını Gösterme

Velinin ölümünden sonra ortaya çıkan keramet motiflerinden bir tanesi de mezarına veya kabrinin bilinmediği yere nur/ışık inmesi sonucu varlığını belli etme motifidir. Araştırmamız neticesinde bu motif çok sık rastlanan motiflerden biri değildir.

Ali Baba'nın varlığına inanmayan hoca (kaynak şahsın babası) teravih için camiye giderken Ali Baba'nın mezarından nur (ışık) çıktığını görür (Ali Baba Türbesi/Kaynaşlı).

Halk tarafından çok itibar görmeyen türbeye, cuma geceleri gökyüzünden beyaz bir ışığın indiği belirtilmektedir (Tavşan Dede Türbesi/Akçakoca).

Yeri tam olarak bilinmeyen türbeye geceleri beyaz bir ışığın mezarın üzerine inmesi üzerine buranın bir veli mezarı olduğuna kanaat getiren halk burayı türbe yapar (Koç Baba Türbesi/Akçakoca).

Bir gün kaynak şahsımız sabah namazını kılmak için camiye gelir. Abdestini alıp caminin içerisine girer. O sırada türbenin olduğu yerden birtakım sesler duyar. Sesler o kadar şiddetlidir ki caminin yıkılacağını zanneder. O sırada türbeden yeşil bir ışığın göğe yükseldiğini ve ilçenin çıkışına doğru gittiğini görür (Secamehmet Dede Türbesi/Dörtdivan).

Kaynak şahsımızdan aldığımız bilgilere göre; Peygamberin doğum gecesinde (Mevlit Kandili) kaynak şahsımızın evinde elektrik kesilmiş. Türbenin ışığı da kendi evinden giden elektrikle sağlandığından böyle kutsal bir gecede elektriklerin kesilmesine üzülmüş ve erkenden uyumuş. Gece, karısı tarafından uyandırılıp da türbeye baktığı zaman gördüklerine inanmamış; çünkü kendi evlerinde elektrik olmadığı hâlde türbede ışıklar yanmaktaymış (Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi/Çilimli).

Akçakoca'da bulunan Ahmet Dede Türbesine kutsal gecelerde nur düştüğü ifade edilmektedir. Bu durum kaynak şahıslarımız tarafından şu şekilde anlatılmaktadır: “Oraya yukardan aşağıya bir ip gibi böle beyaz bişey indiğini babam ve dedem her zaman söylerler. Türbeye, beyaz bi ışık şavkıdı, gök çakar ya, kesilmeden böle direk gibi indiğini gördük.” (Eskici Ahmet Dede Türbesi/Akçakoca).

2.1.6.3.3. Mezarında Saygısız Davrananlara Kendini Gösterip Cezalandırma

Anadolu'nun hemen hemen her bölgesinde oldukça sık rastlanan bir keramet motifidir. Yaşamı boyunca saygı duyulan velilere ölümünden sonra da büyük saygı duyulur. Ziyarete gelenler türbe çevresinde gürültü yapmaz, türbe etrafında bulunan ağaçları kesmez, çiçekleri koparmaz. Zira hayattayken keramet sahibi olan velinin ölümünden sonra da bu kerametlerine devam ettiği düşüncesi itibar görmektedir. Bununla birlikte eğer bir kişi yapılmaması gereken bir davranışta bulunursa veli tarafından cezalandırılacağına inanılmaktadır. Saygısızlığa maruz kalan veli, kimi zaman saygısızlığı yapanın bizzat karşısına çıkarak cezalandırırken kimi zaman saygısızlık yapanın rüyasına girerek uyarır kimi zaman da hastalık musallat ederek cezalandırır.

Koç Baba Türbesi'nin bulunduğu yerle ilgili çeşitli define söylentileri ortaya çıkar. Bunun üzerine defineciler burayı kazar. Definecilerin türbeyi kazmaları esnasında yerin altından titreme gelir ve defineciler türbeden bir hayli uzakta uyanır (Koç Baba Türbesi/Akçakoca).

Türbe içinde define olduğuna inanan bir zat türbe içinde kazı yapmaya başlar. Türbeye kazmayı vurur vurmaz iki gözü birden kör olur (Sarıçökek Türbesi/Kaynaşlı).

Düzce'nin Yığılca ilçesinde bulunan türbede, türbe eşyaları hırsızlar tarafından çalınmış. Ancak halk ertesi gün türbe eşyalarının tekrar geri geldiğini görmüş, bu olaydan sonra hırsızlar da hastalanarak ölmüşler (Şih İsmail Türbesi/Yığılca).

II. Dünya savaşı sırasında türbe, devlet tarafından kapatılmak istenmiş ve kapısı sağlam tahtalarla çivilenmiş; ancak kısa süre içerisinde bu tahtalar kendiliğinden sökülmeğe başlamış. Defalarca türbe kapısı tahtalarla çakılmışsa da aynı şekilde tahtalar kendiliğinden sökülmüş (Babahızır Türbesi/Mengen).

Sabah namazından önce camiye bir hırsız girmiş ve götürmek için camideki tüm halı ve kilimleri üst üste yığmış; ancak daha sonra hırsız öyle bir uyku tutmuş ki oracıkta uyuyakalmış. Sabah namazı için hoca ve cemaat gelince hırsız uyandırmışlar. Hırsız, buraya halı ve kilimleri çalmak için geldiğini; ancak uyuyakaldığını ve hâlen uykusunun olduğunu söylemiş (Babahızır Türbesi/Mengen).

Menkıbeye göre iki bayan ziyaretçi, kısmetlerinin açılması için türbeye dua etmeye gelmişler. Ancak gelen bu ziyaretçilerin açık saçık giyinmelerinden dolayı türbeye girmelerinin doğru olmadığı türbedar tarafından söylenmiş ve içeri alınmamışlar. Bunun üzerine bayanlar hiç değilse kapıdan bakarak dua etmek istemişler. Kapıdan bakmışlar; ancak türbedarın söylediklerine pek inanmamışlar ve türbedarın peşinden içeriye girmişler. Girmeleriyle beraber türbe kapısının “manevi yönden” (ifade kaynak kişiye aittir) çarpması ve menteşelerinin yerinden sökülmesi bir olmuş. Ayrıca türbedeki kapı kacak sanki bayanları giyiminden dolayı uyarmak istemiş gibi “manevi yönden” çevreye saçılmış. Ne yapacaklarını şaşırان bayanlar kendilerini dışarıya atmışlar (Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi/Çilimli).

2.1.6.3.4. Rüyada Varlığını Gösterme

İnsanoğlunun var olduğu günden beri rüya ilgisini çekmektedir. Bunun üzerine farklı kültürlerde güçlü düşünürler araştırmalar yapmıştır. Doğuda İbn Haldun, İbn Arabî, Gazalî; Batı'da ise Freud gibi isimler yetişmiştir. Türklerin İslâmiyet'e geçişleri ile birlikte rüyaya kattıkları anlamlar da değişmiştir. Özellikle Kur'an ve Hadislerde geniş yer bulması ile rüya, Türk kültür hayatında edebiyattan sanata, şiirden inanışa her alanda kendisine rastladığımız bir motif olmuştur (Kartal, 2014: 409).

Şamanlığa giriş merasimleri milletimizin kollektif şuuru altında muhafaza edilmiş, ozan-baksı edebiyat geleneğinin Osmanlı hayat şartları ve kültürü İslâmiyet içinde Âşık Edebiyatı geleneğine dönüşmesi sırasında rüya şeklinde ortaya çıkmıştır. İslâmiyet'in rüyalara ve özellikle kutsal kişilerin görüldüğü rüyalara verdiği değer tesiri ile bu rüyalar ve bu rüyaları gören kişiler toplum tarafından takdirle karşılanmıştır (Günay, 1990: 4).

Rüya motifi halk anlatılarında oldukça sık kullanılan motiflerden biridir. İnceleme yaptığımız türbelerde veliler rüya yoluyla kişilere ulaşarak uyarı, teşekkür etme, ceza verme, mezarlarını gösterme gibi sebeplerle kişilerin karşısına çıkarlar.

Mudurnu'da çarşı kenarında bulunan ırmakta halk çamaşırlarını yıkarmış. Bir gün kadınlar çamaşır yıkarken beyaz atlı bir zat kadınların karşısında durmuş. Atını ırmağın önündeki sekiye bağlayıp oturmuş. Irmağa giren kadınlar bu yabancıya, neden burada beklediğini ve kim olduğunu sormuşlar. Yabancı çok uzaklardan buraya, Karaaslan adındaki asker arkadaşını görmek için geldiğini söylemiş. Karaaslan'ın kendisine burayı tarif ederek ırmağın önüne gelip beklemesini ve kendisinin gelip onu bulacağını tembih ettiğini bu sebeple burada beklediğini anlatmış. Yol yorgunu yabancı ırmağın önündeki sekide uyuyakalmış ve rüyasında Karaaslan söz verdiği gibi asker arkadaşını ırmağın önünden alıp makamına getirmiş. Misafirine mükellef bir sofraya hazırlamış. İki eski arkadaş birlikte yiyip içmiş, uzun uzun söyleşip hasret gidermişler (Karaaslan Veli Hz./Mudurnu).

Hacı Bayram Veli'ye intisap için yola çıkan Akşemseddin Ankara'ya gelir ve Hacı Bayram Veli'yi sorar. Ahali de onu kapı kapı dolaşan para isteyen bir kişi olarak tanımlar. Bunun üzerine Akşemseddin bu durumdan rahatsız olarak ona intisap etmekten vazgeçer ve Halep'e gitmeye karar verir. Halep'e bir saatlik yol kaldığında uykuya dalar. Rüyasında boğazında bir zincir ve bu zinciri Hacı Bayram'ın tuttuğunu görür. Uyandıktan sonra geri dönerek Hacı Bayram Veli'ye intisap eder (Akşemseddin Türbesi/Göynük).

Hayrettin Tokadî'nin ölümünden sonra türbe içindeki küçük mescidin büyütülmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 1982 yılında yeni mescidin yapımında avluda bulunan ağacın kesilmesi gerekir. Ancak gece türbedarın rüyasına Tokadî gelerek ağacın kesilmemesini emreder. Bu olay üzerine ertesi gün türbedar ağacın kesilmeden mescidin büyütülmesini söyler (Tokadî Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez).

2.1.6.3.5. Türbeden Ses Duyulması Neticesinde Varlığını Gösterme

Bu başlık altında sadece bir motife rastladık.

Dörtdivan'da bulunan Secamehmet Dede Türbesinde sabah namazını kılmak için camiye gelen köylü tam namaza duracağı sırada türbenin olduğu yerden birtakım sesler duyar. Sesler o kadar şiddetlidir ki caminin yıkılacağını zanneder (Secamehmet Dede Türbesi/Dörtdivan).

2.2. Tabiat Varlıkları veya Eşyalar Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

2.2.1. Cansız Varlıkları Hareket Ettirme

Çok eski zamanlarda dünyanın hemen hemen her yerinde taş ve kayalara ibadet edildiği görülmüştür. Taş ve kayaların heybetli görülmesi insanı korkutması insanların bu varlıklara ibadet etmesini sağlamıştır. Bazen de kayalar ve taşlar kutsal görülmüş, onların yerlerinin değiştirilmesi ve parçalanmasının o millet üzerine uğursuzluk getirdiğine inanılmıştır.

Türklerin yaratılış destanlarında da dağ ve kayaların önemli bir yeri olduğu bazı kaya ve dağların kutlu sayıldıkları bilinmektedir. Kut Dağı efsanesinde; gökten inen nur yeryüzünde taşlaşarak Kutlu Dağı meydana getirir. Böğü Han'ın rüyasına giren bir ihtiyar bu kayaya saygı gösterdikleri sürece Oğuzların hâkimiyetinin devam edeceğini söyler. Bunu işiten Çinliler, Uygur kağanının oğluna kızlarını vermeyi, karşılığında da Kutlu Kaya'yı almayı planlarlar. Kağan bu teklifi kabul eder ve Çinliler, Kutlu Kaya'yı parçalayarak ülkelerine götürürler. Ülkede kıtlık başlar ve Uygurların başlarına felaketler gelir. Bunun sebebi olarak kayanın parçalanması görülür (İnan, 2013: 160).

Anadolu'nun pek çok bölgesinde taşlarla ve kayalarla ilgili inançları bugün de görmek mümkündür (Tanyu, 2007: 95). Bu inançlar İslam öncesi inanç motifleri arasında gösterilse de halk nazarında kuvvetli bir yer tutmasının ana sebebi olarak peygamberlerin göstermiş olduğu mucizelerle ilişkilidir.

Hazreti Âdem, Allah yolundan çıkan bir kabileyi ikna edebilmek için kabilenin ileri gelenlerinden birinin isteğini yerine getirir. Bir ağaca seslenir ve yerini değiştirmesini ister. Ağaç; köklerini topraktan çıkartır ve yürüyerek gösterilen yere gider ve köklerini oraya gömer (Dalkılıç, 2010: 73).

Babil ahalisinden birkaç kişi ağaçların gölgesinden çıkar ve ağaçların ayaklarına gelmesini ister. Nûh'un duası ile ağaçlar, o kişilerin olduğu yere gider. Sadece birkaç kişi iman eder, diğerleri Nûh Peygamber'le alay eder ve onu kovarlar (Dalkılıç, 2010: 200).

Tûr Dağı yerinden koparılır ve Tevrat'ı kabul etmeyen İsrâiloğulları'nın üzerine kaldırılır. İsrâiloğulları, tepelerinde bekleyen büyük tehlikenin tehdidi altında Hazreti Musa'nın Tevrat'la amel etme emrini kabul eder. Kabul edişleriyle dağ yerine oturtulur (Kazancı, 1997: 236-237).

Hız. Zekeriya, gölge arzuladığı zaman bir ağacın gölgesine gitmek yerine uzaktaki bir ağaca bakarak onu arzulaması yeter. Ağacı çağırır ve ağaç yürüyerek ona gelir (Kaplan, 1997: 30-31).

Yukarıda peygamberlerin mucizelerinden verdiğimiz örnekler halk için oldukça muteberdir. Dolayısıyla bu keramet motifinin zamanla evliyalara kaydığı ve bu kerameti gösteren velinin halk arasında oldukça değer gördüğü görülmüştür.

Anadolu sahasında bu motif Tezkiretü'l-Evliya'da, Menâkıbu'l-Arifin, Keramât-ı Ahi Evran, Menâkıbu'l-Kudsiyye, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli ve Vilâyetnâme-i Otman Baba'da bulunmaktadır (Ocak, 2015:109-125).

Çalışmamızı yaptığımız Bolu ve Düzce illerinde cansız varlıkları hareket ettirme motifine tek bir türbede rastladık.

Bolu'nun Gerede ilçesindeki Yukarı Tekke Türbesinde yatmakta olan Geredeli Abdullah Efendi'nin isteği üzerine etrafında bulunan taşlar hareket ederek ona şahitlik eder (Geredeli Abdullah Efendi Türbesi/Gerede).

Çalışma bölgemizde derlediğimiz menkıbeye benzer bir menkıbe Abdal Musa hakkında anlatılmaktadır. Menkıbeye göre Abdal Musa Teke Beyi'nin yaktırdığı ateşe girerken kedisiyle beraber taşlarında ateşe girmesi Abdal Musa'nın bir kerameti olarak yorumlanmaktadır (Güzel, 1999: 118).

Anadolu coğrafyasında veliler cansız varlıklar üzerinde gösterdikleri kerametler sadece taşlarla sınırlı değildir. Kastamonu velilerinden Şey Şaban-ı Veli'nin ağaçlara söz geçirmesi ve onları hareket ettirmesi (Yılmaztürk, 2001: 241), İbrahim Bin Ethem'in dağları hareket ettirmesi (Bursalı, 1996: 113) gibi örnekler sayıca oldukça fazladır. Bu menkıbelerin kökenini yukarıda da bahsettiğimiz gibi peygamber kıssalarında aramak doğru olacaktır.

2.2.2. Tabiat Kuvvetlerini ve Olayları İsteddiği Gibi Yönetme

Eski Türk geleneklerinde ata, şaman, kam gibi toplum nazarında ayrı bir yeri olan kimselerin kar, yağmur, sel, fırtına, şimşek vb. tabiat kuvvetlerine karşı bir üstünlük kurabildiklerine ve onları istedikleri gibi yönlendirdiklerine inanılırdı. Hunlar bu kudretlerini savaş esnasında düşmana karşı kullanarak onları perişan ediyorlardı. V. yüzyılda Cücenler'e karşı tabiat güçlerini kullanan kişiler sayesinde kendilerini korumuşlardır (Ocak, 2015: 163).

Kamlar ve şamanlar yukarıda bahsettiğimiz güçleri ellerindeki *yada* taşlarından almaktaydı. Kamlar ve yadacılar elindeki bu taş sayesinde istedikleri zaman kar, yağmur, dolu yağdırır; fırtına çıkarabilirlerdi. Kaşgarlı Mahmut yaptığı açıklamada şunları söyler: “Bir tür kamlıktır (kâhinlik). Belli başlı taşlarla (yada taşı ile) yapılır. Böylelikle yağmur ve kar yağdırılır; rüzgâr estirilir. Bu, Türkler arasında tanınmış bir şeydir. Ben bunu Yağma ülkesinde gözümle gördüm. Orada bir yangın olmuştu, mevsim yaz idi; bu suretle kar yağdırıldı ve Ulu Tanrı'nın izniyle yangın söndürüldü.” (Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi II,

2013: 3). Altay Türk masallarında Kara-Atlı Han adlı bir bahadırın olağanüstü bir şekilde çocuğu olur. Bu çocuğun, kar yağdırma ve rüzgâr estirebilme gücünden bahsedilmektedir. Yiğit, bir nara atmasıyla kar yağdırabilmektedir. Ayrıca sıcak ve kara rüzgârlar estirebilmektedir. Sıcak rüzgârların bu bahadıra güç verdiğine, kara rüzgârların ise düşmanları helak edeceğine inanılmaktadır (Ögel, 2014a: 341).

Bu keramet motifi İslamiyet’le birlikte peygamberlerin mucizeleri arasında da gösterilmeye başlanmıştır. Ocak’a göre Bektaşî menakıbnâmelerinde sık rastlanan bir motiftir. Araştırmacılar her ne kadar Şamanizm kökenli bir motif olduğunu belirtse de araştırmamız neticesinde; Kur’an, Kitabı Mukaddes kaynaklı dinî efsanelerde de kullanılmıştır.

Hız. Muhammed’in tabiat kuvvetlerini istediği gibi yönettiğine dair Kur’an-ı Kerim’de bazı ayetler bulunmaktadır. Kureyş kabilesinden bazıları mehtaplı bir gecede peygamberimizden mucize isterler. O da parmağını aya uzatınca ay iki parça olur. Hız. Muhammed’in ayı parçalama mucizesi Kur’an’da şu şekildedir:

“Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı. Kâfirler bir mucize görünce yüz çevirirler ve: ‘Bu devam ede gelen bir büyüdür.’ derler.” (Kamer, 54/1-2)

Hız. Süleyman da Kur’an’a göre rüzgara hükmedebiliyor. Bu mucize iki yerde geçer: “Süleymân’ın emrine de kasırga (gibi esen) rüzgârı verdik; onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere doğru eserdi. Biz her şeyi biliriz.” (el-Enbiyâ, 81)

“Sabah gidişi bir aylık mesâfe, akşam dönüşü yine bir aylık mesâfe olan rüzgârı da Süleymân’a (O’nun emrine) verdik ve O’nun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı, O’nun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa, ona alevli azâbı tattırırdık.” (Sebe / 12)

Tabiat kuvvetlerine hükmetme sadece Hız. Muhammed’e özgü bir mucize olarak görülmemelidir. Diğer peygamberlerinde benzer kerametlerinin olduğu kıssalarında işlenmiştir. Buna göre; Hız. Hûd, Âd kavmini Allah’a ibadet etmeye çağırır. Bunun için de onların istediği bazı mucizeleri gösterir. Kavmi helak edecek bir rüzgârın yönünün değiştirir. Koyunların yününü ibrişim hâle getirir. Kuraklık sonucunda tarlaların taşlaşan yüzeyini toprağa dönüştürür (Kaplan, 2004: 52-56). Diğer bir kıssa ise Yahya Peygamber hakkında anlatılmaktadır. Bir gün Yahya Peygamberin yolu iman etmemiş bir köyden geçer. Onlara kendisinin peygamber olduğunu ve iman etmelerini söyler. Onlar da gündüz vakti yıldızları göstermesini isterler. Hız. Yahyan’ın parmağını uzattığı gökyüzünde, güneşe rağmen yıldızlar belirir (Dalkılıç Gültekin, 2010: 228). Hız. Lut ise kavmi istediği için Allah’ın izni ile gökte hiç bulut yokken yağmur yağdırmıştır (Dalkılıç Gültekin, 2010: 132).

Tabiat kuvvetlerini yönetmek olağanüstü bir özelliktir. İlkel dinlerde bu özellik yerel dinlere liderlik eden kimselere verilmiştir. Semavi dinlerle birlikte peygamberlere atfedilmiştir. Daha sonra da velilerin bu olağanüstü özelliği bünyelerinde barındırdığına inanılmıştır. Nitekim hem çalışma bölgemizde hem de diğer coğrafyalarda yaşamış birçok velinin menkıbesinde bu motife rastlanmıştır.

2.2.2.1. Kar, Dolu ve Yağmuru Durdurma; Rüzgâr ve Fırtınayı Dindirme

Çalışmamızı yaptığımız bölgelerde bu motif özelinde rastladığımız örneklerde veli sel yüzünden ya da taşan nehirler altında kalmak üzere olan şahısları seli, yağmuru durdurarak kurtarır. Bazen de denizde fırtınaya yakalanan gemileri kurtarır, çok yağan yağmuru durdurur.

Mustafa Safî Yüzbaşı İbrahim Efendi'ye; “Yolculuğunuz sırasında sıkıntıya düşerseniz bizi hatırlayınız. Selâmetle memleketinize ulaşacaksınız.” demiş. Yüzbaşı İbrahim Ağa bir gemiye binip yola çıkmış. Denizde bir müddet yol aldıktan sonra fırtına, bindiği gemiyi batırmaya yüz tutmuş. Yüzbaşı İbrahim Ağa suyun dibine doğru batarken Mustafa Safî Efendi'nin kendisine söylediği sözü hatırlayıp Allah-ü Teâla'nın izniyle Mustafa Safî Efendi'nin ruhaniyetinden yardım istemiş. O anda Mustafa Safî Efendi gözükmek onu elinden tutmuş ve sudan çıkarmış. Dalgalı deniz o anda durgunlaşmış. Sonra da “Suyun üzerinde bağdaş kur otur! Korkma, bir gemi gelip seni kurtaracak!” diye buyurmuş (Safî Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

Hava değişti denizin dalgaları coşmaya başladı. Sonunda gemi battı. Sinan boğulmak üzereyken babası aniden gözükmek fırtınayı dindirip onu boğulmaktan kurtardı ve gözden kayboldu (Ümmî Kemal Türbesi/Bolu-Merkez).

Bolu ve Düzce illerinde derlediğimiz menkıbelerde veliler denizde çıkan fırtınayı durdurarak müritlerini boğulmaktan kurtarmıştır. Ancak bu motife genel itibarıyla baktığımızda veliler genel olarak bir yörede meydana gelen veya gelecek olan seli önleyerek keramet göstermişlerdir. Nitekim Aksaray'da Hallacı Mansur (Peker, 2015: 194-195), Konya'da Pîr Âbî Sultan (Önder, 1966, 92) vb. veliler halka zarar verecek seli keramet göstererek engellemişlerdir.

2.2.3. Bir Maddeyi Yoktan Var Etme

Veli yardım amaçlı ihtiyaç sahiplerine, kendisine arzu ve talepte bulunanlara bir şeyi yoktan var edebilir. Fakirlere yoktan altın ve gümüş çıkartıp dağıtır.

Araştırmamızı yaparken yaptığımız ön araştırmada bu motife rastladığımız menakıbnameler şu şekildedir: Tezkiretü'l-Evliya'da, Menâkıb-ı Hacım Sultan'da, Menâkıb-ı İbrahim-i Gülşeni, Menâkıb-ı Kemal-i Ümmî ve Menâkıb-ı Mahmud Paşa'da bulunmaktadır

(Ocak, 2016: 109-125). İsmi saydığımız bu eserler geniş hacimli eserlerdir. Dolayısıyla birden fazla keramet motifini bünyelerinde barındırmaktadır.

Anadolu coğrafyasında hemen hemen her şehrin her ilçenin hatta her köyün bir velisi bulunmaktadır. Yukarıda zikrettiğimiz eserlerdeki bazı keramet motifleri bu velilerin menkıbelerine de yansımıştır. Örneğin; Afyonkarahisar velilerinden Mehmet Dede yolculuk esnasında dervişlerine yoktan yiyecek var etmesi (Özçelik, 1995: 234), Mardin'in Kayaüstü köyünde yaşamış olan yoksul Şeyh Abdurrahman'ın da aynı kerameti göstermesi (Sancak, 2008: 72) bu keramet motifinin oldukça sık kullanıldığının kanıtıdır.

Bolu ve Düzce illerinde bu motifle ilgili tespitlerimiz şunlardır:

Bolevî'ye gelen bir müridi; “Efendim yiyecek bir şeyimiz kalmadı.” der. Bolevî; “Seccademi kaldır altındakini al” der. Mürit, seccadeyi kaldırıp para dolu keseyi alır (Safi Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

Olay Hacı Bayram Veli'nin alacaklısı ile borcu ödeyecek olan Akşemseddin arasında geçmektedir. Rivayete göre; Hacı Bayram Veli otuz bin akçe olan borcunu ödemesi için Akşemseddin'e vasiyet bırakır. Akşemseddin yirmi dokuz bin akçelik borcu öder. Ancak geriye bin akçe kalır. Alacaklı Akşemseddin'e gelerek bin akçenin hepsini ister. Akşemseddin birkaç gün müsaade ister. Ancak alacaklı sert bir şekilde bir dakika bile beklemeyeceğini bildirir. Bu söz üzerine oldukça üzülen Akşemseddin, alacaklıyı içeri çağırır. Alacaklıyı evin önündeki bahçeye sokar ve “Bin akçeyi al. Fazlasını alma!” der. Alacaklı olayı şöyle anlatır: “Bahçeye girdim. Bahçenin içinde yassı yapraklı bir ot vardı. Her yaprağın üzerinde bir akçe vardı. O otta o kadar çok yaprak vardı ki sayısını ancak Allah bilir. Onun yapraklarından bin akçeyi topladım. Fakat yaprakların üzerinde bir akçenin bile eksilmemiş olduğunu gördüm (Akşemseddin Türbesi/Göynük).

Kaynak şahsımızın dedesinden aldığı bilgilere göre; dedesi her sabah su dolu ibriği türbenin içine bırakıp akşam boş olarak ibriği geri almış. Dedesi bu durumu Köse İsmail abdest alıyor diye açıklamış. Yine türbenin içine kirli kıyafetleriyle giren bir çiftçi ak pak geri çıkmış. Bir başka anlatıda ise türbe eşyaları hırsızlar tarafından çalınmış. Ancak halk ertesi gün türbe eşyalarının tekrar geri geldiğini görmüş (Şih İsmail Türbesi/Yığılca).

Beyazıt, Ankara'ya Timurlenk'le savaşmaya giderken Karaköy'ün güneybatısında bulunan Basant köyünde on gün konaklamış. Havanın çok sıcak olduğunu gören Yıldırım Beyazıt vezirine: “Bir soğuk ayran olsa içerdik” demiş. Padişah bunu söyler söylemez Şeyh Muslahaddin elindeki bir tas ayranı padişaha uzatınca padişah çok şaşırılmış ve ona kim olduğunu, nereli olduğunu sormuş. O da Karaköy'de oturduğunu ve isminin Şeyh Muslahaddin olduğunu söylemiş (Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi/Çilimli).

Tanrısal bir mucize olan bir şeyi yoktan var etme özelliği velilerin olağanüstü özelliklerini kanıtlar niteliktedir. Ancak veliler bu kerametlerini her zaman kullanmamış darda kaldıklarında kullanmışlardır.

2.2.4. Yerden, Taş veya Kayadan Su Fıskırtma

Türklerde yer-su kültürünün en önemli bir parçalarında biri sudur. Türk din tarihi içerisinde su, karşımıza her şeyden önce safiyet ve temizlik sembolü olarak çıkmaktadır. Geleneksel Türk kültüründe suyu kutsal kabul eden Türkler, bu suların birer “ıyesi” yani ruhu olduğuna inanırlardı. Bu su ruhuna Yakutlar “ü içite” veya “ukulan toyun”, Buryatlar “uhun ecen”, Karagas Türkleri ise “sug ezi” adını vermektedir. Türkler bu su ruhlarına saygı gösterir ve onları memnun etmek için henüz buzağılamış bir inek kurban eder, saçı olarak ise içki sunarlardı (Kalafat, 1995: 2).

Su kültü temelinde şekillenen inanışlar, İslamiyet’in kabulünden sonra dinî bir görünüm alarak toplum hayatında yaşamaya devam etmiştir. İslami bir kimliğe bürünen su merkezli inanışlara bu kimlik adeta dinî bir dokunulmazlık sağlamış ve bu sayede su, diğer Müslüman milletlerde görülmeyen bir şekilde Türklerde kutsal sayılmaya devam etmiştir (Peker, 2015: 192).

Velilerin yerden, taştan veya kayadan su çıkarma kerametleri, Türk edebiyatının İslami döneme ait ilk eserlerinde mevcuttur. Bu eserlerden Saltukname’de, Sarı Saltuk pek çok yerden şifalı su çıkararak keramet göstermektedir. Kerametleri susuz kaldığı bir yerde esasını yere vurarak susuzluğu gidermede, yine esasını yere vurarak yerden çıkan su sayesinde yöre halkının Müslüman olmasını sağlamada etkili olmuştur. Bu kerametler onun veliliğini pekiştirip halkın Müslüman olmasını sağladığı gibi, suyun çıktığı yerleri kutsallaştırarak ziyaret yeri hâline gelmesini ve yeni fethedilen bölgelerin bu sayede vatan hâline gelmesini sağlamıştır (Kumartaşlıoğlu, 2016: 121)

Kaynağını Kur’an, kutsal kitap ve hadis kaynaklı peygamber kıssalarından alan yerden su çıkarma motifli efsaneler, Türk kültüründe suya yüklenen anlamlarla alakalı olarak, eski Türk kültüründeki tabiat kültüne ait inanışların izlerini taşımaktadır. İslam’ın benimsenmesinden sonra eski Türk kültürüne ait inanışlar dönüşmüş, başka bir ifade ile yeni inanışlar ile bütünleşerek yeni sosyokültürel ortama uyum sağlamıştır. Bu efsanelerdeki tabiat kültüne bağlı unsurlar, İslam dini ve tasavvufun da etkisiyle veli kültü ile bütünleşmiştir (Kumartaşlıoğlu, 2016: 132).

Türk kültürü içinde pınarların oluşumu ya da yerden su çıkarma ile ilgili efsaneler, özellikle İslamiyet’in kabulünden sonra çoğunlukla velilerin keramet göstermesi şeklinde

olmaktadır. İnsanların susuzluktan çaresiz kaldığı durumlarda veli, keramet göstererek su çıkarır. Bu kerameti peygamberlerde de görebilmek mümkündür. Hz. Muhammed'in bu şekilde mucizeleri rivayet olunur. Hz. Muhammed bir keresinde savaş sırasında okunu yere saplar ve çıkan suyla yanındakilerin susuzluğunu giderir (Göde, 2010: 113).

Kur'an-ı Kerim'de yerden su fışkırtmayla ilgili çeşitli ayetler bulunmaktadır. Bu ayetlerde geçen mucize motifleri Hz. Musa ve Hz. Eyüp' e atfedilmiştir.

“Hani, Mûsâ kavmi için su dilemişti. Biz de”Asanı kayaya vur” demiştik, böylece kayadan on iki pınar fışkırmış, her boy kendi su alacağı pınarı bilmişti. “Allah’ın rızkından yiye, için. Yalnız, yeryüzünde bozgunculuk yaparak fesat çıkarmayın” demiştik.” (Bakara/60)

“Biz, İsrailoğullarını oymaklar hâlinde on iki kabileye ayırdık. Kavmi kendisinden su isteyince, Musa’ya; ‘Asanı taşa vur!’ diye vahyettik. Derhal ondan on iki pınar fışkırdı. Her kabile içeceği yeri belirledi.” (Â’raf /60)

Hz. Eyüp, öyle dertlerin sahibi olmuştu ki; vücudunun dış tarafında yara olmadık hiçbir yeri kalmamıştı. Karnı, bağırsakları, ciğerleri, bütün vücudunun iç organları da hastaydı. Allahû Tealâ bunun üzerine diyor ki: “Ayağımı yere vur. İşte sana su.” Hz. Eyüp, su ile yıkıyor. Dışındaki bütün yaralar bir anda iyileşiyor. O sudan içiyor ve içindeki bütün organlar da iyileşiyor. (Sad/42)

Bu Kur'an-ı Kerim kaynaklı olan bu mucize motifine Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî, Menâkıb-ı Hacı Sultan, Vilâyetnâme-i Abdal Musa, Menâkıb-ı Kaygusuz Baba, Vilâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan, Vilâyetnâme-i Sultan Şucâuddîn, Menâkıb-ı Eşrefzâde ve Türk destani mahsulleri olan Tezkire-i Satuk Buğra Han, Kitab-ı Dede Korkut, Ebumüslimnâme, Battalnâme ve Saltıknâme’de rastlamaktayız (Ocak, 2016: 109-125).

Yerden, taş veya kayadan su çıkarma motifi veliler tarafından çeşitli yöntemlerle yapılmıştır. Veliler bazen asayla veya mızrakla, bazen de vücut uzuvlarını kullanarak yerden su fışkırtmışlardır. Bu örneklerle Anadolu’nun her coğrafyasında rastlamak mümkündür.

Manisa/Demirci’de Kayapınarı olarak bilinen suyun oluşumu Hz. Ali’nin gösterdiği keramete dayandırılmaktadır. Hz. Ali kâfirlerle savaşırken susar. Hz. Ali bunun üzerine kılıcını taşa çalınca üç yerden su fışkırır (Alpaslan, 2006: 12). Aynı şekilde Manisa’nın Demirci ilçesinde bulunan Okçular Çeşmesi, Hatip Dede isimli birinin bastonuyla yere vurması sonucu oluşmuştur (Alpaslan, 2006: 63). Bir başka efsane ise Ağrı Dağı hakkında anlatılmaktadır. Efsaneye göre; Bugün Ağrı Dağı’nın eteklerinde Yakup Peygamber Çeşmesi adıyla bilinen bir su kaynağı vardır. Bu su kaynağının oluşumu, Yakup Peygamber hakkında anlatılan bir efsaneye dayandırılmaktadır. Yakup Peygamber Ağrı Dağı’na çıkıp Nuh’un gemisini görmek ister. Yanına birkaç kişiyi de alarak Ağrı’ya tırmanmaya başlar. Bir ara

susarlar. Yakup Peygamber asasını yere vurur, vurduğu yerden su fışkırmaya başlar (Alpaslan, 2010: 228-229). Abdal Musa hakkında anlatılan efsanede ise yine aynı motifi görmekteyiz. Elmalı’da bulunan Uçarsu adındaki su kaynağının oluşumu, Abdal Musa’nın göstermiş olduğu bir keramete dayandırılmaktadır. Bu su dağın yamacında yüksek bir noktadan beş parmak gibi havaya fışkırmakta, aşağı doğru uçarak bir dere meydana getirmektedir; bu nedenle adı “Uçarsu”dur. Abdal Musa buraya geldiğinde burada su olmadığı için mahsul kalkmadığını görür. Köylülere dergâha mahsul vermeleri karşılığında onlara su sağlayacağını söyler. Köylüler kabul edince Abdal Musa asasını yere vurur, vurduğu yerden su çıkar (Atalay, 1997: 60-61). Benzer efsaneler Isparta yer alan su kaynaklara hakkında da anlatılmaktadır. Isparta/Sütçüler’in Çandır bölgesine Horasan’dan gelen evliyalara, bu bölgeye yerleşmeye karar verirler. Ancak evliyalar arasında yerleşim yeri konusunda tartışma çıkar. Evliyaların en büyüğü, elindeki asayı fırlatarak “Bu asanın düştüğü yere yerleşelim” Asa bugünkü Şeyhler köyünün bulunduğu yere düşer, asayı saplandığı yerden çıktıklarında oradan çok güzel bir su çıkar. Buraya yerleşirler. Suyun çıktığı yer Kocabunar olarak kalır (Göde, 2010: 292). Susuzluk ve kuraklığın yaşandığı bir yaz mevsiminde halk her yerde su aramaktadır. Köyde yaşayan üç dede de her gün su aramaya çıkar. Dedelerden birisi, bugün “bunar” diye anılan yerde su ararken bastonunu yere vurur ve bir anda sular fışkırmaya başlar. Öteki dedelere “Burada su var, su var.” diye bağırır. Bu olaydan sonra köyün adı “Suvar” olur (Göde, 2010: 306). Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Zira su temizliktir, su kutsallıktır. Dolayısıyla her su kaynağının oluşumunda insanoğlu bir kutsallık aramıştır. Bu nedenledir ki Türkler yukarıda bahsettiğimiz gibi su kaynağını koruyan bir iyenin olduğuna inanmıştır.

Çalışma bölgelerimizde ilgili motife Mudurnu ilçesinde rastladık. Menkıbeye göre; Karaman’a ziyaret için yola çıkan Mudurnulu bir zat susuzluktan ve sıcaktan harap olur. Bu hâlde yola devam ederken kendisine doğru gelen bir topluluk görür. Onlarda su bulabilirim umuduyla onlara yaklaşır. Yakınına geldiklerinde meczup bir derviş ve elinde su dolu bir ibrik görür. Derviş o zata bakıp ibriği yere doğru fırlatır ve oradan su fışkırır. Mudurnulunun susuzluğu oracıkta geçiverir (Dâvûd-i Halvetî Türbesi/Mudurnu).

2.2.5. Cansız Varlıkları Hizmetinde Kullanma, Onlara Söz Geçirme

Evliya menkıbelerinde ortaya çıkan bir hakikat, veliler arasında bir üstünlük vasfı olarak cansıza hükmetme daha üst dereceleri işaret etmektedir. S. Sakaoğlu (2013), bu motifleri bir yarışma motifleri olarak ifade etmektedir. Altında yatan sebepleri de keramet sahibi veliler, kendisinin keramet sahibi olduğunu özellikle keramet sahibi bir başka veliye de

göstermek ister. Ancak keramet sahibi “öbür” zat, daha zor bir işi keramet olarak gösterince ilki bu durumu saygıyla karşılar ve onun kendisinden daha üstün olduğunu kabul eder (Kartal, 2017: 137).

Velilerin cansız varlıklara söz geçirmesi yukarıda bahsettiğimiz gibi aslında bir yarışma, birbirlerine üstünlük sağlamadır. Veliler etrafında anlatılan bu tip menkıbelerde olay örgüsü benzer niteliktedir. Örneğin; biri dağda, diğeri şehirde evliyalık yapan iki veliden dağdakinin mendile ya da sepete su veya süt koyarak şehirdeki dervişi ziyarete gider. Derviş kendisini ziyarete gelen diğeri dervişi karşılamak için taşı kayayı at yaparak uçar. Veli, düşen nesneleri havada durdurur, geçeceği köprüleri hareket ettirir, kırılan nesneleri tekrar birleştirir, kuyunun dibindeki suyu ihtiyacı olanlar için hareket ettirir, duvarı yıkar geçer ve zor durumda olanlara yardım için tarlalarındaki ürünlere söz geçirip tarlayı hasat eder. Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür.

Çalışma sahamızda derlediğimiz menkıbe yukarıdaki olay örgülerine benzer niteliktedir.

Bolu evliyalarından olan Ümmî Kemal tekkesini inşa ederken tekkenin baca kısmına bir taş koyar. Taşı koyduğu sırada “Dur ya mübarek!” diye taş seslenir. Bunun üzerine taş Kemal Ümmî’nin koyduğu gibi asırlardır vaziyetini bozmamıştır (Ümmî Kemal Türbesi/Bolu-Merkez).

2.2.6. Maddelerin Mahiyetini Değiştirme

Velilerin gösterdiği en önemli kerametlerden biri de maddelerin mahiyetlerini değiştirmeleridir. Daha çok Bektaşî menkıbelerinde rastlanan bu motif Kur’an-ı Kerim kaynaklı mucize motiflerindendir. Bu motif başlığı altında akla ilk gelen isim şüphesiz Hz. Musa’nın asasını yılanı dönüştürme hadisesidir. Bu hadise Kur’an-ı Kerim’de şu şekilde geçmektedir:

“Sağ elindeki nedir ey Musa?” dedi ki: “O, benim asamdır; ona dayanmakta, onunla davarlarım için ağaçlardan yaprak düşürmekteyim, onda benim için daha başka yararlar da var.” dedi ki: “Onu at, ey Musa.” Böylece, onu attı; (bir de ne görsün) o hemen hızla koşan (kocaman) bir yılan (oluvermiş) Dedi ki: “Onu al ve korkma, Biz onu ilk durumuna çevireceğiz.” (Taha /17-21)

Firavun: “Eğer bir mucize getirdiysen ve eğer doğru söyleyenlerden isen onu göster” dedi. Bunun üzerine Musa asasını yere bırakıverdi, o da birdenbire kocaman bir ejderha kesiliverdi. Ve Musa elini koynundan çıkarıverdi, eli bembeyaz olmuş, bakanların gözünü kamaştırıyordu. (Araf 106-108)

Dikkatimizi çeken bir başka husus ise Kur'an-ı Kerim kaynaklı olan mucize motiflerinin Anadolu velilerinin kerametlerine oldukça çok yansımalarıdır. Elbette diğer dinlerden geçen mucize motifleri de bulunmaktadır. Ancak Kur'an kaynaklı motiflerin önemi daha farklıdır. Nitekim bu durum araştırma bölgemiz olan Bolu ve Düzce velilerine de yansıdığı su götürmez bir gerçektir.

Anadolu evliyalarının menkıbelerinde veli dinimizce haram kabul edilen içki vb. içecekleri sirke ya da nar şerbetine dönüştürür. Örneğin; Trabzon evliyalarından olan Yahya Efendi'nin şarabı nar şerbetine dönüştürmesi (Bursalı, 1996: 319-20), aynı şekilde Abdülkadir Geylani'nin şarabı sirkeye dönüştürmesi (EA, 1992: 180-181), gibi kerametler bulunmaktadır.

Çalışmamızı yaptığımız bölgelerde bu başlık altında iki menkıbeye rastladık. Rastladığımız bu menkıbeleri *taşı una çevirme* ve *parayı altına çevirme başlıkları* altında inceledik.

2.2.6.1. Taşı Una Çevirme

Velilerin gösterdiği kerametlerden biri de maddelerin mahiyetlerini değiştirmesidir. Çalışma bölgemiz olan Bolu'da bu kerameti gösterdiğine inanılan bir veliye rastladık. Veli, Anadolu'da birçok şehirde benzer adla anılan Somuncu Baba'dır. Gerek Aksaray, gerek Bursa gerek Malatya gerekse Kütahya Somuncu Baba'ya sahip çıkmaktadır. Hepsinin de ortak özelliği somun diye tabir edilen ekmek üzerine keramet göstermeleridir.

Çalışma bölgemizde Somuncu Baba hakkında anlatılan menkıbe şu şekildedir:

Somuncu Baba, savaş sırasında (hangi savaş olduğu tam olarak bilinmemektedir) yöre halkının ve askerlerinin kıtlıktan dolayı aç kalmasına dayanamayıp her sabah erken kalkarak kendi evinde somun adı verilen ekmekler yapıp dağıtırmış. Yöre halkı bu ekmeğin ununun nereden geldiğini bir gün merak etmiş ve Somuncu Baba'nın evine gitmiş, baktıklarında evde hiç unun olmadığını sadece taş olduğunu görmüşler. Bu durumu Somuncu Baba'nın taşı una çevirip ekmek yapmasıyla açıklamışlar ve bu kişinin bir evliya olduğunu anlamışlar (Somuncu Baba Türbesi/Bolu-Merkez).

2.2.6.2. Parayı Altına Çevirme

Velilerin kerametleri arasında birtakım maddi unsuru olmayan çeşitli eşyaları para, altın mücevherat gibi maddi unsurlara dönüştürdüğü anlatılmaktadır. Veliler bu kerameti gerçekleştirirken kimi zaman yoksul insanlara yardım etmeyi amaçlamakta kimi zaman da veliliğini sınamak isteyenlere karşı bu kerameti gerçekleştirir. Bunu yaparken ya çuval dolusu

toprak ya kum ya yerde duran bir taş ya da daldan koparılan bir yaprağı altına veya paraya dönüştürür.

İstanbul evliyalarından olan Merkez Efendi'nin toprağı altına dönüştürme hadisesi (Araz, 1988: 64), Nevşehir evliyalarından olan Kuddusi Baba'nın veliliğini sınamak isteyenlere karşı yaptığı toprağı altına dönüştürme hadisesi (Demir, 2013: 180-181), Van evliyalarından olan Seyyid Abdurrahman Arvasî'nin hamuru altına dönüştürme hadisesi (EA, 1992: 195), İstanbul evliyalarından olan Aziz Mahmud Hüdâyî'nin öğrencisine karşı yaptığı yaprağı altına dönüştürme hadisesi (Erdoğan, 2014: 107-108) velilerin çeşitli unsurları maddi bir eşyaya dönüştürdüğüne kanıt olarak Anadolu'nun hemen her bölgesinde anlatılmaktadır. Velilerin çeşitli eşyaları maddi bir unsura dönüştürmesi, onların paraya, mala-mülke değer vermediğini kanıtlamak için anlatılmaktadır.

Bolu ve Düzce velileri üzerine yaptığımız araştırmada yukarıdaki örneklerden farklı olarak velinin maddi bir unsuru başka bir maddi unsura çevirdiği görülmüştür. Tespit ettiğimiz menkıbe şu şekildedir:

Şeyh-ül İmran köy ahalisinden birinin odunlarını satın almış. Bir gün köy ahalisi “İmran odunları benden ucuza alıyor.” diyerek satmak istememiş ve başka bir yere götürmek üzere yola çıkmış. Yoldayken odunları devesinden aşağı uçmuş ve öküzleri de ölmüş. İmran aniden bu zatın karşısına çıkarak hem odunun parasını hem de öküzün parasını vermiş. Köylü kendisine verilen parayı babasına getirmiş. Babasının yanına vardığında paralar altın olmuş (Şeyh-ül İmran Veli Hz. Türbesi/Mudurnu).

2.3. Hayvanlar Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

Hayvanların Allah dostlarına boyun eğmesi ve sözlerini dinlemesi konusunda bir haber mevcuttur. Resûlullah (s.a.v)'ın azatlı kölesi Sefine'ye bir aslanın hürmet ve yardım etmesi, Abdullah b. Ömer'in emriyle yolu kesen aslanın kalkıp gitmesi vb. meşhur hadiselerdir (Selvi, 2012: 234).

Bir velinin hiç şüphesiz en önemli kerametlerinden birisi de hayvanlar üzerine cereyan eden çeşitli kerametlerdir. Yabani hayvanları itaate alma, onları zararsız duruma getirme, hizmetinde kullanma, yabani hayvanlarla dostluklar kurma, ehlî hayvanlara söz geçirme, hayvanları taş hâline getirme ve hayvanları konuşturma (Ocak, 1984: 88) bu motifin alt başlıklarıdır.

2.3.1. Yabani Hayvanları İtaat Altına Alma

Hayvanlar üzerine gerçekleşen keramet motiflerine kaynaklık eden birçok peygamber kıssası bulunmaktadır. Dolayısıyla velilerin hayvanlar üzerinde gösterdiği keramet

motiflerinin kaynağını peygamber kıssalarında aramak doğru olacaktır. Sahada derlediğimiz menkıbeleri belirtmeden önce peygamber kıssalarını bu başlık altında ele almak istedik.

Kabileleri İshâk Peygamber'den mucize olarak şunları ister:

- Keçi, ceylan ve tilkinin dile gelerek onun peygamberliğine şehadet etmeleri.
- Koyunların bir anda çoğalması.
- Kurumuş hayvan derilerinin diriltilmesi.

İshâk Peygamber bu mucizeleri gerçekleştirir ve bunun üzerine hepsi imana gelir (Dalkılıç Gültekin, 2010: 117).

Bir gün Hz. Muhammed sahradadır. Ansızın “Dur ya Resul!” diye bir nida işitir. O tarafa bakar. Bir adamın avladığı geyiği sımsıkı bağladığını, kendisinin de uyuduğunu görür. Geyik dağda iki yavrusu olduğunu, aç olduklarını, onları emzirip hemen döneceğini bu yüzden kendisine kefil olmasını ister. Peygamberimiz kabul eder. Gerçekten geyik döner. Avcı da imana gelir ve geyiği bırakır (Dalkılıç Gültekin, 2010: 180).

Hz. Muhammed ve Ebû Bekir hicret sırasında bir mağaraya gizlenirler. Kureyşliler Hz. Muhammed'i öldürmek üzere peşlerindedir. Mağaranın kapısına kadar gelirler, fakat Hz. Muhammed ve Ebû Bekir içeri girdikten sonra bir örümcek kapıya ağ örer ve bir çift güvercin de yuva yapıp yumurtlar. Bunun üzerine Kureyşliler içerde insan olmasına ihtimal vermedikleri bu mağarayı aramaktan vazgeçerler (BTK, 1986: 439).

Üzerinde “İsm-i Azam” yazılı bir yüzüğe sahip olan Hz. Süleyman, yüzüğü parmağına taktığı anda bütün mahlukat ona itaat eder. Çünkü bu yüzüğün taşı cennetten gelmiştir. Bu yüzüğü Adem Peygamber cennetten getirmişti (Dalkılıç Gültekin, 2010: 211).

Cennetten gelme yüzüğü sayesinde Süleyman tüm hayvanlarla konuşur. Süleyman kuşdilini de bilmektedir. Bu özellikleri sayesinde karıncalarla da konuşmuştur (Dalkılıç Gültekin, 2010: 213).

Hz. Şuayb'ın bazı mucizeleri vardır: Putların dile gelip onun peygamberliğine şehadet etmeleri, siyah koyunların beyaz olması, taşlık arazilerin verimli topraklar hâline gelmesi, kayaların bakır madeni hâline gelmesi, tepelerin birer kuş gibi havalanıp uzaklara konması, dağların onun karşısında eğilmesi, taşların koyun olması (Kaplan, 2004: 52-55).

Bir gün insanların Hz. Yûnus'tan bir mucize istemesi üzerine, dağdaki mağaraların birinden bir keler çıkıp “Ey insanlar, Hz. Yunus Allah elçisidir.” der (Dalkılıç Gültekin, 2010: 241).

Yukarıda verdiğimiz peygamber kıssaları birçok veli kerametine kaynaklık etmiştir. Tespitlerimiz neticesinde bu keramet motifleri; Menâkıb-ı Sipehsalar, Menâkıbu'l-Arifin, Menâkıb-ı İbrahim Gülşenî, Menâkıbu'l-Kudsiyye, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî, Menâkıb-ı

Hacım Sultan, Vilâyetnâme-i Sultan Şucâuddin, Vilâyetnâme-i Otman Baba ve Türk destani mahsulleri olan Tezkire-i Satuk Buğra Han, Kitab-ı Dede Korkut, Ebu Müslimnâme, Battalnâme, Saltıknâme ve Tezkiretü'l-Evliya gibi menakıbnamelerde de bulunmaktadır (Ocak, 2016: 109-125).

Kur'an-ı Kerim kaynaklı olan bu motifi çalışmamızda dört başlık altında ele aldık. Bu başlıklar; “Yabani Hayvanları Zararsız Hâle Getirme”, “Yabani Hayvanları Hizmetinde Kullanma”, “Yabani Hayvanlarla Dostluk Kurma” ve “Ehlî Hayvanlara Söz Geçirme” şeklindedir.

2.3.1.1. Yabani Hayvanları Zararsız Hâle Getirme

Veliler sahip oldukları olağanüstü özellikleri ile vahşi veya yabani hayvanları itaatleri altında alarak onları zararsız hâle getirirler. Anadolu sahası velileri menkıbelerinde aslan, kaplan, yılan ve ejderha gibi hayvanları itaatleri altına alarak onları zararsız hâle getirmişlerdir. Bazen de çekirge sinek benzeri haşerelerin istilasına uğramış bölgelerde halkın isteği üzerine bu hayvanlara söz geçirmişler, onları kontrol altına almışlardır.

Sivas Kangal'da tekkesi ve türbesi bulunan Samut Baba'nın aslanları saldırmaz hâle getirdiğine dair hakkında anlatılan menkıbeler bulunmaktadır (Demir, 2013: 208). Ejderha üzerine keramet gösteren en meşhur velilerden olan Ahi Evran hakkında anlatılan menkıbeler hepimizin malumudur. Menkıbeye göre; rivayete göre Ahi Evran Kırşehir'e ayak bastıktan sonra şehrin ileri gelenleri bu pirin huzuruna gelerek: *“Ya devletlü! Bizim bir korkumuz vardır. Şehrimizde bir ejder peyda oldu. Bunun şerrinden bizi halas eyle.”* diye niyazda bulunurlar. Ahi Evran bir dua okuyup yüzünü yüzüne sürerek o büyük yılanı oturduğu sedirin yanına bağlar (Gökalp, 2005: 26). Bir başka ejderha menkıbesi de Emir Sultan hakkında anlatılmaktadır. Emir Sultan günlerden bir gün yolda giderken bir melikzadeye rastgelir. Melikzade ile yolda giderken, bir ejderha denk gelir. Emir Sultan okuyarak ejderhanın üzerine varır. Ejderha gelip Emir Sultan'ın ayaklarına yüz sürer. Melikzade arkada kaldığından, o geçerken ejderha onu beline kadar yutar. Emir Sultan'dan yardım ister. Emir Sultan da ejderhaya bir nazar edince ejderha ona hiçbir zarar vermeden geri bırakır (Kahraman 2009: 17).

Yukarıda Anadolu sahasında örneklerini verdiğimiz menkıbeler İslam velilerinin menkıbeleridir. Benzer menkıbeler Hristiyan azizleri hakkında da anlatılmaktadır. Menkıbeye göre; Silifke'nin iki kilometre doğusunda bulunan yer altı mağarası üzerine yapılmış bir binada Aya Tekla adında bir kızın çok önceleri yaşayıp öldüğünden bahsedilir. Tekla buraya gelmeden önce Konya'da yaşamış. Hristiyanlığın yayılmasını üstlenmiş bir papazın

vaazlarını dinleyen Tekla, bundan çok etkilenir. Tutuklanan papazı kurtarmak isterken yakalanır. Bu suçunun ve papaza inanmasının cezası olarak meydanda toplanan halkın gözü önünde yakılacaktır. Bir direğe bağlanır ve ayakları altındaki odunlar ateşe verilir. Yağan sağanak yağmurlar ateşi söndürür. Bu olaydan sonra kral kızı affeder. Genç kız, kurtulup yollara düşer papazı tekrar bulur. Birlikte dolaşmaya başlarlar. Bir zengin, papaza para teklif ederek Tekla'yı ondan satın almak ister. Tekla bunu kabul etmez ve adama hakaret eder. Halkın içinde gülünç duruma düşen zengin adam, şehrin kralına şikâyetle bulunur; kızın öldürülmesini ister. Kral kızı aslanlara attırır. Her zaman insanları parçalayan aslanlar, kıza bir şey yapamazlar. Gördüğü manzara karşısında bu kral da kızı affeder (Erol, 1996: 152).

Velilerin vahşi hayvanları itaate almalarının yanında insanların mallarına, tarladaki ürünlerine zarar veren haşerelere karşı göstermiş olduğu birtakım kerametler de mevcuttur. Bunlardan biri de Ankara'nın Çamlıdere ilçesinde türbesi bulunan Şeyh Ali Semerkandî hakkında anlatılır. Menkıbeye göre; bir gün Bursa'yı çekirgeler bastı. Padişah Osmanlı diyarındaki âlimlere ve velilere haber gönderdi. Ali Semerkandî, dağda asasıyla çıkardığı keramet suyundan bir miktar Bursa'ya gönderdi ve dedi: *"Bu suyu çekirgenin bulunduğu bölgeye dökünüz!"* hemen şeyhin söylediği yapıldı ve çekirgelerden kurtuldular (Bursalı, 1996: 2). Araştırmalarımız sonucunda bulduğumuz bir diğer menkıbe ise Ebû Abdullah Dâstânî hakkındadır. Bir zamanlar İran'ın Bistam eyaletine çekirge yağdığından bahsedilir. Bütün ekinler ve ağaçlar kapkara olur. İnsanlar telaş içerisinde. Bunun üzerine Ebû Abdullah Dâstânî dam üzerine çıkıp yüzünü göğe doğru çevirir ve derhal bütün çekirgeler çekip gider (Camii, 2005: 445).

Yukarıda örneklerini verdiğimiz menkıbeler elbette bunlarla sınırlı değildir. Ancak hepsini burada vermemiz mümkün değildir. Bolu ve Düzce illerinde bu motifle ilgili tespit ettiğimiz bir menkıbe bulunmaktadır:

Akçakoca ilçesinde yaptığımız derlemelerde Dede Dağı'nda bir veli mezarının bulunduğu inanılmaktadır. Bu velinin ismi Kaplan Dede'dir. Yöre halkı Kaplan Dede isminin kaynağı olarak bu kişinin kaplanları ve yavrularını sütle beslediğini öne sürmektedir (Kaplan Dede Türbesi/Akçakoca).

2.3.1.2. Yabani Hayvanları Hizmetinde Kullanma

Anadolu coğrafyasında bu motifle ilgili örneklerle baktığımızda genelde aslana binen ve yılanı da kamçı olarak kullanan veliler görmekteyiz. Aslana binen veli gücün, hakimiyetin sembolü olarak ön plana çıkmaktadır. Yılan ise hemen hemen her toplulukta korkulan,

yaklaşılmayan bir hayvan olarak öne çıkmaktadır. Veli ise bu kadar güçlü ve korkutucu vahşi hayvanlara söz geçirebilmiş ve onları hizmetinde kullanarak hikmetini göstermiştir.

Araştırma sahamızda karşımıza çıkan örnekler daha çok geyiklerle ilgilidir. Geyik Türk mitolojisinde şamanın yeraltına ve gökyüzüne çıkarken kullandığı binek hayvanıdır. Bu nedenle kadim Türk inancında ve günümüz Anadolu coğrafyasında geyik hâlâ kutsallığını korumaktadır. Araştırma sahamızda velilerin geyikleri itaat altına alıp hizmetinde kullanması, bölgenin bulunduğu coğrafya ile de ilgilidir. Velilerin geyik ile ilgili anlatılarının fazla olması bölgenin ormanlık alanlara oldukça fazla sahip olmasıyla açıklanabilir.

Kasım Dede, yörede bulunan tarlaları sürmeye talip olur. Yöre halkı Kasım Dede'nin bu işi yapamayacağını düşünür. Çünkü Kasım Dede'nin öküzünün olmadığını bilirler. Bir sabah köylüler Kasım Dede'nin süreceği tarlanın yanına giderler. Kasım Dede'ye baktıklarında geyiklerle tarlayı sürdüğünü görürler (Kasım Dede Türbesi/Bolu-Merkez).

Yörede Ali Baba isminde mütevazı yaşamıyla tanınan bir zat yaşar. Bu zat tek öküzüyle çift sürmeye (tarla sürmek) gider. Bir gün karısı, Ali Baba'nın tek öküzle nasıl çift sürdüğünü merak ederek tarlaya birlikte gitmek ister. Birlikte gitme konusunda kocasını ikna eder. Ancak Ali Baba “Tarlada gördüklerin için hayret ifade eden sözcükler kullanmayacaksın” der ve tarlaya giderler. Tarlaya vardıklarında Ali Baba tek öküzünü çifte koşar ve bu sırada ormandan bir geyik gelerek tek öküzün yanına girer. Ali Baba çift sürmeye devam eder. Bu olayı gören eşi hayretle “Aaaa!” veya içini çekerek “Hoo!” şeklinde bir hayret nidası atar. Bunun üzerine tek öküzün yanındaki geyik boyunduruğunu kırarak ormana kaçar. Ali Baba da bu olaydan sonra ortalıklardan kaybolur (Ali Baba Türbesi/Kaynaşlı).

Bolu'nun Çamyayla Köyü'nde bulunan türbede yattığına inanılan beş kız kardeş geyik besleyerek sütlerini sağmakta ve bu geyik sütleri sayesinde geçimlerini sağlamaktadırlar (Kırmızı Türbe/Bolu-Merkez).

Sarıköz, sürekli olarak şu anki Sarıkızlar Mahallesi'ne gelerek geyik sağmakta ve geyiklerin sütünü de kimsesizlere, yoksullara dağıtmaktadır (Sarıközler Türbesi/Mengen).

Göynük Hacılar mevkiinde çok eski zamanlarda türbenin bulunduğu alan ağaçlarla kaplı ormanlık bir alanmış ve bu yörede yaşlı bir adam yaşarmış. Diğer hayvanlar gibi bu bölgede geyikler de yaşarmış. İşte bu yaşlı adam bu geyiklerin sütünü sağarak bu sütle beslenirmiş (Geyikli Baba Türbesi/Göynük).

Fındıcak köyünde bir zamanlar Ahmet isimli bir zat yaşamaktaymış. Ahmet, kimseye kötülüğü dokunmayan fakir biriymiş. Eski püskü bir evi, bir çift öküzü ve küçük bir tarladan başka hiçbir şeyi yokmuş. Günlerden bir gün öküzlerinden birisi ölünce Ahmet çok üzülmüş ve Tanrı'ya dua etmiş. Bir süre sonra gece tarlaya çift sürmeye gittiğini gören köylüler bu

durumdan şüphelenmişler ve onu takip etmişler. Köylüler Ahmet'e yaklaşıncı gördüklerine inanmamışlar; çünkü Ahmet'in tek öküzünün yanına dağdan bir de karaca geliyor ve öküzle eşlik ederek Ahmet'in tarlasını sürmesine yardım ediyormuş (Karacaahmet Türbesi/Mudurnu).

2.3.1.3. Yabani Hayvanlarla Dostluk Kurma

Türk kültüründe yabani hayvanlarla dostluk kurma Anadolu'da karşımıza çıkan bir unsur değildir. Kadim kültür geleneği içinde çeşitli hayvanlarla kahramanların, sultanların, padişahların ve evliyaların dostluk kurmalarına şahit olmaktadır (Kartal, 2017: 139).

Bu motifle ilgili menkıbelere baktığımızda genelde yabani dağ keçilerinden ve geyiklerden süt sağan veliler karşımıza çıkmaktadır. Bazı metinlerde ise veliyle dostluk kurmuş aslanlar ve ejderhalar, veliyi zarar verebilecek kişilerden korurlar. Bazen de vahşi ve yırtıcı hayvanlar, velilerin sohbetlerine katılmakta onları dinlemektedirler. Nadir olsa rastladığımız bazı menkıbelerde ise veli, vahşi ve yırtıcı hayvanları besler ve onların bakımlarını yapar. Bazı menkıbelerde de kadim Türk efsanelerine atıf yapılarak bebekken annesi tarafından mağaraya bırakılan veli vahşi hayvanlarca düzenli olarak emzirilir.

Şeyh Ali Semerkandî hakkında anlatılan menkıbede onun kurtla konuştuğu ve kurdu hayvanlara zarar vermemesi için ikna ettiği anlatılır (Bursalı, 1996: 273-275). Tokat velilerinden Veli Baba hakkında anlatılan bir başka menkıbede ise onun karıncalarla dost olduğu karıncalara işlerini yaptırdığı anlatılmaktadır (Demir, 2013: 161). Hayvanlarla dostluk kurma üzerine anlatılan en meşhur menkıbelerden birisi de hiç şüphesi Ahi Evran hakkında anlatılan menkıbedir. Menkıbeye göre; Ahi Evran, yedi renkte boyadığı sahtiyanları (işlenmiş keçi derilerini) üstü örtülü bir kaptı tutarmış, biri gelip deri istese besmeleyle elini atar, ne renkte ve kaç tane sahtiyan istenirse çıkarır verir, parasını almış. Ne kadar sahtiyan istenirse istensin yine de verirmiş. Gammazlar, Kayseri sancak beyine *“burada bir debbağ var, çok sayıda işçisi, çırağı var, dilediği kadar deri satar; ondan vergi alınması gerekir”* derler. Bunun üzerine sancak beyi vergi almak üzere birkaç adam gönderir. Görevliler debbağhaneye geldiklerinde dükkânı kapalı bulurlar. Kapıyı açtıklarında dükkânın içinin evrenle dopdolu olduğunu görürler. Gözleri külhan alevi gibi parlayan evrenler, ağızlarını açıp kükreyince adamların akli başından gidip kaçarlardı (Gökalp, 2005: 27). Ahi Evran hakkında anlatılan bir başka menkıbe ise onun kurbağalarla konuşmasıyla ilgilidir. Menkıbede dere başında bir dostuyla sohbet eden Ahi Evren kurbağaların bağırmasından rahatsız olup onlarla konuşarak onları susturmuştur (Sakaoğlu, 2011: 205-206). Yılanlarla dost olan bir başka veli ise

Diyarbakır velilerinden Şeyh Zeki'dir. Hakkında anlatılan menkıbede evinde yılanlarla birlikte yaşadığı hatta onlarla konuştuğu rivayet edilir (Helimoğlu Yavuz, 1993: 39).

Araştırma sahamızda bu motife örnek olarak karşımıza geyik çıkmıştır. Geyik eski Türk inancında şamanın yeraltına iniş ve gökyüzüne çıkış ayinlerinde faydalandığı bir hayvandır. Buradaki benzer durumu Geyikli Baba'nın geyiklerle kurduğu ilişkide de görmek mümkündür. Geyik boynuzundan yapılmış şaman tokmağı, geyik derisinden yapılmış şaman davulu Tanrı ile olan ilişkilerde yardımcı ve bir çeşit yol göstericidir (Yeşildal, 2016: 24-25).

Çalışma yaptığımız bölgelerde rastladığımız menkıbe şu şekildedir:

Köse İsmail hâli vakti yerinde olmayan köylülerin geyikle tarlarını sürermiş. Bu geyikler Köse İsmail'in ölümünden sonra da her gün mezarına gelirmiş (Şıh İsmail Türbesi/Yığılca).

2.3.1.4. Ehli Hayvanlara Söz Geçirme

Bu motifle ilgili anlatılan menkıbelere baktığımızda genellikle sürülere istediğini yaptıran veli tipini görüyoruz. Veli bazen sürüyü otlatırken onları istediği şekilde hareket ettirmekte bazen de at, eşek, deve, kedi, köpek gibi hayvanlara istediği şeyleri yaptırır. Bu motifte aklımıza ilk gelen menkıbe Ahmet Yesevi'nin heybesine kaşık koyup sattırdığı, ücretini vermeyenin peşini bırakmayan öküzü örneğidir (Bursalı, 1996: 486).

Ahmet Yesevî'nin öküz üzerine gösterdiği bu kerameti Türk mitolojisinde aramak doğru olacaktır. Zira öküz, kadim Türk geleneğinde hem binek hem de dinî bir unsur olarak karşımıza çıkar. Er Töştük Destanı'nda sekiz oğlu ve Sarban adlı bir hizmetçisi olan bir İlemen Bay vardır. Çoban, İlemen Bay'ın sürülerini otlatır, çoğaltır fakat Bey'e hiç et ve süt vermezmiş. Yalnızca bir "gök öküz" verirmiş. Bey de öküzü binip gezermiş (Ögel, 1993: 542). Yakut Türklerinde öküz, dinî kurban olarak demircilerin koruyucusu olan Kıyat Baksı-Toyan şerefine kesilir. Bu ineğin kanını çekiç, örs, kerpeten gibi âletlere söker, ciğeri ile yüreğini de demir ocağının içinde kızartıp örste çekiçle yok oluncaya kadar döverdi (Ögel, 1993, 68). Güney Sibiry'a da söylenen Türkçe destanlarda da "Dünyanın altında kırk boynuzlu bir öküz ile "Kiro-Balak" adlı büyük bir balığın varlığına inanılır (Ögel, 2014b: 440).

Türklerin İslam dinini kabulünden sonra ortaya çıkan menkıbelerde ise Peygamber kıssalarına atıf yapmaktadır. Atıf yapılan kıssalardan biri Hz. Muhammed hakkında anlatılmaktadır. Bir gün Peygamber Efendimiz Kâbe'nin kapısı önünde otururken, ayağını köpek ısırması gelir. Biraz sonra ayağını aynı köpeğin ısırması gelir. Hz. Muhammed kalkıp köpeğin yanına varır, neden ısırıldığını sorar. Köpek. *"Onların Ebu Bekir ile Ömer'e düşmanlık ettikleri için Allah'ın onu bunlara musallat kıldığını"* söyler (Dalkılıç

Gültekin, 2010: 180). Bu kıssaya istinaden anlatın ve köpeklerin konu edindiği Pir Sultan Abdal menkıbesi ise şu şekildedir. Pir Sultan'ın Hızır adlı bir müridi, Pir Sultan'ın himmetiyle paşa olmuş. Bir gün Pir Sultan'ı yemeğe davet etmiş. Sultan yemekleri haram olduğu için yememiş. “Bunu köpeklerim bile yemez.” demiş. Sultan paşanın konağından Banaz'daki köpeklerine seslenmiş. Köpekler gelmiş, ama yemeğe dokunmamışlar. Paşa bu olaya çok sinirlenip Sultan'ı zindana attırmış (Gölpınarlı- Boratav, 2017: 27).

Tüm bu bilgilerden hareketle Bolu ve Düzce illerinde tespit ettiğimiz menkıbeler gerek kadim Türk inancına gerekse İslam inancına ait çeşitli unsurlar barındırmaktadır. Çalışma bölgemizde rastladığımız bu menkıbede Ahmet Yesevî hakkında anlatılan keramete atıf yapılmaktadır. Menkıbeye göre; Şeyh-ül İmran bir gün öküzle tarla sürmeye çalışan bir çiftçinin yanına gider. Öküzler tarlayı sürmek istemez. Bunun üzerine İmran'ı gören öküzler hemen tarlayı sürmeye başlar (Şeyh-ül İmran Türbesi/Mudurnu).

Düzce'de derlediğimiz menkıbe ise sürü hayvanlarının evcilleştirilmesine yönelik anlatılan bir keramet unsurunu barındırmaktadır. Akçakoca'da Koç Baba hakkında anlatılan menkıbede Koç Baba'nın Koçar köyü ile bağlantısı olduğu ve bu köylülerin ilk defa koçu ve koyunu evcilleştirdiklerinden bu kişiye Koç Baba denildiği ifade edilmiştir (Koç Baba Türbesi/Akçakoca).

2.3.2. Hayvanları Konuşturma

Hayvanları itaat altına alma ve onları konuşturma Kur'an-ı Kerim ve mitolojik kaynaklı motifler arasında yer almaktadır. Bu motifte, genellikle veliyle dostluk kuran, zor durumda kalınan bir olaydan şikayetini dile getiren hayvanların örneklerine rastladık. Burada akla ilk gelen kişi hayvanlarla konuşabilen Hz. Süleyman'dır. Hz. Süleyman'ın hayvanlarla olan ilgisi Kur'an'da şu şekilde yer alır:

Süleyman Davud'a varis olup dedi ki: “Ey insanlar! Bize kuşdili öğretili ve bize her şeyden verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur.” (Neml/16)

Hz. Süleyman (a.s.)'ın kuşlar ve karıncalarla konuştuğu kesin olmakla birlikte, konuşmasının keyfiyeti hakkında bilgimiz yoktur. Ayet ve hadislerde bu konuşmanın nasıl olduğuna dair bilgi verilmemiştir. Tefsir, kısas-ı enbiyâ ve tarih kitaplarında, bu konularda aktarılan rivayetler, birtakım tahminlerden ibarettir (Özer, 2018: 73).

Türk edebiyatında Hz. Süleyman (a.s.) kıssaları daha çok onun hükümdarlığı ve mülkünün çokluğunu ifade eden tarzda anlatırlardır. Bu anlatılarda yer verilen mucizeler ise cinlere, rüzgâra, kuşlara ve insanlara hükmetmesi özellikle de hayvanlarla konuşmasıdır. Özellikle Hz. Süleyman'ın bir sefer sırasında ezilmesinler diye ordusunu durdurarak

karıncaların önderi ile konuşması ve onları yuvalarına göndermesi halk anlatılarında sık sık dile getirilmektedir. Ayrıca halk edebiyatımızda geçen, hüthüt kuşu, sebe melikesi Belkıs, Belkıs'ın tahtı, Hz. Süleyman (a.s.)'a atıfta bulunan önemli halk hikâyeleridir.

Efsane ve halk hikâyelerinde Hz. Süleyman'la ilgili tespit edilen bölümlerde şu şekilde geçmektedir. Tuğrul Balaban tarafından hazırlanan *Amasya Efsane, Menkabe ve Memoratları* adlı çalışmada Hz. Süleyman'ın hayvanlarla konuşmasına özellikle kuşlarla konuşmasına atıfta bulunulmuştur. Adı geçen eserde Hz. Süleyman'ın baykuşla olan konuşması dikkat çekmektedir (Balaban, 2014: 73). Ahmet Edip Uysal tarafından hazırlanan *Yaşayan Türk Halk Hikâyelerinden Seçmeler* adlı kitapta *Süleyman Peygamber ve Akbaba* adlı hikâyede ise Hz. Süleyman'ın bir akbaba kuşu ile konuşmasından bahsedilmektedir (Uysal, 1989: 133- 134).

Yukarıda örneklerini verdiğimiz hayvanları konuşturma motifini içeren gerek efsaneler gerekse menkıbeler bu kadarla sınırlı değildir. Adı geçen efsanelerdeki motiflere dikkat edildiğinde hemen hemen hepsi Süleyman peygamberle ilgilidir. Ancak Anadolu coğrafyasında yaşadığına inanılan velilerin menkıbelerinde Süleyman peygamberin kıssasına atıf yapıldığı gibi başka hayvanlarla konuşma da söz konusudur. Örneğin; Ali Semarkandî'nin kurtla konuşması (Bursalı, 1996: 273-275), Hacı Bektaş'ın öküzlerle konuşması (Gölpınarlı, 1995: 47), Diyarbakır velilerinden Şeyh Bilal'in geyiklerle konuşması (Helimoğlu Yavuz, 1993: 60), Somuncu Baba'nın ineklerle konuşması (Turyan, 1982: 163-164) gibi oldukça fazla örnek mevcuttur. Ancak çalışmamızın mahiyeti gereği hepsini buraya almamız mümkün değildir.

Çalışma bölgemizde hayvanlarla konuşma motifine iki velinin menkıbesinde rastladık. Bu menkıbeler şu şekildedir:

Öküzler tarlayı sürdükten sonra İmran, öküzlere nasıl olduklarını, bir sıkıntıların olup olmadığını sorar. Öküzler de “Tarla sürmekten bıktık.” diye İmran'a cevap verir. Bunun üzerine İmran oradaki öküzleri serbest bırakır (Şeyh-ül İmran Türbesi/Mudurnu).

Göynük Hacılar mevkiinde çok eski zamanlarda türbenin bulunduğu alan ağaçlarla kaplı ormanlık bir alanmış ve bu yörede yaşlı bir adam yaşarmış. Diğer hayvanlar gibi bu bölgede geyikler de yaşarmış. İşte bu yaşlı adam bu geyiklerin sütünü sağıarak bu sütle beslenirmiş. Bu durum çok uzun süre böyle devam etmiş; ancak bir gün buraya gelen bir avcı bu durumu görmüş ve yaşlı adamın kerametini hazmedemeyerek geyikleri öldürmüştü. Avcı, geyikleri pişirmek için kazana koyduğunda geyikler dile gelmişler ve avcıya beddua ederek “Bizi vuranın ocağı kurusun” demişler. Bu olaydan sonra gerçekten de avcının sülalesindeki insanlar bir bir ölmeye başlamışlar ve sülalesinden kimse kalmamış (Geyikli Baba Türbesi/Göynük).

2.3.3. Dua ile Gökten Hayvan İndirme

Çalışma sahamızdan derlediğimiz menkıbelerdeki en orijinal motiflerden biri “Dua ile Gökten Hayvan İndirme” motifidir.

Derlediğimiz menkıbede rastladığımız motifin en önemli unsuru duadır. Dua yaratılan ile yaratıcı arasında ilişki kurma biçimidir ve doğal olarak yaratıcıdan çeşitli taleplerde bulunmak için bir araçtır. Bu istekler kimi zaman bir şeye kavuşmak ya da olumsuz bir durumdan kurtulmak olabilmektedir. Her iki durumda da dua edenin yetersizliği, çaresizliği ortaya çıkmaktadır.

Türk halk kültüründe duanın yeri ve önemini değerlendirirken Türklerin dinî yaşamlarını da dikkate almak gerekmektedir. Türklerin İslam öncesi dinsel hayatlarında da duanın varlığını gösteren sınırlı da olsa bilgi vardır (Roux, 2002: 187-190). Türklerin İslam öncesi inanç sistemlerinde önemli bir yeri olduğu kabul edilen şamanlar ile ilgili yapılan çalışmalarda, şamanların uygulamalarında duanın önemli bir yeri olduğu belirtilse de onların dualarının “evrensel” dinlerdeki gibi düzenli bir yapılarının olmadığı ifade edilmektedir (İnan, 1954: 120). Duaların çoğunlukla esrime hâlinde iken icra edilmesi, onların kayıt altına alınmasını da güçleştirmiştir (İnan, 2013: 120-121; Bayat, 2006: 169-172).

Anadolu Türklerinin önemli bir kısmı İslam dinine mensuptur ve İslam dininin farklı yorumları ve özellikle de tasavvuf Türklerin din anlayışını biçimlendirmede belirleyici bir konumda olmuştur. İslam dininde ise dua ibadet hayatında oldukça merkezî bir konumdadır. Bu çerçevede İslam’daki dua yaklaşımının ve dua ile ilgili kabullerin Anadolu Türkleri için de belli ölçüde bir geçerlilik taşıdığını varsaymak gerekir (Eren, 2017: 357). Bu durum halk edebiyatı ürünlerinin birçoğuna yansımıştır. En çok da sözlü kültürün ürünü olan masallarda kendine yer bulmuştur. Masalların yanı sıra halk hikâyelerinde de dua motifine oldukça fazla rastlanmaktadır.

Türk halk hikâyelerinin önemli bir kısmının başlangıcında çocuğu olmayan padişah, vezir veya beyler vardır (Alptekin, 1997: 195-196). Türk destanlarında da tespit edilen motiflerden biri olan çocuksuzluğu ortadan kaldıran eylemlerden biri de duadır (Ögel, 2010a: 94; Yıldız, 2009: 76-88). Dede Korkut anlatılarından “Dirse Han Oğlu Boğaç Han” da başlangıcı itibarıyla çocuksuzluk motifi üzerine kurulmuştur. Dirse Han’ın çocuk isteğinin yerine gelmesi için yaptığı eylemlerden biri de dua etmek ve kendisi için dua edilmesini sağlamaktır (Ergin, 2009: 81). Verdiğimiz bu örneklerde yer alan dua motifi, utarılan bir durumun neticesinde Tanrı’dan bir talepte bulunma olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira

çocuksuzluk halk anlatılarında utanılacak bir durum olmakla birlikte esasında Tanrı'nın vermiş olduğu bir ceza durumudur. Bu durumdan kurtulmak için de Tanrı'ya dua edilir.

Dua motifinde zor durumdan veya bir çaresizlikten kurtulma söz konusudur. Bu durumu bazen veli menkıbelerinde de görmekteyiz. Düzce'de derlediğimiz menkıbe zor durumda olan velinin duası neticesinde gökten hayvan inmekte ve veli bu hayvanı kurban etmektedir. Derlediğimiz menkıbe şu şekildedir:

Şeyh Muslahaddin'in Ali isminde bir oğlu vardır. Hâlen köyde günümüzde de yaşayan geleneğe göre çocuklar Kurban Bayramı'nda et toplayarak yerlermiş. Ali de çocuklarla birlikte et toplamaya gitmiş; ancak köylüler tüm çocuklara et verdikleri hâlde Ali'ye vermeyi unutmuşlar. Hiç et toplayamayan Ali eve gelerek ağlamış. Bunu gören Şeyh Muslahaddin oğlunun yanına gelerek “Oğlum, niye ağlıyorsun?” diye sormuş. Ali olup biteni anlatmış. Bu olay üzerine çok duygulanan Şeyh Muslahaddin dua edip Tanrı'ya yalvarınca Geyik Yolu denilen yerden Allah tarafından kurban edilmek üzere biri dişi diğeri erkek iki tane geyik gönderilmiş. Şeyh Muslahaddin erkek geyiği kurban etmiş, dişisini ise geri göndermiş. Köyün fakirlerine haber vererek kestiği geyiğin etini dağıtmış (Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi/Çilimli).

Velinin duası neticesinde gökten inen hayvan aslında İbrahim peygamberin kıssasına atıf niteliğindedir. Bilindiği üzere İbrahim peygamber oğlu İsmail'i Allah'a kurban edecekken gökten inen koçu kurban etmiştir. Bizim derlediğimiz menkıbedeki durum da bu kıssaya benzemektedir.

2.4. Gizli Şeyler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

Bir velinin en önemli özelliklerinden biri de gizli şeyleri açıklığa kavuşturmasıdır. Gizli olan şeyler, genellikle gayb âleminde meydana gelmekte ve normal bir insanın akıl erdiremeyeceği durumlardır.

Halk arasında herkesin farkına varamadığı bir gerçekliği bilme yahut bir sırra vakıf olma çoğunlukla “malum olmak” deyiimiyle açıklanmaktadır. Bu duruma vakıf olan kişiler halk nezdinde Allah'ın sevgili kulları olarak görülmektedir. Allah'ın sevgili kulları olduğuna inanılan veliler bir kimsenin geçmişinde yaşadıkları, o an aklından neler geçirdiğini veya uzaklardaki kimselerin düşüncelerini bilmektedir.

Gizli şeyler üzerine cereyan eden keramet motifi alanın duayenlerince Kur'an-ı Kerim kaynaklı mucize motifleri arasında gösterilmektedir. Ancak araştırmalarımız sonucunda bu motif kadim inançlarda da görülmektedir. Gerek eski Türk inancında gerekse diğer semavî dinlerde görülen motiflerdendir.

Ele aldığımız bu motifin alt başlıkları; “Velinin karşısındaki kişinin aklından geçenleri bilme, düşünceyi okuma, başka yerlerde olan olayları, mevcut kişileri görme ve bunu başkalarına gösterme, gizli eşyaları bulup çıkarma, gelecekte olacakları haber verme, kabir ehline vakıf olma” (Ocak,1984: 88) şeklindedir. Motif, araştırma bölgemizde yaygın olarak görülmekle birlikte en çok rastladığımız motif ise “Gelecekte Olacakları Haber Verme” dir.

2.4.1. Akıldan Geçenleri Bilme, Düşünceyi Okuma

İnsanlar birbiriyle ilişkilerinde karşısındakinin aklından neler geçirdiğini bilmek ister. Bu durum elbette olağanüstü güçleri olmayanlar için imkânsızdır. Gizli şeyleri bilebilme gücüne sahip olan veli, ister yakınında isterse kilometrelerce uzağında olan birinin aklından neler geçtiğini bilebilir, o kimselerin düşüncelerini okur. Bu gücün veliye Allah tarafından verildiğine inanılır. Veli, gelen misafirin ikram olarak aklından ne geçirdiğini, başkasının kendisiyle ilgili olumsuz düşüncelerini, kendisini kandırmaya çalışanları, veliliğini sorgulayanları, ibadet edenlerin aklından geçenleri ve kerametine şahit olmak isteyenlerin düşündüklerini bilir veya okur.

Bu motif hemen hemen her velinin kerametleri arasında görülmektedir. Araştırmamız neticesinde; Tezkiretü’l-Evliya, Menâkıb-ı Sipehsalar, Menâkıbu’l-Arifin, Keramat-ı Ahi Evran, Menâkıb-ı İbrahim-i Gülşenî, Menâkıbu’l-Kudsiyye, Menâkıbı Hacı Bektaş-ı Velî, Menâkıb-ı Hacım Sultan, Vilâyetnâme-i Abdal Musa, Menâkıbı Kaygusuz Baba, Vilâyetnâme-i Sultan Şucâuddin ve Vilâyetnâme-i Otman Baba’da bulunmaktadır (Ocak, 2016: 109-125).

Araştırma sahamızda rastladığımız motifler, ilgili menkıbelerde şu şekilde geçmektedir:

Mustafa Safî Efendi zamanında Gerede’de halka zulmeden bir kaymakam varmış. Safî Efendinin talebelerinden Muhammed Efendi bu kaymakamın vazifesinden alınması için gizli gizli dua ediyormuş. Mustafa Safî Efendi durumu anlayıp; “Sen sana vazife olarak verdiğim işine bak, kelime-i tevhidi söylemeye devam et! Köpeği bir köpek parçalar!” demiş. Mustafa Safî Efendi talebesine bu sözleri söylediği sırada kaymakam çarşıda bir dükkânda oturuyormuş. Aniden ortaya çıkan siyah bir köpek üzerine saldırmış, parçalayarak kaymakamı öldürmüştü (Safî Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

Muhammed Zühdü ismindeki biri küçüklüğünde bir mukabele gecesi hatırandan; “Ne olaydı şimdi Hazret-i Azîz beni de meclisine alsa, kabul etse de ben de bu dervişler gibi çalışsam.” diye geçirip onların hâllerine gıpta ettiğinde Safî Efendi, başını kaldırıp

Muhammed Zühdi Efendi'yi içeri çağırarak onu talebeliğine ve dervişleri arasına almış (Safi Amidi Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

Bir defasında Akşemseddin yolda giderken bir kimse ile arkadaş olmuş. Bu adam beyaz bir ata binmiş. Bu at Akşemseddin'in çok hoşuna gitmiş. Bir ara, bu beyaz ata sahip olmayı düşünmüş, fakat içindeki bu meyilden vazgeçmiş. Ancak bu defa da atın sahibinin gönlünden, atı şeyhe verme düşüncesi geçmiş ve bunun üzerine atı şeyhe bağışlamış. Şeyhin büyük oğlu Sâdullah Çelebi, bu durumun hikmetini sorunca Şeyh şu cevabı vermiş: “Ben ibadetimi mahsus Allah’a ederim. Dünya ise bana hizmet eder.” diye cevap vermiş (Yıldız, 2016: 38-39), (Akşemseddin Türbesi/Göynük).

2.4.2. Başka Yerlerdeki, Olayları, Kişileri Görme, Başkalarına Gösterme

Velilerin sahip oldukları çeşitli olağanüstü güçler vardır. Bir veli gelecekte, geçmişten haberdar olduğu gibi aynı zaman diliminde başka yerlerde ortaya çıkan olayları da gönül gözüyle görebilmektedir.

Bu keramet motifinin en meşhuru Ahmet Yesevî hakkında anlatılmaktadır. Menkıbeye göre; Hz. Muhammed bir gün sahabelerine bende bir emanet var bu emanetin bizden yıllar sonra yaşayacak olan çocuk yaşta birine ulaşması gerekir. Bu emaneti alanın ömrü çok uzun, olur dedikten sonra bu emaneti kimin alacağını sorar. Emaneti sahibine ulaştırma görevini Arslan Baba kabul eder. Hz. Peygamber mübarek eli ile hurmayı Arslan Baba'nın damağına yerleştirip, Ahmed'i nasıl ve nerede bulacağını anlatır. Arslan Baba Yesi'ye gelir, Ahmed'i arar, onu çocuklarla oynarken bulur. Arslan Baba henüz ona hurmadan bahsetmeden çocuk emaneti teslim etmesini söyler. Arslan Baba damağında sakladığı hurmayı çıkartarak sahibine teslim eder (Alşan, 2012: 198). Benzer bir menkıbe de Somuncu Baba hakkında anlatılmaktadır. Konya'da bir âlim vardı. Bir gece rüyasında kapları kalaylatmak için üç kalaycıya gitti. Kalaycıların her biri:

-Sen Bursa'da bulunan Somuncu Baba'ya git. Senin işini ancak o görür. Konyalı âlim uyanır uyanmaz. “Bunda bir hikmet vardır” diyerek Bursa'nın yolunu tuttu. Somuncu Baba'yı bir mescitte Kur'an okurken buldu. İçinden:

-Somuncu Baba dedikleri bu adam mı, daha Kur'an okumasını bile beceremiyor! Somuncu Baba Kur'an okumayı bitirdi:

-Hoş geldin Konyalı oğlum. Biz Kur'an-ı Kerim'i Araplar gibi okumasını bilmeyiz. Ama kalpleri kalaylamasını çok iyi biliriz dedi. Adam Somuncu Baba'nın eteklerine tutundu (Bursalı, 1996: 2, 100). Abdal Musa hakkında anlatılan menkıbede ise bu motifin örneğini görmek mümkündür. Abdal Musa, gerçek velî olduğuna inanamayan ve kendisine hasım olan

Teke beyinin, kendini yakmak üzere bir ateş hazırlattığını ve tevkif ettirmek için adamlarıyla tekkeye baskına geldiğini müritlerine haber vermiş, karşılamaya çıkmıştır (Ocak, 2015: 150). İslam halifelerinden olan Hz. Ömer hakkında da benzer bir anlatı mevcuttur. Hz Ömer(r.a) Sariye (r.a) kumandasında Suriye tarafına bir ordu göndermişti. Ordu, Nihavend’de düşmanla karşılaştı. Düşman, İslâm askerlerini boş yakalamış ve sıkıştırmıştı. O esnada Hz. Ömer (r.a), Medine-i Münevvere’de hutbe veriyordu. Bir ara hutbesini keserek:

“Ya Sariye! Orduyu dağa çek, dağa! diye üç defa seslendi. Ordu komutanı bu sesi işitti, ordunun arkasını dağa vererek düşmana yöneldiler ve galip geldiler (Selvi, 2012: 219).

Yukarıda verdiğimiz örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Ancak çalışmamızın mahiyeti gereği hepsine burada yer vermek doğru olmayacaktır. Bolu ve Düzce illerinde adı geçen motifle ilgili iki menkıbe örneğine rastladık. Bunlardan biri Mustafa Safî Efendi hakkında anlatılmaktadır. Menkıbeye göre Safî Efendi bir gün talebeleriyle sohbet ederken Gerede’de falan evde yaşayan birinin karnının aç olduğunu, hemen onu doyurun diye talimat vermesi üzerine müritleri hemen Gerede’ye giderler. Safî Efendi’nin dedikleri eve girince evde yiyecek bir şey olmadığını ve evdeki zatın aç olduğunu anlarlar. Bunun üzerine zatın karnını doyururlar (Safî Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

Bir diğer örnek ise Şeyh Muslahaddin hakkındadır: Şeyh Muslahaddin’in sağlığında köyde bir cenaze olmuş. Hanımı ona cenazeye gidip gitmeyeceğini sormuş; ancak Şeyh Muslahaddin cevap vermemiş. Hanımı tekrar sorunca Şeyh Muslahaddin tabutu göstermiş. Tabutu gören hanımı avazı çıktığı kadar bağırmış. Şeyh Muslahaddin ne gördüğünü sorunca, hanımı “Tabutun içinde insana benzemeyen bir şey vardı.” demiş. Bunun üzerine Şeyh Muslahaddin hanımına, “Benim işime karışma, onun namazı kılınmaz.” demiş (Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi/Çilimli).

2.4.3. Gizli Eşyaları Bulup Çıkarma

Velilerin kerametlerinden biri de gizlenmiş veya kaybolmuş herhangi bir şeyi ortaya çıkarmadır. Araştırmalarımız neticesinde velilerin göstermiş oldukları bu keramet onların veliliğini sınamak isteyenlere karşıdır.

Adı geçen bu motif peygamber kıssalarına da konu olmuştur. Örnek vermek gerekirse; Hz. İsa kimin ne yediğini bilmekte, bununla birlikte kaybolmuş veya saklanmış eşyaların yerlerini göstermektedir (Dalkılıç Gültekin, 2010: 115).

Veliler etrafında ortaya çıkan bu keramet motifinin en meşhuru Akşemseddin ile Fatih Sultan Mehmet konu edinen menkıbede görülmektedir. Menkıbeye göre; Fatih Sultan Mehmet, Akşemseddin’in ziyaretine gider. Sohbet sırasında “Hocam! Eshab-ı kiramın

büyüklerinden, Ebû Eyyûb Ensârî'nin (Eyüp Sultan) kabrinin İstanbul surlarına yakın bir yerde olduğunu tarih kitaplarından okudum. Yerinin bulunmasını ve bilinmesini rica ederim.” der. Akşemseddin hemen; “Şu karşı tepenin eteğinde bir nur görüyorum. Orada olmalıdır.” der. Hemen oraya giderler. Akşemseddin oradaki bir çınardan iki dal alır. Birini bir tarafa, diğerini de az öteye diker. “Bu iki dal arası Ebû Eyyûb Ensârî'nin kabridir.” der. Bir başka menkıbede ise; Sultan Mehmet, yardımcılarını çağırır ve bir mühür verir. Mührünün iki dalın arasına gömülmesini dalların da yirmişer adım öteye çekilmesini ister. Sabah olunca da Akşemseddin'den kabrin yerini tekrar tayin etmesini ister. Akşemseddin silahtarların diktiği dalların yerine bakmadan doğruca dalların eski yerinde gidip durur ve “Dalların yeri değiştirilmiş, kabir buradadır. Ayrıca Sultan'ın mührünü de çıkarıp verin.” der (Akşemseddin Türbesi/Göynük).

2.4.4. Geçmişte Olup Bitenleri Bildirme

Kur'an-ı Kerim kaynaklı bir mucize motifi olan “Geçmişte Olup Bitenleri Bildirme” motifi İslâmiyet'in etkisiyle Türk menakıbnâmelerinde de kendine yer bulmuştur. Gelecekte olacakları haber verme motifi kadar sık rastlanılmasa da velilerin kerametleri arasında gösterilmiştir.

Kur'an'da Hz. İsa'nın geçmişte olup bitenleri bildiğine dair mucizesini anlatan bir ayet yer almaktadır.

“Evinizde ne yediğinizi ve biriktirip sakladıklarınızı da bilirim.” (Al-i İmran/49)

Bu keramet motifinde de tıpkı gizli eşyaları bulup çıkarma motifinde olduğu gibi velilerin sınanması söz konusudur. Mevlâna hakkında anlatılan bir menkıbede; Sultan İzzeddin Keykavus Mevlâna Hazretlerinin kerametine inanmıyordu. “Ne vardı bu Mevlâna'da?” diye düşünüp duruyordu. Bir gün bir plan düşündü. Bir yılan yavrusu tutup altın bir hokkaya koydu. Ağzını da mühürledi. Hokkanın sırrını kimse bilemedi. En son Mevlâna Hazretlerine sordular. Mevlâna Hazretleri tatlı bir gülümseyişle:

-Şeyhimiz Selahaddin bu hokkanın sırrını açıklasın.

-Ey Devletlü Sultan bu biçare hayvanı niçin bu hokkaya hapsedtin?

Bu hareket karşısında Sultan İzzeddin Şeyh Hazretlerinin eteklerine kapanıp müridi oldu (Bursalı, 1996: 2, 133-134). Benzer bir menkıbe Horasan erenlerinden Ahmet Yesevî hakkında anlatılmaktadır. Menkıbeye göre; Horasan erenleri bir toplantı yapmaya karar verdiler; Ahmet Yesevî'yi de davet etmek istediler. Bunun için yedi er gönderildi. Erler turna donuna girip Türkistan'a uçtu. Bu durum Şeyh'e malum oldu; halifelerine: “horasan erenleri toplantı yapacak, bizi davet için yedi er gönderdiler, şu anda bize ulaşmak için yoldalar.

Çabuk olun onlar gelmeden biz karşılayalım.” dedi. Hemen turna donuna büründüler (Korkmaz, 2011: 32).

Araştırma sahamız olan Bolu ilinde yaptığımız saha araştırmalarında yukarıda örneklerini verdiğimiz menkıbelere atıf niteliğinde bir anlatıya rastladık. Derlediğimiz menkıbede tıpkı yukarıdaki menkıbelerde olduğu gibi veliliğin sınanması söz konusudur. Ümmî Kemal’in veliliğine inanmayan dönemin padişahı tabuta bir asker koyar. Tabuttaki askerin öldüğünü ve namazının kıldırmasını Ümmî Kemal’den ister. Ümmî Kemal padişaha defaatle “Ölü niyetine mi?” diye sorar. Padişah ise “Evet” der. Ümmî Kemal, padişaha; tabuttaki zatın canlı olduğunu, ölmediğini ve sizin isteğinizle tabuta girdiğini söyler (Ümmî Kemal Türbesi/Bolu-Merkez).

2.4.5. Gelecekte Olacakları Haber Verme

Geleceği bilme mucizesi, Kur’an’da Allah’ın peygamberlerine verdiği bir mucize olarak karşımıza çıkmaktadır. Peygamber mucizelerine benzer özelliklere sahip olan veliler, kerametlerinde de peygamberler gibi aynı şekilde gelecekte haberler vermektedirler. Araştırmamızda, gelecekte olacakları haber verme motifi en çok rastladığımız motiflerden bir tanesidir. Genelde veliler, müritlerini gelecekte olacak olan olaylardan haberdar ederler ve onları olumsuz durumlara karşı uyarırlar. Ayrıca güzel olacak olayların da müjdesini verirler. Başka kişilerin öleceği zamanı, özellikle savaşların akıbetini bilir ve bildirirler.

Bu durumun aksine Kur’an-ı Kerim’de geleceği Allah’tan başka kimsenin bilemeyeceği şu şekilde geçmektedir:

“Gaybın anahtarları Allah’ın katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde ne varsa hepsini bilir. Düşen hiçbir yaprak ve yerin karanlıklarında hiçbir dane yoktur ki, Allah onu bilmesin. Yaş ve kuru ne varsa hepsi Kitab-ı Mübîn’dedir.” (En’am, 6/59)

“Hani Peygamber zevcelerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi, (o sözü) başkalarına haber verip Allah da bunu peygambere açıklayınca, peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince hanımı: “Bunu sana kim haber verdi?” dedi. Peygamber de: ‘Her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah bildirdi’ dedi.” (Tahrim, 66/3)

“De ki: Göklerde ve yerde Allah’tan başkası gaybı bilmez.” (Neml, 27/65) *“Gaybı bilen O’dur. Gaybını, razı olduğu Resul’den başkasına bildirmez.”* (Cin, 72/26-27)

Hız. İsa da gelecekte haber verir. Bu Kur’an’da şu şekilde geçer:

“Hani, Meryem oğlu İsa şöyle demişti: Ey İsrailoğulları! Ben, Allah’tan size bir elçiyim. Benden önceki Tevrât’ın bir tasdikçisi ve benden sonra gelecek, ismi Ahmed olan bir peygamberin müjdecisiyim.” (Saff, 61/6)

“Evvelkilere verilen kitaplarda onun bahsi vardır. Benî İsrail âlimlerinin bunu bilmesi onlar için bir delil değil midir?” (Şuara, 26/196-197)

“Ben, evlerinizde yediğiniz ve biriktirdiğiniz şeyleri size haber veririm.” (Al-i İmran, 3/49)

Hiz. Yakup’un gelecekle ilgili söylediği sözler de Kur’an’da yer alır: *“Ben size, Allah’ın lütfuyla sizin bilmediğinizi bilirim, demedim mi?”* der (Yusuf, 12/93-96).

Kadim Türk inancında Şamanların da gelecekte haber verme gücüne sahip oldukları bilinmektedir. Potapov şamanların büyücü olmadığını, onların falcılardan farklarının geleceği görme ve onu etkileme gücüne sahip olduklarına inanılan yardımcı ruhlarının yardımıyla kehanette bulunduklarını ifade eder. Altay Şamanizmi adlı eserinde Cüveyci’den de örnekler vererek bu konuya açıklık getirir: “Şamanların öngörme fonksiyonu geniş bir yelpazeye sahipti. Savaş, zafer veya yenilgi, hayvan sayısının azalması, epidemi, açlık getirecek doğal afetlerin öngörülmesi gibi devlet önemi veya ulusal önem taşıyan kehanetlerden, sıradan göçebelerin bireysel kehanetlerine kadar uzanmaktaydı. Şaman normal insana döndüğünde ona hiçbir şey sormazlar, çünkü o şaman olmadığı zaman sıradan insan olduğundan hiçbir şey bilmez.” (Potapov, 2012: 186-187). Türklerin İslamiyet’i kabulüyle birlikte gelişen velilik anlayışı, Türk ozan-kamlarının Türkmen babalarına dönüşümü ile gerçeklemiştir (Köprülü, 2012: 19). Ozan ve kamların üstlenmiş olduğu bu görevlerin bir kısmı baba ve dedelere geçmiştir.

Gelecekte olacakları haber vermek, velilerin en önemli kerametleri arasında yer almaktadır. Abdal Musa müritlerinin tekke yapmak için kazdıkları inşaatın temelinde çıkan bir kazan altının sahipleri hakkında bilgi vermiş, bir zaman sonra da gerçekten altının sahipleri gelmiştir. Yine bir gün Abdal Musa’yı yakmak üzere gelen Teke Beyi’nin geleceği Abdal Musa’ya malum olmuş ve müritleriyle onu karşılamaya çıkmıştır. Otman Baba müritlerinin başına ne zaman bir iş gelse hemen bilir ve yardıma koşarmış. Hacı Bektaş da kendisini Sulucakarahöyük’ten kovan Kırşehir valisinin görevinden azledileceğini ve işkence göreceğini söylemiştir (Ocak, 2015: 150). Hoca Ahmed Fakih, yanındakilere Konya’ya iki âlimin geleceğini ve bunların baba oğul olacağını söyler. Oğlana Mevlâna Celaleddin denileceğini anlatır (Kartal, 2017: 143). Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Bu motifin geçtiği menâkıbnameleri topluca belirtmek gerekirse; Menâkıbu’l-Kudsiyye, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, Menâkıb-ı Hacım Sultan, Vilâyetnâme-i Otman Baba,

Menâkıb-ı Sipehsalar, Menâkıbu'l-Arifin, Menâkıb-ı İbrahim-i Gülşenî olarak belirtebiliriz (Ocak, 2015: 109-125).

Araştırma sahamızda en çok rastladığımız motiflerden olan “Gelecekte Olacakları Haber Verme” motifi ilgili menkıbelere şu şekilde yansımıştır:

Mustafa Safî Efendi'yi sevenlerden olan Bolu Sancak Beyi, sürekli Mustafa Safî'yi ziyarete gelirmiş. Bir gün yine ziyaretine giderken bir haberci gelip Adana'ya müebbet sürgün edildiğini ve oraya hemen gitmesi gerektiğini bildirmiş. Bu durum karşısında şaşırmış ve üzülmüş, gelen memura; “Müsaade et, Mustafa Safî Efendi'yi son bir kez daha ziyaret edip de gideyim.” diyerek oradan uzaklaşmış. Ziyaretine gidince durumu arz etmiş. Bunun üzerine; Mustafa Safî “Oğlum üzülmey! Ayın on dokuzunda Bolu'ya yine dönersin!” diye buyurmuş. Sürgüne gitmek üzere yola çıktığı sırada ayın on dokuzunda affedildiğine dair bir haber gelmiş. Sürgün edilmekten kurtulup Bolu'ya geri dönmüş (Safî Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

Mustafa Safî'nin talebelerinden, Bolulu meşhur âlim Hacı Osman Efendi bir gün kendi odasına girip içeri kimse girmesin diyerek kapıyı kapatmış. Bir ara Mustafa Sâfî Efendi; “Hacı Osman Efendi vefat etmiştir. Kapısını açıp cenazesini yıkayın, hazırlayın ben cenaze namazı için geleceğim!” demiş. Kapısını açıp baktıklarında secde eder bir hâlde vefat etmiş olduğunu görmüşler (Safî Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

Rivayete göre, Sultan Mehmet İstanbul'u kuşatmasına rağmen bir türlü ele geçiremez ve Bizans'a da Avrupa'dan çeşitli yardımlar gelir. Bunun üzerine Sultan Mehmet vezirini Akşemseddin'e göndererek “Şeyh'e sor, feth olmak ve düşmana zafer bulmak ümidi var mıdır?” der. Akşemseddin ise bu soruya şöyle cevap verir: “Ümmet-i Muhammed'den bu kadar Müslüman ve gaziler bir kafir kalesine hücum ederse inşallah feth olur.” der. Sultan Mehmet bu cevapla yetinmeyip gün tayin etmesini ister. Akşemseddin “İşbu senenin Cemaziyelevvel ayının yirminci günü, seher vaktinde, inanç ve gayretle yürüsünler. O gün feth ola. Kostanyiniyye'nin içi ezan sesiyle dola.” der ve dediği gibi olur (Akşemseddin Türbesi/Göynük).

Abdullah Efendi Bolu'ya giderek müritlerine “Hasta olduğumu duyarsanız beni ihmal etmeyip geliniz.” der. Daha sonra Gerede'ye doğru yola çıkar ve Gerede'ye varınca hastalanır (Geredeli Abdullah Efendi Türbesi/Gerede).

Sultan İkinci Bâyezîd'in hanımı Şehzade Korkut'un annesi bir gün dergâha gelip Abdurrahim Tırsî'nin hanımından; “Beyin Abdurrahim Tırsî'den rica edip yardım talep ederiz. Sultan Bâyezîd'den sonra oğlum Korkut padişah olsun.” diye ricada bulunur. O da bu dileği beyine sık sık hatırlatır. Tırsî'nin hanımı bir gece rüyasında Peygamber Efendimizin

huzurunda bir meclisin kurulduğunu görür. Abdürrahim Tırsî de oradadır ve Peygamber Efendimize şehzadelerden hangisinin tahta geçmesinin uygun olacağını sorar. Peygamber efendimiz ise “Rûm’un Kara Oğlanı’nın muradı Sultan Selim’dir.” (Karaoğlan Abdürrahim Tırsî’dir.) Uyanınca hanımı hemen Abdürrahim Tırsî’nin yanına gidip rüyasını anlatır ve “Siz şehzade Selim’in padişah olmasını istediniz. Biz sizden Korkut’un padişah olmasını rica ederdik.” der. Bunun üzerine Tırsî; “Ey hocamın kızı! Şehzade Korkut’tan evlat gelmez. Âl-i Osman’ın nesli yok mu olsun? Bu Hak Teâla’nın rızasına muhaliftir.” der (Abdürrahim Tırsî Türbesi/Mudurnu).

2.4.6. Kabir Ehline Vâkıf Olma

Veliler birden fazla kerametlere sahip zatlardır. Normal insanların göremediği, bilemediği her şeyi görüp duyabilir, vefat eden bir zatın mezarından gelen sesleri işitebilirler. Hz. Muhammed’in damadı olan Hz. Ali hakkında da benzer bir menkıbe mevcuttur.

Hz. Muhammed, Yukarı Mezapotamya’da fütuhathar yapan Hz. Ali’den günün birinde, cennetlik ve cehennemlik birer ölüden haber getirmesini ister. Hz. Ali birinci seferde bir kabirle konuşur ve Zaloğlu Rüstem’le karşılaşır. Onun ahvalini Hz. Muhammed’e nakleder. İkinci seferde cehennemlik biriyle konuşur. Bu defa Kara Cümcüm ile karşılaşır (Kurtoğlu, 2008: 75).

Araştırma sahamızda rastladığımız keramet motiflerinden biri olan “Kabir Ehline Vâkıf Olma” yukarıda değindiğimiz Hz. Ali’nin kıssasına benzer şekilde görölmektedir. Bolu evliyalarından olan Abdullah Efendi hakkında derlediğimiz menkıbeler şu şekildedir:

Abdullah Efendi döneminin o kadar önemli zatlarındanmış ki hangi kabrin yanına varsa o kabirde yatan metfunun hâlini görür, hatta bazen de onlarla görüşüp konuşmuş (Geredeli Abdullah Efendi Türbesi/Gerede).

Abdullah Efendi hem normal insanların kabirlerine gidip onlarla konuşmuş hem de evliya mezarlarına giderek onların hâlini hatırlar sorarmış. Hatta kendi müşkülü olduğu zaman hocası Mustafa Sâfi’nin mezarına giderek durumunu anlatıp ondan yardım istemiş (Geredeli Abdullah Efendi Türbesi/Gerede).

2.5. Mukaddes, İnsanüstü ve Gizli Güçler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

Velilerin bu dünyada gösterebildikleri gizemli güçleri dışında öbür âlemle olan iletişimleri de onları diğer canlılardan üstün kılmaktadır. Özellikle Allah ve peygamberlerin nurani suretleriyle karşılaşma, Hızır, melek ve diğer gayb erenleriyle görüşme gibi motifler velilerin menkıbelerinde yer alan keramet unsurlarıdır (Güzey, 2020: 437).

Ahmet Yaşar Ocak'ın beş ana başlık altında değerlendirdiği (Ocak, 1983: 89) bu motif araştırma sahamızda en az rastladığımız keramet motiflerindendir. Araştırma sahamızda iki başlık üzerinde durduk. Bu başlıklar; “Peygamberi görme, onun tarafından irşad edilme, Hızır ve diğer gayb erenleriyle görüşme” başlıklarıdır. Bu başlıklar altında birer menkıbeye rastladık.

2.5.1. Peygamberi Görme, Onun Tarafından İrşad Edilme

Peygamberler, insanlara dini ve dinin getirdiği güzel ahlakı öğretmeleri için gönderilmiş elçilerdir ve Allah'a en yakın mertebeye sahiplerdir. Allah tarafından gönderilen vahiyleri, emir ve yasakları iletmekle görevlidirler. İnsanları hem dinî hem de ahlaki açıdan doğru yola sevk etmeye ve nefisleriyle mücadele edebilmeye yöneltirler. Kendileri de bütün bu nefislerden sıyrılıp kendilerini ilahî aşkla Allah'ta kaybetmişlerdir. Bunun neticesinde elbette ki Allah tarafından olağanüstü vasıflarla donatılmışlardır. Bu üstünlük göstergesi değil, gerektiğinde gösterilen mucizelerdir (İnevi, 2019: 421).

Allah dostu kimselerin Allah (c.c), Hz. Peygamber başta olmak üzere diğer peygamberler, Hızır ve meleklerle görüşebildiğine ya da onların ruhani şekillerini görebildiklerine inanılmaktadır. Veli, peygamberlerden sonra Allah'a en yakın kimsedir, insan-ı kâmilidir. Dolayısıyla peygamberler, kendilerine yakın olan bu zatlara bazen görünerek bazen seslerini duyurarak bazen de rüyalarına girerek iletişim kurabilmektedirler.

Bu motif Menâkıb-ı Sipehsalar, Türk destani mahsulleri olan Tezkire-i Satuk Buğra Han, Kitab-ı Dede Korkut, Ebu Müslimnâme, Battalnâme ve Saltıknâme'de bulunmaktadır (Ocak, 2015: 109-125).

Bu motif Ahmet Yaşar Ocak tarafından “Açıktan açığa görme, sesini duyma ve rüyada görme” olarak üç başlık altında incelenmiştir. Çalışma sahamızda incelediğimiz türbelerde “Rüyada Görme” başlığına altında bir menkıbeye yer verdik.

2.5.1.1. Rüyada Görme

Rüyaya İslami yaklaşımda dikkati çeken hususların başında Hz. Peygamber'in rüyada görülmesi gelmektedir. Onu rüyada görmek iki şekilde olabilmektedir; birincisi hayatındaki hâli, şekli ve şemaili üzerine görmek, ikincisi ise, hilye-i şeriflerine kısmen uyan, kısmen uymayan ya da tamamen uymayan şekillerde görmektir. Her iki surette de rüya gören Hz. Peygamberi görmüştür (Konuk, 1989: 98).

Bu motifte akla gelen Hz. Yusuf'tur. Yusuf peygamberin gördüğü on bir yıldızla güneş ve ay en çok bilinen rüyadır. Yusuf Peygamber aynı zamanda rüya yorumlayıcısıdır.

Firavunun iki rüyasını ve zindandaki iki kişinin rüyalarını yorumlamıştır. Bunlar Kur'an'da şu şekilde yer alır:

“Hani Yûsuf babasına şöyle demişti; Babacığım ben rüyada, gerçekten on bir yıldızla, güneş ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm.” (Yûsuf, 12/4).

(Bir gün) kral dedi ki: Rüyamda yedi semiz inek görüyorum ki onları yedi zayıf (inek) yiyor. Bir de yedi yeşil başak ve bir o kadarı da kuru. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız benim rüyam hakkında bana bilgi verin.” (Yusuf, 12: 43).

Onunla beraber zindana iki delikanlı daha girdi. Biri “Ben rüyamda şaraplık üzüm sıkığımı gördüm” dedi. Diğeri “Ben de rüyamda başımın üzerinde, kuşların yediği bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bize bunun yorumunu haber ver. Şüphesiz biz seni iyilik yapanlardan görüyoruz” dedi (Yusuf/36).

Kur'an'da rüya ile ilgili diğer ayetler şu şekildedir:

Hani sana “Muhakkak Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır” demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı da Kur'an'da lanetlenmiş bulunan o ağacı da sırf insanları sınamak için vesile yaptık. Biz onları korkutuyoruz. Fakat bu, sadece onların büyük azgınlıklarını (daha da) artırdı (İsra/60).

“Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz iyilik yapanları böyle mükafatlandırırız.” (Sâffât/105).

And olsun, Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah, sizin bilmediğinizi bildi ve size bundan başka yakın bir fetih daha verdi (Fetih/27).

Çalışma sahamızda bu motifle ilgili rastladığımız menkıbelere geçmeden önce Saltıknâme'de yer alan bir menkıbede bu keramet motifi şu şekilde geçmektedir: Sarı Saltuk sık sık rüyasında Hz. Muhammed'i görür, ondan emir alır ve onun işareti ile fetih kararı verir. Sarı Saltuk, Edirne şehrini fethetme kararını Hz. Peygamberi rüyasında gördükten sonra vermiştir. Sarı Saltuk'un başka bir kerameti, rüyasında Hz. Muhammed'i gördükten sonra mezarına giderek onunla konuşmasıdır (Uçkun, 2014: 135).

Bolu'da yaptığımız saha araştırması sırasında rüyada peygamberi görme motifine iki velide rastladık. Derlediğimiz menkıbelere ilgili motif şu şekilde yansımıştır:

Şeyh-ül İmran karşısında bir misafir olmadan yemek yemezmiş. Eğer misafirsiz kalırsa da günlerini oruçlu geçirirmiş. Bir gün bu şekilde oruca niyet etmiş. Ancak akşama doğru bir misafir çıkagelmiş. Şeyh-ül İmran da iftar vaktine az kaldı diyerek orucunu bozmamak için misafiri lafa tutmuş. Şeyh İmran o gece rüyasında “Senin bize güzel bir ibadetin vardı, sen

âdetini değiştirdin, biz de kendi âdetimizi değiştirdik”. İmran üzüntü içinde uyanmış. Aradan zaman geçtikten sonra köyündeki malına mülküne hükümet memurları el koymuş. Bunun üzerine İmran köyünden çıkıp gitmiş. Bir süre sonra başka bir kişiye misafir olmuş. Kendisinin misafiri ne kadar çok sevdiği bilindiğinden ikramın her türlüünü göstermişler. Ancak İmran durmamış bir gün sonra yola çıkmaya karar vermiş. Neden diye sorduklarında ise “Ben suçlanmış bir kimseyim, bırakın başımı alıp mihnetime doğru gideyim ki onun rızasını tekrar kazanayım.” diye cevap vermiş. İmran tekrar yola çıkmış ve bir süre sonra şehrin tepelik bir viranesinde ölü olarak bulunmuş (Şeyh-ül İmran Türbesi/Mudurnu).

Sultan İkinci Bâyezîd’in hanımı Şehzade Korkut’un annesi bir gün dergâha gelip Abdürrahim Tırsî’nin hanımından; “Beyin Abdürrahim Tırsî’den rica edip yardım talep eyleriz. Sultan Bâyezîd’den sonra oğlum Korkut padişah olsun.” diye ricada bulunur. O da bu dileği beyine sık sık hatırlatır. Tırsî’nin hanımı bir gece rüyasında Peygamber Efendimizin huzurunda bir meclisin kurulduğunu görür. Abdürrahim Tırsî de oradadır ve Peygamber Efendimize şehzadelerden hangisinin tahta geçmesinin uygun olacağını sorar. Peygamber Efendimiz ise “Rûm’un Kara Oğlanı’nın muradı Sultan Selim’dir.” (Karaoğlan, Abdürrahim Tırsî’dir.) Uyanınca hanımı hemen Abdürrahim Tırsî’nin yanına gidip rüyasını anlatır ve “Siz şehzade Selim’in padişah olmasını istediniz. Biz sizden Korkut’un padişah olmasını rica ederdik.” der. Bunun üzerine Tırsî; “Ey hocamın kızı! Şehzade Korkut’tan evlat gelmez. Âl-i Osman’ın nesli yok mu olsun? Bu Hak Teâla’nın rızasına muhaliftir.” der (Abdürrahim Tırsî/Mudurnu).

2.5.2. Hızır ve Diğer Gayb Erenleriyle Görüşme

Menkıbe ve inançlara göre Hızır’ın birtakım özellikleri vardır. Bunlar; Allah’a kulluk etmek, nefsin isteklerine boyun eğmemek ve ilâhî rahmete mazhar olmaktır. Hızır halk arasında genellikle aksakallı, nur yüzlü, uzun boylu, merhametli ve tatlı dilli bir kimse şeklinde tarif edilir. Bazen yoksul, üstü başı dağınık, elbisesi kirli, hasta, zayıf gibi görünür ve insanları dener. Böyle perişan bir kişiliğe bürünerek sadaka ve yardım isteyebilir. Halk arasında; “Her geceyi Kadir, her gördüğünü Hızır bil!” sözü Hızır inancının bir yansımasıdır.

Hızır darda kalanların imdadına yetişir. “Kul bunalmayınca Hızır yetişmez.” denir. “Hızır gibi yetişmek”ten söz edilir. “Hızır yoldaşın, Fatma Ana komşun olsun.” denir. Bu tür deyimler bu inançla ilgilidir. Tabii ki ayette belirtildiği gibi Hızır, bütün bunları kendi işi olarak değil, Rabb’inin dilemesiyle ve onun verdiği güçle yapmaktadır (Demirci, 2011: 231-232).

Hızır, insanımızın düşüncesinde boz atlı, yeşil elbiseli, ak sakallı bir ihtiyar veya çeşitli kılıklarda darda kalanlara yardım eden, uzun mesafelere çok kısa bir sürede ulaşabilen, bolluk ve bereket getiren, hastalara şifa dağıtan, tabiatın yeşermesini, hayvanların üremesini sağlayan ve insanların talihini açan bir varlıktır. Onun gelip geçtiği, elinin değdiği yerler, yeşilliktir, bolluktur; elini uzattığı insanlar bütün dertlerinden kurtulur, huzura erer. Hatta ulaşamadığı, yardım edemediği insanlar da psikolojik olarak ondan güç alırlar ve bir şekilde kendilerine ulaşacağına inanırlar (Şahin, 2010: 326).

Altay kültür çevresinde İslâm öncesi Ak sakallı koca, Hızır benzeri görevler yapar. İnaniş, İslâm sonrası metinlerinde de yer alır. Dede Korkut hikâyelerinde Hızır gelecekte haber veren ve yardımcı kişi olarak karşımıza çıkar. Hızır, boz atlı Hızır olarak da geçer (Gökyay, 1976; 10-12). Birçok halk anlatısında sıklıkla karşımıza çıkan Hızır, Dede Korkut Hikâyelerinde Dirse Han'ın oğlu Boğaç Han yaralandığında gelip yarasını sıvazlamış ve bu yaradan ölmeyeceğini söylemiştir (Ergin, 2009: 90).

Tasavvuf düşüncesine göre Hızır bir evliyadır ve her devrin bir Hızır'ı vardır. O, Musa peygambere ilahî sırları kavratan kişidir. Kimin karşısına çıkarsa onun gözündeki sır perdesi aralanır. Doğüstü yeteneklere sahip olduğundan, az zamanda çok mesafeler kat eder. Havada dolaşmaktan su üzerinde yürümeye, ölüleri diriltmeden varlıklara hükmetmeye pek çok olağanüstülüğün sahibidir. Ölümsüzdür. Hızır inancının bir benzeri Hristiyanlıkta karşımıza çıkar. Hristiyan kültüründeki Aziz Georges, adeta İslam kültüründeki Hızır'ın karşılığıdır (Peker, 2015: 233).

Kur'an-ı Kerim'de Hızır hakkında rastladığımız ayet Kehf suresinde geçmektedir. Ayet şu şekildedir:

Bir vakit Mûsâ genç adamına, “Ta iki denizin birleştiği yere varıncaya kadar yahut (bu yolda) senelerce yürümedikçe durup dinlenmeyeceğim” demişti. (Kehf/60)

Her ikisi, iki denizin birleştiği yere varınca balıklarını (yoklamayı) unuttular. Balık denizde yolunu tutup gitmişti. (Kehf/61)

Ayet hakkında farklı görüşler bulunmakla beraber kıssada geçen ve Hz. Musa'ya ledünnî ilim (gayb ilmi) hakkında bilgi veren üçüncü şahsın kimliğine dair Kur'an'da bilgi verilmemiş olup sadece 65. ayette “kullarımızdan biri” şeklinde geçmektedir. Ancak müfessirlerin çoğunluğu bu şahsın Hızır aleyhisselâm olduğu görüşündedir. Hızır'ın ledünnî ilme sahip olduğu şüphesiz olmakla birlikte, peygamber olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir (<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Kehf-suresi/2200/60-61-ayet-tefsiri>).

Hızır motifi Anadolu sahası Türk evliyalarının menkıbelerine azımsanmayacak derecede etki etmiştir. Araştırmalarımız neticesinde; Menâkıb-ı Sipehsalar, Menâkıbu'l-

Arifin, Keramât-ı Ahi Evran, Menâkıb-ı Mahmud Paşa, Menâkıb-ı Kemal-i Ümmî, Menâkıbu'l-Kudsiyye, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, Vilâyetnâme-i Otman Baba, Tezkiretü'l-Evliya ve Türk destani mahsulleri olan Tezkire-i Satuk Buğra Han, Kitab-ı Dede Korkut, Ebu Müslimnâme, Battalnâme ve Saltıknâme'de bu motifi görmek mümkündür (Ocak, 2015:109-125).

Çalışma sahamızda incelediğimiz Abdürrahim Tırsî Hazretleri Türbesinde, Anadolu coğrafyasındaki Hızır kültünün bir yansıması karşımıza çıkmaktadır. Menkıbeye göre; Abdürrahim Tırsî talebeliğinde, Hızır Aleyhisselam ile görüşme ve sohbetiyle müşerref olmayı çok istiyormuş. Bir gün hocası onu pazara elma almaya göndermiş. Pazardan dönerken yolda bir zat ile karşılaşmış. O zat: “Sepetini aç, neyin olduğunu göreyim” demiş. Abdürrahim Tırsî, sepeti açınca o zat içinden bir elma alıp yoluna devam etmiş. Abdürrahim Tırsî de hocasının huzuruna gidip sepeti önüne koymuş. Eşrefoğlu Rûmi, sepete bakınca “Abdurrahim, bu elmalardan biri eksik” demiş. Abdürrahim durumu hocasına anlatmış. Hocası “O zatın eteğine niçin yapışmadın?” diye sormuş. O da “O zatın kim olduğunu bilmiyordum” deyince hocası: “Ya Abdurrahim, Hızır’ı görsem deyip dururdun, fakat bilsem demezdin. O zat Hızır idi. Gördün, fakat bilemedin” demiş. Bunun üzerine Abdürrahim Tırsî: “Ah görsem ve bilsem” diye Eşrefoğlu Rumi’den ricada bulunmuş. Hocası: “Ey Abdurrahim! Bu gece yaylak denen yere git.” diye buyurmuş. Abdürrahim Tırsî, gece olup yaylağa gittiğinde, gündüz sepetinden elma alan zatın orada olduğunu görmüş ve hemen eteğine yapışmış (Abdürrahim Tırsî Türbesi/Mudurnu).

2.5.3. Türbenin Etrafında Olağanüstü Varlıklar ile Karşılaşma

Olağanüstü varlıklar genellikle efsanelerin çatısı altında kendine yer bulmuştur. Efsanelerde kimi zaman bir pınar başında kimi zaman ağaç altında kahramanlar olağanüstü özellikte varlıklarla karşılaşabilmektedir. Bu varlıklar genel olarak peri kızı şeklinde tasavvur edilmiştir. Bu varlıklar kahramana iyilik yaptığı gibi bazen de kötülükleri dokunmaktadır.

Efsanelerde ortaya çıkan olağanüstü varlıklara efsane kahramanları sahip olmak ister bunun neticesinde başlarına türlü felaketler gelir. Benzer bir durum Türk destani mahsullerinden olan Dede Korkut Hikâyelerinde anlatılmaktadır. Tepegöz adlı hikâyede bir pınar başında peri kızı ile münasebet yaşayan çobanın peri kızından olan çocuğu ahaliyi canından bezdirir. Hikâyenin sonunda Basat tarafından öldürülür (Ergin, 2009: 15-17). Bu hikâyeye benzer bir durum Bolu velilerinden Samsa Çavuş türbesi hakkında anlatılmaktadır. Derlediğimiz anlatı Samsa Çavuş’un kendisinin göstermiş olduğu bir keramet olmayıp türbesinin yanında bulunan pınar hakkında anlatılmaktadır.

Bazı akşamlar Samsa Çavuş Türbesinin yanında uzun sarı saçlı bir kız görülmekte ve elindeki aynaya bakarak saçlarını taramaktaymış. Su kızı, peri kızı denilen bu olağanüstü varlığı köylülerden birisi yakalayarak saçından bir tutam kesmiş ve altı ay kadar kendisine eş yapmış. Çünkü peri kızı saçlarını geri almadan gidemezmiş. Ancak altı ay sonra saçlarını geri alabilmiş ve geri gitmiş, bir daha da geri görülmemiş (Samsa Çavuş Türbesi/Mudurnu).

2.6. Biyolojik Mahiyette Keramet Motifleri

Bu motifte velilerin canlı biyolojisine yönelik insanüstü müdahaleleri söz konusudur. Bu motifler arasında; ölüyü diriltme, kemiklerden yeniden diriltme, cinsiyet değiştirme, kısır ya da yaşlı kadın ve erkeği çocuk sahibi yapabilme, vücut arızalarını giderme ve hastalıkları iyileştirme gibi kerametler dikkat çekmektedir (Ocak, 1983: 89).

Menâkıbu'l-Kudsiyye, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, Menâkıb-ı Hacım Sultan, Menâkıbu'l-Arifin, Keramât-ı Ahi Evran, Türk destanları arasında gösterilen Tezkire-i Satuk Buğra Han, Kitab-ı Dede Korkut, Ebu Müslimnâme, Battalnâme, Saltıknâme ve Tezkiretü'l Evliya (Ocak, 2015: 109-125) gibi anlatılarda bu keramet motifi kendine yer bulmuştur.

Biyolojik mahiyetteki keramet motifleri arasında en çok rastlanılan “Ölüyü diriltme” yahut “Hastalıkları iyileştirme” motifidir. Bu başlık altında Bolu ve Düzce illerinde yaptığımız saha araştırmasında en çok rastladığımız örnekler bu iki keramet motifiyle ilgilidir.

2.6.1. Ölüyü Diriltme

Kur'an- Kerim ve Kitabı Mukaddes kaynaklı olan bu motifin örneklerine Menâkıbu'l-Kudsiyye, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, Menâkıb-ı Hacım Sultan, Menâkıbu'l-Arifin, Keramât-ı Ahi Evran, Türk destani mahsulleri olan Tezkire-i Satuk Buğra Han, Kitab-ı Dede Korkut, Ebu Müslimnâme, Battalnâme, Saltıknâme ve Tezkiretü'l Evliya'da rastlanılmaktadır (Ocak, 2015: 109-125).

Ölüyü diriltme motifi Peygamber mucizeleri arasında yer almaktadır. Hz. Musa ve Hz. İsa peygamberlerin mucizeler gerçekleştirdiklerine dair Kur'an'da çeşitli ayetler bulunmaktadır.

Saha çalışmamızda bu motifi “Ölü insanı diriltme” ve “Ölü hayvanı diriltme” başlıkları altında inceledik.

2.6.1.1. Ölü İnsanı Diriltme

Bu motifte akla ilk gelen Hz. İsa'nın ölüleri diriltme mucizesidir. Kur'an'da şu şekilde geçmektedir:

“Keza ben anadan doğma amayı ve abraşı¹ iyileştirir, hatta Allah’ın izniyle ölüleri diriltirim.” (Al-i İmran:3/49)

“Düşün ki sen: Sen Benim iznimle anadan doğma amanın gözünü açıyor, abraşı da iyileştiri-yordun. Düşün ki sen Benim iznimle ölüleri kabirden diri olarak çıkarı-yordun.” (Maide, 5/110)

“Size çamurdan bir kuş sureti yapar ona üflerim ve Allah’ın izni ile kuş oluverir, yine Allah’ın izni ile körü ve alacayı iyileştirir, ölüleri diriltirim.” (Ali İmran/ 49)

Yazılı kaynaklarda da peygamber mucizelerine oldukça fazla yer verilmektedir. Bunlar yukarıda bahsettiğimiz gibi genellikle Hz. İsa Peygamber’le ilgilidir. Ancak İslâmiyet ile birlikte bu mucizeler Hz. Muhammed’e de atfedilmiştir.

Hz. İsa, bir gün mezarlık kenarından geçerken kızı öldüğü için ağlayan bir kadın görür. İsa Peygamber kızı diriltir. Kız, annesiyle konuştuktan sonra tekrar mezara girer ve ölür (Dalkılıç, 2010: 113).

Bir gün Câbir adında bir kişi Peygamberimizi davet eder ve ziyafet verir. Ziyafetçi için oğlak kestirir. Câbir’in iki oğlu vardır. Biri oğlağın kesilişini görür ve diğerine anlatmak isterken kardeşini keser. Sonra da kendini damdan atar. İki kardeş de ölür. Peygamber Efendimiz bunu işitince dua eder ve çocuklar dirilir (Levend, 1984: 138).

İsrâiloğullarından biri öldürüldüğü vakit kimin öldürdüğü bilinemeyince Musa Peygambere sorulur. O da Allah’a sığınır. Allah da bir sığır kesilmesini, onun bir parçasıyla ölüye vurulmasını, ölünün dirilip haber vereceğini bildirir. Netice de böyle olur. Dirilen cenaze, kimin katil olduğunu haber verdikten sonra, ölü hâline döner (Köksal, 2004: 2, 83-84).

Hz. Harun ölünce onu sevenler, kardeşi Hz. Musa’yı onu öldürmekle suçlarlar. Hz. Musa, Allah’tan gelen vahiyle insanları Hz. Harun’un mezarına götürür. “Ey Harun” diye seslenir. Hz. Harun ayağa kalkar. “Seni ben mi öldürdüm?” sorusuna:

-Ecelimle öldüm, diye cevap verir. Hz. Musa’nın “O hâlde dön ve yerine yat.” demesi üzerine Hz. Harun tekrar yerine gider ve ruhunu teslim eder (Kazancı, 1997: 2, 262).

Peygamberlere atfedilen bu mucize zamanla velilerin kerametleri arasına girmiştir. Bu bakımdan incelediğimiz menkıbelerde oldukça sık kullanılmıştır. Hacı Bektaş, Malya ovasında kazara ölen bir çocuğu hırkasıyla örtüp elini yüzüne sürdüğü anda çocuk nefes almıştır (Ocak, 2015: 266). Mevlana’nın hizmetinde ve kendisine çok faydası olan bulunan Hamza isimli neyzen hastalanıp ölmüş. Mevlâna, defin işlemleri esnasında neyzenin evine

¹ Sarı saçlı, çilli ve çöpür yüzlü, açık renk gözlü (erkek).

giderek “Aziz dost Hamza, kalk!” diyerek onu diriltmiş. Neyzen dirildikten sonra ney üflemeye başlamış, üç gün, üç gece büyük bir sema yapmışlar. Mevlâna, evden ayrılınca neyzen tekrar ölmüştür. Müritlerinden bir başka dervişin ölüm haberi kendine ulaştığında da “Niçin daha erken haber vermediniz, ölmesini önlerdim.” diye cevap vermiştir (Baş, 2017: 181). Derler ki, Konya’da bir tâun olmuş. Pîr Âbî’nin iki oğlu da tâundan ölmüş. Derken üçüncüsü de hastalığa tutulmuş. Birkaç gün yattıktan sonra o da can vermiş. Teneşire koyup yıkarlarken Pîr Âbî eve girmiş. Bir de ne görsün. Hatunu evlat acısıyla saçını başını yolup ağlıyor. Hemen dışarıya çıkmış, oğlunun cenazesi yanına gelmiş, ellerini kladırması, Tanrı’ya niyaz etmiş. “İlâhi, İkisini aldın, üçüncüsünü olsun bize bağışla.” Sonra oğlunun eline yapışarak: “Kalk oğul” demiş. Oğlu teneşirden doğruluvermiş. Elinden tutarak anasının yanına götürmüş (Önder, 1966: 91-92). Bir şehrin halkı Sarı Saltuk’a bir ölüyü diriltirse Müslüman olacaklarını söyler. Saltuk, ben peygamber değilim ki ölüyü diri kılayım, biz diriye öldürmeyiz ölüyü de diri görürüz, cevabını verir. Kırk gün kırk gece ibadet eder. Kırkinci gün duvar yarılır, Hızır gelir ve İsa Peygamberin duasını öğretir. Saltuk mezarındaki ölüyü bu dua ile diriltir, buna şahit olan kırk bin can Müslüman olur (Uçkun, 2014: 136). Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Ancak çalışmamızın mahiyeti gereği hepsini burada vermek mümkün değildir.

Bolu ilinde yaptığımız saha araştırmasında bu motife Ümmî Kemal hakkında anlatılan bir menkıbede rastlıyoruz.

II. Murat Bolu sancak beyi olduğu sıralarda Ümmî Kemal’i zaman zaman ziyarete gelip onunla sohbetler edermiş. Bir gün Ümmî Kemal’i denemek amacıyla askerlerinden birini canlı canlı tabuta koydurup Ümmî Kemal’in yanına götürmüş. Bunun üzerine II. Murat Ümmî Kemal’den tabutta yatan kişinin cenaze namazını kıldırmasını istemiş. Ancak Ümmî Kemal, Sultan’a “Sultanım tabuttaki şahsın namazını ölü niyetine mi, diri niyetine mi kılalım?” diye sormuş. Sultan ise “Ölü niyetine” demiş. Ümmî Kemal namazı ölü niyetine kıldırması. Namazdan sonra Sultan tabutu açtırmış ve tabuttaki asker gerçekten de ölmüştür. Bu olaydan sonra Sultan Murat, Ümmî Kemal’den defaatle özür dilemiş. Bu olay üzerine Ümmî Kemal askere “Kalk” deyince asker tekrardan dirilmiştir (Ümmî Kemal Türbesi/ Bolu-Merkez).

2.6.1.2. Ölü Hayvanı Diriltme

Kur’an-ı Kerim’de yer alan mucizelerden biridir. Bu mucize Kur’an-ı Kerim’de Hz. İsa ve Hz. İbrahim tarafından gerçekleştirilir. Bu olaylar Kur’an’da şu şekilde geçmektedir:

“Onu (İsa’yı) İsrailoğullarına resul olarak gönderecek, o da onlara şöyle diyecektir: Size Rabbiniz tarafından bir mucizeyle gönderildim. Ben size çamurdan kuş şekline benzer bir şey yapar içine üflerim, o da Allah’ın izniyle hemen kuş oluverir. Eğer inanmaya niyetiniz varsa, elbette bunlarda sizin için alacak dersler vardır.” (Al-i İmran,3/49)

Bir zamanlar İbrâhîm de “Ey Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster!” demişti. O [Allah] “İnanmadın mı ki?” dedi. O [İbrâhîm] “İnandım, fakat kalbim iyice yatışsın diye” dedi. O [Allah]” Hemen kuşlardan dördünü tut da onları kendine alıştır. Sonra her dağın üzerine onlardan bir parça kıl [bırak]. Sonra da onları [kuşları] çağır, koşa koşa sana gelecekler. Ve bil ki, Allah, azîz’dir, hakîm’dir” dedi (Bakara/260).

Kur’an-ı Kerim haricinde peygamber kıssalarında da bu motife rastlıyoruz:

Kabileleri İshâk Peygamber’den mucize olarak şunları ister:

-Keçi, ceylan ve tilkinin dile gelerek onun peygamberliğine şهادet etmeleri.

-Koyunların bir anda çoğalması.

-Kurumuş hayvan derilerinin dirilmesi. İshâk Peygamber bu mucizeleri gerçekleştirir ve bunun üzerine hepsi imana gelir (Dalkılıç Gültekin, 2010: 117). Hz. İbrahim Allah’ın emrini yerine getirmek üzere tavus, horoz, doğan ve karga yakalar. Her biri İbrahim peygambere iyice alışır, o da onları diğer hayvanlardan ayırır. Bir gün hepsini de boğazlar. Daha sonra parça parça ayırır. Etlerini, kemiklerini ve hatta tüylerini birbirine katar. Tek tek ayıklanması bile imkânsız hâle gelen bu karışımdan avuç avuç alarak tepelere bırakır. Sonra yerine geri döner ve onları çağırır. O parçalar birden uçarak Hz. İbrahim’in önüne kadar gelir. Her kuşa ait olan parça diğerlerinden ayrılarak bitişmeye başlar ve nihayet kesmeden evvelki hâlleriyle dört hayvan da karşısında hazır olur (Kazancı, 1997: 252-253).

Peygamberlere ait olan bu mucize motifi tıpkı diğer başlığımızda belirttiğimiz gibi zamanla velilere aksetmiştir. Menakibu’l Kudsiyye’de Baba İlyas’ın torunu Âşık Paşa’nın halifelerinden Ebubekir ölü arıları avucuna koyarak onları diriltmiştir (Ocak, 2015: 266). Yukarıda verdiğimiz Hz. İbrahim kıssasına benzer bir menkıbe de Hacı Sultan hakkında anlatılmaktadır. Menkıbeye göre Hacım Sultan, tıpkı İbrahim peygamberin yaptığı gibi bir katırı ikiye böler, sonra da katırı dua ile yeniden hayata döndürür (Ocak, 2015: 267). Diyarbakır velilerinde olan Mansur Dede hakkında da hayvanları dirilttiğine dair bir menkıbe mevcuttur. Mansur Dede bir gün komşu köye ziyarete gitmiş. O evde yokken, Dede’nin çok sevdiği kuzusu ölmüş. Evdeki karısı, kızları, gelinleri ne yapacaklarını şaşırılmışlar. Korkularından kuzunun öldüğünü Dede’ye söylememeye karar vermişler. Olup bitenden gönül gözüyle haberdar olan Dede, eve dönünce, kimseye bir şey sormadan “Kuzunun ölüsünü ortaya getirin.” demiş. Gelinler korku ve şaşkınlık içinde ölü kuzuyu getirmişler.

Mansur Dede dua edip, kuzunun sırtını sıvazlayarak onu diriltmiş. Kuzu kalkıp koşmaya başlamış (Helimoğlu Yavuz, 1993: 300-301).

Saha araştırmamız sırasında yukarıda benzerlerini verdiğimiz menkıbelere Bolu ilinde de rastladık. Ümmî Kemal hakkında anlatılan menkıbe şu şekildedir:

Ümmî Kemal'in müritlerinden biri İstanbul'a gitmek için yola çıkar. Yolculuk esnasında acıkınca dağda bulduğu bir keçiyi kesip yer. Bunun üzerine keçinin sahibi bu durumu Ümmî Kemal'e anlatır. Ümmî Kemal ölen keçinin postuna dokununca keçi oracıkta canlanarak koşmaya başlar (Ümmî Kemal Türbesi/Bolu-Merkez).

2.6.2. Kısır yahut Yaşlı Kadın ve Erkeği Çocuk Sahibi Yapma

Bu motifte akla gelen ilk örnek Hz. Zekeriya'nın kısırken çocuk sahibi olma hadisesidir. Bu mucize Kur'an'da şu şekilde yer almaktadır:

Dedi ki: "Rabbim, bana gerçekten ihtiyarlık ulaşmışken ve karım da kısırken nasıl bir oğlum olabilir?". "Böyledir" dedi "Allah dilediğini yapar." (Al-i İmran / 40)

Çocuksuzluk halk hikâyelerine de yansımıştır. Edebiyatımızın mihenk taşlarından olan Dede Korkut Hikâyelerinde, birinci hikâye olan *Dirse Han Oğlu Boğaç Han*'da ve üçüncü hikâye olan *Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek*'te çocuksuzluk konu edinmektedir. Her iki hikâyede de aç doyurup, fakir giydirip veya ağzı dualıların duası sonucu hem Dirse Han hem de Kam Püre evlat sahibi olmaktadır.

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde ağzı dualıların sonucu Kam Püre'nin çocuk sahibi olmasının çalışmamızla ilişkisi bulunmaktadır. Ağzı dualılardan kasıt, Allah dostu insanlar olarak düşünülebilir. Bu durum velilerin özellikleri arasındadır. *Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek* hikayesine bir menkıbe Velâyetnâme'de Sultan İbrahim hakkında anlatılmaktadır. Sultan İbrahim'in yirmi dört yıl çocuğu olmaz. Tavsiye üzerine fakir, miskin, âlim, hafız, derviş ve kâmil insanlardan oluşan bir meclis kurar. Kur'an okunur ve dua edilir. Sultan onlara hadsiz gümüş ve altın dağıtır. Evladı olması için dua eder ve o gece hanımı hamile kalır (Duran, 2007: 74).

Veli menkıbelerinde de çocuk sahibi olamayan insanların velilerin yardımıyla çocuk sahibi olduğu anlatılmaktadır. Hacı Bektaş Velî, çocuğu olmayan kadınların çocuğunun olması için buğday ve mercimek tanelerini yemelerini, bunlardan çocukları olacağını söyler (Duran, 2007: 265).

Yukarıda Hacı Bektaş Velî'ye ait olarak verdiğimiz keramet motifi Bolu ilinde bulunan Eskici Ahmet Dede hakkında da anlatılmaktadır. Ancak ele aldığımız bu örnek Hacı

Bektaş Velî'den farklı olarak Eskici Ahmet Dede'nin ölümünden sonra gerçekleşen bir keramet motifidir.

Kaynak kişimiz bir yıl önce restoranına gelen iki kadının ağladığına şahit olur. Durumlarını sormak amacıyla yanlarına gider. Kadınlardan biri 16 yıldır evli olduğunu ancak çocuk sahibi olamadığından dem vurur. Bunun üzerine kaynak şahsımız kadına türbeye gitmesini abdest alıp dua etmesini söyler. Kadın türbeye gider abdestini alır ve çocuğu olması için Ahmet Dede'ye dua eder. Bir yıl sonra kadının kardeşi restorana gelir ve kaynak şahsımıza sarılarak ağlar. Kaynak şahsımız ne olduğunu sorunca dilek dileyen kadının bir çocuğunun olduğunu ancak bir kolunun olmadığını söyler. Kaynak şahsımız bu durumun sebebini sorar. Dilekte bulunan kadının “Çocuğum olsun da isterse bir kolu olmasın.” diye dilekte bulunduğunu belirtir (Eskici Ahmet Dede Türbesi/Akçakoca).

2.6.3. Hastalıkları İyileştirme

Veli yardım isteyeneye yardım eder, şifa arayana şifa verir düşüncesi gerek menkıbelerde gerekse günümüzde oldukça sık anlatılmaktadır. Veli menkıbelerinde yer alan hastalıkları iyileştirme motifi Kur'an-ı Kerim, Kitab-ı Mukaddes ve Şamanizm kaynaklı keramet motiflerindendir.

Kadim Türk inancında şamanlarının en önemli vazifelerinden biri de ayinler yaparak hastaların vücuduna giren cinleri ve kötü ruhları kovmak olduğu biliniyor. Şamanizm üzerinde çalışan araştırmacıların tespitlerine göre, hastaları tedavi etmek şamanlığın ana görevlerindendir (Ocak, 2015: 148). Velilerle benzer özellikler gösteren şamanların hastalıkları iyileştirme özellikleri kaynaklarda şu şekilde anlatılmaktadır: “Kam yalnız din adamı değil, aynı zamanda tabip, üfürükçü vazifesini de görüyor. İslam devrinde bile Kam tabiplara rakip olmuştur.” (İnan, 2013: 54). Bir başka kaynakta ise; yeryüzünde bulunan kötü ruhlar insan vücuduna girerek iç organları yemek ya da insan ruhunu çalıp yeraltına götürmek suretiyle insanı hastalandırır. Birinci durumda şaman ruhla anlaşmaya çalışır ve bazen ruhu bir hayvanın vücuduna girmeye ikna ederek hastanın iyileşmesini sağlar. İkincisinde ise şaman yer altı dünyasına inerek hastanın ruhunu çalan kötü ruhları bularak onlarla anlaşır ve şartlarını yerine getirerek çalınan ruhu geri getirir (Eliade, 2014: 214). Anohin'in şamanlarda şahit olduğu durumu şu şekilde anlatılır: Aşiyaktu'daki Kara-Mamak aylında bir kadın hasta yatmaktaydı; körmösler ona göz ağrısı hastalığı göndermişle. Bizim de hazır bulunduğumuz bir ayin sırasında genç şaman Tekebey onun sağlığına kavuşması için dua edip körmös Ondiyek'e merhamet dileği ile kurban kesti (Anohin, 2006: 29).

Hastalıkları iyileştirmeye ilgili Kur'an'da ayetler bulunmaktadır Bu motifle ilgili Kur'an'da geçen mucize şöyledir:

“Size çamurdan bir kuş sureti yapar ona üflerim ve Allah'ın izni ile kuş oluverir, yine Allah'ın izni ile körü ve alacayı iyileştirir, ölüleri diriltirim.” (Ali İmran/49)

Kur'an'da yer alan bu ayet peygamber kıssalarına da yansımıştır. Dolayısıyla hastalıkları iyileştirme peygamberlerin mucizelerine de yansımıştır. Beyt-i Makdis'in bulunduğu yerde yayvan bir kaya vardır. Melekler bu kayaya iner ve buradan göğe yükselirler. Bu dönemde halk veba hastalığı ile uğraşır. Hz. Dâvud, bu hastalıktan kurtulmak için, bu kayaya gelir ve dua eder. Melekler de bu duaya katılırlar. Dualar kabul olunur (Dalkılıç Gültekin, 2010: 77). İlyas peygambere ait olan kıssada ise; İlyas peygamber bir seyahatinde bir köyde ihtiyar bir kadının evinde kalır. Kadının oğlu Elyesa hastadır. Hazreti İlyas'ın duası ile genç şifa bulur (Dalkılıç Gültekin, 2010: 78). Benzer bir kıssa Eyüp peygamber hakkında da anlatılmaktadır. Eyüp Peygamber yıllarca hastalık içinde yatmıştır. Ona inananlardan bazıları Allah'ın ondan vazgeçtiğini düşünürler. Bunu duyan hazreti Eyüp Allah'a şifa için dua eder. Allah. “Ayağını yere vur. İki su çıkacak. Biri ile yıkan, birini iç.” der. Eyüp Peygamber tüm dertlerinden kurtulur. Ayrıca kaybettiği zenginliğine ve ailesine kavuşur (Levend, 1984: 116). Başka bir rivayette ise; şeytanın üfürüğü ile Hazreti Eyüp'ün tüm vücuduna kurt düşer. Yere düşen kurtları toplayıp vücuduna koyacak ve hâinden hiç şikayetçi olmayacak kadar sabırlıdır. Ancak kurtlar yüreğine ve diline doğru ilerleyince, Allah'a zikretmesine engel olmasın diye Allah'a dua eder. Allah yerden su çıkartarak o su ile sağlığına kavuşturur (Dalkılıç Gültekin, 2010: 80). İsa peygamberin hastalıkları iyileştirdiğine dair Kitab-ı Mukaddes birtakım bilgiler mevcuttur. Hz. İsa hakkında anlatılan kıssa şu şekildedir: Hz. İsa sonradan kör olmuş veya anadan doğma kör olanların gözlerini açar. Bunu yaparken de elleriyle, kör olan gözleri okşardı. Aynı zamanda elleri ciltteki leke hastalıklarına da iyi gelir. Ona. “Mesih” denmesinin sebebi, hastalara şifa için elini sürüp, hasta organlara meshetmesindendir (Dalkılıç Gültekin, 2010: 115). Hastalıkları iyileştirmeye ilgili hepimizin bildiği Yusuf kıssası bulunmaktadır. Oğlu Yusuf'u kaybettiği için ağlamaktan kör olan Yakup Peygambere Hz. Yusuf gömleğini yollar. Getirilen gömleği gözlerine sürmesiyle gözleri görmeye başlar (Dalkılıç Gültekin, 2010: 231). Hz. Muhammed hakkında da benzer mucizeler mevcuttur. Gözü oyulmuş birisi Hz. Muhammed'e gelir ve şifa diler. O da bir toprak parçasını, tükürüp çamur hâline getirdikten sonra, gözüne koyar ve göz hemen açılır (Levend, 1984: 139).

Yukarıda verdiğimiz peygamber kıssalarındaki mucizeler zamanla velilerin özellikleri arasında görülmeye başlanmıştır. Ahmet Yesevî hakkında anlatılan bir menkıbede onun şifa

verdiği anlatılmaktadır. Hoca Ahmed Yesevi bir gün köylerden birine uğradı. Hava çok sıcaktı, Hoca eşeği üzerinde kat ettiği uzun mesafeli yolculuktan dolayı yorulmuştu. Bir çiftçinin evine misafir oldu. Tesadüf bu ya, çiftçinin eşi bu sırada doğum sancıları çekiyordu ve ızdırabı çoktu. Çiftçi Ahmet Yesevi’den bu konuda dua etmesini istedi. Hoca bir dua yazdı, kadının beline bağladılar ve hemen doğum gerçekleşti. (Demirci, 2011: 105).

Bu motif hemen hemen her velinin kerametleri arasında görülmektedir. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: Menâkıbu’l-Kudsiyye, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî, Menâkıb-ı Kaygusuz Baba, Vilâyetnâme-i Otman Baba, Menâkıb-ı Sipehsalar, Menâkıbu’l-Arifin, Menâkıb-ı İbrahim-i Gülşenî, Menâkıb-ı Eşrefzâde, Menâkıb-ı Kemal-i Ümmî ve Tezkiretü’l-Evliya (Ocak, 2016: 109-125).

Bolu ve Düzce’deki türbe ve yatırlar etrafında hastalıkları iyileştirme motifi, anlatılan menkıbelerde sıklıkla geçen keramet motifleri arasındadır. Kadim Türklerde bu görevi yöneten şamanların olduğu hatırlanırsa, şamandan veliye dönüşüm İslami bir kisveyle devam etmiştir.

Bu motifle ilgili araştırma sahamızda derlediğimiz menkıbeler şu şekildedir: Düzce’den gelen ve akli dengesi bozuk olan 18-20 yaşlarında bir gelin türbenin içine girerek şarkı söylemeye başlar. Bunun üzerine gelin organla türbenin duvarına bağlanır. Sabaha kadar gelin türbenin avlusunda kalır. Halk sabah namazına camiye gelince gelini türbenin dışında bulur. Geline ne olduğunu sorduklarında, “Şeyh hazretleri yanıma gelip beni çözdü, benimle sohbet etti.” der (Ümmî Kemal Türbesi/Bolu-Merkez).

Bolevî’nin yanına gelen vücudunda çeşitli çıbanları çıkan bir zat Bolevî’nin duası üzerine şifa bulur. Ayrıca cami inşaatında çalışan ve vücudu ağrıyan her kimse Bolevî’ye giderek ondan şifa bulurmuş (Sâfi Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

2.6.4. Vücut Arızalarını Giderme

Kitabı Mukaddes ve Kur’an- Kerim kaynaklı bu keramet motifinde, veli bazen kör olanı, bazen ayağı ya da kolu sakat olanı, bazen de vücudunun herhangi uzvunda eksiklik olan kişileri tamamen iyileştirir. Bu durum dua ve temas neticesinde gerçekleşir. Çoğu zaman da vücut arızası olan kişi ve yakınlarının isteği doğrultusunda da bu durum gerçekleşebilmektedir.

Kur’an-ı Kerim kaynaklı bu keramet motifinde en önemli örnek; Hz. Yusuf’un gömleğine gözlerine süren Hz. Yakup’un kör olan gözlerinin açılmasıdır. Bu durum Kur’an’da şu şekilde geçmektedir:

“Bu gömleğimi götürün de babamın yüzüne koyun ki, gözleri açılsın ve bütün ailenizi bana getirin.” dedi. Kervan (Mısır’dan) ayrılınca babaları “Bana bunak demezseniz, şüphesiz ben Yusuf’un kokusunu alıyorum” dedi. Onlar da “Allah’a yemin ederiz ki sen hâlâ eski şaşkınlığındasın.” dediler. Müjdecî gelip gömleği Yakub’un yüzüne koyunca gözleri açılıverdi. Yakub “Ben size, Allah tarafından, sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim demedim mi?” dedi (Yusuf/ 93-96).

Kur’an’da yer alan bu mucize Hz. Muhammed hakkında anlatılan kıssalara da konu olmuştur. Hz. Ali’nin kahramanlıklarının anlatıldığı cenknâmelerde, bir gün Hayber Kalesi fethedilmeye gidilir. Fakat kaleyi kimse alamaz. Bu esnada Hz. Ali’nin gözleri rahatsızdır ve savaşılamaz. Hz. Muhammed onu çağırır ve bütün dertlere derman olan ağzının tükürüğünü Hz. Ali’nin gözlerine sürer ve oracıkta gözleri iyileşir (Demir-Erdem, 2007: 24). Hz. İsa hakkında benzer kıssalar mevcuttur. Onun körleri iyileştirdiğine dair birtakım anlatılar bulunmaktadır (Ocak, 2015: 265).

Vücut arızalarını gidermeyle ilgili araştırma sahamız olan Bolu’da bir menkıbeye rastladık. Dâvûd-i Halvetî hakkında derlediğimiz menkıbe şu şekildedir: Şakâyik-i Nu’mâniyye kitabının sahibi; “Doğduğum andan bulûğ yaşına girinceye kadar dilim çözülüp konuşamamıştım. Bir gün babam beni alıp Şeyh Dâvûd’a götürdü ve benim bu hastalıktan bir an önce kurtulmam için dua etmesini rica etti. Tâhâ sûresi 25-28’nci ayet-i kerimelerinde mealen; “*Ey Rabbim! Benim göğsüme genişlik ver. İşimi kolaylaştır. Dilimden düğümü çöz. Böylece sözümü iyi anlasınlar!*” buyrulduğu gibi dua etti. Kendi mübarek ağızlarından, benim ağzıma bir şeyler okudu. Dilim hemen çözüldü (Dâvûd-i Halvetî Türbesi/Mudurnu).

2.7. Veliliğini Kabul Edenlere Yönelik Keramet Motifleri

Veliler kendilerine inanan kişi veya kişilere bazen çeşitli konularda yardım etmektedir. Velilerin yardımları arasında; diğer kişileri ermişliğe kavuşturabilme, bereket getirme, az yemekle çok kişiyi doyurma, tehlike veya felakete maruz kalanları kurtarma, kişileri ikaz edip kötü durumlara düşmekten kurtarma, ejderha ile savaşp halkı kurtarma yer almaktadır.

2.7.1. Başkalarını Ermişliğe Kavuşturma

Oldukça az rastlanan keramet motiflerinden biridir. Araştırmamız sırasında Sâfî Amidî Bolevî hakkında bu motifi içeren bir menkıbeye rastladık.

Muhammed Zühüdî ismindeki biri küçüklüğünde bir mukabele gecesinde hatırandan; “*Ne olaydı şimdi hazret-i Azîz beni de meclisine alsa, kabul etse de ben de bu dervişler gibi çalışsam.*” diye geçirip onların hâllerine gıpta ettiğinde Safî Efendi, başını kaldırıp Muhammed Zühüdî Efendi’yi içeri çağırarak onu talebeliğine ve dervişleri arasına almış. Bu

sırada Safî Efendi'nin iltifatlarının neticesinde Zühdü Efendi günden güne tasavvufta ilerlemiş ve keramet sahibi biri olmuştur (Sâfî Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

2.7.2. Mala Mülke Bereket Getirme

Bu motif daha çok velinin dua etmesi sonucunda rızkın artması şeklinde görüldüğü gibi velinin, bulunduğu yerleşim yerine bereket getirmesi şeklinde de geçmektedir. Ahmet Yaşar Ocak, bu motifin Kitab- Mukaddes kaynaklı olduğunu belirtir. Kitab-ı Mukaddes'te yer alan bir kıssada; Peygamber Elişa'ya borçları olan bir kadın gelir. Kadın elinde sadece bir miktar yağ olduğunu söyler. Peygamber de kadından bulduğu bütün kapları getirmesini ister. O yağı kaplara paylaşırlar ve tüm kaplar ağzına kadar dolar. Kadın da yağları satıp borçlarını kapatır (Ocak, 2015: 262).

Benzer anlatılar aziz menkıbelerinde de sıklıkla karşımıza çıkar. İncil'de (Markos/6: 30-44, Luka/9: 10-17, Matta/14: 13-21) anlatılan beş somun ekmek ve iki balıkla doyan beş bin kişinin hikâyesi bu motife örnek teşkil eder (Kuşak, 2016: 45).

Bereket getirme, az yiyeceklerle çok kişiyi doyurma motifi Hz. Muhammed'le ilgili olarak hadis kitaplarında da yer almaktadır. Ebu Talha'nın karısı evde son kalan arpa unundan bir ekmek yapıp mescide, Hz. Muhammed'e götürür. Peygamber yanındakilerle beraber Ebu Talha'nın evine gider. Ne yapacaklarını şaşırırlar. Hz. Muhammed bir ekmekle bütün cemaatini doyurur (Sahih-i Buhari IV, 234-235). Bir başka örnek de Hz. İlyas hakkında anlatılmaktadır. Bir gün Hazreti İlyas'ın yanına bir kadın gelir.

-Ey Allah'ın elçisi, çok fakirim. Hiç kimsem yoktur. Üstelik de borçluyum. Bana yardım et.

Peygamber kadına sorar:

-Evinde neyin var?

Kadın sadece bir topak yağ olduğunu söyler. Peygamberin duasıyla kadının evinde yağ dolup taşar. Kadın yağları satarak zengin olur (Dalkılıç Gültekin, 2010: 78). Benzer mucizeler Şuayb peygambere de atfedilmiştir. Hz. Şuayb'ın taşlık arazilerin verimli topraklar hâline gelmesi, kayaların bakır madeni hâline gelmesi, tepelerin birer kuş gibi havalanıp uzaklara konması, dağların onun karşısında eğilmesi, taşların koyun olması (Kaplan, 2004: 52-55).

Yukarıda verdiğimiz peygamber mucizeleri zamanla velilere atfedilmiştir. Velâyetname'de "az ekmek ve yemekle çok kişi doyurma" şeklinde bereket getirme vardır ki bu birçok erene atfedilen ortak bir motiftir (Duran, 1995: 97). Hacı Bektaş'ı kalabalık bir topluluk ziyarete gelir. Kadıncık Ana Hacı Bektaş'a evde ve komşuda ekmek olmadığını söyleyince evdeki çuvalların dibinde unlar biriktirilerek bir hamur yoğurulur. Hacı Bektaş dua

eder. Teknenin örtüsünü kaldırmadan köyün gelinleri kızları kırk gün ekmek pişirirler. Sonunda hamurun örtüsü kaldırılır, kalan hamur dört parçaya ayrılır ve pişirilir, hamur tükenir (Gölpınarlı, 1995: 63). Bereket getirme motifi ile ilgili Hacı Bektaş hakkında anlatılan bir menkıbede, onun Hristiyanlar üzerinde gösterdiği keramete değinilmiştir. Menkıbeye göre; Hünkâr Hacı Bektaş, Kayseri’den Ürgüp’e gelirken, yolda Sineson adlı bir Hristiyan köyüne ulaştı. Hristiyanlar çavdar ekmeği pişirmişlerdi. İçlerinden bir kadın başına bir tekne almış, ekmek götürüyordu. Hacı Bektaş’ı görünce tekneyi başından indirdi:

-Derviş bir parça al da ye, dedi. Bizim buralarda buğday yetişmez. Onun çin ayıplama!

Hünkâr bu sesi duyunca şu karşılığı verdi:

-Bereketli olsun! Çavdar ekin, buğday biçin, küçük hamur yapın da büyük somun alın!

Şimdi hâlâ o köyde çavdar ekerler, buğday biçerler. Küçük hamurlar yapıp fırına atarlar. Büyük somunlar çıkarırlar (Sertoğlu, 1966: 29). Velâyetname’de yer alan başka bir menkıbeye baktığımızda ise; İdris’in Kutlu Melek adıyla bilinen bir evine geldi ve bir ekmeğin arasına bir parça yağ koydu getirdi ve Hünkâr’a verdi. Hünkâr, ekmekle yağı yedikten sonra: “Artsın eksilmesin, dolsun ama dökülmesin” diye dua etti. Kadıncık çamaşır yıkayıp gelince kaynanası yemek pişirmekteydi. Yağ almak için yemek odasına girdi ve yağ çanağını açınca çanağın ağzına kadar yağ dolmuş olduğunu gördü (Alşan, 2012: 523). Ahi Evran hakkında da benzer bir menkıbe mevcuttur. Ahi Evran’ın, yedi renkte boyadığı sahtiyanları (işlenmiş keçi derisi) üstü örtülü bir kaptı tuttuğu ve biri gelip satın almak isteyince besmeleyle elini atıp, ne renkte ve kaç tane sahtiyan istenirse çıkarıp verdiği belirtilir. Bir başka rivayete göre ise Ahi Evran, bir gün ustasının dükkanına getirilen pek çok deriyi çok kısa zamanda tabakladığı gibi, mal sahibinin köseleleri yüklemek için getirdiği üç arabayı tepeleme doldurur. Ahi Evran, o derece bereket getirir ki artan köselelerle Emirburnu ile Kervansaray arasındaki boşluk dolar (Gökalp, 2005: 32). Benzer örnekler hem Kaygusuz Abdal Menakıbanesi’nde hem de Abdal Musa Velâyetnamesi’nde bal ve yağın olmaması üzerine pınarlardan bal ve yağ akması ve keşkül tabağındaki yağ ve balın günlerce bitmemesine dair bu motifi içeren menkıbe örnekleri bulunmaktadır (Güzel, 1999: 68).

Saha araştırmamızı yaptığımız Bolu ve Düzce illerinde adı geçen motifle ilgili pek çok menkıbe örneğine rastladık. Anlatılardaki motifler şu şekildedir:

Bolevî bir gün hacca gitmeye karar vermiş ve müritleriyle beraber yola çıkmış. Ancak keselerinde bin kuruşları varmış. Seyahat esnasında kendilerine katılanlar da olmuş. Bolevî bütün masrafı bu keseden harcamış ve yine bu parayla Bolu’ya dönmüş. Döndükten sonra kesede hâlâ para bulunmaktaymış (Safî Amidî Bolevî Türbesi).

Düzceli biri her yıl burada bir kamyon karpuz dağıtırmış. Bunun sebebini sorduklarında ise şöyle bir cevap vermiş: “Düzceli zat bir gün karpuzlarını satamamış. Bunun üzerine halk efradından bir kimse ona “Karpuzunu götür, Şeyh-ül Ümran tepesinde dağıt.” demiş. Bunun üzerine Düzceli karpuzlarını dağıtmış. Ertesi gün yine bir kamyon karpuzla Mudurnu’ya gelmiş. Ancak bu sefer karpuzlarının hepsini satmış. Düzceli zat bugünden sonra her yıl temmuz ayında bir kamyon karpuzu bu tepede ücretsiz olarak dağıtmış (Şeyh-ül İmran Türbesi/Mudurnu).

Sürüsüne kurt giren bir çoban bu durumu yine halk efradına açar. Halk efradından bir kimse türbeye bir hayvan bağışlamasını tavsiye eder. Çoban bunun üzerine türbeye bir koç bağışlar ve fakir fukaraya bu koçu dağıtır. Bu bağıştan sonra çobanın sürüsüne kurt uğramaz olur ve hayvanları çiftler çiftler doğurur. Çoban her yıl bu türbeye bağış yapar olur (Şeyh-ül İmran Türbesi/Mudurnu).

Keramet sahibi olduğuna inanılan bir diğer veli Mudurnulu Filibeli Hoca Hafız Efendi’dir. Filibeli Hoca Hafız’ın bereket getirdiğine inanan esnaf, siftah yapmak amacıyla sabahları onun dükkanlarının önünden geçmesini beklerlermiş (Filibeli Hoca Hafız Efendi Türbesi/Mudurnu).

Pazarda üzüm satan bir köylü, bir gün üzümlerini satamaz ve Debbağ Dede’ye gider. Debbağ Dede’nin yardımıyla üzümlerini satar (Debbağ Dede/Göynük).

2.7.3. Az Yiyeceklerle Çok Kişiyi Doyurma

Veli menkıbelerinde yaygın olarak kullanılmakta olan bu motif kitabi dinler kaynaklıdır. Daha çok Sünni ve Bektaşî menakıbnâmelerde görülmektedir. Ele aldığımız örneklerde veli, savaş sırasında küçük kazanlarda pişirdiği yemekle bütün orduyu doyurur veya askerin istediği yemeği kazandan çıkarır. Küçük kazanlardan çıkan yemekle koca ordu doyar; ancak o küçük kazanlarda yemek hiç bitmez.

Bu motifin kaynağına bakacak olursak köken itibarıyla İncil’e dayanmaktadır. İncil’de Hz. İsa havarileri için ekmek ve balık sunar ve bu yiyecekler hiç bitmez. Bu motife benzer bir örnek Kur’an’da yer almaz; fakat bazı hadislerde Hz. Muhammed’in tek bir ekmekle bütün cemaati doyurduğu geçer (İnevi, 2019: 487).

Bir gazada asker susuzluktan şikâyet eder. Bir türlü su bulamazlar, o sırada yakınlarından bir kadın geçer. Hz. Muhammed, kadından bir kap su ister. Bütün askerler bu kaptan kaplarını doldururlar ama su bitmez (Dalkılıç Gültekin, 2010: 180). Yine Hz. Muhammed’in savaş sırasında bir tek hurmayla pek çok kişiyi doyurması anlatılan rivayetlerden biridir (Başarkanoğlu, 2010: 113).

Az miktarda yiyecekle çok sayıda insanın doyurulması, Hz. Muhammed'in mucizeleri arasında da görülmektedir. Rivayete göre; Hz. Muhammed'in acıktığını anlayan Ebû Talha adındaki bir sahabe, hanımı Ümmü Süleym'den onun için yiyecek bir şey ister. Kadıncağız evde son kalan arpa unundan hamur yaparak bir ekmek pişirip mescitte oturmakta olan Peygamber'e götürür. Bunun üzerine Peygamber yanındakileri de beraberine alarak doğruca Ebû Talha'nın evine gider. Kadın kocasını durumdan haberdar edince adamcağız başka yiyecek bir şey olmadığı için sıkılır. Ancak Peygamber o bir ekmekle bütün cemaati doyurur (Demirtaş, 2013: 54).

Yukarıda verdiğimiz örnekler peygamber kıssalarında geçen mucizelerdir. Bu motif Bektaşî menkıbelerine ise şu şekilde yansımıştır: Kaygusuz Abdal Menakıbnamesi'nde Kaygusuz ve kırk müridinin Mısır hükümdarının ikram ettiği bir keşkül ve balı kırk gün yedikleri hâlde hiç eksilmediği bilinmektedir (Güzel, 1999: 115). Bektaşî velilerinden Muhyiddin Abdal hakkında da benzer bir menkıbe anlatılmaktadır. Muhyiddin Baba, bir gün köy halkını toplamış; 2-3 tonluk kayadan ev yapacaktı. Bu taşlardan biri çok büyükmüş ve köy halkı bunu kaldıramamış. Muhyiddin Baba. "Bismillahirrahmanirrahim" demiş; bu taşı kaldırmış ve evi yapmışlar. İşçiler yorulduğu için Muhyiddin Baba bunları yemeğe çağırmış. Sofrada küçük bir tas ve tasın içinde çok az bir yemek varmış. "Muhyiddin Baba bu yemek kime yetecek?" demişler ama bu küçük tasta yemeği işçiler yemiş yemiş bitirememişler (Durbilmez, 2015: 19-20). Abdal Mûsâ Velayetnâmesi'nde de buna benzer bir motif vardır. Denizden gelen kırk bin askere bir küçük haranı içinde yemek ikram edilir. Bu kadar az yemekle bütün askerler doyduğu gibi harandaki yemek bir türlü bitmez (Güzel, 1999: 116).

Az yiyecekle çok kişiyi doyurma motifini içeren menkıbelerde veliler bazen savaş sırasında orduyu doyurmuştur. Isparta velilerinden Veli Baba hakkında bu duruma benzer bir menkıbe anlatılmaktadır. Sultan Kılıçarslan, Kumdanlı ovasında yapılan Miryokefalon savaşında, askerini ve hayvanlarını doyurmak için, köy köy yiyecek aramış. O civarda bu koca orduyu doyuracak hâli vakti yerinde kimse yokmuş. Sultan Kılıçarslan dolaşırken İlegüp'e gelmiş. Halka; "Benim, askerlerimi ve atlarını doyuracak bir ağa var mı?" diye sormuş. Halk da Velî Baba'nın dergâhına gitmesini ve ondan yardım istemesini söylerler. Sultan, Velî Baba'nın dergâhına vararak, isteğini bildirir. Velî Baba: "Ordunu, getir buraya." der. Sultan, ordunun yanına bir haberci göndererek, ordunun İlegüp'e getirilmesini ister. Bu sırada Velî Baba, küçük bir tencereyi ocağa koyar ve altına mum yakar. Atlar için de bir köşeye iki şinik arpa, bir köşeye de iki çuval saman koyar. Ordu, askerler ve atlarıyla birlikte, İlegüp'e geldiğinde Sultan: "Samanlık ve ambar nerede?" diye sorar. Velî Baba odaya koyduğu iki şinik arpa ve iki çuval samanı gösterir. Sultan: "Bu hangi hayvana yeter?"

deyince. Velî Baba: “Yetmezse takviyesi bizden.” demiş. Bütün ordunun, atını arpalamış, samanlamış. Fakat ne o iki şınık arpa bitmiş ne de iki çuval saman. Daha sonra, askerler için yemeğin nerede olduğunu soran Sultan’a ocağın üstündeki tencereyi gösteren Velî Baba, aynı şekilde o tenceredeki yemekle bütün askerleri doyurmuş. Bunun üzerine Sultan, Velî Baba’nın keramet sahibi bir zât olduğunu anlamış (Göde, 2011: 125).

Bolu ilinde ele aldığımız türbelerde metfun hâlde bulunan velilerde yukarıdaki menkıbelere benzer anlatımlar söz konusudur. İlk olarak Ümmî Kemal türbesi dikkatimizi çekmektedir. Derlediğimiz menkıbe, Isparta’da bulunan Veli Baba’nın menkıbesine farklı bir varyantıdır. Menkıbeye göre; bir gün II. Murat şeyhe misafir olur. Ancak vakit geçmesine rağmen şeyhin bir hazırlık yapmadığını görür. Murat Han şeyhten askerlerini doyurmasını ister. Bunun üzerine şeyh yanındakilerden bir kazan, bir saç ayağı ve bir de mum ister. Şeyh bu malzemeleri tekkenin ortasına kurdurur ve askerlerden sıraya geçmelerini ister. Eline kepçeyi alan şeyh karşısındaki askere ne yemek istediğini sorar ve askerin cevabı üzerine kepçeyi kazana daldırıp askerin istediği yemeği çıkarır. Bu durumu bütün askerler için yapan şeyhe II. Murat hayran olur ve onun büyük bir veli olduğuna inanır (Ümmî Kemal Türbesi/Bolu-Merkez).

Anadolu’nun birkaç yerinde bulunan ve genellikle aynı keramete sahip olan Somuncu baba taştan elde ettiği unla ekmek yapmakta ve bu ekmeklerini mumla pişirmektedir. Taşı çamur hâline getirip fırına atıp ekmek olarak çıkarmakta ve bunları da kıtlık çeken halka vermektedir. Somuncu Baba, inanışa göre bu ekmekleri yarım mum ile pişirmiştir (Somuncu Baba/ Bolu-Merkez).

2.7.4. Başkalarını İkaz Edip Tehlikeye Düşmekten Kurtarma

Halkın nazarında olağanüstü güçlere sahip olan veli kişi gelecekte olacak felaketleri görerek bu felaketlere karşı insanları uyarmaktadır. İnsan-ı kâmil olan veli etrafındaki kişilerin karşılaştığı zorluklarda her daim onların yanında olmuş ve onlara yardımlarda bulunmuştur. Uyarılma hâli genel olarak kişi rüyadayken ya da uyur uyanık durumdayken gerçekleşmektedir. Ancak çalışmamızda biz bu durumu üç başlık altında değerlendirdik: Yanlarında iken tehlikeye düşmekten kurtarma, gözlerine görünerek tehlikeye düşmekten kurtarma, rüyalarına girerek ikaz edip tehlikeye düşmekten kurtarma.

2.7.4.1. Yanlarında İken Tehlikeye Düşmekten Kurtarma

Bu başlık altında ele aldığımız menkıbelerde veli kişi, tehlikeli durumda olan inşaları yanlarına gelerek onları uyarır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, velinin sadece uyarıda bulunmasıdır. Yani veli herhangi bir fiili harekette bulunmaz.

Saha araştırmasına çıkmadan önce incelediğimiz kaynaklarda bu motifle ilgili birkaç menkıbeye rastladık. Isparta velilerinden olan Hacı Aziz hakkında anlatılan menkıbede onun yanan bir evden insanları kurtardığı söylenmektedir. Menkıbe şu şekildedir: Eğirdir’de bulunan Şaymanların evinin yanacağını da bilen Hacı Aziz, ev sahiplerini durumdan haberdar eder. Hacı Aziz’in bu sözlerine ehemmiyet vermezler. Gerçekten de çok geçmeden ev alev alev yanmaya başlar. Ahali yangını söndürmeye çalışırken, hacı Aziz de bir köşeden seyretmektedir ve “Gördünüz mü deliyi ben size söylediydim.” der (Göde, 2005: 18). Benzer bir menkıbe Mevlâna hakkında da anlatılmaktadır. Bir gün Mevlâna hazretleri aniden aramızda peyda olup “Acele bu evden çıkın, çabuk olun, evi boşaltın!” buyurdu. Biz hemen evden çıktık. Çıkar çıkmaz ev yıkıldı. Hepimiz kurtulduk (OAE, 2004: 88).

Yukarıda örneklerini verdiğimiz menkıbelerin farklı bir varyantı Düzce velilerinden olan Ali Baba hakkında anlatılmaktadır. Ali Baba bir gün cemaatiyle sohbet ederken birdenbire “Bu evden çıkın.” diye bağırır. Cemaat evden aceleyle çıkar çıkmaz ev olduğu gibi yıkılır (Ali Baba Türbesi/Kaynaşlı).

2.7.4.2. Gözlerine Görünerek Tehlikeye Düşmekten Kurtarma

Bu başlık altında ele aldığımız menkıbelerde veliler zor durumda olan kişilerin fiiline yanlarında olmaz, sadece onların gözlerine anlık görünür. Yukarıda bahsettiğimiz uyur uyanıklık hâli burada geçerlidir.

Bolu ve Düzce illerinde adı geçen motifle ilgili iki adet menkıbeye rastladık.

Kore Savaşı sırasında Türk askerleri zor duruma düşerler. Bunun üzerine bir Mehmetçiğin yanına bir zat gelir. Bu zat Mehmetçiğe “Korkma yavrum kazanacaksınız. Asker kim olduğunu sorar ben Karaaslanım, Mudurnuluyum beni herkes tanır.” der (Karaaslan Veli Hz. Türbesi/Mudurnu).

Başka bir anlatıda ise Türbe Tepe’de evi bulunan bir köylü Ali Baba’nın Türbesinden dolayı her akşam evine giderken oldukça korkarmış ve eve gitmeyip gün ağarana kadar ilçede kalırmış. Yine bir gün tam eve gidecekken Ali Baba karşısına çıkmış ve “Korkma, evine git!” demiş (Ali Baba Türbesi/Kaynaşlı).

2.7.4.3. Rüyalarına Girerek Tehlikeye Düşmekten Kurtarma

Bu başlık altında veliler zor durumda olan veya zor duruma düşecek kişileri önceden rüyalarına girerek uyarır.

Araştırma sahamızda bu motifi içeren üç menkıbeye rastladık.

Kaynak şahsımız; 1982 yılında yeni mescidin yapımında avluda bulunan ağacın kesilmesi gerektiğini buyurur. Ancak gece yattığında rüyasına Tokadî gelerek ağacın

kesilmemesini aksi takdirde başlarına felaketler geleceğini söyler. Bu olay üzerine ertesi gün türbedar ağacın kesilmeden mescidin büyütülmesini söyler (Tokadî Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez).

Kaynak şahsımızın babasının başından geçen olaya göre; bir şubat ayı gecesinde uyuyan babasını ulu kişi (Kaynak şahsımıza göre bu zat Şeyh Muslahaddin'dir.) "Kalk Hacı Ali! Yanıyorsun." diye rüyasında ikaz ederek uyandırmış ve böylece evlerinin yanmasına engel olmuşlar (Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi/Çilimli).

Halk arasında Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesine "Yeşil Türbe" de denmektedir. Bu durumun nedeni hâlen buranın türbedarı olarak görev yapan ve Şeyh Muslahaddin'in torunlarından olduğunu iddia eden zatın dedesinin Şeyh Muslahaddin'i rüyada görmesi ve ona türbenin ismini "Yeşil Türbe" koymasını istemesidir. Bu ismi vermezse cezalandırılacağını bildirmesidir (Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi/Çilimli).

2.7.5. Tehlikeye veya Felakete Maruz Kalanları Fiilen Kurtarma

Bektaşî menkıbelerinde oldukça sık rastlanan motiflerin başında insanlara yardım etme gelmektedir. Bektaşî menkıbelerinde genellikle deniz üzerinde batmakta olan gemi sahibi veya gemide bulunan yolcu veliden yardım diler. Bunun üzerine veli bizzat gelir veya erenlerinden birini göndererek zor durumda kalan kişiyi fiilen kurtarır. Bazen de savaş anında düşmana esir düşen ya da düşman hattı içinde kalan ordu veya askerler veli tarafından yine fiilen kurtarılır.

Velinin kurtarıcı rolü kadim Türk inancında Umay'ın İslami versiyonun bir tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır. Eski Türk inancındaki kamlar görevlerini İslamiyet ile birlikte velilere bırakmıştır. Eski Türk inancındaki koruyucu ruhlar, kutsal vatan topraklarını kollar ve gözetir. Bu işlev, İslamiyet ile birlikte veliye devredilmiştir.

Bu motifin örneklerine Hacı Bektaş-ı Veli, Kaygusuz Baba, Sultan Şucaeddin ve Ahi Evran menkıbelerinde rastlamaktayız (Ocak, 2010: 85-85). Hacı Bektaş kazana koyup kaynatılan halifelerinden Can Baba'nın kazandaki suyunu soğuk suyla ılıştırır, böylece Can Baba yanmaz bu olay olduğunda Hacı Bektaş Sulucakarahöyük'te, Can Baba ise Erzincan'dadır. Ahmet Yesevî "turna" şekline girerek Amu nehrini geçerken nehirden geçmeye çalışan bir bezirgân görür. Bezirgânın malları yitip gitmiştir, kendisi de zor durumdadır. Eğer kendisini kurtarırlarsa malın yarısını bağışlayacağını söyler. Ahmet Yesevî de eliyle bezirgânı ve mallarını kurtarır ve bezirgân da bağışını yapar (Duran, 1995: 99-100).

Saha araştırmamızda bu motif velilerin menkıbelerinde sıklıkla kullanılmıştır. Ahmet Yaşar Ocak bu motifi incelerken iki alt başlıkta ele almıştır: "Yanlarında iken tehlikeye veya

felakete maruz kalanları fiilen kurtarma” ve “Çok uzaklardan müdahale ile tehlikeye veya felakete maruz kalanları fiilen kurtarma” Biz çalışmamız sırasında Ocak’ın ele aldığı bu alt başlıkları incelememize yansıtmadık. Çalışmamız sırasında derlediğimiz menkıbeleri olayların geçtiği mekâna ve olayların kahramanlarına göre alt başlıklara ayırdık. Ele aldığımız alt başlıklar şu şekildedir: “Esir düşen askerleri kurtarma, savaşta orduya yardım etme, denizde yardıma ihtiyacı olanları kurtarma, bir yeri felaketten kurtarma”

2.7.5.1. Esir Düşen Askerleri Kurtarma

Bu başlık altında ele aldığımız menkıbelerde veli mezarından kalkarak zor durumda olan askere yardım eder. Kimi zaman onunla birlikte savaşırken kimi zaman da onu esir düştüğü düşman elinden kurtarır.

Çanakkale Savaşında bir asker tüm arkadaşlarını kaybeder. Yalnız başına üç gün aç, susuz kalır. Türk birlikleri ile arasındaki yerler düşmanın eline geçmiştir. Ne yapacağını bilemez. Çaresizlik içinde bir siperde beklerken yanına iri yarı bir yiğit gelir. “Burada tek başına ne yapıyorsun?” diye sorar. Asker, arkadaşlarını kaybettiğini, yalnız başına kaldığını, düşmana esir olmamak için saklandığını söyler. O da “Haydi ben seni arkadaşlarının bulunduğu yere geçireyim.” der ve birlikte düşman hatlarının içinden geçerek karşı tarafa ulaşırlar (Karaaslan Veli Hz. Türbesi/Mudurnu).

Kemal Ümmî’nin oğlu Sinan zor durumdadır, işkence görür. Gözlerine mil çeceklerdir. Çaresizlik içinde ağlar. Birden babası Kemal Ümmî hazretleri karşısına çıkıverir. “Gözünü yum beri gel.” der ve sonra onu anlamadığı bir şekilde tutup Kâbe’ye bırakır. Gözlerini açtığında Kâbe’nin yanındadır (Ümmî Kemal Türbesi/Bolu-Merkez).

Osmanlı dönemindeki bir savaşta düşman birliklerince sarılan bir grup Türk askeri esir düşmek üzereyken aniden yetişen yağız atlı, mert bir yiğit, düşman çemberini yararak askerlerimizi kurtarmış (Karaaslan Veli Hz. Türbesi/Mudurnu).

2.7.5.2. Savaşta Orduya Yardım Etme

Veliler öldükten sonra da savaşlarda orduya yardım ettiği inancı oldukça yaygındır. Ancak bu başlık altında ele aldığımız menkıbelerde veli sağ iken orduya yardım etmektedir. Gerek incelediğimiz gerekse derlediğimiz menkıbelerde savaş sırasında ordunun zor durumda olduğu veliye malum olur. Veli de her ne işi varsa bırakır ve tayyi mekân tayyi zaman kerametiyle orduya katılır ve orduyu zor durumdan kurtarır. Bu duruma kanıt olarak veli, savaş sırasında kendisine ait bir eşyanın parçasını orada bırakır. Bu eşya genellikle yaba veya tırmıktır. Savaş sonrasında askerlerin dönmesi ve velinin bıraktığı parçanın kanıtlanmasıyla herkes velinin kerametini anlar.

İncelediğimiz menkıbelerde veliler daha çok Çanakkale Savaşında, Kurtuluş Savaşında, Kore Savaşında ve Kıbrıs Savaşında bu kerametleri gerçekleştirmişlerdir.

Çanakkale Savaşı'nın yaşandığı günlerde köyünde harman savuran Tiryaki Koca, elindeki yabasıyla bir anda cepheye gider. Düşmanla çarpışırken yabasının iki dişi kırılan Tiryaki Koca, aynı gün köyüne geri dönerek harmanına devam eder. Savaşın sona ermesiyle evine dönen Ispartalı bir askerin, Tiryaki Koca'yı savaşta gördüğünü söyledikten sonra, yabasından kırılan iki dişi torbasından çıkararak göstermesi üzerine sırrı ortaya çıkan Tiryaki Koca hayatını kaybeder (Demirtaş, 2013: 28). Zonguldak'ta da benzer bir menkıbe anlatılmaktadır. Menkıbede oğlu askerde olan Dedeoğlu, köyde harman savururken birden “Asker sıkıştı.” diye bağırarak elindeki yabayı hızlı hızlı sallamaya başlar. Herkesin şaşkın bakışları altında harmandan koşmaya başlayan Dedeoğlu, aniden gözden kaybolur. Bir süre sonra köyüne geri dönen Dedeoğlu'nun, yabasinda bir parçanın kırık olduğu görülür. Yıllar sonra köye gelen Hüseyin, babasının öldüğünü öğrenir. Savaş sırasında babasını gördüğünü söyleyen Hüseyin, savaş alanında torbasına koyduğu kırık parçayı gösterir. Samanlıktaki yabayla kırık parçanın birbirini tutmasından sonra Dedeoğlu'nun savaşa katıldığı anlaşılır (Demirtaş, 2013: 28-29). Kore Savaşı hakkında da benzer bir anlatı mevcuttur. Kore Savaşı'na katılan Türk birliğindeki Erzincanlı bir asker, savaş sırasında Deli Aziz'i düşmanla savaşırken görür. Daha sonra aramasına rağmen Deli Aziz'i bir türlü bulamayan asker, ailesine yazdığı mektupta Deli Aziz'in de Kore'de yanlarında savaştığını anlatır. Hâlbuki savaş sırasında Deli Aziz Erzincan'dan hiç ayrılmamıştır (Demirtaş, 2013: 30). Kıbrıs Savaşı sırasında da Kayo Hasan hakkında da benzer bir anlatı mevcuttur. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında bir grup Türk askerinin esir düşmek üzere olduğu kendisine malum olan Kayo Hasan “Ben onları kurtarmaya gidiyorum” diyerek eline aldığı dirgeniyle evinin yakınındaki tarlasına doğru koşmaya başlar. Tarlaya vardığında elindeki dirgeni biriyle mücadele ediyormuş gibi sağa sola sallayan Kayo Hasan, birkaç saat geçtikten sonra yorgun bir şekilde evine döner. Evdekiler bu yorgunluğunun sebebini sorduğunda ise onlara, düşman askerlerini perişan ederek Türk askerlerini kurtardığını söyler (Demirtaş, 2013: 32-33).

Burada ele aldığımız menkıbelerde veli askerden ziyade orduya yardım eder ve onların savaşı kazanmasını sağlar. Düzce velilerinden Yabalı Dede hakkında derlediğimiz menkıbe yukarıdaki örneklerin benzer bir varyantını teşkil etmektedir.

Yabalı Dede bir gün harmanda yabasıyla buğday savururken Çanakkale'de Müslüman askerlerin zor durumda olduğunu hisseder ve Çanakkale'ye gidip savaşmayı arzu eder. Gözlerini kapattığında Allah'ın ilahi kuvvetiyle kendisini tam savaşın ortasında bulur.

Yabasıyla düşmana saldırarak çoğunu telef eder ve Müslümanları bu zor durumdan kurtarır (Yabalı Dede/Çilimli).

2.7.5.3. Bir Yeri Felaketten Kurtarma

Bu motif özelinde incelediğimiz menkıbe örneklerinde veli, salgın hastalığa yakalanan, kuraklık yaşanan ya da böceklerin musallat olduğu yerleri kurtarır.

İncelediğimiz menkıbede Şeyh Ali Semerkandî Bursa'ya musallat olan çekirgeleri kerametiyle defeder. Bir gün Bursa'yı çekirgeler bastı. Padişah Osmanlı diyarındaki âlimlere ve velîlere haber gönderdi. Ali Semerkandî, dağda asasıyla çıkardığı keramet suyundan bir miktar Bursa'ya gönderdi ve “Bu suyu çekirgenin bulunduğu bölgeye dökünüz!” dedi. Hemen şeyhin söylediği yapıldı ve çekirgelerden kurtuldular (Bursalı, 1996: 2). Velayetnâme’de anlatılan bir menkıbede Hacı İsa Dede’nin kuraklığı bitirdiğine dair bir anlatı bulunmaktadır. Emir Sultan’ın halifelerinden Hacı İsa Dede ile Sultan Mehmed arasında geçen bir olay anlatılır. Sultan Mehmed Hacı İsa Dede’yi tecrübe için. “Dede, hayli zamandır şehrimize yağmur yağmadı. Bir dua eylesen de Allah bize yağmur verse.” der. Hacı İsâ Dede de “Ey devletli padişahım, bilirsiniz ki dua paklıkla kabul olur. Önce biz günahlarımıza tevbe edelim, sonra dua edelim, ümittir ki kabul olur.” der. Tevbe ederler ve duaya başlarlar. Duayı bitirince Allah’ın emri ve kudretiyle bulut yokken, bulut gelir ve yağmur yağar (Kahraman, 2009: 49). Aziz Mahmud Hüdayi’nin veba salgınını sona erdirdiğine dair bir menkıbe bulunmaktadır. Aziz Mahmud Hüdayi zamanında İstanbul’da veba salgını olmuştu. Öyle ki, her gün çok sayıda insan vebâdan ölüyordu. Her evi üzüntüye boğan bu afet karşısında halk toplanıp Aziz Mahmud Hüdayi hazretlerine başvurdular. Fakat Mahmud: “Bu gibi hususlara karışmak bize uygun değildir.” buyurduysa da halk dua etmesi için ısrar ettiler. Onların bu ısrarına dayanamayan Aziz Mahmud hazretleri: “Karacaahmed Mezarlığına gidiniz. Bir servi ağacının altında, sadece hasırı bulunan yaşlı bir kimse oturur, ismine Hasırpûş Dede derler. Onu bulunuz ve derdinizi anlatınız. Şayet reddederse, bizim gönderdiğimizizi söyleyiniz.” dedi. Herkes sevinç içinde Karacaahmed Mezarlığına gitti. Hasırpûş Dede’yi bulup durumu anlattılar. Hasırpûş Dede önce kabul etmedi, Mahmud Hüdâyî hazretlerinin gönderdiğini öğrenince derhal ayağa kalkarak ellerini açtı ve dua etti. “Bugün bir kimsenin daha cenaze namazı kılınsın da sonra veba salgını dursun.” dedi. O günden sonra vebâ salgınından ölen olmadı. (Yılmaztürk, 2001:1, 65-66)

Adı geçen motif peygamberlerin kıssalarına da konu olmuştur. Hazreti İlyas bir gün Eriha şehrine uğrar. Oranın suları zehir gibi acılaşıyordu. Bu sulardan içemezler, halk

susuzluktan kırılır. İlyas Peygamberden yardım isterler. O da Allah’a dua eder ve sular tatlı akmaya başlar. (Kaplan, 1997: 31-33)

Çalışma sahamız olan Bolu’nun Gerede ilçesinde derlediğimiz menkıbede velinin kerameti öldükten sonra ortaya çıkmıştır. Ancak veli ölümünden sonra dahi bulunduğu bölgeyi türlü felaketlerden korumaya devam etmiştir. Bunun en güzel örneği Şeyh Hüseyin Efendi hakkında anlatılan menkıbedir. Menkıbeye göre; İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türk askerleri Şeyh Hüseyin Efendi’nin kabrinin bulunduğu camiye yerleşmişler. Bu yıllarda meydana gelen depremde Türk askerlerine ve camiye bir şey olmamıştır. Rivayete göre caminin dışında bir zatın bulunduğu ve camiye tuttuğu kaynak şahıslarımız tarafından anlatılmaktadır (Şeyh Hüseyin Efendi Türbesi/Gerede).

2.7.5.4. Denizde Yardıma İhtiyacı Olanları Kurtarma

Veli, her durumda yardıma ihtiyacı olanlara yardım etmekte onları felaketlerden kurtarmaktadır. Veli, bazen karada bazen de denizde yardım elini uzatmaktadır. Bu durumu fiilen yaptığı gibi kimi zaman da tayyi mekân unsurlarını kullanarak yapmaktadır.

Ahmet Yesevî’nın turna donuna girerek boğulmak üzere olan bezirganı kurtarması (Bice, 2016: 94), batan gemideki tüccarların yalvarması üzerine Mevlâna’nın onları kurtarması (OEA, 2004: 104), vb. örnekler velilerin su üzerinde zor durumda kalanlara yardım ettiğinin göstergesidir.

Adı geçen keramet motifiyle ilgili çalışma sahamızda üç örnek menkıbeye rastladık.

Kemal Ümmî’nin oğlu Sinan Mekke’ye gitmek için bir gemiye biner. Hava değişir, denizin dalgaları coşmaya başlar. Sonunda gemi batır. Sinan boğulmak üzereyken babası aniden gözükp onu boğulmaktan kurtarır ve gözden kaybolur.

Rumelili Yüzbaşı İbrahim Ağa adında bir kimse Bolu’da bir müddet vazife yapmış. Memleketine döneceği zaman Mustafa Safi Efendi’yle vedalaşmak için ziyaretine gitmiş. Vedalaşıp giderken Mustafa Safi Yüzbaşı İbrahim Efendi’ye; *“Yolculuğunuz sırasında sıkıntıya düşerseniz bizi hatırlayınız. Selâmetle memleketinize ulaşırsınız.”* demiş. Yüzbaşı İbrahim Ağa bir gemiye binip yola çıkmış. Denizde bir müddet yol aldıktan sonra fırtına bindiği gemiyi batırmaya yüz tutmuş. Yüzbaşı İbrahim Ağa suyun dibine doğru batarken Mustafa Safi Efendi’nin kendisine söylediği sözü hatırlayıp Allah-ü Teâla’nın izniyle Mustafa Safi Efendi’nin ruhaniyetinden yardım istemiş. O anda Mustafa Safi Efendi gözükererek elinden tutmuş ve onu sudan çıkarmış (Safi Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

Menkıbeye göre Abdullah isimli bir kişi denizde yolculuk yaparken teknedен düşmüş. Denizde çırpınırken bir el uzanmış ve onu denizden alarak kıyıya bırakmış. Abdullah adlı bu

zat yıllarca bu elin sahibini aradıktan sonra Bolu'ya gelmiş ve elin sahibi olan Hacı Mustafa'yı (Safi Amidî Bolevî) bulmuş (Safi Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

2.7.5.5. Doğum Yapan Kadına Yardım Etme

Bu başlık altında değerlendirdiğimiz keramet motifi çalışma sahamızdan derlediğimiz orijinal motiflerden biridir. Gerek diğer Ocak'ın yapmış olduğu motif tasnifinde gerekse diğer kaynaklarda ne benzer bir başlığa ne de benzer bir menkıbe örneğine rastladık.

Derlediğimiz menkıbedeki motifte veli, ölü olmasına rağmen fiili bir yardımı söz konusudur. Dolayısıyla bu motifi bu bölümde değerlendirme gereği duyduk.

Kaynak şahsımızdan derlediğimiz metne göre; türbe yakınında oturan bir kadın yanında ebe olduğu hâlde doğum yapamamaktadır. Doğum yapan hamile kadın doğum sancıları çekerken bir ara Konuralp Ahmet Bey'in pencereye “enam” (Kur'an-ı Kerim) bıraktığını fark eder. Kadın Kur'an'ı alarak göğsüne kor ve bu Kur'an sayesinde kolay bir doğumla çocuğunu dünyaya getirir ve daha sonra Kur'an'ı geri pencereye bırakır. Ancak bu durum ebenin dikkatini çekmiştir ve bu Kur'an'ı alarak diğer doğumlarda da kullanmak ister. Ama Kur'an'ı almak için pencereye yöneldiğinde Kur'an çoktan Konuralp Ahmet Bey tarafından geri götürülmüştür (Konuralp Ahmet Bey Türbesi/Düzce-Merkez).

2.8. Veliliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Keramet Motifleri

İnsanoğlu tarih boyunca çeşitli isteklerini gerçekleştirmek amacıyla kutsal olarak düşündükleri, bildikleri varlıklara veya mekânlara yaklaşıp arzularını elde etmeye, isteklerini gidermeye veya kaderlerini daha güzel hâle getirmeye çalışmışlardır.

Kadim Türk inancında insanlar bu isteklerini bazen şamanlar aracılığıyla gidermeye çalışırken bazen de kutsal mekânlara yani su, dağ, ağaç vb. yerlere giderek Tanrı'dan arzularını yerine getirmesini isterler. İslamiyet ile birlikte bu rol halk arasında veli, ulu, dede, baba vb. adlar ile anılan şahıslara ve onların mekânlarına geçmiştir. Bu zatlar Allah'ın sevgili kulları arasında sayılır ve hatırlarının kırılmayacağı düşüncesi ile ziyaret edilerek çeşitli dileklerde bulunulur. Ancak bu dileklerin yerine gelmesi için o şahsın keramet sahibi olduğu, mekânının dokunulmaz olduğunun unutulmaması gerekir. Aksi durumlarda bu zatın halka çeşitli felaketler musallat edebileceği düşüncesi oldukça yaygındır.

Velilerin ve mekânlarının dokunulmazlığı vardır. Kutsal olan varlığın etrafında oluşan “kutsala dokunmama”, “kutsalı test etmeme”, “kutsaldan bir nesne almama” gibi yasaklar bulunmaktadır. Bu yasaklara uymayanların cezalandırılacağı düşünülmektedir. Halk anlatmalarında ve çeşitli menkıbelerde bu yasakları ihlal edenler, yatır canlı mı diye bir test edenler, veli şahsın veliliğini kabullenmeyenler, kutsal mekândan bir eşya alan veya kutsal

olan mekâna zarar verenler bu eylemleri nedeniyle cezalandırıldığı görülmekte veya anlatılmaktadır.

2.8.1. Başka Bir Veliye Keramet Kuvvetiyle Üstün Gelme, Onu Kendine Tabi Kılma

Veliler arasında geçen üstünlük sağlamanın bir boy ölçüşme aracı olmadığını bilmekteyiz. Bazı menkıbelerde az da olsa yarışma motifleri görülmektedir. Ancak bunun temelinde kazanma ya da kaybetme yoktur. Keramet sahibi bir zat, kendisinin gücünü başkalarına da özellikle başka keramet sahibi kişilere de göstermek ister. Ancak keramet sahibi diğer zat, daha zor bir işi keramet olarak gösterince ilki bu durumu saygıyla karşılar ve onun kendisinden daha üstün olduğunu kabul eder (Kartal, 2017: 153).

Bu motifin kökenine baktığımızda kitabi dinler kaynaklı olduğu aşîkârdır. Peygamberler çeşitli mucizeler sonucunda kendisine inanmayan kişileri kendilerine tabi kılar. Hz. İshak, Hz. Nuh, Hz. Yahya ve Hz. Muhammed hakkında benzer kıssalar bulunmaktadır.

Kabileleri İshak Peygamber'den mucize olarak şunları ister: Keçi, ceylan ve tilkinin dile gelerek onun peygamberliğine şehadet etmelerini, koyunların bir anda çoğalmasını, kurumuş hayvan derilerinin diriltmesini. İshak Peygamber bu mucizeleri gerçekleştirir ve bunun üzerine hepsi imana gelir (Dalkılıç Gültekin, 2010: 117). Bir gün Hz. Nuh, kâfir bir köye Allah'ın emrini anlatır. Onlar da Nuh'a. "Bizim arazilerimiz tamamen taş ve kayadır. Burada tarım yapamıyoruz. Eğer gerçekten peygambersen, şu arazileri toprak hâline getir." derler. Hz. Nuh Allah'ın izniyle denileni yapar ve oradaki kayalar toprak olur. Ama yine de sadece on iki kişi imana gelir (Dalkılıç Gültekin, 2010: 200). Bir gün Hz. Muhammed'den yine bir mucize isterler. Peygamberimiz sağ eline bir avuç ufak taş alır. Taşlar hemen Allah'ın birliğini ve Hz. Muhammed'in peygamberliğini zikre başlarlar (Levend, 1984: 138). Bir gün Yahya Peygamberin yolu iman etmemiş bir köyden geçer. Onlara kendisinin peygamber olduğunu ve iman etmelerini söyler. Onlar da gündüz vakti yıldızları göstermesini isterler. Hz. Yahya'nın parmağını uzattığı gökyüzünde, güneşe rağmen yıldızlar belirir (Dalkılıç Gültekin, 2010: 228).

Yukarıda örneklerini verdiğimiz kıssaların hepsinde bir sınanma söz konusudur. Aynı sınanma zamanla velilere geçmiş, halk onların evliya olduklarına kanıt istemiştir. Çalışma sahamızdan elde ettiğimiz metinlerde bu durum Göynük'te kabri bulunan Ömer Sıkkîn ile Akşemseddin arasındaki bir anlatıda görülmüştür. Menkıbeye göre; Bayramiyye dervişleri Göynük'te toplanarak Akşemseddin'e biat etmişlerdir. Her gün tarikat mensupları dergâhta toplanarak zikrederler. Ömer Sıkkîn ise meclise geldiği hâlde zikir halkasına girmez, bir

köşeye çekilerek kendi iç alemine dalar ve meclis dağılıncaya kadar bu hâlde kalırmış. Bir gün Akşemseddin zikir halkasına katılmadığı takdirde hilâfe tacının başından alınacağını ona hatırlatmış. Ömer Sıkkîn ise bu söz karşısında Akşemseddin'e cuma namazından sonra müritleriyle birlikte evine gelmesini, yüce Allah murat etmişse taç ve hırkayı orada kendisine teslim edeceğini söylemiş. O gün Ömer Sıkkîn bahçede büyük bir ateş yakmış. Cuma namazından sonra Akşemseddin ve müritleri oraya gelmiş. Ömer Sıkkîn başında taç ve sırtında hırkası olduğu hâlde yanan ateşin içine girmiş. Ateşten çıktığı zaman taç ve hırka yanmış fakat kendisine bir şey olmamış. Bu olaydan sonra bu tarikat mensupları bu nedenle taç ve hırka giymemişler (Ömer Sıkkîn Türbesi/Göynük).

Anadolu'nun birçok yerinde benzer örneklerine rastladığımız menkıbeler mevcuttur. Bu menkıbeye göre dağda evlialık yapan bir veli ile şehirde evlialık yapan velinin kıyası söz konusudur. Akçakoca ilçesinde derlediğimiz dağda evlialık yapan Kaplan Dede ve şehirde evlialık yapan Ahmet Dede'nin menkıbesi şu şekilde anlatılmaktadır: Kaplan Dede mendiline süt koyarak Dede Dağı'ndan Ahmet Dede'yi ziyarete gelmiş. Kaplan Dede ayakkabıcılık yapan kardeşi Ahmet Dede'nin dükkanına ziyarete gelince mendilindeki sütü duvardaki bir çiviye asmış. Bir süre sonra dükkâna bir kadın müşteri gelmiş. Kaplan Dede kadına meyletmiş olmalı ki duvara asılan süt damlamaya başlamış. Durumu fark eden Ahmet Dede önündeki közü eliyle alarak Kaplan Dede'ye, "Sen daha pişeceksin, sen geri Dede Dağı'na dön." demiş (Eskici Ahmet Dede Türbesi/Akçakoca).

2.8.2. Hasımlarına Beddua Ederek Cezalandırma

Anadolu coğrafyasındaki veli inancı, inananlara yardım üzerine kurulmuştur. Veli inananların isteklerini, dileklerini geri çevirmez, onlara yardım etmeye çalışır. Ancak menakıbnâmelerde bu durumun tersi de söz konusudur. Veliliğine inanılmayan, saygı duyulmayan zat, insanları muhtelif şekillerde cezalandırır. Bu cezalar bazen ölüme kadar gidebilir. Diğer cezalar ise, sakat bırakmak, başına bir felaket getirmek, taşa çevirmek, yerin dibine gömmek, bulundukları yerleri yok etmek, yakmak, vb. şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu motif Menâkıbu'l-Kudsiyye, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, Menâkıb-ı Hacım Sultan, Vilâyetnâme-i Abdal Musa, Vilâyetnâme-i Otman Baba, Menâkıb-ı Sipehsalar, Menâkıbu'l-Arifin, Menâkıb-ı İbrahim Gülşenî ve Türk destani mahsulleri olan Tezkire-i Satuk Buğra Han, Kitab-ı Dede Korkut, Ebu Müslimnâme, Battalnâme ve Saltıknâme'de bulunmaktadır (Ocak, 2015: 109-125).

Ahmet Yaşar Ocak bu motifi beş başlık altında değerlendirmiştir. Biz de saha çalışmamız sırasında incelediğimiz türbelerden elde ettiğimiz menkıbeleri üç başlık altında değerlendirdik.

2.8.2.1. Başına Bir Felaket Getirerek Cezalandırma

Menkıbe Kasım Dede ile Bolu Beyi arasında geçmektedir. Bir gün Kasım Dede yörede bulunan kaplıcaya gider. Kaplıcaya Bolu Beyi de gelir. Bolu Beyi kaplıcaya gelince kaplıcada bulunan herkesi zorla dışarı çıkartmaya kalkar. Bunun üzerine Kasım Dede, Bolu Beyi'ne “İnşallah şişersin de çıkamazsın” diye beddua eder. Beddua sonucunda Bolu Beyi şişer ve kaplıcadan çıkamaz (Kasım Dede Türbesi/Bolu-Merkez).

Şeyh-ül İmran, köy ahalisinden birinin odunlarını satın almış. Bir gün köy ahalisi “İmran odunları benden ucuza alıyor.” diyerek satmak istememiş ve başka bir yere götürmek üzere yola çıkmış. Yoldayken odunları devesinden aşağı uçmuş ve öküzleri de ölmüş (Şeyh-ül İmran Türbesi/Mudurnu).

Menkıbeye göre Akçakoca yöresinde öğrenci yetiştiren Koç Baba yaşlandıktan sonra halk arasındaki itibarını kaybeder ve dışlanır. Bu duruma çok üzülen Koç Baba köylülere beddua ederek “Eksilin, artmayın” der. Bu bedduadan sonra gerçekten de bu bölgenin nüfusu hiç artmamış hatta gittikçe düşmüş ve gelişmemiştir (Koç Baba Türbesi/Akçakoca).

Fındıcak köyünde bir zamanlar Ahmet isimli bir zat yaşamaktaymış. Ahmet, kimseye kötülüğü dokunmayan fakir biriymiş. Eski püskü bir evi, bir çift öküzü ve bir küçük tarladan başka hiçbir şeyi yokmuş. Günlerden bir gün öküzlerinden birisi ölünce Ahmet çok üzülmüş ve Tanrı'ya dua etmiş. Bir süre sonra gece tarlaya çift sürmeye gittiğini gören köylüler bu durumdan şüphelenmişler ve onu takip etmişler. Köylüler Ahmet'e yaklaşıncı gördüklerine inanamamışlar; çünkü Ahmet'in tek öküzünün yanına dağdan bir de karaca geliyor ve öküze eşlik ederek Ahmet'in tarlasını sürmesine yardım ediyormuş. Bu duruma kızan köylüler pusuya yatarak karacayı vurmuşlar. Bunun üzerine Ahmet köylülere dokuz haneden fazla çoğalamayasınız diye beddua etmiş. Gerçekten de bu köy dokuz haneden fazla artamamış (Karacaahmet Türbesi/Mudurnu).

2.8.2.2. Aniden Öldürerek Cezalandırma

Bu motif velinin bedduası sonucunda kişi ya da hayvanların ölmesiyle karşımıza çıkmaktadır. Veliye saygı göstermeyenler veya velilerin türbelerine zarar verenler, türbeye ait eşyaları çalmaya çalışanlar veya türbede kazı yapanlar veliler tarafından ölümle cezalandırılırlar.

Safî Efendi'nin talebelerinden Muhammed Efendi kaymakamın vazifesinden alınması için gizli gizli dua ediyormuş. Mustafa Safî Efendi durumu anlayıp; *“Sen sana vazife olarak verdiğim işine bak, kelime-i tevhidi söylemeye devam et! Köpeği bir köpek parçalar!”* demiş. Mustafa Safî Efendi talebesine bu sözleri söylediği sırada kaymakam çarşıda bir dükkânda oturuyormuş. Aniden ortaya çıkan siyah bir köpek üzerine saldırmış, parçalayarak kaymakamı öldürmüştür (Safî Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

Mustafa Safî Efendi Bolu'ya irşat için geldiği ilk zamanlarda, Bolu'da Kara Hacı Hafız Kavvam Efendi adında meşhur biri varmış. Bu zat âlimlerin ve halkın bulunduğu bir mecliste Mustafa Safî hakkında dedikodu yapmış. Onun bu uygunsuz davranışı Mustafa Safî tarafından da duyulmuş. Onu huzuruna çağırıp nasihat etmiş. Böyle şeyleri yapmamasını söylemiş. Ancak o bu hâlini terk etmeyip meclislerde yine ileri geri konuşmaya devam etmiş. Tam Mustafa Safî hakkında konuşmaya başladığı sırada dili ağzından çıkıp acı acı bağırmaya başlamış. Meclistekiler onun bu hâline çok şaşmışlar. Etrafindakiler hâlini sorduklarında Mustafa Safî Efendi'den manevi bir okun isabet ettiğini ve gidip ondan af dilemesini söylemişler. Bunun üzerine gidip hâlini arz etmişler. Mustafa Safî Efendi ise *“Onun vefat etmesi daha hayırlıdır.”* demiş ve aynı gün ölmüş (Safî Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

Bir köylü Ali Hamza'nın kabrinin bulunduğu türbenin yakınından geçerken bir anda önünde bir kapı açılmış ve içeri girmiş. İçeride çok miktarda altın ve birbirinden güzel kızlar varmış. Onu karşılayan bir kişi (Ali Hamza) *“Altın mı istersin, kız mı?”* diye sorunca köylü altın demiş. Bunun üzerine Ali Hamza köylüye bir tokat atarak dışarı atmış ve bu köylü oracıkta ölmüş (Ali Hamza Türbesi/Düzce-Merkez).

2.8.2.3. Taş Hâline Getirerek Cezalandırma

Gerek Anadolu'da gerekse Anadolu dışındaki Türklerin yaşadığı coğrafyalarda taş kesilme motifine yer veren efsanelerin sayısı çok fazladır. Taş kesilme konulu efsanelerde taş kesilmenin sebepleri ortak iken anlatıldığı yörelere göre mekânda ve olayda küçük değişikliklerin olabileceği de gözden kaçmamalıdır (Alptekin, 2012: 73).

Taş kesilmenin çok farklı sebepleri vardır, ancak bunlar arasında bazı konular öne çıkmaktadır: Nimete saygısızlık üzerine taş kesilme, adağın yerine getirilmemesi üzerine taş kesilme, âşıkların duası üzerine taş kesilme, gelin alayının taş kesilmesi, çeyiz sandığının taş kesilmesi, emre karşı gelme üzerine taş kesilme, pirin duası üzerine taş kesilme, yalan söyleme üzerine taş kesilme (Alptekin, 2012: 73-77).

Taş kesilme motifi zaman zaman evliyaların menkıbelerinde de kendine yer bulmuştur. Menkıbelerde rastladığımız bu motif genelde halka zarar veren bir hayvanın ya da

bir insanın velinin duası sonucu taş hâline gelmesi şeklindedir. Bazen de velinin sevdiği bir eşyaya zarar veren bir kişi velinin duası sonucu taş hâline gelir. Nitekim çalışma sahamızda derlediğimiz menkıbe bu durumu ifade etmektedir. Menkıbe şu şekildedir:

Babası Sarıkız'ın evden ayrıldığı bir sabah takip etmiş ve onu geyik sağarken görmüş. Sarıkız, babasının onu gözetlediğini fark etmemiş; ancak hayvan onu görmüş ve ürkerek süt teknesini devirmiş. Buna sinirlenen Sarıkız “Bu hayvanı ürküten kim? Eli kolu yana gelesice” diye beddua emiş. Ancak geriye dönüp baktığında babasını taş kesilmiş bir vaziyette görmüş (Sarıkızlar Türbesi/Mengen).

2.8.3. Hasımlarına Korku ve Dehşet Verecek Durum ve Kılıklarda Görünme

Veli, hasımlarına bazen çeşitli kılıklarda görünebilir. Veli, eğer öldüyse ona saygısızlık yapana ruhaniyetini gösterir. Eğer hayattaysa çeşitli kerametlerle hasımlarına korku verir.

Bu başlık altında çalışma sahamızda bir tane menkıbeye ulaştık. Menkıbede veli, mezarına saygısızlık yapana korku verici bir kılıkta görünür.

Bir Ramazan-ı şerif ayında türbesinin inşası sırasında bu işle meşgul olanlar, oruç olmaları sebebiyle kabri yanında Mustafa Safî Efendi'ye karşı lazım olan edebi tam gösterememişler. Türbe inşasında çalışan ustalar edebe uymayan şekilde ayaklarını uzatarak oturmuşlar. Yine bir defasında kabri yanında böyle ayaklarını uzatıp oturdukları sırada, Safî Efendi'nin ruhaniyeti kendi suretinde gözükererek ayaklarını uzatıp oturanlara tebessüm edip aralarından İbrahim adındaki kimseye; “*İbrâhim Bey! Artık sen büyüdüñ bizi tanımaz oldun.*” demiş. Bunun üzerine İbrahim Efendi, Bolevî'nin ruhaniyetinden defalarca özür dilemiş (Safî Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

2.8.4. Hasımlarını Fiilen Cezalandırma

Çalışma sahamızda derlediğimiz menkıbeleri bu başlık altında incelerken velinin bizzat cezalandırıp cezalandırmama durumuna baktık. Eğer veli hasımlarını bizzat cezalandırıyorsa yani beddua etmeden onların eşyalarına yahut kendilerine zarar veriyorsa bu başlık altında değerlendirmeyi uygun gördük. Bu başlığı velinin cezalandırma usulüne göre iki alt başlığa ayırdık.

2.8.4.1. Eşyalarını Kullanılmaz Hâle Getirerek

Bolu evliyelerinden olan Somuncu Baba hakkında anlatılan menkıbe şu şekildedir: Menkıbeye göre; 1960'lı yıllarda yapılan yol çalışmasında iş makineleri metfunun mezarının bulunduğu yerde hareket etmeyip bozulmuş, bu durum uzun bir müddet devam etmiş. Daha

sonra iş makinelerinin bozulduğu yeri kazdıklarında Somuncu Baba'nın mezarına ulaşmışlar (Somuncu Baba Türbesi/Bolu-Merkez).

2.8.4.2. Zelzele ve Yangın Hâsıl Ederek

Geyikli Baba öldükten sonra da kerametini köylülere hep hissettirmiş. Öyle ki Geyikli Baba'nın veliliğini kabul etmeyen bazı köylüler bulaşıklarını yıkamadan yatarlarsa evleri deprem oluyormuşçasına sallanırmış (Geyikli Baba/Göynük).

Şeyh Muslahaddin, Tokadî Hayrettin tarafından Yukarıkaraköy'e (Köyün bu günkü ismi o tarihte buraya hükmeden Kara Bey'den kaynaklanmaktadır.) gönderilir. Bundaki amaç halka zulmeden Kara Bey ismindeki kişiyi yaptığı bu zulümden vazgeçirmektir. Köye geldikten birkaç gün sonra cuma namazında hocadan izin alarak bir konuşma yapar. Konuşmasında: “Muhterem cemaat, Cenâb-ı Hak bize ömür vermiş, altmış sene, yetmiş sene. Bu dünyadan göçeceğiz. Dünyanın da elbet bir sonu var. O zaman geldiğinde ne olacak? Şu gördüğünüz dağlar pamuk gibi havaya fırlayacak, gökyüzü parça parça dökülecek ve hatta şöyle olacak.....” der ve eliyle kürsüyü tutarak sallır. Kürsüyü sallamasıyla birlikte tüm cami sallanır. Bunu gören halk Şeyh Muslahaddin'in keramet sahibi bir zat olduğuna inanır. O sırada camide bulunan Kara Bey de durumu anlar ve halka zulmetmekten vazgeçer, Şeyh Muslahaddin'e bağlanır (Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi/Çilimli).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOLU VE DÜZCE TÜRBELERİ ETRAFINDAKİ İNANÇ, UYGULAMA VE PRATİKLER İLE TÜRBELERİN ADLANDIRILMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

İnsanoğlu dünyaya adımını attığı günden beri doğayı anlamaya çalışmıştır. Anlayamadığı, anlam veremediği birçok olayı tanrısal olarak kabul etmiş ve onlara ilahî anlamlar yüklemiştir. Bunun neticesinde doğadaki birçok varlığı ya tanrı ya da tanrısal olarak düşünmüştür. Nasıl ki inandığı Tanrılara kurbanlar sunmuşsa doğadaki anlamlandıramadığı, korktuğu birçok varlığa da çeşitli kurbanlar sunmuştur.

İnsanoğlunun doğadaki nesneleri tanrısallaştırmasının en önemli nedeni bu varlıklara duyduğu korku olmuştur. Bu korku unsuru kimi zaman bir hayvan, kimi zaman ise ateş gibi cansız varlıklar olmuştur.

Kadim Türk inancında doğadaki her varlığın bir ruhu olduğuna inanılır. Bu ruhlar insanları koruyup onlara yardım ederken bazen de onları hasta etmekte ve çaresiz bırakmaktadır. Şamanizm'deki bu animistik inanç, İslamiyet ile yoğrularak günümüz türbe inançlarına da yansımıştır.

Türkler İslam inancını benimsedikten sonra hayatlarını İslam'a göre yeniden düzenlerken Orta Asya'daki bazı inanç biçimlerini de yeni dinine göre yeniden yorumlamışlardır. Dahası, Anadolu'da mevcut olan Hristiyan kültürünü de İslam şemsiyesi altına dahil etmişlerdir. Bu duruma en büyük kanıt Hristiyan azizlerinin mezarlarında gerçekleşen bazı ritüellerin Müslüman veli mezarlarındaki ritüellerle benzeşmesidir. Aksaray'da Şammaz Baba adıyla bilinen Aziz Mamas'ın mübadeleyle Yunanistan'a göçenlerin ata topraklarını ziyarete geldiklerinde ziyaret etmeleri (Peker, 2015: 98) bu duruma kanıt oluşturmaktadır.

İslamiyet 11. yüzyıldan itibaren Anadolu'da alperenler ve ahiler eliyle kolayca yayıldı ve karşılaştığı kültürleri dönüştürdü (Barkan, 1942: 282). Anadolu'ya güçlü bir din olarak gelen İslamiyet karşılaştığı mevcut dinleri ve bu dinlerin kültürlerini İslam şemsiyesi altına girmesine müsaade etti. Bu durumun İslamiyet'e en büyük katkısı, o coğrafyadaki insanların kitleler hâlinde İslamiyet'i kolayca kabul etmesi oldu. En büyük katkıyı da alperenler, dervişler ve veliler sağladı. Bunun sonucunda bu insanlara halk tarafından aşırı bir sevgi ve saygı duyuldu ve bunun neticesinde mezarları türbeleşti.

Türkler İslamiyet'i Anadolu'dan önce Orta Asya'da yaydılar. Tekke gibi dinî kurumları genel olarak daha önceki dinî mabetlerin yanına yaptılar ve eski dinî kültüre ait

anlayışları, Hristiyan menkıbelerine ilişkin anlatıları İslami bir forma dönüştürdüler. Bu durum eskinin tamamen reddedilmemesini, yerli halkın İslamiyet'i benimsemesini kolaylaştırdı.

Tekkeleri eski mabetlerin yanına kurma politikası Anadolu'da da uygulandı. Tekkeler yeni fethedilen topraklarda kiliselerin, manastırların veya aziz türbelerinin yanlarına kuruldu. Bu uygulama neticesinde yerel halk hem kolayca İslamiyet'i benimsedi hem de Hristiyan tekkeleri etrafında oluşan ritüellerin ve söylemlerin türbelere mâledilmesini sağladı (Köse-Ayten, 2010: 16-17). Ahmet Yaşar Ocak bu durumu şu şekilde örneklendirmektedir:

“Hacı Bektaş’ın 13. yüzyılda Sulucakarahöyük’te kurduğu tekke, bu havali Hristiyanların takdis ettiği Saint Charalambus kültürünü İslamileştirerek kendine mâletmiş, böylece Hacı Bektaş Hristiyanlarca da benimsenmiştir. Yine aynı yüzyılın ikinci yarısında Balkanlar’daki Dobruca bölgesinde bir Türkmen kolonisinin iskânını sağlayan Türkmen babası Sarı Saltık da aynı şekilde, orada eskiden mevcut Saint Nicolas kültürüyle özdeşleştirilmişti. Son olarak Mecidözü yakınındaki Elvan Çelebi Tekkesi’nde Baba İlyas kültürünü örnek verebiliriz. 14. yüzyılda Elvan Çelebi tarafından Saint Theodore ve Saint Georges kültürünün yaygın bulunduğu eski Eukhaita köyü civarında kurulan tekke bu kültlerin Baba İlyas’a mâledilmesine yardımcı oldu. Öyle ki 16. yüzyılda tekkede misafir kalan Avrupalı seyyahlar Baba İlyas’ın kim olduğunu öğrendikleri zaman şaşırıp kalmışlardır. Zira anlatılanların yukarıda zikredilen azizden farkı yoktu.” (Ocak, 1984: 12).

Anadolu coğrafyasında türbenin kutsallığının bir nedeni de o mekânda bulunan metfundan kaynaklanmaktadır. Bu durumu velinin mekânı kutsallaştırması olarak yorumlayabiliriz. Halk nazarında veli, bulunduğu mekânı kutsallaştırarak mekâna ilahi bir kudret katar. Halk bu mekâna girerken saygılı olmak zorundadır. Aksi hâlde hemen hemen her inançta olduğu gibi cezalandırılacağına inanır.

Türbe ziyaretleri, geleneksel halk inancının kadınlar arasında daha yaygın olduğunu göstermektedir. Bu durum günümüze de yansımış ve Türk toplumunda türbe ziyaretçilerinin genelini kadınlar oluşturmuştur. Türbeye giden erkekler ise genellikle eşlerine eşlik etmek amacıyla gitmektedir. Bu mekanların kutsallığına izafeten sosyal bir paradigma oluşmuştur. Bu sadece türbede metfun kimse ile sınırlı değildir. Türbeye ait ağaç, türbenin çeşmesinden akan su, sanduka, toprak vb. tüm nesneler kutsalın içine alınmıştır. Bunlara zarar vermek veya ait olduğu yerden alıp sahiplenmek toplumda kabul görmez. Yapanların da mutlaka cezalandırılacağına inanılır. Sosyal yapı içinde türbelerin yatırıla birlikte soyut birtakım

hadiselerin hayat bulduğu mekânlar olarak toplumsal işlevler de yüklendiğini görmekteyiz (Kartal, 2017: 159).

Anadolu'nun hemen her bölgesinde olduğu gibi çalışma yaptığımız bölgelerde de türbede veya yatırda bulunan metfunun kimliği elzem değildir. Çalışma yaptığımız bölgelerde tarihi kimliği bilinmeyen pek çok metfuna bizzat şahit olduk. Gerçek kimliklerini bilmeden ulu saydıkları ölümlere veli, evliya, âbit, zahit, şeyh, baba, derviş, vb. isim ve sıfatlarla hitap etmektedirler (Başar, 1972: 173).

Türbe, tekke, kümbet, yatır, mezar, zaviye ve dergâh gibi adlarla isimlendirilen mekânlar geleneksel halk inancının önemli çekim merkezidir. Bu mekânlara dua edip Fatıha okumak düşüncesiyle gidildiği gibi çeşitli amaçlarla da gidilebilir. Bu amaçlar arasında en çok rastlanılan durum şifa bulmak amacıyla gidilmesidir. Ayrıca iş bulma, kısmet açma, üniversite kazanma, borcundan kurtulma, derdinden kurtulma gibi daha birçok çeşitli konularda dua edilip istekte bulunmaktadır.

Bu bölümde incelemiş olduğumuz türbeler etrafında oluşan ve kısa örnekler sunduğumuz anlatıların tam metinlerine atıf yaptığımız ilgili kaynaklardan ulaşmak mümkündür. [(Veli adı veya türbe adı/İlçe adı) Örnek: Babahızır Türbesi/Mengen]. Verdiğimiz bilgilere “Çalışmada Ele Alınan Türbeler ve Yatırlar Etrafında Oluşan Anlatımlar/Uygulamalar” başlığını taşıyan dördüncü bölümden tam metinlerine ya da daha fazla bilgiye ulaşılabilir.

3.1. Türbe ve Yatır Ziyaretlerinin İşlevleri

Halkın nazarında kutsal mekânların birçok işlevi bulunmaktadır. Bu işlevler arasında kutsal mekânların en önemlileri, ziyaretçilerin kutsalla iletişim kurmak istemesi ve buna bağlı olarak kutsal mekânın bu iletişime aracı olması, kişisel veya toplumsal sorunların çözülmesine yardımcı olması söylenebilir.

Anadolu'nun birçok bölgesinde olduğu gibi araştırma sahamızda da türbe ve yatır gibi kutsal mekânlara giden insanların ortak özellikleri incelendiğinde ziyaretçi profili genellikle maddi durumu orta veya kötü kesimden insanların geldikleri görülmüştür. Ziyarete gelen bu insanlar, bir sorununun çözülmesi için dua etmekte, adaklar adamaktadır. Türbe ve yatırlar, bireysel talepler (evlilik, doğum, sağlık, iş, başarı, kısmet, hastalık vb.) için ziyaret edildiği gibi toplumsal konularda da (kıtlık, susuzluk, savaş, salgın, hac, törensel kutlamalar, askerlik vb.) sorunların çözümüne kaynaklık etme işlevini sürdürmektedir.

Kutsal ziyaret mekânlarının toplumsal birlik ve beraberliği, sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı sağlama, sosyal ilişkilerin kurulmasına zemin hazırlama ve daha da kuvvetlendirme, manevi değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasına ve korunmasına yardımcı

olma, toplumsal etiği ayakta tutma, toplum düzenini sağlama, psikolojik rahatlamayı ve iyileşmeyi hızlandırma işlevlerinin yanı sıra yöre ekonomisine ve turizmine katkıda bulunma işlevi de bulunmaktadır (Öz, 2005: 499). Bolu ve Düzce illerindeki türbe ve yatırlar ele alındığında bahsettiğimiz bu işlevlerin bazen bir kısmı bazen de hepsi kutsal mekânlarda görülmektedir. Hakkında sayıca fazla anlatma bulunan birçok velinin türbesinde bu işlevlerin hepsinin birden yer aldığını görmek mümkündür. Ancak mahalle arasında kalan, Semerkant ül Buhara Yatırı, Eskici Baba Yatırı vb., kutsal ziyaret yerlerinde sadece psikolojik rahatlama ve toplumsal bütünleşme işlevlerinin bulunduğunu ifade edebiliriz.

Bir kültür coğrafyası olan Bolu ve Düzce illerindeki kutsal ziyaret yerlerinin gerek bireysel gerek toplumsal olarak çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Bölgelerdeki ziyaret yerlerinin işlevlerini, Bascom'un "*Folklorun Dört İşlevi*" (Bascom, 2010: 226) adlı çalışmasından hareketle tasnif ettik.

3.1.1. Eğlenme, Eğlendirme ve Hoş Vakit Geçirme İşlevi

Türbe ve yatır gibi kutsal ziyaret yerlerine gelen ziyaretçilerin temel amacı; kutsal olana karşı görevlerini yerine getirmek ve bunun karşılığında birtakım taleplerde bulunmaktır. Kutsal ziyaret yerleri aynı zamanda sosyal ilişkilerin oluşmasına aracı olan mekânların başında gelmektedir. İnsanlar bu mekânlarda yeni arkadaşlar edinmekte, dostluklar kurmakta, birbirlerinin dertlerini dinlemektedir. Her hafta veya her özel günde aynı yerde bulunan ziyaretçiler için türbeler artık bir kutsal mekân olmanın yanında keyifli vakit geçirmek için buluşulan bir mekâna dönüşmektedir. Özellikle havaların ısınmaya başlamasıyla birlikte türbe ve yatırların bahçelerinde veya etraflarındaki ormanlık alanlarda piknikler yapılmakta, çaylar içilmektedir. Türbe ziyareti sırasında tanışan insanlar birbirlerinden kız alıp verme, hastane ziyaretleri, bayram tebrikleri vb. görüşmeler de yapmaktadır.

Kutsal ziyaret yerinde metfun hâlde bulunan zatın adına yapılan çeşitli hayırlar, şenlikler, festivaller insanların bir araya gelerek eğlenmesini ve güzel vakit geçirmesini sağlamaktadır. Araştırma sahamızda Tokad-î Hayrettin Türbesi (Bolu-Merkez), Ümmî Kemal Türbesi (Bolu-Merkez), Akşemseddin Türbesi (Göynük), Babahızır Türbesi (Mengen), Sarıkızlar Türbesi (Mengen), Şeyh-ül İmran Veli Türbesi (Mudurnu), Eskici Ahmet Dede Türbesi (Akçakoca), Konuralp Ahmet Bey Türbesi (Düzce-Merkez), Ali Baba Türbesi (Kaynaşlı) şenliklerin, festivallerin, pikniklerin yapıldığı kutsal ziyaret yerlerine örnek olarak gösterilebilir.

Yukarıda saydığımız türbelerde yapılan eğlencelerin temel amacı yöre halkını ve civar bölgelerden gelen halkı kaynaştırmak, insanlar arasında birlik ve beraberliği artırmak, yöre

halkını bir nebze de olsa günlük yaşamın sıkıntısından kurtararak onların hoş vakit geçirmesini sağlamak olarak yorumlanabilir. Bu durumda türbe ve yatırların kutsal ziyaret mekânları olmasının yanında eğlenme, eğlendirme, hoş vakit geçirme mekânları olduğu da söylenebilir. Dolayısıyla folklorun dört temel işlevine göre türbe ve yatırlar; eğlenme, eğlendirme hoş vakit geçirme işlevine sahiptir.

3.1.2. Değerlere, Toplum Kurallarına ve Törelere Destek Verme İşlevi

Kutsal ziyaret yerlerinin en önemli fonksiyonlarından biri de toplumsal birlik ve beraberliğe, sosyal yardımlaşmaya katkı sağlamaktır. Araştırma sahamızda ele aldığımız pek çok türbede yapılan toplu törenler ile yöre halkı birbirleriyle kaynaştığını belirtmektedir. Ayrıca başka bölgelerden gelen ziyaretçiler sayesinde yeni tanışmalar olmakta ve bunun sonucunda evlenmeler, yeni akrabalıklar ortaya çıkmaktadır. Küslerin barışması da yine ziyaretler esnasında görülmektedir.

Daha önceden türbeye gelip dilekte bulunanlar dileği gerçekleştikten sonra türbede kurbanlar kesmekte ve kesilen kurbanın etiyle yemekler yapıp dağıtılmaktadır. İhtiyaç sahipleri de bu kurbandan paylarına düşeni almaktadır. Türbe ziyaretleri sırasında ziyaretçiler, fakirlere yardım etmekte, yörede bulunan ihtiyaç sahiplerine erzaklar almaktadır. Yapılan bu yardımlar sayesinde sosyal yardımlaşma ve dayanışma sağlanmaktadır.

Toplumsal birlik ve beraberliğin en güzel örnekleri; mevlitler, yağmur duası törenleri, kandil geceleri, bayramlar, şenlikler, Nevruz ve Hıdrellez zamanlarında ziyaret edilen kutsal mekânlarda görülmektedir.

Araştırma sahamızda hemen her türbede rastladığımız adaklar sonucunda ikram dağıtma, fakirleri giydirme geleneği sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın en güzel örnekleri arasındadır. Bolu ve Düzce merkezlerinde yer alan türbelerde kandil günlerinde kandil simitlerinin dağıtılması yine sosyal dayanışmaya örnektir.

3.1.3. Eğitim ve Kültürün Gelecek Kuşaklara Aktarılması İşlevi

Kutsal ziyaret yerlerinin en önemli işlevlerinden biri de kültürel mirastır. Ziyaretçiler, kutsal mekânları ziyaret ederken yanlarında gençler ve çocuklar da bulunmaktadır. Böylece ziyaret adabı hakkında bilgiler edinilmekte ve yapılan ritüellerin canlı olarak görülme şansı yakalanmaktadır. Çocuk yaşlarda görülen bu ritüeller zihinlerde kalmakta ve bu hatıralar gelecek kuşaklara anlatılarak geleneğin bilgisi gelecek nesillere aktarılmaktadır.

Kutsal ziyaret yerlerindeki aktarım sadece kutsal mekânla sınırlı değildir. Ziyaret öncesinde, ziyaret yapılacak kutsal mekâna bağlı olarak anlatılan menkıbeler, efsaneler, memoralar da sözlü kültürün bir parçası olarak gelecek nesillere aktarılmaktadır. Araştırma

sahamızda yaptığımız mülakatlarda “Türbede gerçekleştirdiğiniz ritüeli kimden öğrendiniz? Türbe hakkında anlatılan menkıbeleri nereden/kimden öğrendiniz?” sorularına katılımcılar genellikle; “dedelerimden duyduğum kadarıyla”, “annem anlatırdı”, “babaannemlerin zamanında”, “ebem çocukken, babasından öğrenmiş” kalıpları ile başlayan cevaplar vermektedirler. Bu cevaplar bize açıkça kutsal mekân hakkında elde edilen bilgilerin önceki nesillerden öğrenildiğini ortaya koymaktadır. Mudurnu’da yaptığımız saha çalışmasında her yaştan insanın Karaaslan Veli’nin menkıbelerini, kerametlerini bildikleri gözlemlenmiştir. Aynı şekilde Mengen’deki Babahızır, Göynük’teki Akşemseddin ve Debbağ Dede, Dörtdivan’daki Himmet Dede menkıbeleri ve kerametleri her yaştan insanlarca bilinmekte ve anlatılmaktadır.

3.1.4. Kişisel ve Toplumsal Baskılardan Kurtulma İşlevi

Halk, hayatında gördüğü, yaşadığı birtakım sıkıntılarını çözmek için çeşitli kutsal mekânları ziyaret etmektedir. Kutsal mekâna gelen ziyaretçiler veli olduğuna inandıkları metfunu aracı kılarak Allah’tan yardım istemekte ve bunun için çeşitli ritüeller gerçekleştirmektedirler. Ziyaretçiler yaptıkları ritüellerden sonra dileklerinin kabul olunacağını düşünmekte ve bu durum ziyaretçilerin psikolojilerini olumlu olarak etkileyerek bir rahatlama duygusu ortaya çıkmaktadır.

Ziyaretçiler, kutsal mekânın verdiği manevi haz duygusu sayesinde iç ve dış huzursuzluklara karşı moral kazanmaktadırlar. Kazanılan bu huzur, kişiye psikolojik olarak içinde bulunduğu sıkıntıya karşı bir üstünlük vermektedir. Bu üstünlük ve rahatlama duygusu hasta olanların iyileşmesine, bekârların kısmet bulmasına, çocuk sahibi olamayanların çocuk sahibi olacaklarına dair bir inancı ortaya çıkarmaktadır. Kutsalla kurulan pozitif iletişim sayesinde bu inancın ortaya çıkmış olabileceği düşünülmektedir. Kutsal mekândaki pozitif iletişim bireysel olarak kullanıldığı gibi toplumsal olaylar için de kullanılmaktadır. Toplumu etkileyen susuzluk, savaş vb. olaylar sonucunda kutsal ziyaret yerleri toplu olarak ziyaret edilmekte ve sorunun bitmesi için dualar edilmektedir. Bu gibi uygulamalar da amaç kutsalın gücünden yararlanma ve sorunları kutsal olan sayesinde bertaraf etme olarak düşünülebilir.

Toplum tarafından dışlanan, baskı altında bulunan insan, çözümünü genellikle kutsalda aramıştır. Bu çözümünü bazen Tanrı’ya ibadet ederek, bazen de Tanrı’nın sevdiği kullarda bulmuştur. Çocuk sahibi olamamak, evlenememek, üniversiteyi kazanamamak, sınavlarda başarısız olmak, amansız hastalıklara yakalanmak vb. durumlar toplum baskısını, toplum tarafından dışlanmayı oluşturmaktadır. İşte insanoğlu bu durumlarda kutsala sığınmıştır. Araştırma sahamızda türbelerin ziyaret edilme sebeplerinin altında yatan birçok neden kişinin

kendi iç baskısı ve ister istemez etrafından gördüğü dış baskılardır. Örnek verecek olursak; çocuk sahibi olmak isteyen birey her türlü tedaviyi almasına rağmen yine de çocuk sahibi olamamıştır. Ancak ailesinin ve çevresinin baskısıyla Babahızır Türbesini ziyarete gelmiştir. İşte buradaki amaç kişisel ve toplumsal baskılardan kurtulmaktır. Bunun gibi birçok örnek mevcuttur. Uzun zaman çocuğu olmayan veya doğan çocukları ölen aileler daha sonra tekrar evlat sahibi olduklarında evlatlarının uzun ömürlü olması amacıyla türbe ve yatırları ziyaret etmektedir.

Bascom'un çalışmasında ele aldığı folklorun dört işlevi, kutsal mekânlar için de geçerli olduğunu üzerine basa basa belirtmek gerekir. Folklorun dört işlevi dışında beşinci işlev olarak ekonomik işlevinden de bahsetmek gerekmektedir. Folklor ürünleri günümüzde bir kültür ekonomisi olarak da işlev görmektedir. UNESCO gibi kurumlar milletlerin folklor ürünlerini tanıtarak diğer milletlerin dikkatini buraya çekmektedir. Dolayısıyla ülkeye gelen ziyaretçi ekonomik olarak bölgeyi kalkındırmaktadır. İşte burada beşinci işlev olarak "Folklorun Ekonomik İşlevi" fikrini öne sürebiliriz.

Ülkemizde ulusal veya uluslararası arenada tanınmış kutsal ziyaret yerleri bulunmaktadır. Bu ziyaret yerleri dünyanın dört bir yanından ziyaretçileri çekmekte ve yerel ekonomiye katkı sağlamaktadır. Bu duruma verebileceğimiz en güzel örnek İstanbul'da bulunan Eyüp Sultan Türbesi ve Konya'da bulunan Mevlâna Türbesi'dir. Her iki türbede bulunan metfunlar dünyaca tanınmıştır. Her gün binlerce insan tarafından çeşitli amaçlar için ziyaret edilen türbeler, bölge esnafının kazancını, bölgenin tanınırlığını ve bölgenin turistik değerini oldukça artırmaktadır. Türbeyi ziyarete gelenler ziyaret yerini anlatan hediyelik, otantik eşyalar satın alarak hem bölge ekonomisini kalkındırmakta hem de götördükleri bu hediyeler sayesinde bu türbelerin ününü daha da yaymaktadırlar.

Bolu merkezde bulunan Tokad-î Hayrettin Türbesi, Bolu'nun ilçelerinden ve farklı şehirlerden gelen binlerce insan tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyaret alanının girişinde ve çıkışında bulunan stantlarda dinî motifli hediyelik eşyalar ve Bolu'ya özgü yöresel ürünler satılmaktadır. Bölge esnafının ziyaretçiler sayesinde kazançları artmaktadır. Bu durum folklorun ekonomik işlevine örnek olarak gösterilebilir.

3.2. Türbelerin Ziyaret Nedenleri

Anadolu'nun yurt olmasında kılıç kuvveti kadar manevî kimliğiyle ön plana çıkan din adamlarının, velilerin, alperenlerin, dervişlerin yeri de oldukça önemlidir. Bu topraklarda maneviyatın yeri her devirde var olmuş ve olmaya devam edecektir. İşte bu ve bunun gibi birçok sebepten dolayı halk kendilerine bu yurdu vatan olarak kılanları unutmamış, onları ölümsüzleştirmek için birtakım mekânlarını sık sık ziyaret etmiştir.

Araştırma yaptığımız sahalarda şehir merkezlerinde olan ve alp-eren kimliğiyle öne çıkan türbelerdeki metfunlar daha çok ahde vefa duygusuyla ziyaret edilmekte ve herhangi bir istekte bulunulmamaktadır. Buna karşın ilçelerde ve köylerde yer alan türbeler çeşitli amaçlarla ziyaret edilmektedir.

Türbelerin birçok ziyaret nedeni vardır. Bu nedenleri tasnif edecek olursak; çocuk sahibi olmak, şifa bulmak, kısmet açmak, iş bulmak, sınav kazanmak, zengin olmak, emzikli kadınların sütünün kesilmemesi veya çoğalması, çocuğu aydaşlıktan kurtarmak, velinin şefaatine mazhar olmak, manevî huzur bulmak, dua etmek, dilek dilemek, günahlardan tövbe edip af dilemek, din ve devlet büyüklerine, evliyaların kabirlerinde bu kimselere Fatiha, Yasin okumak, vb. başlıklar altında sıralayabiliriz.

Araştırmamız sırasında türbe ziyaretçileriyle yaptığımız sohbetlerde ziyaretlerinin en önemli sebeplerini şefaate düşüncesi oluşturmaktadır. Ziyarete gelenler türbede bulunan metfunun kendilerine ahirette şefaateçi olacağına inanmaktadır. Türbelerin bir başka ziyaret sebebi ise çeşitli dileklerde bulunmak amacıyla ziyaret edilmesidir. Bu arzuların gerçekleşmesi ise ziyaretçinin türbeye gelme sıklığı ile doğru orantılı olarak düşünülmektedir.

Bolu ve Düzce türbeleri üzerine yaptığımız araştırmamızda ziyaret nedenlerini genellemek mümkün değildir. “Şu türbeye şu amaçla gidilir.” düşüncesi ile hareket etmek yanlış olacaktır. Bunu yapabilmemiz için türbenin ocak özelliği göstermesi gerekir. Nitekim araştırmalarımızda bu özelliği gösteren bir türbeye rastlayamadık. Ancak bazı türbelere özel amaçlarla gidildiği de su götürmez bir gerçektir. Bu türbeleri şu şekilde sıralayabiliriz: Psikolojik problemleri olanlar Ümmî Kemal Türbesine, aydaş çocuklar Sarıkızlar Türbesine, sara hastalığı olanlar Babahızır Türbesine, iç sıkıntısı olanlar Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesine, uzak yola gidecek kişilerin kazasız belasız gitmesi için Eskici Ahmet Dede Türbesine, çocuk sahibi olmak isteyenler Konuralp Ahmet Bey Türbesine gitmektedirler. Yukarıda hangi amaçlarla ziyaret edildiğini verdiğimiz türbeler aklımıza ocaklık geleneğini getirecektir. Ancak araştırmamız neticesinde böyle bir durumun söz konusu olmadığı muhakkaktır.

“Türbelere niçin gidilir?” sorusu bu başlığın ana konusudur. Ziyaretçiler kutsal olarak düşündüğü mekânlara gitmelerinin nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır: Sevap kazanmak, Fatiha okumak gibi genel amaçlara ek olarak; çocuğu olmayanlar ve aydaş çocukların iyileşmesi gibi özel amaçlarla bazı türbeleri ziyaret ettiklerini söylemişlerdir. Biz de çalışmamızda türbelerin ziyaret nedenlerini şu başlıklar altında topladık:

1. Hastalık ve şifa ile ilgili sebepler: Doğuştan gelen veya sonradan ortaya çıkan bazı hastalıkların veli aracılığıyla şifa bulunacağı inancı.

2. Çocuk ile ilgili sebepler: Ailenin çocuk sahibi olma arzusu, huysuz çocukların uslanması, uyurken altını ıslatan çocukların iyileştirilmesi isteği, çocuğun aydaşlıktan kurtulması.

3. Ekonomik beklenti ile ilgili sebepler: İş sahibi olma, iş yeri sahibi olma, ev sahibi olma, araba sahibi olma, zengin olma, ürünlerinin bol olması gibi ekonomik beklentiler.

4. Kısmet ile ilgili sebepler: Eş bulma, evlenme.

5. Hayvan hastalıkları ile ilgili sebepler: Hastalanan at, inek gibi hayvanlarını türbe etrafında dua edip döndürmek veya türbeden toprak alıp hayvanın yiyeceği yeme katmak.

6. Aile ilgili sebepler: Kocanın içkiyi bırakması, eve bağlanması, yakınlarla olan küslüğün giderilmesi, aile içinde kaybolan huzurun geri gelmesi.

7. Manevî sebepler: Allah'ın rızasını kazanmak, velinin şefaatine nail olmak, veliye Fatiha okumak, kendisini türbedeki metfuna karşı borçlu hissetmek.

8. Eğitim ile ilgili sebepler: Sınav kazanmak, dersleri geçmek, iyi bir üniversite kazanmak.

3.2.1. Hastalıklardan Kurtulma ve Şifa Bulma

Araştırma sahamızda incelediğimiz türbe ziyaretlerinin nedenleri arasında “Hastalıktan kurtulma, şifa bulma” ilk sırada yer aldığı görülmüştür. Ziyaretçilerin hemen hemen birçoğunda bulunan tıbbi çaresizlik algısı yukarıda bahsettiğimiz nedenin ana problemini oluşturmaktadır. Tıbbın çare bulamadığı çeşitli hastalıklar için “umut” psikolojisiyle şifa arayan insanlar türbe, yatır gibi kutsal mekânları ziyaret etmektedirler.

Hastalıklarına çare için gelen insanlar tıbbın çaresiz kaldığı durumlardan dolayı türbe, yatır gibi kutsal mekânları ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir. Bu hastalıklar arasında kısırlık, sara, aydaşlık, yürüme bozukluğu çeken çocuklar, vb. biyolojik rahatsızlıklar olduğu gibi depresyon, iç sıkıntısı, psikolojik rahatsızlıklar da sayılabilir. Ziyaretçiler ile yaptığımız mülakatta “Hastaneye gittim ama bir netice alamadım.” ifadesi insanların türbelerden neden şifa beklediğinin bir kanıtı durumundadır.

Türbeleri şifa amacıyla ziyarete gelenler hem tıp dünyasını hem de din adamlarını şikâyet etmektedir. Çünkü tıp şifa bulmak amacıyla yapılan ritüelleri zararlı görmekte, din adamları ise bu durumu hurafe olarak nitelendirmektedir. Ayrıca hemen hemen her türbede il ve ilçe müftülüklerinin astığı “Şunları yapmayın.” şeklinde uyarı levhası ziyaretçiler tarafından dikkate alınmamaktadır. Bu durum geleneksel halk dininin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

3.2.1.1.Aydaşlık Tedavisi

Anadolu'nun hemen hemen her bölgesinde zayıf, çelimsiz, yaramaz, iştahsız, huysuz olan çocukların aydaş adı verilen bir hastalığa yakalandıklarına inanılır. Derleme Sözlüğünde aydaş kelimesi “Zayıf, cılız, bacakları çarpık, yaşına girmemiş çocuk, aynı ay içinde doğan çocuklar, anormal doğan çocuk, şaşı” olarak açıklanmıştır (Derleme Sözlüğü I, 2009: 410). Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi özellikle yaylacılık geleneğinin devam ettiği genellikle Yörük-Türkmenlerinin yaşadığı bölgelerde görülen aydaş/aydeş inancı (Karasoy, 2008: 76) çalışma sahamız olan Bolu ve Düzce bölgesinde de görülmektedir.

Aydaşlığın halk inançlarına göre sebeplerini şöyle sıralayabiliriz: Annesini emen bir çocuğun annesi hamile kaldıktan sonra çocuk günden güne zayıflar, annesinden emdiği süt fayda vermez olur. Anne bunun farkına varınca çocuğu emzirmeyi bırakır, onu anne sütünden ayırır. Nazar değmesi veya kırkı karışmasından dolayı da aydaş olabileceğine inanılır. Anadolu coğrafyasındaki aydaş ocaklarında yapılan uygulamaların çoğu benzer niteliktedir. Çocuğu bu hastalığın etkisinden kurtarmak için aydaş aşı pişirmek, aydaş ocaklarına götürmek gibi bazı pratikler yapılmaktadır. Bu hastalığın sağaltılmasındaki uygulamaların kökeninin inançlarla bağlantılı olduğu görülmektedir. Aydaş çocuk dikenli gül ağacının arasından ve kurtağzının iskeletinden geçirilir (Kartal, 2017: 164).

Araştırma bölgelerimizde türbeler ve yatırlar ziyaret mekânı olarak ziyaret edildiği gibi çeşitli hastalıklara şifa bulmak amacıyla bir ocak olarak da ziyaret edilmektedir. Bu inancın kökenine baktığımız zaman kadim dinlere kadar gittiği görülecektir.

İnsanoğlu yeryüzündeki çeşitli hareketlerini gök cisimlerine bağlamıştır. Kadim milletler, güneşin, ayın, yıldızların insan kaderi üzerinde etkisinin olduğuna inanmaktaydı. Dolayısıyla ay ve güneş etrafında oluşturulan inançlara göre Anadolu'da aynı gün doğan çocuklardan birinin gelişemediği, cılız ve hastalıklı olan çocuğun aydaş olduğu kabul edilir (Aydın vd., 2006: 132).

Araştırma sahamızda bu hastalığın tedavisi amacıyla gidilen, ocak işlevi gören bazı türbeler bulunmaktadır.

Mengen'de bulunan Sarıkızlar Türbesine huysuz, yaramaz ve zayıf olan çocuklar aileleri tarafından getirilerek şifa bulacağına inanılmaktadır. Huysuz olan çocuklar bir iple bağlanarak türbeye bırakılır. Çocuğun bu işlem后会 sonra uysallaşacağına inanılır. Ayrıca aydaş olan çocukların elbiseleri türbeye bırakılır ve bir gece türbede kaldıktan sonra çocuğa giydirilir. Bu işlemin sonucunda çocuğun şifa bulacağına inanılır (Sarıkızlar Türbesi/Mengen).

Bir diğerk uygulama da Göynük'te bulunan Akşemseddin Türbesi hakkında anlatılmaktadır. Türbeye gelen ziyaretçiler türbeyi şifa amacıyla ziyaret etmekte, geç yürüyen, hiç yürüyemeyen ve konuşamayan çocuklar aileleri tarafından türbeye getirilmekte ve şifa aranmaktadır (Akşemseddin Türbesi/Göynük).

Göynük'te bulunan Ömer Sikkîn Türbesi, Akşemseddin Türbesine benzer bir amaçla ziyaret edilmektedir. Mülakatlarımız sonucunda ziyarete çoğunlukla yürüyemeyen, geç yürüyen ya da konuşamayan çocuklar getirilmekte ve adak adanmaktadır (Ömer Sikkîn Türbesi/Göynük).

Samsa Çavuş Türbesine yakın bir yerde bulunan ve hasta çocukların götürüldüğü ortası oyuk olan bir taş bulunmaktadır. Hasta çocuk bu taşın içerisinden üç defa geçirilerek şifa bulması umulur. Bu işlemten sonra ise çocuğun elbisesinden bir parça bez kesilerek bu taş a asılır ve şifa bulacağına inanılır. Taş, Samsa Çavuş Türbesine yakın bir konumda bulunduğundan halk, bu taşın şifa kaynağı olarak türbeyi görür (Samsa Çavuş Türbesi/Mudurnu).

Mudurnu'nun Kuzuören Köyü'nde halk arasında Üçlü Yatır olarak adlandırılan yıkık dökük bir türbe bulunmaktadır. Halk türbedeki metfunun kim olduğunu bilmemekte ancak şifa aramak için gelenlerin çok olduğunu belirtmektedirler. Saha araştırmamız sırasında köy efradıyla yaptığımız mülakat neticesinde bu türbeye aydaşlık tedavisi için gelenlerin çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Kaynak şahsımız çocukluğunda yaşadığı bir olayı şu şekilde anlatmaktadır: “Ben çocukken İstanbul'dan bir çocuk geldi, çocuğun annesi babası çocuklarının huysuz, yaramaz, dengesinin yerinde olmadığını babama söylediler. Babam da onlara bu türbe içerisinde yedi gün kalırsa düzeleceğini söyledi. Bunun üzerine çocuk yedi gece türbe içerisindeki çek-yatta kaldı. Daha sonra aile öylece çıkıp gittiler. Aradan yıllara geçtikten sonra bir ay önce (mülakat Nisan 2020'de yapılmıştır.) Emekli bir Albay türbenin bulunduğu yere geldi. Bu durumu bana anlattı. Kendisi ben bu türbede yattıktan sonra iyi oldum. Şimdi de emekliyim dedi.” (Üçlü Yatır/Kuzuören Türbesi/Mudurnu).

Mudurnu ilçesinin Ulumescit köyünde bulunan Aftal Dede'ye çocuklar ve gençler için dileklerde bulunmaktadır. Yaramaz çocuk, yeni elbisesiyle Aftal Dede'ye götürölüp sırtüstü yatırılır. Önceden hazırlanıp içine para konulmuş bir çörek, çocuğun karnının üzerinde kırılır ve çocuklara yemeleri için verilir. Daha sonra dua edilip çocuk arkasına baktırılmadan evine götürölür (Tanyu, 2007: 205), (Aftal Dede Türbesi/Mudurnu).

Aydaşlık tedavisi amacıyla ziyaret edilen bir diğerk türbemiz ise Bolu'nun Aktaş mahallesinde yer alan Safî Amidî Bolevî Türbesidir. Huysuz çocuklara sahip olan aileler

çocuklarının düzelmesi için türbede dualar edip çeşitli adaklarda bulunurlar. Bu adaklar kanlı olduğu gibi kansız kurbanlar da olabilmektedir (Safî Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

Mudurnu'nun Aktaş köyünde çocuk kayası denilen bir kaya bulunmaktadır. Bu kayanın yanında kundaklı bir bebeğin ya da çok küçük bir çocuğun sığabileceği genişlikte bir delik ve Hz. Ali'nin olduğu iddia edilen bir ayak izi bulunmaktadır. Gelişemeyen, cılız kalan küçük çocuklar o kayanın bulunduğu yere götürülerek bu ufak delikten üç defa geçirilir. Şayet çocuk delikten geçerken ağlarsa çocuğun yaşayacağına, ağlamazsa çocuğun öleceğine delalet eder. Bu nedenle çocuğu ağlamak istemeyen anneler, çocuklarının canını yakarak ağlatmaya çalışır (Tanyu, 2007b: 126), (Çocuk Kayası/Mudurnu).

3.2.1.2. Bezeme Hastalığı Tedavisi

Bir çeşit cilt hastalığı olan bezemenin halk arasında yedi çeşit olduğundan bahsedilmektedir. Vücudun çeşitli yerlerinde kırmızimsı, kabarık ve aşırı kaşıntıya sebep olan bu hastalık için Bolu yöresinde halk şifa bulmak amacıyla Sarıkızlar Türbesine gitmektedir. Türbede dua eden hasta, türbenin yanında bulunan çeşmeden “Derdim, hastalığım burada kalsın.” diyerek su içer ve adak keser. Böylece hastalığına şifa bulacağına inanır (Sarıkızlar Türbesi/Mengen).

3.2.1.3. Siğil ve Temriye Hastalığı Tedavisi

Siğil, bir cilt hastalığı olup genellikle ellerde çıkan ucu pütürlü kabarcıklardır. Tıp literatüründe siğil, HPV virüsünün neden olduğu deride oluşan zararsız, küçük kabarcıklara verilen isimdir. Vücudun herhangi bir yerinde çıkan bir siğil vücudun başka yerlerine de sıçrayarak sayıları artabilir. Sayısı artan, siğillere halk arasında “dişi siğil”, vücudun tek bir yerinde kalan siğillere de “erkek siğil” denilmektedir.

Temriye ise tıp literatüründe, deride yer yer küme durumundaki birtakım kabartılarla kendini gösteren bir hastalıktır (TDK, 2009: 1950). Temriye tekkeleri, halk tarafından sınanmış yerlerden birisidir. Siğil ve temriye hastalığı için ziyaret edilir (Bakırcı, 2007: 204). Halk nezdinde siğil, kurbağaya ve kaplumbağaya dokunulduktan sonra bu hayvanlar tarafından “atıldığına” inanılan bir hastalıktır. Bu hayvanların bu hastalığı attığına inanılması, belki de bu hayvanlara zarar verilmesinin önlenmesi amacıyla halk tarafından ortaya çıkarılan bir inanç olarak düşünülebilir.

Akçakoca'da bulunan Koç Baba Türbesi siğil ve temriye hastalarının uğrak mekânlarından biridir. Saha araştırmamız sırasında kaynak şahsımızdan derlediğimiz bilgiler bu türbenin siğil ve temriye tekkesi olduğunu düşündürmektedir. Kaynak şahsımıza göre; elinde veya ayağında buna benzer hastalıkları olan kişiler türbeye gelerek türbe önündeki

çeşmede veya türbenin toprağında vücudunda bulunan siğil veya temriyeleri yıkayarak şifa bulacaklarına inanmaktadır (Koç Baba Türbesi/Akçakoca).

3.2.1.4. Gelincik Hastalığı Tedavisi

Anadolu'nun birçok bölgesinde farklı rahatsızlıklara gelincik ismi verilmekte ve bunlara yönelik uygulamalar gerçekleştiren ocaklar da aynı isimle anılmaktadır. Bu ocaklarda uygulanan sağaltma işlemleri ise birbirinden oldukça farklıdır. Yörede bulunan halk arasında gözde ve deride meydana gelen bir tür mantar rahatsızlığına gelincik denilmektedir. Gelincik hastalığının belirtisi, deride ortaya çıkan kaşıntılı kırmızı lekelerdir. Hastalığa bu ismin verilmesinde gelincik çiçeğinin şekli ve renginin etkili olduğu ifade edilmektedir (Kılıç-Altuncu, 2015: 630).

Bolu ve Düzce yöresinde sadece bu amaçla ziyaret edilen bir türbe bulunmaktadır. Türbe bu özelliğinden dolayı ocak işlevi görmektedir. Türbe hastalıkla aynı adla anılmaktadır. Gözlemlerimiz sırasında herhangi bir ritüele rastlayamadık ancak hastalar türbeye gelerek dua okumakta ve hastalıklarına şifa aramaktadır (Gelincik Türbesi/Mengen).

3.2.1.5. Sara Hastalığı Tedavisi

Mengen'de bulunan Sarıkızlar Türbesi birçok amaçla ziyaret edilmektedir. Bunlardan biri de halk arasında "Sara" tıp dilinde ise "Epilepsi" diye adlandırılan nörolojik bir hastalıktır. Türbeye gelen sara hastaları, abdest aldıktan sonra türbeye girerek türbeyi ziyaret eder. Ziyaretçi profili daha çok kadınlardan oluşmaktadır. Kadınlar önce türbenin çevresinde üç defa döner, daha sonra içeri girerek birkaç rekât nafie namaz kılarlar ve dua ederler. Ardından dertlerinden, hastalıklarından kurtulmak için "Derdim, hastalığım burada kalsın." diyerek adak keser ve türbenin yanındaki şifalı sudan içerler. Ziyaret tamamlandıktan sonra ise ziyaretçiler arkalarını dönmeden türbeden çıkarlar (Sarıkızlar Türbesi/Mengen).

Bu hastalık için ziyaret edilen bir diğer türbe Babahızır Türbesidir. Sarıkızlar Türbesi gibi Mengen ilçesinde bulunan türbeye özellik sara hastalığı olanlar tarafından ziyaret gerçekleştirilmektedir. Sara hastaları ziyaret için türbeye gelerek geceyi türbede geçirirler. Halk inancına göre Babahızır, gece sara hastalarıyla konuşur ve onları iyileştirmiş; fakat hasta dışında kimse Babahızır'ı göremezmiş. Eskiden türbede sara hastaları için enstrümantal tarzda müzik çalınmaktaymış (Babahızır Türbesi/Mengen).

Mengen ilçesinde bulunan ve şifa kaynağı olarak görülen bir diğer türbemiz ise Hacı Ayvaz ve Ese Dede türbeleridir. Türbeler sara hastalarının şifa aramak için geldiği ziyaretgâhlardandır. Türbeler sara hastaları tarafından cuma ve pazar günleri ziyaret edilmektedir (Hacı Ayvaz Türbesi/Ese Dede Türbesi/ Mengen).

Bir diğ er t rbeimiz ise Mudurnu’da bulunan Doruk Türbedir. Çeşitli hastalığı olanlar özellikle sara hastaları bu türbeyle gelerek namaz kılıp dua ederler (Doruk Türbe/Mudurnu).

Sara hastalığının tedavisi için gidilen bir diğ er türbe Himmet Dede Türbesidir. Bolu’nun Dörtdivan ilçesinde bulunan türbe daha çok bölge halkı tarafından ziyaret edilmektedir. Sara hastalığı olan insanlar türbeyi ziyarete gelmekte ve şıfa ummaktadırlar. Türbede hastalığın tedavisi için herhangi bir ritüele rastlamadık. Ziyaretçiler dua edip namaz kılarak hastalıklarına şıfa beklemektedir (Himmet Dede Türbesi/Dörtdivan).

3.2.1.6. Çeşitli Stres ve Korkular Sonucunda Oluşan Yürek Kalkması Tedavisi

Halk arasında “Yürek kalkması” adı verilen bu hastalık korku, kaygı, stres gibi çeşitli sebepler sonucunda ortaya çıkan ve insana psikolojik rahatsızlık veren bir hastalıktır. Bu hastalığın başlıca belirtileri; iştahsızlık, bulantı ve hastanın karnında kalp atması gibi durumlardır. Genellikle korkanlarda, kaza geçirenlerde, büyük acılar yaşayanlarda bu hastalığın ortaya çıktığı görülmüştür.

Düzce’nin Çilimli ilçesinde bulunan şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi başta Düzce olmak üzere birçok  evre il ve ilçelerden ziyaretçi akınına uğramaktadır. Sebepsiz korku, sıkıntı, darlık, cin çarpması gibi rahatsızlığı olan kişiler türbeyle gelip dua ederek adaklar adarlar. Ayrıca türbeyle bırakılan sudan içer, bunun sonucunda bu suyun hastalıklarına iyi geleceğine inanırlar (şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi/Çilimli).

Akçakoca’da bulunan Eskici Ahmet Dede Türbesi çeşitli amaçlarla ziyaret edilmektedir. Türbeyi ziyarete gelenler türbe etrafında çeşitli hastalıklarına şıfa bulduğuna inanmaktadır. Bu hastalıklar arasında en  onemlisi, çağımızın da popüler hastalığı olan ve hemen hemen herkeste görülen i  sıkıntısıdır. Diğ er bir adı ise ruh daralmasıdır. Türbeyle gelen ziyaretçilerle yaptığımız mülakatlar sonucunda türbeyi ziyaret edip türbenin yanında bulunan Evliya Camisi’nde namaz kıldıktan sonra bir ferahlama hissettiklerini ifade etmişlerdir (Eskici Ahmet Dede Türbesi/Akçakoca).

3.2.1.7. Nazar Tedavisi

Arapça bir kelime olan nazar, bakma, bakış gibi sözlük anlamlarına ek olarak bazı kimselerde bulunduğuna inanılan, zarar veren hatta  l me varabilecek kadar tesiri olan bir güçtür (Kartal, 2017: 171). Halk dilinde “g z değmesi, dil değmesi” gibi adlarla da bilinmektedir. Özellikle yeni doğan çocuklara değdiğine inanılan nazar sadece onlarla sınırlı değildir. Yetişkinlere, hayvanlara; kısaca canlı cansız her varlığa nazar değdiğine

inanılmaktadır. Halk arasında nazarın genellikle gök gözlü veya yeşil gözlü insanlar tarafından değdiğine dair yaygın bir inanç vardır.

Halk arasında nazardan korunmak için gök boncuk taşımak, iğde dalı taşımak, evde üzerlik bulundurmak veya üzerliğin bir tanesini üzerinde taşımak, muska yazdırmak, kurt tüyü, kurt dişi taşımak, nazarı olan kişiye karşı kalça kaşıyıp yere tükürmek gibi birçok tedbir olduğu düşünülmektedir. Nazara yakalanıp da yukarıdaki yöntemlerle iyileşemeyenler kurşun dökme, hastayı musalla taşından geçirme, nazar okuma, muska yazma, su içirme, insan sidiği içirme, toprak yalatma, tuz dökme, tuz kavurma, tütsüleme, yumurta kırma gibi çok değişik tedavi yöntemleri uygulamaktadırlar (Çevik, 2008: 230-238).

Akçakoca'da bulunan Koç Baba Türbesine günümüzden 30 yıl kadar önce çeşitli dilekler için çaput bez bağlanılmaktaymış. Bu dileklerden en önemlisi nazarı kırmak, nazar değmesini engellemektir (Koç Baba Türbesi/Akçakoca).

Saha araştırmamızda nazardan korunmak için ziyaret edilen bir diğer türbe Yabalı Dede Türbesidir. Yabalı Dede Türbesinde daha önce bir ağaç varmış; ancak kuruduğu için kesilmiş. Kurumadan önce bu ağaca dileklerin gerçekleşmesi ve nazardan korunmak veya nazarı ortadan kaldırmak için bez bağlanırmış (Yabalı Dede Türbesi/Çilimli).

Düzce'nin merkez köylerinden olan Hacıaliler köyünde kime ait olduğu bilinmeyen bir yatır bulunmaktadır. Halk çeşitli dilekler ve özellikle nazardan korunmak amacıyla mezar taşına çaput bez bağlamaktadır (Hacıaliler Köyü Yatırı/Düzce-Merkez).

3.2.1.8. Kara sevdaya Tutulanların Tedavisi

Halk arasında kara sevda veya ince hastalık olarak anılan ve Türkçe sözlükte umutsuz ve güçlü bir aşk sonucu kişinin çöküntü durumuna girip çevreden gelen uyarılara kapanması, güçlü suç ve günah duyguları içine düşmesi durumu olarak tarif edilen kara sevda, hastalık olarak kabul edilir (Kartal, 2017: 172). Bu duruma düşenler çarelerini tıp yerine muska yazdırmada veya türbe, yatır gibi kutsal mekânları ziyaret ederek şifa aramaktadır.

Çalışma sahamızda yukarıda bahsettiğimiz duruma şifa aramak amacıyla gidilen bir türbeye rastladık. Türbe çeşitli amaçlarla ziyaret edilse de bu durum için gelenler de bulunmaktadır. Düzce merkezde bulunan Yabalı Dede Türbesi, platonik aşka tutulan veya sevdiği kişiden beklediği ilgiyi göremeyenlerin uğrak mekânları olmuştur. Bu amaçla türbeyi ziyaret edenler dua etmektedir. Ayrıca türbe bahçesine sevdiği kişilerin isimlerini bir kâğıda yazıp kağıdı da katlayarak bahçeye atmaktadırlar (Yabalı Dede Türbesi/Çilimli).

3.2.1.9. Emziren Annelerin Sütünün Artması İçin Gittiği Türbeler

Anadolu’da çeşitli süt tekkeleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekildedir: Kütahya’da bulunan Sübbah (Süt) Dede (Aday, 2013: 15), Sivas’taki Süt Evliyası, Konya’daki Kültür Park ile Karatay Medresesi arasında bulunan Ferhuniye Süt Tekkesi eskiden sütü kesilen emzikli kadınların ziyaret ettiği meşhur tekkelerden bazılarıdır (Kartal, 2017: 173-174). Bunlardan bir kısmı günümüzde bu amaçla hâlâ ziyaret edilmektedir. Çocuğu olan ve emzirmeye devam eden kadınlar sütlerinin bebeklerine yetmemesi yahut kesilen sütlerinin tekrar gelmesi için çeşitli süt tekkelerine veya türbelere gitmektedir.

Bazı kadınların gıdasızlıktan veya başka bir hastalıktan dolayı sütü çekilir; henüz süt emen çocuğunu doyuramaz bir hâle gelir. Sütünün çoğalması için süt tekkesine gider. Sütü çekilen kadın tekkeye giderken bir helke süt götürüp türbenin bekçisine verir. Tekke ziyaret edildikten sonra da süt götürülen helkeye oradaki kuyudan su doldurulur, getirilir (Erdoğan, 1937: 821). Süt Tekkesi, sütü azalan veya kesilen kadınlar tarafından ziyaret edilip çeşitli dilek ve adaklarda bulunulan, bazılarında ise pencerelerine çaput bağlanan ve bunun sonucunda sütlerinin artacağına inanılan bir yerdir.

Çalışma sahamızda bu amaçla gidilen tek bir türbeye rastladık. Mengen’de bulunan Sarıkızlar Türbesine, bölge halkı ve çevre illerden gelen emzikli kadınlar oldukça fazla rağbet göstermektedir. Sütü az olan veya çeşitli sebeplerden sütü kesilen (özellikle nazardan dolayı) kadınlar türbeye gelerek (Ancak türbenin içine girmez, nedenini kimse bilmiyor.) dua eder (Sarıkızlar Türbesi/Mengen).

3.2.1.10. Akıl Hastalığı Olanların (Ruhi Bunalım Geçirenlerin) Tedavisi

Bolu ve Düzce yöresindeki türbeleri işlevleri açısından araştırdığımızda ziyaretçi sirkülasyonu fazla olan türbeler arasında gösterdiğimiz Tokad-î Hayrettin ve Ümmî Kemal türbeleri akıl sağlığını kaybedenlerin şifa bulmak amacıyla geldiği türbeler arasındadır.

Tokad-î Hayrettin Türbesindeki en ilginç uygulama, birtakım olaylar sonucu aklı dengesini kaybeden insanların türbeye gelip bir urgan vasıtasıyla türbenin duvarına veya türbedeki bir ağaca bağlanmasıdır. Eğer hasta kendi kendine bağlandığı ipten kurtulursa şifa bulacağına inanılır (Tokad-î Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez).

Tokad-î Hayrettin Türbesindeki uygulamaya benzer bir uygulama ise Ümmî Kemal Türbesi hakkında da anlatılmaktadır. Kaynak şahsımızın anlatımına göre; Düzce’den gelen ve aklı dengesi bozuk olan 18-20 yaşlarındaki bir gelin türbenin içine girerek şarkı söylemeye başlar. Bunun üzerine gelin urganla türbenin duvarına bağlanır. Gelin sabaha kadar türbenin avlusunda kalır. Halk sabah namazına camiye gelince gelini türbenin dışında bulur. Geline ne

olduğunu sorduklarında, “Şeyh hazretleri yanıma gelip beni çözdü, benimle sohbet etti.” der (Ümmî Kemal Türbesi/Bolu-Merkez).

3.2.1.11. Diğer Hastalıkların Tedavisi

Çalışma sahamızda ele aldığımız türbeler, birçok nedenle şifa arayanların ziyaretine uğramaktadır. Bu hastalıkların bazılarını başlıklar hâlinde yukarıda vermeye çalıştık. Bu başlığı açmamızın nedeni hastalığın tıp literatüründe ayrı bir başlık altında değerlendirilmemesidir. Ayrıca bu başlık altında ele alınan hastalıkların tıpta tedavisinin bulunmasıdır. Diğer başlıklar altında verdiğimiz hastalıkların tıpta tedavisinin net bir şekilde var olmaması nedeniyle hastalar türbelerde şifa aramaya yönelmişlerdir.

Dörtdivan ilçesinde yaptığımız araştırmalarda kaynak şahsımız tarafından anlatılan bir olay da türbenin ziyaret nedenleri arasında gösterilebilir. Kaynak şahsımız küçükken kendisinin ateşli hastalık (havale) geçirdiğini ve bu türbeyi ziyaret ederek şifa bulunduğunu belirtir. Kendisinden aldığımız bilgilere göre gündüz türbeyi ziyaret edip türbede namaz kıldıktan sonra Kırklar Hazretlerinin kendisini gece ziyarete geldiğini ve ona şifa bulması için dua ettiğini belirtir (Kırklar Türbesi/Dörtdivan).

Düzce’nin Kaynaşlı ilçesinde bulunan Ali Baba Türbesi hakkında anlatılan oldukça ilginç bir ziyaret nedeni bulunmaktadır. Kaynaşlı halkından olan ve neredeyse her gün sarhoş gezen bir zatın karısı dua için türbeye gider. Dua ettikten sonra türbenin toprağından bir kavanoza doldurup evine gider. Yemek yaparken türbe toprağını yemeğe katar ve yemeği de eşine yedirir. Bunun sonucunda eşi alkolü bırakır (Ali Baba Türbesi/Kaynaşlı).

3.2.2. Dilek, Arzu ve Taleplerin Yerine Getirilmesi

Anadolu’nun hemen hemen her bölgesinde mutlaka bir türbe, yatır veya eren mezarıyla karşılaşmaktayız. Bu durum, Anadolu’yu adeta evliyalar, erenler diyarı olarak adlandırılmasını sağlamıştır. Anadolu’da bulunan birçok türbenin ya da eren mezarının kime ait olduğu bilinmemektedir. Ancak buna rağmen bu ziyaretgâhlar büyük bir saygı ve huşu içinde ziyaret edilmektedir. Bu ziyaretgâhlar salt bir kutsallaştırılmanın ötesinde, hakkında hiçbir bilgiye sahip olunamamasına rağmen halk kültüründe ve psikolojisinde önemli bir yer tutmaktadır. Evlenemeyen kızlar, hastalığından kurtulmak isteyen hastalar, günlük hayatında zenginlik, ferahlık isteyen kişiler bu mekanlarda kendisine çözüm aramaktadır. Teknolojinin ve bilimin gelişmesiyle birlikte bu ziyaretgâhların kutsallık özelliğinin ortadan kalkacağını savunan tezler bize göre çok haklı değildir; zira hem çalışma sahamızda incelediğimiz türbe ve yatırlar hem de Anadolu’nun farklı bölgelerinde bulunan türbe ve yatırlar 21. yüzyılda dahi

günün koşullarına göre şekil değiştirerek kutsallık özelliklerini hiç aksatmadan devam ettirmektedir.

İnsanoğlu türbe ve yatırlardan çeşitli dilek ve taleplerde bulunmaktadır. Bu talepler bazen toplumsal olarak bütün bir halkı ilgilendirmekte, bazen de bireysel olarak sadece talepte bulunan kişiyi ilgilendirmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde incelediğimiz türbe ve yatırların ne gibi taleplerle ziyaret edildiklerini ele aldık. Bu talepleri ele alırken “Toplumsal Talepler” ve “Ferdî Talepler” olarak iki alt başlıkta inceledik.

3.2.2.1. Toplumsal Talepler

Bolu ve Düzce yöresinde incelediğimiz kutsal ziyaretgâhlar ferdi talepler için ziyaret edildiği gibi toplumsal talepler için de ziyaret edilmektedir. Toplumsal talepler; sadece kişiyi ilgilendirmeyip kişinin ailesini, yaşadığı köyü, kasabayı ilgilendiren talepler olarak düşünülebilir. Dolayısıyla bu başlık altında ele alacağımız talepleri; “Askere veya Gurbete Gidenlerin Sağlıklı Bir Şekilde Gidip Gelmeleri İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar”, “Hacca Gidebilmek İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar”, Yağmur Duası İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar”, “Dinî Bayramlar Sonrası Toplu Dilekler İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar”, Törenselle Kutlamalar İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar” ve “Hıdrellez Kutlamaları İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar” olarak ele aldık.

3.2.2.1.1. Askere veya Gurbete Gidenlerin Sağlıklı Bir Şekilde Gidip Gelmeleri İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar

Anadolu’nun her bölgesinde askere gidecek gençler kendi evinde “asker yemeği” adı altında bir ziyafet düzenler. Bolu ve Düzce yöresinde de bu uygulama oldukça yaygındır. Ayrıca asker adayları bazı türbeleri ziyaret ederek sağlıklı bir şekilde gidip gelmeleri için dua ederler. Araştırma sahamızdaki türbelerde asker adaylarının yaptığı özel bir ritüelle karşılaşmadık. Sadece ilgili türbelere gidilerek namaz kılınmakta ve dua edilmektedir.

Bolu ve Düzce bölgelerinde asker adaylarının ziyaret ettiği türbeler arasında; Akşemseddin Türbesi/Göynük, Konuralp Ahmet Bey Türbesi/Düzce-Merkez, Kasım Dede Türbesi/Bolu-Merkez, Safî Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez, Somuncu Baba Türbesi/Bolu-Merkez, Şeyh Aslahaddin Türbesi/Bolu-Merkez, Tokad-î Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez, Şih Şehriban Nine Türbesi/Dörtdivan, Karaaslan Veli Hazretleri Türbesi/Mudurnu, Koç Baba Türbesi/Akçakoca, gösterilebilir.

3.2.2.1.2. Hacca Gidebilmek İçin veya Gidecek Olanlar Tarafından Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar

Müslümanlar tarafından ziyaret edilmek istenen yerlerin en başında hiç kuşkusuz her yıl milyonlarca ziyaretçisi olan Kâbe gelmektedir. İslam inancına göre Kâbe, yeryüzünde inşa edilen ilk mescittir. Kâbe’de yapılan ibadetlerin, edilen duaların faziletlerine çeşitli hadislerde işaret edilmektedir. İslam’ın emirlerinden biri olan hac ibadetini yerine getirmek isteyenler Müslümanların ikinci kıblesi olan Kâbe’yi belli kaidelere göre ziyaret etmektedir. Hz. Peygamber’in, “Ben öldükten sonra kabrimi ziyaret eden beni hayatta iken ziyaret etmiş gibidir.” (Dârekutnî, III, 334; Beyhakî, VI, 47) “Ümmetimden kabrimi ziyaret edenlere mutlaka şefa’at ederim.” (Dârekutnî, III, 334; Beyhakî, VI, 51) mealindeki hadisleri de bu coğrafyaya olan ziyaret isteğini ve arzusunu artırmaktadır. Bu ve bunun gibi birçok sebepten dolayı Anadolu’da yaşayan Müslümanlar, kutsal topraklara gidebilmek için türbe ve yatırları ziyaret etmekte ve adaklar adamaktadır.

Araştırma sahamızda yaptığımız çalışmalarda Bolu ve Düzce yöresindeki türbe ve yatırların bir diğer ziyaret sebebi de hac emrini yerine getirmek isteyen yöre halkının ziyaretleridir. Bu kapsamda ziyaret edilen türbeler ve yatırlar arasında; Akşemseddin Türbesi/Göynük, Kırklar Türbesi/Dörtdivan, Tokad-î Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez gösterilebilir.

3.2.2.1.3. Yağmur Duası İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar

Türkiye ve Türk dünyasında bulunan binlerce türbe ve yatır çeşitli amaçlarla ziyaret edilmektedir. Bu amaçlar arasında en önemlisi hiç şüphesiz yağmur duasıdır. Kurak geçen aylarda halk köyden yüksekçe bir tepeye veya dağa çıkarak yağmurun yağması için Tanrı’ya dua eder. Bu duanın sonucunda yağmurun yağdığına inanılır.

Anadolu’da yağmur duasına gidilen yerler arasında; mezarlık, yatır, türbe, değirmen veya bir su kaynağının yanındaki geniş bir arazi parçası olabileceği gibi herhangi bir düzlük de olabilir. Bununla beraber dua yeri genel olarak yüksek mevkilerdir (Alptekin, 2000: 35).

Araştırma bölgemizde toplumsal amaçlar için ziyaret edilen türbelerin en önemli ziyaret nedenini yağmur duası oluşturmaktadır. Bu kapsamda ziyaret edilen türbeler şunlardır: Sarıkızlar Türbesi/Mengen, Eskici Ahmet Dede Türbesi/Akçakoca, Koç Baba Türbesi/Akçakoca, Erenler Yatırı/Göynük, Geyikli Baba Türbesi/Göynük, Yabalı Dede Türbesi/Çilimli, Samsa Çavuş Türbesi/Mudurnu, Geyikli Dede Türbesi/Gümüşova, Yağcı Hoca Tepesi/Yığılca, Kuru Dede Türbesi/Gümüşova, Kırklar Türbesi/Dörtdivan, Tokad-î Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez, Somuncu Baba Türbesi/Bolu-Merkez, Kasım Dede Türbesi/Bolu-Merkez.

3.2.2.1.4. Dinî Bayramlarda ve Kandil Gecelerinde Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar

Anadolu’da türbe ve yatırların ziyaret nedenleri arasında dinî bayramlar oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Halk gerek bayram arifesinde gerekse bayramın birinci günü türbe ve yatırlara rağbet etmektedir. Buradaki ziyaret amacı bir dilek ve istekten ziyade Fatiha okuyup sevap kazanmadır.

Çalışma sahamızda bu amaçla ziyaret edilen türbeler şunlardır: Sarıkızlar Türbesi/Mengen, Akşemseddin Türbesi/Göynük, Yabalı Dede Türbesi/Çilimli, Şeyh-ül İmran Türbesi/Mudurnu, Filibeli Hacı Hafız Efendi Türbesi/Mudurnu, Karaaslan Veli Hazretleri Türbesi/Mudurnu, Samsa Çavuş Türbesi/Mudurnu.

3.2.2.1.5. Törensel Kutlamalar İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar

Bazı türbeler yöre halkına göre önemli olan günlerde toplu bir şekilde ziyaret edilmektedir. Önemli günlerden kastımız; o yörenin düşman işgalinden kurtuluşu, velinin o bölgeye ilk geliş günü, velinin doğum günü, velinin ölüm günü vb. günlerdir. Yöre halkı bu özel günlerde ilgili türbeye gider. Bu ziyaret genellikle öğle namazı sonrası gerçekleşmektedir. Araştırma sahamızdaki türbelerde törensel kutlamalar genellikle bir mevlit havasında gerçekleşmektedir. Ziyaret sonrasında türbe etrafında kazanlar kurularak yemekler dağıtılır.

Araştırma sahamızda bu kapsamda ziyaret edilen türbeler şunlardır: Akşemseddin Türbesinde mayıs ayının son haftası, pazar günü kutlama törenleri düzenlenmektedir (Akşemseddin Türbesi/Göynük). Şeyh-ül İmran Türbesinde her yıl temmuz ayının ilk pazar günü Şeyh-ül İmran Bayramı olarak kutlanmaktadır (Şeyh-ül İmran Türbesi/Mudurnu). Mudurnu’da yer alan Karaaslan Türbesi ağustos ayı başlarında düzenlenen “Karaaslan Bayramı”, “Karaaslan Anma Günü” adı ile anılan çeşitli etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır (Karaaslan Veli Hazretleri Türbesi/Mudurnu). Ağustos ayında çeşitli kutlamaların yapıldığı bir başka türbemiz Şeyh Muslahaddin Türbesidir (Şeyh Muslahaddin Türbesi/Bolu-Merkez). Her yıl Bolu’nun Tekke-Işıklar Köyü’nde, temmuz ayının ilk cuma günü, “Ümmî Kemal Hazretleri Günü” yapılmaktadır. Bölge halkı öncelikle türbeyi ziyaret etmekte, Mevlid-i Şerif okunarak vaaz gibi çeşitli dinî ve kültürel hizmetler yapılmaktadır. Daha sonra köylüler misafirlere yemek ikram ederler (Ümmî Kemal Türbesi/Bolu-Merkez). Temmuz ayı içerisinde kutlama yapılan bir diğer türbe ise Geyikli Dede Türbesi’dir (Geyikli Dede Türbesi/Mudurnu). Tokad-î Hayrettin Türbesinin bahçesinde bulunan vakıf aracılığıyla her

cuma günü türbe ziyaretçilerine yemekler dağıtılmakta ve Kur'an-ı Kerim tilaveti yapılmaktadır (Tokad-î Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez).

3.2.2.1.6. Hıdrellez Kutlamaları İçin Ziyaret Edilen Türbe ve Yatırlar

Hıdrellez havaların iyice ısındığı, Hızır ile İlyas'ın buluştuğuna inanılan 6 Mayıs günüdür. Dolayısıyla Hızır ve İlyas kelimelerinin halk dilinde birleştirilmesiyle Hıdrellez şeklini alan bu gün 6 Mayıs'ta kutlanır (Yund, 1960: 2139). Bir rivayete göre de Hıdrellez kavramı “Hızır” ve “Ellez” adlarında iki sevgilinin adının birleştirilmesiyle oluşmuş ve bu sevgililer anılan günde birbirlerine kavuşmuşlardır (Aras, 2002: 50). Kutlamalar her bölgede çeşitlilik arz etmekte olup bu günlerin öncesinde ve sonrasında da görülebilir

Eski Türk takviminde yıl iki ana bölüme ayrılır. 6 Mayıs-8 Kasım arasındaki 186 günlük bölüme Rûz-ı Hızır (Hızır günleri, yeşil veya yeşeren günler); 9 Kasım-5 Mayıs arasındaki 179 günlük bölüme de Rûz-ı Kasım (Kasım günleri) denir. Buna göre Hıdrellez, Hızır günlerinin ilkidir (Alus, 1951: 354). Sebep ne olursa olsun Anadolu coğrafyasında Hıdrellez kutlamalarının en nihai sebebi kış mevsiminin bitişi bahar mevsiminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Bolu ve Düzce bölgelerinde bu amaçla ziyaret edilen iki türbeye rastladık. Bolu'nun Mengen ilçesinde bulunan Babahızır Türbesine Hıdrellez günü gelen gençler sevdiklerine kavuşmak için dileklerde bulunup Babahızır'a ait olduğu rivayet edilen tespihin içinden geçerler (Babahızır Türbesi/Mengen).

Bu amaçla ziyaret edilen bir başka türbemiz ise Düzce'nin Çilimli ilçesinde bulunan Yabalı Dede Türbesidir. Kaynak şahsımız türbede daha önce bir ağaç olduğunu ancak kuruduğu için kesildiğini belirtmiştir. Kurumadan önce ziyaretçiler bu ağaca dileklerin gerçekleşmesi için çaput bağlarmış. Ayrıca yine Hıdrellez günü bu ağaca bir salıncak yapılarak sallanırmış (Yabalı Dede Türbesi/Çilimli).

3.2.2.2. Ferdi Talepler

Türbe ziyaretlerinin amaçları arasında kuşkusuz ilk sırayı ferdi talepler oluşturmaktadır. Ziyaretçiler türbelerden kendi amaçları için çeşitli taleplerde bulunmakta, bu talepleri sırasında çeşitli ritüeller uygulamaktadır. Talebi kabul olan ziyaretçiler türbelere adaklar adamaktadır.

Bu başlık altında değerlendirdiğimiz talepleri; hayatın geçiş dönemleriyle ilgili talepler, refah ve mutlulukla ilgili talepler olarak ele aldık.

3.2.2.2.1. Hayatın Geçiş Dönemleriyle İlgili Talepler

İnsan hayatının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Her biri kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrılır. Bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, ayin gibi dinsel ve büyüsel özlü işlemler kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumaktır (Örnek, 1995:131). Türbe ve yatırlar da bu bağlamda önemli işlev merkezlerindendir. Hayatın çeşitli geçiş dönemlerinde insanlar bu kutsal mekânları ziyaret ederek birtakım isteklerde bulunmaktadır.

Bu başlık altında ele alacağımız talepleri; doğumla ilgili talepler, sünnet ile ilgili talepler, evlilik ile ilgili talepler olarak sıraladık.

3.2.2.2.1.1. Doğumla İlgili Talepler

a) Çocuğu Olmayan Ailelerin Çocuk Sahibi Olması ve Kısırlığı Gidermek İçin

Göçebe ve tarım toplumunun en çok ihtiyaç duyacağı gereksinim insan gücüdür. Türk milletinde hayatın en önemli aşaması ve başlangıcı kabul edilen doğum önemsenmiştir. Çocuksuzluk halk hikayelerinin çoğunda, masallarda ve efsanelerin bir bölümünde önemli bir sorun olarak karşımıza çıkar (Aday, 2013: 157). Bu sorunun çözümünde türbeler ve yatırlar önemli bir yere sahiptir.

Ülkemizde çocuk sahibi olmak için gidilen yatır sayısı diğer sebeplere oranla gidilen türbe sayısından daha çoktur (Acıpayamlı, 1974: 14-22). Araştırma sahamızdaki türbelerde çocuk sahibi olmak amacıyla gerçekleştirilen çeşitli ritüellerden sonra eğer çocuk olursa ziyaret edilen türbenin isminin çocuğa verilme uygulamasının oldukça yaygın olduğu tespit edilmiştir.

Bolu ve Düzce yöresinde çocuk sahibi olmak ve kısırlığı gidermek için ziyaret edilen türbe ve yatırlar şunlardır: Sarıkızlar Türbesi/Mengen, Babahızır Türbesi/Mengen, Konuralp Ahmet Bey Türbesi/Düzce-Merkez, Ali Hamza Türbesi/Düzce-Merkez, Üçlü Yatır (Kuzuören Türbesi)/Mudurnu, Samsa Çavuş Türbesi/Mudurnu, Tokad-î Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez.

b) Yeni Doğan Çocuğun Ölmemesi İçin

Uzun zaman çocuğu olmayan veya doğan çocukları ölen aileler daha sonra tekrar evlat sahibi olduklarında, evlatlarının uzun ömürlü olması amacıyla türbe ve yatırları ziyaret

etmektedir. Çalışma sahamızda bu amaçla ziyaret edilen türbeler şunlardır: Babahızır Türbesi/Mengen, Ali Hamza Türbesi/Düzce-Merkez, Samsa Çavuş Türbesi/Mengen.

3.2.2.2.1.2. Sünnet ile İlgili Talepler

Bu başlık altında ele aldığımız türbelerde ziyaretçiler, sünnet olan çocuklarının daha çabuk iyileşmesi amacıyla Bolu yöresindeki bazı türbeleri ziyaret etmektedir. Ziyaretlerde özel bir ritüel yapılmamaktadır. Ziyaretçiler dualar edip lokum veya şeker dağıtmaktadır. Bu amaçla ziyaret edilen türbeler şunlardır: Babahızır Türbesi/Mengen, Akşemseddin Türbesi/Göynük.

3.2.2.2.1.3. Evlilik ile İlgili Talepler

Günümüzde eskiden olduğu gibi türbe ve yatır gibi kutsal mekânlar yeni evlenen veya evlenmek isteyen gençler tarafından yahut aileleri tarafından oldukça sık ziyaret edilmektedir. Buradaki ziyaret amacı; hayırlı bir eş bulmak, geçim sıkıntısı yaşamamak, mutlu bir aile hayatı sürmek olarak sıralanabilir.

Çalışma sahamızda bu amaçla ziyaret edilen türbeleri; kısmet açmak için ziyaret edilen türbeler, mutlu bir evlilik başlangıcı için ziyaret edilen türbeler, sorunlu evliliklerin düzelmesi için ziyaret edilen türbeler olarak başlıklara ayırdık.

a) Kısmet Açmak İçin Ziyaret Edilen Türbeler

Çeşitli sebeplerden dolayı evlenemeyen gençlerin kendilerinin veya ailelerinin uğrak mekânları genellikle türbe ve yatırlar olarak dikkat çekmektedir. Buradaki ziyaret amacı türbedeki veli vasıtasıyla hayırlı bir eş adayı bulmaktır. Bu amaçla ziyaret edilen türbeler şunlardır: Sarıkızlar Türbesi/Mengen, Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi/Çilimli, Aftal Dede Türbesi/Mudurnu.

b) Mutlu Bir Evliliğin Başlangıcı İçin Ziyaret Edilen Türbeler

Bolu ve Düzce yöresinde türbelerin ziyaret sebepleri arasında evlilik ile ilgili talepler yer almaktadır. Bu talepler bazen bir ritüel eşliğinde gerçekleşmekte bazen de sadece dua ile yapılmaktadır. Bir ritüel eşliğinde ziyaret edilen türbe Tokad-î Hayrettin Türbesidir. Türbeyi ziyarete gelen yeni evli çiftler düğün alayıyla birlikte tekkenin etrafında üç kez dolanırlar. Düğün alayı türbe etrafında dolandıktan sonra dua edilir ve gelin alayı yoluna devam eder (Tokad-î Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez).

Herhangi bir ritüel gerçekleşmeyip dua aracılığıyla talepte bulunulan türbeler ise şunlardır: Babahızır Türbesi/Mengen, Yabalı Dede Türbesi/Çilimli.

c) Sorunlu Evliliklerin Düzilmesi İçin Ziyaret Edilen Türbeler

Bu amaçla ziyaret edilen tek türbe Düzce'nin Akçakoca ilçesinde yer alan Koç Baba Türbesidir. Ziyaret esnasında herhangi bir ritüel tespit edilememiştir. Kaynak şahsımız türbeye bu amaçla gelen ziyaretçilerin sadece dua ederek taleplerinin yerine gelmesini istediklerini belirtmiştir (Koç Baba Türbesi/Akçakoca).

3.2.2.2.2. Refah ve Mutlulukla İlgili Talepler

İnsanlar türbe ziyaretlerini sevap kazanmak, vefa duygusu göstermek amacıyla yaptıklarını belirtirler de gerçek sebep, kendileriyle veya sevdikleriyle ilgili talepleridir. Bu talepler arasında refaha ve mutluluğa ulaşmak için yapılan talepler, ziyaret sebeplerinin başını çekmektedir.

Refah ve mutluluk kapsamlı bir başlıktır. Dolayısıyla bu başlığı araştırma sahamızdaki türbelerden istenen taleplere göre alt başlıklara ayırdık. Bu başlıkları; ev sahibi olmak için, iş bulmak için, bereket için, sınavda başarılı olmak için, kaza yapmamak için ziyaret edilen türbeler olarak sınırlandırdık.

a) Ev Sahibi Olmak İçin

Tokad-î Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez, Himmet Dede Türbesi/Dörtdivan, Doruk Türbe/Mudurnu.

b) İş Bulmak İçin

Tokad-î Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez, Babahızır Türbesi/Mengen.

c) Bereket İçin

Eskici Ahmet Dede Türbesi/Akçakoca, Koç Baba Türbesi/Akçakoca, Tokad-î Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez, Ümmî Kemal Türbesi/Bolu-Merkez, Himmet Dede Türbesi/Dörtdivan.

ç) Sınavda Başarılı Olmak İçin

Karaaslan Veli Hazretleri Türbesi/Mudurnu, Akşemseddin Türbesi/Göynük, Gölyüzü Türbesi/Bolu-Merkez, Safî Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez, Tokad-î Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez.

d) Kaza Yapmamak İçin

Eskici Ahmet Dede Türbesi/Akçakoca, Koç Baba Türbesi/Akçakoca, Somuncu Baba Türbesi/Bolu-Merkez, Safî Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez, Tokad-î Hayrettin

Türbesi/Bolu-Merkez, Akşemseddin Türbesi/Göynük, Şeyh-ül İmran Türbesi/Mudurnu, Babahızır Türbesi/Mengen.

3.3. Türbeler Etrafında Yapılan Ritüeller

Ritüel kavramının tanımlanması oldukça zordur. Hangi uygulamaların ritüel olduğu hangilerinin olmadığı tartışılması gereken konular arasındadır. Ritüeller, bir bulmaca gibidir. Bu bulmacayı çözmek ise sosyologların ve antropologların görevidir. Çünkü ritüel, toplumsal bir olgu olmanın yanında, ritüele katılanların duygu dünyalarıyla da ilgilidir (Marshall, 1999: 624). Dolayısıyla ritüeli yorumlamak için bizim bakış açımızın yanında bizzat o ritüeli yaşayan katılımcıların ritüele yüklediği anlamları da anlamaya çalışmamız gerekmektedir.

Ritüel katılımcısı için inanarak yaptığı her şey bir teselli sebebidir (Karakaş, 2014: 19). Bunu ritüelin işlevi olarak saydığımızda diğer bir işlev olarak kimlik tanımlayıcısı rolü karşımıza çıkar. Ritüeller, temsil ettikleri toplumlar ya da topluluklar için hem toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayan hem de onların diğer topluluk ya da toplumlardan farklılıklarını ortaya koyan bir kimlik tanımlayıcılarıdır (Karaman, 2010: 234-235). Ritüeller, toplumsal kimlik sisteminin alt yapısını kuran damarları oluştururlar. Ritüeller, ritüele katılanlar arasında oluşan grup bilinci veya kolektif şuur vasıtasıyla bir toplumsal kimlik tanımlayıcısı olurlar (Karakaş, 2014: 235).

Ortak özellik ve işlevlere göre ele alındığında ritüel, birey ya da gruplarla ilgili bazı değerlerin, uygun zamanlarda, sembolik ve aşağı-yukarı değişmeyen ardışık davranış biçimleri ile tekrarlanmasıdır (Honko, 1979: 372). Standartlaşmış ve tekrarlanan sembolik davranış biçimi olan ritüel, bireysellikten öte grup bilincini ve birlikteliğini ortaya koyan duygusal bir kanal, yeni bilgi ve tecrübeler için bir rehber olarak geçmişî günümüze, günümüzü de geleceğe bağlayan bir bağ (Schuyt-Schuijt, 1998: 400) olarak düşünülür. Ritüeller, genellikle dinî karakterlidir. Ancak sadece dinî alana da sıkıştırılamaz. Bizim çalışmamız dinî alanda yapılan ritüelleri içerdiğinden seküler olan ritüeller çalışmamızın konusuna girmemektedir.

Çalışma sahamızda yaptığımız gözlemlerde, herhangi bir ritüelin katılımcının mutluluğunu etkilediği görülmüştür. Çünkü ritüeli gerçekleştiren katılımcı bunu kendini veya sevdiklerini korumak için ya da mutlu etmek için yaptığına inanır. Dolayısıyla ritüel tekil bir etki bırakabileceği gibi çoğul bir etki de bırakabilmektedir.

Çalışma sahamızda incelediğimiz türbelerde rastladığımız ritüelleri; dilek taşı yapıştırma, tuza dair inançlar, çeşitli kurbanların sunulması, türbenin etrafında dönme, türbenin bahçesinde bulunan havuza veya çeşmeye bozuk para atma, türbeye veya türbedeki

ağaca çaput bağlama, türbede mum yakma, türbe ve yatırda uyuma, şeker, lokum, bisküvi, çikolata vb. dağıtma olarak ele aldık.

3.3.1. Türbeye Dilek Taşı Yapıştırma/Atma Ritüeli

Anadolu'nun hemen hemen her bölgesinde rastlanan bu ritüel, ziyaretçilerin isteklerinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini gösterdiğine inandıkları bir uygulamadır. Bu uygulama genellikle ev sahibi olmak amacıyla yapıldığı gibi çeşitli amaçlarla da yapılabilmektedir. Ziyaretçiler dileklerini diledikten sonra eline aldığı taşa tükürerek duvara yapıştırırlar. Eğer taş yapışırsa dileklerinin gerçekleşeceğine, yapışmazsa gerçekleşmeyeceğine inanırlar. Bazen de taşı duvara yapıştırmak yerine türbe bahçesine atarlar.

Bolu'da rastladığımız bu ritüel, türbelere dilek taşı yapıştırma, türbenin/yatırın bahçesine taş atma şekilleriyle karşımıza çıkmıştır. Bolu'nun Kayışlar köyünde yer alan Çingiraklı Kaya adıyla anılan ve etrafında bir yatır olduğu düşünülen bir kaya bulunmaktadır. Burayı ziyarete gelenler önce dua edip dileklerini diledikten sonra içi oyulmuş kayanın içine taşlarını atarlar. Kuyu içine düşen taştan “çın” sesi gelirse dileklerinin kabul olacağına inanırlar (Çingiraklı Kaya/Bolu-Merkez).

Bolu il merkezine yakın bir konumda bulunan Kasım Dede Türbesi eskiden dilek taşı yapıştırma ritüelinin gerçekleştirildiği ziyaretgâhlardan biri olarak karşımıza çıkmıştır. Yöre halkının anlatımına göre; buraya gelen ziyaretçiler dileklerini diledikten sonra türbe duvarındaki küçük deliklere dilek taşlarını koyarlar ve oradan uzaklaşırlar (Kasım Dede Türbesi/Bolu-Merkez).

3.3.2. Türbelerdeki Tuza Dair Ritüeller

Türk kültüründe tuz, ekmek gibi, su gibi kutsal olarak kabul edilmektedir. Eski bir gelenekte Osmanlılar devrinde yeminler, tuz-ekmek ve kılıç üzerine yapıldı (Kartal, 2017: 185). Geçmiş yıllarda Türkmenistan'da affedilen mahkûmlara hapisnede Kur'an ve tuz üzerine yemin ettirilerek işledikleri suçları bir daha işlemeyeceklerine dair söz verdirilirdi. Kırgızlarda “tuz tatışkan dos” (birlikte tuz üzerine ant içen dost) sözü ant içen kişinin yeminini derecelendiren, bu kişilerin ilişkilerini tasvir eden kuvvetli bir anlatımdır. Kırgızların günlük dilde geçen ifadeler arasında kullanılan kargışlar içinde tuzu anarak “tuz ursun” (tuz çarpsın) diye ettiği yeminler arasında tuzun sayılması kutsalın bir parçası olduğuna işaret etmektedir (Orozobayev, 2013: 5).

Tuz, insanoğlu için her dönemde önemli bir ihtiyaç olmuştur. Anadolu insanının ağzından düşürmediği sözlerden biri de “Tuzsuz aş, ağrısız baş olmaz.” sözüdür. Çoğu zaman

halkın Anadolu’da türbe ziyaretlerine bir miktar tuz götürmesi veya türbeden biraz tuz alması tuzun kutsal sayıldığına bir işarettir (Önder, 1999: 52).

Tuzun çeşitli ayinlerde kötü ruhları kovmak için kullanıldığı gibi halk düşüncesinde de tuza büyülu özellikler yüklendiğini gösteren deliller bulunmaktadır. Beyaz, hayat veren tuzun spermin simgesidir ve erkeği ve aşılama ilkesini göstermektedir (Çobanoğlu, 2002: 155). Ayrıca çeşitli bölgelerde doğumun kolay geçmesi için kuşlara yem verilir dışarıya tuz serpilir.

Anadolu’da bazı uygulamalarda tuzun büyüsel işlemlerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Muska yapılarak hastalandırılmış, efsunlandırılmış kişilerin tedavi edilmesinde onlara önce bir miktar tuz verilir. Hasta verilen bu tuzu erittiği su ile banyo yapar. Bir miktar leylek pisliği de yedirilen ve sonrasında türbeye götürülen kişi efsunlanmakta ve geceyi türbede geçirmektedir. Bu konaklama esnasında da şifa için kendisine verilen tuzdan yalar (Peker, 2015: 139).

Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde nazardan kurtulma uygulamaları için de tuzun kullanıldığı bilinmektedir. “Tuz kavurma” adı verilen bu işlemde önce bir avuç tuz tavaya konur. Genellikle kaya tuzu tercih edilir. Tavada ısınan tuz patlamaya başlar. Nazar değen kişinin başı üzerine içi su dolu bir çanak tutulur. Patlatılan tuz, bu suyun içine dökülür. Nazar değen kişiye tuzlu sudan içirilir veya yalatılır. Ellerine, ayaklarına ve alına bu sudan sürülür. Artan su ise ayak basılmayacak uzak bir köşeye dökülür (Öztürk, 2008: 79).

Bolu ve Düzce bölgelerinde incelediğimiz türbelerde tuzla ilgili bir ritüel tespit ettik. Mudurnu’nun Ulumescit köyünde bulunan Aftal Dede Türbesinde tuzla ilgili eskiden yapılan ancak şimdi pek fazla yapılmayan bir uygulama bulunmaktadır. Türbeye gelen ziyaretçiler türbeden bir miktar tuz alarak yanlarında götürürler veya parmaklarıyla tuzun tadına bakarlar. Ziyaretçiler bu tuzun kutsal olduğunu ve kendilerine şifa vereceklerini düşünürler (Aftal Dede Türbesi/Mudurnu).

3.3.3. Türbenin Etrafında Dönme

Kadim Türk inancında ölen insanlar ilk önce çadırlarına getirilip orada bekletilirdi. Ölenin statüsüne ve sevenlerinin çokluğuna göre burada yapılan ilk uygulama ve pratikler değişebilmektedir. Göktürklerin defin merasiminin ilk önce çadırda başladığını görmekteyiz. Önce ölüyü çadıra koyarlar; oğulları, torunları, yakın akrabaları; koyunlar, atlar kesip çadırın önüne koyar. Ayrıca ölü bulunan çadır etrafında yedi defa dönerlerdi. Kadın-erkek yüzlerini bıçakla yırtıp çadırın önünde kanlı gözyaşı dökerlerdi. Bu hareketlerini yedi defa tekrar ederlerdi (İnan, 2013: 177).

İslamiyet ile birlikte hac ibadeti için kullanılan “tavaf” kelimesi sözlükte; “Hac zamanı belli dinî kurallara uyarak “Kâbe’nin etrafında yedi defa dönmek” olarak açıklanmaktadır. Şamanist gelenekte ölen kişi çadıra konulduktan sonra etrafında dua edilerek dönme, İslamiyet’le beraber şekil değiştirmiştir. Şamanist gelenekle birleşen İslam inancı, türbe ziyaretleri esnasında bazı türbelerin etrafında dönme ritüeli ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu ritüelde ziyaretçilerin amacı hem metfuna saygılarını göstermek hem de çeşitli dileklerde bulunmaktır. Bu dilekler genellikle kısmet açmak, mutlu bir yuva kurmaktır.

Araştırma sahamızda bulunan Tokad-î Hayrettin Türbesi bu ritüelin gerçekleştiği mekândır. Türbeyi ziyaret eden düğün alayı türbenin etrafında üç kez dolanır. Düğün alayı türbe etrafında dolandıktan sonra dua edilir ve alay yoluna devam eder (Tokad-î Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez). Buradaki amaç mutlu bir yuva kurmak, geçim sıkıntısı yaşamamak olarak açıklanabilir.

3.3.4. Türbenin Bahçesinde Bulunan Havuza veya Çeşmeye Bozuk Para Atma

Ziyaretçiler tarafından türbelerde gerçekleşen ritüellerden biri de türbelere “para atma”dır. Hemen her türbede rastladığımız bu uygulama için bazı türbelerde havuz, çeşme gibi özel alanlar bulunmaktadır. Bazı türbelerde ise velinin sandukasının üzerine veya yanına dua edildikten sonra para bırakılmaktadır. Bazen de sanduka üzerinde bulunan tülbentin altına para bırakılmaktadır.

Bazı uygulamalarda ise havuza veya çeşmeye atılan paralardan çıkan sesin duyulmasıyla dileğin gerçekleşeceğine inanılır. Buralarda biriken paralar bazen türbenin ihtiyaçları için kullanılırken bazen de hayır işlerinde kullanılmak üzere çeşitli vakıflara bağışlanmaktadır.

Tokad-î Hayrettin Türbesinde bulunan havuza benzer yapıya ziyaretçiler tarafından bozuk paralar atılmaktadır (Tokad-î Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez).

Samsa Çavuş Türbesine çocukları için şifa aramaya gelen aileler çocukların elbiselerinden kestikleri bez parçalarını ya da paraları ağaca bağlamaktadırlar (Samsa Çavuş Türbesi/Mudurnu).

3.3.5. Türbeye veya Türbedeki Ağaca Çaput Bağlama

Kadim Türk inanç sisteminde çaput/bez bağlama oldukça yaygın bir ritüeldir. Her mekâna veya her ağaca çaput bağlanmaz. Bir yere çaput bağlanması için o yerin kutsallığı olmalı. Çaput/bez bağlama, bir nevi kutsal mekâna kansız kurban sunmaktır. Dolayısıyla bu uygulamanın amacı çeşitli dileklerin kabul olması için sunulan bir hediyedir. Çaput ve benzeri

bezler, onu bağlayan kişinin vücudunun bir parçasını sembolize etmektedir. Böylece ağaca veya kutsal mekâna bağlanan çaputlar sıradanlıktan ayrılmaktadır (Güngör, 2007: 5).

Türbelere, yatırlara, kutlu ağaçlara, çalılara çaput bağlamanın Altay Şamanizmi'nden kalma bir gelenek olduğu bilinmektedir. Bu inanç eski Türk inanç sistemindeki ikili ruh anlayışı ile izah edilmektedir. Bu ruhlar yerde ve gökte bulunan ruhlardır. Yer-su ruhları adı verilen bu iyeler dağ, taş, tepe, kaya, ağaç, mağara ve su gibi varlıklara kutsal iyelerin zuhur ettiğine ve bunların canlı olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle ziyaretçiler türbelerdeki ağaçlara, türbelerin pencere demirlerine veya sanduka örtüsünün kenarına ilâştirdikleri, bağladıkları çaputlarla dileklerinin doğrudan ya da etkili bir biçimde yerine getirileceği düşüncesi ağır basmaktadır (İnan, 2013: 207). Günümüz türbelerinde ortaya çıkan bu uygulama Şamanist inancın İslamiyet içinde vücut bulmuş hâli olarak yorumlanabilir.

Türbe ziyaretçileri bu mekânlara bağladıkları çaputlar sayesinde içinde bulundukları sıkıntılı durumlardan kurtulacaklarına inanırlar. Türbeye gelen ziyaretçiler daha çok türbe etrafında bulunan meyve vermeyen ağaçlara veya türbenin kapısına, penceresine çaputlarını bağlamaktadır. Çaput bağlama ritüelinde özellikle ağaçların seçilmesinin kökenini mitolojide aramak doğru olacaktır². Zira mitolojik metinlerde ağaç, Tanrı'ya ulaşım aracı olarak düşünülmektedir.

İslamiyet'ten önce Şamanist inanca sahip olan Türkler, her varlığın bir ruhu olduğuna inandığı gibi her ağacın da bir ruhu olduğuna inanmışlardır. Sonsuz hayatı "Hayat Ağacı" ile sembolize etmişlerdir (Kartal, 2017: 195). Dolayısıyla ağaçlara bez bağlamanın kaynağını bu inanışlarda aramak doğru olacaktır.

Bolu ve Düzce türbelerinde ziyaretçilerin sıkça uyguladığı pratiklerden biri de ağaca çaput bağlamaktır. Ziyaretçiler türbede bulunan ve dilek ağacı olarak düşünülen ağaca, mezar taşına, türbe penceresine, kapısına çaput, elbise parçası gibi nesneleri bağlarlar. Bu durum, ağaca veya diğer yerlere bağlanan çaputlar ile bu mekânlarda yatan velinin aracılığı, yardımı ile gerçekleşmesi istenilen arzuların somutlaştırıldığına bir göstergesi olarak açıklanabilir. Gözlemlerimiz sonucunda buradaki esas durum, kişinin elbisesinden bir parçayı bizzat o mekânda kopararak bağlamasıdır. Yani kişi, değer verdiği eşyasından vazgeçtiğini ispatlamalıdır.

Akçakoca'da bulunan Koç Baba ve Eskici Ahmet Dede türbelerine bundan otuz yıl kadar önce çaput bağlanmaktaymış. Bu çaputlar yukarıda bahsettiğimiz gibi sıradan olmayıp

² bkz. Ağaç Kültü

dilekte bulunan kişinin kendi kıyafetinden kopardığı çaputlarmış (Koç Baba Türbesi-Eskici Ahmet Dede Türbesi/Akçakoca).

Çaput bağlama ritüelinin gerçekleştiği bir diğer türbemiz Düzce'nin Çilimli ilçesinde bulunan Yabalı Dede Türbesidir. Türbede daha önce bir ağaç olduğundan bahsedilmektedir. Ancak kuruduğu için kesilmiştir. Kurumadan önce bu ağaca dileklerin gerçekleşmesi için bez bağlandığı kaynak şahsılarımız tarafından ifade edilmektedir (Yabalı Dede Türbesi/Çilimli).

Düzce'nin Hacıaliler Köyü'nde bulunan ve aynı adla anılan bir yatır vardır. Yatırı ziyarete gelenler yatırın mezar taşına çaput bağlarlar. Böylece dileklerinin kabul olacağına inanırlar (Hacıaliler Köyü Yatırı/Düzce-Merkez).

Samsa Çavuş Türbesine çocuklarına şifa aramak amacıyla gelen aileler dualarını ettikten sonra türbede bulunan ağaca çocuklarının elbiselerinden kopardığı çaputları bağlayarak arkalarını dönmeden ve eğilerek türbeden çıkarlar. Daha sonra çocuklarının şifa bulacağına inanırlar (Samsa Çavuş Türbesi/Mudurnu).

3.3.6. Türbede Mum Yakma

Türbelerde mum yakma adeti Hristiyanlık kaynaklı olduğu düşünülse de eski çağlarda hemen hemen her ölüye mum yakılmaktaydı. Bu âdetin eski dinlerin kalıntısı olduğu oldukça açıktır. Ancak menşei karanlıktır. Arkeologlar bu âdetin en iptidai şeklinin ateş kültü ile ilgili olduğunu düşünmektedirler. Hristiyanlıktan önce Helenler ve Romalılar mezarlarda ve mezar taşları üzerinde meşale yakarlardı. Hristiyanların İsa ve azizlerin suretleri (ikonları) önünde mum ve kandil yakmaları eski Roma ve Helen paganizminden geçmiş olduğu düşünülmektedir. Hristiyanlık Roma İmparatorluğu'nda yayılırken köylü halk, eski dinî âdetlerini, ayinlerini korumakta ısrar ediyordu. Hristiyan din adamları eski dinlerin kalıntısı olan bu inancı atmanın güç olduğunu anlayarak bu âdeti Hristiyanlaştırmaya mecbur kalmışlar ve ilk Hristiyanların karanlık mağaralarda gizli ayinler yaptıkları çağlarda kandil ve meşalelerin hatırası diye kitaba uydurmuşlardır (İnan, 1961: 180-182).

Günümüzde türbe, yatır gibi kutsal mekânlarda yakılan mum, dileklerin kabulü için genel bir ritüel olarak düşünülmektedir. Bu ritüel bir çeşit kansız kurban olarak da yorumlanabilir. Zira ziyaretçiler dileklerini diledikten sonra mum yakmakta, böylece dileklerinin kabul olacağına inanmaktalar. Ayrıca buralarda yakılan mumların kötü ruhları kovduğu da belirtilmektedir. Dolayısıyla bu açıdan baktığımızda Şamanist inancındaki ölü kültünü³ ve ateş kültünü⁴ düşündürmektedir.

³ Bkz. Ölü Kültü.

Araştırma sahamızda incelediğimiz türbelerde mum yakma ritüeli sık karşılaştığımız pratiklerdendir. Mengen’de bulunan Sarıkızlar Türbesinde cuma geceleri, bayram ve kandil gecelerinde mutlaka mum yakılırdı. Ancak bu inanç son yıllarda çeşitli tepkilerle karşılaşınca ortadan kalkmıştır (Sarıkızlar Türbesi/Mengen).

Bu ritüelin görüldüğü bir diğer türbe Akşemseddin Türbesi olarak dikkat çekmektedir. Eskiden türbeye gelen ziyaretçiler dileklerini diledikten sonra mum veya çerağ yakarak türbeden ayrılırlarmış. Günümüzde mum yakma ritüeli bu türbede de terkedilmiştir (Akşemseddin Türbesi/Göynük).

Ömer Sikkîn Türbesinde de Akşemseddin Türbesindeki uygulamanın aynısı yapılmaktaydı. Burada da günümüzde artık yapılmamaktadır (Ömer Sikkîn Türbesi/Göynük).

Konuralp Ahmet Bey Türbesinde yakın zamana kadar mum yakma ritüeli uygulanmaktaydı. Türbede bir şamdan bulunmakta ve bu şamdan cuma akşamları dilek amacıyla mum yakmak için kullanılmaktaydı (Konuralp Ahmet Bey Türbesi/Düzce-Merkez).

Bu uygulamanın yakın zamana kadar yapıldığı bir başka türbe ise Ali Hamza Türbesidir. Buraya gelen ziyaretçiler dileklerinin gerçekleşmesi amacıyla özellikle cuma akşamları türbe pencerelerine mum yakarak bırakırlarmış (Ali Hamza Türbesi/Düzce-Merkez).

Düzce Hacıaliler köyünde bulunan yatıra perşembeyi cumaya, pazarı pazartesiye bağlayan gecelerde dileklerin kabul olması için mum yakılırmış (Hacıaliler Köyü Yatırı/Düzce-Merkez).

Mudurnu’da bulunan Filibeli Hoca Hafız Efendi Türbesinde 1950’li yıllarda mum yakma gibi uygulamaların varlığından söz edilmektedir. Ancak günümüzde bu ritüelin olmadığı belirtilmiştir (Filibeli Hoca Hafız Efendi Türbesi/Mengen).

3.3.7. Türbe veya Yatırda Uyuma

Kutsal mekânlarda gerçekleşen ritüellerden biri de o kutsal mekânda uyumaktır. Türbe veya yatırda belli bir zaman uyumanın amacı dileği gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini sınamaktır. Dilekte bulunan ziyaretçi uykuya dalarsa dileğinin gerçekleşeceğine, dalamazsa dileğinin gerçekleşmeyeceğine inanır. Ayrıca kutsal mekânda uykuya dalan ziyaretçi gördüğü rüyanın sonucunda dileğiyle ilgili çıkarımlarda bulunur.

Tokad-î Hayrettin Türbesinde yapılan ritüellerden biri olan türbede uyuma ritüelidir. Türbeyi ziyarete gelen ziyaretçiler tarafından sıklıkla uygulanan pratiklerdendir. Çocuk sahibi

⁴ Bkz. Ateş Kültü.

olamayan ve bu amaçla türbeye ziyarette bulunan kadınlar türbede dua ettikten sonra belli bir süre türbenin yanında bulunan mescitte uyurlar (Tokad-î Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez).

3.3.8. Türbede Şeker, Lokum, Bisküvi, Çikolata vb. Dağıtma

Türbede şeker, lokum, bisküvi, çikolata dağıtma ritüeli genellikle dileği, isteği gerçekleşen kişilerin teşekkür mahiyetinde yaptıkları bir uygulama olarak dikkat çekmektedir. Genellikle şeker veya lokum dağıtılmaktadır. Şekerler küp şeklinde olup okunmuş olarak lanse edilmektedir.

Saha araştırmamız sırasında Safî Amidî Bolevî Türbesinde rastladığımız yaşlı bir kadın lokum dağıtmaktaydı. Yaşlı kadınla yaptığımız sohbet; dileği gerçekleştiği için lokum dağıttığını belirtmiştir (Safî Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

Türbede yiyecek dağıtma bazen de dileğin gerçekleşmesi için yapılmaktadır. Düzce il merkezinde bulunan Ali Hamza Türbesinde rastladığımız bir kadın dileğinin gerçekleşmesi için küp şeker dağıtmaktaydı (Ali Hamza Türbesi/Düzce-Merkez).

Türbelerde dağıtılan şeker, lokum, bisküvi, çikolata vb. şekerlemeleri kansız kurbanlara örnek olarak gösterebiliriz. Bu uygulama Anadolu’da hemen hemen her bölgede oldukça sık gerçekleşen bir ritüeldir.

3.3.9. Ziyaret Edilen Türbelere Kurban Sunulması

Kurban, insanoğlunun en eski ritüellerindendir. Kurban hemen her dinî inançta “Tanrı’ya sunulan, eti yenen hayvan” olarak zikredilmektedir. Arapça *krb* kökünden türeyen kurban, “kurbî/kurbet/kurbiyet” yakınlık, akrabalık, Allah’a yakın olma anlamlarına gelmektedir (Sezen, 2004: 44). Bu nedenle Tanrı’ya yakınlaşmak ona hediyeler sunmak için tanımlanan bir kelime vazifesi görmektedir.

Kurban kelimesi Kur’an’da üç kez geçer. *“Onlara Âdem’in iki oğlunun olayını doğru anlat ki onlar Allah’a birer kurban sunmuşlardı ki yalnız birisi kabul olunmuştu, diğerininki kabul edilmemişti.”* (Maide/27)

Kurban, en eski çağlardan beri doğaüstü güçleri olan varlıklara hoş görünmek, onlardan gelecek tehlikelere engel olmak amacıyla veya bir dileğin, isteğin gerçekleşmesini sağlamak için gerçekleştirilmiş dinsel törenlerdir. İnsanoğlu tarih boyunca sadece kan akıtarak kurban kesme yapmamış, çeşitli yollarla da bu ritüel gerçekleştirilmiştir.

Kurban sunumunun kaynağıyla ilgili varsayımlar ileri sürülmüştür. Bunlar; insanın Tanrısıyla kurban sayesinde hısımlık kurma çalışması, ilk ürünün daha bol ürün vermesi için Tanrı’ya ait olduğu düşünülen cesedin tekrar ona dönmesi ve değiş tokuş. Antik çağda değiş tokuş “do us des” kuralına göre ben veriyorum sen de ver mantığına dayanır. Kurban, hemen

hemen bütün inançlarda kanlı ve kansız kurban olmak üzere ikiye ayrılır (Aday, 2013: 197-198).

İlahî ve ilkel dinler olmak üzere pek çok dinin ibadet ve itikadında adaklara ve kurbanlara yer vermek suretiyle temelde benzeştiği görülmektedir (Başar, 1972: 12). Türklerin inançlarında ve uygulamalarında adak ve kurban oldukça mühimdir. Çeşitli hastalıkların iyileşmesi, çocuk sahibi olmak, çeşitli dileklerinin gerçekleşmesi durumunda adak adayanlar kurbanlar kesmektedir.

Kurban ve adak eski Türk âdetleri kaynaklı bir gelenektir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde Dirse Han'ın oğlu, kızı olmadığı için Bayındır Han'ın toyunda kara çadıra oturtulur. Bu duruma çok alınan Dirse Han hadiseyi karısına anlatır. Karısı da ona: "Hânım ne sendendir ne bendendir. Tanrı Teâla'dandır. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestir. Aç görürsen doyur, çıplak görürsen giydir. Belki ağzı dualı bir kimsenin duası kabul olur da Allah bize bir oğul verir. Sen büyük bir toy düzenle dilek dile, dua ettir." (Ergin, 2009: 78). İslam öncesi ve İslami geleneklerin bir arada olduğu Dede Korkut Hikâyeleri; Türklerin hayatı anlayış ve uygulayış biçimlerinde çocuk sahibi olmanın yolunu hayvanları kurbanlar etmesine bağlamaktadır. Hikâyenin sonunda dervişlere nezirler sunup adak adamasıyla çocuk sahibi olunduğunu biliyoruz. Tıpkı bu hikâyede olduğu gibi çocuksuzluk kadın ve erkek arasında bir kusur olarak görülmektedir.

Günümüz toplumunda türbelere ve yatırlara çocuk istemek amacıyla gelen ziyaretçilerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu durum günümüzde çocuksuzluk kusurunun kadınlara yüklendiğini düşündürmektedir.

Türk geleneklerinde iki şekil kurban formundan söz edebiliriz. Bunlar kanlı ve kansız kurbanlardır. Her iki kurbanın da bir ritüel içinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Türkler, eşyayı, bitkiyi, hayvanı; saçarak, dökerek, yakarak, keserek kurban şekillerini uygulamışlardır (Sezen, 2004: 27).

Türbelerdeki yatırlar halkın ata olarak kabul ettiği ulu kişilerdir. Türk kültüründe var olan atalar kültü ilkel inançlar ve dinlerdeki ataya tapınma inancı ile karıştırılmamalıdır. Ataerkil toplumların atasına karşı duyduğu saygıdan ileri gelen davranışlar bütünü olarak değerlendirmek gerekmektedir. İnsanların hayatın dönüm noktalarından kabul ettiği geçiş dönemlerinde çocuğa ad koymada, yağmur isteme törenlerinde, hayatın önemli çeşitli safhalarında atalara başvurulur, onlardan destek beklenir. Ziyaret edilen türbelerdeki atalardan, velilerden, ermişlerden istek ve dilekte bulunulur. Onlara karşı duyulan saygının bir nişanesi olarak türbelerde kurbanlar kesilmektedir (Aday, 2013: 71).

Kanlı kurban kendisine kurban sunulan varlık için kan akıtmak suretiyle yapılır. Kanlı kurban tolu, kansız kurban saçı adı verilir. Göçebe topluluklarda saçı; kımız, süt, yağ; çiftçi kavimlerde buğday, darı şarap, tüccar toplumlarında para sunulur. Her ayın için kanlı veya kansız kurban sunulması gerekir (Eröz, 1992: 43).

Araştırma sahamızdaki türbelerde hem kanlı kurban örneği hem de saçı olarak nitelendirilen kansız kurban örneklerine oldukça fazla rastladık.

3.3.9.1. Kanlı Kurban

Arapça kökenli bir kelime olan kurban Allah'a yakınlaşmayı ifade etmektedir. Anadolu coğrafyasında Allah'a yaklaşmak O'nun rızasını kazanmak veya özel istek ve duaları sonucunda gerçekleşen dileklerin neticesinde kişilerin adaklarını yerine getirmek amacıyla koyun, keçi, koç, düve, inek, horoz vb. hayvanların dinî kaidelere göre kesilmesine kurban denilmektedir.

Kurbanı kesen kişi onun etini yemez, türbede bulunan vakfa bağışlayabileceği gibi fakir fukaraya da dağıtabilir. Bolu ve Düzce bölgelerindeki türbelerde adanan adakların neticesinde kurban kesme ritüeli oldukça yaygındır. Kurban kesme ritüelinde gerçekleşen dileğin büyüklüğü oldukça önemlidir. Gerçekleşen dileğin büyüklüğüne göre kurban edilecek hayvan seçilmektedir. Genellikle çocuksuz ailelerin çocuklarının olmasıyla veya çaresiz bir hastalığı olanların hastalığı yenmesiyle bu ritüel ortaya çıkmaktadır.

Sarıkızlar Türbesinde türbeye gelip dua ettikten sonra çocuğu olan aileler horoz kesmektedir. Kesilen horozun eti kesinlikle adak sahibi tarafından yenmez, dağıtılır (Sarıkızlar Türbesi/Mengen).

Mengen'de bulunan Babahızır Türbesinde de aynı durum söz konusudur. Ancak burada kurban edilen hayvan koyun, keçi olarak dikkat çekmektedir (Babahızır Türbesi/Mengen).

Akçakoca'da bulunan Eskici Ahmet Dede Türbesi de çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir. Adakları kabul olanlar bu türbede küçük baş hayvan kesip dağıtmaktadır (Eskici Ahmet Dede Türbesi/Akçakoca).

Hacıaliler Köyü Yatırı çocuksuz aileler tarafından ziyaret edilerek yatıra kurban kesilmektedir. Yine kurban sahibi hayvanın etinden kesinlikle yemez, tamamı dağıtılır (Hacıaliler Köyü Yatırı/ Düzce-Merkez).

Yabalı Dede Türbesi yağmur duası için yöre halkı tarafından sıklıkla ziyaret edilmektedir. Yağmur duası esnasında türbe önünde kurban kesilmektedir (Yabalı Dede Türbesi/Çilimli).

Mudurnu'nun Kuzuören köyünde bulunan Üçlü Yatır veya Kuzuören Türbesi adlarıyla anılan türbeye daha çok çocuğu olmayan kadınlar gelmektedir. Çocuksuz kadın buraya yaşlı kadınların rehberliğinde getirilip yatırılmaktadır. Çocuğu olduktan sonra ise kadın buraya yeniden gelerek kurban kesmektedir (Üçlü Yatır/Kuzuören Türbesi/Mudurnu).

Kurban kesme ritüeli Bolu ve Düzce'de ziyaret ettiğimiz hemen hemen her türbede bir şekilde yapılmaktadır. Bazen halkı bir araya toplamak şenlikler festivaller düzenlemek amacıyla da yapılmaktadır.

Kaynaşlı'da Ali Baba Türbesi, Mudurnu'da Karaaslan Veli Hazretleri, Filibeli Hoca Hafız, Şeyh-ül İmran türbeleri, Tekke Işıklar Köyü'nde Ümmî Kemal Türbesi bu amaçla kurban kesilen türbeler arasındadır.

3.3.9.2. Kansız Kurban

Kurban, dinlerin en eski ritüellerinden birisidir. Tüm arkaik zamanlarda “kanlı kurban” ritüeli yoktur. Sibiry Şamanları, Avustralya aborjinleri ve Taoizm, kanlı kurban istemez (Tuğrul, 2010: 115).

Kadim Türk dininde kurban oldukça önemli bir yer teşkil etmekteydi. Kansız kurban olarak süt, yağ, darı vb. yiyecekler Türklerde kansız kurban geleneklerinin örneklerindendir. Ayrıca dağ, orman, ağaç, su vb. ruhlara iyelere adanan kurbanlar eski Türk inanç sistemine göre teşekkürün, şükranın bir ifadesidir (Turan, 2007: 5).

Türklerin İslamiyet öncesi inanç sistemlerinden kalan birtakım ritüeller günümüzde de yaşamaya devam etmektedir. Araştırma bölgemizdeki türbe ziyaretlerinde karşılaştığımız uygulamalar arasında gösterdiğimiz; türbeye bez, çaput, elbisesinden bir parça veya kendine ait bir kıyafet gibi başka nesnelerin bırakılması da kurban olarak adlandırılmaktadır

Araştırma bölgelerimizdeki türbelerde gördüğümüz bebek elbiseleri (çorap, pantolon, iç çamaşırı vb.), eşarp, ağaca veya türbeye bağlanan çaputlar, türbe çevresinde dağıtılan yiyecekler kansız kurbanlardır. Buraya türbelerin isimlerini tek tek yazmadık. Zira bütün türbelerde bu ve benzeri uygulamalar söz konusudur.

3.3.10. Türbede Bulunan Tespihi Çekme

Düzce'nin Gümüşova ilçesinde tespit ettiğimiz bu ritüel oldukça ilginçtir. Kaynak şahsımız geçmişte Dede Koru Türbesi'ni ziyarete gelenlerin türbenin içerisinde bulunan tespihleri dileklerini zikrederek çektikleri ve daha sonra dileklerinin gerçekleşmesi için tespihi Dede Koru'nun sandukasının üzerine bıraktıklarını belirtmiştir (Dede Koru Türbesi/Gümüşova).

Gerçekleşen bu ritüel günümüzde bazı türbelerde görülen ağaca veya türbeye çaput bağlama, dilekleri kâğıda yazıp türbenin bahçesine atma veya türbenin duvarlarına dilek maksadıyla yazı yazma ritüelleriyle aynı amacı taşımaktadır.

3.4. Türbelerin Adlandırılması

Anadolu coğrafyasında kutsal ziyaretgâhlar vasıflarına ve bu vasıflar sonucunda ortaya çıkan kutsallık derecelerine göre şöhret sahibidirler. Buradaki metfunların bazılarının gerçek kimliği bilinmemekte, bazılarının ise türbesi yıkılmıştır (Kuzuören Türbesi). Bazıları da şehirleşme sonucunda binaların arasında kalarak kaybolup gitmiştir (Eskici Baba Yatırı). Ancak sebep ne olursa olsun bu türbeler ve yatırlar halk tarafından vasıflarına, mesleklerine, ziyaret amaçlarına vb. göre adlandırılmıştır.

Anadolu insanı evliya mezarlarına, yatırlara, türbelere, kutsal olduğuna inandığı bütün mekânlara saygı duymaktadır. Halk, Allah dostu olarak kabul ettiği velileri kendilerine dost edinmek, aracı kılmak, çeşitli amaçlarla faydalanmak için sık sık ziyarete gitmektedir. Bununla birlikte insanlar dilek ve isteklerinin yerine gelmesi, dualarının kabul olması gibi çeşitli sebeplerle de bu mekânları ziyaret etmektedir. Halkın bu kutsal mekânlara rağbet etmesinin nedenlerinden biri o mekânda bulunan evliya hakkında anlatılan olağanüstü özelliklerdir.

Türbe ve yatırlar bazen çeşitli adlarla anılmaktadır. Bu durum türbede metfun hâlde bulunan velinin birtakım özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bazen mesleklerine göre, bazen kerametlerine göre, bazen bulunduğu mekâna göre, bazen fiziksel özelliklerine göre, bazen de gerçek adlarıyla adlandırılmaktadır. Bu başlık altında türbelerin hangi adlarla anıldıklarını, bu adların neye göre verildiğini inceledik.

3.4.1. Gerçek Adı ile Adlandırılma

Bolu ve Düzce’de bulunan türbelerin bir kısmı tarihî şahsiyeti bilinen savaş şehidi veya gazisi olan türbeler olduğundan gerçek adları ile anılmaktadır. Şeyh Aslahaddin Türbesi, Secamehmet Dede Türbesi, Akşemseddin Türbesi, Abdürrahim Tırsî Türbesi, Samsa Çavuş Türbesi, Şeyh-ül İmran Türbesi, Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi, Ali Hamza Türbesi, Konuralp Ahmet Bey Türbesi, Şeyh Kâmil Efendi Türbesi, Türbesi, Şeyh Fahreddin Türbesi, Şaban Dede Türbesi, Ramazan Dede Türbesi, Şeyh Hüseyin Efendi Türbesi, Gazi Dede Türbesi gibi bahsi geçen türbelerdeki zatların kimi devletin ileri gelenleri kimi de din büyüğü olarak bilinmektedir.

3.4.2. Efsaneye Bağlı Olarak Adlandırma

Bazı veliler hakkında anlatılan efsaneler sonucunda isim almıştır. Gerçek adı kimi zaman unutulmuş kimi zaman da hiç bilinmemiştir. Düzce'nin Çilimli ilçesinde bulunan Yabalı Dede Türbesi efsaneye bağlı olarak adlandırılan türbelerden biridir. Efsaneye göre; Çanakkale Savaşı sırasında yabasıyla Türk askerlerini zor durumdan kurtaran zat “Yabalı Dede” ismiyle tanınmaya başlar (Yabalı Dede Türbesi/Çilimli).

Göynük'te çok eski zamanlarda türbenin bulunduğu alan ağaçlarla kaplı ormanlık bir alanmış ve bu yörede yaşlı bir adam yaşarmış. Diğer hayvanlar gibi bu bölgede geyikler de yaşarmış. İşte bu yaşlı adam bu geyiklerin sütünü sağarak bu sütle beslenirmiş. Bu durum çok uzun süre böyle devam etmiş; adamı gören köylüler bunu ancak keramet sahibi birinin yapacağı kanaatine varmışlar. Böylece bu adamın adı Geyikli Baba olarak kalmış (Geyikli Baba Türbesi/Göynük).

3.4.3. Mesleklerine Bağlı Olarak Adlandırma

Tarihî şahsiyeti çok fazla bilinmeyen veliler bazen mesleklerine göre adlandırılmıştır. Ömer Sikkîn, Göynük'te yaşamış ve oraya defnedilip türbesi yapılmıştır. Tasavvufta yetkin olan Ömer Sikkîn sağlığında bıçakçılık yaparmış. Zaten Sikkîn kelimesi Arapça bıçak anlamındadır (Ömer Sikkîn Türbesi/Göynük).

Mesleğine bağlı olarak adlandırılan bir diğer türbemiz ise Tabak Dede Türbesi'dir. Evliyanın ne zaman yaşadığı tam olarak bilinmemektedir. Türbeye bu ismin verilmesinin nedeni evliyanın yaşarken deri tabaklamakla geçimini sağlamasıdır (Tabak Dede Türbesi/Göynük).

Akçakoca'da bulunan Eskici Ahmet Dede Türbesini de mesleklerine bağlı olarak adlandırılan türbeler arasında gösterebiliriz. İnanişâ göre Ahmet Dede ayakkabıcılık mesleğiyle uğraşmaktadır (Eskici Ahmet Dede Türbesi/Akçakoca).

3.4.4. Yerleşim Yerlerinin Ad Almasında İsim Kaynağı Olan Veliler

Anadolu'ya gelen Türklerin yurt tuttukları pek çok yerle ilgili çeşitli efsaneler anlatılmaktadır. Bu efsaneler içinde şahıslara bağlı olarak anlatılan kahramanlık efsaneleri konu başlığımız açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Ahmet Yesevî'nin gönderdiği Horasan erenleri Anadolu'da gönül kapıları açmış İslâm'a ve Anadolu'nun Türkleşmesine büyük katkılarda bulunmuşlardır. Türklüğe ve Türkleşmeye katkıda bulunan bu veliler hakkında anlatılan menkıbeler halk içinde oldukça fazla itibar görmüştür. Veliler gittikleri bölgeleri her anlamda kalkındıran, meslek erbabı olan kimseler olarak da dikkat çekmektedir. Ayrıca bulunduğu bölgedeki halkı eğitmek için çeşitli dergâhlar kurmuşlardır. Yöre halkı bu

iyilik karşısında bir vefa örneği olarak yaşadıkları bölgelere bu velilerin isimlerini vermişlerdir. Günümüzde Anadolu’da pek çok bölgede hâlâ bu velilerin isimleri yaşamaktadır.

Düzce’de bulunan Konuralp mahallesi adını mahallede bulunan Konuralp Ahmet Bey Türbesinden almıştır. Mudurnu’da bulunan Samsa Çavuş Türbesi de adını bu bölgeye vermiş ve köyün adı Samsa Çavuş köyü olarak hâlâ yaşamaktadır. Düzce’nin Gümüşova ilçesinde bulunan Ramazan Dede Tepesi adını, Malazgirt savaşında savaşı ve savaştan sonra buraya yerleşen Ramazan Dede’den almıştır. Düzce’nin Yığılca ilçesinde bulunan Köse İsmail Türbesi de ismini türbesinin bulunduğu köye vermiştir. Mudurnu’nun Hacıaliler köyünde bulunan yatır ismini bulunduğu yere veren kutsal mekânlardandır. Bolu’nun merkezinde yer alan ve Semerkant’tan gelerek Bolu’nun fethi sırasında şehit düştüğü söylenen zat Semerkant-ül Buhara adıyla ismini bulunduğu mahalleye vermiştir.

3.4.5. Bulunduğu Mekân ile Adlandırılan Türbeler

Türbe veya yatır gibi kutsal mekânlar bulunduğu köy, mahalle vb. yerlerden isimlerini almış veya kendi orijinal isimleri zaman içerisinde değişerek bulunduğu yer ile adlandırılmıştır.

Türbede bulunan metfunun tarihî kimliği başka olsa da türbe, velinin adıyla anılmayıp bulunduğu yer ile adlandırılmıştır. Bu duruma daha çok tekke vazifesinde bulunan türbelerde ve tarihî kişiliği bilinmeyen velilerde rastlıyoruz.

Gerede’de bulunan Aşağı Tekke Türbesi adını bulunduğu aşağı mahalleden almıştır. Aynı durumu yine Gerede’de bulunan Yukarı Tekke Türbesinde görmekteyiz. Bolu’nun Gölyüzü Mahallesi’nde bulunan Gölyüzü Türbesi de adını bulunduğu yerden alan türbelerden biridir. Mudurnu’nun Kuzuören Köyü’nde bulunan ve gerçek kimliği hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan Kuzuören Türbesi, Seben ilçesinde yer alan Güneyce Türbesi, Kozyaka Türbesi, Gökhaliller Türbesi, Değirmenkaya Türbesi adlarını bulunduğu yerden alan türbelerdendir. Adını bulunduğu yerden alan bir diğer türbemiz ise Düzce’nin Hacıaliler Köyü’nde bulunan ve aynı adla anılan Hacıaliler Köyü Yatırıdır. Düzce’nin bir başka ilçesi olan Gümüşova’da yer alan Kuru Dede Türbesi de bulunduğu mekâna göre adlandırılan türbeler arasındadır. Koruma altına alınan küçük, ağaçlık ormanlara “koru” denilmektedir. Yöre halkı da Kuru Dede Türbesine bu ağaçlık alanda bulunması sebebiyle bu ismi vermiştir. Bulunduğu mekân ile adlandırılan son türbemiz Sarıçökek Türbesidir. Türbe Kaynaşlı ilçesinin Sarıçökek Köyü’nde bulunmaktadır.

3.4.6. Akraba, Arkadaş, Kardeş Veliler

Anadolu, Kıbrıs, Rumeli ve Balkanlar'da Ahmet Yesevî dergâhında yetişen dervişlerin türbelerini görebiliriz. Vazifeli olarak Asya'ya, Mezopotamya'ya, Anadolu'ya yayılan bu dervişler gittikleri yerlerde önce halkın gönüllerini fethetmişlerdir. Bu sayede gittikleri coğrafyaların Türkleşme ve İslamlaşma sürecine önemli katkıları olmuştur (Kartal 2017: 203). Anadolu Abdalları, Anadolu Gazileri, Anadolu Ahileri ve Bacıları (Kaya, 2016: 1) adlarıyla bilinen bu dervişler bazen arkadaş bazen de kardeş olarak aynı coğrafyaya, aynı bölgeye intikal etmişlerdir.

Kimliği hakkında kesin bilgi bulunmayan meçhul velilerin halk muhayyilesinde tamamlanması, arkadaşlık veya akrabalık bağı kurulması kaçınılmazdır (Peker, 2015: 152). Türbeler ve yatırlar etrafında oluşan çeşitli anlatımlarla akrabalık veya arkadaşlık ilişkileri ön plana çıkmaktadır.

Akçakoca'da bulunan Koç Baba, Kaplan Dede ve Eskici Ahmet Dede'nin kardeş olduğuna dair çeşitli söylentiler bulunmaktadır. Halkla yaptığımız mülakatlarda bu üç evliyanın kardeş olduklarını belirtmişlerdir.

Gerede'de yer alan Ramazan Dede, Sapanlı Dede, Şaban Dede ve Gazi Dede kardeş oldukları söylenen ve Horasan'dan gelen bir diğer velilerimizdendir.

Dörtdivan'da bulunan Şih Şehriban ile Bolu merkeze bağlı Tekke Işıklar Köyü'ndeki Ümmî Kemal'in kardeş oldukları yine yöre halkınca belirtilmektedir.

3.4.7. Üçler, Yediler, Kırklar İnancı ile Adlandırma

Halk arasında söylene gelen “üçler, yediler, kırklar” inancı aslında velilerin hiyerarşik düzenini belirtmektedir. Evliyalar, kendi içinde bir hiyerarşik düzene tabidirler. Düzendeki bu işleyiş veliler topluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Bunların hepsine birden “ehl-i hâl ve'l-akd” denilmektedir. En alt tabakada üç yüz veliden oluşan “ahyar” grubu bulunmaktadır. Ardından 40 kişiden oluşan “ebdâl”, 7 kişiden oluşan “ebrâr”, 4 veliden oluşan “evtâd” ve 3 veliden oluşan “nücebâ” grupları takip eder zirvede ise “gavs” veya “kutup” adı verilen bir mürşid-i kâmil bulunmaktadır (Öztürk, 2013: 198).

Tasavvuf kültüründe şeyh mürşid ilişkisi bir devamlılığın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Âşıklar arasında görülen usta çırak ilişkisi tasavvuf kültüründe de bariz bir şekilde görülmektedir. Nasıl ki usta bir âşığın yanında yetişen çırak ondan el almadan usta bir âşık olamıyorsa aynı durum şeyh mürşid arasında da görülmektedir. İcazet almadan şeyhlik yapılamamaktadır. Veli olduklarına, keramet gösterdiklerine inanılan bu isimsiz velilerin

şeyhi Hızır (a.s)’dır. Üçler, yediler, kırklar, ledün⁵ ilminde pîrinden yani Hızır’dan el aldıklarını onun kendilerine keramet öğrettiğini, şeyhlerinin, hocalarının Hızır olduğunu anlatırlar (Uludağ, 1998: 411).

Üçler, yediler, kırklar diye adlandırılan metfunlar halk inancında eren, veli veya evliya tipini oluşturmaktadır. Bunlar müstakil bir türbede bulunmakta ve kutsal bir mekân olarak ziyaret edilmektedirler.

Çalışma sahamızda incelediğimiz bu tarz mezarlar sıradan mezarlardan daha fazla ilgi görmektedir. Ayrıca geniş bir ziyaretçi kitlesine de sahiptir. Türk coğrafyasının hemen her yerinde olduğu gibi Bolu ve Düzce illerinde de adları “üçler, yediler, kırklar” olarak zikredilirler. Bu kişilerin isimlerinin bu şekilde anılmasının temel sebebi gerçek isimlerinin unutulmasıdır.

Çok farklı coğrafyalarda anılan “üçler, yediler, kırklar” aslından anonimleşen evliyaların ortak adı olmuştur. Kulaktan kulağa yayılan menkıbeleri ile birçok türbeden daha fazla ziyaretçisi olduğunu söyleyebiliriz (Tekin, 2012: 54).

Anadolu coğrafyasında türbelerin üçler, yediler, kırklar inancı ile adlandırılması türbelere gizem katmaktadır. Dolayısıyla bu türbelerin daha fazla ilgi görmesine, ziyaretçi sayısının artmasına neden olmaktadır. Araştırma sahamızda; Dörtdivan’da bulunan Kırklar Türbesi, Göynük’te bulunan Erenler Türbesi, Bolu’nun Sarıcalar Köyü’nde bulunan ve aynı isimle adlandırılan Erenler Türbesi, Mudurnu’da bulunan Üçlü Yatır, Yığılca’da bulunan Şıhlar Türbesi ve Seben’de yer alan Şıhlar Türbesi de tarihî kimlikleri unutilan ancak oldukça fazla rağbet gören türbeler arasındadır.

3.4.8. Velinin Gösterdiği Kerametlerle Adlandırılan Türbeler

Veli zatlar bazen yaşadıkları bölgenin isimleriyle, bazen meslekleriyle, bazen bir efsaneye bağlı olarak, bazen gerçek kimlikleriyle bazen de göstermiş oldukları kerametler neticesinde adlandırılmaktadır. Bunun sonucunda veli zatın gerçek adı unutilur ve kerametiyle anılmaya başlanır.

Anadolu coğrafyasında kerametiyle anılan birçok türbe ve yatır bulunmaktadır. Bu durum türbenin veya yatırın daha çok ziyaret edilmesini sağlamaktadır. Çalışma sahamızda bu durumun örneklerine rastlamaktayız. Bolu merkezde bulunan Somuncu Baba Türbesi bu durumun en güzel örneklerindendir. Kıtık zamanında taşı un yaparak elde ettiği ekmekler

⁵ Vehbi bir ilim olan Ledün ilmi Kur’an’daki ayetten adını almış ve Hz. Hızır’a ait olan özel bir gayb ve sır bilgisidir (<https://www.ilimvemedeniyet.com>, E.T. : 25.08.2020).

neticesinde bu isimle adlandırılmıştır. Dörtdivan ilçesinde bulunan Himmet Dede Türbesi de kerametleriyle adlandırılan velilere örnek teşkil etmektedir.

3.4.8.1. Vahşi ve Yabani Hayvanlar Üzerine Gösterilen Kerametler Sonucu Adlandırma

Veli kişilerin göstermiş olduğu çeşitli kerametler sonucunda gerçek adları unutulmakta ve kerametleriyle anılmaktadır. Bu durumun en güzel örneklerine çalışma bölgelerimizde rastladık.

Çalışma sahamızda incelediğimiz türbelerde veliler, hayattayken vahşi veya Yabani hayvanlar üzerine çeşitli kerametler göstermiş ve bu durumun neticesinde keramet göstermiş olduğu hayvanın adı artık veliyle özdeşleşmiştir. Göynük'te eski zamanlarda oldukça fazla geyik yaşarmış. Veli olduğuna inanılan bir zat bu geyiklerin sütünü sağarmış. Daha sonra köylü halk veli olduğuna inandığı bu zata Geyikli Baba adını vermiş (Geyikli Baba Türbesi/Göynük).

Akçakoca'nın Dede Dağı'nda mezarının bulunduğu inanılan Kaplan Dede hakkında anlatılan menkıbeye göre; Kaplan Dede, kaplan yavrularını sütle beslemekteymiş. Halk da kendisine bu kerametinden dolayı Kaplan Dede adını vermiş (Kaplan Dede Türbesi/Akçakoca).

Hayvanların ad kaynağı olduğu bir diğer türbemiz Koç Baba Türbesidir. Koç Baba'nın Koçar Köyü ile bağlantısı olduğu, bu köylülerin ilk defa koçu ve koyunu evcilleştirdikleri ve bu yüzden bu kişiye Koç Baba dendiği ifade edilmektedir (Koç Baba Türbesi/Akçakoca).

3.4.9. Türbe veya Yatırdaki Metfunun Cinsiyetine Göre Adlandırma

Tarihî kimliği belli olmayan velilerin halk tarafından bir diğer adlandırma yöntemi de cinsiyetine göre adlandırmadır. Çalışma sahamızda cinsiyete göre adlandırılmış bir türbeye rastladık. Bu türbede bulunan velinin kadın olması ve gerçek kimliği hakkında herhangi bir bilginin bulunmaması böyle bir adlandırılmaya sebep olduğunu düşündürmektedir.

Türbede bulunan metfun hakkında anlatılan menkıbelerde “Sarıkız” adı kullanılmakta ve türbe de günümüzde bu adla anılmaktadır (Sarıkızlar Türbesi/Mengen).

3.4.10. Suni Yapıların ve Görünümlerinin (Renk, Biçim, vb.) Ad Kaynağı Olması

Anadolu'nun Türkleşmesi, sadece Türk topluluklarının buraya yerleşmesiyle sınırlı kalmamıştır. Bu topraklara yerleşme faaliyetleri sürerken, aynı zamanda buralara Türk damgası da çeşitli yollarla vurulmaya başlanmıştır. Özellikle Anadolu'ya inşa edilen cami,

medrese, tekke, türbe, han, saray, vb. yapılar, bu çalışmaların başında gelir (Gönen, 2004: 119). Türkler tarafından inşa edilen bu yapılar daha çok dinî özellikler taşımaktadır.

Anadolu'nun bazı bölgelerinde Türbe ve yatırlar görünümlerinden dolayı birtakım adlar almaktadır. Bazen renginden, bazen sandukanın üzerinde bulunan örtülerden, bazen de bahçelerinde bulunan bitkilerden birtakım adlar almıştır. Metfunların gerçek ismi unutulmuş, aldıkları bu isim artık türbenin bir özelliğinden ziyade adı olmuştur.

Bolu'da bulunan Kasım Dede Türbesi veya Ak Türbe olarak adlandırılan türbe yukarıda anlatılan duruma örnek teşkil etmektedir. Yöre halkı türbeye ikinci bir isim olarak ise Ak Türbe adını vermiştir. Eski Türk inancında renkler yönleri tayin etmekte kullanılmaktaydı. Türbenin yerleşim yerinin batısında olması nedeniyle bu ismi aldığı düşünülebilir. Ancak yöre halkıyla yaptığımız mülakatlarda böyle bir anlatıya rastlamadık. Dolayısıyla türbenin dış görünümünden yani renginden dolayı bu ismi aldığı muhakkaktır (Kasım Dede Türbesi/Bolu-Merkez).

Bu başlık altında ele aldığımız bir diğer türbe ise Kırmızı Türbedir. Türbe adını içerisinde yatan beş kızdan almaktadır. Yöre halkıyla yaptığımız mülakatta metfunların kardeş olduğu söylenmektedir. Türbenin içinde beş sanduka ve bu sandukaların başlarında da kırmızı püşideler bulunmaktadır. Türbenin “kırmızı” sıfatıyla anılmasında bu durum oldukça etkilidir. Ancak metfunların kız olması ve hayatlarında hiç evlenmemiş olması da bu sıfatı almasına sebep olarak gösterilebilir (Kırmızı Türbe/Bolu-Merkez).

3.4.11. İsimsiz Veliler

Türk coğrafyasının hemen her yerinde gerçek kimliği hakkında belge ve bilgi bulunmayan isimsiz veliler bulunmaktadır. Bu veliler sadece sözlü kültürde yaşamaya devam eden kimselerdir. Aklımıza bu velilerin yaşayıp yaşamadığıyla ilgili çeşitli şüpheler gelebilir. Ancak halk tahayyülünde bu sorular ve bu sorulara verilen cevaplar sonucu değiştirmemektedir. Eskiden olduğu gibi günümüzde de mekâna ve metfun zata atfedilen kutsallık halk için belirleyici bir unsur değildir. Metfun zatın kerametleri, hakkında anlatılan menkıbeler, ziyaret amaçları vs. o mekânın veya metfun zatın ismine bakılmaksızın kutsallaştırılmasına neden olmaktadır.

Saha araştırmamız sırasında incelediğimiz pek çok türbede ve yatırda türbenin ve yatırın isminden bağımsız olarak metfun zatın kim olduğunu sordüğümüzda; “Allah dostu, kırklardanmış, mübarek bir evliyaymış!” gibi cevaplar mekânın ve metfun zatın kutsallaştırıldığının göstergesidir.

Kutsal mekânda bulunma duygusunun bu yerlerdeki ritüel çeşitliliğini artırdığı su götürmez bir gerçektir (Köse ve Ayten, 2010: 46). Araştırma sahamızda adı sanı belli olmayan metfunların bulunduğu türbe ve yatırlara gelen ziyaretçilerde genellikle dua etmek, Kur'an okumak, el yüz sürmek, çaput bağlamak, mum yakma, elbise bırakma, yiyecek dağıtma gibi uygulamalar görülmektedir.

Araştırma sahamızda bu uygulamaların görüldüğü adı sanı belli olmayan türbe ve yatırları şu şekilde sıralayabiliriz: Dörtdivan ilçesinin Çalköy Köyü'nde bulunan Türbe, Kıbrıscık ilçesinin Çökeler Köyü'nde bulunan Türbe, Yeniçağa'da bulunan ve Yıldırım Beyazıt zamanında yapıldığına inanılan Türbe, Mudurnu'nun Ulumescit Köyü'nde bulunan Aftal Dede Türbesi isimsiz velilere örnek olarak gösterilebilir.

Yukarıda sıraladığımız türbelerdeki metfunların gerçek kimlikleri hakkında hiçbir bilgi olmadığı gibi halk da bu metfunlar hakkında herhangi bir bilgiye vakıf değildir. Kim olduklarını sorduğumuzda; "Allah dostu, keramet sahibi muhterem zatlardır." şeklinde cevaplar aldık. Yukarıda ismi geçen türbeler genel itibarıyla "Türbe" adıyla anılmaktadır. Anadolu'nun herhangi bir köşesinde sadece "Yatır" veya "Türbe" olarak adlandırılan yerlerde bulunan metfunların gerçek kimlikleri hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

3.4.12. Kelimelerin Değişime Uğramasının Türbelere Ad Kaynağı Olması

Türbe ve yatır gibi kutsal ziyaretgâhların adları bazen aslından bozulmuş şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Türbedeki metfunun hayattayken yaşamış olduğu bazı olaylar türbelerin adlandırılmasına kaynaklık etmiş, daha sonra asıl kelime grubu zamanla değişikliğe uğrayarak bugünkü duruma gelmiştir. Bu duruma örnek oluşturacak türbeler aşağıda incelenmiştir.

Efsaneye göre türbe, bir cami olarak inşa edilmiş. Bu camiyi inşa eden kişi ise türbede metfun hâlde bulunan Babahızır veya oğluymuş. Cami inşası sırasında kereste bitmiş ve baba oğlundan kereste getirmesini isteyince oğul: "Baba, hazır!" demiş. Bu isim zamanla değişime uğrayarak bugünkü "Babahızır"a çevrilmiş (Babahızır Türbesi/Mengen).

Bu başlık altında ele alacağımız bir diğer türbe ise Koç Baba Türbesidir. Efsaneye göre Koç Baba'nın asıl ismi "Koş Baba"dır. Bu ismin kökeni ise Koç Baba'nın halkı dine davet etmek için "Koşun gelin, Allah yoluna girin." demesidir. Bu isim zamanla değişikliğe uğrayarak bugünü durumuna gelmiştir.

3.4.13. Diğer Adlandırmalar

Sapanlı Dede Türbesi: Sapanlı Dede'nin çok iyi sapan kullandığı bilinmektedir. Ölmeden önce sapanıyla Esentepe'den bir taş fırlatır ve taşın düştüğü yeri göstererek, ölünce mezarının buraya yapılmasını ister (Sapanlı Dede Türbesi/Gerede).

Emeti Nine Türbesi: Arapça kökenli bir kelime olan “Emeti” kelimesi, anlam olarak bolluk, bereket anlamına gelmektedir. Türbeyi ziyarete gelenler türbedeki metfuna dua ederek metfundan bereket getirmesini isterler. Bu sebepten dolayı yöre halkı tarafından “Emeti” adı verilmiştir (Emeti Nine Türbesi/Göynük).

Doruk Türbe: Doruk, zirve, yüksek yer anlamında kullanılan bir kelimedir. Mudurnu'da bulunan Doruk Türbe, Mudurnu'nun en yüksek tepesinde yer almasından dolayı bu adla anılmaktadır (Doruk Türbe/Mudurnu).

Tavşan Dede Türbesi: Evliyaların bazıları sert, bazıları ise uysal olarak nitelendirilmektedir. Adlandırılmaları da ona göre olmaktadır. Tarihî şahsiyeti hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Tavşan Dede de uysal mizaçlı olmasından dolayı bu ismi aldığı belirtilmektedir (Tavşan Dede Türbesi/Akçakoca).

Yağcı Hoca Tepesi: Düzce'nin Yığılca ilçesinde bulunan bir tepe yöre halkı için oldukça önemlidir. Tepe etrafında herhangi bir yapı olmasa da yöre halkı tarafından kutsal bir mekân olarak görülmektedir. Yöre halkı bu tepeyi yağmur duası için kullanmaktadır. Kurak olan mevsimlerde bu tepeye çıkılarak yağmur duası yapılmaktadır. Bu sebeple Yağcı Hoca Tepesi diye adlandırılmıştır (Yağcı Hoca Tepesi/Yığılca).

3.5. Türbe ve Yatırlarla İlgili Yasaklar

Çeşitli amaçlarla ziyaret edilen kutsal mekânların cezbedici özelliklerinin yanı sıra sakındırma ve korkutma özelliği de bulunmaktadır. Bu korkutmaların neticesinde kutsal mekânda birtakım sınırlamalar ve yasaklar ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu yasaklara uyulmadığı takdirde kişilerin başlarına türlü felaketlerin gelebileceğine inanılmaktadır.

Veli, olağanüstü güçlere sahip olduğu için toplum içerisinde ona karşı korkuyla karışık bir saygı duygusu belirir. Bu bakımdan veliye karşı yapılacak saygısızlığın da bir bedeli olacaktır. Çarpılma, aniden veya feci bir şekilde can verme, amansız bir hastalığa yakalanma vb. gibi durumlarla karşılaşılacağına inanıldığından türbe ve yatırlarda belirli kurallar dâhilinde ziyaretler gerçekleştirilir (Ocak, 2010: 8). Bu kurallar yazılı olmayıp halk tarafından benimsenmiş sözel yaptırımlardır.

Günümüzde türbelerin bağlı bulunduğu Vakıflar Genel Müdürlükleri tarafından kutsal ziyaret yerlerinin girişine türbelerde yapılmaması gereken davranışları bildiren tabelalar

asılmaktadır. Tabelalar tüm Türkiye’de ortak bir dille yazılmıştır. İslam’a aykırı görünen uygulamaların yapılmaması yönünde bir uyarı mahiyetindedir. Araştırma bölgemizde kutsal ziyaret yerlerinin bazılarında bulunan tabelalardaki yasaklar şu şekildedir:

1. *Adak adanmaz.*
2. *Kurban kesilmez.*
3. *Mum yakılmaz.*
4. *Bez-çaput bağlanmaz.*
5. *Taş-para yapıştırılmaz.*
6. *Eğilerek ve emekleyerek girilmez.*
7. *Para atılmaz.*
8. *Yenilecek şeyler bırakılmaz.*
9. *El-yüz sürülmez.*
10. *Türbe ve yatırlardan medet-şifa bulunmaz.*
11. *Türbe ve yatırların etrafında dönülmez.*
12. *Türbelerin içinde yatılmaz.*

Araştırma sahamızda yer alan kutsal mekânlara saygısızlıkta bulunanlar (tarla yapılmak istenmesi, üzerine işenmesi, çevresinde bulunan ağaçların kesilmek istenmesi, çeşitli sebeplerle yıkılmak istenmesi, metfunun kerametlerine inanılmaması vb.) farklı şekillerde cezalandırılmaktadır. Bu cezalandırmayı gerektiren durumları şu şekilde sıralayabiliriz:

3.5.1. Türbe ve Yatırın İçini veya Çevresini Kazmak (Hırsızlık ve Define Aramak Amacıyla)

Türbe ve yatırlar definecilerin popüler mekânlarındandır. Defineciler hazine bulmak amacıyla özellikle eski mezarlarda kazılar yapmaktadır. Yapılan kazılar neticesinde türbe ve mezarlar tahrip edilmekte ve doğal yapıları bozulmaktadır. Halk inancında manevi güçleri bulunan veliler mekânlarına verilen zararı cezasız bırakmamaktadır. Araştırma bölgemizde rastladığımız inanmalar şunlardır:

Düzce’de bulunan Koç Baba Türbesini define bulmak amacıyla kazan şahıslar kazı anında birden uyuya kalmışlar ve uyandıklarında kendilerini türbeden oldukça uzakta bulmuşlardır (Koç Baba Türbesi/Akçakoca).

Ali Baba Türbesi bir zamanlar bölgede bulunan definecilerin uğrak mekânları arasındaymış. Definecilerden biri bir gün türbe etrafında kazı yaparken aniden felç geçirmiş ve orada donakalmış (Ali Baba Türbesi/Kaynaşlı).

Akçakoca’da bulunan Tavşan Dede Türbesinde define arayanların hayatları boyunca başlarına çeşitli musibetler gelmiş (Tavşan Dede Türbesi/Akçakoca).

3.5.2. Türbe ve Yatırın (İstenilmediği Hâlde) Üstünü Dam, Çatı vb. ile Örtmeye Kalkmak

Türbe veya yatır adı verilen mezarlarda metfun hâlde bulunan ve olağanüstü güçleri olduğuna inanılan zatlar, kabirlerinin inşa edilmesini istiyorlarsa bunu o yörede bulunan insanlara çeşitli yollarla bildirdiklerine inanılır. Bazen de bu kutsal mekânların açık hâlde bulunan üstleri bir yapı olarak inşa edildiğinde veya onarıldığında zatların gösterdikleri olağanüstü durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu duruma benzer bir anlatı Mudurnu’da karşımıza çıkmıştır. Kuzuören köyünde yer alan yatırın üstü ne zaman örtülse ertesi sabah çatının tekrar yıkıldığı görülmüştür (Kuzuören Türbesi/Mudurnu).

3.5.3. Türbe ve Yatırın Çevresinde Alkol Almak

Halk inancında türbe ve yatırlar inanç merkezi olarak işlev görmektedir. Bu durumun neticesinde ziyaret mekânında bilinçli bir şekilde bulunmak gerekir. Kutsal mekânda alkol alan veya o ziyaret yerinin yakınından alkollü olarak geçmek saygısızlık olarak düşünülmektedir. Halk, bu saygısızlığı yapan kişilerin veli tarafından cezalandırılacağına inanmaktadır. Anadolu’nun hemen her bölgesinde olduğu gibi araştırma sahamızda da türbe yanında, etrafında içki içenlerin başlarına kötü olayların geldiği rivayet edilmektedir.

Mudurnu’da Karaaslan’ın sert, ciddi bir insan olduğu söylenmektedir. Türbesinin bulunduğu yere alkollü gelen veya türbesinin etrafında alkol içen kişileri cezalandırdığına veya gece rüyasına girerek rahatsız ettiğine inanılmaktadır (Karaaslan Veli Türbesi/Mudurnu).

Kaynaşlı’da bulunan Ali Baba Türbesinin etrafında içki içenlerin elleri ve ayaklarının birbirine dolandıkları rivayet edilmektedir. Ayrıca türbe etrafında içki içenler türbenin bulunduğu ormanlık alandan çeşitli sesler duyduklarını belirtmişlerdir (Ali Baba Türbesi/Kaynaşlı).

3.5.4. Türbe ve Yatırın Varlığına İnanmamak

Türbe ve yatır gibi mekânların kutsal olarak işlev görmesini sağlayan en önemli faktör o makamda yatan metfundur. Kutsal mekânı ziyarete gelen ziyaretçiler veya çevreden geçenler türbede yatan veliye inanmıyor, onu inkâr ediyor veya saygısızlık yapıyorsa o kişilerin veli tarafından cezalandırılacağına inanılmaktadır. Ancak araştırma bölgemizde halk,

genellikle türbelerde yatan velilerin kerametlerine ve kendilerine inanmaktadır. İki türbe dışında varlığına, kerametine inanılmayan veliye rastlamadık.

Kaynaşlı'da bulunan Ali Baba Türbesinin yakındaki bir camiye imam olarak atanan bir zat, Ali Baba'nın varlığına inanmaz. Bir gün hoca teravih için camiye giderken Ali Baba'nın mezarından nur (ışık) çıktığını görür ve oracıkta bayılır (Ali Baba Türbesi/Kaynaşlı).

Kasım Dede'nin evliya olduğuna inanmayan yöre ahalisinden bir zat, bir gün türbenin yanından geçerken Kasım Dede'yi karşısında görür ve Kasım Dede kendisine inanmayan köylüyü korkutur (Kasım Dede Türbesi/Bolu-Merkez).

3.5.5. Türbe veya Yatırım Bulunduğu Yerden Yol Geçirmek Amacıyla, Mezarı Kaldırmaya Çalışmak

Şehirleşmenin artmasıyla birlikte şehir merkezinden uzakta, kırsal bölgelerde bulunan türbe, yatır gibi kutsal mekânlar şehir merkezlerinin içinde kalmaya başlamış, bu nedenle ev, yol, vs. yapılacağı zaman mezarlarının başka bir yere nakli gündeme gelmiştir. Halk bu naklin velinin makamına zarar vereceği düşüncesinden hareketle velinin bu çalışmalara izin vermeyeceğini, çalışmaları engelleyeceğine inanmaktadır. Nitekim Somuncu Baba Türbesi hakkında anlatılan söylence bu durumu ortaya koymaktadır. Söylenceye göre; 1960'lı yıllarda Ankara-İstanbul otoyolu yapılırken Somuncu Baba'nın mezarı kaldırılmak istenmiş ancak çalışma sırasında kazma makinesinin dişleri kırılmış ve iş makinaları çalışmaz olmuştur (Somuncu Baba Türbesi/Bolu-Merkez).

3.5.6. Türbe ve Yatırım Bulunduğu Bölgede Hayvanları Avlamak

Türbe ve yatırların kutsallığı çevresindeki ekolojik düzeni etkilediği düşünülmektedir. Bu nedenle kutsal ziyaret yerlerinin çevresindeki hayvanları avlamak halk nazarında yasak olarak görülmektedir. Hayvanların avlanması durumunda bunu yapan kişinin veli tarafından cezalandırılacağı düşünülmektedir.

Türbeler etrafında avlanmaması gereken en önemli hayvan geyiktir. Bu yasağın kaynağını mitolojide aramak doğru olacaktır. Göktürklerin türeyiş tasarımı, ata kimlik, bir mağarada genç kız donundaki deniz tanrıçasıyla sevişir. Tanrıçanın bir ak geyik olduğunu bilmez. Bir süre avında ak geyik öldürülünce gerçek ortaya çıkar. Yine bir Göktürk efsanesinde dişi ak geyiğin, deniz ya da göl tanrıçası olduğu belirtilir; onu okla vuran bir askerin ve kabilesinin cezalandırıldığı anlatılır. Moğol Türeyiş Destanı'nda, Cengiz Han'ın atası olduğuna inanılan ve göksel kökenli olduğu kabul edilen kurdun eşi de dişi bir geyiktir.

Yaygın bir efsaneye göre geyik avlayan bir avcı, bu kutsal hayvanı öldürdüğü için günaha girer; bir geyik onu kayalıklara sürükleyip öldürerek cezalandırır (Korkmaz, 2003: 70).

Bu inanışlarının benzerleri Bolu ve Düzce'deki türbe ve yatırlara şu şekilde yansımıştır:

Sarıkızlar Türbesinin bulunduğu bölgede yaşayanlar türbe etrafında gezen geyik ve ceylanların öldürülmesinin günah olduğunu belirtmekte ve öldürmeye niyetlenenler rüyalarında Sarıkız'ı gördüklerinin belirtmektedirler (Sarıkızlar Türbesi/Mengen).

Göynük'te anlatılan bir söylenceye göre; bir gün avcılar Geyikli Baba Türbesinin bulunduğu mevkiye avlanmaya giderler. Bu av sırasında 3 tane geyik vururlar. Avladıkları bu geyikleri pişirmek için kazana koyduklarında geyikler dile gelirler ve avcılara beddua ederler. Bunun üzerine avcılar bir bir ölür (Geyikli Baba Türbesi/Göynük).

3.5.7. Türbe ve Yatırın Bulunduğu Bölgedeki Ağaçları Kesmek/Zarar Vermek

Bolu ve Düzce türbelerinde tespit ettiğimiz bir diğer yasak ise ağaç kesme yasağıdır. Bu yasağın temelini kadim inançlarda aramak gerekir. Anadolu'nun yerleşik halklarında, hatta tüm kültürlerde ortak bir özellik göstermektedir. Ağaç her kültürde önemli bir kutsiyete sahiptir. Eski Anadolu kültürlerinde Platanus denen ve çınar ağacıyla kişileştirilen Tanrı'ya tapılmaktaydı. Bu inancın kökeni ise ağaçların bir ruhu olduğu ve ata ruhlarının bu ağaçlarda yaşadığı inancıdır. Aynı zamanda ağaç su gibi ölüp dirilme döngüsünü de sembolize eder; çünkü ağaç kışın yapraklarını döküp ölür ve baharda tekrar yeşererek hayat bulur. Mezarlıklara ağaç dikme geleneğinin temelinde de bu döngüyü aramak yanlış olmayacaktır. Bir diğer inanç ise ağaçların ruhların barındığı bir mekân olduğu düşüncesidir. Bu belirttiğimiz sebeplerden dolayı mezarlardaki ağaçlar kesilmez ve mezarlık dışına çıkarılmaz. Bunu yapan ruhlar tarafından cezalandırılır.⁶

Araştırma bölgemizde ağaçların kutsiyet kazanmasının temel nedeni türbelerdir. Türbenin bulunduğu çevrede her ne sebep olursa olsun bir ağaç kesilemez. Ağacı kesenlerin başına türlü felaketlerin geleceğine inanılmaktadır.

Ramazan Dede Türbesinin bulunduğu yerde halk bu türbede bulunan zatın evliya olduğunu belirtmekte ve civardaki ağaçları kesmemektedir (Ramazan Dede Türbesi/Gümüşova).

⁶ Bkz. Ağaç Kültü.

Aynı inanç Samsa Çavuş Türbesi ve Karaaslan Türbesi için de görülmektedir. Halk arasındaki inanca göre türbelerdeki ağaçları kesmek günahtır ve bunu yapan kişinin başına mutlaka bir felaket geleceğine inanılmaktadır (Samsa Çavuş Türbesi/Mudurnu), (Karaaslan Türbesi/Mudurnu).

Düzce’de yer alan Yabalı Dede Türbesinde de türbenin etrafında bulunan ağaçlar kutsal olarak görülmektedir. Türbede veya etrafında bulunan ağaçların kesilmesi günahtır, bu davranışta bulunan bir kişi mutlaka evliyanın hışmına uğrar, inancı hâkimdir (Yabalı Dede Türbesi/Çilimli).

Akçakoca’da bulunan Eskici Ahmet Dede ve Koç Baba türbelerinde de ağaçlara dokunulması günahtır. Bunu yapan kişilerin evliya tarafından cezalandırılacağına inanılmaktadır.

Tokad-î Hayrettin Türbesindeki en önemli inanışlardan biri ağaçların hiçbir şekilde kesilmemesidir. Hayrettin Tokadî Hazretlerinin müritlerinden biri vefat ettikten sonra defnedilecektir. Ancak mezar yeri için bir ağacın kesilmesi gerekmektedir. Fakat orada çalışan türbe görevlileri ağacı hiçbir şekilde kesememekte ve iş makineleri dahi ağacı yıkamamaktadır (Tokad-î Hayrettin Türbesi/Bolu-Merkez).

3.5.8. Türbe veya Yatırım Bulunduğu Yerde Davul Çalmak

Mezarlıkların yanında müzik çalmak, davul çalmak, ses çıkarmak halk inancında yasaklanmıştır. Bu yasağın kökeninde metfunların rahatsız olacağı ve rahatsız eden kişiyi cezalandıracağı inancı yatmaktadır. Aynı durum kutsal mekânlar olarak nitelendirdiğimiz türbeler ve yatırlar için de geçerlidir.

Türbe yakınında herhangi bir müzik aleti çalınmaması ve gürültü yapılmaması hemen hemen her kültürde bulunmaktadır. Kadim kültürlerde bulunan ölümler bayramı sırasında herhangi bir müzik aleti çalınmazdı. Ayrıca bu törenler esnasında düğünler de yapılmazdı. Bu durum evliya mezarlarının yanından geçerken davul çalınmaması inancının kaynağını oluşturmada köken olarak atalar kültüne⁷ bağlanabilir. Zira atanın bedeni öldükten sonra ruhunun hâlâ yaşadığı ve onları rahatsız etmenin sakıncalı olduğu, rahatsız edildiği takdirde cezalandıracağı inancından kaynaklanmaktadır.

Araştırma sahamızda türbelerde yapılmaması gereken yasakları incelerken en sık karşılaştığımız yasaklardan biri olarak karşımıza çıkmıştır.

⁷ Bkz. Atalar Kültü.

Babahızır Türbesinin yakınlarında her ne sebepten olursa olsun davul çalınmaz, çalındığı takdirde davullar patlarmış (Babahızır Türbesi/Mengen).

Eskici Ahmet Dede Türbesinde ve aynı bölgede bulunan Koç Baba Türbesinde evliyaya saygısızlık olarak nitelendirilen davranışlardan kaçınılır. Düğün alayı bu türbelerin yanından geçerken çalgı çalmayı keser. Aksi takdirde evlenen çiftlerin mutsuz bir evliliğe sahip olacağına inanılır (Eskici Ahmet Dede Türbesi/Akçakoca), (Koç Baba Türbesi/Akçakoca).

Bu yasağın görüldüğü bir diğer türbe ise Konuralp Ahmet Bey Türbesidir. Türbenin yakınında veya türbede, saygısızlık olarak nitelenebilecek her türlü davranıştan kaçınılır. Düğün alayı türbe yakınından geçerken çalgıya ara verir. Öyle ki Ramazan davulcusu dahi türbe yakınında davul çalmaz. Aksi takdirde veli tarafından cezalandırılacağına inanılır (Konuralp Ahmet Bey Türbesi/Düzce-Merkez).

3.5.9. Türbe veya Yatırdan Bir Eşya Almak

Türbelerde bulunan her eşyanın kutsallığına inanılmaktadır. Bu eşyaları alıp farklı amaçlar için evine götüren kişilerin veli tarafından cezalandırılacağına inanılmaktadır. Nitekim Bolu ve Düzce bölgesinde incelediğimiz türbelerde bu yasağa uymayanların cezalandırıldığına dair birtakım inançlar bulunmaktadır.

Sarıkızlar Türbesinde bulunan her eşyanın kutsallığına inanılmaktadır. Türbeden herhangi bir eşyanın alınması büyük bir günah olarak kabul edilmektedir. Bu eşyayı alan kişinin başına mutlaka bir felaket geleceğine inanılmaktadır (Sarıkızlar Türbesi/Mengen).

Yöre halkının inancına göre veli, sadece türbelerden herhangi bir eşya alanları değil, türbedeki eşyaların yerini değiştirenleri de uyarmakta hatta cezalandırmaktadır. Kaynak şahsımızın anlatımına göre; Babahızır Türbesini ziyarete gelen Kur'an kursu öğrencileri türbede bulunan eşyaların yerlerini değiştirirler. Bunun üzerine Babahızır Kur'an kursu hocasının karşısına çıkarak eşyaların yerlerinin değiştirildiğini, bunların düzeltilmesi gerektiğini bildirir (Babahızır Türbesi/Mengen).

3.5.10. Türbe veya Yatırı Abdestsiz Ziyaret Etmek

Anadolu inancında mezarlığa gidilirken temiz kıyafetler giyilir. Bununla birlikte bu yerlere mutlaka abdest alınarak gidilmesi gerekir. Aksi takdirde kişinin çarpılacağına inanılır. Bu inanç türbe ve yatırlar gibi kutsal mekânlar için de geçerlidir. Araştırma bölgemizde türbe ve yatırlara abdestsiz girenlerin cezalandırıldığına dair birtakım anlatılara rastladık.

Mudurnu'da bulunan Karaaslan Türbesine abdestsiz gidenler türbenin kapısının açılmadığını belirtmişlerdir (Karaaslan Veli Türbesi/Mudurnu).

Göynük'te yer alan Ömer Sikkîn Türbesi de abdestsiz ziyarete gelenlerin giremediği, kapısının açılmadığı türbelerdendir (Ömer Sikkîn Türbesi/Göynük).

Abdestsiz içeri girmek isteyenlere kapısı açılmayan bir diğer türbe ise Sarıkızlar Türbesidir. İnanişâ göre abdesti olmadan içeri girmeye çalışan kişiler kapıyı açamamaktadır. Bir başka inanış ise yöre halkı tarafından seilmeyen bir kişi türbeyi ziyaret etmeye giderse Sarıkızlar Türbesinin kapısı açılmamaktadır (Sarıkızlar Türbesi/Mengen).

Düzce'nin Hacıaliler köyünde bulunan yatıra abdestsiz gidenler yatırdan sesler geldiğini ifade etmişlerdir (Hacıaliler Köyü Yatırı/Düzce-Merkez).

Konuralp Ahmet Bey Türbesine abdestsiz gelenler dileklerinin kabul olmayacağına bununla birlikte veli tarafından cezalandırılacaklarına inanmaktadır (Konuralp Ahmet Bey Türbesi/Düzce-Merkez).

Abdestsiz girenlerin cezalandırılacağı inancının hâkim olduğu bir diğer türbe ise Yabalı Dede Türbesidir. Türbeye girmeden önce mutlaka abdest alınması gerekir. Ayrıca türbeyi ziyaret edecek olan kişi türbeye girerken dua okumalı ve türbenin eşiğine basmamalıdır (Yabalı Dede Türbesi/Çilimli).

3.5.11. Aybaşı/Regli Olan Kadının Türbeyi Ziyaret Etmesi

Kadın, Türklerde gerek devlet yönetiminde gerek aile içinde her zaman el üstünde tutulmuştur. Ancak eski Türk inancında Tanrı'ya sunulacak kurbanı kadının dokunması yasaklanmıştır. Kadın kurban edilecek hayvana dokunursa o hayvan Tanrı'ya kurban edilmez. Bu durumun asıl nedeni kadının regli olmasıdır. Bu durum İslamiyet'le birleşerek günümüze kadar gelmiştir.

Anadolu coğrafyasında birçok bölgede halkın çeşitli sözlü normları vardır. Bunlardan biri de regli olan kadın mezarlığa ziyaret amacıyla girememesi inancıdır. Bu normlar türbeler ve yatırlar için de geçerlidir. Araştırma bölgelerimizde bu durumla ilgili pek çok anlatma mevcuttur.

Sarıkızlar Türbesinde yaptığımız araştırmalarda regli olan kadının türbeyi ziyaret etmesi kesinlikle yasaktır. Aksi takdirde veli tarafından cezalandırılacağına inanılır (Sarıkızlar Türbesi/Mengen).

Babahızır Türbesinde yaptığımız derlemelerde; 90'lı yıllarda Kur'an kursunda okuyan bayan öğrenciler hocalarıyla birlikte türbeyi ziyaret etmek için gelmişler. Türbeyi gezerlerken caminin hocası titremeye başlamış ve hoca, Kur'an kursu hocasına öğrenciler arasında ay hâli olan birisinin olduğunu ve bu öğrencinin türbeden çıkarılması gerektiğini söylemiş (Babahızır Türbesi/Mengen).

Ömer Sıkkîn Türbesindeki yasaklardan biri de ay hâli olan kadınların türbeyi ziyaret edememesidir. Yöre halkından aldığımız bilgilere göre ay hâli durumunda olan bir kadın türbeyi ziyaret etmek istediğinde türbenin kapısı kendiliğinden kilitlenir ve açılmazmış (Ömer Sıkkîn Türbesi/Göynük). Söz konusu aynı durum Yabalı Dede Türbesinde de görülmüştür (Yabalı Dede Türbesi/Çilimli).

Konuralp Ahmet Bey Türbesine gelen kadınların ay hâli durumu varsa asla türbenin yanına yaklaşmazlar. Bu durumda türbeye gelen kadınların dualarının kabul olmayacağına inanılır (Konuralp Ahmet Bey Türbesi/Düzce-Merkez).

Bolu ve Düzce yörelerinde incelediğimiz türbelerde bu yasak hemen hemen her türbede görülmektedir. Burada o türbeleri belirtmememizin nedeni özel bir cezanın olmamasıdır. Sadece sözlü bir norm olarak düşünülmektedir.

3.5.12. Uygunsuz Kıyafetlerle Türbelerin Ziyaret Edilmesi

Halk nezdinde her kutsal mekân gibi türbe ve yatırlarında açık saçık kıyafetlerle ziyaret edilmesi yasaklanmıştır. Bu yasak veliye olan saygının yansıması olarak düşünülmelidir.

Bolu ve Düzce türbelerinin hemen hepsinde bu yasak görülmektedir. Bu başlığı buraya almamızın sebebi Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi hakkında anlatılan bir menkıbedir. Türbedardan aldığımız bilgilere göre; 1995 yılında iki bayan ziyaretçi kismetlerinin açılması amacıyla türbeye gelerek dua etmek istemişler. Ancak türbedar ziyaretçilere; açık saçık olduklarını, bu hâllerile türbeye giremeyeceklerini belirtmiş ve içeri sokmamış. Bunun üzerine bayanlar kapıdan bakmak istemişler. Kapıdan bakarken türbedarın söylediklerine pek kulak asmayarak içeriye girmişler. İçeri girer girmez türbe kapısı aniden çarpmış ve menteşeler yerinden sökülüş. Bununla birlikte türbede bulunan eşyalar bayanların giyiminden rahatsız olmuş gibi çevreye saçılmış. Bunun üzerine kadınlar kaçışarak türbeden ayrılmışlar (Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi/Çilimli).

3.5.13. Türbe veya Yatırdaki Mezara Dokunmak

Türk coğrafyasında ulu kişilerin mezarlarına dokunulmaz. Dokunan kişi saygısızlık yapmış olarak kabul edilir ve veli tarafından cezalandırılır. Bu inanca Düzce'nin Akçakoca ilçesinde de rastladık.

Eskici Ahmet Dede'nin mezarına dokunanların, saygısızlık eden kişilerin felç olduklarına dair bir inanç mevcuttur. Hatta burada yaşayan halk mezarın etrafının bu nedenle demir çitle çevrildiğini belirtmiştir. Ayrıca mezara dokunmaya çalışanların ve dokunanların felç olduğuyla ilgili yaşanmış olayların olduğu belirtilmiştir (Eskici Ahmet Dede/Akçakoca).

3.5.14. Türbeyi Ziyaretçilere Kapatmak

Anadolu coğrafyasında kutsal mekânlar her ne sebep olursa olsun asla ziyarete kapanmaz. Kapandığı takdirde bunu yapan kişi veya kişilerin türbede bulunan veli tarafından cezalandırılacağına inanılır. Nitekim türbe etrafında oluşan anlatılarda bu duruma oldukça sık rastlanılmıştır.

Bolu ve Düzce türbelerini araştırırken türbenin ziyaretçilere kapatılmasının kökenini Cumhuriyet Döneminin ilk zamanlarında aramak doğru olacaktır. Zira tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunuyla bölgede bulunan pek çok türbe de ziyarete kapatılmış. Bunun sonucunda halk arasında türbelerin kapatılmasıyla çeşitli anlatılar ortaya çıkmıştır. Bu anlatılar daha çok kutsal mekânları koruma iç güdüsüyle halkın ortaya çıkardığı anlatılar olarak yorumlanabilir.

Sarıkızlar Türbesini kapatmaya gelen jandarma türbeyi kilitledikten sonra daha köyden çıkmadan türbeye vurdukları kilit çatır çatır kırılır (Sarıkızlar Türbesi/Mengen).

Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi yöreye atanan kaymakam tarafından kapatılır ve ziyarete yasaklanır. Bu olay sonucunda kaymakam felç olur. Kaymakam daha sonra suçunu anlayarak türbeyi tekrar ziyarete açar. Dualar edip kurban kestikten sonra eski sağlığına kavuşur (Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi/Çilimli).

3.5.15. Türbe veya Yatırın Yanında Saygısızca Davranmak

Halk, evliyaların olağanüstü özelliklere ve kerametlere sahip kişiler olduğuna inanmaktadır. Evliyalar akıldan, gönülden geçeni bilmekte, aynı anda birkaç farklı yerlerde bulunabilmektedirler. Bazen de insanlar tarafından yapılmaması gereken bir iş yapıldığında işi yapan kişi veya kişileri cezalandırmaktadırlar.

Anadolu insanı evliyaya hürmeti, ataya hürmet olarak görmekte, ona saygıda kusur etmemektedir. Kaldı ki evliyaya saygısızlık yapanların cezalandırılacağına (hastalanma, çarpılma, ölüm, sakatlık vb.) inanılmaktadır.

Düzce’de bulunan Koç Baba Türbesi ve Eskici Ahmet Dede Türbesine saygısızlık yapanların felç kaldığına dair birtakım inançlar mevcuttur. (Koç Baba Türbesi, Eskici Ahmet Dede Türbesi/Akçakoca).

Bolu’da bulunan Safi Amidî Bolevî Türbesinin yapımında çalışan işçiler Ramazan ayının olması ve oruç olmaları sebebiyle türbede bulunan kabrin tam karşısına uzanmışlar. O sırada Safi Amidî’nin ruhaniyeti gözükersen işçilerden birine “Bizi tanımaz oldun.” demiş. Bunun üzerine işçi ağlayarak af dilemiş (Safi Amidî Bolevî Türbesi/Bolu-Merkez).

3.5.16. Diğer Yasaklar

Bu başlık altında Bolu ve Düzce türbelerinde rastladığımız diğer yasakları ele aldık. Ele aldığımız yasaklar her türbede bulunmayan ve ilgili türbeye özgü yasaklardır. Örneğin; türbeye velinin abdest alması için su bırakılmaması ve bunun sonucunda velinin yöre halkını rahatsız etmesi (Yabalı Dede Türbesi/Çilimli), cinayet işleyen, zina yapan, hırsızlık eden vb. kişilerin türbeye girememesi (Yabalı Dede Türbesi/Çilimli).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BOLU VE DÜZCE TÜRBE VE YATIRLARI

Bu bölümde, çalışmamızın araştırma sahaları içinde bulunan Bolu ve Düzce'deki kutsal ziyaret mekânları hakkında yazılı, sözlü ve elektronik kaynaklardan elde edilen bilgiler çeşitli alt başlıklar hâlinde verilmiştir. Bu alt başlıklar; “Türbe veya yatırın kimliği, adı ve anlamı, yeri ve konumu, mimari yapısı, türbe veya yatırda yatan kişilerin adı, tarihî-menkıbevî kişiliği, ziyaret zamanları, ziyaret sebepleri, türbe veya yatır etrafındaki inanışlar ve uygulamalar, türbe veya yatır etrafındaki anlatmalar ve anlatmalardaki motifler” şeklinde bir tasnife tabii tutulmuştur. Saha araştırmasına çıkmadan önce yaptığımız literatür çalışmaları sonucunda yazılı ve elektronik kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler, saha çalışmaları sırasında kaynak şahıslarımızdan derlenen sözlü bilgilerle karşılaştırılmıştır.

Bolu ve Düzce'de tespit ettiğimiz kutsal ziyaret yerleri il merkezleri başta olmak üzere alfabetik düzende sıralanmıştır. Bolu ve Düzce şehirlerindeki türbe ve yatırların tamamının ele alınması, bu yerlere bağlı genel özelliklerin, anlatıların, uygulamaların, inançların ortaya konulması bu bölümün temel amaçlarını oluşturmaktadır.

4.1. Bolu Türbeleri ve Yatırları

4.1.1. Merkez

4.1.1.1. Eskici Baba Yatırı

Adı ve Anlamı: Yatır adını metfunun mesleğinden dolayı almıştır. Metfun sağlığında ayakkabı tamirciliğiyle uğraştığından “eskici” sıfatını almış, evliya olduğu anlaşıncı da “baba” adını alarak gerçek adı unutulmuştur.

Yeri ve Konumu: Yatır, Bolu şehir merkezinde bulunan Yıldırım Bayezid Camisi karşısındaki Taşhan'ın içerisinde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Yatır, Taşhan'ın içerisinde yer almakta üzeri açık ve dört tarafı hanın duvarlarıyla çevrili, taş mezardan oluşmaktadır. Yatırın bulunduğu yerde iki mezar daha bulunmaktadır. Kaynak şahıslarımızdan aldığımız bilgilere göre o iki mezar Eskici Baba'nın sırrına vakıf olan zaptiyelere aitmiş (KK23).

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Metfunun gerçek adı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Gerek türbenin giriş kapısının üzerinde yer alan kitabede gerekse yöre halkı tarafından “Eskici Baba” adıyla bilinmektedir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Metfun hakkında yaptığımız araştırmalarda gerçek kimliği hakkında çok az bilgiye rastladık. Metfun hakkında anlatılan menkıbeden hareketle 17.

yüzyılda yaşadığına ve mezarının bulunduğu Taşhan'da ayakkabı tamirciliği yaptığına inanılmaktadır.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Yatır, herhangi bir zamana bağlı olmadan halk tarafından ziyaret edilebilmektedir. Yatır, en çok tarihî Taşhan'ı ziyarete gelen turistler tarafından ziyaret edilmektedir.

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: 1) Yatırı ziyarete gelen turistlerle yaptığımız mülakatlar sonucunda herhangi bir amaç gütmenden türbeyi ziyaret ettiklerini ve metfunun ruhuna Fatıha okuyup dua ettiklerini belirtmişlerdir. 2) Ancak Taşhan'da yeni bir dükkân açacak olan esnaf buraya gelip işinin bereketli olması için dua ederek esnafa ve halka yemek dağıttığı kaynak şahsımız tarafından belirtilmiştir (KK23).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Araştırmamız neticesinde Eskici Baba hakkında bir menkıbe tespit ettik. Kaynak şahsımızdan aldığımız bilgiler doğrultusunda bu menkıbe Eskici Baba'nın sağlığında ortaya çıkmıştır.

Ayakkabı tamirciliği yapan Eskici Baba, cemaat Büyük Cami'de (Yıldırım Bayezid Cami) namaz kılarken o, kendi hâlinde işyerinde ayakkabı tamiratiyle uğraşmış. Cemaat zamanın kadısına, ayakkabıcının namaz kılmadığına yönelik şikâyetle bulunmuş. Bunun üzerine kadı, Eskici Baba'nın huzuruna getirilmesini emretmiş. Eskici Baba'ya giden iki zaptiye, durumu kendisine anlatmış. Eskici Baba neden namaz kılmadığını anlatmak için, zaptiyelerden gözlerini kapatmasını istemiş. Zaptiyeler gözlerini açtıklarında kendilerini Mekke-i Mükerrede Kâbe'nin yanında bulmuşlar. Eskici Baba, şaşırarak zaptiyelere bunun bir keramet olduğunu ve kimseye anlatmamalarını söylemiş. Zaptiyeler, tekrar gözlerini kapatmışlar ve geriye dönmüşler. Zaptiyeler, kadıya Eskici Baba'yı neden getirmediğini bir türlü izah edememişler. Sonunda da gerçeği anlatmak zorunda kalmışlar. Kadı Efendi böyle muhterem bir kişiden haberi olmadığı için çok üzülmüş. İki zaptiye ile Eskici Baba'yı ziyaret etmiş. Sırrı ortaya çıkan Eskici Baba ve iki zaptiye Hakk'ın rahmetine kavuşmuşlar (KK23).

Eskici Baba'nın mezarı tesadüf eseri bulunmuştur. Bulunan mezarın kime ait olduğunu anlamak için kabir açıldığında cesedin bozulmadan durduğuna şahit olunur (KK23).

Menkıbedeki Motifler: Tayy-ı mekân, ölmeden önce bedenini dünyadan çekme, bedeni çürümeme.

4.1.1.2. Gölyüzü Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe, adını bulunduğu mahalleden almıştır.

Yeri ve Konumu: Türbe, Bolu şehir merkezinde bulunan Gölyüzü Mahallesi'nde, Aktaş Sokak'ta yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, yaklaşık olarak 6x6 metre ölçüsünde, kare planlı olup üzeri ahşap çatı ile örtülmüştür. Kenarlardaki basık ve yuvarlak kemerli pencerelerle aydınlatılmıştır. Türbe, Sokullu Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede yedi sanduka bulunmaktadır. Bu sandukalar Şeyh Mehmet Efendi, Şeyh Tahir Efendi, Şeyh Kâmil Efendi, Şeyh Hadi Efendi, Şeyh Hamdi Efendi, Şeyh Hüseyin Efendi ve Şeyh Ahmet Efendi'ye aittir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbede sandukaları bulunan zatların Halveti tarikatına mensup olduğu halk tarafından anlatılmaktadır. Ancak neden ve niçin öldüklerine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbe, bireysel olarak herhangi bir zamana bağlı kalmaksızın halk tarafından ziyaret edilebilmektedir. Vakit namazlarından, cuma namazlarından ve bayram namazlarından önce ya da sonra ziyaret edilmektedir.

Toplumsal Ziyaretler: Türbe Halveti tarikatının mensuplarınca yılda birkaç kez ziyaret edilmektedir. Ziyaretin zamanı belli değildir, bu ziyaret herhangi bir zaman olabilmektedir.

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbeyi bir arzu amacıyla ziyaret eden kesim öğrencilerdir. Öğrenciler derslerinde ve sınavlarında başarılı olmak veya sınıf geçmek amacıyla türbeyi ziyaret etmektedirler (KK24).

Toplumsal Ziyaretler: Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Gölyüzü Türbesi etrafında çeşitli uygulamalara rastlanılmıştır. Bu uygulamalar arasında öğrencilerin yaptıkları dikkate değerdir. Öğrencilerin türbeye geliş amaçları sınıflarını geçmek, derslerinde ve sınavlarında başarılı olmaktır. Öğrenciler genellikle cuma namazlarından sonra veya sınavlarından bir gün önce türbeye gelerek dua edip türbenin temizliğiyle ilgilenmektedirler (KK24).

Öğrencilerin türbenin temizliğiyle ilgilenmeleri bir çeşit kâsîr kurban örneği olarak düşünülebilir. Çünkü halk nazarında türbeden bir istekte bulunulduktan sonra bir adak adamak gereklidir. Öğrencilerin de maddî imkânlarının olmayışı onları türbe temizliğine

itmiştir. Bu sebeple öğrencilerin yapmış olduğu bu uygulamayı kansız kurban olarak nitelendirebiliriz.

4.1.1.3. Kasım Dede Türbesi/Ak Türbe

Adı ve Anlamı: Türbe adını metfundan almaktadır. Yöre halkı türbeye Ak Türbe de demektedir. Türbenin duvarlarının beyaz olması bu ismi almasında etkili olmuştur.

Yeri ve Konumu: Türbe, Bolu'ya yedi kilometre uzaklıkta bulunan Çamlıyayla Köyü'nde yer almaktadır. Türbe konumu itibarıyla köyün en yüksek tepesinde yer almakta ve etrafında köy halkının kabirleri de bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, mimari olarak hemen hemen Türkiye'deki bütün türbeler gibi kesme taştan yapılmış olup altı köşelidir. Türbe 1510 yılında dönemin kadısı tarafından yaptırılmıştır. Türbe günümüze kadar birkaç kez köy halkı tarafından aslına uygun olarak restore edilmiştir. Bugün türbe etrafında köy halkının mezarları, Kasım Dede tarafından dikildiğine inanılan üç çınar ağacı ve bir de çeşme yer almaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbe adını metfundan almaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Kasım Dede'nin tarihî kişiliği hakkında ne yazılı kaynaklarda ne de sözlü kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Kendisi hakkında elde edilen bilgiler onun menkıbevi hayatıyla ilgilidir. Dönemin kadısıyla yaşadığı sorunlar onun Osmanlı döneminde yaşadığını ortaya koymaktadır.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbe bireysel olarak herhangi bir zamana bağlı kalınmadan ziyaret edilebilmektedir. Ancak dinî günlerde ziyaretçi sayısı oldukça fazladır (KK25).

Toplumsal Ziyaretler: Türbe toplumsal olarak bayram arifeleri veya bayram günlerinde ziyaret edilmektedir. Türbenin bu günlerde toplumsal olarak ziyaret edilmesi türbenin bulunduğu mekânla ilgilidir. Zira türbe köy kabristanında bulunmaktadır (KK25).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin ziyaret maksatları arasında; 1) askere giden gençlerin sağ salim dönmeleri, 2) maddi istekler ve 3) herhangi bir sebep olmadan dua etmek bulunmaktadır (KK26).

Toplumsal Ziyaretler: Türbe, toplumsal olarak; 1) yağmur duası ve 2) yılın bereketli geçmesi için yöre halkı tarafından toplu bir şekilde ziyaret edilmektedir (KK25, KK26).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Türbeyi ziyarete gelen insanların en önemli inanışları dileklerinin kabul olması için mum yakmalarıdır. 2) Türbeye gelen ziyaretçiler tarafından türbenin etrafına çaput (bez) bağlama eski zamanlarda gerçekleşen bir uygulama olarak dikkat çekmektedir. 3) Ayrıca dileklerin kabulü için türbe etrafında mevlit okutma da türbe etrafında oluşan uygulamalara örnek gösterilebilir (KK26).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Türbe etrafındaki anlatılar Kasım Dede'nin sağlığındayken oluşan menkıbelerden ibarettir.

1) *İlk menkıbe Kasım Dede ile Bolu Beyi (Kimilerine göre ise Bolu Beyi olarak anılan kişi dönemin kadısıdır.) arasında geçmektedir. Bir gün Kasım Dede yörede bulunan kaplıcaya gider. Kaplıcaya Bolu Beyi de gelir. Bolu Beyi kaplıcaya gelince kaplıcada bulunan herkesi zorla dışarı çıkartmaya kalkar. Bunun üzerine Kasım Dede Bolu Beyi'ne "İnşallah şişersin de çıkamazsın" diye beddua eder. Beddua sonucunda Bolu Beyi şişer ve kaplıcadan çıkamaz (KK25).*

Kasım Dede hakkında anlatılan bir diğer menkıbeye göre; *Kasım Dede, yörede bulunan tarlaları sürmeye talip olur. Yöre halkı Kasım Dede'nin bu işi yapamayacağını düşünür. Çünkü Kasım Dede'nin öküzünün olmadığını bilirler. Bir sabah köylüler Kasım Dede'nin süreceği tarlanın yanına giderler. Kasım Dede'ye baktıklarında geyiklerle tarlayı sürdüğünü görürler. Sırrı ifşa olan Kasım Dede elindeki asasını fırlatır, fırlatmadan önce yöre halkına "Asamın düştüğü yere kabrimi yapın." der ve asasını fırlatır, fırlattıktan sonra ortadan kaybolur. Yöre halkı asasının düştüğü yere türbesini yapar (KK26).*

Menkıbedeki Motifler: Hasımlarına beddua ederek cezalandırma, yabani hayvanları hizmetinde kullanma, aniden ortadan kaybolma.

4.1.1.4. Kırmızı Türbe

Adı ve Anlamı: Türbe adını metfunlardan almaktadır. Türbede bulunan metfunların cinsiyetinin kız olması ve öldüklerinde bakire olduklarına inanılmasından dolayı "Kırmızı" sıfatıyla adlandırılmıştır.

Yeri ve Konumu: Türbe, Bolu'ya yedi kilometre uzaklıkta, Çamlıyayla Köyü'ndedir.

Mimari Yapısı: Türbe ahşaptan yapılmış olup alelade bir yapıdır. Türbenin yine ahşaptan yapılan bir kapısı ve dört adet penceresi bulunmaktadır. Oldukça bakımsız olan türbede beş adet sanduka yer almaktadır. Sandukaların başında metfunların kız olduğunu ve bakire olduğunu belli etmesi için kırmızı renkte pûşideler bulunmaktadır. Türbe içerisinde bir adet geyik boynuzu da yer almaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede yatan metfunların gerçek adı bilinmemektedir. Ancak yöre halkı “Sarıkızlar” olarak isimlendirmiştir (KK27).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Yaptığımız mülakatlar sonucunda türbede beş kız kardeş yatmaktadır. Ama neden öldükleri, mezarlarının kim tarafından yapıldığı, bilinmemektedir. Türbede yatan kız kardeşlerin Kırım asıllı olduğu kaynak kişimiz tarafından iddia edilmektedir (KK27).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbe herhangi bir zamana bağlı kalınmadan ziyaret edildiği gibi yöre halkı tarafından daha çok bayram arifelerinde, bayramlarda, kandillerde ve diğer dinî günlerde ziyaret edilmektedir (KK26, KK27).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbe daha çok genç kızlar tarafından ziyaret edilmektedir. Kadınsal hastalığı olan genç kızlar türbeye giderek dua edip hastalıklarına şifa ararlar (KK27).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: *Türbede yatan beş kız kardeşin geyik besledikleri ve bu geyiklerin sütünü satarak geçimlerini sağladıkları hakkında anlatılan bir adet menkıbe mevcuttur. Bundan dolayıdır ki türbenin içerisinde geyik boynuzları yer almaktadır* (KK26, KK27).

Menkıbedeki Motifler: Yabani hayvanları hizmetinde kullanma.

4.1.1.5. Safî Amidî Bolevî Hazretleri Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe, adını metfundan almaktadır.

Yeri ve Konumu: Türbe, Bolu’nun merkez ilçesindeki Aktaş Mahallesi’nde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, geçmişte bir dergâh olarak kullanılmıştır. Bu sebeple caminin avlusunda yer almaktadır. Geçmişte dergâh olarak kullanılan bu ziyaretgâh, Cumhuriyetle birlikte cami ve türbeye dönüştürülmüştür. Türbe, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde metfunun icazet verdiği halifelerinin mezarları, diğer bölümde ise Bolevî’nin mezarı bulunmaktadır. Ayrıca türbenin içerisine türbeyi ziyarete gelenlerin namaz kılması için küçük bir bölüm de yer almaktadır. Türbe bahçesinde bulunan iki mezarın ise Bolevî’nin müridlerine ait olduğuna inanılmaktadır.

Türbe, 2014 yılında Eskişehir Türbe ve Vakıflar Müdürlüğü tarafından restore edilerek bugünkü görünümüne kavuşmuştur.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbe kitabesinden aldığımız bilgelere göre metfunun gerçek adı Mustafa Bin Salih'tir. Kendisi Diyarbakır'da doğmuş ve eğitimini Diyarbakır'da tamamlamıştır.

Tarihi-Menkıbevî Kişiliği: Anadolu'da yetişen ve Anadolu'yu aydınlatan velilerin meşhurlarındandır. Adı, Mustafa Bin Salih'tir. Babası, Diyarbakır ulemasından ve Diyarbakır müftüsü Hacı Salih Efendi'dir. Bolu'ya gelip Semerkand Medresesine yerleşmiştir. Zahir ve bâtin ilimlerinin burada neşrine başlamıştır. Bu sırada Bolevî'ye, Şemsi Paşa'nın kızı Hafize Hanım tarafından Aktaş denilen yerde dergâh yapılmak üzere beş dönüm bir tarla hediye edilmiştir. Bu tarla üzerine kısa sürede cami, dergâh ve ev inşa edilmiştir. Mustafa Safi Efendi, bu dergâhta tam otuz üç yıl boyunca hizmetini sürdürmüştür. Bu sırada iki de halife yetiştirmiştir. Bunlardan biri, Şeyh Yusuf Efendi, diğeri ise Geredeli Abdullah Efendi'dir. Vefatından sonra, Bolu kaymakamı Mîr-i Miran Tâhir Paşa kabrinin üzerine türbe yaptırmıştır. 1846 yılında otuz üç gün hasta yattıktan sonra 77 yaşında vefat etmiştir (Yavuz, vd., 2004: 207-224). Türbede bulunan kitabede Bolulu Dertli ile aynı günde vefat ettiği yazmaktadır.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbe, herhangi bir zamana bağlı olmadan halk tarafından ziyaret edilmektedir. Bu ziyaret günleri dinî günlerde oldukça artmaktadır (KK28).

Toplumsal Ziyaretler: Türbeye çeşitli illerden kabileler gelmekte ve toplu olarak çeşitli amaçlar için ziyaret edilmektedir. Ancak bu ziyaretlerin özel bir zamanı yoktur. Türbeye gelenlerin önemli bir kısmı Halveti tarikatına ve Şabanî tarikatına mensup kişilerdir (KK29).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin ziyaret sebepleri hemen hemen diğer türbelerle aynıdır. 1) Askere giden gençlerin sağ salim dönmeleri, 2) hastalıklara şifa bulmak (Genellikle akıl hastalıkları), 3) çocuk sahibi olamayan ailelerin ziyareti, 4) yeni evlenen çiftlerin mutlu bir yuvaları olması için yaptığı ziyaretler, 5) huysuz, yaramaz çocukları olan ailelerin ziyareti, 6) çocuklarının iyi bir üniversite kazanması için ailelerin ziyareti, 7) oğlunun veya kızının kötü alışkanlarından kurtulması için annenin veya babanın yaptığı ziyaretler türbenin ziyaret nedenleri arasındadır (KK28).

Toplumsal Ziyaretler: Türbe, kurak geçen mevsimlerde cami imamıyla birlikte yağmur duası için ziyaret edilmektedir. Çoğu kez duaya başlamadan yağmur yağdığına dair söylentiler bulunmaktadır (KK28).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Halk, türbede yatan metfunun çoğu kez Hızır (a.s.) ile görüştüğüne inanmaktadır (KK28).

Uygulamalar: Türbede çeşitli amaçlar adı altında birtakım uygulamalar görülmektedir:

1) Çocuğu olmayan kadınlar türbede belirli bir süre kalırlar ve türbeye gelen diğer ziyaretçilere lokum veya şeker dağıtırlar.

2) Mutlu bir evliliğe adım atmak isteyen çiftler türbeye gelerek dua ederler.

3) Huysuz çocuklara sahip olan aileler çocuklarının düzelmesi için türbede dualar edip çeşitli adaklarda bulunurlar. Bu adaklar kanlı olduğu gibi kansız kurbanlar da olabilmektedir. Örneğin; gözlemlerimiz sırasında dileği kabul olan yaşlı bir kadın türbeyi ziyarete gelenlere şekerleme dağıtmaktaydı. Neden dağıttığını sorduğumuzda torununun üniversiteyi kazandığını söylemiştir.

4) Ayrıca eşi veya çocukları kötü alışkanlıklara bulaşmış insanlar tarafından türbe ziyaret edilmekte ve kötü alışkanlıklardan kurtulmaları için çeşitli adaklar adanmaktadır (KK28).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Kaynak şahıslarımızdan ve diğer kaynaklardan edindiğimiz bilgiler doğrultusunda türbe etrafında birçok anlatma mevcuttur. Bu anlatmalardan biri hariç hepsi Bolevî'nin sağlığındayken ortaya çıkan anlatmalardır.

1) *Bolevî 1820 senesinde hacca gitmeye niyetlenmiş ancak o zamanın parasıyla bin kuruşları varmış ve bu parayla yanında dört kişiyle birlikte yola çıkmışlar. Yolculuk sırasında kendilerine katılanlar olmuş. On iki kişilik bir kafile ile Mekke-i Mükerrremeye varmışlar. On iki kişinin bütün masraflarını Safî Efendi karşılamış. Her akşam ve sabah on iki kap yemek hazırlatmış. Kendilerine bir aşçı ve bir de ihtiyaçlarını satın alacak kimse vazifelendirmiş. Bütün masraflar için lazım olan parayı ona verirmiş. Paranın nereden geldiğini kimse bilmezmiş. Hac ibadetini tamamlayıp Bolu'ya dönerken, alışverişle vazifeli şahsın boynuna bir beyaz kese asıp içine bir miktar para koymuş ve bu parayı harcamasını fakat kesedeki parayı asla saymamasını tembih etmiş. Bu zat; “Kesede az miktarda para olmasına rağmen, ne kadar harcadıysam bir türlü tüketemedim. Hatta Bolu'ya geri döndüğümüzde de kesede hâlâ para vardı.” demiş (KK28), (Yavuz, vd., 2004: 212-213).*

2) *Mustafa Safî Efendi zamanında Gerede'de halka zulmeden bir kaymakam varmış. Safî Efendi'nin talebelerinden Muhammed Efendi bu kaymakamın vazifesinden alınması için gizli gizli dua ediyormuş. Mustafa Safî Efendi durumu anlayıp; “Sen sana vazife olarak verdiğim işine bak, kelime-i tevhidi söylemeye devam et! Köpeği bir köpek parçalar!” demiş.*

Mustafa Safi Efendi talebesine bu sözleri söylediği sırada kaymakam çarşıda bir dükkânda oturuyormuş. Aniden ortaya çıkan siyah bir köpek üzerine saldırmış, parçalayarak kaymakamı öldürmüş (KK28), (Yavuz, vd., 2004: 215).

3) *Mustafa Safi Efendi'yi sevenlerden olan Bolu Sancak Beyi, sürekli Mustafa Safi'yi ziyarette gelirmiş. Bir gün yine ziyaretine giderken bir haberci gelip Adana'ya müebbet sürgün edildiğini ve oraya hemen gitmesi gerektiğini bildirmiş. Bu durum karşısında şaşırılmış ve üzülmüş, gelen memura; "Müsaade et, Mustafa Safi Efendi'yi son bir kez daha ziyaret edip de gideyim." diyerek oradan uzaklaşmış. Ziyaretine gidince durumu arz etmiş. Bunun üzerine; Mustafa Safi "Oğlum üzülmey! Ayın on dokuzunda Bolu'ya yine dönersin!" diye buyurmuş. Sürgüne gitmek üzere yola çıktığı sırada ayın on dokuzunda affedildiğine dair bir haber gelmiş. Sürgün edilmekten kurtulup Bolu'ya geri dönmüş. Bolu'ya dönünce Mustafa Safi Efendi'nin talebesi olmuş. Dergâha lezzetli bir su getirtmiş (bahsi geçen su bugün dergâh bahçesindeki çeşmeden akan sudur). Dergâhın içine bir çeşme ve ilâve odalar yaptırmış. Kızını da Mustafa Safi Efendi'nin büyük oğlu Muhammed Fâik Efendi'ye vermiş (KK28 (KK28), (Yavuz, vd., 2004: 217).*

4) *Dergâhın alışveriş işlerini gören Ali Efendi, bir gün kerametini görürüm niyetiyle eline boş kap alıp Mustafa Safi Efendi'nin huzuruna girmiş. Çarşıdan erzak satın alacak para olmadığını ve bunun için para vermesini söylemiş. Bunun üzerine Mustafa Safi Efendi; "Bende para olmadığını bilirsin. Sen bir çare bul." demiş. Ali Efendi; "Efendim siz bulursunuz." deyince; onun niyetine işaret ederek "Bir daha böyle yapma! Şimdi şu seccademi kaldır da altından para, akçe al. Çarşıya git, dergâha lazım olan malzemeyi satın alıp getir!" diye buyurmuş. Seccadenin altından kerametiyle çok defa para verdiği, bu hâdise talebesi tarafından anlatılmıştır (KK29), (Yavuz, vd., 2004: 218-219).*

5) *Mustafa Safi'nin talebelerinden, Bolulu meşhur âlim Hacı Osman Efendi bir gün kendi odasına girip, içeri kimse girmesin diyerek kapıyı kapatmış. Bir ara Mustafa Sâfi Efendi; "Hacı Osman Efendi vefat etmiştir. Kapısını açıp cenazesini yıkayın, hazırlayın ben cenaze namazı için geleceğim!" demiş. Kapısını açıp baktıklarında secde eder bir hâlde vefat etmiş olduğunu görmüşler. Cenazesini yıkayıp hazırlamışlar. Mustafa Safi Efendi de gidip cenaze namazını kıldırılmış (Yavuz, vd., 2004: 219).*

6) *Muhammed Zühdi ismindeki biri küçüklüğünde bir mukabele gecesi hatırandan; "Ne olaydı şimdi hazret-i Azîz beni de meclisine alsa, kabul etse de, ben de bu dervişler gibi çalışsam." diye geçirip onların hâllerine gıpta ettiğinde Safi Efendi, başını kaldırıp Muhammed Zühdi Efendi'yi içeri çağırarak onu talebeliğine ve dervişleri arasına almış. Bu*

sırada Safî Efendi'nin iltifatlarının neticesinde Zühdi Efendi günden güne tasavvufta ilerlemiş (Yavuz, vd., 2004: 220).

7) Rumelili Yüzbaşı İbrahim Ağa adında bir kimse Bolu'da bir müddet vazife yapmış. Memleketine döneceği zaman Mustafa Safî Efendi'yle vedalaşmak için ziyaretine gitmiş. Vedalaşıp giderken Mustafa Safî Yüzbaşı İbrahim Efendi'ye; “Yolculuğunuz sırasında sıkıntıya düşerseniz bizi hatırlayınız. Selâmetle memleketinize ulaşırsınız.” demiş. Yüzbaşı İbrahim Ağa bir gemiye binip yola çıkmış. Denizde bir müddet yol aldıktan sonra fırtına bindiği gemiyi batırmaya yüz tutmuş. Yüzbaşı İbrahim Ağa suyun dibine doğru batarken Mustafa Safî Efendi'nin kendisine söylediği sözü hatırlayıp Allah-ü Teâla'nın izniyle Mustafa Safî Efendi'nin ruhaniyetinden yardım istemiş. O anda Mustafa Safî Efendi gözükerek onun elinden tutmuş ve sudan çıkarmış. Dalgalı deniz o anda durgunlaşmış. Sonra da “Suyun üzerinde bağdaş kur otur! Korkma bir gemi gelip seni kurtaracak!” diye buyurmuş. Biraz sonra bir gemi gelip onu kurtarmış ve memleketinin sahiline götürüp bırakmış. Bu hâdiseden sonra Yüzbaşı İbrahim Ağa memleketinden Bolu'ya giderek Mustafa Safî Efendi'ye talebe olmuş ve ömrü boyunca orada kalmış (Yavuz, vd., 2004: 212).

8) Mustafa Safî Efendi bir gün talebeleriyle sohbet ederken Gerede'de falan evde yaşayan birinin karnının aç olduğunu hemen onu doyurun diye talimat vermesi üzerine müritleri hemen Gerede'ye giderler. Safî Efendi'nin dedikleri eve girince evde yiyecek bir şey olmadığını, evdeki zatın aç olduğunu anlarlar. Bunun üzerine zatın karnını doyururlar (KK29).

9) Mustafa Safî Efendi Bolu'ya irşat için geldiği ilk zamanlarda, Bolu'da Kara Hacı Hafız Kavvam Efendi adında meşhur biri vardı. Bu zat âlimlerin ve halkın bulunduğu bir mecliste Mustafa Safî hakkında dedikodu yaptı. Onun bu uygunsuz davranışı Mustafa Safî tarafından da duyuldu. Onu huzuruna çağırıp nasihat etti. Böyle şeyleri yapmamasını söyledi. Ancak o bu hâlini terk etmeyip meclislerde yine ileri geri konuşmaya devam etti. Tam Mustafa Safî hakkında konuşmaya başladığı sırada dili ağzından çıkıp acı acı bağırmaya başladı. Meclistekiler onun bu hâline çok şaşılar. Hâlini sorduklarında etrafındakiler Mustafa Safî Efendi'den manevi bir okun isabet ettiğini ve gidip ondan af dilemesini söylediler. Bunun üzerine gidip hâlini arz ettiler. Mustafa Safî Efendi ise “Onun vefat etmesi daha hayırlıdır.” dedi ve aynı gün öldü (Yavuz, vd., 2004: 215).

10) Velilerin, evliyaların ne zaman öleceğini bildikleri hususunda bazı anlatılar vardır. Mustafa Safî hakkında da buna benzer bir anlatı mevcuttur. Sohbetleri sırasında talebelerine 1846 yılında vefat edeceğini defalarca söylemiştir (KK29).

Mustafa Safi'nin ölümünden sonra da bazı kerametleri hem halk tarafından anlatılmakta hem de bazı yazılı kaynaklarda bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

11) *Bir Ramazan-ı şerif ayında türbesinin inşası sırasında bu işle meşgul olanlar, oruç olmaları sebebiyle kabri yanında ona karşı lazım olan edebi tam göstermemişler. Türbe inşasında çalışan ustalar edebe uymayan şekilde ayaklarını uzatarak oturmuşlar. Yine bir defasında kabri yanında böyle ayaklarını uzatıp oturdukları sırada, Safi Efendi'nin ruhaniyeti kendi suretinde gözükerek ayaklarını uzatıp oturanlara tebessüm edip aralarından İbrahim adındaki kimseye; "İbrâhim Bey! Artık sen büyüdüñ bizi tanımaz oldun." demiş. Hemen yerinden fırlayan İbrahim Efendi; "Aman efendim ben kimim ki sizi saymayayım." diyerek, ağlamış. Daha sonra Mustafa Safi'in ayaklarına kapanarak affetmesini istemiş. Artık bu hâdiseden sonra türbenin yanına yaklaşırken ta uzaktan ayakta durarak edep göstermiş* (Yavuz, vd., 2004: 216).

12) *Mustafa Safi Efendi vefat ettikten sonra cenazesi yıkanırken üzerine örtülen örtü kayar gibi olmuş. Hemen iki eliyle örtüyü tutmuş. Bu olay orada bulunanlar tarafından açıkça görülmüş* (KK30).

Menkıbedeki Motifler: Mala mülke bereket getirme, gelecekte olacakları haber verme, bir maddeyi yoktan var etme, başka yerlerdeki olayları, kişileri görme, başkalarına gösterme, akıldan geçenleri bilme, düşünceyi okuma, kar, dolu ve yağmuru durdurma; rüzgâr ve fırtınayı dindirme, denizde yardıma ihtiyacı olanları kurtarma, hasımlarına beddua ederek cezalandırma, öldükten sonra yeniden dirilmiş görünme, öleceği yeri ve zamanı önceden bilme.

4.1.1.6. Semerkant-ül Buhara Yatırı

Adı ve Anlamı: Yatır adını metfundan almıştır. Halk burada yatan metfuna *Semerkant Hazretleri* demektedir. Metfunun Semerkant'tan gelmiş olması muhtemel olduğundan bu şekilde adlandırılmış olduğunu düşünmekteyiz.

Yeri ve Konumu: Yatır, Bolu'nun merkez ilçesindeki Semerkant Mahallesi'nde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Yatır, beton çerçeve olarak yapılmış, yatırım baş ve ayak kısmında taşlar bulunmaktadır. Mezar taşları 20. yüzyılın başlarına aittir. Mezarlık alanı bir duvar ile çevrelenmiştir.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Yatırın girişindeki kapıda *Semerkant ül Buhara* yazmaktadır. Metfunun kitabesinde ise *Semerkant ül Ali Bin Müslim* yazmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Metfunun gerek tarihî kişiliği gerekse menkıbevi kişiliği hakkında çok fazla bilgi yoktur. Yatır günümüzde sokak arasında kaldığından önemini yitirmiştir. Buna rağmen bölge esnafıyla yaptığımız görüşmelerde, zatın Buharalı olduğu, ancak keramet sahibi olup olmadığı bilinmemektedir. Bolu'ya Şeyh Aslahaddin ile birlikte geldiği ve burada şehit düştüğü ifade edilmiştir (KK31).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Yatırın herhangi bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Sokaktan geçen insanlar herhangi bir zamana bağlı kalmaksızın ziyaret etmektedirler (KK31).

Toplumsal Ziyaretler: Türbe toplumsal olarak kendi adıyla aynı olan caminin yakınında yer almasından dolayı özellikle Cuma namazı çıkışlarında ve bayram namazı çıkışlarında cemaat tarafından ziyaret edilmektedir.

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Yatırın günümüzde halk nazarında herhangi bir işlevi bulunmamaktadır. Sadece önünden geçen bazı kimseler tarafından dua edilmektedir. Ancak herhangi bir niyetle dua edildiğine rastlanmamıştır. Belki de Bolu'da işlevi bulunmayan tek yatırdır.

4.1.1.7. Somuncu Baba Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Somuncu Baba Türbesi, Ankara-Bolu yolunun 25. kilometresinde yer alan Saraycık Köyü'nde bulunmaktadır. Türbe D-100 karayolunun hemen kenarında yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, aslında yatır olarak adlandırabileceğimiz bir yapıdır. Ancak işlevlerinden ve yöre halkının adlandırmasından dolayı türbe olarak tanıtılmıştır. Türbe tek mezardan oluşmaktadır. Etrafı demir örgülerle çevrilmiştir. Türbenin bulunduğu yer aynı zamanda yöre halkının kabristanıdır. Dolayısıyla türbe bu kabristandan ayrılması için girişe yapılmıştır. Ayrıca türbenin hemen yanında yani kabristanın içerisinde iki katlı bir cami de bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede yatan zatın gerçek adı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yöre halkı kendisi hakkında anlatılan menkıbeden dolayı bu isimle adlandırmıştır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Somuncu Baba hakkında anlatılan bilgiler hemen hemen hepsi menkıbevi hayatından alınan bilgilerdir. Kendisinin savaş veya kıtlık zamanında köyde hiç un ve buğday olmamasına rağmen her sabah sıcak ekmekler yapıp askerlere ve yöre halkına dağıttığından söz edilir. Bu nedenle *Somuncu* adıyla ünlenmiştir (KK32)

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbe, halk tarafından bireysel olarak herhangi bir zamana bağlı olmaksızın ziyaret edilebilmektedir. Ancak bu ziyaretler dinî günlerde daha da yoğunlaşmaktadır (KK32).

Toplumsal Ziyaretler: Türbe toplu olarak çok fazla ziyaret edilmemektedir. Ancak kurak mevsimlerde veya aylarda ziyaret edilmektedir (KK32).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Ziyaret sebepleri hemen hemen diğer türbelerle aynıdır. 1) Askere giden gençlerin sağ salim dönmeleri, 2) yolculuk edenlerin yolculuklarını kazasız belasız geçirmeleri ziyaret sebepleri arasındadır (KK32).

Toplumsal Ziyaretler: Türbenin yöre halkı tarafından toplumsal olarak ziyaret edilmesinin en önemli sebebi yağmur duasıdır. Kurak mevsimlerde halk türbede bulunan camide namaz kıldıktan sonra yağmur duası eder (KK32).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Yöre halkı askere gidecek gençleri uğurlamadan önce türbeye gelip dua eder, böylece askere gidecek o gencin sağ salim döneceğine inanırlar (KK32).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Somuncu Baba hakkında anlatılan anlatımları, sağlığında ortaya çıkan anlatımlar ve ölümünden sonra ortaya çıkan anlatımlar olarak ikiye ayırdık.

1) İlk menkıbenin Somuncu Baba'nın sağlığında ortaya çıktığına inanılmaktadır. Menkıbeye göre; *Somuncu Baba, savaş sırasında (hangi savaş olduğu tam olarak bilinmemektedir) yöre halkının ve askerlerinin kıtlıktan dolayı aç kalmasına dayanamayıp her sabah erken kalkarak kendi evinde somun adı verilen ekmekler yapıp dağıtırmış. Yöre halkı bu ekmeğin ununun nereden geldiğini bir gün merak etmiş ve Somuncu Baba'nın evine gitmiş, baktıklarında evde hiç unun olmadığını, sadece taş ve yarım mum olduğunu görmüşler. Bu durumu Somuncu Baba'nın taştan un yapıp ekmek yapmasıyla açıklamışlar ve bu kişinin bir evliya olduğunu anlamışlar. Bu olaydan sonra kerameti ortaya çıkan Somuncu Baba bir daha görülmemiş* (KK32).

2) İkinci menkıbe Somuncu Baba'nın ölümünden sonra ortaya çıkmıştır. Menkıbeye göre; *1960'lı yıllarda yapılan yol çalışmasında iş makineleri metfunun mezarının bulunduğu*

yerde hareket etmeyip bozulmuş, bu durum uzun bir müddet devam etmiş. Daha sonra iş makinelerinin bozulduğu yeri kazdıklarında Somuncu Baba'nın mezarına ulaşmışlar. Kaynak şahsımızın anlattığına göre mezardaki zatın boyunun uzunluğu iki metreden fazlaymış. Bu durumu Bolu müftülüğüne aktaran işçiler, müftülük yardımıyla mezarı yol kenarına taşımışlar. Daha sonra yol yapımı kaldığı yerden devam etmiş (KK32).

Menkıbedeki Motifler: Taşı una çevirme, az yiyecekten çok kişiyi doyurma, bedeni çürümeme, hasımlarına korku ve dehşet verecek durum ve kılıklarda görünme.

4.1.1.8. Şeyh Aslahaddin Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını metfundan almaktadır.

Yeri ve Konumu: Türbe, Bolu'nun merkez ilçesindeki Akpınar Mahallesi'nde, Aslahaddin Camii orta katında ayrı bir bölümde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, 1968 yılında bugünkü görünümüyle inşa edilmiştir. 1968 yılından önce ahşap bir yapı olarak 16. yüzyılda inşa edildiği bilinmektedir. Bugün türbenin mimari yapısı geleneksel türbelerden biraz farklıdır. Türbe, üç katlı olarak yapılmıştır. Birinci katta normal bir mescit, ikinci katta, Aslahaddin'in ve müridi Mustafa Efendi'nin sandukaları, üçüncü katta ise ana mescit yer almaktadır. Türbe, 1968 yılında yeniden yapıldığında çinilerle bezenmiştir.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Yöre halkı tarafından Aslahaddin Hazretleri olarak bilinen zatın asıl adı türbe kitabesine göre Seyyid Bin Ebu Bekir'dir. Türbe kitabesinde; “Allah Resulü (s.a.v.)'nın, asil soyunun devamı olan muhterem ve mübarek zattır” yazmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbesinde bulunan kitabeye göre, 18 bin askerle Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş ve Bolu'nun Müslümanlar tarafından kuşatılması sırasında ikinci hisarda şehit edilmiştir. Kaymakamlık arşivlerinde bu olayın tarihi, miladi 934 yılı olarak gösterilmektedir.

Ahmed Yesevî'nin başlattığı Anadolu'yu İslamlaştırma ve Türkleştirme mücadelesinin daha önce başladığını, Malazgirt zaferine kadar akın akın Anadolu'ya gelen alperenlerle bu yurdun bir baştan bir başa için için İslam'a ve Türklüğe kazandırıldığını tarihî belgeler ortaya koymaktadır. Seyyid Bin Aslahaddin ve beraberindekilerin yaptıkları akınlar bu halkalardan birini teşkil etmektedir.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Bolu halkı çarşıda bulunan türbeler arasında en çok bu türbeye ehemmiyet vermektedir. Kaynak şahsımıza bunun sebebini sorduğumuzda; “Bolu İslam ile

müşerref olmuşsa bunu Aslahaddin Hazretleri yapmıştır.” der. Ayrıca Aslahaddin Türbesi Bolu’nun dinî turizmine büyük bir katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda türbe herhangi bir zaman bağlı kalmaksızın ziyaret edilebilmektedir. Caminin içerisinde yer almasından dolayı ziyaret saatlerini vakit namazları belirlemektedir (KK31).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin ziyaret sebepleri arasında; 1) askere giden gençlerin sağ salim dönmeleri, 2) hastalıklara şifa bulmak (daha çok yaşlı kadınlar tarafından) 3) ayrıca vakit ve cuma namazlarından sonra günün geri kalanının bereketli geçmesi için bölge esnafı tarafından ziyaret edilmektedir (KK31).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Türbede bulunan metfunun Bolu’yu tehlikelere karşı koruduğuna inanılmaktadır. Kaynak şahsımız bu tehlikeleri çeşitli doğal afetler ve yangınlar olarak belirtmiştir (KK31).

Uygulamalar: Türbe etrafında birtakım uygulamalar ve ritüeller gelişmiştir. Bunlar arasında; 1) yaşlı kadınların hastalıklarına şifa bulmak amacıyla gelip türbe içerisinde belirli bir süre kalması, 2) aynı şekilde çocuk sahibi olamayan kadınların da gelerek türbe içinde belirli bir süre kalmaları gösterilebilir (KK31).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Kaynak şahsımızın babasından öğrendiği bir menkıbeye göre; 1) Aslahaddin Bolu fethedilene kadar savaşmış, kırk düşman oku yemiş ancak fetih gerçekleşinceye kadar ölmemiştir. Fetih gerçekleştikten sonra emri Hak vuku bulmuştur (KK31).

2) Bir diğer anlatıda ise yıllar sonra Şeyh Aslahaddin’in kabrinin bulunduğu yere bir cami yapılmak istenmiş. Caminin yapımı sırasında mezar açıldığında savaş sırasında vücudunda düşman oklarının girdiği yer olduğu gibi durduğu ve bedeninin bozulmadığına şahit olunmuş (KK31).

Menkıbedeki Motifler: Silahtan, zehirden vs. etkilenmeme, bedeni çürümeme.

4.1.1.9. Tokad-î Hayrettin Türbesi

Adı ve Anlamı: Tokad-î Hayrettin, şeyhi Cemalettin’e Tokat’ta intisap ettiği ve uzun bir süre Tokat’ta bulunduğundan Tokadî (Tokatlı) adını aldığı düşünülmektedir.

Yeri ve Konumu: Bolu’nun 28 km batısında, Ankara-İstanbul yolunun sağında, Abant yol ayrımı karşısında bir tepe üzerinde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, yanında bulunan caminin hemen önünde, etrafı bir metre yüksekliğinde çitlerle çevrilmiş ve Halveti tarikatının diğer müritlerinin de mezarlarının yer aldığı bir konumda bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede metfun halde bulunan zatın gerçek adı Hayrettin'dir. Tokat'ta uzun süre bulunduğundan Tokad-î adıyla anılmıştır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Hayatına dair yeterli bilgi yoktur. Kendisinden söz eden ilk müelliflerden Nev'îzâde Atâî ile Şeyhî Mehmed Efendi ve İbrâhim Hâs onun Konrapalı (Düzce ile Bolu arasında bir yer) olduğunu belirtmiş, Halvetî-Şâbânî şeyhi Ömer Fuâdî ise doğum yeriyle ilgili herhangi bir bilgi vermeden Bolu'da faaliyet gösterdiğini kaydetmiştir.

Tokad-î Hayreddin Efendi, Halvetiyye tarikatının dört ana kolundan Cemâliyye'nin pîri, Cemâl-i Halvetî'nin yanında yetişmiştir. Ardından Bolu'ya gönderilmiştir. İrşad faaliyetini Bolu'da ve Düzce Pazar'da sürdüren Hayreddin Efendi, Halvetiyye-Şâbâniyye'nin kurucusu Şâbân-ı Velî'nin müşşididir. Onun yanı sıra Muslihuddîn-i Konrapavî ve Mahmûd-ı Kürevî gibi halifeler yetiştirmiştir (Kara, 2012: 215-216).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbe, bireysel olarak herhangi bir zamana bağlı olmadan isteyen kişiler tarafından ziyaret edilebilmektedir. Ancak bu ziyaret günleri dinî günlerde daha da artmaktadır (KK33).

Toplumsal Ziyaretler: Toplumsal olarak ise belirli aylarda özellikle yaz mevsiminde Halveti mensupları tarafından toplu şekilde ziyaret edilmekte ve türbenin bağlı bulunduğu vakıf tarafından halka yemek ikram edilmektedir. Bu ziyaret günümüzde bir çeşit anma merasimine dönüşmüştür (KK33).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin ziyaret sebepleri oldukça geniştir. Türbe genellikle 1) çocuk sahibi olmak, 2) mutlu bir yuva sahibi olmak, 3) hastalıklardan kurtulmak ve 4) iş sahibi olmak amacıyla ziyaret edilmektedir (KK33).

Toplumsal Ziyaretler: Türbeye toplu olarak yapılan ziyaretlerde de belirli istekler bulunmaktadır. Bu istekler; 1) yağmur duası, 2) hıdrellez kutlamaları, 3) hacca gidenlerin ziyaretleri, 4) askere gidenlerin sağ salim gelmeleri olarak sıralanabilir (KK33).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Türbe etrafında bulunan en önemli inanışlardan biri ağaçların hiçbir şekilde kesilmemesidir. Hatta kaynak şahıslarımızdan birinin anlattığı şu bilgi kayda değerdir:

Hayrettin Tokadî Hazretlerinin müritlerinden biri vefat ettikten sonra defnedilecektir. Ancak mezar yeri için bir ağacın kesilmesi gerekmektedir. Fakat orada çalışan türbe görevlileri ağacı hiçbir şekilde kesememiş, iş makineleriyle dahi ağacı yıkamamıştır (KK33).

Uygulamalar: Türbede gerçekleşen uygulamalar çok çeşitlidir. Bu uygulamalar arasında; 1) çocuk sahibi olamayan kadınlar türbeye gelerek dua edip çocuk sahibi olacaklarına inanırlar. Hatta bu amaçla türbe içinde yatanlar bile bulunmaktadır (KK32, KK33).

2) Bir diğer uygulama ise düğün alayının tekkenin etrafında üç kez dolanmasıdır. Düğün alayı türbe etrafında dolandıktan sonra dua edilir ve gelin alayı yoluna devam eder (KK32).

3) Türbedeki en ilginç uygulama ise birtakım olaylar sonucu aklî dengesini kaybeden insanların türbeye gelip bir organ vasıtasıyla türbenin duvarına veya türbedeki bir ağaca bağlanmasıdır. Eğer hasta kendi kendine bağlandığı ipten kurtulursa şifa bulacağına inanılır (KK33).

4) Kaynak şahsımızdan derlediğimiz bir diğer uygulama ise işsiz insanların türbeye gelip dua ederek iş bulacağına inanmasıdır. Kaynak şahsa göre; işsiz olan bir adam (kaynak şahıs, şahsın adını vermemiştir) türbeye gelip adak adar ve oradan uzaklaşmadan telefonu çalıp işe alındığı bilgisine ulaşır (KK33).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Türbe etrafındaki anlatılarda, Hayrettin Tokadî'nin ölümünden sonra gerçekleşen olaylar göze çarpmaktadır.

1) *Bu olaylardan biri türbe içindeki küçük mescidin büyütülmesi esnasında ortaya çıkmıştır. Kaynak şahsımız; 1982 yılında yeni mescidin yapımında avluda bulunan ağacın kesilmesi gerekmektedir. Ancak gece yattığında rüyasına Tokadî gelerek ağacın kesilmemesini emreder. Bu olay üzerine ertesi gün türbedar ağacın kesilmeden mescidin büyütülmesini söyler (KK33). Şu an türbeye gittiğinizde türbedeki caminin ortasında bir ağacın bulunduğunu görebilirsiniz.*

2) Kaynak şahsımızın anlattığı başka bir menkıbede ise; *Aksaray'dan gelen bir ziyaretçi Ankara Kahramankazan'a uğrayıp bir araba alır. Arabasıyla Bolu'ya gelirken yol kenarında bir zatı görür ve arabasına alır. Zat, Bolu'ya gelince arabanın sahibine; "Sen şurada bekle ben abdest alacağım." der. Bunun üzerine arabanın sahibi saatlerce arabada oturur ve gelen giden olmaz. Daha sonra yoluna devam ederek türbeyi ziyaret eder. Bu yaşadığı olayı türbedara anlatınca arabasına binen kişinin Tokadî Hazretleri olduğunu anlar (KK33).*

Menkıbedeki Motifler: Başkalarını ikaz edip tehlikeye düşmekten kurtarma, öldükten sonra yeniden dirilmiş görünme.

4.1.1.10. Ümmî Kemal Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Türbe, Bolu'nun 25 kilometre güneydoğusunda Tekke Işıklar Köyü'nde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Ümmî Kemal'in kabrinin yer aldığı ana yapı bulunmaktadır. Bu yapı beşgen olarak inşa edilmiştir. Girişte ziyaretçileri uzun bir hol karşılamaktadır. Bu holden sonra metfunun kabrinin yer aldığı beşgen yapıdaki bölüm bulunmaktadır. Türbenin ikinci kısmı ise kendisiyle aynı adla anılan cami bölümüdür. Türbenin karşısında Ümmî Kemal'in menkıbesine de konu olmuş bir kabir daha bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede kabri bulunan metfunun asıl adı Seyyid Ümmî Kemal'dir. Türbesinin karşısında bulunan kabirde ise yatan metfunun adı ve kimliği belli değildir. Ümmî Kemal'in menkıbesine konu olmuş bir zat olduğuna inanılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Bolu'nun en meşhur türbelerinden ve evliyaları arasında gösterilen, Halveti şeyhlerinden Kemal Ümmî'yi görüyoruz. Ümmî Kemal'in hayatı hakkında fazla bir bilgi bulunmamakla birlikte Ümmî Kemal'in yaşadığı yer, doğumu ve kişiliği hakkında farklı kaynaklarda değişik bilgiler zikredilse de genel itibari ile Bolu ili çevresinde yoğunlaşılmaktadır. Ümmî Kemal'in hayatı hakkında Derviş Ahmed'in *Menakıbnâme-i Kemal Ümmî*'de Bolu ve civarında yaşadığı ve burasını kendisine mesken tuttuğu belirtilmektedir (Yavuzer, 1997: 3). Birçok coğrafi kaynak sadece Bolu'ya istinaden değil aynı zamanda köylerine, özellikle çevredeki dağları (Aladağ / Bozdağ) coğrafi kaynak olarak göstererek, Ümmî Kemal'in köy tekkesinin şeyhi olarak bilindiğini belirtmektedir (Hickman, 1976: 57-82).

Ümmî Kemal'in Osmanlı kaynaklarına göre asıl adı İsmail'dir. Mahlası ise Ümmî Kemal olarak geçmektedir (Hickman, 1982:155-167). Derviş Ahmet'in verdiği bilgilere göre Ümmî Kemal'in üç oğlu bulunmaktadır. Menakıbnâme-i Kemal Ümmî'ye göre çocuklarından sadece ikisinin adı burada geçmektedir. Bunlardan birisi Sinan'dır. Bu oğlu medrese tahsili görmüştür. Diğer oğlu Cemal olarak geçmektedir. Cemal'in ise kendi hâlinde meczup bir hâlde yaşadığı belirtilmektedir. Diğer taraftan Ümmî Kemal'in soyunun Derviş Ahmet Oğuz

boyuna ait olduğunu belirtmektedir. Kemal Ümmî'nin Şeyh Şehriban ⁸adında bir kız kardeşinin bulunduğu da belirtilmektedir (Yavuzer, 1997: 3).

Ümmî Kemal'in yaşadığı döneme değinecek olursak; XV. yüzyılda yaşamış bir mutasavvıf şairdir. Hayatı ile ilgili menkıbevî ve tarihî bilgiler iç içe geçmiştir. Tahminen 1375'te Karaman'da doğmuştur. Ümmî sıfatını taşır; fakat birikimini tekkelerden aldığı kabul edilmektedir. Erdebil'de hayatının uzun bir bölümünü geçirmiş geri kalan kısmını ise Bolu'nun Sazak bölgesindeki Tekke Köyü'nde geçirmiştir (Yavuzer, 1997: 122-125).

Kemal Ümmî'nin bazı kaynaklarda Ümmî olduğu söylene de ortaya çıkardığı eserlerle hakkında anlatılan bu durum uyuşmamaktadır. Onun eserleri incelendiği zaman görülecektir ki bu eserleri ortaya koyan birisinin kesinlikle bir tahsil görmüş olması gerekmektedir. M. Fuad Köprülü Ümmî Kemal'i 15. yüzyıl Anadolu Türk Edebiyatı'nın en gizemli şairi olarak tanımlamaktadır. Bu dönemde yaşayan tekke şairlerinin divanları günümüzde oldukça az sayıdadır. Ümmî Kemal'in divanı merkezi Erdebil'de olan Safevi tarikatının Anadolu'daki şubelerinden birinin niteliğine ışık tutan tek edebî delil olarak yaşamaktadır Ümmî Kemal'in; Risale-i İman isimli bir mensur eserinden başka Kırk Armağan, Hazire-i Kuds, Risale-i Vefat isimli üç manzum mesnevisi ve 3034 beyit tutarında bir de Divan'ı vardır. Bu eserlerin birer kopyası Tekke Işıklar köyündeki türbesinde mevcuttur (Pekacar, 1998: 330).

Menkıbevî kaynaklarda ölüm tarihi ile ilgili herhangi bir kayda rastlanmaz. Bursalı Tahir Bey Hicri 880 (Miladi 1475) tarihinde vefat ettiğini kaydeder. Bazı kaynaklar Ümmî Kemal'in asılarak öldürüldüğünden bahsederken bazı kaynaklar da onun şehitlik makamına eriştiğinden söz etmektedir. Biyografik Osmanlı kaynaklarının çoğunun aksine, Karaman veya Niğde'de değil, çevresindeki köylerle birlikte vakfedilen Tekke Köyü'nde vefat ettiği ve türbesinin burada bulunduğu, ilk defa Bolu Şerriyye Sicil Defterleri'ndeki kayıtlara dayanılarak ortaya konulmuştur. Yine bu sicillerdeki bilgilerle, ölümünden sonra soyunun bu bölgede devam ettirildiği, devlet tarafından ailesine birtakım muafiyetler tanındığı belirtilmektedir (Yavuzer, 1997: 122-125).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin belirli bir ziyaret zamanı yoktur. Ancak türbenin bulunduğu köye ulaşım kış aylarında oldukça zordur. Bu nedenle türbe genellikle bahar aylarında ve yaz mevsiminde ziyaret edilmektedir (KK34).

⁸ Dördüven'da yer almaktadır. Bkz. Dördüven Şih Şehriban Nine Türbesi.

Toplumsal Ziyaretler: Türbe toplumsal olarak her yıl temmuz ayının ilk cuma günü, “Ümmî Kemal Hazretleri Günü” adı altında ziyaret edilmektedir. Bu ziyarete bölge halkı ve çevre illerden gelenler katılmaktadır. Türbe ziyaretiyle birlikte Mevlid-i Şerif okunmakta, vaaz verilmekte ve çeşitli dinî ve kültürel hizmetler yapılmaktadır. Ziyaret sonunda köylüler misafirlere yemek ikram etmektedir (KK34, KK35).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: 1) Türbenin en önemli ziyaret sebebi hastalıklarına şifa bulmaktır. Türbeye şifa aramak için gelen ziyaretçiler daha çok akıl hastalarıdır. 2) Türbeye az da olsa çocuk sahibi olamayan aileler tarafından da ziyaretler gerçekleştirilmektedir (KK34).

Toplumsal Ziyaretler: Türbe toplumsal olarak yağmur duası amacıyla ziyaret edilmektedir (KK34).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: 1) Türbenin karşısında bulunan diğer türbede Ümmî Kemal’in veliliğine inanmayıp Ümmî Kemal’in göstermiş olduğu keramet nedeniyle hayatını kaybeden bir Osmanlı askerinin yattığına inanılmaktadır. 2) Türbede görülen bir diğer inanç ise türbenin yanında bulunan çeşmeden su içenin dertlerinden kurtulacağına, hastalığı varsa şifa bulacağına inanılır (KK34, KK35).

Uygulamalar: Türbeye şifa amacıyla gelen akıl hastaları yöre halkı tarafından türbenin duvarına bağlanır. Eğer hasta olan kişi ipten kendiliğinden kurtulursa şifa bulacağına inanılır.

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Ümmî Kemal hakkında oldukça fazla anlatı mevcuttur. Bu anlatılardan bazıları zatın ölümünden sonra ortaya çıkarken bazıları da yaşadığı dönemde ortaya çıkmış kerametlerinden oluşmaktadır.

1) İlk anlatımız metfunun sağlığındaiken ortaya çıkan bir menkıbedir. Kaynak şahsımızdan aldığımız bilgiye göre; *Ümmî Kemal tekkesini inşa ederken tekkenin baca kısmına bir taş koyar. Taşı koyduğu sırada “Dur ya mübarek” diye taşa seslenir. Bunun üzerine taş Kemal Ümmî’nin koyduğu gibi asırlardır vaziyetini bozmamıştır* (KK34).

2) İkinci anlatımızda ise yine zatın yaşadığı zamanda ortaya çıkan bir anlatı olarak nakledilmektedir. *Bugün Tekke Işıklar Köyü’nde bulunan Ümmî Kemal’in türbesinin yanında küçük bir türbe daha bulunmaktadır. Halktan kaydettiğimiz bilgilere göre bu mezarda yatan zat Fatih Sultan Mehmet’in babası olan II. Murat’ın askerlerinden biridir. Rivayete göre; bir gün II. Murat Bolu sancak beyi olduğu sıralarda Ümmî Kemal’i zaman zaman ziyarete gelip onunla sohbetler edermiş. Bir gün Ümmî Kemal’i denemek amacıyla askerlerinden birini canlı canlı tabuta koydurup Ümmî Kemal’in yanına götürmüştü. Bunun üzerine II. Murat Ümmî*

Kemal'den tabutta yatan kişinin cenaze namazını kıldırmasını istemiş. Ancak Ümmî Kemal, Sultan'a "Sultanım tabuttaki şahsın namazını ölü niyetine mi, diri niyetine mi kılalım?" diye sormuş. Sultan ise "Ölü niyetine" demiş. Ümmî Kemal namazı ölü niyetine kıldırmış. Namazdan sonra Sultan tabutu açtırmış ve tabuttaki asker gerçekten de ölmüştür. Bu olaydan sonra Sultan Murat, Ümmî Kemal'den defaatle özür dilemiştir (KK34). Bugün Ummî Kemal Türbesi'nin yanında bulunan türbede bu askerin yattığına inanılmakta, Ümmî Kemal Türbesi'ni ziyarete gelenler bu türbeye de uğramaktadır. Bir başka anlatıda ise Ümmî Kemal ölü niyetine namazı kıldırdıktan sonra askere kalk deyince asker kalkıp tekrar dirilmiştir (KK34, KK5).

3) Üçüncü anlatımız ise yine Ümmî Kemal'in yaşamını konu almaktadır. Menkıbeye göre; bir gün II. Murat şeyhe misafir olur. Ancak vakit geçmesine rağmen şeyhin bir hazırlık yapmadığını görür. Murat Han şeyhten askerlerini doyurmasını ister. Bunun üzerine şeyh yanındakilerden bir kazan, bir saç ayağı ve bir de mum ister. Şeyh bu malzemeleri tekkenin ortasına kurdurur ve askerlerden sıraya geçmelerini ister. Eline kepçeyi alan şeyh karşındaki askere ne yemek istediğini sorar ve askerin cevabı üzerine kepçeyi kazana daldırıp askerin istediği yemeği çıkarır. Bu durumu bütün askerler için yapan şeyhe II. Murat hayran olur ve onun büyük bir veli olduğuna inanır (KK35).

4) Yazılı kaynaklarda rastladığımız diğer bir anlatımız ise şöyledir: Ümmî Kemal'in oğlu Sinan Mekke'ye gitmek için bir gemiye biner. Hava değişir, denizin dalgaları coşmaya başlar. Sonunda gemi batar. Sinan boğulmak üzereyken babası aniden gözükiüp onu boğulmaktan kurtarır ve gözden kaybolur (Yavuz, vd., 2004: 189)

5) Ümmî Kemal'in oğlu Sinan zor durumdadır, işkence görür. Gözlerine mil çekeceklerdir. Çaresizlik içinde ağlar. Birden babası Ümmî Kemal karşısına çıkıverir, "Gözünü yum beri gel." der ve sonra onu anlamadığı bir şekilde tutup Kâbe'ye bırakır. (Yavuz, vd., 2004: 363). Kâbe'yi tavaf ettikten sonra Safa-Merve tepesine giden Sinan namaz kılıp Allah'a dua eder. Bu sırada yaşlı bir adam çıkıp ona nasihatler verir ve ortadan kaybolur. Etrafındakiler Sinan'a "Neden bu adam seninle bu kadar ilgilendi, o her zaman beş vakit namazını burada kılar." der. Sinan o kişinin babası olduğunu söyler (Yılmaztürk, 2001: 440-446).

6) Ümmî Kemal'in müritlerinden biri İstanbul'a gitmek için yola çıkar. Yolculuk esnasında acıkınca dağda bulduğu bir keçiye kesip yer. Bunun üzerine keçinin sahibi bu durumu Ümmî Kemal'e anlatır. Ümmî Kemal ölen keçinin postuna dokununca keçi oracıkta canlanarak koşmaya başlar (KK34).

7) Ölümünden sonra ortaya çıkan anlatılara değinecek olursak; daha çok hastalıkların tedavisi üzerine ortaya çıkmıştır. Menkıbeye göre; *Düzce'den gelen ve akli dengesi bozuk olan 18-20 yaşlarında bir gelin türbenin içine girerek şarkı söylemeye başlar. Bunun üzerine gelin urganla türbenin duvarına bağlanır. Sabaha kadar gelin türbenin avlusunda kalır. Halk sabah namazına camiye gelince gelini türbenin dışında bulur. Geline ne olduğunu sorduklarında, “Şeyh hazretleri yanıma gelip beni çözdü, benimle sohbet etti.”* der (KK34).

Menkıbedeki Motifler: Cansız varlıkları hizmetinde kullanma, onlara söz geçirme, ölü insanı diriltme, geçmişte olup bitenleri bildirme, az yiyeceklerle çok kişiyi doyurma, kar, dolu ve yağmuru durdurma; rüzgâr ve fırtınayı dindirme, esir düşen askerleri kurtarma, tayy-ı mekân, ölü hayvanı diriltme, öldükten sonra varlığını gösterme, hastalıkları iyileştirme.

4.1.2. Dörtdivan

4.1.2.1. Himmet Dede Türbesi

Türbe-Yatırım Kimliği:

Adı ve Anlamı: Himmet Dede. Zor durumda kalanlara yardım ettiği için “Himmet” adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Dörtdivan’a 5 km uzaklıkta, Sorkun ile Yukarısayık köyleri arasında bulunan yüksek bir tepede yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe taştan yapılmıştır. Türbenin içi tahta ve çatısı kiremitle örtülüdür. Tek odası bulunan türbenin içinde bir sanduka bulunmaktadır. Türbenin arka tarafında “örenler” diye anılan yerde taşlarla örülmüş iki adet mezar bulunmaktadır. Bu mezarların kime ait olduğu belli değildir. Ancak yöre halkı bu mezarları Himmet Dede’nin ermişleri olarak zikretmektedir.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Himmet veya Kul Himmet’tir. Kul Himmet adının kaynağını sorduğumuzda köylüler; Allah’ın kulu olduğundan bu ismi aldığını belirtmişlerdir (KK1). (Köylüler, Himmet Dede adını kullanmaktadır).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Yazılı kaynaklarda Bayramiyye tarikatının kollarından biri olan Himmetiyye tarikatının kurucusu olarak geçmektedir. Himmet Dede’nin 17. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir; ancak doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemektedir.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Özellikle bayramın birinci günü ve arife günü ikindinden sonra ziyaret edilmektedir. Ayrıca az da olsa perşembe günleri de yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir (KK1).

Toplumsal Ziyaretler: Türbenin toplumsal olarak ziyaret edildiğine dair özel bir zaman dilimi bulunmamaktadır.

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: 1) Sara hastalığı olanlar, 2) Çocuk sahibi olmak isteyenler, 3) Maddî-manevî çeşitli arzular (KK2)

Toplumsal Ziyaretler: 1) Yağmur duası için (KK2).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: 1) Yöre halkı türbenin köyü her türlü felaketlere karşı koruduğuna inanmaktadır (KK1). 2) Türbenin köye bereket getirdiğine, özellikle kurak mevsimlerde yağmuru eksik etmediğine inanılmaktadır (KK2).

Uygulamalar: 1) Sara hastalığı olanlar türbeye gelerek dua edip türbede bir gece geçirdikten sonra şifa bulacaklarına inanmaktadırlar (KK1). 2) Ziyaretçiler dileklerinin kabul olması için adaklar kesmektedir (KK2).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Türbe hakkında herhangi bir anlatıya rastlanılmamıştır.

4.1.2.2. Kırklar/Erenler Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği:

Adı ve Anlamı: Yöre halkı tarafından “Kırklar” ya da “Erenler” diye de anılmaktadır.

Yeri ve Konumu: Dörtdivan’ın Kılıçlar Köyü’nün Kuzköy Mahallesi’nde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Kabrin üzerinde herhangi bir yapı bulunmamaktadır. Bu nedenle yatır olarak belirtmek doğru olacaktır. Kabrin hemen yanında ziyaretçilerin namaz kılması ve dua etmesi için küçük bir mescit bulunmaktadır. Yatırın bulunduğu yer köyün en yüksek tepesindedir.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Gerçek adı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Yöre halkı için kutsal bir yer olarak kabul edilen Kırklarda geçmişte kırk (40) adet kuyunun bulunduğundan söz edilirmiş. Saha araştırmamızda bu kuyulardan sadece iki tanesinin kaldığını gördük. Kaynak şahsımız; kuyu içindeki suyun sürekli aynı seviyede olduğunu ilk bakışta 10-15 litre gibi görünse de ne kadar tüketilirse tüketilsin hiç azalmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla yöre halkı tarafından suya ayrıca bir önem verilmiştir ve suyu üç yudumda kibleye dönerek içmeyi âdet hâline getirmişlerdir (KK1).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: 1) Hac mevsiminde hacı adayları tarafından hacca gidilmeden önce ziyaret edilir. 2) Bayramın birinci günü ve arife günü ikindinden sonra ziyaret edilmektedir (KK1).

Toplumsal Ziyaretler: Türbenin toplumsal olarak ziyaret edildiğine dair özel bir zaman dilimi bulunmamaktadır.

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: 1) Sara hastalığı olanlar, 2) Çocuk sahibi olmak isteyenler, 3) Hacca gidecek kişiler tarafından hac ziyareti öncesi türbe ziyaret edilmektedir (KK1, KK2).

Toplumsal Ziyaretler: 1) Yağmur duası için (KK2).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Türbede görülen uygulamalar arasında en önemlisi çocuğu olmayıp çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından gerçekleştirilen uygulamalardır. Dilekte bulanacak kişiler bu türbeye gelerek çeşitli adaklar adarlar, türbeye çocuk elbisesi bırakarak dileklerinin gerçekleşeceğine inanırlar (KK1). 2) Hasta olan kişiler (özellikle ateşli hastalığa yakalananlar) türbenin yanında bulunan mescitte namaz kılıp dua ettikten sonra şifa bulacaklarına inanırlar (KK1).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar:

Metfun hakkında ortaya çıkan menkıbe ölümünden sonra görülmektedir. Kaynak şahsımızdan aldığımız bilgilere göre; *Kırklar Hazretleri yöre halkından ihtiyaç sahibi olan kişilerin evlerine giderek onlara çeşitli yardımlarda bulunmuş ve onlarla sohbet edermiş. Kaynak şahsımız bu yardımları genellikle sağlık yardımı olarak belirtmiştir (KK1).*

Menkıbedeki Motifler: Öldükten sonra yeniden dirilmiş görünme, hastalıkları iyileştirme.

4.1.2.3. Secamehmet Dede Türbesi**Türbe-Yatırın Kimliği:**

Adı ve Anlamı: Yöre halkı tarafından “Mehmet Dede Türbesi”, “Mehmet Efendi Türbesi” olarak da anılmaktadır. Ancak türbenin tabelasında “Secamehmet Dede Türbesi” yazmaktadır. Yöre halkı “seca” kelimesinin anlamını bilmemektedir. Osmanlıca sözlükte “cıvıltı” anlamında kullanılmıştır.

Yeri ve Konumu: Dörtdivan Merkez Camii’nin içerisinde yer almaktadır. Türbe daha önce caminin avlusunda yer almaktaymış. Ancak camide yapılan yenileme çalışmaları sonucunda türbe caminin içerisine alınmıştır.

Mimari Yapısı: Dörtdivan ilçesinin en eski camisinin içinde yer almaktadır. Türbenin özel bir mimarisi bulunmamaktadır. Camide yapılan yenileme çalışmaları sonucunda şu anki görünümüne kavuşmuştur.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbe kitabesinden anlaşıldığı üzere metfunun asıl adı Hacı Hafız Muhammed Emin Efendi'dir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Kendisi medreselerde eğitim gördükten sonra kabrinin bulunduğu camide hafızlık yapmıştır. Vefat ettikten sonra bu caminin avlusuna defnedilmiştir.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: 1) Cuma namazı çıkışlarında, 3) Bayramın ilk günü bayram namazından sonra ve bayram arifelerinde (KK2)

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: 1) Çocuk sahibi olmak isteyip ancak olamayan aileler tarafından ziyaret edilmektedir. (KK3)

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Türbenin camiye depremlerden, felaketlerden koruduğuna inanılmaktadır (KK4).

Uygulamalar: Türbeye önceleri çocuğu olmayanlar ziyarete gelir ve türbenin etrafına çeşitli adak malzemeleri bırakırlarmış. Bu malzemelerden en önemlisi ise çiçekmiş. Kaynak şahsımız çok defa türbenin etrafından bu çiçekleri topladığını belirtmiştir. Ancak bu durum günümüzde artık yapılmamaktadır (KK3).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar:

Kaynak şahsımızın anlattığına göre; *Bir gün kaynak şahsımız sabah namazını kılmak için camiye gelir. Abdestini alıp caminin içerisine girer. O sırada türbenin olduğu yerden birtakım sesler duyar. Sesler o kadar şiddetlidir ki caminin yıkılacağını zanneder. O sırada türbeden yeşil bir ışığın göğe yükseldiğini ve ilçenin çıkışına doğru gittiğini görür. Kendisinin anlattığına göre bu durum karşısında kaskatı kesilir. Daha sonra olanları caminin imamıyla paylaşır ancak imam bu duruma akıl sır erdiremez. Kaynak şahsımız yaşadığı bu durumu köyün ileri gelenlerine anlatır, aldığı cevap ilginçtir. Köyün ileri gelenleri "Dün onlardan biri öldü, Secamehmet Dede de onların cenazesine katılmak için oraya gitti." derler (KK3).*

Secamehmet Dede hakkında derlediğimiz bir diğer menkıbe ise şöyledir: *Kaynak şahsımızın babaannesi her sabah, sabah namazı esnasında koyunlarını sularken yaşlı birinin "Deli kız! koyunları bana ver." dediğini duyar. Ancak koyunlarını vermez. Kendisinin kim olduğunu sorunca o zat ortan kaybolur. Bu durumu başkalarına anlattığında o kişinin*

Secamehmet Dede olduğunu ifade ederler. Ayrıca kaynak şahsımız yine babaannesinden aldığı bilgiler neticesinde türbede bazı günlerde yeşil bir ışık gördüğünü ifade etmiştir (KK4).

Menkıbedeki Motifler: Ölüm sırasında ve sonrasında fevkalâde hâllerin zuhuru.

4.1.2.4. Şih Şehriban Nine Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği:

Adı ve Anlamı: Bayan evliyalardandır. Türbede yatan metfunun veli olduğuna inanılması, gerçek adının Şehriban olması ve yaşına hürmeten Nine unvanının verilmesinden dolayı Şih Şehriban Nine adıyla anılmaktadır.

Yeri ve Konumu: Dörtdivan'ın Çalköy kasabasında bulunmaktadır. Türbe köy merkezinde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Eski püskü bir yapıda olan türbenin kapısı ahşaptır. Türbenin etrafında küçük bir bahçesi bulunmaktadır. Türbenin içerisinde gelen ziyaretçilerin namaz kılması için küçük bir yer de bulunmaktadır. Türbenin üzerinde bulunan yapı sonradan köy ahalisi tarafından yapılmıştır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede yatan metfun kadın evliyalardandır. Yöre halkı bu evliyanın Ümmî Kemal'in ablası olduğuna inanmaktadır. Zaten türbenin girişinde bunu kanıtlayan bir tabela mevcuttur. Ayrıca yine aynı bölgede bulunan Himmet Dede'nin de ablası olduğuna inanılmaktadır.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: 1) Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır ancak bayram arifeleri ve bayram sabahlarında yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir (KK5).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: 1) Türbeye birçok amaçla ziyaretler gerçekleştirilmektedir. Bunların başında çocuğu olmayan ailelerin ziyareti gelmektedir. 2) Türbenin bir başka ziyaret nedeni ise çeşitli hastalıklara şifa bulmak amacıyla yapılan ziyaretlerdir. Yine bunların başında nörolojik hastalıklar gelmektedir. Yani epilepsi, uykusuzluk vb. hastalıklar için türbe ziyaret edilmektedir. 3) Hac mevsiminde hacılar, hacca gitmeden önce türbeyi ziyaret ederler. 4) Askere gidecek olan gençler de askere gitmeden önce türbeyi ziyaret etmektedirler (KK5).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

Uygulamalar: 1) Kaynak şahsımızın anlattığına göre türbeye ziyarete gelen bazı ziyaretçiler türbeye bıçak bırakırlarmış. Ancak kaynak şahsımız bunun nedenini bilmediğini

ifade etmiştir. Türbenin pencerelerinde ve duvarlarında bu durumu kanıtlayan bıçaklar görülmüştür (KK5).

4.1.3. Gerede

4.1.3.1. Aşağı Tekke Türbesi/Şeyh Hacı Halil Efendi Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği:

Adı ve Anlamı: Türbenin iki adı bulunmaktadır. İlk adı; Gerede’de bulunan iki türbeden birinin aşağı mahallede diğerinin ise yukarı mahallede bulunmasından dolayı her iki türbe de “Aşağı Tekke Türbesi”, “Yukarı Tekke Türbesi” olarak adlandırılmıştır. Türbe diğer adını ise metfunun adından almıştır.

Yeri ve Konumu: Seviller Mahallesi Cami Sokak’ta bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Moloz taşlardan inşa edilmiş olan türbe sekizgen gövdelidir. Türbenin çatısı da sekizgen saç bir külahla örtülmüştür. Türbenin doğusunda dikdörtgen bir giriş kapısı bulunmaktadır. Kapı, kabartma bitkisel süslemelerle süslenmiş ve kemerlidir. Girişin yanında bulunan pencereler yine kemerli olup üzerlerinde çiçek buketleri, selvi ve ağaç resimleri kabartma olarak işlenmiştir. Türbenin giriş kapısının üzerinde, talik⁹ hatla yazılmış, Hicri 1259 (Miladi 1844) tarihli Osmanlıca bir kitabe bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbenin kitabesinde anlaşıldığına göre türbede kabri bulunan zat, Şabaniyye tarikatının Haliliyye kolunun kurucusu Geredeli Şeyh Hacı Halil Efendi’dir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbe kitabesinden aldığımız bilgiler neticesinde, metfunun menkıbevi kişiliği hakkında pek fazla bilgi yoktur. Halveti şeyhlerinden olan Şeyh Halil Efendi’nin hayatı hakkında kesin bilgiler mevcut değildir. Yöre halkı tarafından “Geredeli Aziz” diye de anılmaktadır. Türbede ayrıca oğlu Rıza Efendi, Sabri Efendi, İskenderoğlu Talha, Abdullahoğlu Mustafa gibi zatların da kabri bulunmaktadır.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin günümüzde özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Ancak yöre halkı çok saygı duyduğundan fırsat buldukça ziyarete gelmektedir. Özellikle dinî günlerde ziyaretçi akınına uğramaktadır.

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbe özel bir amaç için ziyaret edilmemektedir. 1) Yöre halkı Fatiha okumak ve bunun sonucunda sevap kazanmak için türbeyi ziyaret ettiklerini

⁹ İslam hat sanatında, özellikle Farsçanın gereksinimlerini karşılamak için tasarlanmış bir hat türüdür.

belirtmişlerdir. 2) Ayrıca iç sıkıntısı çekenler ferahlamak rahatlamak amacıyla da türbeyi ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir. 3) Bir diğer sebep ise yeni doğan çocukların sağlıklı bir şekilde hayatlarına devam etmeleri için aileleri tarafından ziyaret edilmesidir (KK6).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Yöre halkıyla yaptığımız mülakatlar sonucunda Şeyh Halil Efendi ile ilgili çok fazla menkıbeye rastlayamadık. Ancak kendisinin âlim oluşuyla ilgili ilginç bir hikâye dikkatimizi çekmiştir. *Gençlik yıllarında arkadaşlarıyla beraber geziye çıkan Halil Efendi gördüğü rüyanın etkisiyle Çerkeş'e gidip Şabaniyye tarikatının Şeyhi olan Çerkeşî Mustafa Efendi'ye intisap eder ve şeyhlik yoluna girmiş olur.* (KK7).

Menkıbedeki Motifler: Hızır ve diğer gayb erenleri ile görüşme.

4.1.3.2. Gazi Dede Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği:

Adı ve Anlamı: Türbe adını Horasan erenlerinden olduğuna inanılan metfundan almaktadır.

Yeri ve Konumu: Gerede ilçe merkezine 3 km uzaklıktaki Güneydemirciler Köyü'nde yer almaktadır. Gaziler Mahallesi'ndeki Gaziler Camisi'nin bahçesinde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe üstü açık dört tarafı demir korkuluklarla çevrilidir. Bu nedenle bir türbe mimarisinden çok yatır mimarisini andırmaktadır. Ancak halk arasında türbe olarak anılmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede kabri bulunan kişinin gerçek adı bilinmemektedir. Ancak sadece Bolu'nun fethi için yapılan savaşta yara aldığı ve bir süre sonra burada öldüğü söylenmektedir. Bu nedenle Gazi Dede olarak anılmaktadır (KK7).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Gazi Dede'nin Bolu'nun fethi için Horasan'dan geldiği anlatılmaktadır. Savaş sırasında oldukça fazla yara almasına rağmen fetih gerçekleşinceye kadar ölmemiş, fetih gerçekleştikten sonra Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur (KK7).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Bölgeden geçenler herhangi bir zamana bağlı kalmaksızın türbeyi ziyaret etmektedirler.

4.1.3.3. Ramazan Dede Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği:

Adı ve Anlamı: Türbe adını kabirdeki metfundan almaktadır. Türbenin yanında daha sonra yapıldığı anlaşılan ve türbeyle aynı ada sahip olan bir de cami bulunmaktadır.

Yeri ve Konumu: Gerede, Esentepe mesire alanında yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe özelliği göstermeyen bir mezara sahiptir. Üstü açık dört tarafı zincirle çevrilidir. Dolayısıyla bu özelliğinden dolayı yatır olarak işlev görmektedir.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Metfunun mezar taşından anlaşıldığı üzere adı Ramazan'dır. Akıncı Horasan Türklerinden olduğu ve Bolu'nun fethinde görev aldığı mezar taşına işlenmiştir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Akıncı Türklerinden olduğu rivayet edilmektedir. Doğum tarihi bilinmemektedir. Ancak ölüm tarihi 1176 olarak mezar taşına işlenmiştir. Kendisiyle birlikte dört kardeşlerdir. Kardeşleri de kendi gibi akıncı Türklerindendir. Yöre halkı Gazi Dede, Sapanlı Dede ve Şaban Dede'yi Ramazan Dede'nin kardeşi olarak düşünmektedir (KK8).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Bölgeye piknik amacıyla gelenler herhangi bir zamana bağlı kalmaksızın türbeyi ziyaret etmektedirler.

4.1.3.4. Sapanlı Dede Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği:

Adı ve Anlamı: Türbe adını kabirde metfun hâlde bulunan zattan almıştır.

Yeri ve Konumu: Gerede'nin Sapanlı Urgancılar Köyü'nde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe mimari yapısı itibarıyla sonradan yapıldığı aşikârdır. Ancak yapılan mimari yapı oldukça eski olup ahşaptan inşa edilmiştir.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Velinin ölmeden önce sapan kullanarak mezarının yerini tayin etmesi ve savaş esnasında savaş aleti olarak sapan kullanması "Sapanlı Dede" adını almasına sebep olmuştur (KK8).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Metfunun doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Ancak Ramazan Dede'nin diğer üç kardeşinden biri olduğu rivayet edilmektedir. Ramazan Dede gibi Sapanlı Dede de akıncı Türklerinden olup bölgenin İslam toprağı olmasında katkıları bulunmaktadır (KK7).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır.

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Yöre halkı tarafından Fatiha okumak ve türbenin temizliğini yapmak amacıyla haftada birkaç gün ziyaret edilmektedir.

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Yöre halkından derlediğimiz menkıbe şu şekildedir: Anadolu'yu fethetme çıkaran akıncılardan Ramazan, Sapanlı, Şaban ve Gazi Dedeler konaklamak amacıyla Esentepe'yi seçerler ve burada yaşamaya başlarlar. Sapanlı Dede çok iyi kullandığı için sapanıyla Esentepe'den bir taş fırlatır ve taşın düştüğü yeri (Günümüzde kabrinin olduğu köy) göstererek, ölünce mezarının buraya yapılmasını ister (KK7).

Menkıbedeki Motifler: Öleceği yeri ve zamanı önceden bilme.

4.1.3.5. Şaban Dede Türbesi

Türbe-Yatırın Kimliği:

Adı ve Anlamı: Yöre halkına göre türbe adını mezarda bulunan metfundan almıştır. Yöre halkına göre metfunun kabrinin bulunduğu bölge “Şaban Tepe” adıyla anılmaktadır. Ancak bu ismin metfundan mı alındığı yahut tepenin adının metfuna mı verildiği soru işaretidir.

Yeri ve Konumu: Gerede'nin Havullu Köyü'nde bulunan Çamlık Tepe'de yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Üzerinde bir yapı bulunmadığından yatır olarak nitelendireceğimiz bir kutsal mekândır. Etrafı bölgeden toplanan taşlarla çevrilmiştir.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Yöre halkı kabirde bulunan metfunun adının Şaban Dede olduğunu belirtmiştir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Şaban Dede'nin, bölgede bulunan Ramazan Dede, Gazi Dede ve Sapanlı Dede'nin kardeşlerinden biri olduğuna inanılmaktadır. Kendisi Horasan Türklerinden olup bölgeyi fethetmek amacıyla gelen akıncı Türklerindendir.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır.

Ziyaret Sebepleri:

Toplumsal Ziyaretler: Yatırın çevresinde bazı köyler bulunmaktadır. Bu köylerde yaşayan insanlar yaz mevsiminin çok kurak geçtiği dönemlerde yağmur duası için Şaba'ya, dolayısıyla Şaban Dede'nin mezarına çıktıklarını belirtmişlerdir (KK9).

4.1.3.6. Şeyh Hüseyin Efendi Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe, adını metfundan almaktadır.

Yeri ve Konumu: Türbe Gerede'nin Demirciler Mahallesi'nde, kendisiyle aynı adla anılan Şeyh Hüseyin Efendi Camii bahçesinde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe mimari olarak caminin bahçesinde yer aldığından fazla bir özelliği bulunmamaktadır. Burada asıl konuşulması gereken caminin mimari yapısıdır. Cami

ilk olarak Osmanlı zamanında yapılmış olup daha sonra 1957 yılında yeniden inşa edilmiştir. Caminin bahçesinde yer alan mezarda yöre halkı tarafından veli olarak nitelenen Şeyh Hüseyin Efendi'nin kabri bulunmaktadır. Mezar, tipik olarak Osmanlı dönemi mezar anlayışını göstermektedir.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbede bulunan metfunun hayatı hakkında kesin bilgiler yoktur. Ancak Horasan erenlerinden olduğu ve Aziz Mahmud Hüdai'nin halifelerinden olduğu söylenmektedir (KK10).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: 1) Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Ancak bayramlarda ve bayram arifelerinde oldukça fazla ziyaret edilmektedir. 2) Bir diğer ziyaret zamanı ise yöre halkından hacca gidenler, gitmeden önce sabah namazlarında türbede bulunan camide namaz kıldıktan sonra türbeyi ziyaret edip dualar okumaktadırlar (KK11).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: 1) Hacca gidecekler sağ salim gidip gelmeleri için türbeyi ziyaret etmektedirler. 2) Yeni evlenecek gençler mutlu bir yuvaya sahip olmak için türbeyi ziyaret etmektedirler. 3) Çok sık olarak ziyaret edilmese de askere gidecek olan gençler türbeyi ziyaret etmektedirler (KK11).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Bolu'nun deprem bölgesi olması nedeniyle türbe ve yatırların bölgeyi ve bölge halkını deprem gibi doğal afetlerden koruduğuna inanılmaktadır. Bu inanış Şeyh Hüseyin Efendi Türbesi üzerinde de mevcuttur. Öyle ki bu inanışla ilgili anlatılar dahi mevcuttur (KK10).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: 1) 1940'lı yıllarda olan Gerede depremi sırasında mahalledeki bütün evler yıkılmıştır. Ancak yıkılmayan tek yapı Şeyh Hüseyin Efendi Camii ve Türbesi olmuştur. 2) İkinci menkıbemiz ise yine depremle alakalı bir menkıbedir. İkinci dünya savaşı yıllarında Türk askerleri camiye yerleşmiştir. Bu yıllarda meydana gelen depremde Türk askerlerine ve camiye bir şey olmamıştır. 3) Bir diğer menkıbemiz ise şu şekildedir; deprem sırasında caminin minaresi eğilmiştir. Ancak sabah bakıldığında caminin minaresi eski haline dönmüştür. Halk burada anlattığımız tüm kerametleri Şeyh Hüseyin Efendi'ye bağlamaktadır (KK10, KK11).

Menkıbedeki Motifler: Bir yeri felaketten kurtarma.

4.1.3.7. Yukarı Tekke Türbesi/Geredeli Abdullah Efendi Türbesi

Adı ve Anlamı: Aşağı Tekke Türbesinde olduğu gibi bu türbenin de ad alması diğerine benzer şekilde olmuştur. Türbe ilk adını; aşağı mahallede bulunan türbeye göre daha yukarıda olmasından dolayı “Yukarı Tekke Türbesi” olarak almıştır. Türbe, diğer adını ise metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Bolu’nun Gerede ilçesindeki Kabirler Mahallesi adıyla bilinen ve Kabiller Camisi’ne bitişik bir konumda bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe camiye bitişik olarak yapılmıştır. Türbeye bitişik olarak 1851 yılında Abdullah Efendi tarafından yaptırılan caminin mimari yapısı türbeye benzer şekildedir. Ahşap malzemeden yapılan türbe, üç pencereli olarak inşa edilmiştir. Mimari yapısı Osmanlı dönemi mimari özelliklerini yansıtmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede iki sanduka bulunmaktadır. Sandukalarda biri Abdullah Efendi’ye diğeri ise oğlu Seyyid Ahmed Efendi’ye aittir. Ancak türbenin yapılış nedeni Abdullah Efendi’nin ölümüdür. Bu nedenle Abdullah Efendi Türbesi olarak anılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Anadolu velilerinden olan Abdullah Efendi’nin ölüm ve doğum tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Ancak 19. yüzyılın sonlarında yaşadığı tespit edilmiştir. Bolu merkezde bulunan Mustafa Sâfi Efendi’nin talebesidir. Mustafa Sâfi Efendi’nin ölümünden sonra yerine geçerek talebe yetiştirmeye devam etmiştir.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: 1) Cuma namazı çıkışlarında, 2) Bayramlarda ve bayram arifelerinde, 3) Kandil gecelerinde ziyaretçi sayısı fazladır.

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Araştırmalarımızda türbenin özel olarak ziyaret sebebi bulunmamaktadır. Ancak her türlü amaçla ziyarete açıktır. Halka göre; 1) Sınavda başarılı olmak isteyen öğrenciler, 2) Askere gidecek gençler, 3) Dertlerine derman arayanlar (Kaynak şahıslarımız “dert” kelimesini her çeşit sıkıntılar olarak açıklamışlardır.) türbeyi ziyaret etmektedirler (KK10, KK11, KK12).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Kaynak şahsımızın babaannesinden ve dedesinden duyduğu anlatı şu şekildedir: “*Abdullah Efendi o dönemin o kadar önemli zatlarındanmış ki hangi kabrin yanına varsa o kabirde yatan metfunun hâlini görür, hatta bazen de onlarla görüşüp konuşmuş.*” (KK7)

Diğer kaynak şahsımız ise ilk menkıbemizdeki durumun benzerini anlatmaktadır. “*Abdullah Efendi hem normal insanların kabirlerine gidip onlarla konuşmuş hem de evliya*

mezarlarına giderek onların hâlini hatırlarını sorarmış. Hatta kendi müşkülü olduğu zaman hocası Mustafa Sâfi'nin mezarına giderek durumunu anlatıp ondan yardım istemiş.” (KK12)

Diğer menkıbemiz ise hemen hemen her yazılı kaynakta yer almaktadır. Bu menkıbemizde “Abdullah Efendi Bolu'ya giderek müritlerine “Hasta olduğumu duyarsanız beni ihmal etmeyip geliniz.” der. Daha sonra Gerede'ye doğru yola çıkar ve Gerede'ye varınca hastalanır.” (Yavuz vd., 1992: 281)

Son menkıbemiz ise şu şekildedir: *Geredeli Abdullah Efendi'nin isteği üzerine etrafında bulunan taşlar hareket ederek ona şahitlik eder* (KK12).

Menkıbedeki Motifler: Öleceği yeri ve zamanı önceden bilme, gelecekte olacakları haber verme, kabir ehline vâkıf olma, cansız varlıkları hareket ettirme.

4.1.4. Göynük

4.1.4.1. Akşemseddin Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe, adını metfundan almaktadır. Metfunun asıl adı Şemseddin Muhammet'tir; ancak giydiği elbiselerden dolayı Akşemseddin olarak ünlenmiştir.

Yeri ve Konumu: Türbe, Bolu'nun Göynük İlçesi, Cuma Mahallesi, Gazi Süleyman Paşa Camii avlusunda yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Akşemseddin 1459 tarihinde vefat ettikten sonra 1464 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından türbesi inşa ettirilmiştir. Kesme taştan yapılmış olan türbe, altıgen planlı ve altıgen bir kubbe ile örtülüdür.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: 1389 yılında Şam'da doğan Akşemseddin'in asıl adı Şemseddin Muhammet'tir. Kendisi “ak” lakabını saç ve sakalından ve sürekli olarak beyaz giyinmesinden dolayı almıştır (Yavuz, vd., 2004: 167).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: 1389 yılında Şam'da doğan Akşemseddin'in babası dönemin ünlü ilim adamlarından Şeyh Hamza'dır. 7 yaşındayken babası ile beraber Anadolu'ya gelmiş, Bursa ve Amasya'da çeşitli eğitimler görmüştür. Arapçayı ve Farsçayı çok iyi bilen Akşemseddin daha sonra Osmancık'a müderris olarak tayin edilmiştir. Akşemseddin din konularında kendini çok iyi yetiştirmiş ve Hacı Bayram-ı Veli'nin müridi olmuştur. II. Murat, Hacı Bayram'ın ününü duyup Edirne Sarayına davet etmiştir. Bu davete Hacı Bayram-ı Veli en değerli öğrencisi olan Akşemseddin'i de yanına alarak icabet etmiştir. II. Murat Hacı Bayram-ı Veli'ye: “En önemli emelim İstanbul'u almaktır. Dua ederseniz İstanbul'u alacağım.” dediğinde Hacı Bayram-ı Veli: “İstanbul'u almak şu sizin beşikte yatanla (Fatih Sultan Mehmet) bizim köseye (Akşemseddin) nasip olacaktır.” demiş. Bunun

üzerine II. Murat Akşemseddin'i sarayda alıkoyarak Fatih Sultan Mehmet'in eğitimiyle görevlendirmiştir (Çelik, 2011: 15-45).

Akşemseddin'in İstanbul'da Fatih Türbesinde bulunan *Medet ül Hayat* isimli tıp kitabıyla tasavvuf konusunda yazılmış *Hallimüşkilat* ve *Risaletün Nuriye* isimli kitapları vardır. Ayrıca Göynük'teki türbesinde kendisine ait olduğuna inanılan bir asa ile sancak direği mevcuttur.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: 1) Her sabah sabah namazından sonra namazdan çıkan kişiler Akşemseddin Türbesinde Fatiha okumaktadırlar. 2) Özellikle bayramlarda sabah namazı kılındıktan sonra türbe ziyaret edilerek Yasin okunmakta ve daha sonra mezarlıklar ziyaret edilmektedir (KK13, KK77).

Toplumsal Ziyaretler: Her yıl Akşemseddin Türbesinde mayısın son haftası pazar günü kutlama törenleri düzenlenmektedir. Bu törenlerde halka yemekler dağıtılır. Bu yıl pandemi dolayısıyla bu tören yapılamamıştır (KK13, KK14, KK77).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: 1) Askere gidecek gençler, 2) Sünnet olacak çocuklar, 3) Hacca gidecek kişiler önce türbeyi ziyaret ederler. Ayrıca türbe şifa amacıyla da ziyaret edilmektedir. 4) Geç yürüyen, hiç yürüyemeyen ve konuşamayan çocuklar türbeye getirilmekte ve şifa aranmaktadır (KK14, KK77).

Toplumsal Ziyaretler: Yöre halkı her yıl mayıs ayının son pazarında türbeye gelerek dualar etmekte ve yemekler dağıtmaktadırlar (KK13, KK14).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: 1) Geçmiş yıllarda türbeye su bırakılmakta ve bu suyun kendiliğinden azaldığı söylenmekteymiş. Menkıbeye göre evliya bu suyla abdest almakta ve bu suyu içmekteymiş. Bir diğer inanış ise 2) Akşemseddin'in sık sık insanların rüyasına girerek onları ziyaretine çağırdığı rivayet edilmektedir (KK13, KK14, KK77).

Uygulamalar: Eski yıllarda türbede bayram akşamları ve diğer kutsal gecelerde mum yakılırdı; ancak artık türbede bu uygulama bulunmamaktadır. Günümüzde ise geceleri türbenin ışıksız kalmaması için elektrik aydınlatması açık bırakılmaktadır (KK13, KK14).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Rivayete göre; *Hacı Bayram Veli'ye intisap için yola çıkan Akşemseddin Ankara'ya gelir ve Hacı Bayram Veli'yi sorar. Ahali de onu kapı kapı dolaşan para isteyen bir kişi olarak tanımlar. Bunun üzerine Akşemseddin bu durumdan rahatsız olarak ona intisap etmekten vazgeçer ve Halep'e gitmeye karar verir. Halep'e bir saatlik yol kaldığında uykuya dalar. Rüyasında boğazında bir zincir ve bu zinciri Hacı*

Bayram'ın tuttuğunu görür. Uyandıktan sonra geri dönerek Hacı Bayram Veli'ye intisap eder. Uzun yıllar ona talebelik yapar (Yavuz, vd., 2004: 169-170).

İkinci rivayetimiz ise Hacı Bayram Veli'nin ölümünden sonra ortaya çıkmış olan bir menkıbedir. Menkıbe, Hacı Bayram Veli'nin alacaklısı ile borcu ödeyecek olan Akşemseddin arasında geçmektedir. Rivayete göre; *Hacı Bayram Veli otuz bin akçe olan borcunu ödemesi için Akşemseddin'e vasiyet bırakır. Akşemseddin yirmi dokuz bin akçelik borcu öder. Ancak geriye bin akçe kalır. Alacaklı Akşemseddin'e gelerek bin akçenin hepsini ister. Akşemseddin birkaç gün müsaade ister. Ancak alacaklı sert bir şekilde bir dakika bile beklemeyeceğini bildirir. Bu söz üzerine oldukça üzülen Akşemseddin, alacaklıyı içeri çağırır. Alacaklıyı evin önündeki bahçeye sokar ve "Bin akçeyi al. Fazlasını alma!" der. Alacaklı olayı şöyle anlatır: "Bahçeye girdim. Bahçenin içinde yassı yapraklı bir ot vardı. Her yaprağın üzerinde bir akçe vardı. O otta o kadar çok yaprak vardı ki sayısını ancak Allah bilir. Onun yapraklarından bin akçeyi topladım. Fakat yaprakların üzerinde bir akçenin bile eksilmemiş olduğunu gördüm. Bahçenin içi de akçe ile doluydu. Dışarı çıkıp o bin akçeyi Akşemseddin'in önüne koydum ve ona bağışlamak istedim, yalvardım, özür diledim. Fakat Şeyh bin akçeyi kabul etmedi."* (Yavuz, vd., 2004: 173-174).

Üçüncü rivayetimiz ise İstanbul'un fethi sırasında anlatılan bir rivayettir. Rivayete göre, Sultan Mehmet İstanbul'u kuşatmasına rağmen bir türlü ele geçiremez ve Bizans'a da Avrupa'dan çeşitli yardımlar gelir. Bunun üzerine Sultan Mehmet vezirini Akşemseddin'e göndererek "Şeyh'e sor, feth olmak ve düşmana zafer bulmak ümidi var mıdır?" der. Akşemseddin ise bu soruya şöyle cevap verir: "Ümmet-i Muhammed'den bu kadar Müslüman ve gaziler bir kafir kalesine hücum ederse inşallah feth olur." der. Sultan Mehmet bu cevapla yetinmeyip gün tayin etmesini ister. Akşemseddin "İşbu senenin Cemaziyelevvel ayının yirminci günü, seher vaktinde, inanç ve gayretle yürüsünler. O gün feth ola. Kostantiniyye'nin içi ezan sesiyle dola." der ve dediği gibi olur (Yavuz, vd., 2004: 176-177).

Bir diğer rivayet ise şu şekildedir: Bir gece Fatih Sultan Mehmet, Akşemseddin'in ziyaretine gider. Sohbet sırasında "Hocam! Eshab-ı kiramın büyüklerinden, Ebû Eyyûb Ensârî'nin (Eyüp Sultan) kabrinin İstanbul surlarına yakın bir yerde olduğunu tarih kitaplarından okudum. Yerinin bulunmasını ve bilinmesini rica ederim." der. Akşemseddin hemen; "Şu karşı tepenin eteğinde bir nur görüyorum. Orada olmalıdır." der. Hemen oraya giderler. Akşemseddin oradaki bir çınardan iki dal alır. Birini bir tarafa, diğerini de az öteye diker. "Bu iki dal arası Ebû Eyyûb Ensârî'nin kabri." der. Sultan Mehmet, Akşemseddin'in dediklerine inandıysa da içinde bir şüphe vardır. Bunun üzerine yardımcılarını çağırır ve mührünü iki dalın arasına gömülmesini, dalların da yirmişer adım öteye çekilmesini ister.

Sabah olunca da Akşemseddin'den kabrin yerini tekrar tayin etmesini ister. Akşemseddin silahtarların diktiği dalların yerine bakmadan doğruca dalların eski yerinde gidip durur ve "Dalların yeri değiştirilmiş, kabir buradadır. Ayrıca Sultan'ın mührünü de çıkarıp verin." der. Bunun üzerine Fatih, "Kalbimde şüphe yok, ancak tam inanmam için bir keramet daha gösterin." der. Akşamseddin "Kabrin baş tarafını bir metre kazınca "Bu Halid bin Zeyd'in kabridir." yazılı bir taş vardır." der. Dediği gibi kazarlar ve taşı görürler (Yavuz, vd., 2004: 181-183).

Bir diğer rivayetimiz ise Akşemseddin'in ölümüyle ilgilidir. Rivayete göre; Akşemseddin küçük oğlu ile meşgul olurken "Bu küçük oğlum yetim, zelil kalır; yoksa şimdiye kadar bu zahmeti çok olan dünyadan göçerdim." der. Bunun üzerine karısı "Aa Efendi! Göçerdim dersin yine göçmezsın." der. Bu cevabın üzerine Şeyh "Göçeyim" deyip mescide girer. Evlatlarını toplar, vasiyetini yazdırır. Yasin suresini okurken vefat eder (Yavuz, vd., 2004: 185).

Bir defasında Akşemseddin yolda giderken bir kimse ile arkadaş olmuştu. Bu adam beyaz bir ata binmişti. Bu at Akşemseddin'in çok hoşuna gitmişti. Bir ara, bu beyaz ata sahip olmayı düşünmüş, fakat içindeki bu meyilden vazgeçmişti. Ancak bu defa da atın sahibinin gönlünden, atı şeyhe verme düşüncesi geçti ve bunun üzerine atı şeyhe bağışladı. Şeyhin büyük oğlu Sâdullah Çelebi, bu durumun hikmetini sordu. Şeyh şu cevabı verdi. "Ben ibadetimi mahsus Allah'a ederim. Pes dünya bana hizmet eder." (Yıldız, 2016: 38-39)

Menkıbedeki Motifler: Öldükten sonra varlığını gösterme, bir maddeyi yoktan var etme, gelecekte olacakları haber verme, gizli eşyaları bulup çıkarma, öleceği yeri ve zamanı önceden bilme, akıldan geçenleri bilme, düşünceyi okuma.

4.1.4.2. Debbâğ Dede Türbesi/Tabak Dede Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbeye bu ismin verilmesi evliyanın mesleği dolayısıyla olmuştur. Metfun zatın yaşarken deri tabaklamakla geçimini sağladığına inanılmaktadır.

Yeri ve Konumu: Bolu'nun Göynük ilçesinde yer almaktadır. Akşamseddin Türbesinin 300 metre ilerisinde bir mahalle içinde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, kesme taştan yapılmış olup iki tane pencereye sahiptir. Türbenin sonradan restorasyon gördüğü oldukça bellidir. Buna rağmen yapıldığı dönemin mimari özelliklerini taşımaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Dolayısıyla metfunun gerçek adı bilinmemekte ve mesleği ile anılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Debbağ Dede'nin tarihî kişiliği hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Hakkında edinilen bilgiler daha çok menkıbevi kimliğini ortaya koymaktadır. Debbağ Dede'nin yörede yediden yetmiş yediye herkesin bildiği sabah namazlarını Mekke'de kıldığına dair menkıbesi bulunmaktadır (KK13).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Daha çok bayramlarda, bayram arifelerinde ve özel dinî gecelerde ziyaret edilmektedir (KK14, KK78).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbe daha çok; 1) şifa bulmak, 2) adak adamak amacıyla ziyaret edilmektedir.

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: *Arabistan coğrafyasına ticaret (diğer kaynak şahsımıza göre ise hac) için Göynüklü bir zat gider. Ticareti bittikten sonra geldiği deve kervanını kaçıır veya kaybeder. Ne yapacağını, nasıl gideceğini düşünürken cami önünde bir ayakkabıcıya rastlar. Durumunu anlatır. Ayakkabıcı ona “Sabah namazında hocanın arkasında yeşil sarıklı biri var, o seni memleketine götürür.” der. Sabah namazında camiye gider. Yeşil sarıklı kişiyi bulur ve ona durumu anlatır. Ancak yeşil sarıklı kendisinin böyle bir şey yapamayacağını söyleyerek reddeder. Göynüklü öğleye doğru ayakkabıcıyı tekrar bulur ve durumu anlatır. Ayakkabıcı ise “Sabah namazına gittiğinde sarığını bırakma.” der. Ertesi gün sabah namazında sarığı bırakmaz. Bunun üzerine yeşil sarıklı Debbağ Dede “Gözlerini yum.” der ve o şahsı Göynük'e getirir. Bir süre sonra Göynüklü zat, Debbağ Dede'yi görür ve tanır. Bunun üzerine Debbağ Dede “Vademiz dolmuştur, suyumuz ısıtılsın” der ve vefat eder (KK13, KK14, KK77, KK78).*

İkinci menkıbemiz ise şu şekildedir: *Pazarda üzüm satan bir köylü, bir gün üzümlerini satamaz ve Debbağ Dede'ye gider. Debbağ Dede'nin yardımıyla üzümlerini satar. Bunun üzerine Debbağ Dede “Bir daha üzümlerini satamazsan bana uğra.” der. Aradan aylar yıllar geçer. Köylü yine bir gün üzümlerini at arabasına yükleyip pazara gider. Ancak üzümlerini satamaz. Doğruca Debbağ Dede'nin evine gider ve durumu anlatır. Bunun üzerine Debbağ Dede, hanımına; “Hanım, vademiz dolmuştur. Ben yarın öleceğim, üzümleri halka dağıtın.” der ve dediği gibi de olur (KK13, KK14, KK77, KK78).*

Bir diğer rivayetimiz ise Debbağ Dede'nin sabah namazlarını Mekke'de kılması hakkındadır. *Hacca giden Göynüklüler Debbağ Dede'yi Mekke'de namaz kılarken görürler. Göynük'e döndükten sonra durumu anlamak için Debbağ Dede'nin yanına giderler. Debbağ Dede ise “Vademiz dolmuştur, suyumuz ısıtılsın” der ve vefat eder (KK13, KK14, KK77, KK78).*

Menkıbedeki Motifler: Tayy-ı mekân, mala mülke bereket getirme, öleceği yeri ve zamanı önceden bilme.

4.1.4.3. Emeti Nine Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını mezarda yattığı düşünülen metfundan almaktadır. “Emeti” kelimesi bolluk, bereket anlamında kullanılan bir sözcüktür. Dolayısıyla türbeye gelen ziyaretçiler daha çok bu maksatla gelmektedirler (KK14).

Yeri ve Konumu: Emeti Nine Türbesi Göynük’ün Arıkçayırı Köyü’nde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Türbenin kendine has herhangi bir özelliği bulunmamaktadır. Sonradan üstünün kapatıldığı aşıkârdır. Türbe içerisinde metfuna ait bir adet sanduka bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede yatan metfunun gerçek adı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yöre halkı metfunun adını “Emeti Nine” olarak benimsemiştir. Bolluk ve bereket anlamında kullanılan sözcük metfunun bir özelliği olarak düşünülmekte ve gelen ziyaretçilere bereket ve bolluk vereceği inancı hâkimdir (KK13).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Metfunun tarihî kişiliği hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak kendisinin geyiklere binerek erenlere gittiği (Yöre halkının inancına göre bölgede bulunan her tepenin üzerinde bir eren vardır. Burada “eren” kelimesi olarak “veliler, evliyalara” kastedilmektedir.) ve bölgede bulunan geyikleri sağdığına inanılmaktadır (KK13, KK14).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbeye özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Zaten türbe hakkında yörede yaşayan halktan başka bilgisi olan da yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla kaynak şahıslarımız genellikle yöre halkının bu türbeyi ziyaret ettiğini belirtmişlerdir (KK13, KK14).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Yöre halkı Emeti Nine Türbesini hanelerine bolluk ve bereket getireceği inancıyla ziyaret etmektedirler.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Yörede bulunan tepelerde uygunsuz davranışlarda bulunmak yasaklanmıştır. Zira bu tepelerin erenler tarafından korunduğuna inanılmaktadır. Ayrıca bu

erenlerin bölgedeki ormanlarda bulunan geyiklerin de koruyucusu olduğuna inanılmaktadır (KK14).

4.1.4.4. Erenler Türbesi

Adı ve Anlamı: Bölge halkı Yenice Mahallesi'nde bulunan bu mezarların kutsal olduğuna inandığından "Erenler" adını vermiştir (KK14, KK76)).

Yeri ve Konumu: Göynük'ün Beybahçesi ve Yenice Mahallesi sınırları içerisindeki etrafına göre yüksek tepede yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Etrafı taşlarla çevrili, üzeri açık küçük bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Mezarın baş tarafında da sarıklı bir taş varken bugün bu şahideler tahrip edilmiştir. Mezarda herhangi bir kitabe yoktur. Mezarın etrafında çıkan otlar nedeniyle mezar zor gözükmemektedir.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Kabirlerde bulunan zatların gerçek kimlikleri hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bölge halkı bu metfunlara "Erenler" demektedir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Yöre halkının ifadesine göre burada yatanlar Horasan'dan gelen ulu kişilerdir (KK13, KK67, KK76).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: 1) Arife günleri, 2) Kandil ve bayramlarda, 3) Perşembe günü ve akşamı (KK15, KK67).

Toplumsal Ziyaretler: Kurak geçen mevsimlerde özellikle ilkbahar ve yaz mevsiminde yöre halkınca yağmur duası maksadıyla ziyaret edilmektedir (KK15, KK67).

Ziyaret Sebepleri:

Toplumsal Ziyaretler: Yağmur duası yapmak için (KK15, KK67,).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Köy halkı yağmur duası için burada toplanır, hep birlikte yağmur yağması için dua edilir. Daha sonra yemekler yapılarak herkese dağıtılır (KK15).

4.1.4.5. Geyikli Baba Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını, metfunun sağlığındayken geyikler üzerine göstermiş olduğu kerametlerden almıştır.

Yeri ve Konumu: Göynük, Dağ Hacılar Köyü'nde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe sekizgen bir yapıdadır. Üç penceresi ve ahşaptan bir kapısı bulunmaktadır. Sandukanın üzeri seccade ve kilimlerle örtülmüştür. Türbede bulunan sandukanın uzunluğu iki metre civarındadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede bulunan metfunun gerçek kimliği hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Hakkında anlatılan menkıbelere göre yöre halkı da bu zatı tanımamaktadır. Kendisi sağlığında geyikler üzerine kerametler göstermiş, bunun üzerine yöre halkı tarafından bu kişinin bir evliya olduğuna inanılarak ölümünden sonra kabrinin bulunduğu yer türbeye çevrilerek adı da yöre halkınca Geyikli Baba olarak tanımlanmıştır (KK15, KK67).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Tarihî kaynaklarda gerçek kimliği hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Hakkında anlatılanlar neticesinde menkıbevi kişiliğine dair birtakım bilgiler mevcuttur. Bir gün avcılar türbenin bulunduğu bölgeye avlanmaya giderler. Bu av sırasında avcılar üç geyik vururlar. Daha sonra avladıkları geyikleri pişirmek için ateş yakıp kazana koyduklarında geyikler dile gelir. Bunun üzerine avcılar bu bölgede bir evliyanın bulunduğunu anlarlar. Evliyanın mezarını bularak üzerine türbe yaparlar. İsmini bilmedikleri bu ermiş kişiye de Geyikli Baba adını verirler (KK15, KK16, KK67).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Bölgede bulunanlar 1) arife günleri, 2) kandil ve bayramlarda, 3) perşembe günü ve akşamı türbeyi ziyaret etmektedirler (KK15).

Toplumsal Ziyaretler: Kurak geçen mevsimlerde özellikle ilkbahar ve yaz mevsiminde yöre halkınca yağmur duası maksadıyla ziyaret edilmektedir (KK15).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Kaynak şahıslarımızla yaptığımız görüşmeler neticesinde yöre halkı türbeye oldukça fazla rağbet göstermektedir. Türbeye özel bir amaç için ziyaret gerçekleştirilmekte, gelen ziyaretçiler her konuda dilekte bulunmaktadır (KK15).

Toplumsal Ziyaretler: Yağmur duası yapmak için (KK15, KK16).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: 1) Yöre halkı düzenli olarak ve sırayla türbeyi temizlemektedirler. Her akşam Geyikli Baba'nın abdest alabilmesi için türbeye ibrikle su bırakırlar. Kaynak şahıslarımız büyüklerinden duyduklarına göre; akşam bırakılan bu suyun sabah azaldığı ifade etmişlerdir. 2) Türbede ayrıca yağmur duası da yapılmakta ve hatta bu dualara Geyikli Baba'nın da katıldığı söylenmektedir. 3) Geyikli Baba hakkında ortaya çıkan ilginç bir inanış bulunmaktadır. İnanışa göre köylüler bulaşıklarını yıkamadan yatarlarsa evleri deprem oluyormuş gibi sallanırmış (KK15, KK16).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Çok eski zamanlarda türbenin bulunduğu alan ağaçlarla kaplı ormanlık bir alanmış ve bu ormanlık alanda yaşlı bir adam yaşarmış. Bu

bölgede diğer hayvanlar gibi geyikler de yaşarmış. Yaşlı adam bu geyiklerin sütünü sağarak bu sütle beslenirmiş. Bu durum çok uzun süre böyle devam etmiş. Bir gün buraya gelen bir avcı bu durumu görmüş ve yaşlı adamın kerametini kıskanarak geyikleri öldürmüş. Avcı, geyikleri pişirmek için kazana koyduğunda geyikler dile gelmiş ve avcıya beddua ederek “Bizi vuranın ocağı kurusun!” demiş. Bu olaydan sonra avcının sülalesindeki insanlar teker teker ölmeye başlamış (KK16).

Geyikli Baba’nın diğer bir kerameti de şöyledir: *Bir gün avcılar türbenin bulunduğu mevkiye avlanmaya giderler. Bu av sırasında üç geyik vururlar. Avladıkları bu geyikleri pişirmek için kazana koyduklarında geyikler dile gelirler ve bunun üzerine avcılar bu bölgede bir ermiş kişinin bulunduğunu anlarlar (KK15, KK16).*

Menkıbedeki Motifler: Yabani hayvanları hizmetinde kullanma, yabani hayvanlarla dostluk kurma, hasımlarını fiilen cezalandırma, hayvanları konuşturma.

4.1.4.6. Ömer Sıkkîn Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Türbe Bolu’nun Göynük ilçesinin girişinde anayol üzerinde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Etrafindan yüksekçe bir platform üzerinde yer alan türbe, sekizgen planlı olup kesme taşlardan inşa edilmiştir. Türbe, üzeri kurşun kaplı bir kubbe ile örtülüdür. Türbenin kuzeyinde iki sütun bulunmaktadır. Ahşap, çift kanatlı, çeşitli oymalarla işlenmiş bir kapısı vardır. Duvarlarda dikdörtgen şeklinde dört tane pencere açılmıştır. Türbe içerisinde Ömer Sıkkîn’e ait bir sanduka yer almaktadır. Türbede kendisinin yaptığı söylenen bir kılıç bulunmaktadır. Ancak kılıç güvenlik amacıyla kaldırılmıştır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Gerçek adı Ömer olan metfunun bıçakçılık mesleğiyle uğraştığından dolayı “Ömer Sıkkîn” ismiyle tanınmıştır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Akşemseddin ile aynı zamanda yaşayan Ömer Sıkkîn de Akşemseddin gibi Hacı Bayram-ı Veli’nin öğrencisidir. Tasavvuf konularında oldukça yetkin olan Ömer Sıkkîn Hacı Bayram Veli’nin ilk iki halifesindendir. Tarihî kaynaklarda aslen Bursalıdır. Göynük’e yerleşmiş ve burada vefat etmiştir. Hayatı hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Ancak ilk tasavvuf terbiyesini Bursa’da Somuncu Baba’dan aldığı ve daha sonra Hacı Bayram Veli’ye teslim olduğu bilinmektedir. Bıçakçılık mesleği ile uğraştığından “Sıkkîn” adını aldığı da çeşitli kaynaklarda belirtilmiştir. Melâmiyye tarikatının kurucusu olarak bilinen Ömer Sıkkîn ile Akşamseddin arasında çeşitli olaylar geçtiği tarihî kaynaklarda

zikredilmektedir. Melâmiyye tarikatının ortaya çıkmasında bir menkıbe üzerinde durulur. İlk başlarda Akşemseddin gibi Bayramî tarikatına bağlı olan Ömer Sıkkîn söylenceye göre; Hacı Bayram Veli hırkasını Akşemseddin gibi kendi öğrencisi olan Ömer’e verir. Bu durumu içine sindiremeyen Akşemseddin Ömer Sıkkîn’e darılır. Bunun üzerine Ömer Sıkkîn, “Eğer keramet hırkada ise ben yanayım, yok keramet bende ise hırka yansın.” diyerek ateşe girer. Ateşe girdikten sonra hırka yanar ve Akşemseddin, Ömer Sıkkîn’in kerametini görerek ondan özür diler. Bu olaydan sonra Ömer Sıkkîn etrafında toplanan müritleri Melâmiyye tarikatını kurarlar (Pakalın, 1993: 467-470). Göynüklüler, Hacı Bayram’ın hırkasını Ömer Sıkkîn’e vermesinden dolayı Akşemseddin’den daha değerli bir veli olduğu düşünmektedirler. Ancak günümüzde Akşemseddin Türbesi daha fazla rağbet görmektedir.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Herhangi bir zamana bağlı kalmaksızın ziyaret edilmektedir. Ancak bu ziyaretlerin yoğunlaştığı günler dinî günler olarak dikkat çekmektedir. Bir diğer ziyaret zamanı ise mayıs ayının son pazar günü olarak söylenebilir. Bu tarihte ziyaretçi sayısının artmasının sebebi Akşemseddin Türbesidir. Zira mayıs ayının son pazar günü Akşemseddin Türbesine özel bir ziyaret zamanıdır. Akşemseddin Türbesine gelen ziyaretçiler bu türbeye de uğramaktadırlar.

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbe daha çok şifa amacıyla ziyaret edilmektedir. 1) Ziyarete çoğunlukla yürüyemeyen, geç yürüyen ya da konuşamayan çocuklar getirilmekte, 2) Adak adamak amacıyla da ziyaret edilmektedir (KK17).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Türbede geçmiş yıllarda mum yakılmaktaymış ancak bu durum batıl olarak kabul edildiğinden daha doğrusu yasaklandığından günümüzde mum yakılmamaktadır. Ancak türbenin ışıksız kalmaması amacıyla geceleri elektrik aydınlatması açık tutulmaktadır (KK17).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Türbe hakkında anlatılan menkıbeler daha çok metfunun sağlığındaiken ortaya çıkan menkıbelerdir. Bu menkıbede Akşemseddin ile çekişmeleri sonucu ortaya çıktığına inanılan bir menkıbedir. Menkıbeye göre; “*Bayramiyye dervişleri Göynük’te toplanarak Akşemseddin’e biat etmişlerdir. Her gün tarikat mensupları dergâhta toplanarak zikrederler. Ömer Sıkkîn ise meclise geldiği hâlde zikir halkasına girmez, bir köşeye çekilerek kendi iç alemine dalar ve meclis dağılıncaya kadar bu hâlde kalırdı. Bir gün Akşemseddin zikir halkasına katılmadığı takdirde hilâfe tacının başından alınacağını ona hatırlatır. Ömer Sıkkîn ise bu söz karşısında Akşemseddin’e Cuma*

namazından sonra müritleriyle birlikte evine gelmesini, yüce Allah murat etmişse taç ve hırkayı orada kendisine teslim edeceğini söyler. O gün Ömer Sikkîn bahçede büyük bir ateş yakar. Cuma namazından sonra Akşemseddin ve müritleri oraya gelir. Ömer Sikkîn başında taç ve sırtında hırkası olduğu hâlde yanan ateşin içine girer. Ateşten çıktığı zaman taç ve hırka yanar fakat kendisine bir şey olmamıştır. Bu olaydan sonra bu tarikat mensupları bu nedenle taç ve hırka giymezler (Pakalın, 1993: 467-468).

Aynı menkıbe bir başka kaynakta ise şöyle nakledilmiştir:

Bir gün Akşemseddin ile Ömer Sikkîn sohbet halindeydi. Ömer Sikkîn: “Ey Hacı Bayram’ın gönüldaşları! Çabuk birer kucak odun getirip aramıza yığın!” Koşup birer kucak odun getirdiler ve ortaya yığdılar. Odun yığınları bir adam boyunu geçmişti bile. Derhal ateşe verdiler. Ömer Sikkîn elinde asa, başında kavuk, sırtında hırka olduğu halde göklere boy veren alevlerin içine daldı ve ateşin öbür tarafından çıktı. Bir de gördüler ki ateşe giren Sikkîn’in asası ve hırkası, kavuğu yanmış ama kendisine zerre zarar gelmemiştir (Bursalı, 1996: 107).

Menkıbedeki Motifler: Ateşte yanmama, başka bir veliye keramet kuvvetiyle üstün gelme, onu kendine tabi kılma.

4.1.5. Kıbrısık

4.1.5.1. Ali Dede Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını içinde yattığına inanılan metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Bolu-Kıbrısık yolu üzerinde, Çökeler Köyü’nü geçtikten sonra, yol üzerinde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe mimari olarak oldukça eski ve bakımsızdır. Türbenin duvarları betonarme olup çatısı ahşaptan yapılmıştır. Pencere bölümleri olmasına rağmen pencereleri bulunmamaktadır. Türbe, günümüzde unutulmaya yüz tutmuştur.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede yattığına inanılan Ali Dede’nin gerçek kimliği hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yöre halkı tarafından “Ali Dede” olarak adlandırılmıştır (KK29).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği:

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbe yol üzerinde bulunduğundan herhangi bir zamana bağlı kalmaksızın ziyaret edilebilmektedir (KK29).

Toplumsal Ziyaretler: Kaynak şahsımız, geçmiş zamanlarda Hacet Bayramlarında türbede yemek verildiğini belirtmiştir. Bu sayede türbe yöre halkı tarafından toplu olarak ziyaret edilirmiş (KK29).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Yöre halkının inancına göre; türbeyi ziyaret etmek ve türbede yattığına inanılan Ali Dede'nin ruhuna Fatiha okumak haneye bereket getirmektedir. Dolayısıyla türbe bereket amacıyla ziyaret edilmektedir (KK29).

Toplumsal Ziyaretler: Yöre halkı geçmiş zamanlarda Hacet Bayramlarında türbeyi ziyaret ederek pilav döküp ziyaretçilere ve yöre halkına dağıtırmış. Bu uygulama yılın bereketli geçmesini sağlamak amacıyla yapılmış (KK29). Ancak günümüzde böyle bir uygulama söz konusu değildir.

4.1.6. Mengen

4.1.6.1. Babahızır Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbede bulunan metfunun asıl adı Saidi Yetkin'dir. Bir inanışa göre darda kalanların imdadına yetişmesinden dolayı Babahızır adı verilmiştir (KK18).

Yeri ve Konumu: Türbe, Mengen'de Babahızır Köyü'nde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe ahşaptan yapılmıştır. Türbenin etrafında çeşitli mezarlar bulunmaktadır. Bu mezarların bazıları köy ahalisine aitken bazılarının da Babahızır'ın müritlerine ait olduğu söylenmektedir. Türbe çeşitli restorasyonlar sonucunda günümüzdeki halini almıştır. Türbenin içi günümüzde çinilerle kaplanmıştır. Ayrıca modern tarzda yapılmış iki adet penceresi bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Asıl adı Saidi Yetkin'dir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Kaynak şahsımız, Babahızır Türbesinin aslında bir cami olarak inşa edildiğini belirtmektedir. Köylüler, camiyi inşa eden kişinin Babahızır veya Babahızır'ın oğlu olduğunu belirtmektedirler. Menkıbeye göre; cami inşasında çalışan babanın kerestesi biter ve oğlundan kereste getirmesini isteyince, oğul: “Baba, hazır!” der. Babahızır isminin de bu olaydan kaynaklandığı belirtilmektedir. Daha sonraki yıllarda Babahızır'ın mezarı cami içerisine inşa edildikten sonra caminin ismi de Babahızır olarak değiştirilir (KK18).

Babahızır'ın tarihî kişiliği tam olarak bilinmemekle birlikte bazı köylüler Yunan (Rum) asıllı olduğunu söylemektedirler. Türbede, Babahızır'a ait olduğu söylenen bir kılıç, tespih ve şamdan bulunmaktadır.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Herhangi bir zaman bağı kalmaksızın ziyaret edilebilmektedir.

Toplumsal Ziyaretler: Babahızır Türbesinde toplumsal birlik ve beraberlik adı altında her yıl haziran ayının son pazar gününde mevlit okutularak yemekler dağıtılmaktadır. Bu törensel anma etkinliği sırasında binlerce ziyaretçi türbeyi ziyaret etmekte, dualar okumakta ve adaklar adamaktadır.

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin ziyaretçi sayısı fazla olduğundan ziyaret sebepleri de oldukça fazladır. 1) Sara hastalığı olan kişiler, 2) Çocuk sahibi olamayanlar, 3) Toprak yeme alışkanlığı olan çocuklar için aileleri tarafından ziyaret edilmektedir. 4) Ayrıca yeni evliler, 5) Uzak yola gidecekler, 6) Sünnet olacak çocuklar tarafından da ziyaret edilmektedir (KK18, KK69).

Toplumsal Ziyaretler: Türbe yöre halkı tarafından toplu bir şekilde de ziyaret edilmektedir. Bu ziyaretlerin en önemli nedenlerinden biri türbenin bölgeyi çeşitli afetlerden koruduğuna inanılmasıdır. Bu nedenle yöre halkı 1) deprem, salgın hastalık, kıtlık, kurak mevsimlerde türbeyi toplu olarak ziyaret etmektedir. Bu ziyaret esnasında Kur'an-ı Kerim okunur ve yemekler dağıtılır. Ayrıca türbe, 2) Hıdrellez günü gençler tarafından topluca ziyaret edilmektedir. Bu ziyarette gençler sevdiklerine kavuşmayı dilemektedirler (KK18, KK69).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Saha araştırmamız sırasında Babahızır Türbesi ile ilgili iki inanca rastladık.

1) Türbe etrafında davul ve buna benzer herhangi bir müzik aleti çalınmazmış. Çalındığı takdirde patladığına inanılmaktadır (KK18, KK69).

2) Yöre halkının inancına göre Babahızır, geceleri türbeye şifa amacıyla kalmaya gelen hastalarla konuşur ve onları iyileştirmiş; ancak hasta olan kişiden başka kimse onu göremezmiş (KK18).

Uygulamalar: Türbeye gelen ziyaretçiler ağırlıklı olarak, sara hastalığı olan kişiler, çocuk sahibi olamayanlar, toprak yeme alışkanlığı olan çocuklar ve aileleridir. Bu ziyaretler esnasında birtakım uygulamalar görülmektedir.

1) Sara hastaları ziyaret için geldiklerinde bir gece türbede kalırlar. Ayrıca kaynak şahsımız türbede bir zamanlar sara hastaları için enstrümantal müzik çalındığını da belirtmektedir (KK18, KK69).

2) Türbenin bir başka ziyaretçileri de çocuk sahibi olamayan ailelerdir. Aileler türbeyi ziyaret ettiklerinde çocuk sahibi olmak amacıyla çeşitli adaklarda bulunurlar. Çocuk sahibi oldukları zaman türbeyi tekrar ziyaret ederek kurbanlar kesmektedirler (KK18, KK69).

3) Türbenin en bilinen ziyaretçileri toprak yeme alışkanlığı olan çocukları bu alışkanlıklarından vazgeçirmek isteyen ailelerdir. Aileler, türbeye gelerek türbenin toprağını toprak yeme alışkanlığı olan çocuklarına yedirirler ve bu alışkanlıklarından vazgeçirmeyi dilerler (KK18, KK69).

4) Anadolu'da çoğu türbede görülen boyna tespih takarak veya boynun içerisinden geçirilerek dilekte bulunma uygulaması Babahızır Türbesinde de görülmektedir. Türbeye gelen ziyaretçiler türbede bulunan tespihleri boyunlarına takarak dilekte bulunurlar (KK18, KK69).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Türbe ve metfunla ilgili altı tane menkıbe derledik.

1) ilk menkıbemiz metfunun ölümünden sonra ortaya çıkan menkıbelerdendir. Menkıbeye göre; *geçmiş yıllarda köylü tarafından altı aylığına tutulan bir imam varmış. İmam ezan okumak için minareye çıkmış; ancak ezanı yanlış okumuş. Ezanın yanlış okunduğunu gören Babahızır, hocanın arkasından yukarıya çıkmaya başlamış. Bu olağanüstü durum karşısında korkuya kapılan hoca köylülerden yardım istemiş. Hocanın çok korktuğunu anlayan Babahızır geri aşağı inmiş; ancak korkusundan kurtulamayan hoca kısa bir süre sonra köyden ayrılmış* (KK19, KK69).

2) İkinci menkıbemiz de metfunun ölümünden sonra ortaya çıkan menkıbeler grubunda yer almaktadır. *II. Dünya savaşı esnasında türbe, devlet tarafından kapatılmak istenmiş ve kapısına kilit vurulmuş. Ancak kısa süre içerisinde kapıya vurulan kilit ve kapıya çivilenen tahtalar kendiliğinden çıkmış. Bu durum bölge kaymakamı tarafından defalarca denense de durum aynı şekilde sonuçlanmış* (KK19).

3) *Sabah namazından önce camiye bir hırsız girmiş ve götürmek için camideki tüm halı ve kilimleri almış. Bir süre sonra hırsıza öyle bir uyku bastırmış ki oracıkta uyuyakalmış. Sabah namazı için hoca ve cemaat camiye gelince hırsızı uyandırmışlar. Hırsız, buraya halı ve kilimleri çalmak için geldiğini; ancak, uyuyakaldığını ve hâlâ uykusunun olduğunu belirtmiş* (KK18).

4) Türbe etrafında anlatılan bir diğer söylence şu şekildedir. *Kaynak şahsımız türbede geçmiş yıllarda kendiliğinden ışığın yandığını ama bu durumun günümüzde görülmediğini ifade etmiştir* (KK19).

5) Olağanüstü olaylardan biri de türbedarın kızı tarafından yaşanmış. *Türbedarın kızı küçüklüğünde su almak için cami yakınında bulunan çeşmeye gitmiş. Çeşmeden suyu aldıktan sonra eve doğru yürümeye başlayınca beyaz sarıklı, ak sakallı bir zat görmüş ve hızla uzaklaşarak eve gelmiş. Eve geldiğinde durumu babasına anlatmış babası bu zatın Babahızır olduğunu söylemiş* (KK19).

6) Geçmiş yıllarda Pazarköy Kur'an kursunun öğrencileri hocalarıyla birlikte türbeyi ziyaret etmek için gelmişler. Türbeyi gezerlerken caminin hocası titremeye başlamış ve Kur'an Kursunun hocasına bayan öğrenciler arasında ay hali olan bir öğrencinin olduğunu ve bu öğrenciyi çıkarmasını istemiş. Bunun üzerine ay hali olan öğrenci dışarı çıkmış. Daha sonra Babahızır, Kur'an Kursu hocasına eşyalarının yerlerinin değiştirildiğini, bunların düzeltilmesini söylemiş (KK18, KK19, KK69).

Menkıbedeki Motifler: Öldükten sonra yeniden dirilmiş görünme, mezarında saygısız davrananlara kendini gösterip cezalandırma.

4.1.6.2. Sarıkızlar Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını metfundan almaktadır. Ancak türbe hakkında anlatılan söylencede sadece Sarıkız'dan söz edilmektedir. Ancak türbeye Sarıkızlar denmesi dikkat çekmektedir.

Yeri ve Konumu: Türbe, Mengen'e 8 km uzaklıkta bulunan Ağacalar Köyü Sarıkızlar Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, mimari olarak yeni sayılabilecek tarzda inşa edilmiştir. Ağırlıklı olarak ahşap malzemeden yapılan türbenin dört adet penceresi bulunmaktadır. Türbe içerisinde Sarıkızın geyiklerine ait olduğuna inanılan geyik boynuzları bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede yatan metfunun gerçek adı bilinmemektedir. Yöre halkı tarafından Sarıkız olarak adlandırılmıştır. Ancak türbenin adı Sarıkızlar Türbesidir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Sarıkız'ın ne zaman yaşadığı tam olarak bilinmemektedir. Yöre halkı bu köyde yaşadığını ifade etmekte ve hakkında birçok menkıbe anlatmaktadır. Bu menkıbelerden birine göre; Sarıkız, sürekli olarak bugünkü Sarıkızlar Mahallesi'ne gelerek geyik sağmakta ve geyiklerin sütünü kimsesizlere, yoksullara dağıtmaktadır. Sarıkız'ın her seher vakti kaybolması annesinin dikkatini çekmiş ve durumu babasına anlatmış. Bunun üzerine babası yine, Sarıkız'ın evden ayrıldığı bir sabah takip etmiş ve onu geyik sağarken görmüş. Sarıkız, babasının onu izlediğini fark etmemiş; ancak hayvan onu görmüş ve ürkerek süt teknesini devirmiş. Buna sinirlenen Sarıkız "Bu hayvanı ürküten kim? Eli kolu yana

gelesice!” diye beddua emiş. Ancak geriye dönüp baktığında babasını taş kesilmiş bir vaziyette görmüş. Daha sonra türlü dualar ederek babasını normale çevirmiş; ancak babası bu duruma kızarak geyiğe ateş etmiş ve onu öldürmüştür. Günümüzde türbede bulunan boynuzların o geyiğe ait olan boynuzlar olduğuna inanılmaktadır. Bu olaydan sonra ermiş olduğuna inanılan Sarıkız vasiyeti üzerine ismini vermiş olduğu bu mahalleye gömülmüştür (KK21).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Yöre halkı Sarıkızlar Türbesinin özel bir ziyaret zamanının olmadığını belirtmiştir. Ancak genel olarak cuma günleri, Kadir Gecesi ve bayram arifelerinde ziyaretçi akınına uğradığını belirtilmiştir (KK22, KK73)

Toplumsal Ziyaretler: Türbe toplumsal olarak 2018 yılından beri düzenli olarak yapılan Sarıkız Anma Programı sayesinde yöre halkı ve çevre kasabalardan gelen ziyaretçiler tarafından ziyaret edilmektedir. Yapılan anma programında Kur'an-ı Kerim okunmakta ve sonrasında yöre halkı tarafından Sarıkız pilavı adı verilen pilav dağıtılmaktadır (KK21, KK73).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbe günümüzde birçok amaçla ziyaret edilmektedir. 1) Sara hastalığı olanlar, 2) ağdaş çocuklara sahip olan aileler tarafından şifa aramak için ziyaret edilir. Ayrıca 3) kısmetin açılması ve 4) çocuk sahibi olmak amacıyla da ziyaret edilmektedir (KK20, KK21, KK73).

Toplumsal Ziyaretler: Türbe geçmiş yıllarda yağmur duası maksadıyla bölge halkı tarafından toplu bir şekilde ziyaret edilmekteydi. Ancak bu ziyaret amacı günümüzde çok fazla gerçekleşmemektedir (KK22, KK73).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Türbe etrafında ortaya çıkan ve yöre halkınca sıkı sıkıya inanılan bazı inanışlar bulunmaktadır:

1) Türbeyi sadece kadınlar ziyaret edebilir. Erkekler ise ancak türbe dışında durarak dua ederler. Bunun nedenini kaynak şahıslarımıza ve yöre halkına göre; Sarıkız'ın öldüğünde hâlâ bakire olmasıdır. Bu nedenle erkeklerin türbeye girmesinin doğru olacağına inanılmamaktadır.

2) Bir diğer inanç ise başı açık ve regli olan kadınların türbeye girmesinin uygun olmayacağı inancıdır.

3) Türbede geçmiş zamanlarda cuma geceleri ve kandillerde mumlar yakılmış. Ancak bu inancın bazı çevrelerden tepki çekmesinden dolayı bu günlerde türbe elektrikle aydınlatılmaktadır.

4) Yöre halkı türbenin kapısının kilitlenemediğini belirtmektedir. Kapı kilitlense bile kendiliğinden tekrar açılmaktadır. Bu durum hakkında kaynak şahsımız yaşanmış bir olayı aktarmıştır. Olaydaki ortak nokta ziyaretçilerin abdest almadan içeri girmeye çalışmasının engellenmesi veya köylü tarafından sevilmeyen birinin içeri alınmaması inancından kaynaklandığı söylenebilir.

5) Köylüler türbeden herhangi bir eşyanın dışarı çıkarılmasının büyük bir günah olduğuna inanmaktadır. Buna rağmen eşyalar dışarı çıkarılırsa eşyayı çıkaran kişinin başına büyük bir felaketin geleceğine inanılmaktadır.

6) Sarıkız'la ilgili anlatılan menkıbeye bağlı olarak geyik veya ceylan öldürmek günah kabul edilmektedir. Sarıkız'ın bunu yapmaya niyetlenenlerin rüyasına sık sık girdiği söylenmektedir.

7) Türbe etrafında oluşan son inanç Sarıkız'ın kardeşleri hakkındadır. Rivayete göre Sarıkız'ın üç kardeşi bulunmaktadır. Bunlar Babahızır Köyü'nde, Babahızır Camii bahçesinde bulunan “Üç Kızlar”dır (KK20, KK21, KK22, KK73).

Uygulamalar: Türbe çeşitli amaçlarla ziyaret edilebilmektedir. Bu ziyaretler sırasında birtakım uygulamalar ve ritüeller ortaya çıkmıştır. 1) Sara hastaları tarafından ziyaret edilen türbeye gelen ziyaretçiler abdest alındıktan sonra ziyarete başlar. Ziyaretçiler (Sadece kadınlar) önce türbenin çevresini üç defa döner, daha sonra içeri girerek birkaç rekât namaz kılarlar ve dua ederler. Daha sonra dertlerinden, hastalıklarından kurtulmak için “Derdim, hastalığım burada kalsın.” diyerek adak keser (Kesilen adak genellikle horozdur.) ve türbenin yanında bulunan ve şifalı olduğuna inanılan sudan içerler. Ziyareti tamamladıktan sonra ise arkalarını dönmeden ayrılmaya özen gösterirler (KK21, KK73).

2) Türbeye ziyaret sebeplerinden bir diğeri huysuz bir başka deyişle ağdaş olan çocuklar bir iple türbenin herhangi bir yerine bağlanır. Bu işlemden sonra çocuğun şifa bulup uysallaşacağına inanılır (KK22, KK73).

3) Türbede yapılan genel uygulamalardan bir diğeri; ziyaretçilerin türbede, soğan-ekmek yemeleridir. Ayrıca bir soğanı da türbeye bırakırlar. Bu durum kansız kurbanlara örnek olarak gösterilebilir.

4) Türbeye gelen ziyaretçiler kurban olarak horozu tercih etmektedirler. Kesilen horozun etinden adak sahibi kesinlikle yemez.

5) Türbede görülen en ilginç uygulama olarak nitelendirebileceğimiz cöher¹⁰ alma ritüelidir. Türbeden cöher alan ziyaretçi saçının bir telini de mezara bırakır. Böylece dileğinin gerçekleşeceğine, cöher sayesinde de şifa bulacağına inanır (KK20, KK21).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar:

1) Sarıkız, devamlı şu anki Sarıkızlar Mahallesi'ne gelir geyik sağmakta ve sütünü kimsesizlere, yoksullara dağıtmaktadır. Sarıkız'ın her seher vakti kaybolması annesinin dikkatini çekmiş ve durumu babasına anlatmış. Bunun üzerine babası, Sarıkız'ı evden ayrıldığı bir sabah takip etmiş ve onu geyik sağarken görmüş. Sarıkız, babasının onu izlediğini fark etmemiş; ancak geyik onu görmüş ve ürkerek süt teknesini devirmiş. Buna sinirlenen Sarıkız "Bu hayvanı ürküten kim? Eli kolu yana gelesice!" diye beddua emiş. Ancak geriye dönüp baktığında babasını taş kesilmiş bir durumda görmüş. Daha sonra türlü dualar ederek babasını normale çevirmiş; ancak babası bu duruma kızarak geyiği ve Sarıkız'ı öldürmüştür (KK20, KK21, KK22, KK73).

2) Sarıkız hakkında anlatılan bir diğer menkıbemiz ölümünden sonra ortaya çıkmıştır. Menkıbeye göre; Cumhuriyet'in ilk yıllarında türbe, jandarma zoruyla kapatılmış. Türbeye gelen jandarma türbenin kapısına kilit vurmuş. Ancak jandarma daha köyden çıkmadan kilit çatır çatır kırılmış (KK21, KK73).

Menkıbedeki Motifler: Yabani hayvanları hizmetinde kullanma, hasımlarına beddua ederek cezalandırma.

4.1.7. Mudurnu

4.1.7.1. Abdürrahim Tırsî Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Türbe, Mudurnu merkezde yer alan Büyükcami karşındaki bir evin bahçesinde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Metfunun bulunduğu mekân yapı itibarıyla yatır olarak tasvir edilen mezarlara benzemektedir. Metfunun kabri dört tarafı demir örgülerle çevrilmiştir. Metfunun kabrinin yanında müritlerine ait olduğu düşünülen diğer mezarlarda bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Metfun, Mudurnu velilerinin üstadı olarak bilinen Abdürrahim Tırsî'dir. Türbesinin bulunduğu yerde müritlerinin de kabri bulunmaktadır. Kitabelerden anladığımıza göre bu zatların adları; Şeyh Sırrı Ali Efendi, Şeyh Muslihuddin Efendi, Şeyh Eşref-i Sani,

¹⁰ Evliya ve ermişlerin mezarından şifa için alınan toprak.

Şeyh Abdullah Efendi ve Şeyh Abdulkadir Efendi şeklindedir. Bu zatlar hakkında detaylı bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Adurrahim Tırsî, İznik'in Tirse Köyü'nde doğmuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Babası Bayezid Fakih, İsfendi-yaroğulları soyundan olup Bolu'ya yerleşmiştir. (Osmânzâde, 2006: 104; Ergun 1936: 243). İznik civarında Tirse'de doğduğu için Tırsî lakabıyla anıldığı söylenmektedir. Çocukluk yaşlarından itibaren Eşrefoğlu Rûmî'nin derslerine katılmış ve onun talim ve terbiyesinde yetişmiştir (Osmânzâde 2006:104). Abdürrahim Tırsî, Eşrefoğlu Rûmî'nin ölüm tarihi olan 1469'dan ölümüne kadar yaklaşık 50 yıl Eşrefiyye Şeyhi olarak irşat faaliyetlerinde bulunmuştur. Abdürrahim Tırsî'nin ölümünden sonra yerine Mudurnulu Muslihuddin Efendi geçmiş, ondan sonra da bu makama Abdurrahîm Tırsî'nin oğlu ve Eşrefoğlu'nun torunu olan Şeyh Hamdi Efendi gelmiştir. Abdurrahîm Tırsî, İznik'te ölmüştür. Ölüm tarihi hakkında kaynaklarda 1519 ile 1527 arasında farklı tarihler verilmektedir. Şeyhinin yanına defnedildiği söylenmesine karşılık mezarı Mudurnu Büyük Cami Mahallesinde bir evin bahçesinde bulunmaktadır (Turan, 1997: 181-186). Mezar taşında *“Tarihin kim bilmez evvelinden deyu keşfeyledi irfan. İrer maksuduna elbet ziyaret eyleyen ihvan görünce kabri. Kutbü'l-arifin tarika-i Kadriye'den Abdurrahîm Tırsî Hazretleri'nin Merkadi şerifidir.”* yazısı yer almaktadır.

Abdürrahim Tırsî'nin divanı bulunmaktadır. Divanın bilinen dört nüshası; 1-Ankara Milli Kütüphane Fahri Bilge 28 numarada. 2- Ankara Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe Yazmalar (TY), 358/3 numarada 3- Vatikan'daki kütüphanesi, Vat. Turco bölümünde 193/ 2 numarada 4- Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesinin Genel Kitaplık bölümünde bulunan 724 numarada kayıtlıdır (Özmen 2007: 27). Tırsî'nin divanında seksen sekiz şiir bulunmaktadır. Şiirlerin büyük bir kısmı hece ölçüsüyle yazılmıştır (Özmen 2007:19).

Tırsî'nin şiirleri didaktik ve lirik bir tarzda yazılmış olan tasavvufî şiirlerdir. Tırsî, şiirlerinin bir kısmında tekkede öğrenim gören öğrencilerine ve insanlara nasihatte bulunmuştur (Özmen 2007: 24).

Abdurrahîm Tırsî, Yunus Emre ve Eşrefoğlu Rumi'nin tesiri altında kalmış ve onların şiir söyleyiş tarzlarına benzer, hece vezninde sade bir dille şiirler yazmıştır. Tırsî, şiirlerinin birçoğunu bestelemiş ve bu şiirler uzun yıllar Kadiri dergâhlarında okunmuştur (Özmen 2007:19; Alparslan 2010: 55-56).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Ancak dinî günlerde ziyaretçi sayıları artmaktadır (KK36).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Türbe hakkında iki anlatıya ulaşabildik.

1) Birinci anlatımız şu şekildedir; *talebeliğinde, Hızır Aleyhisselam ile görüşme ve sohbetiyle müşerref olmayı çok istiyordu. Bir gün hocası onu pazara elma almaya gönderdi. Pazardan dönerken yolda bir zat ile karşılaştı. O zat: “Sepetini aç, neyin olduğunu göreyim” dedi. Abdürrahim Tırsî, sepeti açınca o zat içinden bir elma alıp yoluna devam etti. Abdürrahim Tırsî de hocasının huzuruna gidip sepeti önüne koydu. Eşrefoğlu Rumi, sepete bakınca “Abdürrahim, bu elmalardan biri eksik” dedi. Abdürrahim durumu hocasına anlattı. Hocası “O zatın eteğine niçin yapışmadın?” diye sordu. O da “O zatın kim olduğunu bilmiyordum.” deyince, hocası: “Ya Abdürrahim, Hızır’ı görsem deyip dururdun, fakat bilsem demezdin. O zat Hızır idi. Gördün, fakat bilemedin.” dedi. Bunun üzerine Abdürrahim Tırsî: “Ah görsem ve bilsem.” diye Eşrefoğlu Rumi’den ricada bulundu. Hocası: “Ey Abdürrahim! Bu gece yaylak denen yere git.” diye buyurdu. Abdürrahim Tırsî, gece olup yaylağa gittiğinde, gündüz sepetinden elma alan zatın orada olduğunu gördü¹¹ (Yılmaztürk, 2001: 81-82).*

2) Bir diğer anlatımız ise; *“Sultan İkinci Bâyezîd’in hanımı Şehzade Korkut’un annesi bir gün dergâha gelip Abdürrahim Tırsî’nin hanımından; “Beyin Abdürrahim Tırsî’den rica edip, yardım talep eyleriz. Sultan Bâyezîd’den sonra oğlum Korkut padişah olsun.” diye ricada bulundu. O da bu dileği beyine sık sık hatırlattı. Tırsî’nin hanımı bir gece rüyasında peygamber efendimizin huzurunda bir meclisin kurulduğunu gördü. Abdürrahim Tırsî de oradaydı ve Peygamber efendimize şehzadelerden hangisinin tahta geçmesinin uygun olacağını soruyordu. Peygamber efendimiz ise “Rûmun Kara Oğlanı’nın muradı Sultan Selim’dir.” (Kara Oğlan Abdürrahim Tırsî’dir.) Uyanınca hanımı hemen Abdürrahim Tırsî’nin yanına gidip rüyasını anlattı ve “Siz şehzade Selim’in padişah olmasını istediniz. Biz sizden Korkut’un padişah olmasını rica ederdik.” dedi. Bunun üzerine Tırsî; “Ey hocamın kızı! Şehzade Korkut’tan evlat gelmez. Âl-i Osman’ın nesli yok mu olsun? Bu Hak Teâla’nın rızasına muhaliftir.” dedi (Yavuz, vd., 1992: 54).*

Menkıbedeki Motifler: Gelecekte olacakları haber verme, Hızır ve diğer gayb erenleriyle görüşme.

4.1.7.2. Aftal Dede Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe Aftal Dede adıyla bilinmektedir. Ancak *aftal* isminin *eftal* kelimesinin değişime uğramış hâli olarak düşünmek doğru olacaktır. Arapça kökenli bir kelime olan *eftal* kelimesi Arapçada “En değerli, en yüksek” anlamlarında kullanılmaktadır.

¹¹ (<http://www.mudurnu.com.tr/mudurnuda-turbeler.html>).

Türbenin bulunduğu yer yüksek bir yerde bulunmasında dolayı bu adı aldığını düşünmekteyiz.

Yeri ve Konumu: Türbe Mudurnu'nun Ulumescit Köyü'nde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Metfunun mezarının üzerinde herhangi bir yapı bulunmamaktadır. Dolayısıyla yatır olarak nitelendirilebilir. Ancak yöre halkı bu kutsal mezarı türbe olarak adlandırmıştır. Metfunun kabrinin bulunduğu mekân taşlarla çevrilmiştir. Herhangi bir mezar taşı ve kitabe bulunmamaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Metfunun gerçek adı hakkında ne yazılı kaynaklarda ne de sözlü kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yöre halkı tarafından Aftap Dede olarak bilinmektedir.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı yoktur. Bu nedenle her an her saat ziyaret edilebilmektedir (KK36).

Toplumsal Ziyaretler: Türbe toplumsal olarak yağmur duası için kurak mevsimlerde ziyaret edilmektedir (KK36).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: 1) Türbe daha çok kısmet açmak amacıyla ziyaret edilir. 2) Türbenin bir başka ziyaret sebebi de huysuz çocukların uslanması için aileleri tarafından gerçekleştirilen ziyaretlerdir (KK36).

Toplumsal Ziyaretler: Yağmur duası için.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Huysuz çocuklar bir başka deyişle aydaş çocukların uslanması, şifa bulması için çocuk, Aftal Dede türbesine getirilerek yatıra sırtüstü yatırılır ve içine para konarak hazırlanmış bir çörek, çocuğun karnının üstünde parçalanır, orada bulunan çocuklara dağıtılır. Uslanacağına inanılan çocuk arkasına bakmadan evine götürülür (KK36).

4.1.7.3. Dâvûd-i Halvetî Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Türbe Mudurnu ilçe merkezinde Kanuni Sultan Süleyman Camisi'nin hemen yanında yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, sonradan yapıldığı anlaşılan kısmen modern olarak nitelendirebileceğimiz bir görünüme sahiptir. Türbenin girişi ve yanında yer alan Kanuni Sultan Süleyman Camisi ile ortaktır. Cami bahçesine girdikten sonra türbe ayrı bir yapı olarak

sol tarafta yer almaktadır. Türbenin içerisinde Dâvûd-i Halvetî'nin kabriyle beraber müritlerinin de kabirleri yer almaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede Dâvûd-i Halvetî'den başka onun müritleri olduğuna inanılan toplam sekiz adet kabir daha bulunmaktadır. Ancak diğer metfunların ismine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Çeşitli kaynaklarda “Uzun Dâvûd” veya Dâvûd-i Mudurnî” olarak da geçmektedir. Bolu'nun Mudurnu kazasında doğan metfun Bağdat'ta tahsil gördükten sonra Amasya'ya giderek Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'nin halifelerinden Habîb Karamânî'ye intisap etti. Bir süre sonra şeyhi tarafından Halvetîliği yaymak üzere Mudurnu'ya gönderildi ve orada vefat etti (Yavuz, vd., 191-192; Uslu, 1994: 28).

Devrinin önemli âlim ve şeyhlerinden biri olduğu anlaşılan Dâvûd-i Halvetî'nin İsfendiyaroğulları nezdinde büyük itibarı vardı. Nitekim İsfendiyaroğulları Hükümdarı İsmâil Bey'in kardeşi ve Emîr Ahmed'in kendisinden bazı tasavvufî meselelerin izahını yapan bir eser yazmasını istemesi bunu açıkça göstermektedir. Dâvûd-i Halvetî, Kızıl Ahmed'in isteği üzerine mensur küçük bir risâle yazarak ona okumuş, bu risâleyi pek beğenen Kızıl Ahmed'in arzusu üzerine daha sonra aynı konuda manzum olarak Gülşen-i Tevhîd adlı eserini kaleme almıştır. Genellikle mesnevi tarzında kaleme alınan Gülşen-i Tevhîd yer yer kaside, gazel ve rubailer ihtiva etmektedir. Eserde tasavvufî-ahlâkî konuları işleyen bazı hikâyeler de yer almaktadır (Uslu, 1994: 28).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Ancak caminin yanından yer almasından dolayı ziyaretçi sirkülasyonu oldukça fazladır.

Toplumsal Ziyaretler: Türbe toplumsal olarak Halveti tarikatının mensupları tarafından ziyaret edilmektedir. Ancak bu ziyaretlerin belirli bir günü bulunmamaktadır (KK36).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: 1) Yöre halkıyla yaptığımız mülakatlar sonucunda türbe önceleri çeşitli hastalıklara şifa aramak amacıyla ziyaret edilirmiş. Bu hastalıklar genellikle sara hastalığı ve akıl hastalığı olarak belirtilmiştir. 2) Günümüzde türbeyi ziyaret edenler genellikle dünyevi sıkıntıları olan ziyaretçilerdir. Bu ziyaretçiler arasında borçlu olanlar dikkat çekmektedir (KK36).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Türbe hakkında anlatılan menkıbeler metfunun sağlığında ortaya çıkan anlatılardır.

1) Karaman'a ziyaret için yola çıkan Mudurnulu bir zat susuzluktan ve sıcaktan harap olmuş. Bu halde yola devam ederken kendisine doğru gelen bir topluluk görür. Onlarda su bulabilirim umuduyla onlara yaklaşır. Yakınına geldiklerinde meczup bir derviş ve elinde su dolu bir ibrik görür. Derviş o zata bakıp ibriği yere doğru fırlatır ve oradan su fışkırır. Mudurnulunun susuzluğu oracıkta geçiverir. Daha sonra bu dervişin kim olduğunu araştırınca Dâvûd-i Halvetî olduğunu anlar (KK36, Yavuz, vd., 2004: 192).

2) İkinci menkıbemiz ise hem yöre halkı tarafından anlatılmakta hem de hemen hemen her yazılı kaynakta karşımıza çıkmaktadır. Menkıbeye göre; *Şakâyik-i Nu'mâniyye kitabının sahibi*; "Doğduğum andan buluş yaşıma girinceye kadar dilim çözülüp konuşamamıştım. Bir gün babam beni alıp, Şeyh Dâvûd'a götürdü ve benim bu hastalıktan bir an önce kurtulmam için dua etmesini rica etti. Tâhâ sûresi 25-28'nci Ayet-i kerimelerinde mealen; "Ey Rabbim! Benim göğsüme genişlik ver. İşimi kolaylaştır. Dilimden düğümü çöz. Böylece sözümü iyi anlasınlar!" buyrulduğu gibi dua etti. Kendi mübarek ağızlarından, benim ağzıma bir şeyler okudu. Dilim hemen çözüldü. Evimize döndüğümde annemi görünce; "Anacığım, artık ben konuşuyorum." diye seslendim." (Yavuz vd., 2004: 192).

Menkıbedeki Motifler: Yerden, taş veya kayadan su fışkırtma, vücut arızalarını giderme.

4.1.7.4. Doruk Türbe

Adı ve Anlamı: Türbe Mudurnu ilçe merkezinin en yüksek tepesinde olmasından dolayı bu ismi almıştır (KK37).

Yeri ve Konumu: Türbe Mudurnu ilçe merkezindeki saat kulesinin doğusunda yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe kesme taştan yapılmıştır. Giriş kapısının hemen yanında sonradan yapıldığı anlaşılan bir çeşme bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede yatan metfunun adı hakkında ne kitabesinde bilgi vardır ne de yöre halkı tarafından bilinmektedir. Yöre halkı tarafından "Doruk Dede, Doruk Baba" olarak anılmaktadır.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Ancak dinî günlerde ziyaretçi sayısının arttığı bilinmektedir (KK37).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbeye gelen ziyaretçi sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Kaynak şahsımızla yaptığımız görüşmelerde türbenin ziyaret nedenlerini şöyle sıralamıştır: 1) Çocuğu olmayanlar adak adar, 2) çeşitli hastalığı olanlar (özellikle sara) türbeye gelip namaz kılıp dua ederler (KK37).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Halk türbede bulunan metfunun şehrin koruyucusu olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle bu türbeye ayrı bir ehemmiyet göstermektedir (KK36, KK37).

Türbe hakkında detaylı bir bilgi mevcut değildir. Türbedeki metfunun kimliğinin bilinmemesi türbe hakkında yapılan araştırmaların doğruluğunun ispat edilememesine neden olmaktadır. Ancak tüm bunlara rağmen Mudurnu'nun en yüksek tepelerinden birinde yer alması türbenin Türk İslam kültüründeki önemine işaret etmektedir. Allah'a yakın olmak ve şehrin koruyuculuğunu üstlenmek gibi inançlar sayesinde türbe bugün bile kutsiyetini korumaktadır.

4.1.7.5. Filibeli Hacı Hafız Efendi Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Mudurnu'nun üç yüksek tepesinden biri olan Şeyh-ül Ümran Tepesinde yatmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe dört tarafı açık, etrafı demir örgülerle çevrilidir. Etrafında halkın piknik yapması için mesire alanı da bulunmaktadır. Bununla beraber gelen ziyaretçilerin ibadet etmesi için küçük bir mescit de bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Asıl adı Hacı Hafız Efendi'dir. Bulgaristan'ın Filibe şehrinde doğduktan sonra İstanbul'a yerleşmiş daha sonra da imam olarak Mudurnu'ya gelmiştir (Yavuz, vd., 2004:195-196).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Filibeli Hoca Hafız'ın tam ismi Filibeli Hoca Hafız Tevfik Efendi'dir. Doğduğu yer olan Filibe'den İstanbul'a öğrenimi için gelmiş, din eğitimi görmüş ve hafız olmuştur. Saraya imam almak için açılan sınava girmiş, başarılı olmuş ancak köse olduğu için saraya alınmamıştır. Bu olaydan sonra saraya giremeye de saray çevresiyle iletişimi başlar. Günün birinde Mudurnu eşrafından sözü geçen birisi Mudurnu için iyi bir imam arayınca onun ismini verirler. Bunun üzerine Filibeli Hoca Hafız öneriyi kabul eder ve ölümüne kadar Mudurnu'da Yıldırım Beyazıt Camisinde imamlık yapar. Nakşibendi tarikatı mensubu olduğu söylenen Filibeli Hoca Hafız'ın ölümünden sonra vasiyeti üzerine oldukça

sarp olan Şehriman Tepesine gömülmesi için cenazesini taşıyan kişiler sanki boş bir tabut taşıyormuşçasına ağırlık hissetmediklerini söylemişler. Cenazesi ise oldukça taşlık olan bu tepede mendillerle taşınan toprakla gömülmüş. Bu olay daha sonra Filibeli Hoca Hafız'ın bir kerameti olarak yorumlanmış. Hatta sağlığında da keramet sahibi olduğuna inanılan Filibeli Hoca Hafız'dan siftah yapmak amacıyla esnaf sabahları onun dükkanlarının yanından geçmesini beklerlermiş (Yavuz, vd., 2004: 195-197; Önal, 2008: 22-24).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Yöre halkıyla yaptığımız mülakatlar neticesinde türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Türbenin yanında yer alan Mudurnu'nun en önemli velilerinden olan Şeyh-ül İmran vesilesiyle türbenin ziyaretçi sayısı oldukça fazladır.

Toplumsal Ziyaretler: Türbe her yıl temmuz ayının ilk haftasında yöre halkı ve çevre ilçelerden ve illerden gelen ziyaretçiler tarafından toplu bir şekilde ziyaret edilmektedir. Bu ziyaret sırasında Kur'an-ı Kerim ve Mevlid-i Şerif okunduktan sonra yöre halkı tarafından ziyaretçilere yemek ikramında bulunulur (KK36).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbe daha çok bereket amacıyla ziyaret edilmektedir (KK37).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Türbede geçmişte mum yakma gibi geleneksel ritüellerin olduğu söylene de günümüzde bu tarz bir uygulama yoktur (KK36, KK37).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Türbe hakkında anlatılan menkıbeler oldukça azdır. Yöre halkından derlediğimiz bir menkıbe metfunun sağlığındayken yaşadığı olaylar üzerine ortaya çıkmıştır.

Keramet sahibi olduğuna inanılan Filibeli Hoca Hafız Efendi'nin bereket getirdiğine inanılmaktadır. Yöre esnafı siftah yapmak amacıyla sabahları onun dükkanlarının önünden geçmesini beklerlermiş (KK36, KK37).

Menkıbedeki Motifler: Mala mülke bereket getirme.

4.1.7.6. Karaaslan Veli Hazretleri Türbesi

Adı ve Anlamı: Mudurnu'nun isimsiz üç velisinden bir diğeridir. Yöre insanı "Karaaslan" olarak adlandırmıştır.

Yeri ve Konumu: Mudurnu ilçe merkezinin doğusunda, bir yamaçta yer alan türbe Kaygana Mahallesi, Sinne ve Kapankaya Vadisi'ndeki patika yollar ile çevrilmiştir.

Mimari Yapısı: Türbe dört tarafı açık ve demir örgülerle çevrilmiştir. Türbenin baş ucunda Türk bayrağı asılıdır. Yöre halkı metfunun savaşta şehit düştüğüne inandığı için bu durumu gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir (KK36, KK38, KK39, KK40).

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede yatan metfunun gerçek adı bilinmemektedir. Yöre halkı tarafından Karaaslan olarak isimlendirilmiştir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Hayatı hakkında tarihî kaynaklarda hemen hemen hiç bilgi bulunmamaktadır. Elde edilen bilgiler menkıbevi kişiliği ile ilgilidir. Karaaslan'ın Mudurnu'nun fethi sırasında savaşan ve şehit düşen alperenlerden olduğu rivayet edilmektedir. Yöre halkı bu zatın Mudurnu'nun koruyucularından olduğuna yürekten inanmaktadır (KK36, KK38, KK39, KK40).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbe bireysel amaçlarla herhangi bir zamana bağlı kalmaksızın ziyaret edilmektedir. Ancak bu ziyaretler bayramlarda, bayram arifelerinde ve kandillerde oldukça fazladır (KK39, KK40).

Toplumsal Ziyaretler: 1980'li yıllardan itibaren türbenin bulunduğu alanda “Hacet Bayramları” düzenlenmeye başlandı. Bu etkinlikler günümüzde ağustos ayının ilk haftalarında “Karaaslan Bayramı” veya “Karaaslan Anma Günü” adı altında çeşitli etkinliklere dönüştü. Bu etkinliklerde yörenin ileri gelenleri tarafından ziyaretçilere yemek ikramı yapılmaktadır (KK36, KK38, KK39, KK40).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Karaaslan Baba daha çok sınava girecek kişiler tarafından ve askere gidecek gençler tarafından ziyaret edilmektedir. (KK38, KK39)

Toplumsal Ziyaretler: Karaaslan Baba Türbesinde geçmiş zamanlarda düzenlenen Hacet Bayramı'nda yöre halkı tarafından pilav dökme etkinlikleri yapılır. Kaynak şahıslarımız bu etkinliği mayıs ayında bol ürün almak amacıyla yapıldığını belirtmişlerdir (KK36, KK38, KK39, KK40).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Mudurnu ilçesinde bulunan türbelere giderken de bazı kurallara uymak gerektiği söylenmektedir. 1) Türbelere açık saçla ve açık kıyafetlerle, abdestsiz girmek yasaktır. Eğer bu yasağa uyulmazsa veli tarafından cezaya uğranacağına inanılmaktadır. 2) Bunun dışında özel durumu olan kadınların girmemesi gerekmektedir. 3) Ayrıca türbelerin bulunduğu yerdeki ağaçları kesenlerin de yıkımla karşılaşacağına inanılmaktadır (KK36, KK38, KK39, KK40). 4) Karaaslan Türbesinde geçmişte fırın küreği şeklinde bir ışığın

türbeden yükselerek Filibeli Hoca Hafız'ın Türbesine indiğine inanılmaktadır. Yöre halkı bu durumu “Erenler Kalktı” diye açıklamaktadır (KK40).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Mudurnu yöresinde, “Karaaslan” adı etrafında şekillenen, farklı kült ve motiflerle işlenmiş zengin sözlü kültür öğeleriyle karşılaşırız. Kaynak şahıslarımızdan tespit edebildiğimiz anlatılar onun bir alp-eren olduğunu göstermektedir. Karaaslan hakkında tespit edilen anlatıların uzun bir tarih dönemine yayıldığı görülmüştür. Karaaslan Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda rol aldığı gibi gerek Kurtuluş Savaşı gerek Kore Savaşı gerekse Kıbrıs Savaşında da çeşitli roller üstlenmiştir.

Tespit ettiğimiz menkıbeler; “Başını vermeyen şehit, kesikbaş ve zor durumdaki Türk askerlerine yardıma koşmak” gibi motifler etrafında şekillenmiştir.

Tespit ettiğimiz bazı anlatılar şu şekildedir:

1) *Karaaslan'ın şahadeti hakkında Mudurnu halkının dilinde söylenmekte olan bir inanış vardır. Karaaslan Mudurnu'nun fethi sırasında, başı gövdesinden koparılarak şehit edilmiştir. Kahraman ve cesur Karaaslan kopan başını koltuğunun altına alarak şimdiki mezarının bulunduğu yere kadar gidebilmiştir* (KK36).

2) *Osmanlı dönemindeki bir savaşta düşman birliklerince sarılan bir grup Türk askeri esir düşmek üzereyken aniden yetişen yağız atlı, mert bir yiğit, düşman çemberini yararak askerlerimizi kurtarmış. Askerlerin beyi yiğide kim ve nereli olduğunu sormuş, O da adının Karaaslan olduğunu ve Mudurnu'dan geldiğini söylemiş. Bey, kendisini nasıl bulabileceğini sorduğunda Karaaslan, kendisini herkesin tanıdığını söylemiş. Savaş bittikten sonra bu Bey Mudurnu'ya giderek, Karaaslan'ı aramış, halk böyle birinin olmadığını, ancak yakınlarda asırlar öncesinden kalma bir Karaaslan türbesinin bulunduğundan söz etmişler. Bey, aradığı kişinin bir evliya olduğunu anlayıp türbeyi ziyarete gitmiş* (KK38, KK39).

3) *Kore Savaşı sırasında Türk askerleri zor duruma düşerler. Bunun üzerine bir Mehmetçiğin yanına bir zat gelir. Bu zat Mehmetçiğe “Korkma yavrum kazanacaksınız.” der. Asker kim olduğunu sorunca; “Ben Karaaslan'ım, Mudurnuluyum beni herkes tanır.” der. Savaştan sonra asker Mudurnu'ya giderek Mudurnu'da yer alan kahveci Kâmil Ağa'nın (Kamil Atay) kahvesine gelir ve Karaaslan'ı sorar. Kahveci de neden sorduğunu sorar. Bunun üzerine asker; “Kore Savaşı sırasında Kunuri denilen yerde, karanlık bir gecede, yeşil sarıklı ve heybetli bir zat önümde belirdi, kim olduğunu sordüğümüzda da Bana Karaaslan derler, Mudurnuluyum ve Mudurnu'da bulunurum.” dediğini anlatır.*” (KK36).

4) *Mudurnu Hisar Kalesi'nde çok eski dönemlerde Rumlar varmış. Karaaslan bu Rumlar ile savaşa tutuşmuş. Kalabalık Rum askerleri Karaaslan'ın etrafını çepeçevre kuşatıp şehit etmişler. Karaaslan düşmana yine teslim olmamış. Kellesini koltuğunun altına alıp*

savaşmaya devam etmiş. Rumlar kelle koltukta savaşa devam eden Karaaslan'ı görünce çil yavrusu gibi dağılıp kaçmışlar. Karaaslan kelle koltukta, bir bacağını da şimdiki mezarına giderken kaybetmiş. Bacağının gömülü olduğu yerin yukarısında da şimdiki mezarının olduğu yere defnedilmiş. O gün bu gündür mezarını millet ziyaret eder.” (KK38).

5) Çanakkale Savaşında bir asker, tüm arkadaşlarını kaybeder. Yalnız başına üç gün aç, susuz kalır. Türk birlikleri ile arasındaki yerler düşmanın eline geçmiştir. Ne yapacağını bilemez. Çaresizlik içinde bir siperde beklerken yanına iri yarı bir yiğit gelir. “Burada tek başına ne yapıyorsun?” diye sorar. Asker, arkadaşlarını kaybettiğini, yalnız başına kaldığını, düşmana esir olmamak için saklandığını söyler. O da “Haydi ben seni arkadaşlarının bulunduğu yere geçireyim.” der ve birlikte düşman hatlarının içinden geçerek karşı tarafa ulaşırlar. Asker bu yiğide nereli olduğunu sorar. O da “Bana Karaaslan derler, Mudurnuluyum.” der. Savaştan sonra bu asker, kendisini kurtaran bu yiğidi ziyaret etmek için Mudurnu'ya gelir. Camideki bir imama Karaaslan'ı nerede bulabileceğini sorar. İmam onu Karaaslan'ın mezarına götürür. Asker, Karaaslan'ın bir evliya olduğunu anlar. Ertesi gece Karaaslan askerin rüyasına girerek kendisini rahatsız etmemesini söyler. (KK38).

6) Orman İşletmelerinde çalışan bir kişinin oğlu, Mudurnu'ya gelir. Babasının Kıbrıs gazisi olduğunu ve Mudurnulu Karaaslan adında bir arkadaşı ile savaşta beraber olduğunu ve bu zatı görmeye geldiğini söyler. Babası tarafından adının Karaaslan olduğunu, Mudurnu'da herkesin onu tanıdığını ve rahatlıkla bulunabileceğini ifade ettiğini söyler. Etrafta sorar soruşturur. Herkes Karaaslan'ın bir yatır olduğunu ve yüzyıllardır Hisar Dağı arkasında bir mezarının olduğunu söylerler (KK39).

7) Bir diğer menkıbemizde çarşıda bulunan caminin yanında bir ırmak akarmış. Halk burada çamaşırlarını yıkarmış. Bir gün kadınlar çamaşır yıkarken beyaz atlı bir zat kadınların karşısında durmuş. Atını ırmağın önündeki sekiye bağlayıp oturmuş. Irmağa giren kadınlar bu yabancıya, neden burada beklediğini, kim olduğunu sormuşlar. Yabancı çok uzaklardan buraya Karaaslan adındaki asker arkadaşını görmek için geldiğini söylemiş. Karaaslan'ın kendisine burayı tarif ederek; ırmağın önüne gelip beklemesini ve kendisinin gelip onu bulacağını tembih ettiğini bu sebeple burada beklediğini anlatır. Mahallenin ileri gelenlerine haber verilir. Herkes, Karaaslan'ın bir yatır olduğunu bu isimde yaşayan birinin olmadığını söyler ve yabancıyı evlerine davet ederler. Fakat yabancı, mutlaka arkadaşının gelip kendisini bulacağını ve burada bekleyeceğini söyler. Mahalleli, yabancıyı ırmağın önünde bırakıp ayrılırlar. Yol yorgunu yabancı ırmağın önündeki sekide uyuyakalır. Uyandığında kendisini Karaaslan Türbesi'nin yanında bulur. Karaaslan söz verdiği gibi, asker arkadaşını ırmağın önünden alıp makamına getirmiştir. Misafirine mükellef bir sofr

hazırlamıştır. İki eski arkadaş birlikte yer içer, uzun uzun söyleşip hasret giderirler ve geç vakit olunca yataklarına çekilirler. Ertesi günü sabah ezanı okunurken yabancı kendisini, tekrar ırmağın önündeki sekide bulur. O zaman durumu anlar ve mahalleliye durumu anlatır. Ayrılırken de “Karaaslan’ı sakın yalnız bırakmayın!” der ve beyaz atına biner, kasabadan ayrılır. (KK40)

8) Karaaslan Veli bir savaş sırasında Rum kâfirlerine esir düşer. Rumlar, onu işkence için kaynar kazana atıp saatlerce haşlarlar. Fakat kapağı açtıkları zaman Karaaslan Veli’yi sapasağlam kendilerine baktığını görürler ve korkudan kaçarlardı (KK40).

Menkıbedeki Motifler: Öldürücü tahrip edici şeylerden etkilenmeme, başını kaybetmesine rağmen ölmeme, esir düşen askerleri kurtarma, başkalarını ikaz edip tehlikeye düşmekten kurtarma, öldükten sonra yeniden dirilmiş görünme, öldükten sonra varlığını gösterme, suda kaynayıp ölmeme.

4.1.7.7. Kuzuören Türbesi/Üçlü Yatır

Adı ve Anlamı: Türbe, adını bulunduğu bölgeden almıştır. Türbenin bir diğer adı “Üçlü Yatır”dır. Bu adı almasının sebebi ise türbenin bulunduğu yerde üç tane yatırın yer aldığına inanılmasıdır.

Yeri ve Konumu: Türbe eski adı Hacımusalar olan Samsa Çavuş Köyü’nde yer almaktadır. Köy merkezinden 5-6 km uzakta olup bir mesire alanında bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbenin etrafı ahşap duvarlarla örülüdür. Türbenin üstü yöre halkı tarafından anlatılan söylenceye göre kapatılamamaktadır. Ne zaman üstü kapatılsa ertesi gün tekrar açılmıştır. Bununla birlikte türbenin içerisinde üç tane kabir bulunmaktadır. Türbe içerisinde şifa aramak için gelen ziyaretçilerin konaklaması için çek-yat bulunmaktaymış. Ancak günümüzde bu çek-yat kaldırılmıştır (KK42).

Türbenin bulunduğu yer günümüzde mesire alanı olarak kullanılmaktadır. Türbenin karşısında günümüzde kullanılmayan eski bir cami de bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede yer alan kabirlerde yatan kişilerin adları hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Halk, türbede yer alan üç mezarın; kıza, kocasına ve ninesine ait olduğuna inanmaktadır (KK41).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbede yatan zatın kimliği bilinmemektedir. Ancak köy ahalisi ile yaptığımız mülakatlar neticesinde metfunun Akşemseddin’in akrabası olduğu belirtilmiştir (KK41).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel olarak bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Türbeye gelen ziyaretçiler çeşitli amaçlarla herhangi bir zamana bağlı kalmadan türbeyi ziyaret edebilmektedirler (KK42).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Kaynak şahsımızdan aldığımız bilgilere göre türbe, 1) psikolojik rahatsızlık için ziyaret edilmektedir. Türbeye gelen ziyaretçiler türbe içerisinde bulunan çek-yatta yedi gece geçirdikten sonra rahatsızlıklarının sona erdiğine inanır. Kaynak şahsımız çocukluğunda yaşadığı bir olayı şu şekilde anlatmaktadır: “Ben çocukken İstanbul’dan bir çocuk geldi, çocuğun annesi babası çocuklarının akli dengesinin yerinde olmadığını babama söylediler. Babam da onlara bu türbe içerisinde yedi gün kalırsa düzeleceğini söyledi. Bunun üzerine çocuk yedi gece türbe içerisindeki çek-yatta kaldı. Daha sonra aile öylece çıkıp gitti. Aradan yıllara geçtikten sonra bir ay önce (mülakat Nisan 2020’de yapılmıştır.) emekli bir Albay türbenin bulunduğu yere geldi. Bu durumu bana anlattı. Kendisi “Ben bu türbede yattıktan sonra iyi oldum. Şimdi de emekliyim.” dedi (KK41).

2) Kaynak şahsımız türbenin bir başka ziyaret nedenini ise çocuğu olmayan ailelerin ziyaretine bağlar. Ona göre türbeye gelip dua ettikten sonra türbenin yanında bulunan mesire alanında kurban kesilir ve kurban etleri köy ahalisine dağıtılır. Bunun sonucunda adak adayan kişinin çocuğunun olacağına inanılır (KK41, KK42).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Yöre halkı türbenin üstünü kapatmaya çalışsa da inanca göre çatı geceleri kopar ve açılmış. Aynı şekilde türbenin kapısını kapattıkları hâlde sabaha açık bulunmuş (KK41, KK42).

Uygulamalar: 1) Türbe etrafındaki en önemli uygulama aklî dengesi yerinde olmayan hastaların bir zamanlar türbe içerisinde bulunan çek-yatta yatırılmalarıdır. 2) Bir başka uygulama ise günümüzde hâlâ devam eden çocuk sahibi olmak isteyen kadınların türbeyi ziyaret etmesi ve adak kesmesi olarak ortaya çıkmaktadır (KK41, KK42).

4.1.7.8. Mudurnulu Şeyh Fahreddin (Fahreddin-i Rûmî) Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını kabirde yatan metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Türbe bugün Mudurnu merkezde yer alan Kanuni Sultan Süleyman Camisi’nin bahçesinde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe bugün Kanuni Sultan Süleyman Camisi’nin bahçesinde yer almaktadır. Caminin kitabesine göre; 1546 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından

yaptırılmıştır. Caminin tavanı ahşap, duvarları taş yapıdır. Tavan asma tavan olarak inşa edilmiş olup Selçuklu mimarisine benzemektedir. Tek minarelidir ve minare tek şerefelidir. Caminin müştemilatı içerisinde ön tarafta bulunan türbede Halvetî tarikatına mensup şeyh ve müritleri yatmaktadır. Şeyh Fahreddin de bu şeyhlerden biridir. Türbe hakkında detaylı bir bilgi bulunmamaktadır. Kim tarafından yaptırıldığına dair gerek yazılı kaynaklarda gerekse mezar taşında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Metfunun asıl adı Zeynüddin Ebu Bekr Bin Muhammed Safi'dir. Mahlas olarak Fahreddin Rûmî adını kullanmıştır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Fahreddin Rûmî'nin mezar taşında her ne kadar Zeyniyye tarikatının bir mensubu olarak gösterilse de tarihî kaynaklarda bunu destekleyecek yeterli bilgiye rastlanılmamaktadır. Zeyniyye tarikatı mensubu olduğu, asıl adının Zeynüddin Ebu Bekr Bin Muhammed Safi olduğu ama mahlas olarak Fahreddin Rûmî adını kullandığı şeklindeki daha çok internet ortamındaki rastlanılan bilgiler farklı kaynaklardan tasdiğe muhtaçtır (Uğurlu, 2018: 924).

Bu bilgilerin dışında kesin olarak bilinenler ise Fahreddin Rûmî'nin I. Murad Han'dan itibaren Yıldırım Bayezid dönemine kadar yaşamış güçlü bir fakih ve şeyh olduğudur. Hatta I. Murad Han onu kendisine vezir yapmak istemiş ancak o kabul etmemiştir. Uzlete çekilmeyi, dinî ilimlerle uğraşıp ibadet etmeyi, zühd ve vera sahibi olmayı tercih etmiştir. Yazdığı önemli eserlerden bazıları Müştemilü'l-Ahkâm ve Ferâidü'l-Leâlî adıyla. Öldükten sonra kabri Mudurnu'da Yıldırım Bayezid Camisi'nin hemen yanına defnedilmiştir (Uğurlu, 2018: 924-925). Sicilli Osmanî'nin aktardığına göre ise Abdulkadir-i Geylani soyundandır ve Kadirî tarikatı mensubudur (Yılmaztürk, 2001: 389).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı yoktur. Cami bahçesinde yer aldığından daha çok vakit namazları öncesinde veya sonrasında ziyaret edilebilmektedir (KK43).

4.1.7.9. Samsa Çavuş Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını içerisinde yattığına inanılan metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Türbe Mudurnu ilçesi, Samsa Çavuş Köyü'nde bulunmakta, bu bölgeyi fetheden kişinin Samsa Çavuş olduğuna inanılmaktadır. Ancak türbenin Samsa Çavuş'a ait olduğu son yıllarda özellikle köy muhtarının ve yöre halkının etkisiyle iddia

edilmeye başlanmıştır. Araştırmamız neticesinde bu türbenin geçmiş yıllarda da burada olduğu; ancak eski isminin Karacaburun Türbesi olduğu söylenmektedir (KK41, KK42).

Mimari Yapısı: Mudurnu'nun Samsa Çavuş Köyü'nde yer alan türbe köyün merkezi sayılabilecek bir konumda bulunmaktadır. Etrafına göre biraz yüksekte yer almaktadır. Türbe mimari olarak günümüz özelliklerini yansıtmaktadır. Betonarme olarak inşa edilen türbenin iki penceresi bulunmaktadır. Türbenin yanında suyunun şifalı olduğuna inanılan bir de çeşme bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede yatan metfunun gerçek adı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Gerek yazılı kaynaklarda gerekse sözlü kaynaklarda Samsa Çavuş olarak bilinmekte ve Osmanlı'nın kuruluşuna katkıda bulunduğu inanılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Tarihî kaynaklarda Ertuğrul Gazi'nin ve Osman Gazi'nin silah arkadaşı olduğu belirtilmektedir. Hakkında çok fazla bilgi bulunmayan metfun genellikle Sakarya-Düzce ve Bolu arasında yaşadığı ve bu bölgeyi düşman işgaline karşı korumakla görevli olduğu gerek kaynak şahıslarımız tarafından gerekse çeşitli kaynaklarda belirtilmiştir (KK41).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Türbede bulunan metfunun çeşitli dizilere konu olmasıyla türbeye gelen ziyaretçi sayısı oldukça artmıştır. Köy muhtarı ziyaretlerin belirli bir zamanı olmadığını belirtmiştir (KK41).

Toplumsal Ziyaretler: Türbe toplumsal olarak kurak mevsimlerde özellikle mayıs aylarında ve haziran aylarında yağmur duası için ziyaret edilmektedir (KK41).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbe daha çok 1) çocuğu olmayanlar tarafından ve 2) zihinsel bozukluğu olan çocuklar için ziyaret edilmektedir (KK41, KK42).

Toplumsal Ziyaretler: Yağmur duası için (KK41).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Türbe etrafından tespit edebildiğimiz birçok ritüel mevcuttur. Ancak bunların birçoğu günümüzde uygulanmamaktadır. 1) Çocuğu olmayan kişi önce iki tane iğne alarak bir iğneye sarı bir iğneye ise siyah ip bağlar. Bu iğnelerden biri Samsa Çavuş'u diğeri ise Kuzuören'deki Üçlü Yatır'ı temsil eder. Daha sonra çocuğu olmayan kadın yaşlı kadınlar tarafından türbeye götürülerek türbede yatırılır (Genellikle Kuzuören Türbesi). 2) Aynı şekilde zihinsel bozukluğu olan çocuklar da türbede yatırılır ve türbeden ayrılırken türbe çevresindeki ağaçlara veya taşlara çocuğun elbisesinden kesilen bez ya da para bağlanır

(KK43). 3) Samsa Çavuş Türbesi dışında köyde, hasta çocukların götürüldüğü ortası oyuk olan bir taş bulunmaktadır. Hasta çocuk bu taşın içerisinden üç defa geçirilir, böylece şifa bulması umulur. Türbede görülen taş veya ağaca asılan bez parçaları bu taş etrafında da görülmektedir (KK41). 4) Geçmiş zamanlarda namaz vakitlerinde Türbede ışık (mum) yakılırmış; fakat şu anda bu gelenek uygulanmamaktadır (KK42).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Türbe etrafında yörede bulunan hemen herkesin bildiği bir söylence bulunmaktadır. Söylenceye göre; *bazı akşamlar Samsa Çavuş Türbesi'nin yanında uzun sarı saçlı bir kız görülmekte ve elindeki aynaya bakarak saçlarını taramaktaymış. Su kızı veya peri kızı denilen bu kızı köylülerden birisi yakalamış ve saçından bir tutam keserek altı ay kadar kendisine eş yapmış. Çünkü inanışa göre peri kızı saçlarını geri almadan gidemezmiş. Ancak altı ay sonra saçlarını geri alabilmiş ve geri gitmiş, bir daha da geri görülmemiş* (KK41, KK42, KK43).

Menkıbedeki Motifler: Türbenin etrafında olağanüstü varlıklar ile karşılaşma.

4.1.7.10. Şeyh Mehmet Talui Efendi Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Mudurnu merkezde yer alan türbe Sultan Süleyman Camisi'nin bahçesinde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe mimari olarak günümüz mimarisine benzemektedir. Sonradan tadilat gördüğü anlaşılan türbe betonarme olarak inşa edilmiştir. Türbe içerisinde Şeyh Mehmet Talui Efendi'nin müritleri olduğuna inanılan zatların kabirleri de bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Metfunun gerçek adı Mehmet Talui'dir. Halvetî tarikatına bağlı olduğu belirtilmektedir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Mehmed Talui Efendi, 1689 yılında Mudurnu'da doğmuştur. Bu tarih Müstakimzade'nin *Tuhfe* adlı eserinde vermiş olduğu bilgiye göre netleşmektedir. "Müstakimzade yetmiş yaşında öldüğünü bildirdiğine göre 1100 (1689) yılında doğmuş olmalıdır" (Aksoy, 2003: 539). Şeyh Muhammed Nasûhî Efendi'nin dervişlerindendir ve Abdullah Rüşdî Efendi ile de pîrdaştır. Aslında Muhammed Nasûhî Efendi'den hilafet alamadan Nasûhî Efendi'nin ölmesi üzerine oğlu şeyh Alâeddin Ali Efendi'den hilâfet almıştır. Üsküdar'da Naîlacı Halil Efendi Tekkesi Şeyhi Mehmed Efendi'nin 1155'te (1742) vefatı üzerine aynı tekkeye şeyh tayin edildi ve burada on beş yıl kadar şeyhlik yaptı. Memleketi Mudurnu'ya gittiği bir sırada orada hastalanarak 1170 (1757) yılında vefat etti (Aksoy, 203: 539; Uğurlu, 2018: 918).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin cami bahçesinde bulunduğundan belli bir ziyaret zamanı yoktur. Ziyaretler genellikle vakit namazlarının öncesinde veya sonrasında yoğunlaşmaktadır (KK43).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Yöre halkıyla yaptığımız mülakatlarda türbenin özel bir amaç için ziyaret edilmediği, sadece Halvetî tarikatı önderlerinin şeyhlerine vefa amacıyla ziyaret ettikleri belirtilmiştir (KK44)

4.1.7.11. Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Mudurnu'nun üç yüksek tepesinden biri olan halk arasında Şehriman olarak telaffuz edilen Şeyh-ül İmran Tepesinde yatmaktadır. Düşüncemiz odur ki; tepe ismini burada yatan metfundan almıştır.

Mimari Yapısı: Türbe dört tarafı demir örgülerle çevrilidir. Türbenin yanında ziyarete gelenlerin ibadet etmesi için küçük bir mescit bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Metfunun gerçek adı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yöre halkı tarafından Şeyh İmran olarak bilinmektedir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Metfun hakkında elde ettiğimiz bilgiler menkıbevi kişiliğiyle ilgilidir. Tarihî kişiliği hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin belirli bir ziyaret zamanı yoktur. Zamana bağlı kalmaksızın ziyaret edilebilmektedir. Ancak ziyaretler temmuz ayında yoğunluk göstermektedir (KK45).

Toplumsal Ziyaretler: Her yıl temmuz ayının ilk pazar günü Şeyh-ül İmran Bayramı olarak kutlanmaktadır. Bu kutlamalar sırasında toplu ziyaretler söz konusudur (KK45).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbe daha çok bereket amacıyla ziyaret edilmektedir. Hakkında anlatılan menkıbeler de bu durumu açıkça ortaya koymaktadır (KK45).

Toplumsal Ziyaretler: Temmuz ayında yapılan Şeyh-ül İmran Bayramı'nda Kuran-ı Kerim ve Mevlid okunmaktadır. Ayrıca kazanlarda pişen etli pilav da halka ikram edilir. Kaynak şahıslarımız bu bayramın amacını; halkın birlik ve beraberliğini artırmak ve Şeyh-ül İmran'ı hatırlamak olarak belirtmişlerdir (KK36, KK45).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Şeyh-ül İmran hakkında birçok menkıbe anlatılmaktadır.

1) İlk menkıbemize göre; *Düzceli biri her yıl burada bir kamyon karpuz dağıtmış. Bunun sebebini sorduklarında ise şöyle bir cevap vermiş: “Bir gün karpuzlarımı satamadım. Bunun üzerine halk efradından bir kimse bana “Karpuzunu götür, Şeyh-ül Ümran tepesinde dağıt.” dedi. Bunun üzerine karpuzlarımı o zatın dediği yerde dağıttım. Ertesi gün yine bir kamyon karpuzla Mudurnu’ya geldim. Ancak bu sefer karpuzlarımın hepsini sattım. O günden sonra her yıl temmuz ayında bir kamyon karpuzu bu tepede ücretsiz olarak dağıtırım.”* (KK36).

2) Diğer bir menkıbemiz ise yukarıdakine benzer bir şekildedir: *Sürüsüne kurt giren bir çoban bu durumu yine halk efradına açar. Halk efradından bir kimse türbeye bir hayvan bağışlamasını tavsiye eder. Çoban bunun üzerine türbeye bir koç bağışlar ve fakir fukaraya bu koçu dağıtır. Bu bağıştan sonra çobanın sürüsüne kurt uğramaz olur ve hayvanları çiftler çiftler doğurur. Çoban her yıl bu türbeye bağış yapar olur.* (KK36).

3) *Şeyh-ül İmran bir gün öküzle tarla süren bir çiftçinin yanına gider. İmran orada öküzlere nasıl olduklarını, bir sıkıntılarının olup olmadığını sorar. Öküzler de “Tarla sürmekten bıktık.” diye İmran’a cevap verir. Bunun üzerine İmran oradaki öküzleri serbest bırakır* (KK45).

4) *Şeyh-ül İmran köy ahalisinden birinin odunlarını satın almış. Bir gün köy ahalisi “İmran odunları benden ucuza alıyor.” diyerek satmak istememiş ve başka bir yere götürmek üzere yola çıkmış. Yoldayken odunları devesinden aşağı uçmuş ve devesi de ölmüş. İmran aniden bu zatın karşısına çıkarak hem odun parasını hem de öküz parasını vermiş. Köylü kendisine verilen parayı babasına getirmiş. Babasının yanına vardığında paralar altın olmuş.* (KK36).

5) *Şeyh-ül İmran karşısında bir misafir olmadan yemek yemezmiş. Eğer misafirsiz kalırsa da günlerini oruçlu geçirirmiş. Bir gün bu şekilde oruca niyet etmiş. Ancak akşama doğru bir misafir çıkagelmiş. Şeyh-ül İmran da iftar vaktine az kaldı diyerek orucunu bozmamak için misafiri lafa tutmuş. Şeyh İmran o gece rüyasında “Senin bize güzel bir ibadetin vardı, sen âdetini değiştirdin, biz de kendi âdetimizi değiştirdik” diyen bir zat görmüş. İmran üzüntü içinde uyanmış. Aradan zaman geçtikten sonra köyündeki malına mülküne hükümet memurları el koymuş. Bunun üzerine İmran köyünden çıkıp gitmiş. Bir süre sonra başka bir kişiye misafir olmuş. Kendisinin misafiri ne kadar çok sevdiği bilindiğinden ikramın her türlüünü göstermişler. Ancak İmran durmamış bir gün sonra yola çıkmaya karar vermiş. Neden diye sorduklarında ise “Ben suçlanmış bir kimseyim, bırakın başımı alıp*

mihnetime doğru gideyim ki onun rızasını tekrar kazanayım.” diye cevap vermiş. İmran tekrar yola çıkmış ve bir süre sonra şehrin tepelik bir viranesinde ölü olarak bulunmuş. Ölü olarak bulunduğu yer bugün kabrinin olduğu tepeymiş. Eskinden mezarında bir kitabe yokmuş. Daha sonra köy ahalisi tarafından mezarı yaptırılıp bir kitabe konulmuştur. (KK36).

Menkıbedeki Motifler: Mala mülke bereket getirip çoğaltma, ehlî hayvanlara söz geçirme, hayvanları konuşurma, hasımlarına beddua ederek cezalandırma, tayy-ı mekân, parayı altına çevirme, peygamberi görme, onun tarafından irşad edilme, öleceği yeri ve zamanı önceden bilme.

4.1.7.12. Karacaahmet Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe, metfunun sağlığındaiken göstermiş olduğu keramet üzerine bu ismi almıştır. Metfun sağlığındaiken dağdan gelen bir karaca ile tarla sürermiş. Bunun üzerine yöre halkı tarafından *Karacaahmet* adını almıştır (Durdu, 2001: 137).

Yeri ve Konumu: Türbe, Mudurnu’nun Fındıcak Köyü’nde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Yöre halkı tarafından türbe olarak lanse edilen bu kutsal mekân, mimari açıdan yatır özelliği gösteren kutsal mekânlar sınıfına dahil edilmektedir. Mezarın etrafında herhangi bir yapı bulunmamakta ve dört tarafı demir örgülerle çevrilmiştir.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Metfunun gerçek adı Ahmet’tir. Ancak bu bilgi saha araştırması sırasında kaynak şahsımızdan alınmıştır. Türbenin herhangi bir kitabesi bulunmadığından metfun hakkında genel geçer bir bilgiye sahip değiliz.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin günümüzde ziyaretçisi yok denecek kadar azdır. Sadece yöre halkı tarafından herhangi bir zamana bağlı kalınmadan ziyaret edilmektedir (KK62).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Saha araştırmamız sırasında türbe etrafında bir adet anlatıya ulaştık. Menkıbeye göre; *Fındıcak Köyü’nde bir zamanlar Ahmet isimli bir zat yaşarmış. Ahmet, oldukça fakir biriymiş. Eski püskü bir evi, bir öküzü ve bir de küçük tarlası varmış. Geçimini bu tarladan sağlayan Ahmet’in tarlayı bir öküzle nasıl sürdüğü köylüler tarafından merak konusu olmuş ve köyüler onu takip etmişler. Köylüler Ahmet’in yanına varınca gördüklerine inanamamışlar. Dağdan inen bir karaca Ahmet’in öküzünün yanına geliyor ve öküze eşlik ederek tarlayı sürüyor. Bu durumu oldukça kıskanan köylüler karacayı vurmuşlar. Bunun üzerine Ahmet de köylülere “Dokuz haneden fazla çoğalamayan!” diye beddua etmiş. Kaynak şahsımız köyün gerçekten uzun bir zaman dokuz haneden fazla*

artamadığını belirtmiştir. Ahmet'in ismi de bu olaydan sonra Karaca Ahmet olarak anılmış (KK63), (Durdu, 2001: 137).

Menkıbedeki Motifler: Yabani hayvanları hizmetinde kullanma, hasımlarına beddua ederek cezalandırma.

4.1.8. Seben

4.1.8.1. Dedeler (Şıhlar) Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını bulunduğu köyden almıştır. Türbeye yöre halkı tarafından “Şıhlar” da denilmektedir.

Yeri ve Konumu: Türbe Seben ilçe merkezine 2 km uzaklıkta bulunan Dedeler Köyü’nde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe mimari olarak yatır özelliği göstermektedir. Etrafında herhangi bir yapı bulunmayan türbe taşlarla çevrilidir.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede yatan metfunun kimliği hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yöre halkı tarafından “Şıhlar” olarak bilinmektedir.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Mekânın özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Günümüzde bölgede yaşayan insan sayısının azalmasıyla ziyaretçi sayısı da yok denecek kadar azdır. Yaz aylarında veya bayramlarda köy nüfusunun artmasıyla ziyaretçisi de artmaktadır (KK28).

Toplumsal Ziyaretler: Türbe yağmur duası için ziyaret edilmektedir (KK28).

4.1.8.2. Değirmenkaya Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe özelliği göstermeyen ancak yöre halkı tarafından türbe olarak adlandırılan kutsal mekân adını bulunduğu köyden almıştır.

Yeri ve Konumu: Yatır, Seben ilçe merkezine 11 km mesafede bulunan Değirmenkaya köy mezarlığında bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Etrafında hiçbir yapının bulunmadığı yatır özelliği gösteren kutsal mekânlara örnektir. Mezarın etrafı taşlarla çevrilmiştir.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Yatırda bulunduğu inanan metfunun gerek adı gerekse menkıbevî ve tarihî kişiliği hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Yatırın özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Günümüzde bölgede yaşayan insan sayısının azalmasıyla ziyaretçi sayısı da azdır. Özellikle yaz aylarında ve bayramlarda köy nüfusunun artmasıyla ziyaretçi sayısı da artmaktadır (KK43).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Yatır, köy mezarlığında yer aldığından kendi akrabalarını ziyarete gelenler herhangi bir dilekte bulunmaksızın metfuna dua etmektedirler (KK43).

Toplumsal Ziyaretler: Yatır, geçmiş zamanlarda yağmur duası için ziyaret edilirmiş (KK43).

4.1.8.3. Gökhaliller Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe özelliği göstermeyen ancak yöre halkı tarafından türbe olarak adlandırılan kutsal mekânlardan bir diğeridir. Kutsal mekân adını bulunduğu köyden almıştır.

Yeri ve Konumu: Yatır, ilçe merkezine 3 km uzaklıkta bulunan Gökhaliller Köyü'nün mezarlığında yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Etrafında herhangi bir yapı bulunmamaktadır. Yatırın etrafı taşlarla çevrilmiştir.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Yatırda metfun hâlde bulunan zatın kimliği hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yatırın ziyaretçi sayısı günümüzde yok denecek kadar azdır.

4.1.8.4. Güneyce Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe özelliği göstermeyen bir diğer kutsal mekânımızdır. Adını bulunduğu köyden almıştır.

Yeri ve Konumu: Yatır, Seben'in hane açısından en büyük ikinci köyü olan ve ilçe merkezine 3 km uzaklıkta bulunan Güneyce Köyü mezarlığında bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Etrafında herhangi bir yapı bulunmamaktadır. Yatırın etrafı Seben'in diğer yatırlarında olduğu gibi taşlarla çevrilmiştir.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Yatırda yattığına inanılan metfun hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir. Bu nedenle gerçek adı hakkında herhangi bir bilgiden söz edilemez.

Ziyaret Zamanları:

Toplumsal Ziyaretler: Genellikle haziran aylarında yapılan yayla bayramları sırasında Güneyce Türbe Bayramı adı altında şenlikler düzenlenmekte ve yöre halkına şenlikler sırasında yapılan yemekler ikram edilmektedir (KK46).

4.1.8.5. Kozyaka Türbesi

Adı ve Anlamı: Bulunduğu köyden adını almıştır.

Yeri ve Konumu: Yatır, Seben ilçe merkezine 10 km uzaklıktaki Kozyaka Köyü'nde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Etrafında herhangi bir yapı yoktur. Yatırın bulunduğu inanılan yer taşlarla çevrilmiştir.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Yatırda metfun hâlde bulunan zatın kimliği hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Günümüzde ziyaretçisi bulunmayan yatır unutulmaya yüz tutmuştur (KK46).

4.1.9. Yeniçağa

4.1.9.1. Eroğlu Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını içerisinde yattığına inanılan metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Türbe Yeniçağa ilçesinin Sarayköy kasabasında yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe basit bir mimaride yapılmıştır. Köy evlerinin tipik özelliğini yansıtmaktadır. Köy halkıyla yaptığımız mülakatlarda türbenin yakın zamanda yapıldığı anlaşılmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Yöre halkı türbede yatan metfuna Eroğlu demektedir (KK46, KK68). Kaynak şahıslarımızın belirtmiş olduğu bu isim tarihî kaynaklarda mevcut değildir. Ayrıca türbede herhangi bir kitabenin bulunmaması metfunun gerçek kimliğini araştırmamıza engel olmaktadır.

4.1.9.2. Eskiçağa Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını bulunduğu bölgeden almıştır. Türbenin bulunduğu yerleşim yerinin Cumhuriyet'ten önceki adı "Çağa"dır. Çağa ilçesi Cumhuriyet'ten önce çıkan yangın nedeniyle günümüzde bulunan yere taşınmıştır. Bu nedenle türbenin bulunduğu yer "Eskiçağa" günümüzdeki yerleşim yeri ise "Yeniçağa" adıyla anılmaktadır.

Yeri ve Konumu: Türbe, Yıldırım Camisi'nin doğusunda bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, kare planlı basit bir yapıdadır. Osmanlı mimarisinin tipik özelliklerini yansıtmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede bulunan zat Halvetî tarikatının Şabaniye kolundan olan Hayruddin Efendi'dir (Keleş, 2007: 208).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbede bulunan metfunun gerek tarihî kişiliği gerekse menkıbevi kişiliği hakkında oldukça az bilgi vardır. Metfunun öleceği zamanı bildiğine dair bir tane menkıbeye rastlanılmıştır.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbe günümüzde çok fazla ziyaret edilmemektedir. Türbenin temizliğini yapmak amacıyla bölge halkı tarafından ziyaret edilmektedir.

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: “Menkıbe-i Şaban-ı Veli ve Türbename” isimli eserde bu veliden şu şekilde söz edilmektedir: *Şaban-ı Veli Efendi’nin keramet sahibi ve halefi olan Muhyiddin Efendi bir gün dervişleri ile Çağa Kasabasına doğru yol alıyordu. Hava bozuktu. Yaya olarak yürüyen dervişlerden bir kısmı dayanamayıp dinlenmek istediler. Muhyiddin Efendi önce onların isteklerine uydu ise de birdenbire yola devam kararı aldı. Acele ettirerek dervişleri yola çıkardı. Bazı dervişler yola çıkmadılar ve orada kaldılar. Fakat Muhyiddin Efendi sadık dervişleri ile Çağa’ya ulaştı. Bu aceleye sebep şu imiş ki; Şaban Efendi silsilesinden Çağa’da irşat eden Hayruddin Efendi isimli bir muhterem vefat etmiş. Vefat etmeden önce “Namazımı kim kılın?” diye sorulduğunda “Her şeyimi hazırlayın namazımı kılacak zat gelir.” demiş. Etraftakiler “Kim gelecek” diye beklerken Muhyiddin Efendi aceleyle kasabaya gelir. Halk onu karşılar. Muhteremin namazı kılınır* (Keleş, 2007: 208-209).

Menkıbedeki Motifler: Öleceği zamanı önceden bilme.

4.1.9.3. Seydi Süleyman Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe, adını içinde yattığına inanılan metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Türbe, Kemaller Köyü’nün Cefakarlar Mahallesi’nde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe örme tuğladan dikdörtgen biçiminde yapılmıştır. Yapılış tarihi ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Türbenin içinde üç tane mezar bulunmaktadır. Ancak mezarların yazıtları yoktur. Bu nedenle kime ait oldukları bilinmemektedir. Yöre halkı bu mezarlardan birinin Seydi Süleyman’a ait olduğuna inanmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Araştırmalarımız neticesinde türbede yatan metfun Candaroğlu Beyliği’nin Beyi Seydi Süleyman’dır. Ancak eldeki bilgiler tasdiğe muhtaçtır. Zira türbede herhangi bir kitabenin bulunmaması bu duruma yol açmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kışılığı: Seydi Süleyman, Candaroğlu Beyliği'nin ikinci sultanı Süleyman Paşa ile aynı kişidir. Bolu, Bizanslıların elinde iken önce Gerede ve Çağa'yı topraklarına katmış, ardından Bolu'yu almak için Bolu'ya seferler düzenlemiştir. Bolu'yu almak ona nasip olmamıştır. Ali Rıza Ünlü Hoca, Süleyman Paşa'nın Çağa'da öldüğü ve mezarının burada olduğunu yazar. Kastamonu'da Candaroğlu Beyleri'nin mezarlarının bulunduğu Mevlevi Dergâhında Süleyman Paşa'nın da mezarı bulunmaktadır. Mezarın Çağa'da olduğu iddialarının iki nedeni olabilir. Birincisi; Süleyman Paşa, Bolu'yu muhasara ederken öldü ise cesedinin bozulmaması için iç organları alınmış ve buraya defnedilmiş olabilir. İkincisi; Seydi Süleyman Türbesi'nin olduğu yerin eski ismi Sancak Köyü'dür. Sancak, sultanın bulunduğu yerde bulunur. Sultanı ve devleti temsil eder. Süleyman Paşa, Bolu'yu almak için geldiğinde burada kalmış olmalıdır. Yine buraya kendi adına bir vakıf kurmuştur. Bu vakıf kaynaklarda geçmektedir. Vakfiyenin yeri burasıdır. Vakfın adı Seydi Süleyman Dede, Vakfı'dır. Sancak Köyü'nde, Seydi Süleyman Vakfı'nın olduğu yer mevki olarak Seydi Süleyman olarak anılmış, buradaki türbe de zaman içinde Seydi Süleyman Türbesi olarak adlandırılmıştır (Keleş, 2007: 209-210).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbe herhangi bir zamana bağlı kalmadan özellikle yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir (KK47, KK48, KK68).

Toplumsal Ziyaretler: Kurak mevsimlerde bölge halkı tarafından ikindi namazından sonra yağmur duası için ziyaret edilmektedir (KK48, KK68).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Kaynak şahıslarımız türbenin ziyaret sebebini Allah'ın rızasını kazanmak ve bölgelerini fetheden, İslam toprağı yapan zata ahde vefa göstermek olarak belirtmiştir (KK47, KK48).

Toplumsal Ziyaretler: Yağmur duası için (KK48).

4.2. Düzce Türbeleri ve Yatırları

4.2.1. Merkez

4.2.1.1. Ali Hamza Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını içinde yattığı düşünülen metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Türbe, Düzce'nin merkezinde bulunan Ali Hamza parkının içinde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, mimari açıdan modern sayılabilecek bir görünümündedir. Günümüze yakın bir dönemde restorasyona uğrayan türbe, sekizgen yapıda inşa edilmiş ve tek kubbeden oluşmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede bulunan metfunun gerçek adı Ali Hamza'dır. Ali Hamza, Düzce'yi fetheden Konuralp'in silah arkadaşlarından. Fetih sırasında şehit düştüğü belirtilmektedir (Durdu, 2001: 140)

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Ancak dinî günlerde ziyaretçi sayısında artış olduğu belirtilmektedir (KK55, KK74).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Kaynak şahsımız türbeye yapılan ziyaretlerin şifa için ve çocuk sahibi olmak için gerçekleştiğini belirtmiştir (KK55).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Türbe etrafında gözlemlediğimiz inanışlar şu şekildedir: 1) Ziyaretçilerin türbeye girerken "Bismillah" deyip dua etmeleri gerekmektedir. 2) Kadınların saçları açık bir şekilde türbeye girmeleri yasaktır. Bu şekilde türbeyi ziyaret etmeleri durumunda veli tarafından cezalandırılacaklarına inanılmaktadır. 3) Özel gününde olan kadınların da türbeye girmemesi gerekir. 4) Yöre halkı türbede bulunan ibrikleri dolu tutmaya özen göstermektedir. Zira evliya bu ibriklerdeki sudan abdest almaktadır (KK55, KK74).

Uygulamalar: Eski Türk inanç sisteminde görülen bazı ritüellerin Ali Hamza Türbesi etrafında da uygulandığı gözlemlenmiştir. 1) Çeşitli amaçlar için türbeye gelen ziyaretçiler evde pişirdikleri yemekleri türbenin etrafında dağıtmakta, kendileri gibi ziyarete gelenlere ikram etmektedirler. 2) Türbeye dileklerin kabul olması amacıyla mum yakılmaktadır (Kaynak şahsımız bu ritüelin günümüzde yapılmadığını belirtmiştir.). 3) Türbeye gelen ziyaretçiler dileklerinin kabul olması amacıyla türbe etrafına şeker bırakmakta yahut türbeye gelen ziyaretçilere şeker ikram etmektedir (KK55, KK74).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Türbe etrafında iki adet anlatı tespit ettik.

1) *Türbe yakınlarında bulunan köyde ikamet eden İbrahim adlı bir zat yaz vakti harman yerine götürmek amacıyla türbenin yakınında bulunan çeşmeden bir testi su alıp tarlasına doğru yürümüştür. Türbenin önünden geçerken bir kişinin “İbrahim, testiye bırak!” diye seslendiğini duymuştur. Köylü, sese aldırmadan yoluna devam etmiştir. Aynı sesi yine duyunca nihayet durumu anlamış ve testiye bırakmış ve biraz ileride beklemeye başlamıştır. O anda gözlerine inanmamış, evliya köylünün bıraktığı testideki suyla abdest almaya başlamış geri kalan suyu da içmiştir. Bu olaydan sonra halk türbede bulunan ibrikleri dolu tutmaya özen göstermiştir. İnanca göre evliya bu suyla abdest almakta ve suyu içmektedir (KK55, KK74).*

2) Türbeyle ilgili diğer bir anlatı ise şöyledir: *Bir köylü türbe yakınlarından geçerken önüne aniden bir kapı çıkmış ve bu kapıdan içeri girmiştir. İçeri girdiğinde sandıklar dolusu altınlar ve birbirinden güzel kızlar görmüştür. İçeride bulunan ve köylüyü karşılayan bir zat (Kaynak şahsımıza göre bu zat Ali Hamza’dır.) “Altın mı istersin, kız mı?” diye sormuştur. Bu soru üzerine köylü “Altın isterim.” demiştir. Bu cevabı duyan Ali Hamza köylüye bir tokat atarak dışarı atmıştır. Olaydan kısa bir süre sonra bu köylü ölmüştür (KK55, KK74), (Durdu, 2001: 140).*

Menkıbedeki Motifler: Öldükten sonra yeniden dirilmiş görünme, hasımlarına beddua ederek cezalandırma.

4.2.1.2. Hacıaliler Köyü Yatırı

Adı ve Anlamı: Yatır adını bulunduğu köyden almıştır.

Yeri ve Konumu: Yatır, Düzce merkeze 6 km uzaklıkta bulunan Hacıaliler Köyü’nde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Araştırmamıza konu olan bu kutsal mekân ismen yatır olarak anılsa da mimari olarak türbe özelliği göstermektedir. Yatırın üzerinde bulunan yapı yakın dönemde yapılmış, tek kubbeli bir mimari özelliğe sahiptir. Yatır içerisinde kime ait olduğu bilinmeyen üç adet sanduka bulunmaktadır.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Yatırın özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Ancak yöre halkı tarafından pazar geceleri ve perşembe geceleri daha çok ziyaret edilmektedir (KK56).

Toplumsal Ziyaretler: Yöre halkının birlik ve beraberliğini sağlamak amacıyla genellikle yaz mevsiminde köy halkı tarafından *Türbe Mevlidi* adı altında toplu bir etkinlik düzenlenmektedir (KK56)

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Kaynak şahsımız yatırın daha çok çocuk sahibi olamayanlar tarafından ziyaret edildiğini belirtmiştir (KK56).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Yatır etrafında oluşan inançlar şu şekildedir: 1) Yatırda kurbanı kesen kişi kurban etinden kesinlikle yemez. 2) Yatıra açık kıyafetlerle ve abdestsiz girilmesi yasaktır. 3) Yatırda yattığına inanılan metfunların geceleri köyün yakınlarında bulunan höyüğü ziyaret ettiğine inanılmaktadır (KK56).

Uygulamalar: 1) Yatırda bulunan sandukalara dilek amacıyla bez bağlanırmış, 2) ayrıca perşembeyi cumaya, pazarı pazartesiye bağlayan gecelerde de yatırın pencerelerine mum yakılmaktaymış (KK56). Kaynak şahsımız bu ritüellerin geçmişte yapıldığını, günümüzde bu tarz uygulamaların yapılmadığını belirtmiştir.

4.2.1.3. Konuralp Ahmet Bey Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe, adını içinde yatan metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Türbe, Düzce merkezde yer alan Konuralp Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Yöre halkıyla yaptığımız mülakatlarda türbe daha önce kiliseden dönüştürülen Konuralp Camii yanında bulunmaktadır. Daha önceki yıllarda ahşap olan türbe 1960'lı yıllarda betonarme olarak yeniden inşa edilmiştir (KK57).

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede üç tane sanduka bulunmaktadır. Bu sandukalardan biri Konuralp Ahmet Bey'e diğerleri ise Konuralp Ahmet Bey'in yaveri ve daha sonraki yıllarda burada medrese hocalığı yapmış olan Şeyh Şibli Hacı Ali Efendi'ye aittir (Durdu, 2001: 141).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Konuralp'ın tarihî kişiliğini burada uzun uzun anlatmak konumuz dışına çıkmamıza sebep olacaktır. Dolayısıyla kendisi hakkında vereceğimiz bilgiler daha çok tarihî bilgiler olacaktır. Konuralp Ahmet Bey, Osman Gazi'nin silah arkadaşlarından. Düzce'yi (eski adıyla Konpara'yı) fetheden komutandır (Durdu, 2001: 141; Ertuğrul-Dursun, 2014: 402-403).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Ancak dinî günlerde ve gecelerde ziyaretçi sayısı artmaktadır (KK57, KK75).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Kaynak şahsımız geçmiş zamanlarda çeşitli amaçlar için türbenin ziyaret edildiğini belirtmiştir. 1) Türbe genellikle çevre ilçe ve köylerden çocuk sahibi olmak amacıyla ziyaret edilmektedir. 2) Ayrıca çeşitli hastalıklara şifa bulma amacıyla ve 3) askere gidecek gençlerin gitmeden önce ziyaret ettiği mekânlar arasında gösterilmektedir (KK57, KK75).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Yaptığımız mülakatlar neticesinde türbe etrafında birtakım inanışlar görülmektedir. Ancak bu inanışların bir kısmı günümüzde varlığını yitirmiştir. 1) Hemen her türbede olduğu gibi bu türbeye de kesinlikle abdestsiz ve baş açık girilmez. 2) Ayrıca özel günlerinde olan kadınlarında türbeye girmemesi, hatta türbeden uzak durması gerekmektedir. 3) Türbenin etrafında veya türbede, saygısızlık olarak nitelendirilebilecek her türlü davranıştan kaçınılır. Öyle ki düğün alayı türbe yakınından geçmesi durumunda müziğe ara verir. Hatta Ramazan davulcusu bile türbe yakınında davul çalmaz. 4) Türbe üzerine rastladığımız bir diğer inanış türbenin Konuralp Mahallesi'ni depremlerden koruduğu inancıdır. Yöre halkı “Bu muhterem zatın yüzü suyu hürmetine Allah bizi afetten koruyor.” demektedir (KK57, KK58, KK75).

Uygulamalar: Türbede görülen uygulamalar şu şekildedir: 1) Şifa amacıyla türbeye gelenler veya başka bir isteği olan ziyaretçiler türbeye “Kur'an” adar ve türbeye gelerek türbede Kur'an-ı Kerim okurlar. 2) Türbede bir adet şamdan bulunmaktadır. Bu şamdan ziyaretçiler tarafından cuma akşamları dilek amacıyla mum yakmak için kullanılmaktadır (Kaynak şahıslarımız bu ritüelin günümüzde yapılmadığını belirtmişlerdir.). 3) Ayrıca kutsal gecelerde bazı inançlı insanlar türbeye gelerek *Yasin-i Şerif* okurlar (KK57, KK58, KK75).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Türbe etrafında bir tane anlatıya rastladık. Kaynak kişimizin anlatımına göre; *anneannesinin yaşadığı dönemde türbe yakınlarında oturan bir kadın yanında ebe olmasına rağmen doğum yapmaktadır. Hamile kadın doğum sancıları çektiği sırada Konuralp Ahmet Bey'in evin penceresine Kur'an-ı Kerim bıraktığını görür. Kadın bırakılan Kur'an'ı alarak göğsüne koyar ve bu sayede kolay bir doğumla evladını dünyaya getirir ve daha sonra Kur'an'ı tekrar aldığı pencereye bırakır. Ebe kadın bu durumu fark eder. Bu Kur'an'ı alarak yaptıracığı diğer doğumlarda kullanmak ister. Ancak Kur'an'ı alacağı sırada Kur'an'ın pencereden yok olduğunu görür* (KK59, KK75).

Menkıbedeki Motifler: Doğum yapan kadına yardım etme.

4.2.2. Akçakoca

4.2.2.1. Eskici Ahmet Dede Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe, adını içinde yattığına inanılan metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Akçakoca ilçesinin Göktepe Köyü sınırları içinde yer alan Cumayanı mesire alanında bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, Cumayanı mesire ve piknik alanında yer almaktadır. Türbe Evliya Camisi'nin bahçesinde bulunmaktadır. Cami ile bitişik hâlde olan türbenin üstü açık etrafı ise demir örgülerle çevrilmiştir. Türbenin girişi caminin güney tarafına düşmektedir. Ayrıca türbenin üzerinde oldukça büyük bir çınar ağacı yer almaktadır. Geçmiş zamanlarda bu çınar ağacına ziyaretçiler tarafından çeşitli amaçlarla çaputlar bağlanmaktaymış. Türbedeki metfunun doğum ve ölüm tarihleri hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede metfun hâlde bulunan zatın gerçek adı hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Kendisi bazı rivayetlere göre ayakkabıcı, bazı rivayetlere göre ise eskicidir. Mesleğinden dolayı yöre halkı tarafından *eskici* sıfatını almıştır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Metfunun tarihî şahsiyeti hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Metfun hakkında var olan bilgiler hakkında anlatılan menkıbelerden elde edilmiştir. Üç kardeş olduğu söylenen Eskici Ahmet Dede'nin diğer kardeşleri; Koç Baba ve Dede Dağı'nda yer aldığına inanılan evliyadır (KK49, KK72). (Dede Dağı'nda bulunan yatır, Çilimli ilçesi tarafında yer alan köylerde yöre halkı tarafından *Kız Mezarı* olarak da isimlendirilmiştir.) Koç Baba'nın türbesi de Akçakoca'da yer almaktadır.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin belirli bir ziyaret zamanı yoktur. Ancak 1) dinî günlerde, 2) Hacet bayramlarında ziyaretçi sayısı artmaktadır (KK49, KK72).

Toplumsal Ziyaretler: Kurak mevsimlerde yağmur duası için yöre halkınca ziyaret edilmektedir (KK49, KK72).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: 1) Türbeyi ziyarete gelenler türbe etrafında çeşitli hastalıklara şifa bulunduğu inanmaktadır. Bu hastalıklar arasında en önemlisi çağımızın da popüler hastalığı olan ve hemen hemen herkeste görülen *iç sıkıntısı*dır. Diğer bir adı ise *ruh daralması*dır. Türbeye gelen ziyaretçilerle yaptığımız mülakatlar sonucunda türbeyi ziyaret edip türbenin yanında bulunan Evliya Camisi'nde namaz kıldıktan sonra bir ferahlama hissettiklerini beyan etmişlerdir (KK49).

2) Türbenin diğer bir ziyaret sebebi ise çocuğu olmayanların çocuk isteme amacıyla ziyaret etmeleridir. Kaynak şahsımızın verdiği şu bilgiler bu ziyaret sebebini açıkça göstermektedir. Kaynak kişimiz bir yıl önce restoranına gelen iki kadının ağladığına şahit olur. Durumlarını sormak amacıyla yanlarına gider. Kadınlardan biri 16 yıldır evli olduğunu ancak çocuk sahibi olamadığından dem vurur. Bunun üzerine kaynak şahsımız kadına türbeye gitmesini, abdest alıp dua etmesini söyler. Kadın türbeye gider abdestini alır ve çocuğu olması için Ahmet Dede'ye dua eder. Bir yıl sonra kadının kardeşi restorana gelir ve kaynak şahsımıza sarılarak ağlar. Kaynak şahsımız ne olduğunu sorunca dilek dileyen kadının bir çocuğunun olduğunu, ancak bir kolunun olmadığını söyler. Kaynak şahsımız bu durumun sebebini sorar. Dilekte bulunan kadının “Çocuğum olsun da isterse bir kolu olmasın.” diye dilekte bulunduğunu belirtir (KK49).

3) Türbeyi ziyaret edenlerin bir başka sebebi; uzak yola gidecek olan yaşlı kişilerin gitmek istedikleri yere kazasız belasız varmalarındır. Bu ziyaret esnasında namaz kılıp dua ederler (KK49).

Toplumsal Ziyaretler: Yağmur duası için bölge halkı tarafından ziyaret edilmektedir (KK49, KK72).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: 1) Türbeye adanan adak sonucunda kesilen bu kurbanın etini kurban sahibi yemez ve tamamını dağıtır. 2) Düğün alayı türbenin yanından geçerken çalgı çalmayı keser. 3) Türbede bulunan ağaçları kesmek günahtır ancak bu ağaçlar bakım amacıyla kesilebilir. 4) Anadolu'nun hemen her bölgesinde yaygın olan “Evliya mezarına dokunulmaz.” inancı Eskici Ahmet Dede Türbesinde de karşımıza çıkmıştır. Yöre halkının mezara dokunanın, saygısızlık edenin felç kalacağına dair inancı vardır. Kaynak şahsımız bu yasağa uymayan bir zatın felç kaldığını da belirtmiştir (KK49).

Uygulamalar: 1) Türbeye halk tarafından adak ve kurban kesmek amacıyla ziyaret gerçekleştirilmektedir. 2) Geçmiş zamanlarda türbeye dilek için bez bağlanmaktaymış ancak bu durum İstanbul'dan gelen bir hoca tarafından yasaklanmıştır.

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Ayakkabıcılık yapan Ahmet Dede'yle ilgili birçok menkıbeye rastladık: “*Evliya Camii, burası çok eski tarihî. İstanbul boğazı yarılmadan derdi dedem oraya sandallar bağlanırmış o ağaçlara, denizin yüksek zamanında. İstanbul Boğazı yarıldıktan sonra, deniz çökmüş derdi dedem bize. Ve o zamanlar eskicilik yaparken*

Dede Dağı'ndaki kardeşi ben abimi ziyarete gideyim diye sembile¹² süt koymuş, keramet göstermek için abisinin yanına geliyo dağdan. Geliyo, sembili duvara asıyor, sütnen barabar. Abisi de bunun geleceğini biliyor, o da mangal kömürü gibi yakmış kömürü, şeyde, mangalda yaktığımız gibi o da sembili asmış, kömürü, ateşi, o da ateş asılıyomuştı. Ayakkabı söylemek için kadınlar gelmişle. Ayaklarını ölçü verirken tabi paçası biraz yukarıya çıkmış, ayağını görünce o dağdan gelen kardeşi “abi” demiş “Nasıl dayanıyor bu beyaz bacakları görünce nasıl dayanıyor, aklından bişey geçmiyo mu?” diye sorunca dağdan getirdiği süt sembili başlamış damlamaya. Kadınlar gittikten sonra abisi “Dağda ermek kolay, asıl maharet şehirde ermek, olgunlaşmak” diye cevaplıyor. O zaman diyo ki abi ben gideyim yerime, Dede Dağı'na. Sen kudret topu atıldığı zaman gelir beni gömersin diyor. Tabi manevi yönden haberi de oluyo, atılıyor, neyse, gidiyo kardeşini orda defnediyo, dağda.” (KK49).

2) Diğer bir söylenceye göre ise Kaplan Dede mendiline süt koyarak Dede Dağı'ndan Ahmet Dede'yi ziyarete gelmiş. Kaplan Dede ayakkabıcılık yapan kardeşi Ahmet Dede'nin dükkânına ziyarete gelince mendilindeki sütü duvara, bir çiviye asmış. Bir süre sonra dükkâna bir kadın müşteri gelmiş. Kaplan Dede kadına meyletmış olmalı ki duvara asılan süt damlamaya başlamış. Durumu fark eden Ahmet Dede önündeki közü eline alarak Kaplan Dede'ye, “Sen daha pişeceksin, sen geri Dede Dağı'na dön” demiş (KK50).

3) Aslında bir menkıbeden ziyade inanış olarak ele alacağımız bir diğer anlatı ise şu şekildedir: Ahmet Dede Türbesine kutsal gecelerde nur düştüğü de ifade edilmekte ve “Oraya yukardan aşağıya bir ip gibi böyle beyaz bi şey indiğini her zaman söylerler. Türbeye, beyaz bi şavkıdı, gök çakar ya, kesilmeden böyle direk gibi indiğini gördük.” (KK49)

4) Kaynak kişimiz bir yıl önce restoranına gelen iki kadının ağladığına şahit olur. Durumlarını sormak amacıyla yanlarına gider. Kadınlardan biri on altı yıldır evli olduğunu ancak çocuk sahibi olamadığından dem vurur. Bunun üzerine kaynak şahsımız kadına türbeye gitmesini, abdest alıp dua etmesini söyler. Kadın türbeye gider, abdestini alır ve çocuğu olması için Ahmet Dede'ye dua eder. Bir yıl sonra kadının kardeşi restorana gelir ve kaynak şahsımıza sarılarak ağlar. Kaynak şahsımız ne olduğunu sorunca dilek dileyen kadının bir çocuğunun olduğunu ancak bir kolunun olmadığını söyler. Kaynak şahsımız bu durumun sebebini sorar. Dilekte bulunan kadının “Çocuğum olsun da isterse bir kolu olmasın.” diye dilekte bulunduğunu belirtir (KK49).

¹² Su, süt vb. sıvı maddeleri taşımaya yarayan deriden yapılmış bir çeşit kap.

Menkıbedeki Motifler: Başka bir veliye keramet kuvvetiyle üstün gelme, onu kendine tabi kılma, kısır yahut yaşlı kadın ve erkeği çocuk sahibi yapma, ışık inmesi sonucunda varlığını gösterme.

4.2.2.2. Kaplan Dede Türbesi

Adı ve Anlamı: Yöre halkı türbede yatan zatın yaşamında kaplan yavrularını sütle beslediğine inanmaktadır. Bu nedenle kendisine Kaplan Dede adını vermiştir (KK49).

Yeri ve Konumu: Türbe Kurukavak Köyü'ne bağlı Kaplan Dede Dağı'nın zirvesinde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Oldukça bakımsız olan türbe kesme taşlardan yapılmıştır. Ulaşımın kısıtlı olması ve ziyaretçisinin çok az olması türbenin bakımsız olmasına neden olmuştur.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede bulunan metfunun gerçek adı bilinmemektedir. Yöre halkı tarafından Kaplan Dede olarak isimlendirilmiştir. Metfun hakkında anlatılan menkıbeler sağlığındayken burada yaşadığını göstermektedir. Dolayısıyla yaşadığı yere ismini vermiştir (KK49).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Metfun hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Kendisinin Eskici Ahmet Dede ve Koç Baba'yla kardeş olduğuna dair rivayetler mevcuttur. Yaşamı boyunca bu dağda yaşadığı ve ara sıra kardeşlerinin yanına gittiği rivayet edilmektedir (KK49).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin belirli bir ziyaret zamanı yoktur (KK49).

Toplumsal Ziyaretler: Kurak mevsimlerde yağmur duası için yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir (KK49).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbeye ulaşımın zor olması ziyaretçi sayısının da yok denecek kadar az olmasına neden olmuştur.

Toplumsal Ziyaretler: Yağmur duası için.

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: İnanışa göre metfunun kabrinin bulunduğu dağın yöresel isimlerinden birisi de *Kırk Harmana*'dır. Bu ismin kaynağı bir söylenceye dayanmaktadır. Bu söylenceye göre; avcılar bu dağda gezerken oldukça büyük ve güzel bir harmana rastlarlar; ancak bu harmanı tekrar görmek için gittiklerinde tüm aramalara rağmen bir daha göremezler. Bu olay birçok kişinin başına gelmiş, inanışa göre ne var ki burayı bir defa gören kişi tekrar göremiyormuş (KK51).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Metfun hakkında bir tane menkıbeye rastladık. *Kaynak şahsımız Kaplan Dede'nin yaşamında kaplan yavrularına sütle beslediğini belirtmiştir* (KK49, KK51).

Menkıbedeki Motifler: Yabani hayvanları zararsız hâle getirme.

4.2.2.3. Koç Baba Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını metfundan almıştır. Metfunun asıl adı bilinmemektedir. Ancak adı hakkında iki rivayet bulunmaktadır. Rivayete göre Koç Baba'nın asıl ismi *Koş Baba*'dır. Bu ismin kökeni ise Koç Baba'nın halkı dine davet etmek için "Koşun gelin, Allah yoluna girin!" demesidir. Diğer bir rivayette ise Koç Baba'nın Koçar Köyü ile bağlantısı olduğu, bu köylülerin ilk defa koçu ve koyunu evcilleştirdikleri ve bu yüzden bu kişiye Koç Baba dendiği ifade edilmektedir (KK49, KK51).

Yeri ve Konumu: Akçakoca ilçesinin Kapırlı Mahallesi'nde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Dört tarafı duvarla çevrilidir. Türbenin içinde kestane ve sedir ağaçları bulunmaktadır. Türbenin hemen önünde çeşme yer almaktadır. Etrafında ise mahalle sakinlerinin evleri vardır. Türbede bulunan kestane ağacına geçmiş zamanlarda gelen ziyaretçiler tarafından çaput bağlanmaktaymış (KK51). Türbe, konumu itibarıyla ve gösterdiği çeşitli özelliklerden dolayı Bektaşî türbesi olduğu anlaşılmaktadır. Bektaşî türbeleri genellikle bulunduğu bölgenin en yüksek noktasına yapılır. Ayrıca Bektaşî türbelerinde mezar, zatın boyundan oldukça uzundur. Bu durum bize Koç Baba türbesinin bir Bektaşî mezarı olabileceğini düşündürmektedir. Ancak türbe mahalle arasında kalmasından dolayı unutulmaya yüz tutmuştur. Bakımsızlığı da bu duruma eklenince ziyaretçi sayısı günden güne azalmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Metfunun gerçek adı bilinmemekte, yöre halkı tarafından Koç Baba olarak anılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Metfunun Eskici Ahmet Dede'nin kardeşlerinden biri olduğu rivayet edilmektedir (KK49, KK51). Metfun hakkında gerek tarihî kaynaklarda gerekse sözlü kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı yoktur. Cuma günleri, arife günleri, kandil geceleri ve bayram günlerinde ziyaretçi sayısı artmaktadır.

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: 1) Askere giden gençlerin gitmeden önce türbeye gelip dua ettikleri ve türbenin yanı başında bulunan çeşmeden su içtikleri belirtmiştir. 2) Bir diğer ziyaret sebebi ise ellerinde, ayaklarında siğil bulunan hastaların ziyaretleridir. Hastalar türbenin yanında bulunan çeşmede veya türbenin toprağında ellerini yıkayarak şifa bulacaklarına inanırlar. Türbeye iç sıkıntıya düşen, psikolojik olarak darda olan insanlar da ziyarete gelmekte ve dua ederek şifa bulacaklarına inanmaktadır (KK52).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: 1) Türbenin yanında bulunan çeşmeden akan suyun ve türbe toprağının şifalı olduğuna inanılmaktadır. Ellerinde ayaklarında siğil çıkanlar türbe toprağında veya türbenin yanında bulunan çeşmede ellerini yıkayarak şifa bulacaklarına inanırlar. 2) Türbeye adak adayanlar adaklarını kestikleri zaman asla kendileri yemezler, adak etini olduğu gibi dağıtırlar. 3) Türbeye saygısızlık edenlerin cezalandırılacağına inanılmaktadır. Öyle ki türbenin yakınında geçen düğün konvoyları geçişleri esnasında müzik açmazlar (KK52).

Uygulamalar: 1) Geçmiş zamanlarda türbenin yanında bulunan ağaca dilek maksadıyla çaput bağlanırmış. 2) Türbeye gelen ziyaretçiler dileklerinin kabul olması için türbede kurbanlar keser (KK52).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Mahalle sakinleriyle yaptığımız mülakatlar sonucunda türbedeki metfunla ilgili rastladığımız anlatılar daha çok metfunun ölümünden sonra ortaya çıkan anlatılardır. Metfunun yaşadığı dönemle ilgili anlatılan menkıbeler şu şekildedir: 1) *Menkıbeye göre; bu yörede öğrenci yetiştiren Koç Baba yaşlandıktan sonra halk arasında saygınlığını yitirir ve dışlanır. Buna çok üzülen Koç Baba köylülere beddua ederek “Eksilin, artmayın” der. Bu bedduadan sonra gerçekten de bu bölgenin nüfusu hiç artmamış, hatta gittikçe düşmüştür.*

2) *Koç Babanın ilk defa koçu ve koyunu evcilleştirdiği belirtilmektedir. Bu durumdan dolayı kendisine Koç Baba denildiği ifade edilmektedir (KK52).*

Metfunun ölümünden sonra türbe etrafında oluşan yani mekânın kutsallaştırılmasını sağlayan anlatılara da rastladık.

3) *Burası türbe olmadan önce yol yapım çalışması sırasında kemiklere rastlanıyor ve kemikler mahalle mezarlığına taşınırken yolun alt tarafında yıpranmamış bir sariğe rastlanıyor (KK51). Bu durum sonucunda kemiklerin ve sariğin olduğu yer bugünkü Koç Baba türbesine dönüştürülüyor.*

4) *Diğer bir anlatıda ise türbenin günümüzdeki halini aldıktan sonra türbeye geceleri beyaz bir ışığın indiği anlatılmaktadır.*

5) *Yine aynı türbeyle ilgili definecilerin burayı kazdığı esnada yerin altından titreme gelmesi ve definecilerin türbeden bir hayli uzakta uyandığına dair anlatılar mevcuttur* (KK52).

Menkıbedeki Motifler: Hasımlarına beddua ederek cezalandırma, ehli hayvanlara söz geçirme, ışık inmesi sonucunda varlığını gösterme, mezarında saygısız davrananlara kendini gösterip cezalandırma.

4.2.2.4. Tavşan Dede Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe, adını metfunun karakteristik özelliğinden almıştır. Tavşan Dede sağlığında oldukça uysal ve güler yüzlü olduğundan yöre halkı tarafından bu adla anılmıştır (KK52).

Yeri ve Konumu: Akçakoca ilçesinin Orhangazi Mahallesi'nde, Orhangazi İlkokulunun yanında yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe olarak adlandırılan mekân aslında bir yatır özelliği göstermektedir. Klasik Osmanlı mezarı özelliği gösteren yatırın kitabesi olmadığından metfunun yaşadığı zaman tam olarak kestirilememektedir. Türbe eski bir mezarlığın içinde bulunmaktadır. Türbenin çevresindeki mezarların sonradan mı oluştuğu veya hep mi var olduğu bilinmemektedir. Bugün mezarlık olarak çok fazla kullanılmayan bu alanda türbe çevresindeki eski mezar taşı kalıntıları ile karşılaşmak mümkündür.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Metfun gerçek adı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yaptığımız mülakatlarda yaşamında uysal biri olduğu belirtilmiş bu nedenle kendisine *Tavşan* lakabı takılmıştır (KK52).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin ziyaretçi sayısı yok denecek kadar azdır. Dinî günlerde az da olsa ziyarete gelenlerin olduğu belirtilmiştir (KK52).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Kaynak şahsımız; *cuma geceleri türbenin üzerine gökten beyaz bir ışığın indiğini, bu ışık sayesinde türbenin parlak bir görünüme kavuştuğunu ve türbenin bulunduğu alanı yoğun bir kokunun (güzel bir koku) kapladığını ifade etmiştir* (KK52).

Menkıbedeki Motifler: Işık inmesi sonucunda varlığını gösterme.

4.2.3. Çilimli

4.2.3.1. Hasan Dede Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe, adını içinde yattığı düşünülen metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Türbe, Düzce'nin Çilimli ilçesinin Yukarıkaraköy beldesi sınırları içerisinde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, mimari olarak yeni sayılabilecek bir yapıdan oluşmaktadır. Sekizgen olarak inşa edilen türbe prefabrik bir yapıya sahiptir. İçerisinde tek sanduka bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede yatan metfunun adı Hasan'dır. Kendisinin gerçek yaşamında manda çobanlığı yaptığı rivayet edilmektedir (KK53).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Hasan Dede hakkında elde ettiğimiz bilgiler, onun daha çok menkıbevi hayatıyla ilgilidir. Metfun sağlığındayken köyün zenginlerinden Hacı Kadir isimli zatın manda çobanlığını yapmaktaymış. Bir gün Hacı Kadir hac vazifesini yapmak için kutsal topraklara gidince Hasan Dede'nin ona her gün yemek götürdüğü rivayet edilmektedir (KK53).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel olarak ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Ancak dinî günlerde ziyaretçi sayısı artmaktadır (KK53).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Hasan Dede hakkında bir menkıbe derledik. Menkıbeye göre; *Hasan Dede, Hacı Kadir adlı zengin bir şahsın manda çobanlığını yapmaktaymış. Hacı Kadir bir gün hac vazifesini yapmak için kutsal topraklara gitmiş. Hacı Kadir gittikten sonra hanımı bir gün yemek yapmış ve Hasan'a "Ağan bu yemeği çok severdi." demiş. Bunun üzerine Hasan yemeği beze sarmış ve mandalarını da yanına alarak kıra gitmiş. Hacı Kadir hacda namaz kılarken bu yemek önüne gelmiş. Hacı Kadir tabağının ve bezin kendilerine ait olduğunu anlamış. Hacı Kadir hacdan döndükten sonra hanımına yemek tabağını ve bezi göstererek "Bu yemek önüme koyulduğunda buharı tütüyordu, bunu bana kim getirdi." demiş. Hanımı da yemeği Hasan'a yaptığını söylemiş* (KK53).

Menkıbedeki Motifler: Tayy-ı mekân.

4.2.3.2. Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını içinde yattığına inanılan metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Türbe, Düzce'nin Çilimli ilçesine bağlı Yukarıkaraköy beldesinde bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, günümüzdeki hâlini yaklaşık 40 yıl önce almıştır. Eski yapı ahşap olarak yapılmıştır. Günümüzdeki hâli ise betonarme olarak inşa edilmiştir. Türbeye yöre halkı tarafından “Yeşil Türbe” de denilmektedir. Türbeye bu adın verilmesi ilginç bir olaya dayanmaktadır. Günümüzde türbenin türbedarlığını yapan zatın rüyasına Şeyh Muslahaddin gelir ve türbenin adının Yeşil Türbe olarak değiştirilmesini ister (KK54). Daha sonra yöre halkı tarafından bu adla anılmaya başlanır. Türbenin dış rengi de adıyla uyumlu olması için yeşile boyanmıştır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede yatan metfunun gerçek adı türbe taşından anlaşılacağı üzere Muslahaddin’dir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Metfun hakkında elde ettiğimiz bilgiler onun menkıbevî hayatına dayanmaktadır. Kaynak şahsımıza göre Şeyh Muslahaddin Kokabeli, Horasan’dan Anadolu’ya gelmiştir. Soyu, İmam Rıza’nın oğlu Yahya’ya dayanmaktadır. Türbe kitabesinde 1484 senesinde doğduğu rivayet belirtilmektedir. Kaynak şahsımız Şeyh Muslahaddin’in Tokad-î Hayrettin’in dergâhında hizmet edip tasavvuf öğrendikten sonra Tokad-î Hayrettin tarafından Yukarıkaraköy’e gönderilir. Buraya gönderilmesinin sebebi halka zulmeden Kara Bey adlı şahsı yaptığı zulümden vazgeçirmektir. Muslahaddin köye geldikten sonra cuma namazında hocadan izin alarak bir konuşma yapar. Konuşmasında: “*Muhterem cemaat, Cenab-ı Hak bize ömür vermiş, altmış sene, yetmiş sene. Bu dünyadan göçeceğiz. Dünyanın da elbet bir sonu var. O zaman geldiğinde ne olacak? Şu gördüğünüz dağlar pamuk gibi havaya fırlayacak, gökyüzü parça parça dökülecek.*” der ve eliyle kürsüyü tutarak sallır. Kürsüyü sallamasıyla birlikte tüm cami sallanır. Bunu gören halk Şeyh Muslahaddin’in keramet sahibi bir zat olduğuna inanır. O sırada camide bulunan Kara Bey de durumu anlar ve zulmetmekten vazgeçer, Şeyh Muslahaddin’e bağlanır. Bu olaydan sonra Karaköy’e yerleşen Şeyh Muslahaddin burada evlenir, çoluk çocuk sahibi olur ve burada ömrünü tamamlar (KK54, KK70).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbeye daha çok Düzce olmak üzere çeşitli il ve ilçelerden birçok ziyaretçi gelmektedir. Ancak bu ziyaretlerin belirli bir zamanı yoktur (KK54, KK70).

Toplumsal Ziyaretler: Türbede her yıl ağustos ayının ilk pazar günü Karaköy mevlidi düzenlenmektedir. Bu mevlit sırasında yemekler yapılarak ziyaretçilere ikram edilir (KK54, KK70).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbeye ziyarete gelenler; 1) sebepsiz korku, 2) iç sıkıntısı yaşayan kişilerdir. Bu kişiler türbeye gelerek dua edip çeşitli adaklar adarlar (KK54, KK70).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Psikolojik rahatsızlıkları olduğuna inanan ziyaretçiler türbeye bırakılan sudan içer ve böylece şifa bulacağına inanırlar (KK54, KK70).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Metfun hakkında derlediğimiz menkıbeleri sağlığında ortaya çıkan menkıbeler ve öldükten sonra ortaya çıkan menkıbeler olarak ikiye ayırabiliriz. Sağlığında oraya çıkan menkıbeler şunlardır:

1) Türbenin yanında yöre halkı tarafından Geyik Yolu diye adlandırılan bir yol bulunmaktadır. Menkıbeye göre; *Şeyh Muslahaddin'in Ali isminde bir oğlu vardır. Köyde günümüzde de hâlâ yaşayan geleneğe göre çocuklar Kurban Bayramı'nda et toplayarak yerlermiş. Ali de çocuklarla birlikte et toplamaya gitmiş; ancak köylüler tüm çocuklara et verdikleri halde Ali'ye vermeyi unutmuşlar. Hiç et toplayamayan Ali eve gelerek ağlamış. Bunu gören Şeyh Muslahaddin oğlunun yanına gelerek "Oğlum, niye ağlıyorsun?" diye sormuş. Ali olup biteni anlatmış. Bu olay üzerine çok duygulanan Şeyh Muslahaddin dua edip Tanrı'ya yalvarınca Geyik Yolu denilen yerden Allah tarafından kurban edilmek üzere biri dişi diğeri erkek iki tane geyik gönderilmiş. Şeyh Muslahaddin erkek geyiği kurban etmiş, dişisini ise geri göndermiş. Köyün fakirlerine haber vererek kestiği geyiğin etini dağıtmış* (KK54, KK70).

2) Bir diğer anlatı ise Şeyh Muslahaddin ile Yıldırım Beyazıt arasında geçmektedir. *Beyazıt, Ankara'ya Timur ile savaşmaya giderken Karaköy'ün güneybatısında bulunan bir köyde konaklamış. Havanın çok sıcak olduğunu gören Beyazıt vezirine: "Bir soğuk ayran olsa içerdik" demiş. Padişah bunu söyler söylemez Şeyh Muslahaddin elinde bir tas ayranı padişaha uzatınca padişah çok şaşırılmış ve ona kim olduğunu, nereli olduğunu sormuş. O da Karaköy'de oturduğunu ve isminin Şeyh Muslahaddin olduğunu söylemiş. Bunun üzerine Yıldırım Beyazıt vezirini çağırarak Karaköy ve çevresinde bulunan toprakları Şeyh Muslahaddin'e vermiş* (KK54, KK70).

3) *Şeyh Muslahaddin hayattayken köyde bir cenaze olur. Hanımı da ona cenazeye gidip gitmeyeceğini sormuş ancak Şeyh cevap vermemiş. Hanımı tekrar sorunca Şeyh tabutu göstermiş. Tabutu gören hanımı avazı çıktığı kadar bağırmış. Şeyh ne gördüğünü sorunca hanımı: "Tabutun içinde insana benzemeyen bir şey vardı" demiş. Bunun üzerine Şeyh Muslahaddin hanımına: "Benim işime karışma, onun namazı kılınmaz." demiş* (KK54, KK70).

4) *Şeyh Muslahaddin Tokad-î Hayrettin'in dergâhında çeşitli hizmetlerde bulunup tasavvufu öğrendikten sonra Tokad-î Hayrettin tarafından Yukarıkaraköy'e gönderilir. Bu sırada yöre halkı bu bölgede yaşayan ve kendilerine zulmeden Kara Bey adlı şahsın yaptığı zulümden bıkmıştır. Muslahaddin köye geldikten sonra cuma namazı sırasında hocadan izin alarak hutbede konuşma yapar. Konuşmasında: "Muhterem cemaat, Cenab-ı Hak bize ömür vermiş,altmış sene, yetmiş sene. Bu dünyadan göçeceğiz. Dünyanın da elbet bir sonu var. O zaman geldiğinde ne olacak? Şu gördüğünüz dağlar pamuk gibi havaya fırlayacak, gökyüzü parça parça dökülecek." der ve eliyle kürsüyü tutarak sallır. Kürsüyü sallamasıyla birlikte tüm cami sallanır. Bunu gören halk Şeyh Muslahaddin'in keramet sahibi bir zat olduğuna inanır. O sırada camide bulunan Kara Bey de durumu anlar ve zulmetmekten vazgeçer, Şeyh Muslahaddin'e bağlanır (KK54, KK70).*

Metfunun ölümünden sonra ortaya çıkan menkıbeler ise şu şekildedir:

4) Kaynak şahsımızın anlattığına göre; 1990'lı yıllarda iki bayan ziyaretçi kismetlerinin açılması için dua etmeye gelmişler. Ancak gelen bu ziyaretçilerin açık saçık olduklarını, bunları bu halleriyle türbeye almak istemediğini, çünkü bu şekilde türbeye girmelerinin doğru olmadığını söyleyerek onları içeri almamış. Bunun üzerine bayanlar hiç değilse kapıdan bakarak dua etmek istemişler. Kapıdan bakmışlar ancak söylenenlere pek inanmayıp içeriye girmişler. Kadınlar türbeye girer girmez türbenin kapısı çarpmış ve menteşeler yerinden sökülmüş. Kaynak şahsımızın ifadesine göre türbedeki kapı kaçak bayanları giyiminden dolayı uyarmak ister gibi çevreye saçılmış. Bu duruma oldukça şaşırان kadınlar kendilerini dışarıya atmışlar (KK54, KK70).

5) Kaynak şahsımızın anlattığı diğer bir olay ise babasının başından geçmiş. 1968 yılının şubat ayında yaşanan olaya göre evlerinin yanında bir yangın çıkmış. Kaynak şahsımızın babası o sırada uykudaymış. Kendi ifadesiyle babasını bu ulu kişiler "Kalk Hacı Ali! Yanıyorsun!" diye ikaz ederek uyandırmışlar ve böylece evlerinin yanmasına engel olmuşlar (KK54).

6) Kaynak şahsımızın başından geçen son olay ise şu şekildedir: Bir Mevlit Kandili sırasında gece vakti evlerinde elektrik kesilmiş. Ancak türbenin ışığı kendi evlerindeki elektrikle sağlanmasına rağmen türbede bulunan ışıklar yanmaktaymış. Bu durum sabah ezanı okunup hava aydınlanana kadar devam etmiş (KK54, KK70).

Menkıbedeki Motifler: Dua ile gökten hayvan indirme, bir maddeyi yoktan var etme, başka yerlerdeki olayları, kişileri görme, başkalarına gösterme, hasımlarına korku ve dehşet verecek durum ve kılıklarda görünme, mezarında saygısız davrananlara kendini gösterip

cezalandırma, başkalarını ikaz edip tehlikeye düşmekten kurtarma, ışık inmesi sonucunda varlığını gösterme.

4.2.3.3. Yabalı Dede Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe, adını metfunun sağlığında gösterdiğine inanılan bir kerametinden dolayı almıştır. Metfun bir rivayete göre Çanakkale Savaşı'nda bir rivayete göre ise Osmanlı-Rus savaşı sırasında yabasıyla birlikte savaşa katılır. Savaş sırasında yabasıyla düşman askerlerini bir bir öldürür. Bu sırada yabasının bir dişi kırılır. Savaş dönüşünde bir asker kırılan dişi alır ve köyüne döner. Asker Yabalı Dede'den yabasını getirmesini ister, yabanın kırık olan dişi ve askerde bulunan diş yabaya birebir uyar. Bunun üzerine metfunun adı Yabalı Dede olarak kalır (Durdu, 2001: 130-131).

Yeri ve Konumu: Türbe, Çilimli Yukarı Karaköy'de bulunan Merkez Camii bahçesinde yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Mimari olarak yatır özelliği gösteren mezar, yöre halkı tarafından türbe adıyla anılmaktadır. Dört tarafı demir örgülerle çevrilmiş olan mezar cami bahçesinde yer almaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Tam olarak ne zaman yaşadığı bilinmeyen zatın gerçek adı hakkında da herhangi bir bilgi yoktur. Yöre halkından derlediğimiz menkıbelerde metfunun 1. Dünya Savaşı yıllarında yaşadığı belirtilmektedir.

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Ancak cuma günleri, kandiller ve bayramlarda ziyaretçi sayısının arttığı belirtilmektedir (KK53).

Toplumsal Ziyaretler: 1) Türbe günümüzde hâlâ yağmur duası için yöre halkı tarafından toplu bir şekilde ziyaret edilmektedir. Bu ziyaretler genellikle kurak aylara rastlamaktadır. 2) Hıdırellez zamanı da yöre halkı tarafından toplu bir şekilde ziyaret edilmektedir (KK54).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: 1) Bir kötü durumdan, hastalıktan, dertten kurtulmak için ziyaret edilmektedir. 2) Geçmiş zamanlarda yeni evli çiftler mutlu bir birliktelik geçirmek için türbeyi ziyaret ederek dua ederlermiş (KK54).

Toplumsal Ziyaretler: Yağmur duası için (KK53, KK54).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Türbe etrafında oldukça fazla inanış bulunmaktadır. Bu inanışlar daha çok cezalandırmaya yönelik inanışlardır. Şöyle ki; 1) türbeye adanan adaklar mutlaka türbede kesilip yenilmelidir. Adağın eti kesinlikle türbenin dışına çıkarılmamalıdır. 2) Türbede veya türbenin etrafında bulunan ağaçların kesilmesi günahdır ve bu davranışta bulunan kişinin evliya tarafından cezalandırılacağına inanılır. 3) Hıdrellez gününde yöre halkı tarafından bu ağaca salıncak kurulur ve sallanılmış. Böylece günahlarının affolunacağına inanılmış. 4) Türbe içerisine evliyanın abdest alıp namaz kılması için bir kabın içerisinde su bırakılmalıdır. Ayrıca türbe içerisinde bulunan takunyaların evliya tarafından abdest alma amacıyla giyildiğine de inanılmaktadır. Eğer belirtilen bu durumlar yapılmazsa yöre halkı tarafından evliyanın çevreye rahatsızlık vereceğine inanılmaktadır. 5) Cuma akşamları türbede ışık yakılmalıdır. 6) Cinayet, zina, hırsızlık gibi günahları işleyenlerin türbeye girmesi köy halkı tarafından hoş karşılanmamaktadır. Çünkü bu davranışlarda bulunanların ziyareti evliyayı rahatsız edeceğine inanılmaktadır (KK53, KK54).

Uygulamalar: 1) Geçmiş yıllarda türbede bir ağaç varmış ancak bu ağaç kuruduğu için kesilmiştir. Ağaç kesilmeden önce ziyaretçiler dileklerin gerçekleşmesi için bu ağaca bez bağlamış. 2) Türbede çeşitli dileklerin gerçekleşmesi için adak adanmaktadır. 3)

Türbeye girilmeden önce kesinlikle abdest alınması gerekir. Ayrıca türbeye girilirken dua okunmalı ve özellikle eşiğe basmamaya dikkat edilmelidir (KK53, KK54).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: *Yabalı Dede bir gün harmanda yabasıyla buğday savururken Çanakkale’de Müslüman askerlerin zor durumda olduğunu hisseder ve Çanakkale’ye gidip savaşmayı arzu eder. Gözlerini kapattığında kendisini savaşın tam ortasında bulur. Yabasıyla düşmana saldırarak çoğunu alt eder ve Müslümanları bu zor durumdan kurtarır. Savaş sırasında yabasının bir dişi kırılır. Bu sırada köyünden bir genç de bu savaşta bulunmaktadır ve Yabalı Dede’yi görür ancak ona ulaşamaz. Genç, Yabalı Dede’nin yabasının kırılan dişini alır ve çantasına koyarak köyüne döner. Köyüne geldiğinde olanı köylülere anlatır ancak köylüler ona inanmazlar, çünkü onlara göre Yabalı Dede hiç köyden uzaklaşmamıştır. Bunun üzerine o genç bunu ispatlayacağını, bunun için Yabalı Dede’nin yabasını getirmelerini söyler. Köylüler Yabalı Dede’nin yabasını getirirler. Genç adam, çantasından kırık dişi çıkarır ve yabaya yapıştırır. Kırık diş ile kırık yabanın birbirine tıpa tıpa denk geldiğini gören köylüler Yabalı Dede’nin kerametini anlarlar. Yabalı Dede bu olay üzerine sırrının ortaya çıktığını ve öleceğini anlar. Köylülere, eğer kaybolursa çarığını buldukları yere mezarını yapmalarını öğütler. Bir süre sonra Yabalı Dede’nin kaybolduğunu*

gören köylüler onu ararlar ve çarlığını bulurlar. Yabalı Dede'nin vasiyeti üzerine çarlığını buldukları yere türbesini yaparlar (KK53, KK54), (Durdu, 2001: 129).

Menkıbedeki Motifler: Tayy-ı mekân, savaşta orduya yardım etme, öleceği yeri ve zamanı önceden bilme.

4.2.4. Gölyaka

4.2.4.1. Muhap Dede Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını içinde yattığına inanılan metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Türbe, kendi adıyla aynı olan Muhapdede Köyü sınırları içindedir. Türbe, köy merkezi ile Kadife Kale arasındaki yol güzergahı üzerinde yer almakta olup köy merkezine 3 km uzaklıktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, üzerine sonradan yapıldığı anlaşılan dikdörtgen biçiminde bir yapıya sahiptir. Türbe içerisinde Muhap Dede'ye ait olduğuna inanılan bir mezar sandukası ve sandukanın üzerinde eşarplar ve Türk bayrağı bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede bulunan zatın gerçek kimliği hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yöre halkı metfunu *Muhap Baba* veya *Muhap Dede* olarak bilmektedir. Metfun ile ilgili elde ettiğimiz bilgiler hakkında anlatılan menkıbelerden ibarettir (KK60, KK71).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı olmadığı gibi ziyaretçi sayısı da yok denecek kadar azdır (KK60, KK71).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Kaynak şahsımız türbeyi ziyarete gelenlerin özel bir amaç taşımadıklarını sadece dua maksadıyla ziyarete geldiğini belirtmiştir (KK60).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Muhap Dede hakkında bir adet menkıbeye ulaştık. Muhap Dede hakkında anlatılan bu menkıbe bir savaşta gösterdiği kahramanlık neticesinde ortaya çıkmıştır.

Geçmiş zamanlarda Aksu Çayı'nın yamaçlarında Muhap Dede adlı bir ihtiyarın yaşadığı rivayet edilirmiş. Cenevizlilerin bölgeye hâkim olduğu zamanlarda Cenevizliler ile Müslümanlar arasında sık sık çatışmalar olurmuş. Cenevizliler Müslüman ahaliye türlü eziyetlerde bulunurmuş. Bir gün bir Müslüman köylüye pazar ortasında Cenevizli askerler tarafından eziyet yapılmaktaymış, Muhap Dede bu askerlere tek başına karşı çıkmış ve üzerlerine yalın kılıç yürümüş. Askerlerin hepsini tek tek kılıçtan geçirmiş. Bu sırada Muhap

Dede aldığı kılıç darbeleri sonucunda boynu gövdesinden ayrılmış ancak durmamış, almış kesik başını koltuğunun altına savaşımaya devam etmiş. Bu durumu gören Cenevizliler korku içinde donakalmışlar ve kaçışmaya başlamışlar. Muhap Dede de Cenevizli askerleri kovalamaya başlamış. Bu sırada Müslümanlar da Muhap Dede'nin bu hâlini görmüş. Muhap Dede o anda yere yıkılmış ve Allah'a ruhunu teslim etmiş. Yöre halkının inancına göre Muhap Dede'nin türbesinin olduğu yer, ruhunu teslim ettiği yerdir (KK60, KK71).

Menkıbedeki Motifler: Başını kaybetmesine rağmen ölmeme.

4.2.5. Gümüşova

4.2.5.1. Koru Dede Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbede yatan metfunun gerçek adı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yöre halkı metfunun bölgeyi koruduğuna inanmakta ve bu nedenle türbede yatan metfuna *Koru Dede* adını vermiştir (KK61).

Yeri ve Konumu: Türbe, Düzce'nin Gümüşova ilçesine bağlı Çaybükü mevkinde E-5 karayolu üzerinde yer almaktadır. Türbenin yanında kendi adıyla anılan bir de cami bulunmaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, kare planlı yapılmış olup hemen yanında kendisiyle aynı ada sahip bir de cami yer almaktadır. Türbenin içinde bir adet sanduka bulunmakta ve sandukanın üzerine dizilmiş hâlde tespihler yer almaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Metfunun gerçek adı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yöre halkı tarafından *Dede Koru*, *Koru Dede* olarak anılmaktadır (KK61).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Ancak dinî günlerde ziyaretçilerinin arttığı belirtilmiştir (KK61).

Toplumsal Ziyaretler: Türbe, eylül-ekim aylarında, cuma namazı çıkışında yağmur duası amacıyla yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir (KK61).

Ziyaret Sebepleri:

Toplumsal Ziyaretler: Yöre halkının türbeyi toplu olarak ziyaret etmesinin en önemli sebebi yağmur duasıdır. Yaptığımız mülakatlarda genellikle kurak aylarda (eylül, ekim) özellikle cuma namazı çıkışı ve perşembe günlerinde halk türbeye gelir ve Koru Dede'nin yüzü suyu hürmetine Cenab-ı Hak'tan yağmur diler. Kaynak şahsımız bir gün haftalarca, aylarca yağmur yağmadığını, dua sırasında bardaktan boşalırcasına yağmurun yağdığını belirtmiştir (KK61).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Türbede günümüzde gerçekleştirilen bir ritüel bulunmamaktadır. Ancak kaynak şahsımız geçmişte uygulanan bir ritüelden bahsetmiştir: Geçmiş zamanlarda türbeye gelen ziyaretçiler türbede bulunan tespihleri dileklerinin gerçekleşmesi için dileklerini zikrederek çekip tespihi de Kuru Dede'nin sandukasının üzerine bırakırlarmış (KK61).

4.2.6. Kaynaşlı

4.2.6.1. Ali Baba Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe adını içinde yattığı düşünülen metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Düzce ilinin Kaynaşlı ilçesinde bulunmaktadır. Kaynaşlı'nın en yüksek noktasında ilçeye hâkim bir konumda yer alır.

Mimari Yapısı: Türbe olarak zikredilen bu kutsal mekân mimari olarak yatır özelliğindedir. Ancak yöre halkı tarafından türbe olarak anılmaktadır. Türbenin etrafı demir örgülerle çevrilmiştir. Türbenin yanında Ali Baba'nın hanımına ait olduğuna inanılan bir mezar daha bulunmaktadır. Türbenin bulunduğu tepe günümüzde mesire alanı olarak kullanılmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Metfunun gerçek adı hakkında tarihî kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yöre halkı tarafından *Ali Baba* olarak anılmaktadır.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Metfun hakkında yazılı herhangi bir kaynak mevcut değildir. Türbenin kitabesinin de bulunmaması metfun hakkında sınırlı bilgilere ulaşmamıza neden olmuştur. Halkla yaptığımız mülakatlarda kendisinin Düzceli olmadığı, Horasan erenlerinden olduğu, Düzce'ye sonradan yerleştiği görüşü ağır basmaktadır (KK55).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbeye bireysel amaçlarla ziyarete gelenler için özel bir zaman dilimi bulunmamaktadır. Ancak bu ziyaretlerin dinî günlerde yoğunlaştığı kaynak şahıslarımız tarafından belirtilmiştir (KK48, KK55).

Toplumsal Ziyaretler: Türbe, günümüzde toplumsal olarak da ziyaret edilmektedir. Türbede 1995 yılından beri Ali Baba Türbesi Mevlidi gerçekleştirilmekte, gelen konuklara pilav ve ayran ikram edilmektedir. Mevlidin tam olarak bir tarihi yoktur. Halktan aldığımız bilgilere göre genellikle yaz mevsiminde haziran veya ağustos ayında yapılmaktadır. Mevlidin

amacı birlik ve beraberliği sağlamak, atalara olan inancı, saygıyı pekiştirmektir (KK48, KK55).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin ziyaret nedenlerini; 1) hastalıklara şifa bulmak, 2) borçtan kurtulmak, 3) hayırlı bir kısmet bulmak, 4) çocuk sahibi olmak olarak sıralayabiliriz. Ziyaretçilerin bir kısmı da herhangi bir arzuda bulunmadan sevap almak amacıyla türbeyi ziyaret etmektedir (KK48, KK55).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar:

Uygulamalar: Saha araştırmamız sırasında sadece Ali Baba Türbesinde rastladığımız bir ritüele şahit olduk. Kaynaşlı halkından olan ve neredeyse her gün sarhoş gezen bir zat varmış. Bu zatın karısı kocasını alkolden kurtarmak maksadıyla Ali Baba Türbesine gidip dua eder. Dua ettikten sonra türbenin toprağından bir kavanoza doldurup evine gider. Yemek yaparken türbe toprağını yemeğe katar ve yemeği de eşine yedirir. Bunun sonucunda eşi alkolü bırakır (KK48).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Araştırmalarımız neticesinde Ali Baba'nın hem sağlığında hem de ölümünden sonra etrafında oluşan birçok anlatıya rastladık.

1) Yörede “Ali Baba” isminde mütevazı yaşamıyla tanınan bir zat yaşar. Bu zat tek öküzüyle çift sürmeye gider. Bir gün karısı, Ali Baba'nın tek öküzle nasıl çift sürdüğünü merak ederek tarlaya birlikte gitmek ister. Birlikte gitme konusunda kocasını ikna eder. Ancak Ali Baba “Tarlada gördüklerin için hayret ifade eden sözcükler kullanmayacaksın.” der ve tarlaya giderler. Tarlaya varıldığında Ali Baba tek öküzünü çifte koşar ve bu sırada ormandan bir geyik gelerek tek öküzün yanına gelir. Ali Baba çift sürmeye devam eder. Bu olayı gören eşi hayretle “Aaaa!” veya içini çekerek “Hoo!” şeklinde bir hayret nidası atar. Bunun üzerine tek öküzün yanındaki geyik boyunduruğu kırarak ormana kaçar. Ali Baba da bu olaydan sonra ortalıklardan kaybolur. Yöre halkı ne kadar arasa da Ali Baba'yı bulamaz. Daha sonra bir köylü tarafından Türbe Tepe'de (şu an türbenin olduğu yer) bir sarık bulunur ve oraya geceleri nur indiği görülür. Bu olaydan sonra orası Ali Baba'nın mezarı olarak kabul edilir (KK55).

2) Kaynak şahsımızın dedesinden dinlediği bir diğer menkıbemiz ise şu şekildedir: Bir gün cemaatiyle sohbet eden Ali Baba aniden “Bu evden çıkın.” diye bağıırır. Cemaat evden aceleyle çıkar çıkmaz ev olduğu gibi yıkılır (KK48).

3) Başka bir anlatıda ise Türbe Tepe'de evi bulunan bir köylü Ali Baba'nın türbesinden dolayı her akşam evine giderken oldukça korkarmış ve eve gitmeyip gün ağarana

kadar ilçede kalırmış. Yine bir gün tam eve gidecekken Ali Baba karşısına çıkmış ve “Korkma, evine git!” demiş (KK55).

4) Kaynak şahsımızın bir diğer anlatısında ise tıpkı üçüncü anlatıda olduğu gibi Ali Baba’nın ölümünden sonra ortaya çıkan bir keramet görülmektedir. *Ali Baba’nın varlığına inanmayan hoca (kaynak şahsın babası) teravih için camiye giderken Ali Baba’nın mezarından nur çıktığını görür. Bunu etrafındakilere anlatamaz, daha sonra ayağında oluşan mantarı türbenin önünden çıkan suda yıkar ve mantarın kaybolduğunu görür* (bu su şimdi kaybolmuştur) (KK55).

Menkıbedeki Motifler: Yabani hayvanları hizmetinde kullanma, ölmeden önce bedenini dünyadan çekme, başkalarını ikaz edip tehlikeye düşmekten kurtarma, öldükten sonra yeniden dirilmiş görünme, öldükten sonra varlığını gösterme, ışık inmesi sonucunda varlığını gösterme.

4.2.6.2. Sarıçökek Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe, adını bulunduğu köyden almıştır.

Yeri ve Konumu: Düzce’nin Kaynaşlı ilçesinin kuzeyinde bulunan Sarıçökek Köyü’nden yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, Sarıçökek Köyü’nün merkezinde yer almaktadır. Türbenin etrafında köy ahalisinin evleri bulunmaktadır. Türbenin üzeri sonradan kapatılmıştır. Yöre halkının inanişına göre türbenin bulunduğu yer önceden değirmen olarak işlev görmekteymiş. Türbede kime ait olduğu bilinmeyen üç adet sanduka bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede metfun hâlde bulunan zatların kimliğine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Türbe hakkında anlatılan menkıbelerde metfunların yaralı askerler olduğu söylenmektedir (KK62).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı bulunmamakta ancak dinî günlerde ziyaretçi sayısı artmaktadır (KK62).

Toplumsal Ziyaretler: Türbe toplumsal olarak da ziyaret edilmektedir. Toplumsal olarak gerçekleşen ziyaretler genellikle haziran ayının ilk haftasında yapılmaktadır. Bu ziyarette köy camisinde mevlit okutulmakta ve türbeyi ziyarete gelen konuklara etli pilav dağıtılmaktadır. Ancak bu mevlit töreni son yıllarda temmuz ayında yapılmaya başlanmıştır (KK62).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Anadolu’da hemen hemen her türbede olduğu gibi Sarıçökek Türbesi’nin de çeşitli ziyaret sebepleri bulunmaktadır. 1) Bunların başında çocuğu olmayanların türbeleri ziyaret edip adakta bulunarak çocuk sahibi olma arzusu gelmektedir. Sarıçökek Türbesi’nde de bu durumla karşılaşmaktayız. 2) Türbenin bir başka ziyaret sebebi ise hastalıktan kurtulma arzusudur (KK62).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Sarıçökek Türbesinde geçmiş zamanlarda yapılan bazı uygulamaların altında kötülüklerden, nazardan korunma amacı bulunmaktadır. Örneğin; günümüzde yapılmayan ancak bir zamanlar yapılan mum dikme ritüelinde, ziyaretçiler türbeye gelip mum dikerek nazardan ve kötülüklerden korunacağına inanmaktadırlar (KK62).

Uygulamalar: Kaynak şahsımızın aktardığı bilgiler neticesinde türbede gerçekleşen ritüeller şu şekildedir: 1) Hastalığa yakalananlar türbeye tavuk bağışlar veya türbede tavuk keserek hastalıklarından kurtulmak için kan akıtırılar. 2) Bu türbede karşılaştığımız bir diğer ritüel felaketlerden nazardan korunmak amacıyla mum dikme ritüelidir. Herhangi bir şeyden korunmak isteyenler türbenin duvarına, penceresine mum dikerlerdi. Ancak bu ritüel günümüzde köy ahalisi tarafından yasaklanmıştır. 3) Bir başka ritüel ise yeni eşya (araba, ev, traktör vs.) alanların türbeye bağışladıkları hayvanlardır. Bu hayvanlar türbenin bahçesinde kesilerek konu komşuya dağıtılır (KK62).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Araştırmamız neticesinde türbe etrafında iki adet anlatıya rastladık.

1) *Türbe içinde define olduğuna inanan bir zat türbe içinde kazı yapmaya başlar. Türbeye kazmayı vurur vurmaz iki gözü birden kör olur* (KK62).

2) İkinci anlatımız da ilkinde oldukça yakındır. *Türbe etrafında kazı yapmak isteyen şahıslar rüyalarına türbede yatan metfunların girmesi üzerine bu planlarından vazgeçer ve türbedeki şahısların keramet sahibi olduğuna inanırlar* (KK62).

Menkıbedeki Motifler: Mezarında saygısız davrananlara kendini gösterip cezalandırma.

4.2.7. Yığılca

4.2.7.1. Şih İsmail/Köse İsmail Türbesi

Adı ve Anlamı: Türbe, adını içinde yattığına inanılan metfundan almıştır.

Yeri ve Konumu: Türbe günümüzde Gaziler Köyü olarak adlandırılan eski adı Köşeler olan köydedir. Köyün adının Gaziler olarak değişmesinin sebebi 1. Dünya Savaşı’na çok

sayıda asker göndermesinden dolayıdır. Türbe, köyün en yüksek noktasındaki 700 yıllık Orhangazi Camisi'nin yanında yer almaktadır.

Mimari Yapısı: Türbe, kare planlı olup üzerinin sonradan örtüldüğü aşikârdır. Türbenin içinde bir adet sanduka bulunmaktadır.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Köy halkıyla yaptığımız mülakatlarda burada yatan metfunun adının İsmail olduğu, göstermiş olduğu kerametler neticesinde Şih sıfatını aldığı belirtilmiştir (KK64).

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Türbe etrafında herhangi bir kitabe bulunmadığından metfun hakkında elde ettiğimiz bilgiler oldukça sınırlıdır. Kaynak şahsımız metfunun asıl adının Köse İsmail olduğunu belirtmiştir. Kaynak şahsımız, Köse İsmail'in Akşamseddin'in öğrencilerinden olduğunu, iskân politikası sebebiyle bu bölgeye gönderildiğini ve burada İslam'ı yaydığını belirtmiştir (KK51, KK64).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin özel bir ziyaret zamanı yoktur. Ancak perşembe geceleri ve diğer dinî gün ve gecelerde caminin yanında bulunmasından dolayı cemaat tarafından dua maksadıyla ziyaret edilmektedir (KK51, KK64, KK65).

Türbe-Yatır Etrafındaki Anlatılar: Türbe etrafında ve metfun hakkında birden çok anlatı mevcuttur. Kaynak şahsımızın dedesinden aldığı bilgilere göre; 1) *dedesi her sabah su dolu ibriği türbenin içine bırakıp akşam boş olarak ibriği geri almış. Dedesi bu durumu Köse İsmail abdest alıyor diye açıklarmış.* 2) *Türbenin içine kirli kıyafetleriyle giren bir çiftçinin ak pak geri çıktığı kaynak şahsımız tarafından belirtilmiştir.* 3) Bir başka anlatıda ise *Köse İsmail hali vakti yerinde olmayan köylülerin geyikle tarlarını sürermiş. Bu geyikler Köse İsmail'in ölümünden sonra her gün mezarına gelirmiş.* 4) *Türbe eşyaları hırsızlar tarafından çalınmış. Ancak halk ertesi gün türbe eşyalarının tekrar geri geldiğini görmüş ve bu olaydan sonra hırsızlar hastalanarak ölmüşler* (Bu olaya kaynak şahsımız bizzat şahit olduğunu ifade ediyor). (KK51, KK64, KK65).

Menkıbedeki Motifler: Öldükten sonra yeniden dirilmiş görünme, yabani hayvanlarla dostluk kurma, mezarında saygısız davrananlara kendini gösterip cezalandırma, bir maddeyi yoktan var etme.

4.2.7.2. Yağcı Hoca Tepesi

Adı ve Anlamı: Herhangi bir mezar veya türbe bulunmayan bu kutsal mekân, adını yağmur duası amacıyla gidilen bir yer olmasından dolayı almıştır.

Yeri ve Konumu: Düzce'nin Yığılca ilçesinin Doğanlar Köyü'nde yer almaktadır.

Ziyaret Zamanları:

Toplumsal Ziyaretler: Yağmurun olmadığı, mevsimin kurak geçtiği zamanlarda buraya çıkılarak yağmur için dua edip mevlit okunur (KK66). Halkın herhangi bir türbe özelliği bulunmayan bu yere bu denli inanması ve kutsal sayması yerin konumuyla alakalıdır. Eski Türk inancında Tanrı'ya yaklaşmak ve Tanrı'dan istekte bulunmak için yüksekçe bir yere çıkılıp oradan dilekte bulunulmuş. Doğanlar köyündeki Yağcı Hoca Tepesi de bu özelliği göstermesi bakımından oldukça mühimdir.

Ziyaret Sebepleri:

Toplumsal Ziyaretler: Yağmur duası.

Kutsal Mekân Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

İnanışlar: Yağcı Hoca Tepesi, kurak mevsimlerde ziyaret edilmekte ve burada yöre halkı tarafından dua edilerek yağmurun yağacağına inanılmaktadır. Yöre halkına göre sadece bu tepede dua edilince yağmur yağacağına inanılmaktadır (KK66).

Uygulamalar: Yöre halkı yağmur duasına başlamadan önce Mevlid-i Şerif okunur daha sonra dört rekât nafile namaz kılındıktan sonra yağmur duası edilir (KK66). Burada Mevlid-i Şerif ve namaz ritüeli kansız kurban olarak yorumlanmalıdır. Zira Tanrı'dan bir şey isterken bunun karşılığında bir şey verilmelidir. İşte burada gerçekleştirilen uygulamalar bu duruma örnek olarak verilebilir.

4.2.7.3. Yedi Kardeşler Türbesi

Adı ve Anlamı: Halk tarafından türbeye “Yedi Kardeşler” ismi verilmiştir. Ancak türbede bir metfunun mezarı bulunmaktadır. Köy ahalisi ile yaptığımız mülakatlarda köyün etrafındaki dağları göstererek her bir kardeşin bu dağlarda mezarlarının bulunduğunu belirtmişlerdir. Ancak incelememiz neticesinde fiziki olarak bir mezara ya da türbeye rastlamadık (KK6).

Yeri ve Konumu: Türbe Düzce'nin Yığılca ilçesinin Doğanlar Köyü mezarlığında yer almaktadır (KK51).

Mimari Yapısı: Türbe, üzeri sonradan kapatılan türbeler sınıfına girmektedir. Köy halkı tarafından kutsala saygı amacıyla üzeri kapatılmıştır. Türbe, mimari açıdan beşgen olarak inşa edilmiştir.

Türbe-Yatırda Yatan Kişi veya Kişilerin;

Adı: Türbede mezar taşı bulunmadığından metfunun adı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yöre halkı tarafından Yedi Kardeşler Türbesi olarak isimlendirilmiştir.

Tarihî-Menkıbevî Kişiliği: Köy efradı türbede yatan zatın Orhan Gazi zamanında ve iskân politikası sonucunda bu bölgeye geldiğini ve bu bölgeyi İslam beldesi yaptığını belirtmiştir (KK51).

Ziyaret Zamanları:

Bireysel Ziyaretler: Türbenin herhangi bir ziyaret zamanı bulunmamaktadır. Türbenin köy kabristanında yer alması neticesinde dinî günlerde ziyaretçi sayısı diğer günlere göre fazladır (KK51).

Ziyaret Sebepleri:

Bireysel Ziyaretler: Türbe günümüzde özel amaçlarla ziyaret edilmemektedir. Ancak kaynak şahsımızın babasından edindiği bilgilere göre türbe, geçmiş zamanlarda çocuk sahibi olmak isteyip de olamayan aileler tarafından ziyaret edilmekteymiş (KK51).

Türbe-Yatır Etrafındaki İnanışlar ve Uygulamalar:

Uygulamalar: Geçmiş zamanlarda türbe etrafında çocuk sahibi olmak isteyip de olamayan aileler tarafından birtakım ritüeller gerçekleştirilmiştir. Kaynak şahsımıza göre bu ritüeller şunlardır: 1) Türbe etrafında mum yakma, 2) Türbe etrafında yedi kez dönme ve kimseyle konuşmadan eve gitme (KK51).

BEŞİNCİ BÖLÜM

BOLU VE DÜZCE TÜRBELERİ ÜZERİNE İSTATİSTİKSEL BİR ÇALIŞMA

Osmanlı Devleti'nin tarihin ilk dönemlerinden bugüne kadar çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve sancak vilayetlerinden olan Bolu ve Düzce yöresi Türk milletinin tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında Anadolu erenlerinin, gazilerin, velilerin rolleri göz ardı edilemez. Onlar Anadolu'yu hem fethetmiş hem de fethettikleri toprakları vatan haline getirmişlerdir. Halk nazarında Ümmî Kemal, Karaaslan Veli, Şeyh Aslahaddin, Akşemseddin gibi veliler bölgenin vatan toprağı olmasında büyük katkılarda bulunmuş, önemli şahsiyetlerdir. Bu ve bunun gibi onlarca veli yaşadıkları dönemlerde insanlara yol gösteren, fayda sağlayan önemli şahsiyetler oldukları gibi vefatlarından sonra da metfun bulundukları mekânlardan insanlara faydalarının olacağına inanılmaktadır. Dolayısıyla bugün bu zatların bulundukları mekânlar; insanların başlıca uğradıkları, ziyaret ettikleri mekânlardandır.

Bugün Anadolu'nun dört bir köşesinden gelenler olduğu gibi özellikle de Bolu ve Düzce halkı, kendilerine bölgeyi yurt yapan bu müstesna şahsiyetlere ahde vefa göstererek minnet borcunu, onlara bir makam tahsis edip ziyarette bulunarak ödemeye çalışmaktadırlar.

Bir yeri veya bir kişiyi görmeye gitmek anlamına gelen ziyaret olgusu bir eylemdir. Bu eylemin gerçekleştiği öğeler vardır: Suje ve obje. Suje, ziyaret eden fert ve fertler; obje ise ziyarete konu olan mekân veya mekân sahibi (türbe)'dir (Yılmaz, 2016: 532). Araştırmamız bağlamında bakacak olursak obje konumunda olan Akşemseddin Türbesi, Tokad-î Hayrettin Türbesi, Karaaslan Türbesi, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri Türbesi, Abdürrahim Tırsî Türbesi, Babahızır Türbesi, Ömer Sıkkîn Türbesi, Himmet Dede Türbesi, Aşağı Tekke Türbesi, Geredeli Abdullah Efendi Türbesi, Konuralp Ahmet Bey Türbesi, Ali Baba Türbesi, Eskici Ahmet Dede Türbesi orayı ziyaret eden insanların nezdinde bu mekânlara atfettikleri değerden dolayı psikolojik bir obje hâline gelmektedir. Psikolojik obje; birey için bir anlam taşıyan, bireyin farkında olduğu herhangi bir obje demektir (Kağıtçıbaşı, 1988: 85).

Ziyaretçilerin psikolojik obje olarak gördükleri yukarıda bahsettiğimiz türbeler, onların duygu ve düşüncelerine davranışlarına etki etmektedir. Ayrıca bu kutsal mekânları ziyaret edenler ziyaret sırasında birtakım uygulamalarda bulunarak ziyaretlerini tamamlayıp günlük yaşantılarına devam etmektedirler.

Sosyal bilimlerin konusu insandır. İnsanın yaşadığı toplumsal yapıyı deney alanı gibi ele almak ve bir laboratuvarda incelemeye çalışmak mümkün değildir. Dolayısıyla toplumu

parçalara ayırarak küçük gruplar hâlinde, özüne sadık kalarak bir değişikliğe gitmeden incelemek gerekmektedir. Biz de bu durumdan yola çıkarak örneklem methodology, Bolu ve Düzce’de çalışma sahasınızda bulunan türbelere yapılan ziyaretlerin sebebini, ziyaret sırasında sergilenen davranışları, ziyaret sonrasında ziyaretçilerin bilgi ve davranışlarında meydana gelen değişiklikleri tespit ederek psiko-sosyolojik bir çalışma yapmaya çalıştık. Bu çalışma için, bu türbeleri seçmemizin nedeni; bu türbelerin hem yöre halkı tarafından hem eğitim için bölgeye gelenler tarafından hem de yöreye gezmek için il dışından gelen ziyaretçiler tarafından en çok tanınan ve en çok ziyaret edilen türbeler olarak dikkat çekmesidir.

5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Din Psikolojisi metodu doğrultusunda yapılan bu araştırmanın temel amacı; Bolu ve Düzce’de bulunan Akşemseddin, Tokad-î Hayrettin, Karaaslan, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri, Abdürrahim Tırsî, Babahızır, Ömer Sikkîn, Himmet Dede, Aşağı Tekke, Geredeli Abdullah Efendi, Konuralp Ahmet Bey, Ali Baba, Eskici Ahmet Dede Türbelerine yapılan ziyaretlerin bir taraftan nedenlerini araştırmak, diğer taraftan da ziyareti yapan insanların ziyaret sırasında gerçekleştirdiği ritüelleri belirlemek ve ziyaret sonrası içinde bulundukları ruh hâllerini tespit etmeye çalışmak, özetle söylemek gerekirse Bolu ve Düzce türbeleri özelinde türbe-insan ilişkisini incelemek ve belirlemektir.

Bu araştırmanın önemi ise her şeyden önce kendi sahasında ilk ve orijinal olmasında gizlidir. Bolu ve Düzce’de bugüne kadar türbe ziyaretlerine geniş bir perspektiften bakılmamıştır. Biz bu çalışmamızda türbelerin ziyaret sebeplerini, ziyaret sırasında gerçekleşen ritüelleri ve türbe ziyaretinin kişilere etkisini ele aldık. Bugüne kadar türbeler üzerine yapılan çalışmalara genel itibarıyla bakıldığında, sadece türbelerin formel yapıları, ne zaman yapıldığı, kim tarafından yaptırıldığı, kim için inşa edildiğini muhteva eden çalışmalar dikkati çekmektedir. Ancak birçok insanın yaşamında önemli bir yer edinmiş olan ve on binlerce insan tarafından ziyaret edilen türbelerin ne amaçla ziyaret edildikleri, kimler tarafından ziyaret edildikleri, neye konu oldukları, ne gibi ritüeller eşliğinde bu ziyaretlerin gerçekleştirildiği, bu ziyaretlerden neler beklendiği ve bu ziyaret sonrasında türbeleri ziyaret eden insanların hayatlarında ne gibi değişiklikler olduğu ve varsa hangi kazanımlarla ayrıldıklarını konu edinen çalışmalar Bolu ve Düzce bazında bulunmamaktadır.

Araştırmanın Hipotezleri

H1: Kişilerin cinsiyetleri ile türbe ziyaretlerinde bulunmaları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Eğitim seviyesi yüksek kişilerle, hiç öğrenim görmemiş ya da az öğrenim görmüş kişilerin türbe ziyaretinde bulunmaları arasında farklılıklar yoktur.

H3: Farklı medeni duruma sahip katılımcılar arasında farklılıklar vardır.

H4: Türbe ziyaretlerinin en önemli sebeplerinden biri dilekte bulunmaktır.

H5: Farklı mesleklere mensup katılımcılar arasında farklılıklar yoktur.

H6: Kişilerin gelir seviyelerindeki farklılık ile türbe ziyaretinde bulunmaları arasında bir fark yoktur.

H7: Dinî inançlara olan bağlılıkları farklı olan katılımcılar arasında farklılıklar yoktur.

H8: Dinî inanç ve davranışları farklı etmenler tarafından belirlenen katılımcılar arasında farklılıklar yoktur.

H9: Türbe ziyareti ile ziyaretçilerin güvendiği dinî kurumlar arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H10: Farklı mezhebe mensup denekler arasında farklılıklar vardır.

H11: Dinî konularda yeterli bilgiye sahip olan ve olmayan katılımcılar arasında farklılıklar vardır.

H12: Türbe ziyaretine gelen deneklerin güvendiği dinî kurumlar arasında farklılıklar vardır.

H13: Katılımcıların dinî pratikleri ile türbe ziyaretleri arasında farklılıklar vardır.

H14: Araştırmaya katılan denekler ziyaret ettikleri türbeleri genel olarak ailelerinden veya çevrelerinden duymuşlardır.

H15: Katılımcıların aile tipleri ile türbe ziyaretleri arasında farklılıklar vardır.

H16: Türbeyi ziyaret eden ziyaretçiler genellikle mübarek bir kimliği olduğu için bu ziyareti gerçekleştirmektedirler.

H17: Türbenin ziyaretçiler üzerinde bir etkisi vardır.

H18: Türbe ziyareti batıl inanç değildir.

H19: Ziyaretçilerin türbeyi ziyaret etmeden önce türbe hakkında bilgisi vardır.

H20: Türbeyi ziyaret eden ziyaretçiler türbe hakkında anlatılan hikâye ve menkıbelerin gerçekliğine inanmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

İnsan değişken bir varlıktır. Dolayısıyla insanların dinî inançları tutum ve davranışları da zamanla değişiklik gösterebildiğinden araştırma, çalışmanın yapıldığı zamanla sınırlıdır. Çalışmamız 2020 yılının Ağustos ayının ilk haftasında başlamış olup, 2020 yılının Kasım ayının son haftalarına kadar yaklaşık 3,5 aylık bir süre içerisinde belirli günlere yaymak suretiyle yapılmıştır. Bu sebeple araştırmamız yapıldığı zamanla sınırlılık arz etmektedir.

Araştırmada bireylere verilen anket formlarındaki soruları bireylerin samimi, tarafsız ve doğru bir şekilde yanıtladıkları varsayılmıştır. Araştırma için hazırlamış olduğumuz anket sorularının güvenilirlik ve geçerliliği deneklerin sorulara verdikleri cevaplara bağlıdır. Yaptığımız bu çalışma, türbeler hakkında genel bir çalışma ve araştırma olmayıp, sadece Bolu ve Düzce yöresinde bulunan Akşemseddin, Tokad-î Hayrettin, Karaaslan, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri, Abdürrahim Tırsî, Babahızır, Ömer Sikkîn, Himmet Dede, Aşağı Tekke, Geredeli Abdullah Efendi, Konuralp Ahmet Bey, Ali Baba, Eskici Ahmet Dede Türbeleri bağlamında yapılan bir çalışmadan ibarettir.

Araştırmada kullandığımız anket metodu bütün bir kitlenin incelenmesi yerine, olasılık kuramı ile belirli özelliklerin evrende normal dağıldığı ilkesine dayanan, evrenin özelliklerini içinde barındırabilecek daha küçük bir grupta örnekleme olan “tesadüfi (seçkisiz) örnekleme” (Yıldırım-Şimşek 2000: 63) tekniği kullanılarak, 164 kişiyle yapılan anketlerle sınırlıdır.

Araştırmamız Bolu ve Düzce’de bulunan türbeler ile sınırlıdır. Yani Bolu ve Düzce’de araştırma yaptığımız türbelerden elde ettiğimiz bulguları Bolu-Düzce’de ve Türkiye’de bulunan bütün türbelere genellemek doğru olmayacaktır. Bu genellemeyi yapabilmemiz için Türkiye’deki bütün türbelerin ayrı ayrı incelenmesi ve araştırılması gerekmektedir. Ancak böyle bir çalışmadan sonra genel anlamda ifadeler kullanılabilir. Çalışma sahamızdan elde ettiğimiz verileri analiz ederken ve yorumlarken yukarıda bahsettiğimiz bütün bu sınırlılıklar göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırmanın Metodolojisi

Herhangi bir konuda insanın ne düşündüğünü, nasıl bir fikre sahip olduğunu tespit edebilmek için bireyin kendisine başvurmak gerekmektedir. Bu doğrultuda çalışma sahamızda din psikolojisinde kullanılan bilgi toplama tekniklerinden anket, gözlem ve mülakat tekniği kullanılmıştır. Elde edilen veriler yorumlanarak belirli bir plan çerçevesinde verilmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenimiz Bolu ve Düzce’de bulunan Akşemseddin, Tokad-î Hayrettin, Karaaslan, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri, Abdürrahim Tırsî, Babahızır, Ömer Sikkîn, Himmet Dede, Aşağı Tekke, Geredeli Abdullah Efendi, Konuralp Ahmet Bey, Ali Baba, Eskici Ahmet Dede Türbeleri ve bu türbelere gelen ziyaretçiler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise bu türbeleri ziyaret edenlerden rastgele seçilen 164 birey oluşturmaktadır.

Bilgi Toplama Araçları

Çalışmamız hemen hemen her çalışmada olduğu gibi teorik ve pratik olmak üzere iki bölümden meydana gelmektedir. Çalışmamızın teorik boyutu için çeşitli kaynaklar araştırılmış, kütüphanelerden ve çeşitli internet sitelerinden faydalanılmıştır. Araştırmanın

pratik bölümünde ise, ele aldığımız türbelere belirli aralıklarla ziyaretçi gibi gidilerek ziyaretçilerin türbe ziyaretleri sırasındaki tutum ve davranışları gözlemlenmiş ve gerekli görülen izlenimler kayıtlara geçirilmiştir. Daha sonra ziyaretçiler için hazırlanan anket soruları ziyaretçilere sunulmuştur. Anketlerden elde ettiğimiz verileri değerlendirilirken çeşitli istatistiksel programlardan faydalanılmıştır. İstatistiksel işlemler için SPSS 10.0 (Statistical Package for Social Sciences) istatistiksel anket programı kullanılmıştır. Bu programla öncelikle verilerin frekanslara göre yüzdelik dağılımlarına bakılmış daha sonra Chi-Square (Ki-Kare) yöntemi ile ulaşılan bulguların değişkenlerle anlamlı bir ilişkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Son olarak anketle ilgili değerlendirmeler yapılarak gözlem ve mülakatlardan elde ettiğimiz bulgular da değerlendirmede göz önüne alınarak çalışmamız şekillenmiştir.

Anketin Hazırlanması

Hazırlanan anket sorularımız beş ana bölümden oluşmaktadır:

1. İlk bölümde denekler hakkında gelen bilgilerin tespitine yönelik sorular bulunmaktadır.

(Cinsiyet, yaş, doğum yeri, öğrenim durumu, meslek durumu, medeni durum, gelir durumu).

2. İkinci bölümde dinî bilgi ve bu bilgilerin pratikteki düzeylerini belirleyen sorular bulunmaktadır.

(Kendilerini dinî yaşantı bakımından nasıl nitelendirdikleri, hangi mezhebe mensup oldukları, dinî konularda yeterli bilgiye sahip olup olmadıkları, temel dinî bilgilerini nereden aldıklarını, dinî konularda en çok güvendikleri kurumlar, Kur'an ile ilgili düzeylerini, fitre, sadaka ve zekât verip vermediklerini, namaz ile ilgili durumlarını, oruç ile ilgili durumlarını, deneklerin ailelerinin sahip olduğu değerler).

3. Üçüncü bölümde türbenin bulunduğu bölge ve ulaşım ile ilgili sorular bulunmaktadır.

(Ziyarete nereden geldikleri, türbeye nasıl geldikleri, Bolu ve Düzce'ye öncelikli geliş amaçları)

4. Dördüncü bölümde türbe hakkında bilgi, türbeyi ziyaret sıklığı, ziyaret öncesi ve sonrası ile ilgili sorular, türbeyi ziyaret zamanları, türbenin etrafında ortaya çıkan çeşitli düşünceler ve türbe veya türbedeki metfun hakkında anlatılan menkıbelerle ilgili sorular yer almaktadır.

(Bu türbeyi kaç defa ziyaret ettikleri, en son ne zaman ziyaret ettikleri, hangi sıklıkla ziyaret ettikleri, ziyaret sonucunda manevî olarak rahatlama sağlayıp sağlamadıkları, türbe ziyaretinden önce ne gibi hazırlıklar yaptıkları, türbeyi ziyaret etmelerinin en önemli sebebi, insanların türbeye gelmelerinin en önemli nedeni, hangi durumlarda türbeyi ziyaret ettikleri,

türbeyi özellikle ne zaman ziyaret ettikleri, türbe hakkında daha önce bilgilerinin olup olmadığı, türbeden nasıl haberdar oldukları, türbe etrafında ortaya çıkan düşüncelere katılıp katılmadıkları, türbedeki metfun hakkında anlatılan hikâyelerin, menkıbelerin gerçekliğine inanıp inanmadıkları ve türbe ziyaretinin batıl inanç olup olmadığı hakkında sorular yer almaktadır.)

5. Anketin beşinci bölümündeki sorular, ziyaretçilerin türbede gerçekleştirdiği uygulamalar, ritüeller ve dileklere yönelik sorulardan oluşmaktadır.

(Bu türbede ne tür bir uygulamada bulundukları, adak adayıp adamadıkları, ne tür adaklarda bulundukları, bu adakların gerçekleşip gerçekleşmediği, dilekte bulunup bulunmadıkları, ne tür dileklerde bulundukları, bu dileklerin gerçekleşip gerçekleşmediği ve dilekleri-istekleri burada dile getirmenin bir nedeni olup olmadığı ile ilgili sorular yer almaktadır.)

Anketin Uygulanması

Uzun ve meşakkatli bir çalışma sonucunda hazırlamış olduğumuz anketimizi uygulamak için çalışma sahası olarak belirlediğimiz Bolu ve Düzce türbelerine anketi uygulamak ve saha araştırması yapmak için bizzat kendimiz gittik. Anketimizi uygularken ziyaretçilerin o andaki hislerini, duygularını görme imkânına sahip olduk. Anketimizi doldurma işlemi yaklaşık olarak 10–15 dakika sürmüştür. Elbette bu süre okuma yazması zayıf olan, yaşlı olan, göz problemi yaşayan ziyaretçilerde biraz uzamıştır. Anketimizi, türbeyi ziyarete gelenlere ziyaretlerinden hemen sonra uyguladık. Zira bu durum ziyaretçilerin ziyaret öncesi ve ziyaret sonrası ruh hâllerini anketimize tam olarak yansıtmasını sağladı. Genel olarak anket formunu uzattığımız hemen herkes anketi doldurmaya kabul etmiş, teklifimizi geri çevirmemişlerdir. Bazı kişiler vakitlerinin kısıtlı olduğunu bahane ederek anket doldurma isteğimizi geri çevirmiştir.

Yaptığımız bu anket çalışmasının geçerlilik ve güvenilirliğinin yüksek olacağını ön görmekteyiz. Zira bu araştırmamızda bulunan anket soruları gerek teorik bilgiler ışığında dikkate alınarak hazırlanmış gerekse daha önce yapılan çalışmalar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Anket çalışmamız sırasında deneklere anketimizin amacı anlatılarak onların bize itimat etmeleri sağlanmıştır. Anket doldurma işlemi sırasında deneklerin başında bizzat bulunularak özel bir hassasiyet uygulanmış, gerektiğinde anketle ilgili sorulara yanıtlar verilip bu sayede deneklerin anket sorularımızı daha iyi anlamaları ve doğru cevap vermeleri sağlanmıştır. Anket sorularımıza verilen yanıtlar, sayısal ifadelerle tablolar tutularak kâğıt üzerinde yazıya dökülmüştür.

Hazırlamış olduğumuz anket 2020 yılının Ağustos ayının ilk haftası ile 2020 yılının Kasım ayının sonlarına kadar belirli zamanlarda Akşemseddin, Tokad-î Hayrettin, Karaaslan, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri, Abdürrahim Tırsî, Babahızır, Ömer Sikkîn, Himmet Dede, Aşağı Tekke, Geredeli Abdullah Efendi, Konuralp Ahmet Bey, Ali Baba, Eskiçi Ahmet Dede Türbelerini ziyarete gelen 184 kişiye uygulanmıştır. Anket formlarının 20 adedinin eksik olarak doldurulması ve bazı anket formlarında da birden çok seçeneğin işaretlemiş olması bu anket formlarının çıkarılmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla ankete katılan deneklerin sayısı 164 ile sınırlandırılmıştır.

Anket çalışması sırasında her kesime dengeli bir şekilde ulaşılmaya çalışılmıştır. Deneklerin samimi cevap vermelerini sağlamak amacıyla ad, soyad, adres gibi kişisel bilgilerini yazmaları istenmemiştir. Anket doldurma işlemi sırasında deneklere sorular hakkında bilgiler verilmiştir. Buradaki amacımız soruların yanlış anlaşılma ihtimali azaltmak, samimiyetimize ve dostluğumuza inanmalarını sağlamaktır. Ayrıca yaşlı olan, okuma yazması zayıf olan gözlerinden rahatsız olan deneklerimize sorular tarafımızdan okunarak onların verdikleri cevaplar işaretlenmiştir. Anketimizi genel olarak türbeye gelen insanlara uygulamayı seçtik. Amacımız; ziyaretçilerin türbeyi ziyaretlerinden sonra ziyaret öncesi ve ziyaret sonrası ruh hâllerini anlayabilmek ve ziyaretçilerin içinde bulundukları ruh hâllerini tam olarak ankete yansıtabilmelerini sağlamak.

Sonuç olarak bütün bu çalışmamız sırasında gerek anket formlarının ziyaretçilere doldurulması gerekse anketlerin işlenmesinde objektif (nesnel) bir tutum içinde olduğumuzu belirtmeliyiz. Araştırma sahamızdaki türbeler tamamen nesnel bir çerçevede ele alınarak işlenmeye çalışılmıştır. Nesnel olmak, bir tutum karşısında lehte veya aleyhte olmak değildir. Peşinen karar vermeden araştırma ve inceleme yapmaktır (Aydın, 2002: 4). Biz de çalışmamızda bu düsturu amaç edindik.

5.2. Bulgular ve Yorumlar

Araştırmamızın bu bölümünde, 2020 yılının Ağustos ayının ilk haftası ile 2020 yılının Kasım ayının son haftası arasında Akşemseddin, Tokad-î Hayrettin, Karaaslan, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri, Abdürrahim Tırsî, Babahızır, Ömer Sikkîn, Himmet Dede, Aşağı Tekke, Geredeli Abdullah Efendi, Konuralp Ahmet Bey, Ali Baba, Eskiçi Ahmet Dede Türbelerini ziyaret edenlerin genel özellikleri, ziyaret nedenleri, türbe ziyareti ile ilgili inanç ve tutumları, ziyaret sonrasında dinî hayatlarında ve psikolojilerinde meydana gelen değişiklikleri uyguladığımız ankete verdikleri cevaplar doğrultusunda elde ettiğimiz bulguları, belirli bir düzen içinde sunmaya çalıştık. Burada dağılımlar ve değişkenler arasındaki ilişkiye bakmak

için “ki-kare” testi analizi yapılmış ve elde edilen bulgular tablolar hâlinde verilerek varsayımlarımız test edilmiştir.

5.2.1. Ziyaretçi Deneklerin Demografik Bilgileri ve Nitelikleriyle İlgili Bulguları

Bu bölümde deneklerin cinsiyeti, yaş grupları, medeni durumları, öğrenim durumları, sosyo-ekonomik durumları, meslekleri ve ikamet ettikleri yerlere göre dağılımları hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu kısım 1–7 arası tabloları içermektedir. Her bir tablo ile ilgili bulgular tabloların hemen altında yer almaktadır.

Tablo 1: Deneklerin Cinsiyet Durumlarına Göre Dağılımı

Cinsiyet	Denek Sayısı	%
Kadın	39	23,8
Erkek	125	76,2
Toplam	164	%100

Tablo 1’de Akşemseddin, Tokad-î Hayrettin, Karaaslan, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri, Abdürrahim Tırsî, Babahızır, Ömer Sikkîn, Himmet Dede, Aşağı Tekke, Geredeli Abdullah Efendi, Konuralp Ahmet Bey, Ali Baba, Eskici Ahmet Dede Türbelerine gelen kadın ve erkek oranlarına baktığımızda araştırmaya katılan deneklerin %76,2’si (125 kişi) erkek, %23,8’i (39 kişi) kadın ziyaretçilerden meydana gelmektedir.

Halk arasında türbe, yatır gibi kutsal mekânları ziyaret edenlerin daha çok kadın olduğu yönünde yaygın bir kanı bulunmaktadır. Ancak saha araştırmamız sırasında gerçekleştirdiğimiz anket çalışmasında araştırmaya katılan ziyaretçilerden elde edilen bulgular neticesinde çalışmada ele alınan türbeleri ziyaret eden erkeklerin sayısının kadınların sayısından fazla olduğu görülmüştür. Bu durum araştırma yaptığımız türbelerin şehir merkezinden genel anlamda uzakta olması ve biraz da ıssız olmasından dolayı kadınların tek başlarına gelmeyip eşleriyle birlikte gelmeyi tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca erkeklerin dinî gün ve gecelerde namazlarını kılmak için türbenin yakınlarında bulunan camilere gelmesini ve namazlarını kıldıktan sonra da türbeleri ziyaret ettiklerini tespit ettik. Kadın-erkek ziyaretçi oranının birbirine çok fazla uzak olması, “Kişilerin cinsiyetleri ile türbe ziyaretlerinde bulunmaları arasında anlamlı bir ilişki vardır.” hipotezimizi desteklemektedir.

Tablo 2: Deneklerin Yaş Durumlarına Göre Dağılımı

Yaş Aralığı	Denek Sayısı	%
15–18	4	3,1
19–24	18	11,0
25–40	82	49,2
41–60	41	24,7
61 ve yukarısı	19	12,0
Toplam	164	%100

Tablo 2’de yer alan bulgulara göre araştırmaya katılan deneklerin %49,2’si (82 kişi) 25–40 yaş grubu içerisindeydir. Bu gruptaki kişilerden sonra en kalabalık yaş grubu ise %24,7 (41 kişi) ile 41–60 yaş grubuna aittir. Daha sonra bu grubu %12 (19 kişi) ile 61 ve yukarısı yaş grubu takip etmektedir. Bu grubu %11 (18 kişi) ile 19–24 yaş grubu izlemektedir. Deneklerin %3,1’ini oluşturan 4 kişi ise 15-18 yaş grubuna aittir.

Çalışmamızı yaptığımız türbelere gelen ziyaretçilerin yaş gruplarına göre dağılımlarına bakıldığında orta ve orta yaş üzeri kişilerin türbelere daha çok gelmeleri dikkat çekmektedir. İnsanın yaşı ilerledikçe dine olan ilgisinin artması bu fazlalığın sebebini ortaya koymaktadır. Bununla beraber insanın ileriki yaşlarda sorumluluklarının artması, sıkıntıların çoğalması türbeleri huzur bulma, istekte bulunma ve dua etme yeri olarak görmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla bu durum anket bulgularında ortaya çıkan 25-40 yaş aralığı ve 41-60 yaş aralığındaki insanların türbeleri daha çok ziyaret etmesini açıklamaktadır.

Tablo 3: Deneklerin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

Medeni Durum	Denek Sayısı	%
Evli	105	63,8
Bekâr	54	32,9
Eşini Kaybetmiş	4	2,6
Boşanmış	1	0,7
Toplam	164	%100

Tablo 3’te görüldüğü üzere araştırmaya katılan deneklerin %63,8’i (105 kişi) evli, %32,9’u (54 kişi) ise bekâr olarak yer almaktadır. Bu grubu %2,6 (4 kişi) ile eşini kaybetmiş denekler takip etmektedir. Son olarak %0,7 (1 kişi) ile boşanmış grubu yer almaktadır. Bu bulgulara göre araştırmaya katılan deneklerden evli olanlar bekârlara oranla türbe

ziyaretlerine daha fazla katıldığını görüyoruz. Bu sonuç “Farklı medeni duruma sahip katılımcılar arasında farklılıklar vardır.” hipotezimizi destekler niteliktedir.

Tablo 4: Deneklerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	Denek Sayısı	%
İlkokul	24	14,6
Ortaokul	22	13,4
Lise ve Dengi	44	27,0
MYO	30	18,3
Fakülte	39	23,7
Okur-Yazar	5	3,0
Toplam	164	%100

Tablo 4’te yer alan bulgulara göre araştırmaya katılan deneklerin %27,0’si (44 kişi) lise ve dengi okullardan mezun olan denek grubunu oluşturmaktadır. Bu grubu %23,7 ile (39 kişi) fakülte mezunları takip etmektedir. Hemen ardından %18,3’lük bir oran ile (30 kişi) MYO mezunları bulunmaktadır. İlkokul mezunları %14,6 (24 kişi) ortaokul mezunları %13,4 (22 kişi) ile diğer denek gruplarını oluşturmaktadır. Son olarak %3 (5 kişi) ile okur-yazar grubu tabloda yerini almıştır.

Akşemseddin, Tokad-î Hayrettin, Karaaslan, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri, Abdürrahim Tırsî, Babahızır, Ömer Sıkkîn, Himmet Dede, Aşağı Tekke, Geredeli Abdullah Efendi, Konuralp Ahmet Bey, Ali Baba, Eskici Ahmet Dede Türbelerinde araştırmamıza katılan deneklerin eğitim durumlarına baktığımızda, üniversite yüksekokul ve lise mezunlarınca daha çok ziyaret edildiği görülmektedir. Bu netice, eğitim seviyesi yükseldikçe dinî bilgi birikiminin artacağı ve bunun sonucunda türbe ziyaretlerinin azalacağı fikrini çürütmektedir. Nitekim eğitim seviyesi insanların niteliklerini genel anlamda değiştirmeyebilir. Günümüzde bazı insanlar çeşitli tahsillerde bulunmasına rağmen dinî bilgilerini kulaktan duyma bilgilerle edinmektedir. Dolayısıyla bu sonuç “eğitim seviyesi yüksek kişilerle, hiç öğrenim görmemiş ya da az öğrenim görmüş kişilerin türbe ziyaretinde bulunmaları arasında fark yoktur.” şeklindeki hipotezimizi desteklemektedir.

Tablo 5: Deneklerin Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı

Sosyo-Ekonomik Durum	Denek Sayısı	%
Düşük	19	11,7
Orta	116	70,5
Ortanın Üstü	26	16,0
Yüksek	3	1,8
Toplam	164	%100

Tablo 5’te görüldüğü üzere araştırmamıza katılan deneklerin %70,5’i (116 kişi) kendilerinin sosyo-ekonomik açıdan orta düzey olarak nitelendirmişlerdir. Deneklerin %16,0’sı (26 kişi) ortanın üstünde bir sosyo-ekonomik duruma sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Bu grubu %11,7’lik (19 kişi) oranla düşük grup takip etmektedir. %1,8’lik (3 kişi) orana sahip olan denek grubu ise kendisini zengin olarak belirtmiştir.

Araştırmaya katılan denekleri ekonomik açıdan durumlarını belirten bulgulara baktığımızda; zengin, fakir, her ekonomik durumdan fertler bulunmaktadır. Ancak ziyarete gelenlerin büyük bir kısmı orta ve ortanın üstü ekonomik duruma sahip olanlardır. Bu sonuç; “Kişilerin gelir seviyelerindeki farklılık ile türbe ziyaretinde bulunmaları arasında bir fark yoktur.” şeklindeki hipotezimizi desteklemektedir. Gelir durumu ile ortaya çıkan tabakalaşma dinî hayatta paralellik göstermeyebilir. Zira türbe ziyaretlerinin altında yatan birçok sebep bulunmaktadır. Manevi haz duygusu, sıkıntılardan kurtulmak, başarılı olmak, iş bulmak, kısmetin açılması, çocuk sahibi olmak, Allah’ın rızasını kazanmak, ahirette şefaatçi olacağına inanmak, türbede bulunan metfuna vefa borcunu ödemek gibi birçok sosyal ve psikolojik sebepler olabilir. Bu sebepler; türbe ziyaretlerinin insanların sosyo-ekonomik durumuna bakılmaksızın gerçekleşmesinde etkili olmaktadır. Kaldı ki türbe ziyaretlerinin en temel sebeplerinden biri manevi huzur bulmaktır. Bu sebep her tabaka için geçerli bir sebeptir. Dolayısıyla türbeye gelen ziyaretçiler arasında zengin-fakir ayrımı yapmak doğru olmayacaktır.

Tablo 6: Deneklerin Mesleki Durumlarına Göre Dağılımı

Meslek Durumu	Denek Sayısı	%
Memur	33	20,0
Özel Sektör	18	10,9
Ev Hanımı	13	7,9
İşçi	32	19,4
Emekli	13	7,9
Esnaf	39	23,6
Öğrenci	11	6,7
İşsiz	5	3,6
Toplam	164	%100

Tablo 6’da yer alan bulgulara göre deneklerin %23,6’sı (39 kişi) esnaftır. Deneklerin %20’si (33 kişi) memurdur. %19,4’lük dilimde yer alan 32 kişi ise işçidir. 18 kişi ile %10,9’luk kısımda özel sektör çalışanları yer almaktadır. Hemen ardından %7,9’luk (13 kişi) ev hanımı grubu ve aynı orana sahip emekliler grubu bulunmaktadır. %6,7’lik oranla 11 kişinin öğrenci oldukları görülmüştür. Araştırmaya katılan deneklerden %3,6’lık oranla 5 kişinin işsiz olduklarını görmekteyiz.

Araştırmaya katılan deneklerin mesleki dağılımları ile türbe ziyareti arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu sonuç çalışmamızın başında belirttiğimiz “Farklı mesleklere mensup katılımcılar arasında farklılıklar yoktur.” hipotezimizi desteklemektedir.

Tablo 7: Deneklerin İkamet Ettikleri Şehirlere Göre Dağılımları

İkamet Edilen Şehir	Denek Sayısı	%
Bolu	90	55,2
Düzce	19	11,2
Çankırı	11	6,8
İstanbul	4	2,5
Ankara	6	3,7
Zonguldak	4	2,5
Konya	3	1,8
Sivas	1	0,6
Trabzon	4	2,5

Bursa	1	0,6
Sakarya	1	0,6
Balıkesir	2	1,2
Adana	1	0,6
Kayseri	2	1,2
Elazığ	1	0,6
Karabük	1	0,6
İzmir	3	1,8
Amasya	1	0,6
Artvin	1	0,6
Nevşehir	1	0,6
Kırıkkale	1	0,6
Bayburt	1	0,6
Gümüşhane	1	0,6
Mersin	1	0,6
Şanlıurfa	1	0,6
Osmaniye	1	0,6
Muğla	1	0,6
Toplam	164	%100

Tablo 7’de yer alan bulgulara bakıldığında araştırmamıza katılan deneklerin %55,2’si (90 kişi) Bolu merkez ve ilçelerinde ikamet etmekteyken %11,2’si (19 kişi) ise Düzce merkez ve ilçelerinde ikamet etmektedir. Yani deneklerimizin %66,4’ü (109 kişi) türbelerin bulunduğu bölgede ikamet etmekte ve ziyarete de bu bölgeden gelmektedir. Araştırmamıza katılan diğer deneklerden %6,8’i (11 kişi) Çankırı, %3,7’si (6 kişi) Ankara, %2,5 ile (4 kişi) aynı orana sahip olan İstanbul, Zonguldak ve Trabzon’da ikamet etmektedir. Deneklerin %1,8’i (üçer kişi) Konya, ve İzmir’den gelmekteyken %1,2’si (ikişer kişi) Kayseri ve Balıkesir’den araştırmamıza konu olan türbeleri ziyarete gelmiştir. Sivas, Bursa, Sakarya, Adana, Elazığ, Karabük, Amasya, Artvin, Nevşehir, Kırıkkale, Bayburt, Gümüşhane, Mersin, Şanlıurfa, Osmaniye ve Muğla’dan gelen ziyaretçilerin oranları ise %0,6’dır.

5.2.2. Ziyaretçi Deneklerin Dinî Bilgi ve Pratikleriyle İlgili Bulguları

Bu başlık altında araştırmaya katılan deneklerin dinî bilgilerini nereden aldıklarını, öznel dindarlık algılarını, güvendikleri dinî kurumları ve dinî pratik düzeylerini belirlemeye

yönelik sorular ve sorulara verilen yanıtlardan elde edilen bulgular bulunmaktadır. Bu bölüm 8–23 arası tablolardan oluşmaktadır. Her bir tablodan elde ettiğimiz bulgular tabloların hemen altında yer almaktadır. Bu veriler ışığında oluşturduğumuz tablolar şöyledir:

Tablo 8: Araştırmaya Katılan Deneklerin Dinî Bilgilerini Aldıkları Yerlere Göre Dağılımı

Dinî Eğitimlerini Aldıkları Yer	Denek Sayısı	%
Anne-Baba	77	47,4
Arkadaş	10	6,2
Cami ve Kurs	41	24,9
Radio ve Televizyon	5	3,1
Dinî Kitaplar	25	15,3
Diğer	5	3,1
Toplam	164	%100

Tablo 8’deki dağılıma baktığımızda araştırmamıza katılan deneklerin %47,4’ünün (77 kişi) dinî eğitimlerde anne-baba belirleyici olmuştur. Dinî bilgilerini cami ve kurslardan alanlar 41 kişi ile %24,9’luk kısımda yer almaktadır. Deneklerin %15,3’ü (25 kişi) dinî kitaplardan, %6,2’si (10 kişi) arkadaş çevresinden, %3,1’i (5 kişi) radyo ve televizyon yayınlarından dinî bilgilerini edinmişlerdir. Deneklerin %3,1’i (5 kişi) ise anketimizde yer alan bu soruya diğer seçeneğini işaretlemiştir. Bu netice “Dinî inanç ve davranışları farklı etmenler tarafından belirlenen katılımcılar arasında farklılıklar yoktur.” Hipotezini desteklemektedir.

Tablo 9: Araştırmaya Katılan Deneklerin Dinî Yönü

Araştırmaya Katılanların Dinî Yönü	Denek Sayısı	%
Çok Dindar	11	6,7
Dindar	112	67,9
Dine Az İlgili	36	22,0
Dine İlgisiz	5	3,4
Toplam	164	%100

Tablo 9’daki dağılımda araştırma yaptığımız türbeleri ziyarete gelen deneklerin dinî yönleri gösterilmiştir. Buna göre deneklerin %67,9’u (112 kişi) kendisini dindar olarak tanımlarken %22’si (36 kişi) kendisini dine az ilgili olarak tanımlamıştır. Bu sonuç “Dinî

inançlara olan bağlılıkları farklı olan katılımcılar arasında farklılıklar yoktur.” Hipotezimizi desteklemektedir. Diğer veriler ise şu şekildedir: Deneklerin %6,7’si (11 kişi) kendini çok dindar olarak tanımlamakta, %3,4’ü (5 kişi) ise kendini dine ilgisiz olarak tanımlamaktadır.

Tablo 10: Araştırmaya Katılan Deneklerin Güvendiği Dinî Kurumlar

Araştırmaya Katılanların Güvendiği Dinî Kurumlar	Denek Sayısı	%
Diyanet İşleri Başkanlığı	97	60,0
İlahiyat Fakülteleri	12	7,4
Dinî Cemaatler	17	10,3
Diğer	38	23,2
Toplam	164	%100

Ele aldığımız türbeleri ziyaret eden deneklerin güvendiği dinî kurumları gösteren tabloya baktığımızda %60 (97 kişi) ile birinci sırayı Diyanet İşleri Başkanlığı yer almaktadır. Daha sonra sırasıyla %23,2 (38 kişi) ile diğer, %10,3 (17 kişi) ile dinî cemaatler, %7,2 ile de İlahiyat Fakülteleri yer almaktadır. Bu sonuç “Türbe ziyareti ile ziyaretçilerin güvendiği dinî kurumlar arasında anlamlı bir ilişki yoktur.” Hipotezini desteklemektedir. Tüm bu sonuçlardan hareketle “Türbe ziyaretine gelen deneklerin güvendiği dinî kurumlar arasında farklılıklar vardır.” hipotezi desteklenmektedir.

Tablo 11: Araştırmaya Katılan Deneklerin İnanç Tanımları

Araştırmaya Katılanların İnanç Tanımları	Denek Sayısı	%
Sunnî	150	91,5
Alevî	5	3,0
Diğer	9	5,5
Toplam	164	%100

Anket çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz türbelerde araştırmamıza katılan deneklerin kendilerine tanımladıkları inanç tablosu yukarıda verilmiştir. Bu soruyu ankete koymaktaki amacımız; çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz türbelere daha çok hangi inanca mensup olan ziyaretçilerin katıldığını görmektir. Bu minvalde araştırmamızı gerçekleştirdiğimiz türbelere %91,5 (150 kişi) oranla Sunnî inanca mensup ziyaretçilerin ziyaret gerçekleştirdikleri su götürmez bir gerçektir. Bununla beraber ziyaretçilerin %3’ü (5 kişi) Alevî, %5,5’i (9 kişi) ise inancını belirtmeyip “diğer” seçeneğini işaretlemiştir.

Tablo 12: Araştırmaya Katılan Deneklerin Dinî Mezhepleri

Araştırmaya Katılanların Dinî Mezhepleri	Denek Sayısı	%
Hanefi	143	87,3
Hanbeli	1	0,6
Şafi	6	3,6
Maliki	0	0
Mezhepsiz	11	6,7
Diğer	3	1,8
Toplam	164	%100

Tablo 12’deki dağılıma göre araştırma yaptığımız türbeleri ziyarete gelen deneklerin %87,3’ü (143 kişi) Hanefî mezhebine mensuptur. Diğer dağılımlar ise şu şekildedir: %6,7’si (11 kişi) herhangi bir mezhebe mensup olmadığını belirtirken, %3,6’sı (6 kişi) Şafi, %0,6’sı (1 kişi) Hanbeli mezhebine mensuptur. Anketimize katılan deneklerin %1,8’i (3 kişi) diğer seçeneğini işaretlemiştir. Çalışmamıza konu olan türbelere gelen ziyaretçiler arasında Maliki mezhebine mensup hiçbir ziyaretçi bulunmamaktadır. Bu sonuçlar “Farklı mezhebe mensup denekler arasında farklılıklar vardır.” hipotezini desteklemektedir.

Tablo 13: Araştırmaya Katılan Deneklerin “Dinî Konularda Yeterli Bilginiz Var mı?” Sorusuna Verdikleri Cevaplar

Dinî Konularda Yeterli Bilginiz Var mı?” Sorusuna Verilen Cevaplar	Denek Sayısı	%
Evet	65	39,6
Kısmen	91	55,4
Hayır	8	5,0
Toplam	164	%100

Tablo 13’te araştırmaya katılan deneklere dinî konularda yeterli bilgilerinin olup olmadığını sorduğumuzda; deneklerin %55,4’ü (91 kişi) kısmen cevabını verirken, %39,6’sı (65 kişi) evet cevabını vermiştir. Deneklerin %5’i (8 kişi) ise hayır cevabını vermiştir. Bu sonuçlara göre “Dinî konularda yeterli bilgiye sahip olan ve olmayan katılımcılar arasında farklılıklar vardır.” hipotezi desteklenmektedir.

Tablo 14: Araştırmaya Katılan Deneklerin Dinî Pratikleri

Araştırmaya Katılan Deneklerin Dinî Pratikleri		Denek Sayısı	%
Kur'an Okumak	Evet	91	55,5
	Hayır	73	44,5
	Toplam	164	%100
Sadaka-Fitre	Evet	131	80,0
	Hayır	33	20,0
	Toplam	164	%100
Zekât	Evet	135	81,9
	Hayır	29	18,1
	Toplam	164	%100
Evet ise	Akrabalara	72	61,9
	Komşulara	38	23,0
	Camiye	2	1,2
	Yardım kuruluşu	10	6,1
	Kur'an Kursu	4	2,4
	THK ve Kızılay	3	1,8
	Diğer	6	3,6
	Toplam	135	%100
Namaz	Evet	131	78,6
	Hayır	33	21,4
	Toplam	164	%100
Evet ise	Beş vakit	38	27,2
	Cuma Namazı	22	17,4
	Bayram Namazı	1	0,6
	Cuma ve Bayram Namazı	30	22,3
	Hepsi	28	21,1
	Diğer	12	11,1
	Toplam	131	%100
Oruç	Evet	134	81,5
	Hayır	30	18,5
	Toplam	164	%100

Tablo 14'teki bilgiler araştırmamızı gerçekleştirdiğimiz türbeye gelen deneklerin dinî pratiklerini gösteren bulgulardır. Deneklerin %55,5'i (91 kişi) Kur'an okuduğunu belirtirken %44,5'i (73 kişi) Kur'an okumadığını belirtmiştir. Deneklerin %80'i (131 kişi) sadaka ve fitre yardımı yaptığını, %81,9'u (135 kişi) da zekât verdiğini ifade etmiştir. Zekât yardımında bulunan deneklerin bu yardımları verdiği kişi ve kurumlar şu şekildedir: Ziyaretçi deneklerin %61,9'u (72 kişi) akrabalara, %23'ü (38 kişi) komşulara, %1,2'si (2 kişi) camiye, %6,1'i (10 kişi) yardım kuruluşlarına, %2,4'ü Kur'an kursuna, %1,8'i (3 kişi) THK ve Kızılay'a zekâtlarını verdiklerini belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan deneklerin %3,6'sı (6 kişi) ise diğer seçeneğini işaretlemiştir. Ankette yer alan bir diğer sorumuz deneklerin namaz kıyıp kılmadığıyla ilgili sorumuzdur. Deneklerin %78,6'sı (131 kişi) namaz kıldıklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan deneklerin %27,2'si (38 kişi) beş vakit namazını, %22,3'ü

(30 kişi) Cuma ve bayram namazını, %21,1'i (28 kişi) bütün namazlarını, %17,4'ü (22 kişi) sadece Cuma namazını, %11,1 (12 kişi) diğer namazları, %0,6'sı ise sadece bayram namazlarını kıldıklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılanlara dinî pratikleriyle ilgili sorduğumuz son soru ise oruç tutup tutmadıklarıyla ilgilidir. Buna göre deneklerin %81,5'i (134 kişi) oruç tuttuğunu belirtirken, %18,5'i (30 kişi) ise tutmadığını belirtmiştir. Oruç tutmayanlara niçin tutmadıklarını sorduğumuzda; genel olarak kronik hastalıklarının olduğunu ifade etmişlerdir. Tutmayanların bir kısmı ise ağır işlerde çalıştıklarını bu nedenle oruç tutamadıklarını beyan etmişlerdir.

Yukarıda yer alan veriler ışığında “Katılımcıların dinî pratikleri ile türbe ziyaretleri arasında farklılıklar vardır.” hipotezi desteklenmektedir.

Tablo 15: Deneklerin Dinî Bilgileri ile “Kur’an Okumasını Biliyor musunuz?” Sorusu Arasındaki İlişki Analizi

	Evet		Kısmen		Hayır		χ^2	p
Kuran	n	%	n	%	n	%		
Evet	46	73	41	46,1	2	25	14,053	0,001
Hayır	17	27	48	53,9	6	75		

Deneklerin dinî bilgileri ile “Kur’an okumasını biliyor musunuz?” sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analizi sonucunda P değeri=0,001<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre dinî bilgisi olan kişilerin Kur’an okuduğu görülürken, dinî bilgisi kısmen ve olmayan bireylerin geneli Kur’an okumamaktadır.

Tablo 16: Deneklerin Dinî Bilgileri ile “Oruç Tutuyor musunuz?” Sorusu Arasındaki İlişki Analizi

	Evet		Kısmen		Hayır		χ^2	p
Oruç	n	%	n	%	n	%		
Evet	52	82,5	75	85,2	4	50	6,274	0,043
Hayır	11	17,5	13	14,8	4	50		

Deneklerin dinî bilgileri ile “Oruç tutuyor musunuz?” sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analizi sonucunda P değeri=0,043<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre dinî bilgisi olan ve kısmen olan kişilerin oruç tuttuğu görülürken, dinî bilgisi olmayan bireylerde oruç tutma yüzdesi %50 civarındadır.

Tablo 17: Deneklerin Dinî Yönü ile “Kur’an Okumayı Biliyor musunuz?” Sorusu Arasındaki İlişki Analizi

	Dindar		Dine Az ilgili		Dine ilgisiz		χ^2	p
Kuran	n	%	n	%	n	%		
Evet	75	72	10	28,6	1	17,7	22,440	0,000
Hayır	40	28	25	71,4	5	83,3		

Deneklerin dinî yönü ile “Kur’an okumayı biliyor musunuz?” sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analizi sonucunda P değeri=0,000<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre dinî yönü dindar olan kişilerin Kur’an okumayı bildiği görülürken, dinî yönü dine az ilgili ve dine ilgisiz olan bireylerde Kur’an okumayı bilmediği analiz sonucu görülmüştür.

Tablo 18: Deneklerin Dinî Yönü ile “Sadaka Veriyor musunuz?” Sorusu Arasındaki İlişki Analizi

	Dindar		Dine Az ilgili		Dine ilgisiz		χ^2	p
Sadaka	n	%	n	%	n	%		
Evet	99	86,8	20	57,1	3	50	20,700	0,001
Hayır	15	13,2	15	12,9	3	50		

Deneklerin dinî yönü ile “Sadaka veriyor musunuz?” sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analizi sonucunda P değeri=0,001<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre dinî yönü dindar olan ve dine az ilgili olan kişilerin sadaka verdiği görülürken, dinî yönü dine ilgisiz olan bireylerde sadaka verme yüzdesi %50 civarındadır.

Tablo 19: Deneklerin Dinî Yönü ile “Zekât Veriyor musunuz?” Sorusu Arasındaki İlişki Analizi

	Dindar		Dine Az ilgili		Dine ilgisiz		χ^2	p
Zekât	n	%	n	%	n	%		
Evet	94	89,5	19	55,9	1	17,7	25,518	0,000
Hayır	21	10,5	15	44,1	5	83,3		

Deneklerin dinî yönü ile “Zekât veriyor musunuz?” arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analizi sonucunda P değeri=0,022<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre dinî yönü dindar ve dine az ilgili olan kişilerin zekât verdiği görülürken, dinî yönü ilgisiz olan bireylerde zekât verme durumu genel olarak yoktur.

Tablo 20: Deneklerin Dinî Yönü ile “Namaz Kılıyor musunuz?” Sorusu Arasındaki İlişki Analizi

	Dindar		Dine Az ilgili		Dine ilgisiz		χ^2	p
Namaz	n	%	n	%	n	%		
Evet	93	80,8	17	48,6	1	17,7	26,809	0,000
Hayır	22	19,2	18	51,4	5	83,3		

Deneklerin dinî yönü ile “Namaz kılıyor musunuz?” sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analizi sonucunda P değeri=0,000<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre dinî yönü dindar olan kişiler namaz kılarken, dinî yönü dine az ilgili ve dine ilgisiz olan bireylerde namaz kılma sıklığının azaldığı analiz sonucunda görülmüştür.

Tablo 21: Mezhep ile “Zekât Veriyor musunuz?” Sorusu Arasındaki İlişki Analizi

	Mezhepsiz		Hanefi		Şafi		χ^2	p
Zekât	n	%	n	%	n	%		
Evet	4	36,4	107	77	2	50	10,959	0,027
Hayır	7	63,6	32	23	2	50		

Mezhep ile “Zekât veriyor musunuz?” sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analizi sonucunda P değeri=0,027<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre mezhebi Hanefi olan kişilerin genel de zekât verdikleri görülürken, mezhebi Şafi ve mezhepsiz olan bireylerin genel olarak zekât vermedikleri görülmüştür.

Tablo 22: Mezhep ile “Namaz Kılıyor musunuz?” Sorusu Arasındaki İlişki Analizi

	Mezhepsiz		Hanefi		Şafi		χ^2	p
Namaz	n	%	n	%	n	%		
Evet	5	45,5	106	76,3	1	20	18,969	0,001
Hayır	6	54,5	33	23,7	4	80		

Mezhep ile “Namaz kılıyor musunuz?” sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analizi sonucunda P değeri=0,001<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre mezhebi Hanefi olan kişilerin genel de namaz kıldığı görülürken, mezhebi Şafi ve mezhepsiz olan bireylerin genel olarak namaz kılmadığı görülmüştür.

**Tablo 23: Araştırmaya Katılan Deneklerin Ailelerinin Sahip Olduğu Değerler
Bakımında Aile Yapıları**

Deneklerin Ailelerinin Sahip Olduğu Değerler Bakımında Aile Yapıları	Denek Sayısı	%
Geleneksel Aile	146	89,1
Modern Aile	14	8,5
Diğer	4	2,4
Toplam	164	%100

Tablo 23’te yer alan bulgular araştırmamıza katılan deneklerin sahip oldukları değerler neticesinde aile yapılarına göstermektedir. Buna göre deneklerimizin %89,1’i (146 kişi) ailelerini geleneksel aile olarak tanımlarken, %8,5’i (14 kişi) ise modern aile olarak tanımlamaktadır. Araştırmamıza katılan deneklerden %2,4’lük kısımda yer alan 4 kişi ise diğer seçeneğini işaretlemiştir. Bu kişiler ailelerini sahip olduğu değerler bakımından hem geleneksel aile hem de modern aile olarak görmektedirler. Bu verilere göre; “Katılımcıların aile tipleri ile türbe ziyaretleri arasında farklılıklar vardır.” hipotezi desteklenmiştir.

5.2.3. Türbelerin Bulunduğu Bölge ve Ulaşım İlgili Bulgular

Bu başlık altında araştırmaya katılan deneklerin türbelerin bulunduğu bölge ve ulaşım ile ilgili sorular ve sorulara verilen yanıtları yer almaktadır. Deneklere; ziyarete nereden geldikleri, türbeye nasıl geldikleri, Bolu ve Düzce’ye öncelikli geliş amaçları sorulmuştur. Bunun neticesinde alınan cevaplar analiz edilmiştir. Bu bölüm 24–26 arası tablolardan oluşmaktadır. Her bir tablodan elde ettiğimiz bulgular tabloların hemen altında yer almaktadır. Bu veriler ışığında oluşturduğumuz tablolar şöyledir:

**Tablo 24: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbelerin Bulunduğu Bölgeye
Nereden Geldiklerine Dair Dağılımları**

Ziyarete Bu Bölgeden mi Geldiniz?	Denek Sayısı	%
Evet	109	67
Hayır	55	33
Toplam	164	%100

Tablo 24’teki bulgular ışığında araştırmamızı gerçekleştirdiğimiz Akşemseddin, Tokad-î Hayrettin, Karaaslan, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri, Abdürrahim Tırsî, Babahızır, Ömer Sikkîn, Himmet Dede, Aşağı Tekke, Geredeli Abdullah Efendi, Konuralp Ahmet Bey,

Ali Baba, Eskici Ahmet Dede Türbelerine gelen ziyaretçi deneklerin %67'si (109 kişi) ziyarete bu bölgeden gelmiştir. %33'lük (55 kişi) orana sahip denekler ise ziyarete yöre dışından gelmiştir.

Tablo 25: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbelerin Bulunduğu Yere Nasıl Geldiklerine Dair Dağılımları

Bu Türbeye Nasıl Geldiniz?	Denek Sayısı	%
Şahsi Aracımla	135	81,6
Otobüs ile	10	6,2
Tur ile	14	8,8
Diğer	5	3,4
Toplam	164	%100

Tablo 25'te yer alan bulgulara göre; araştırmaya katılan deneklerin %81,6'sı (135 kişi) araştırmaya yaptığımız türbelere şahsi araçlarıyla gelmişlerdir. Bu oranı %8,8 (14 kişi) ile tur ile gelenler takip etmektedir. Deneklerin %6,2'si (10 kişi) ise otobüs ile ilgili türbelere ziyarete gelmiştir. %3,4'lük dilimde yer alan 5 kişi ise ankette diğer seçeneğini işaretlemiştir. Diğer seçeneğini işaretleyenlerden üçü motosikletle geldiğini belirtirken ikisi ise bisikletle geldiğini belirtmiştir.

Tablo 26: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbelerin Bulunduğu Bölgeye Öncelikli Geliş Amaçlarına Dair Dağılımlar

Türbenin Bulunduğu İle Öncelikli Geliş Amacınız?	Denek Sayısı	%
Türbeyi Ziyaret İçin	67	40,7
İli Görmek İçin	12	7,3
Tarihî Mekânları Görmek İçin	15	9,1
Akrabaları Ziyaret Etmek İçin	12	7,3
İş Sebebiyle	17	10,4
Yol Güzergâhı Olduğu İçin	2	1,3
Diğer	39	23,9
Toplam	164	%100

Tablo 26'daki bulgular deneklerin bölgeyi geliş amaçlarını ortaya koymaktadır. Buna göre ziyaretçi deneklerin türbelerin bulunduğu ile geliş amaçları şöyledir: Deneklerin %40,7'si (67 kişi) türbenin bulunduğu şehre geliş amacı türbe ziyaretidir. %10,4'ü (17 kişi) iş

amacıyla, %9,1'i (15 kişi) tarihî mekânları görmek için, %7,3'lük oranı paylaşan şehri görmek ve akrabaları ziyaret etmek için gelenlerin sayısı ise 30 iken, yol güzergâhında olması nedeniyle ziyaret edenlerin oranı %1,3 (2 kişi)'tür. Deneklerin %23,9'luk (39 kişi) kısmı ise türbelerin bulunduğu ile öncelikli geliş amaçları olarak diğer seçeneğini işaretlemiştir.

5.2.4. Ziyaretçi Deneklerin Ziyaret Süreci ile İlgili Bulguları

Bu bölümde türbe ziyaretinde bulunan deneklerin türbeyi ziyaret etme amaçları ve bu ziyareti dinî inançlarla ilişkilendirip-ilışkilendirmeme durumlarını tespit etmeye yönelik veriler yer almaktadır. Bu kısım 27–51 arası tablolardan meydana gelmektedir.

Tablo 27: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbeleri Ziyaret Sayılarına Dair Dağılımları

Bu Türbeyi Kaçınıcı Ziyaretiniz?	Denek Sayısı	%
İlk Gelişim	63	38,8
İkinci Gelişim	15	9,0
Üçüncü Gelişim	17	10,2
Dördüncü Gelişim	12	7,3
Beşinci Gelişim	8	4,7
Altı ve Üzeri Gelenler	49	30,0
Toplam	164	%100

Tablo 27'deki verilere göre deneklerin deneklerin %38,8'i (63 kişi) araştırmamızı gerçekleştirdiğimiz türbelere ilk defa gelmiştir. Bu oranı %30,0 (49 kişi) ile altı ve üzeri gelen denekler takip etmektedir. Deneklerin %10,2's, (17 kişi) türbeyi üçüncü defa ziyaret ederken %9,0'u (15 kişi) ise ikinci ziyaret etmektedir. Türbeyi dördüncü defa ziyaret edenlerin oranı %7,3 (12 kişi), beşinci defa ziyaret edenlerin oranı ise %4,7 (8 kişi)'dir. Bu istatistiğin sonucuna göre; türbeyi ziyaret edenlerin yarısından fazlasını türbeye ilk defa gelenler ile altı ve üzeri gelenler oluşturmaktadır.

Tablo 28: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbeleri En Son Ne Zaman Ziyaret Ettiklerine Dair Dağılımları

Bu Türbeyi En Son Ne Zaman Ziyaret Ettiniz?	Denek Sayısı	%
Son Bir Ay İçerisinde	39	23,5
Son Altı Ay İçerisinde	18	10,9
Bir Yıl İçerisinde	17	10,4
İki Yıl İçerisinde	9	5,5
İki Yılı Geçti	18	10,9
Hiç Ziyaret Etmedim	63	38,8
Toplam	164	%100

Tablo 28’de yer alan veriler çalışmamıza konu olan türbelere giden ziyaretçi deneklerin türbeleri en son ne zaman ziyaret ettikleri hakkında bilgiler vermektedir. Bu bilgilere göre; deneklerin %38,8’i (63 kişi) türbeyi daha önce hiç ziyaret etmemiştir. Bu veri ve tablo 26’da yer alan “Türbeye ilk gelişim” istatistiği uyushmaktadır. Deneklerin %23,5’i (39 kişi) türbeyi son bir ay içerisinde, %10,9’u (18 kişi) son altı ay içerisinde ziyaret etmişlerdir. Deneklerin %10,9’luk (18 kişi) kısmı ise türbeyi iki yıldan fazladır ziyaret etmediklerini belirtirken, %10,4’ü (17 kişi) son bir yıl içerisinde ziyaret ettiklerini %5,5 i de son iki yıl içerisinde ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 29: Cinsiyet ile “Bu Türbeyi En Son Ne Zaman Ziyaret Ettiniz?” Sorusu Arasındaki İlişki Analizi

	Kadın		Erkek		χ^2	p
Ziyaret	n	%	n	%		
Son Bir Ay İçinde	4	10,8	40	34,8		
Son Altı Ay İçinde	4	10,8	17	14,8		
Bir Yıl İçinde	7	18,9	10	8,7	12,927	0,024
Bir İki Yıl İçinde	5	13,5	8	7,0		
İki Yılı Geçti	4	10,8	17	14,8		
Hiç Ziyaret Etmedim	13	35,1	23	20		

Cinsiyet ile “Bu türbeyi en son ne zaman ziyaret ettiniz?” sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analizi sonucunda P değeri=0,024<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre erkek bireylerin geneli son altı ay içinde türbeyi ziyaret ederken, kadın bireylerin bir yıl ve sonrasında türbeyi ziyaret ettikleri görülmüştür.

Tablo 30: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbelere Gelme Sıklıklarına Göre Dağılımları

Türbeye Gelme Sıklıkları	Denek Sayısı	%
Sık Sık Gelirim	30	18,7
Ara Sıra Gelirim	111	67,1
Mübarek Gün ve Gecelerde	23	14,2
Toplam	164	%100

Tablo 30’da görüldüğü üzere araştırmamıza katılan deneklerin %67,1’i (111 kişi) türbeye ara sıra geldiklerini belirtirken, %18,7’si (30 kişi) ise türbeyi sık sık ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir. Son olarak 23 kişiyle %14,2’lik dilimde bulunan katılımcıların ise araştırmamızı gerçekleştirdiğimiz türbeleri mübarek gün ve gecelerde ziyaret ettikleri görülmüştür.

Burada türbe ziyaretinde bulunan deneklerin türbeye gelme sıklıkları ile dinî yönleri arasında bir ilişkinin var olup olmadığını tespit etmek amacıyla ki-kare analizine başvurulmuş, bağımsız değişken olan dinî yön ile bağımlı değişken olan türbeyi ziyaret etme sıklığı arasında uyum olup olmadığı tespit edilmek istenmiştir. Bununla ilgili tablo ve değişkenler arasındaki durum aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 31: Deneklerin Türbelere Gelme Sıklığı ile Dinî Yönleri Arasındaki İlişki Analizi

Türbe ziyaret	Dindar		Dine Az ilgili		Dine ilgisiz		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
Sık Sık Gelirim	27	23,7	2	5,6	0	0	43,011	0,000
Ara sıra Gelirim	79	69,3	25	69,4	9	69,2		
Mübarek Gün ve Gecelerde Gelirim	8	7	9	25	4	30,8		

Deneklerin dinî yönü ile türbeyi ziyaret sıklığı sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analizi sonucunda P değeri=0,000<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre dindar olan kişilerin türbe ziyaretini sık sık ve ara sıra olarak cevapladığı görülürken, dine az ilgili ve dine ilgisiz olan bireylerde türbe ziyareti mübarek gün ve geceler ile ara sıra gerçekleştiği görülmüştür.

Tablo 32: Araştırmaya Katılan Deneklere Türbe Ziyaretinin Manevi Yönden Rahatlatma Sağlayıp Sağlamadığına Dair Dağılımlar

Türbe Ziyaretleri Size Manevi Yönden Rahatlama Sağlıyor Mu?	Denek Sayısı	%
Evet	127	76,2
Hayır	37	23,8
Toplam	164	%100

Tablo 32’deki veriler deneklerin ziyaret sırasında veya sonrasında manevi olarak rahatlayıp rahatlamadıklarına yönelik bulgular içermektedir. Bu bulgulara göre; araştırmamızı gerçekleştirdiğimiz türbelere giden ziyaretçi deneklerin %76,2’si (127 kişi) ziyaret esnasında veya sonrasında manevi yönden bir rahatlama hissettiklerini belirtirken, %23,8’lik (37 kişi) kısım ise herhangi bir rahatlama hissetmediklerini belirtmişlerdir.

Deneklerin dinî bigileri ile türbe ziyareti esnasında veya sonrasında manevi rahatlama arasında bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek maksadıyla ki-kare analizi yapılmıştır. İlgili tablo ve değişkenleri aşağıda yer almaktadır:

Tablo 33: Deneklerin Dinî Bilgisi ile Türbe Ziyaretinin Manevi Rahatlatma Sağlayıp Sağmadığı Arasındaki İlişki Analizi

	Evet		Kısmen		Hayır		χ^2	p
Manevi Rahatlama	n	%	n	%	n	%		
Evet	47	75,8	71	80,7	3	37,5	7,659	0,022
Hayır	15	24,2	17	19,3	5	62,5		

Dinî bilgi ile manevi rahatlama sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analizi sonucunda P değeri=0,022<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre dinî bilgisi olan ve kısmen olan kişilerin manevi olarak rahatladığı görülürken, dinî bilgisi olmayan bireylerde manevi rahatlama durumu genel olarak yoktur.

Aşağıdaki tabloda ise deneklerin mezhepleri ile manevi rahatlama arasında bir ilişkinin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 34: Deneklerin Mezhebi ile Türbe Ziyaretinin Manevi Rahatlatma Sağlayıp Sağmadığı Arasındaki İlişki Analizi

	Mezhepsiz		Hanefi		Şafi		χ^2	p
Manevi Rahatlama	n	%	n	%	n	%		
Evet	5	45,5	109	80,1	1	20	16,512	0,002
Hayır	6	54,5	27	19,9	4	80		

Mezhep ile manevi rahatlama sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analizi sonucunda P değeri=0,002<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre mezhebi Hanefi olan kişilerin türbe ziyareti sırasında veya sonrasında genelde manevi olarak rahatladığı görülürken, mezhebi Şafi ve mezhepsiz olan bireylerin genel olarak manevi rahatlama hissetmediği görülmüştür.

Tablo 35: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbeleri Ziyaret Etmeden Önce Yaptıkları Hazırlıklara Dair Dağılımları

Türbeyi Ziyaret Etmeden Önce Ne Gibi Hazırlıklar Yaparsınız?	Denek Sayısı	%
Nafle Namaz Kılarım	16	10,2
Abdest Alırım	90	54,5
Bir Şey Yapmam	55	33,5
Diğer	3	1,8
Toplam	164	%100

Türbe ziyaretleri öncesinde birtakım dinî hazırlıkların gerçekleştirildiği muhakkaktır. Tablo 35’te yer alan veriler araştırma yaptığımız türbelerde ne gibi hazırlıkların yapıldığını ve hazırlıkları oranlarını göstermektedir. Türbeyi ziyarete gelen deneklerin %54,5’i (90 kişi) ziyaret öncesinde sadece abdest almakta, %33,5’i (55 kişi) ise hiçbir şey yapmadığını belirtmiştir. Deneklerin %10,2’si (16 kişi) nafle namaz kıldığını belirtmiştir. %1,8’lik orana sahip olan üç kişi ise diğer seçeneğini işaretlemiştir. Diğer seçeneğini işaretleyen bu üç ziyaretçi ziyaret öncesinde Kur’an okuduklarını belirtmiştir.

Tablo 36: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbeleri Ziyaret Etme Sebeplerine Göre Dağılımları

Türbeyi Ziyaret Etme Sebepleri	Denek Sayısı	%
Misafir Gezirmek	19	11,1
Mübarek Bir Kimliği Olduğu İçin	50	30,6
Merak Ettiğim İçin	26	15,9
İnancım Gereği	27	16,5
Şifa Bulmak İçin	12	7,4
Dua Etmek İçin	22	13,4
Diğer	8	4,9
Toplam	164	%100

Türbe ziyaretlerinde, türbelerin hangi amaçla ziyaret edildiği oldukça önemlidir. Tablo 36’da yer alan bulgulara göre araştırmamıza katılan deneklerin 50 kişiyle %30,6’lık yüzdelik oranda yer alan kısmı türbeyi, türbede bulunan zatın mübarek bir kimliği olduğundan ziyaret etmektedirler. Deneklerin %16,5’i (27 kişi) türbeyi inancı gereği ziyaret ettiğini belirtirken, %15,9’u (26 kişi) ise merak ettiği için ziyaret ettiğini belirtmiştir. Deneklerin türbeyi ziyaret etme sebepleri arasında dua etmek %13,4’lük (22 kişi) oranla dördüncü sırada kendine yer bulmuştur. Araştırma yaptığımız türbelerde ziyaretçi denekleler misafirlerini gezdirmek amacıyla da türbeleri ziyaret etmektedirler. Özellikle Tokad-î Hayrettin ve Akşemseddin Türbelerinde bu amaç daha çok görülmektedir. Yaptığımız anketlerde %11,1 (19 kişi) ile deneklerin misafirlerini gezdirmek amacıyla türbelere geldiği görülmektedir. Deneklerin %7,4’ü (12 kişi) şifa bulmak amacıyla türbeleri ziyaret etmektedir. Bizim verdiğimiz seçeneklerin dışındaki nedenlerle gelenler 8 kişi olup yüzdelik oranı %4,9 olarak saptanmıştır.

Bu verilerden hareketle “Türbeyi ziyaret eden ziyaretçiler genellikle mübarek bir kimliği olduğu için bu ziyareti gerçekleştirmektedirler.” hipotezi doğrulanmıştır.

Tablo 37: Araştırmaya Katılan Deneklere Göre İnsanların Türbelere Gelme Nedenlerinin Dağılımları

Araştırmaya Katılan Deneklere Göre İnsanların Türbeye Gelme Nedenleri	Denek Sayısı	%
Modernleşmeyle Oluşan Boşluğu Doldurmak	16	9,5
İnanç İhtiyacını Karşılama	91	55,1
Türbelerin Tarihî Bir Mekân Olması	39	23,8
Diğer	18	11,6
Toplam	164	%100

Tablo 37’de yer alan veriler araştırmaya katılan deneklere göre insanların türbeye gelme nedenlerini göstermektedir. Buna göre deneklerin %55,1 (91 kişi) türbelerin insanların inanç ihtiyacını karşıladığını, %23,8’i (39 kişi) türbelerin tarihî bir mekân olması nedeniyle ziyaret edildiğini, %11,6’sı (18 kişi) diğer nedenlerle ziyaret edildiğini belirtirken %9,5’i (16 kişi) ise modernleşmeyle oluşan boşluğu doldurmak amacıyla ziyaret edildiğini belirtmiştir.

Tablo 38: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbeleri Daha Çok Hangi Durumlarda Ziyaret Ettiklerine Dair Dağılımları

Ziyaret Etme Durumları	Denek Sayısı	%
Kendimi Sıkıntılı ve Stresli Hissettiğimde	42	25,4
Mutlu ve Huzurlu Olduğumda	39	23,5
Dinî Yaşantım Zayıfladığında	12	7,4
Dinî Yaşantım Kuvvetli Olduğunda	15	9,2
Gördüğüm Rüyanın Etkisinde Kaldığımda	2	1,3
Dileklerim Kabul Olduktan Sonra	4	2,5
Gelecekle İlgili İsteklerim Arttığında	7	4,3
Herhangi Bir Neden Olmaksızın	38	23,2
Diğer	5	3,2
Toplam	164	%100

Tablo 38’de görüldüğü üzere araştırmamıza katılan deneklerin %25,4’ü (42 kişi), türbeyi kendimi sıkıntılı ve stresli hissettiğim zamanlarda ziyaret ederim görüşünde olduklarını belirtmişlerdir. %23,5’i (39 kişi) mutlu ve huzurlu olduğum durumlarda ziyaret ederim görüşündedirler. Türbeyi ziyaret için herhangi bir neden gözetmem görüşüne sahip olanlar ise %23,2’lik (38 kişi) oranda yer almaktadır. Dinî yaşantımın kuvvetli olduğu durumlarda ziyaret ederim görüşünde olanlar 15 kişiden oluşmaktadır ve oranları %9,2’dir. Dinî yaşantımın zayıf olduğu zamanlarda ziyaret ederim görüşünü belirtenler ise %7,4’lük oranla 12 kişidir. 7 kişi gelecekle ilgili isteklerim arttığı zamanlarda ziyaret ederim görüşünü belirtmiş olup oranları %4,3’tür. Dileklerim kabul olduktan sonra türbeleri ziyaret ederim görüşünü belirtenler 4 kişidir ve oranları %2,5’tir. Deneklerden %3,2’si (5 kişi) ise, tabloda yer alan “diğer” seçeneğini işaretlemişlerdir. Tabloda yer alan verilere göre türbe ziyaretleri hem gelenekselleşmiş bir biçimde hem de dinî yaşantının bir sonucu olarak devam etmektedir.

Tablo 39: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbeleri Özellikle Ne Zaman Ziyaret Ettiklerine Dair Dağılımları

Ziyaret Zamanları	Denek Sayısı	%
Bayramlarda	32	19,6
Üç Aylarda	39	23,8
Kandillerde	21	12,8
Düğünlerden Önce	0	0
Sınavlardan Önce	1	0,7
Askere Gitmeden Önce	1	0,7
Diğer	70	42,4
Toplam	164	%100

Tablo 39'daki bilgiler deneklerin ele aldığımız türbelere özellikle ne zaman ziyaret ettiklerine dair verileri içermektedir. Buna göre; deneklerin %23,8'i (39 kişi) üç aylarda, %19,6'sı (32 kişi) bayramlarda, %12,8'i (21 kişi) kandillerde ziyaret etmektedirler. Sınavlardan önce ve askere gitmeden önce seçeneğini işaretleyenlerin oranı ise %0,7 (1 kişi)'dir. Düğünlerden önce seçeneğini işaretleyen hiç kimse yoktur. Tabloda yer alan zamanlarda ziyarette bulunmayıp “diğer” seçeneğini işaretleyenler ise %42,4 (70 kişi) ile en yüksek orana sahiptir.

Tablo 40: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbeler Hakkında Bilgi Durumlarına Göre Dağılımı

Türbe Hakkında Bilgi Durumu	Denek Sayısı	%
Evet	71	43,5
Hayır	93	56,5
Toplam	164	%100

Tablo 40'ta yer alan veriler deneklerin %56,5'inin (93 kişi) türbe hakkında daha önce bilgi sahibi olmadığını göstermektedir. Deneklerin %43,5'i (71 kişi) ise türbe hakkında bilgi sahibidir. Deneklerin çoğunun türbe hakkında bilgi sahibi olmaması bir amaç için bu türbelere geldiklerinin bir göstergesi sayılabilir. Bu veriler; “Ziyaretçilerin türbeyi ziyaret etmeden önce türbe hakkında bilgisi vardır.” hipotezini desteklememektedir.

Tablo 41: Deneklerin Dinî Bilgisi ile Türbeler Hakkında Bilgi Durumları Arasındaki İlişki Analizi

Türbe Hakkında Bilgi	Evet		Kısmen		Hayır		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
Evet	33	55,9	27	32,1	4	50	8,232	0,016
Hayır	26	44,1	57	67,9	4	50		

Deneklerin dinî bilgisi ile türbe hakkındaki bilgi durumları sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analizi sonucunda P değeri=0,016<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre dinî bilgisi olan kişilerin türbe hakkında genel olarak bilgileri bulunurken, dinî bilgisi olmayan ve kısmen olan bireylerde türbe hakkında genel olarak bilgilerinin bulunmadığı analiz sonucu görülmüştür.

Tablo 42: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbelerden Haberdar Olma Durumlarına Göre Dağılımı

Türbeden Haberdar Olma Durumu	Denek Sayısı	%
Ailemden ve Çevremden	120	72,0
Din Adamları ve Tarikat Büyüklerinden	14	8,8
Kitap veya Dergilerden	8	5,2
Televizyon veya Basından	7	4,6
Diğer	15	9,4
Toplam	164	%100

Tablo 42’de görüldüğü üzere araştırmamıza katılan ziyaretçi deneklerin %72’si (120 kişi) türbeden ilk kez ailesi ve çevresi vasıtasıyla haberdar olmuştur. %8,8’i (14 kişi) tarikat büyükleri kanalıyla türbeden haberdar olmuştur. Deneklerin %5,2’si (8 kişi) ziyaret edilen Akşemseddin, Tokad-î Hayrettin, Karaaslan, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri, Abdürrahim Tırsî, Babahızır, Ömer Sikkîn, Himmet Dede, Aşağı Tekke, Geredeli Abdullah Efendi, Konuralp Ahmet Bey, Ali Baba, Eskici Ahmet Dede Türbeleri hakkında bilgiye kitap ve dergilerden ulaşmıştır. Bu da bu türbeleri ziyarete gelen deneklerin kitap okuma alışkanlığının olduğunu göstermektedir. %4,6’lık dilimde yer alan 7 kişi ise televizyon veya basın aracılığıyla bilgi sahibi olmuştur. Ayrıca %9,4’lük dilimde yer alan 9 kişi de türbe ile ilgili bilgilerini elde etme noktasında diğer seçeneğini işaretlemiştir. Bulgular gösteriyor ki ziyaret

edilen türbeler hakkında bilgi kaynağı olarak en çok ailenin ve çevrenin rolü dikkat çekmektedir.

Tüm bu sonuçlardan hareketle araştırmamızın başında yer alan hipotezlerden “Araştırmaya katılan denekler ziyaret ettikleri türbeleri genel olarak ailelerinden veya çevrelerinden duymuşlardır.” hipotezi desteklenmektedir.

Tablo 43: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbe Etrafında Oluşan Fikirlerle Katılıp Katılmama Dağılımları

Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbe Etrafında Oluşan Fikirlerle Katılıp Katılmama Dağılımları		Denek Sayısı	%
“Bu Türbede Edilen Dualar Kabul Olur.” görüşüne katılıyor musunuz?	Tamamen Katılıyorum	10	6,4
	Katılıyorum	52	31,4
	Kararsızım	56	34,0
	Katılmıyorum	25	15,2
	Kesinlikle Katılmıyorum	21	13,0
	Toplam	164	%100
“Yeni Evli İnsanların Burayı Ziyaret Etmeleri Aile Hayatlarını Mutlu Kılar.” görüşüne katılıyor musunuz?	Evet	53	32,6
	Hayır	111	67,4
	Toplam	164	%100
“Sınavlarda Başarılı Olabilmek İçin Sınav Öncesi Buraya Ziyarete Gelinmelidir.” görüşüne katılıyor musunuz?	Evet	33	20,6
	Hayır	131	79,4
	Toplam	164	%100
“Kısmeti Bağlı Olanlar Buraya Gelip Dua Etmesi Gerekir.” görüşüne katılıyor musunuz?	Evet	36	22,4
	Hayır	128	77,6
	Toplam	164	%100
“Burada Yatan Kişi Kutsal Bir Kişidir. Bu Nedenle Burada Dile Getirilen Dilekler Kabul Olur.” görüşüne katılıyor musunuz?	Tamamen Katılıyorum	17	10,6
	Katılıyorum	39	23,8
	Kararsızım	54	32,8
	Katılmıyorum	35	21,4
	Kesinlikle Katılmıyorum	19	11,4
	Toplam	164	%100
“Türbeler Özellikle Bir Güçlükten ya da Sıkıntıdan Kurtulmak İçin Ziyaret Edilir.” görüşüne katılıyor musunuz?	Tamamen Katılıyorum	12	7,5
	Katılıyorum	35	21,3
	Kararsızım	52	31,5
	Katılmıyorum	47	28,5
	Kesinlikle Katılmıyorum	18	11,2
	Toplam	164	%100

Tablo 43’te yer alan veriler deneklerin türbe etrafında veya türbede bulunan veli etrafında oluşan fikirlere katılıp katılmama dağılımlarını göstermektedir. Buna göre; “Bu türbede edilen dualar kabul olur.” görüşüne tamamen katılanların oranı %6,4 (10 kişi), katılıyorum diyenlerin oranı %31,4 (52 kişi), kararsız kalanların oranı %34,0 (56 kişi), katılmıyorum diyenlerin oranı %15,2 (25 kişi), kesinlikle katılmıyorum diyenlerin oranı ise

%13,0 (21 kişi)'tür. Bu veriler ışığında deneklerin çoğunluğu “Türbede edilen dualar kabul olur.” görüşüne %34,0 oranla kararsızım cevabını vermiştir.

Bu bölümde yer alan bir diğer sorumuz ise “Yeni evli insanların burayı ziyaret etmeleri aile hayatlarını mutlu kılar.” sorusuydu. Bu soruya deneklerin %32,6’sı (53 kişi) evet derken, %67,4’ü (111 kişi) hayır cevabını vermiştir.

“Sınavlarda başarılı olabilmek için sınav öncesi buraya ziyarete gelinmelidir.” görüşüne evet diyen deneklerin oranı %20,6 (33 kişi), hayır diyenlerin oranı ise %79,4 (131 kişi)'tür.

Bu bölümdeki bir diğer sorumuz “Kısmeti bağlı olanlar buraya gelip dua etmesi gerekir.” sorusuydu. Deneklerin %22,4’ü (36 kişi) evet derken, %77,6’sı (128 kişi) hayır cevabını vermiştir.

Deneklere sorduğumuz bir diğer soru ise “Burada yatan kişi kutsal bir kişidir. Bu nedenle burada dile getirilen dilekler kabul olur.” görüşüne katılıp katılmamalarıydı. Deneklerin %10,6’sı (17 kişi) tamamen katılıyorum, %23,8’i (39 kişi) katılıyorum, %32,8’i (54 kişi) kararsızım, %21,4 (35 kişi) katılmıyorum, %11,4’ü (19 kişi) ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Buna göre deneklerin çoğunluğu “Burada yatan kişi kutsal bir kişidir. Bu nedenle burada dile getirilen dilekler kabul olur.” görüşüne %32,8 oranla kararsızım cevabını vermiştir.

Bu bölümde yer alan son sorumuz ise “Türebeler özellikle bir güçlükten ya da sıkıntıdan kurtulmak için ziyaret edilir.” sorusudur. Buna göre; bu görüşüne tamamen katılanların oranı %7,5 (12 kişi), katılıyorum diyenlerin oranı %21,3 (35 kişi), kararsız kalanların oranı %31,5 (52 kişi), katılmıyorum diyenlerin oranı %28,5 (47 kişi), kesinlikle katılmıyorum diyenlerin oranı ise %11,2 (18 kişi)'dir. Bu verilere göre deneklerin çoğunluğu “Türebeler özellikle bir güçlükten ya da sıkıntıdan kurtulmak için ziyaret edilir.” görüşüne %31,5 oranla kararsızım cevabını vermiştir.

Tablo 44: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbe Ziyaretinden Sonra Dinî Yaşantılarındaki Değişikliklere Göre Dağılımı

Ziyaret Sonrası Dini Yaşantıdaki Değişiklik	Denek Sayısı	%
Evet	36	29,6
Hayır	128	77,6
Toplam	164	%100

Tablo 44’te araştırmaya katılan deneklere türbe ziyaretinden sonra yaşamlarında bir değişiklik olup olmadığını sorduk. Deneklerin %77,6’sı (128 kişi) hayır cevabını verirken %29,6’sı (36 kişi) ise evet cevabını vermiştir.

Tablo 45: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbe Ziyaretinden Sonra Dinî Yaşantılarındaki Düşünce Değişikliklerine Göre Dağılımı

Ziyaret Sonrası Dinî Yaşantıdaki Düşünce Değişiklik	Denek Sayısı	%
Dine Olan İlgim Daha da Arttı	13	35,1
Farz İbadetlerini Düzenli Olarak Yerine Getirmeye Başladım	2	5,4
Kur’an Okumaya Başladım/Ağırlık Verdim	2	5,4
Hayır İşlerine Daha Çok Yöneldim	10	27,0
Diğer	9	24,3
Toplam	36	%100

Tablo 44’te yer alan deneklerden 36 kişi dinî yaşamlarında bir değişiklik olduğunu ifade etmiştir. Tablo 45’te ise ne gibi değişikliklerin olduğuna dair dağılımlar yer almaktadır. Buna göre deneklerin %35,1’i (13 kişi) dine olan ilgisinin arttığını, %27’si (10 kişi) hayır işlerine daha çok yöneldiğini, aynı orana sahip deneklerden %5,4’ü (2 kişi) farz ibadetlerini düzenli olarak yerine getirdiğini, diğer %5,4’ü (2 kişi) ise Kur’an okumaya başladığını veya ağırlık verdiğini belirtmiştir. Deneklerin %24,3’ü (9 kişi) ise diğer seçeneğini işaretlemiştir.

Tablo 46: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbe Etrafında Anlatılan Hikâye ve Menkıbelerin Gerçekliği Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımları

Türbe Hakkında Anlatılan Hikâye ve Menkıbeler Gerçek mi?	Denek Sayısı	%
Evet	109	66,2
Hayır	55	33,8
Toplam	164	%100

Tablo 46’da yer alan veriler deneklerin türbe etrafında anlatılan hikâye ve menkıbelerin gerçekliği hakkındaki düşünce dağılımlarını vermektedir. Buna göre deneklerin %66,2’si (109 kişi) hikâye ve menkıbelerin gerçekliğine inanırken, %33,8’i (55 kişi) ise inanmamaktadır. Bu sonuç “Türbeyi ziyaret eden ziyaretçiler türbe hakkında anlatılan hikâye ve menkıbelerin gerçekliğine inanmaktadır.” hipotezini desteklemektedir.

Tablo 47: Deneklerin Dinî Yönü ile Türbe Etrafında Anlatılan Hikâye ve Menkıbelerin Gerçekliği Hakkındaki Düşünceleri ve Bunlar Arasındaki İlişki Analizi

	Dindar		Dine Az ilgili		Dine ilgisiz		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
Türbe Hakkında Anlatılan Hikâye ve Menkıbeler Gerçek mi?								
Evet	82	78,1	13	39,4	2	33,3	24,516	0,000
Hayır	23	21,9	20	60,6	4	66,7		

Deneklerin dinî yönü ile “Türbe hakkında anlatılan hikâye ve menkıbelerin gerçekliğine inanıyor musunuz?” sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analiz sonucunda P değeri=0,000<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre dinî yönü, dindar olan kişiler türbe ile ilgili anlatılan hikâye ve menkıbelerin gerçekliğine inanıyorken, dinî yönü, dine az ilgili ve dine ilgisiz olan bireylerin türbe ile ilgili anlatılan hikâye ve menkıbelerin gerçekliğine inanmadığı görülmüştür.

Tablo 48: Deneklerin Eğitim Seviyesi ile Türbe Etrafında Anlatılan Hikâye ve Menkıbelerin Gerçekliği Hakkındaki Düşünceleri ve Bunlar Arasındaki İlişki Analizi

	İlkokul		Ortaokul		Lise		MYO		FAkölte		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Türbe Hakkında Anlatılan Hikâye ve Menkıbeler Gerçek mi?												
Evet	20	83,3	15	83,3	24	63,2	19	70,4	21	60	11,346	0,045
Hayır	4	16,7	3	16,7	14	36,8	8	29,6	14	40		

Deneklerin eğitim seviyesi ile “Türbe ile ilgili anlatılan hikâye ve menkıbelerin gerçekliğine inanıyor musunuz?” sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analiz sonucunda P değeri=0,045<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre eğitim seviyesi ortaokul ve altı olan bireyler türbe ile ilgili anlatılan hikâye ve menkıbelerin gerçekliğine

inaniyorken, eğitim seviyesi lise ve üzeri olan bireylerde türbe ile ilgili anlatılan hikâye ve menkıbelerin gerçekliğine, eğitim seviyesi ortaokul ve altı bireylere göre yüzde olarak daha az inanış vardır.

Tablo 49: Deneklerin Mezhebi ile Türbe Etrafında Anlatılan Hikâye ve Menkıbelerin Gerçekliği Hakkındaki Düşünceleri ve Bunlar Arasındaki İlişki Analizi

	Mezhepsiz		Hanefi		Şafi		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
Türbe Hakkında Anlatılan Hikâye ve Menkıbeler Gerçek mi?								
Evet	3	27,3	8	72,7	2	40	11,895	0,018
Hayır	8	72,7	35	27,8	3	60		

Deneklerin mezhebi ile “Türbe ile ilgili anlatılan hikâye ve menkıbelerin gerçekliğine inanıyor musunuz?” sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analiz sonucunda P değeri=0,018<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre mezhebi Hanefi olan kişilerin genel de türbe ile ilgili anlatılan hikâye ve menkıbelerin gerçekliğine inandığı, mezhebi Şafi ve mezhepsiz olan bireylerin genel olarak türbe ile ilgili anlatılan hikâye ve menkıbelerin gerçekliğine inanmadığı görülmüştür.

Tablo 50: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbelere Gitmenin Batıl İnanç Olup Olmadığı Konusundaki Düşüncelerinin Dağılımları

Türbeye Gitmek Batıl İnanç mı?	Denek Sayısı	%
Evet	42	26,0
Hayır	122	47,0
Toplam	164	%100

Tablo 50’de yer alan veriler araştırmamızın en önemli verilerinden birini oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan deneklere türbeye gitmenin batıl inanç olup olmadığını sorduk. Buna göre deneklerin %47’si (122 kişi) türbeye gitmenin batıl inanç olmadığını belirtirken, %42’si (42 kişi) ise türbeye gitmenin batıl inanç olduğunu belirtmiştir. Bu sonuçlar araştırmamızın başında oluşturduğumuz “Türbe ziyareti batıl inanç değildir.” hipotezini desteklemektedir.

**Tablo 51: Deneklerin Dinî Yönü ile “Türbeye Gitmek Batıl İnanç Mı?” Sorusu
Arasındaki İlişki Analizi**

	Dindar		Dine Az ilgili		Dine ilgisiz		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
Türbeye Gitmek Batıl İnanç Mı?								
Evet	20	19	9	29	4	66,7	12,020	0,035
Hayır	85	81	22	71	2	33,3		

Deneklerin dinî yönü ile “Türbeye gitmek batıl inanç mı?” sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analiz sonucunda P değeri=0,035<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre dinî yönü dindar ve dine az ilgili olan kişiler türbeye gitmenin batıl inanç olmadığına inanırken, dine ilgisiz olan bireylerde türbeye gitmek batıl inanç olarak değerlendirilmiştir.

5.2.5. Ziyaretçi Deneklerin Ziyaret Esnasında Gerçekleştirdikleri Ritüeller, Uygulamalar ve Dilekleriyle İlgili Bulguları

Bu bölüm, türbe ziyaretinde bulunan deneklerin türbede gerçekleştirdiği uygulamalar, ritüeller ve dileklere yönelik bulguları içermektedir. Bu kısım 52–63 arası tablolardan meydana gelmiştir.

Tablo 52: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbede Gerçekleştirdiği Uygulamalar

Türbede Gerçekleştirilen Uygulamalar	Denek Sayısı	%
Çaput Bağlamak	4	2,5
Dua Etmek	112	68,1
Adak Adamak	12	7,3
Mum Yakmak	2	1,3
Türbeyi Tavaf Ederek Dua Etmek	1	0,6
Şeker Dağıtmak	3	1,9
Diğer	30	18,3
Toplam	164	%100

Tablo 52’de görüldüğü üzere araştırmamıza katılan deneklerin %68,1’i (112 kişi) türbeye geldiklerinde dua ettiklerini belirtmişlerdir. %7,3’ü (12 kişi) adak adadıklarını, %2,5’i (4 kişi) çaput bağladıklarını, %1,9’u (3 kişi) şeker dağıttıklarını, %1,3’ü (2 kişi) mum yaktıklarını, %0,6’sı (1 kişi) ise tavaf ederek dua ettiklerini belirtmişlerdir. Bizim verdiğimiz

seçenekler dışında faaliyette bulunurum diyenler 30 kişiyle %18,3'lük yzdelik dilimde yer almaktadır.

Tablo 53: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbede Adak Adama Durumlarına Göre Dağılımları

Adak Adadınız Mı?	Denek Sayısı	%
Evet	18	11,6
Hayır	146	89,4
Toplam	164	%100

Tablo 53'te yer alan verilere göre deneklerin %11,6'sı (18 kişi) daha önce türbeye gittiklerinde adak adadıklarını belirtmiştir. Bu orana karşın deneklerin %89,4' (146 kişi) türbede herhangi bir şekilde adak adamadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 54: Deneklerin Adak Adamları ve Cinsiyet Arasındaki İlişi Analizi

Adak	Kadın		Erkek		χ^2	p
	n	%	n	%		
Evet	0	0	12	10,3	4,333	0,037
Hayır	39	100	105	89,7		

Cinsiyet ile adak sorusu arasındaki ilişi için yapılan (Ki-Kare) analizi sonucunda P değeri=0,037<0,050 olduğundan ilişi bulunmuştur. Buna göre kadın bireyler hiç adakta bulunmazken, erkek bireylerde azda olsa adak adayanlar bulunmaktadır.

Tablo 55: Araştırmaya Katılan Deneklerin Adaklarına Göre Dağılımları

Ne Adadınız?	Denek Sayısı	%
Koyun, Keçi vb.	12	66,3
Para	3	16,8
şeker	1	5,6
Diğer	2	11,3
Toplam	18	%100

Tablo 53'te deneklerin daha önce türbede adak adayıp adamadıklarını gösteren veriler yer almaktadır. Bu verilere göre 18 kişi daha önce türbede adakta bulunduğunu belirtmiştir. Tablo 55'teki veriler ise adakta bulunan deneklerin ne adadığını gösteren bulgulardır. Tablo

53'te adak adadığını belirten 18 kişiye yönelttiğimiz soruya deneklerin verdiği cevaplara göre oluşturulan istatistik şu şekildedir: Buna göre deneklerin %66,3'ü (12 kişi) koyun, keçi vb. hayvan adadığını belirtirken %16,8'i (3 kişi) para adadığını belirtmiştir. Deneklerin %5,6'sı (1 kişi) ise dileğinin gerçekleşmesi için veya gerçekleştikten sonra şeker, lokum vb. adadığını belirtmiştir. Anketimizde yer alan seçenekler dışında başka adaklarda bulunan ziyaretçiler ise %11,3'lük (2 kişi) dilimde yer almaktadır.

Tablo 56: Araştırmaya Katılan Deneklerin Adaklarının Gerçekleşme Durumlarına Göre Dağılımları

Adağınız Gerçekleşti Mi?	Denek Sayısı	%
Evet	5	28,0
Hayır	13	72,0
Toplam	18	%100

Tablo 53 ve 55'teki veriler 18 denneğin adak adadıklarını ve adaklarının ne olduğunu göstermektedir. Tablo 56'de ise adak adayan deneklerin adaklarının gerçekleşip gerçekleşmediğini gösteren verilerdir. Buna göre 18 denek içerisinde %28,0'lık dilimde yer alan 5 denek adaklarının gerçekleştiğini belirtirken %72,0'lık dilimde yer alan 13 denek ise adaklarının gerçekleşmediğini belirtmiştir.

Tablo 57: Araştırmaya Katılan Deneklerin Türbede Dilekte Bulunma Durumlarına Göre Dağılımı

Dilekte Bulundunuz mu?	Denek Sayısı	%
Evet	44	27,2
Hayır	120	72,8
Toplam	164	%100

Türbe ziyaretlerinde bulunan insanların bir kısmı, bu tür mekânların dualarının ve dileklerinin kabul olmasında etkili olduğunu düşünmektedirler. Bu tür mekânlarda dileklerde bulunanlar olduğu gibi Akşemseddin, Tokad-î Hayrettin, Karaaslan, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri, Abdürrahim Tırsî, Babahızır, Ömer Sikkîn, Himmet Dede, Aşağı Tekke, Geredeli Abdullah Efendi, Konuralp Ahmet Bey, Ali Baba, Eskici Ahmet Dede Türbelerine gelenler arasında da bu tür amaçlarla gelen ziyaretçilerin var olduğu deneklerin kendi ifadeleri ile tespit edilmiştir. Buna göre araştırma yaptığımız türbelerde uyguladığımız ankete 164 denekten 44'ü burada dilekte bulunduklarını belirtirken, 120'si ise herhangi bir dilekte bulunmadıklarını belirtmişlerdir.

Yukarıda yer alan verilere göre “Türbe ziyaretlerinin en önemli sebeplerinden biri dilekte bulunmaktır.” hipotezi desteklenmemiştir.

Tablo 58: Araştırmaya Katılan Deneklerin Dileklerine Göre Dağılımları

Ne Dilediniz?	Denek Sayısı	%
Çocuk Sahibi Olmak	1	2,3
Evlenmek	4	8,9
Hastalığa veya Sıkıntılara Çare Bulmak	12	27,4
Sınavlarda veya Derslerde Başarılı Olmak	9	20,8
Aile Geçimsizliğini Düzenlemek	0	0
Nazar veya Benzeri Durumdan Kurtulmak	7	15,9
Diğer	11	24,7
Toplam	44	%100

Tablo 58’de görüldüğü üzere araştırmamıza katılan deneklerin türbede dilekte bulunduğunu belirten 44 kişiden 12’sinin dileği hastalığına veya sıkıntısına çare bulabilmektir. Sınavlarda veya derslerde başarılı olmak için türbeyi ziyaret edenlerin sayısı 9 kişidir. Nazar veya benzeri durumlardan kurtulmak amacıyla ziyarete gelen kişi sayısı 7’dir. Evlenmek maksadıyla ziyarete gelenler %8,9’luk oranla 4 kişidir. Çocuk sahibi olabilmek amacıyla ziyarete gelen %2,3’lük oranla 1 kişidir. Aile içi geçimsizliği düzeltmek amacıyla ziyaret ederim diyen kimse bulunmamaktadır. Araştırmaya katılan deneklerden bazıları türbe ziyaretine hangi amaçla geldiklerini belirtmek istemediklerinden, bazıları da bizim vermiş olduğumuz seçenekler dışında bir amaç ile burayı ziyarete geldiklerini belirtmek için ankette yer alan “diğer” seçeneğini işaretlemişlerdir. Bu seçeneği işaretleyenler 11 kişi ile %24,7’lik oranla tablomuzda ikinci sırada yer almaktadır. Bu grupta yer alan ziyaretçi denekler dileklerini belirtmemelerinin sebebi bizce, dileklerin özel hayata ait olduğu düşüncesi olabilir. Ayrıca halk arasında dileklerin söylendiğinde gerçekleşmeyeceği düşüncesiyle de ilgili olabilir. “Diğer” seçeneğini işaretleyip dileklerini yazarak belirtenlerden birkaçının dileği şöyledir: Allah’ın rızasını kazanmak, dünya ve ahiret huzuru elde etmek vs.

Tablo 59: Araştırmaya Katılan Deneklerin Dileklerinin Gerçekleşme Durumlarına Göre Dağılımları

Dileğiniz Gerçekleşme Durumu	Denek Sayısı	%
Evet	18	41,2
Hayır	26	58,8
Toplam	44	%100

Tablo 59’da görüldüğü üzere daha önce türbede veya benzeri yerlerde dilekte bulunan 44 kişiden dileğinin kabul olduğunu belirtenlerin oranı %41,2 ile 18 kişiden oluşurken, kabul olmadığını belirtenlerin oranı ise %58,8 ile 26 kişiden oluşmaktadır.

Tablo 60: Araştırmaya Katılan Deneklerin Özellikle İsteklerini Türbede Dile Getirme Oranları ile İlgili Dağılımları

İsteklerinizi Özellikle Burada Dile Getirmenizin Bir Nedeni Var mı?	Denek Sayısı	%
Evet	13	12,2
Hayır	97	87,8
Toplam	110	%100

Tablo 60’ta araştırmaya katılan deneklere araştırmaya yaptığımız türbelere gittiklerinde dileklerini, isteklerini bu türbelerde dile getirmenin bir nedeninin olup olmadığını sorduk. Ancak 164 kişi üzerinde uyguladığımız ankette bu soruya cevap verenlerin sayısı 110’dur. Dolayısıyla ortaya çıkan istatistik bu katılımcı sayısı üzerinden hesaplanmıştır. Buna göre deneklerin %87,3’ü (97 kişi) isteklerini türbede dile getirmenin bir nedeni olmadığını belirtirken, katılımcıların %12,2’si (13 kişi) bu soruya “Evet” cevabını vermiştir.

Tablo 61: Araştırmaya Katılan Deneklerin “Türbelerin İnsanlar Üzerinde Herhangi Bir Etkisi Olduğuna İnanıyor musunuz?” Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımları

Türbelerin İnsanlar Üzerinde Bir Etkisi Var mı?	Denek Sayısı	%
Evet	106	64,4
Hayır	58	35,6
Toplam	164	%100

Tablo 61'deki veriler anket çalışmasını uyguladığımız Akşemseddin, Tokad-î Hayrettin, Karaaslan, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri, Abdürrahim Tırsî, Babahızır, Ömer Sıkkîn, Himmet Dede, Aşağı Tekke, Geredeli Abdullah Efendi, Konuralp Ahmet Bey, Ali Baba, Eskici Ahmet Dede Türbelerine gelen ziyaretçilere sorduğumuz “Türbelerin insanlar üzerinde bir etkisi var mı?” sorusuna verilen cevapların dağılımlarıdır. Bu dağılımlara göre deneklerin %64,4'ü (106 kişi) türbelerin insanlar üzerinde bir etkisinin olduğuna inanırken, %35,6'sı (58 kişi) ise herhangi bir etkisinin olmadığına inanmaktadır.

Tüm bu sonuçlardan hareketle çalışmamızın başında geliştirdiğimiz hipotezlerden biri olan “Türbenin ziyaretçiler üzerinde bir etkisi vardır.” hipotezi kanıtlanmıştır.

Araştırmada türbelerin insanlar üzerindeki etkisine inan denekler ile bu deneklerin mezhepleri arasında bir ilişki olup olmadığını ele aldık. Elde ettiğimiz bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiş olup tablo ile ilgili yorumlar tablonun hemen altında belirtilmiştir.

Tablo 62: Deneklerin Türbelerin İnsanlar Üzerindeki Etkisine İnanmaları ile Mezhepleri Arasındaki İlişki Analizi

Türbelerin İnsanlar Üzerinde Bir Etkisi Var Mı?	Mezhepsiz		Hanefi		Şafi		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
Evet	2	20	90	71,4	1	25	17,148	0,002
Hayır	8	80	36	28,6	3	75		

Mezhep ile “Türbelerin insanlar üzerinde herhangi bir etkisinin olduğuna inanıyor musunuz?” sorusu arasındaki ilişki için yapılan (Ki-Kare) analizi sonucunda P değeri=0,002<0,050 olduğundan ilişki bulunmuştur. Buna göre mezhebi Hanefi olan kişilerin genel de türbelerin insanlar üzerinde herhangi bir etkisinin olduğuna inanırken, mezhebi Şafi ve mezhepsiz olan bireylerin genel olarak türbelerin insanlar üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığına inandığı görülmüştür.

Tablo 63: Araştırmaya Katılan Deneklere Göre Türbelerin İnsanlar Üzerindeki Etkisinin Dağılımları

Türbelerin İnsanlar Üzerindeki Etkileri	Denek Sayısı	%
İnsanlara İbret Vererek İyiye Yöneltiliyor	37	35,0
İnsanlara Huzur Veriyor	52	48,9
Bölgedeki Felaketleri Önlüyor	2	1,9
İnsanlara Çeşitli Konularda Yardım Ediyor	3	2,8
Farklı İllerden Ziyaretçilerin Gelmesini Sağlayarak Turizmi Canlandırıyor	7	6,7
Bazı Kişiler İçin İş Kaynağı Oluyor	1	0,9
Diğer	4	3,8
Toplam	106	%100

Tablo 63'deki veriler tablo 61'de yer alan verilere istinaden oluşturulmuştur. Tablo 60'ta "Türbelerin insanlar üzerinde herhangi bir etkisi var mı?" sorusuna "Evet" cevabını veren 106 deneğe göre türbelerin insanlar üzerindeki etkilerinin dağılımları şu şekildedir: Deneklerden %48,9'u (52 kişi) türbelerin insanlara huzur verdiğine, %35'i (37 kişi) insanlara ibret vererek iyiye yönelttiğine, %6,7'si (7 kişi) bölgedeki turizmi canlandırdığına, %2,8'i (3 kişi) insanlara çeşitli konularda yardım ettiğine, %1,9'u (2 kişi) bölgeyi çeşitli felaketlerden koruduğuna, %0,9'u (1 kişi) ise insanlara iş kaynağı olduğuna inanmaktadır. Anketimizde yer alan bu cevaplar dışında %3,8'lik dilimde yer alan 4 katılımcı ise "diğer" seçeneğini işaretlemiştir.

5.3. Bolu ve Düzce Türbe Ziyaretleri ile İlgili Genel Değerlendirme

Bu araştırmada Akşemseddin, Tokad-î Hayrettin, Karaaslan, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri, Abdürrahim Tırsî, Babahızır, Ömer Sıkkîn, Himmet Dede, Aşağı Tekke, Geredeli Abdullah Efendi, Konuralp Ahmet Bey, Ali Baba, Eskici Ahmet Dede Türbelerine gelen ziyaretçilerin türbeyi ziyaret sebeplerini, ziyaret esnasındaki davranışlarını ve ziyaret sonrasında psikolojilerinde ve dinî yaşantılarında meydana gelen değişiklikleri anket, mülakat ve gözlem tekniğiyle incelemeye çalıştık. İncelediğimiz türbelerde ziyarete gelenlere uygulamış olduğumuz anket çalışmasından elde edilen bulguları bir önceki başlıklarda tablolar hâlinde verdikten sonra, bu başlık altında araştırmamız süresince elde ettiğimiz bulgular doğrultusunda anket çalışması gerçekleştirdiğimiz türbeler ve ziyaretçileri hakkında

yorumlarımızı sunacağız ve oluşturduğumuz hipotezlerin test edilip edilmediğini inceleyeceğiz.

Yapmış olduğumuz anket neticesinde adı geçen türbelerde araştırmaya katılan ziyaretçi deneklerin cinsiyet durumlarına göre tablolarındaki dağılımlarını incelediğimizde; toplumumuzda bu tür mekânları ziyaretlere her ne kadar kadınlar daha fazla rağbet ediyormuş gibi bir izlenim olsa da incelediğimiz türbelerde bu durumun tam tersi bir netice elde edilmiştir. Elde edilen bulgularda Akşemseddin, Tokad-î Hayrettin, Karaaslan, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri, Abdürrahim Tırsî, Babahızır, Ömer Sikkîn, Himmet Dede, Aşağı Tekke, Geredeli Abdullah Efendi, Konuralp Ahmet Bey, Ali Baba, Eskici Ahmet Dede Türbelerini ziyaret eden erkeklerin sayısının kadınların sayısından fazla olduğu görülmüştür. Bu durum türbelerin genel olarak şehir merkezinden biraz uzakta yer alması sebebiyle, bayan ziyaretçilerin tek başlarına gelemeyip eşleriyle veya akrabalarıyla birlikte gelmeyi tercih etmelerinden kaynaklanıyor olabilir. Bu duruma ek olarak gözlemlerimiz sonucunda erkeklerin mübarek gün ve gecelerde, özellikle de cuma günü cuma namazını kılmak için türbenin yakınlarında bulunan camilere gelip namaz kıldıktan sonra türbelere uğradıkları da tespit edilmiştir. Dolayısıyla erkeklerin kadınlardan fazla olmasında bu iki durumun etkisi açıktır. Kadın-erkek ziyaretçi oranının birbirine çok fazla uzak olması, “Kişilerin cinsiyetleri ile türbe ziyaretlerinde bulunmaları arasında anlamlı bir ilişki vardır.” hipotezini desteklemektedir.

Araştırma yaptığımız türbelere gelen ziyaretçilerin yaş gruplarına göre dağılımlarına baktığımızda; orta ve orta yaş üzeri kişilerin türbelere daha çok geldiklerini görüyoruz. İnsanların bu yaşlarda dine olan ilgisinin artması bu fazlalığın sebebi olabilir. Ayrıca sorumlulukların artması, sıkıntıların çoğalması gibi durumlar türbeleri huzur bulma, dilekte bulunma ve dua etme yeri olarak görmelerine etki edebilir.

Medeni durumla ilgili elde edilen bulgulara ise evli olan kişilerin ziyarete gelen diğer kişilere oranla çoğunluğu oluşturduğu görülmüştür.

Ele aldığımız türbelerde araştırmamıza katılan deneklerin tahsil durumuna baktığımızda, lise, üniversite ve yüksekokul mezunlarınca daha çok ziyaret edildiği görülmektedir. Bu sonuç bize, eğitim seviyesi yükseldikçe dinî bilincin artacağı ve buna bağlı olarak da aynı paralelde türbe ziyaretlerinin azalacağı görüşünün aksini sunmaktadır. Zira kişilerin tahsil seviyesi ile dinî eğitimi birbirinden farklıdır. Nitekim anket sonuçları da bu durumu kanıtlamaktadır. Bazı durumlarda insanların dinî bilgileri kulaktan duyma bilgilere dayanabilmektedir. Dolayısıyla bu sonuç “Eğitim seviyesi yüksek kişilerle, hiç öğrenim

görmemiş ya da az öğrenim görmüş kişilerin türbe ziyaretinde bulunmaları arasında fark yoktur.” varsayımını doğrulamaktadır.

Araştırmaya katılan ziyaretçilerin ekonomik durumlarını belirten bulgulara baktığımızda; zengin olsun fakir olsun, ekonomik açıdan her insanın araştırma yaptığımız türbeleri ziyarette bulunduğu görülmektedir. Bu sonuç; “Kişilerin gelir seviyelerindeki farklılık ile türbe ziyaretinde bulunmaları arasında bir fark yoktur.” varsayımını doğrulamaktadır. Ayrıca verileri incelediğimizde her ekonomik durumdan ziyaretçi bulunmakla birlikte ziyarete gelenlerin genel olarak orta ve ortanın üstü ekonomik duruma sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca bir hususu atlamamak gerekir; gelir durumuyla ortaya çıkan tabakalaşma, dinî tutum ve davranışlarla paralellik göstermeyebilir. Zira ziyarette bulunanlar çok çeşitli amaçlarla bu kutsal mekânları ziyaret etmektedir. Zengini de fakiri de çare aramak için buralara gelmektedir. Nitekim manevi haz almak, sıkıntılardan kurtulmak, başarılı olmak, iş bulmak, kismetin açılması, çocuk sahibi olmak, Allah’ın rızasını kazanmak, ahirette şefaate nail olmak, türbede bulunan zata vefa borcunu yerine getirmek gibi birçok sosyal ve psikolojik sebepler olabilir. Ziyaretin bu kadar çok sebebi olunca yapılan uygulamanın sosyo-ekonomik durumla bir ilişkisi bulunmamaktadır.

Bolu ve Düzce’de araştırmamızı yaptığımız türbelerden elde ettiğimiz verilere göre türbe ziyaretine gelenler arasında, memurların, esnafların ve işçilerin oranının diğer meslek gruplarına göre daha fazla olduğunu görüyoruz. Bu iş gurubunda çalışanların zamanlarının daha müsait olması bu durumu açıklamaya yeterli olacaktır. Ayrıca meslekler arasındaki dağılıma baktığımız aralarında uçurum bulunmamaktadır. Bu durum da “Farklı mesleklere mensup katılımcılar arasında farklılıklar yoktur.” varsayımını desteklemektedir.

Akşemseddin, Tokad-î Hayrettin, Karaaslan, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri, Abdürrahim Tırsî, Babahızır, Ömer Sıkkîn, Himmet Dede, Aşağı Tekke, Geredeli Abdullah Efendi, Konuralp Ahmet Bey, Ali Baba, Eskici Ahmet Dede Türbelerine gelen ziyaretçilerin ikamet ettikleri yerlere göre dağılımlarını incelediğimizde; ziyaretçilerin yarısından biraz fazlasını Bolu merkez ve ilçelerinden gelen ziyaretçiler oluşturmaktadır.

Araştırmamıza katılan deneklerin dinî bilgi ve eğitimlerini aldıkları kurum açısından dağılımlarını incelediğimizde; aile kurumunun en önemli yeri tuttuğu görülecektir. Aile kurumundan hemen sonra cami ve Kur’an kursları gelmektedir. Bu dağılım bize “Din eğitimi ailemden aldım.” diyenlerin araştırmamıza konu olan türbeleri daha fazla ziyaret ettiklerini göstermektedir. Deneklerin dinî bilgi ve eğitimlerini aldıkları kurumlara göre dağılımları arasında fazla bir farkın bulunmaması neticesinde “Dinî inanç ve davranışları farklı etmenler tarafından belirlenen katılımcılar arasında farklılıklar yoktur.” hipotezi doğrulanmıştır.

Araştırmamıza katılan deneklerin dinî yönlerini gösteren bulgulara baktığımızda genel olarak dindar olanların ön plana çıktığı görülecektir. Katılımcıların dinî yönleri ne olursa olsun türbeye inanarak geldiklerinden, “Dinî inançlara olan bağlılıkları farklı olan katılımcılar arasında farklılıklar yoktur.” varsayımı doğrulanmıştır.

Araştırmamıza konu olan türbelerde ziyarete gelenlerin neredeyse tamamına yakını kendilerini Sunnî olarak belirtmiştir. Bu durum türbe ziyareti ile Sunnî inanca sahip olan kişiler arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca ziyaretçilerin mezheplerine göre dağılımlarına baktığımızda Hanefi mezhebi çoğunluğu oluştururken, Maliki mezhebinde olan hiçbir ziyaretçiye de rastlanılmamıştır. Bu durum “Farklı mezhebe mensup denekler arasında farklılıklar vardır.” varsayımını kanıtlamıştır.

Bolu ve Düzce’de araştırmamıza konu olan türbelerde uyguladığımız ankete katılan ziyaretçilerin Kur’an-ı Kerim okuma durumlarına göre dağılımlarını incelediğimizde; ziyaretçilerin çoğunluğu Kur’an okumaktadır. Toplumumuzda insanlar dindar olsun veya olmasın çocuklarını genel olarak cami ve kurslara göndermektedirler. Dolayısıyla bu durum anket sonucumuza kaynaklık etmektedir. Ancak Kur’an okumayı bilmeyenlerin oranı da az değildir. Bu sonuçlar türbelerin hem Kur’an okumayı bilen hem de bilmeyen insanlar tarafından ziyaret edildiğini göstermektedir. Sonuç olarak; Kur’an okumayı bilme durumu ile türbe ziyaretleri arasında pozitif bir ilişki vardır diyebiliriz. Araştırmaya katılan deneklerin namaz ibadeti ile ilgili durumlarına göre dağılımlarını incelediğimizde; büyük çoğunluğunun namaz kıldığı görülmektedir. Elde ettiğimiz bu veriler, türbeyi ziyarete gelenlerin büyük çoğunluğunun namaz kılanlardan oluştuğunu, bununla birlikte namaz kılma durumu ile türbe ziyaretleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Deneklerin aile tiplerinin dağılımlarına baktığımızda geleneksel aile tipinin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Bu durum “Katılımcıların aile tipleri ile türbe ziyaretleri arasında farklılıklar vardır.” hipotezini doğrulamaktadır. Ayrıca elde ettiğimiz bu bulgular türbe ziyareti ile geleneksel aile tipi arasında pozitif ilişkiyi de göstermektedir.

Deneklerin türbelerin bulunduğu şehre (Bolu ve Düzce) öncelikli gelme amaçlarını gösteren dağılımlarına baktığımızda; genel olarak türbe ziyareti maksadıyla gelenler ön plana çıkmaktadır. Bu durum türbelerin, şehrin turizmine ve ekonomisine katkı verdiğini göstermektedir.

Örneklem olarak ele aldığımız türbelere gelen ziyaretçilerin ziyaret ettikleri şahıslar hakkında belli bir fikre sahip oldukları görülmektedir. Ziyaretlerini de bu fikirleri doğrultusunda gerçekleştirdiklerini görmekteyiz.

Araştırmamıza konu olan türbelerde deneklerin ziyaret öncesinde yapmış oldukları hazırlıklara göre dağılımlarını incelediğimizde; ziyaretçi deneklerin çoğunluğunun türbelere gelirken abdest aldıkları görülmüştür. Halk nazarında kutsal olarak bilinen bir mekâna abdestsiz girmenin, orada bulunan metfuna karşı saygısızlık oluşturacağı düşüncesi ve türbede namaz kılma, Kur'an okuma gibi ibadetlerin yapmak için de bu ön hazırlığı gerekli kılmıştır. Ayrıca türbede dilekte bulunacak ziyaretçiler abdestli bir şekilde dua etmenin duanın makbuliyetini artıracağına inanması da bu hazırlığın nedeni olabilir.

Araştırmaya katılan ziyaretçi deneklerin ziyaret ettikleri mekândan haberdar olma durumlarına göre dağılımlarını incelediğimizde; deneklerin büyük çoğunluğu türbelerden aile ve çevreleri aracılığıyla haberdar olduklarını belirtmişlerdir. Bu durum ailenin ve çevrenin dinî konularda fertler üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Zira aile, bireyin eğitimini aldığı ilk kurum olmasından dolayı önem arz ederken bireyin çevresindekiler de yaptıkları uygulamaları karşı tarafa aktarması münasebetiyle bireyin bu tür kutsal mekânları ziyaret etmesine katkı sağlamaktadır. Kaldı ki insan sosyal bir varlıktır ve bunun sonucunda diğer insanlardan etkilenebilir. Psikoloji bilimindeki sürü psikolojisi teorisi bu durumu açıklamaya yardımcı olmaktadır. Bir mekânın herkes tarafından ilgi görmesi, diğer insanları da o yere çekmektedir. Tüm bu sonuçlar “Araştırmaya katılan denekler ziyaret ettikleri türbeleri genel olarak ailelerinden veya çevrelerinden duymuşlardır.” hipotezini doğrulamıştır.

Araştırmaya katılan deneklerin türbeye geliş sebeplerine göre tablolardaki dağılımlarını incelediğimizde; ziyaretçilerin türbeye geliş sebepleri arasında zatın mübarek bir kimliğinin olması, ziyarette bulunan deneklerin inançları gereği ve dua etmek, en önemli sebepler arasında bulunmaktadır. Bu elde edilen veriler “Türbeyi ziyaret eden ziyaretçiler genellikle mübarek bir kimliği olduğu için bu ziyareti gerçekleştirmektedirler.” varsayımını doğrulamaktadır. Bu mekânları sadece görmek ve bilgilenmek için gelenlerin sayısının da az olmadığını belirtmekte fayda var. Özellikle türbenin bulunduğu şehre ilk defa gelenler, şehri gezmişken türbelere de uğradıklarını belirtmektedirler. Dolayısıyla diğer şehirlerden gelenleri gezdirmek isteyen bölge halkı misafirlerini bu kutsal mekânlara getirmektedirler. Bu durum gezmek maksadıyla gelenlerin oranlarını artırmıştır.

Araştırmamıza katılan deneklerin ziyaret ettikleri türbelerde öncelikle ne tür bir uygulama yaptıklarına dair dağılımlarını incelediğimizde; deneklerin yüzde elliden fazlası dua ettiğini belirtmiştir. Deneklerin bu soruya verdikleri cevaplar arasında çoğunluğunun hurafe ve batıl türünde bazı uygulamalardan kaçındığı, bu uygulamaları türbe ziyareti adabıyla bağdaştırmadıkları görülmektedir.

Araştırma yaptığımız türbeleri ziyarete gelenlerin türbede dilekte bulunup bulunmama ve adak adayıp adamama durumlarına göre dağılımlarını incelediğimizde; deneklerin büyük bir çoğunluğu türbelerde bu tür ritüellerde bulunmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum “Türbe ziyaretlerinin en önemli sebeplerinden biri dilekte bulunmaktır.” varsayımını doğrulamamaktadır. Türbeye gelen ziyaretçilerin bir bölümü dilekte bulunsan bile dileğini Allah’tan istediğini belirttiği için bu durumu dilek olarak görmemektedir. Bununla beraber bireylerin dilekte bulunma eğilimi, türbelerin özelliğine göre de değişebilmektedir. Akşemseddin, Baba Hızır, Ömer Sikkîn, Konuralp Ahmet Bey gibi türbelerin özel sıkıntılara çare olarak bilinmeyişi bu durumda etkili olabilir.

Araştırma yaptığımız türbeleri ziyaret edenlerin türbe ziyaretinden sonra dinî yaşantılarındaki değişikliklere göre dağılımlarını incelediğimizde; ziyarete gelenlerin çoğu dinî yaşantılarında herhangi bir değişiklik olmadığını belirtmiştir. Dinî yaşantılarında değişikliklerin olduğunu belirtenler ise daha çok dine olan ilgisinin arttığını ifade etmiştir. Bu durum türbe ziyaretlerinin fertlerin yaşantılarında az da olsa değişikliklere sebep olduğunu göstermektedir.

Türbeyi hangi durumlarda ziyaret edersiniz diye yönelttiğimiz anket sorumuza deneklerin vermiş oldukları yanıtlara baktığımızda; sıkıntılı ve stresli olduğum zamanlar ile mutlu ve huzurlu olduğum zamanlarda ziyaret ederim diyenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Araştırma yaptığımız türbelerin etraflarında oluşan gerek türbe ile ilgili gerekse metfunla ilgili birçok hikâye ve menkıbe bulunmaktadır. Ziyaretçi deneklere bu hikâye ve menkıbelere inanıp inanmadığını sorduğumuzda deneklerin oldukça büyük bir kısmı inandığını ifade etmiştir. Bu durum oluşturduğumuz hipotezlerden “Türbeyi ziyaret eden ziyaretçiler türbe hakkında anlatılan hikâye ve menkıbelerin gerçekliğine inanmaktadır.” hipotezini desteklemektedir.

Anket çalışmasını uyguladığımız türbelerde “Türbeyi ziyaret etmek batıl inanç mı?” sorusuna verilen cevapların dağılımlarına baktığımızda deneklerin çoğunluğu türbe ziyaretinin batıl inanç olmadığını belirtmiştir. Bu netice “Türbe ziyareti batıl inanç değildir.” hipotezini desteklemektedir.

Araştırmamızda şunu özellikle belirtmek istiyoruz; anketi gerçekleştirirken de ifade ettiğimiz gibi anketler sadece hemen yaşanmış veya yaşanmakta olan dinî yaşayışları tespit etmeye çalışırlar. Dolayısıyla elde edilen veriler, bireylerin türbe ziyaretinden hemen sonra, o an içerisinde bulundukları ruh hâllerini belirtmektedir. Türbe ziyaretlerinin kişilerin dinî yaşantılarına olan bu etkilerinin uzun süreli mi yahut sadece o mekânda mı etkili olduğunu

tespit etmek pek mümkün değildir. Bu durumu tespit edebilmek için kişilerin türbe ziyaretinden sonra evlerinde ve yaşadıkları çevrede takip edilmesi, gözlemlenmesi gerekmektedir. Böyle bir gözlem oldukça uzun bir zamana ve çok sayıda araştırmacıya ihtiyacı beraberinde getirecektir. Dolayısıyla araştırmamızdan elde ettiğimiz bu veriler kısa zamanlı olup sadece ziyaretin gerçekleştiği ana ait değişikliklerdir.

SONUÇ

“Bolu ve Düzce Halk Kültüründe Türbeler ve Ziyaret Yerleri” adlı tez çalışmamız adından da anlaşılacağı üzere Bolu ve Düzce’nin merkezi ile merkeze bağlı ilçelerde yer alan kutsal ziyaret yerlerinin belirlenmesi, tasnif edilmesi ve incelenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Türklerin İslamiyet öncesi inançları arasında gösterilen kült nesneler (su, dağ, ağaçlar, ışık vb.) çalışmamıza dâhil edilmemiş, ancak bu kült nesnelerin incelediğimiz türbe ve yatırlardaki ilişkileri ele alınarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmada Bolu’nun 9, Düzce’nin ise 7 ilçesinde yapılan alan araştırmaları ve taradığımız kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler neticesinde Bolu’da 50, Düzce’de 17 olmak üzere toplamda 67 kutsal ziyaret yeri tespit edilmiştir. Ziyaret yerlerinde derlenen inançlar, ritüeller, menkıbeler motiflerine ayrılarak incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda 8 farklı başlık altında 75 tane motif tespit edilmiştir. Tespit ettiğimiz motiflerden “Dua ile gökten hayvan indirme”, “Doğum yapan kadına yardım etme” ve “Türbenin etrafında olağanüstü varlıklarla karşılaşma” motifleri daha önce hiçbir türbede rastlanmamış, orijinal motiflerdir.

Bolu ve Düzce türbelerini ziyaret edenler kişilerle yapılan anketler, mülakatlar ve gözlemler sonucunda türbelerin ziyaret nedenleri iki noktada toplanmıştır:

1. Manevi maksatla ziyaret.
2. Dünyevi menfaat sağlamak için ziyaret.

Manevi maksat amacıyla gelen ziyaretçiler; türbede dua etmek, Allah’ın rızasını kazanmak, ibadet etmek, sevap kazanmak, türbedeki metfuna ahde vefa borcunu yerine getirmek ve manevi bir haz yaşamak için ziyarette bulunmaktadırlar.

Dünyevi menfaat sağlamak amacıyla ziyarette bulunanlar ise çeşitli dileklerde bulunmak amacıyla türbe ve yatırları ziyaret etmektedirler. Bu amaçla ziyarete gelenler, türbede bulunan zatı aracı kılarak dileklerini Allah’tan istediklerini belirtmişlerdir.

Ziyaretçiler açısından değerlendirildiğinde türbe ve yatırları, kadın-erkek, yaşlı-genç, zengin-fakir kısaca toplumun her tabakasından insanların ziyaret ettiği görülmüştür. Bu insanların bulundukları sınıflar farklı olsa da ziyaret amaçları ortaktır. Bu durum türbe ve yatırların birer sosyal müessese olduğunu göstermektedir. Zira bu kutsal mekânlarda halk, dert ve sıkıntılarını paylaşmakta ve bunun sonucunda birlik ve beraberliğini güçlendirmektedir. Bu durum geçmişten beri varlığını devam ettirmektedir.

Saha çalışması sırasında tespit edilen türbe ve ziyaret yerlerinin çoğunda kimlerin yattığı meçhuldür. Ancak buna rağmen halk samimi bir inançla buradaki metfunlara saygı göstermekte ve yatırın çevresinde çeşitli uygulamalarda bulunmaktadır.

Yazılı kaynaklarda rastladığımız veya kaynak kişilerimizden dinlediğimiz pek çok inanç ve ritüel günümüzde Bolu ve Düzce türbelerinin bir kısmında görülmemektedir. Bu durum bazı eski ritüellerin unutulduğunu veya terk edildiğini göstermektedir. Kentleşmeyle beraber ortaya çıkan popüler kültür anlayışı ile dinimizin türbe ve yatırlar etrafında uygulanan ritüelleri ve inançları hurafe olarak görmesi bu durumun nedenleri arasındadır.

Araştırma sahamızda bulunan türbe ve yatırların genellikle dağ tepeleri, tek bir ağacın yanı ve su kenarı gibi doğa unsurlarının yanında veya cami, tekke, medrese veya bir evin bahçesi gibi merkezî yerlerde bulunduğu tespit edilmiştir. Türbe şeklinde yapılan ziyaret yerlerinin pek çoğu hakkında sözlü ve yazılı kaynaklardan bilgi edinmek mümkündür ancak yatır diye nitelendirdiğimiz üstü açık mezarlar halkın tahayyülünde yer eden rivayetlere dayanmaktadır. Bolu ve Düzce türbelerinde yerel yönetimlerin ve halkın katkılarıyla hazırlanan bilgilendirme tabelaları daha çok bilinen ve ziyaretçi sirkülasyonu çok olan türbelerin girişlerine konulmuştur. Abdullah Efendi Türbesi, Akşemseddin Türbesi, Ömer Sıkkîn Türbesi, Babahızır Türbesi, Safî Amidî Bolevî Türbesi, Tokad-î Hayrettin Türbesi, Ümmî Kemal Türbesi, Karaaslan Veli Hazretleri Türbesi, Samsa Çavuş Türbesi, Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri Türbesi, Eskici Ahmet Dede Türbesi, Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi, Konuralp Ahmet Bey Türbesi gibi meşhur ziyaret yerlerinde bilgilendirme tabelaları bulunmaktadır. Bu tabelalar daha çok metfunun hayatı hakkındaki bilgilerdir. Bazılarında ise metfun hakkındaki anlatılar da yer almaktadır.

Bolu’da en çok ziyaret yerinin bulunduğu ilçe 12 kutsal ziyaret yeriyle Mudurnu olarak tespit edilmiştir. Bu ilçenin tarihî ipek yolu üzerinde bulunması ve Bizans sınırında yer alması çok sayıda evliyaya ev sahipliği yapmasına neden olmuştur. Düzce’de ise en çok kutsal ziyaret yerinin bulunduğu ilçe 4 kutsal mekânla Akçakoca’dır.

Araştırma sahamızda tespit ettiğimiz bazı kutsal ziyaret yerlerinde ne bir uygulamaya ne de etraflarında herhangi bir anlatıya rastladık. Bolu’nun Seben ilçesinde bulunan Dedeler Türbesi, Değirmenkaya Türbesi, Gökhaliller Türbesi, Güneyce Türbesi ve Kozyaka Türbesi fizikî olarak bulunmalarına rağmen etraflarında herhangi bir uygulama, inanç ve anlatı tespit edilememiştir. Tespitimize göre; bu ilçede yer alan ziyaret yerlerinin günümüzde aktif olarak ziyaret edilmemesi onların halk hafızasındaki yerini kaybetmesine yol açmıştır. Uygulamaların çeşitliliği açısından en ilginç türbelere ise Mengen ilçesindeki Babahızır Türbesi ve Sarıkızlar Türbesinde rastlanmıştır. Özellikle Babahızır Türbesi, bölgede yaşayan Alevi vatandaşlarımızın ziyaret ettikleri bir türbe olarak da dikkat çekmektedir.

Bolu ve Düzce türbelerinin ziyaret sebeplerini oluşturan nedenler arasında atalar kültünün izleri görülmektedir. Araştırma sahamızdaki birçok türbede “ata” yerine kullanılan

“dede” ve “baba” kavramları eski Türk inancına ait atalar kültünün günümüzdeki kullanım şeklidir. Çalışma sahamızda tespit ettiğimiz türbe ve yatırlarda metfun hâlde bulunan şahısların 18 tanesinin “dede” olarak adlandırılması, atalar kültü ve bunun İslami formu olan veli kültüyle ilişkilidir. Bolu ve Düzce türbelerinde evliya anlamında kullanılan “baba” kavramı, “dede” den sonra en çok kullanılan ikinci unvandır. Bolu ve Düzce’deki kutsal ziyaret yerlerinde “baba” unvanlı 4 veli bulunmaktadır. Bunlar; “Babahızır”, “Eskici Baba”, “Somuncu Baba”, “Ali Baba” ve “Geyikli Baba”dır. Tespit ettiğimiz diğer adlandırmalar ise şu şekildedir: “Nine, efendi, bey, hacı, hafız, hoca, seydi, şeyh, vb.”

Türbe ve yatırlarda genellikle Allah’ın sevgili kulu olarak kabul edilen velilerin yattığına inanılmaktadır. Ancak yaptığımız incelemelerde bazı devlet büyüklerinin ve meslek erbabı kişilerin de türbelerde yattığı tespit edilmiştir. Halk arasında bu konum çok fazla gözetilmemiş, türbe ve yatırlarda yatan bütün metfunlar kutsal olarak kabul edilmiştir. Bu kutsiyet sonucunda türbede yatan devlet büyüğü yahut meslek erbabı kişinin gerçek rolü unutulurak veli kimliğine sokulmuş ve mekân, çeşitli dileklerin isteklerin dile getirildiği bir mekâna evrilmiştir. Mudurnu’da bulunan Samsa Çavuş ve Düzce merkezde bulunan Konuralp Ahmet Bey türbelerinde bulunan metfunlar gerçek kimliklerinden sıyrılarak veli kimliğine bürünüp çocuğu olmayanların ziyaret ettikleri birer kutsal mekâna dönüşmüştür.

Kutsal ziyaret yerleri üzerine yapılan hemen hemen her çalışmada kutsal mekânın adlandırılması üzerine farklı disiplinler tarafından çeşitli araştırmalar yapılmış, her seferinde bölgenin özelliklerine göre yeni bir adlandırma çalışmasına gidilmiştir. Bu durum birbirinden bağımsız tasniflerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bakımdan adlandırma konusunda kapsamlı ve velinin özelliklerini de içine alan bir adlandırma çalışmasının yapılması ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaca binaen çalışmamızda yaptığımız şu adlandırma çalışmasının oldukça orijinal olduğunu düşünmekteyiz: “Gerçek Adı ile Adlandırılma”, “Efsaneye Bağlı Olarak Adlandırılma”, “Mesleklerine Bağlı Olarak Adlandırılma”, “Yerleşim Yerlerinin Ad Almasında İsim Kaynağı Olan Veliler”, “Bulunduğu Mekân ile Adlandırılan Türbeler”, “Akraba, Arkadaş, Kardeş Veliler”, “Üçler, Yediler, Kırklar İnancı ile Adlandırma” ve “Velinin Gösterdiği Kerametlerle Adlandırılan Türbeler”. Bu başlıklar altında her bir adlandırmayla ilgili bilgi verildikten sonra Bolu ve Düzce’deki türbe ve yatırlarda yatan şahıslardan örnekler verilmiştir.

Bolu ve Düzce’de bulunan kutsal ziyaret yerleriyle ilgili ulaştığımız bir başka sonuç ise bazı türbe veya yatırlarda bulunan metfunların birbirleriyle aynı dönemde yaşadıkları veya kardeş olduklarıdır. Öyle ki derlediğimiz anlatıların bir kısmında farklı bölgelerde bulunan veliler birbirleriyle kardeş gösterilmektedir. Bu durumu şu şekilde açıklamak doğru olacaktır:

Anadolu'nun hemen her bölgesindeki türbe ve yatırların kökeni Horasan'a bağlanmaktadır. Bu durum neticesinde Horasan'dan gelen veliler ile Hacı Bektaş Veli'nin dergâhından yetişen ve Anadolu'ya gönderilen tüm velilerin birbirleriyle arkadaş hatta kardeş oldukları düşünülmektedir. Bolu'nun Gerede ilçesinde birbirine yakın mesafelerde bulunan Gazi Dede, Ramazan Dede, Şaban Dede ve Sapanlı Dede türbelerinde yatan metfunların kardeş olduğuna dair anlatılar tespit edilmiştir. Düzce'nin Akçakoca ilçesinde bulunan Koç Baba, Kaplan Dede ve Eskici Ahmet Dede'nin de kardeş olduklarına dair bilgiler mevcuttur. Bolu'nun Dörtdivan ilçesinde bulunan Şih Şehriban Nine Türbesi ile Bolu'nun merkeze bağlı Tekke Işıklar Köyü'ndeki Ümmî Kemal Türbesinde bulunan metfunlar kardeş olduklarını tespit ettiğimiz diğer velilerdir.

Kadim Türk inancında ata durumunda bulunan zat ölse bile ruhunun yaşadığına ve arakasında bıraktıklarını koruduğuna inanılmaktadır. Bu inanç Müslüman Türklerde veli kültürüne dönüşerek varlığını devam ettirmiştir. Veli kültüründe, velinin ölmediğine, ruhunun yaşadığına ve kendisini ziyarete gelenleri ve kendisine dua edenleri koruduğuna inanılmaktadır. Bu ve bunun gibi birçok sebepten dolayı insanlar zor duruma düştüklerinde velilerin kendilerini koruduklarını ve yardım ettiklerini düşünmektedir. Saha araştırmamız sırasında bu hadise çeşitli menkıbelerde keramet motifi olarak sıkça karşımıza çıkmıştır. Çanakkale Savaşı sırasında Karaaslan'ın zor durumda kalan askere yardım etmesi, Yabalı Dede'nin yine Çanakkale Savaşı'nda askerlerle beraber yabasıyla savaşması, Ümmî Kemal'in denizde yardıma ihtiyacı olanları kurtarması, Şeyh Hüseyin Efendi'nin yöre halkını ve Türk askerlerini depremde koruması, Ali Baba'nın ev ahalisini uyararak yıkımdan kurtarması ve daha bunun gibi birçok örnek velilerin öldükten sonra da kendilerinden yardım isteyenlere el uzattıklarının birer göstergesi olarak tespit edilmiştir.

Velilerin insanlara yardım ettiği inancı su götürmez bir gerçektir. Ancak bazı durumlarda veliler insanlara felaketler de musallat etmektedir. İnsanoğlu en eski çağlardan beri kutsala yahut kutsal mekâna saygı duyulması gerektiğine inanmaktadır. İnsanoğlunun kutsala duyduğu saygı beraberinde korkuyu da getirmiştir. Bunun neticesinde kutsalla ilgili bazı tabular ortaya çıkmıştır. Bu tabular arasında; türbe ve yatır kirletmek, türbe ve yatırın çevresinde içki içmek, türbe ve yatır bulunduğ yerdan çeşitli sebeplerle kaldırmaya çalışmak, veli hakkında olumsuz konuşmak, define aramak amacıyla türbe ve yatır tahrip etmek, açık kıyafetlerle türbe ve yatıra girmek gibi ihlaller bulunmaktadır. Örneklendirmek gerekirse; Ali Baba Türbesi bir zamanlar definecilerin uğrak mekânları arasındayken definecilerden biri bir gün kazı yaparken felç geçirir. Yine Tavşan Dede Türbesinde define

arayanlar hayatları boyunca çeşitli musibetlerle uğraşırlar. Somuncu Baba Türbesinin bulunduğu yer ana yola katılmak istendiğinde iş makinaları bozulur.

Bolu ve Düzce yöresinde dikkatimizi çeken bir diğer unsur ise türbedarlık kavramıdır. Türbedar; türbeyi koruyan, türbede bulunan veli hakkındaki anlatımları bilen ve bunları anlatan, yılın çeşitli dönemlerinde veli için hayırlar düzenleyen, türbenin temizliğini ve bakımını üstlenen kimselerdir. Araştırma sahamızdaki türbelerde türbedarlık genel olarak babadan oğula veya bir ailenin sorumluluğunda devam ettirilmektedir. Örneğin; Tokad-î Hayrettin ve Şeyh Muslahaddin Kokabeli türbelerindeki türbedarlık yukarıda belirttiğimiz gibi bir ailenin sorumluluğunda devam etmektedir. Türbedarı bulunmayan türbelerde ise türbedarlık hizmetleri; türbenin çevresindeki evlerde oturanlar veya türbedeki veliyi rüyasında görerek bakımını üstlenmek isteyenler tarafından yürütülmektedir.

Müslüman Türk'ün inancının bir gereği gibi düşünülen türbe ve yatır ziyareti, Bolu ve Düzce yöresinde belirli bir saat, gün ya da ay gözetilmeksizin yapılmaktadır. Şehir merkezlerinde ve şehir merkezine yakın konumda bulunan ziyaret yerlerine genellikle perşembe akşamı ve cuma günleri gidilmektedir. Bunun yanında Ramazan ayında, arife gününde, bayramlarda, kandil gecelerinde, Nevruz ve Hidrellez'de de kutsal ziyaret yerlerine olan ilgi artmaktadır. Bu zamanlar dışında, hayatın geçiş dönemleri olarak kabul ettiğimiz, doğum, sünnet, askerlik ve evlilik aşamalarında da türbe ve yatır ziyaretlerinin yoğun olarak gerçekleştirildiği görülmüştür.

Her kutsal mekân ziyaretinde olduğu gibi araştırma sahamızda bulunan türbelerde de ziyaret sırasında ve öncesinde belli bir edep ve erkân bulunmaktadır. Bu edep erkan çok sıkı değişmez kurallar olmamakla birlikte çoğunluk tarafından kabul görmüş ve yerleşmiş kurallardır. İbadetini eksiksiz yerine getirmek isteyen ziyaretçiler, bu kuralları inancının bir gereği olarak kabul etmektedir. Gözlemlerimiz neticesinde kutsal olarak bilinen türbe ve yatır gibi mekânlara gitmeden önce, abdest almak, fakire fukaraya yardım etmek, namaz kılmak ve Kur'an-ı Kerim okumak gibi bazı dinî hazırlıklar yapılır. Hazırlık aşamasında gösterilen bu özen, ziyaret sırasında biraz daha artar. Ziyarete gelenler farkında olmasa da ziyaret esnasında yaptıkları dua ve ritüeller eski Türk inançlarıyla desteklenmektedir. Sonuç aşamasında ise dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine yönelik ritüeller icra edilir. Bölgede duaların kabul olması için ziyaret sonrasında mutlaka adağın yerine getirilmesi gerektiğine inanılır. Bölgede adak denildiği zaman akla kanlı kurban gelmektedir. Saha çalışması sırasında çocuk sahibi olmak isteyenlerin belirli türbelerde kurban kestikleri görülmüştür. Ziyaretçiler bu sayede çocuk sahibi olacağına inanmaktadır. Yörede, kanlı kurban denilince akla, horoz, tavuk,

koyun, koç, inek, ve öküz gelmektedir. Kurban olarak seçilen hayvanların çeşidi, dileğin büyüklüğü ve adayan kişinin ekonomik durumuyla yakından ilgilidir.

Çalışma sahamızdaki türbe ve yatırlarda yaptığımız mülakatlar sonucunda kutsal ziyaret yerlerinde dilekte bulunacak ziyaretçilerin hemen hemen hepsi dileklerini evliyanın yüzü suyu hürmetine Allah'tan dilemektedir. Tespit ettiğimiz dilekler arasında; hastalıklardan kurtulmak, çocuk sahibi olmak, makamda yükselmek, sınavlardan geçmek, kuraklık durumunda yağmur talep etmek, evlenmek ve ev, araba, iş sahibi olmak vb. yer almaktadır. Tespitlerimizden biri de dilek ve beklentilerin yöre insanının sosyo-kültürel çevresiyle ilişkili olduğudur. Şöyle ki işsizlerin yoğun olduğu yerlerde iş, genç kızların/kadınların olduğu bölgelerde ise evlilik veya çocuk, hastalıkların yoğun olduğu bölgelerde şifa için ziyaretler gerçekleştirilmektedir.

Çalışmamızın sonuçlarından biri de Bolu ve Düzce'de bulunan türbe ve yatırların ziyaret edilme sıklığında, ziyaret yerlerindeki uygulamaların tekrarında ve adakların sayısında tespit edilen sayılardır. Yörelerde bulunan kutsal mekânlarda 1, 3, 7 ve 40 sayıları ön plana çıkmaktadır. Türbeye üst üste üç veya yedi hafta gelmek, mezarın etrafında yedi defa dönmek, bir duayı kırk defa okumak, yedi tane kurban kesmek vb. gibi tekrar edilen ritüeller çalışma sahamızdaki kutsal ziyaret yerlerinde tespit edilmiştir.

Çalışmamızın en önemli sonuçlarından biri de çalışma sahamızdaki türbe ve yatırlarda eski Türk inanç sistemi etrafında oluşan birtakım uygulamalar ile İslami pratiklerin uyum içerisinde bir arada görülmesidir. Bolu ve Düzce'deki ziyaret yerlerindeki veli, ağaç, toprak, su, gök, dağ-tepe ve hayvanlarla ilgili inanışlar ve pratikler; atalar kültü, tabiat kültürleri, gök Tanrı kültü, Şamanizm, Budizm ve Maniheizm'in yer aldığı eski Türk inanç sistemlerinin özelliklerini yansıtmaktadır. Ağaca çaput bağlamak, ziyaret yerindeki suyu şifa niyetine içmek, mum yakmak, evliya makamına, mezarına, sandukasına zarar verenlerin ya da ziyaret çevresindeki tabiat unsurlarını kesenlerin cezalandırılacağına inanmak vb. örneklerinde olduğu gibi ziyaret geleneği içerisinde tespit ettiğimiz bu inanç ve pratikler ile İslami unsurlar içerisinde değerlendirdiğimiz namaz kılmak ve dua etmek gibi İslami ibadetler bir arada görülmektedir. Ziyaret yerlerinde tespit ettiğimiz İslami unsurların varlığı, İslamiyet öncesi inançlardan beslenerek diğer Anadolu türbelerinde olduğu gibi varlığını devam ettirmektedir.

Çalışmamızın amaçlarından biri de Bolu ve Düzce'deki kutsal ziyaret yerlerinde tespit edilen menkıbelerin incelenmesidir. Sağlığında çeşitli kerametler gösteren, insanlara iyiliklerde bulunan veli, bu özelliklerini öldükten sonra da devam ettirir. Çalışma sahamızdaki türbe ve yatırlarda yatan metfunlarda tespit ettiğimiz en belirgin keramet, velinin öldükten sonra varlığını göstermesidir. Türbede yatan veli, ziyaretlerine gelen, kötü bir durumda olan,

savaş sırasında esir düşen, yardıma muhtaç olan kişilerin karşısında zuhur eder. Eğer veliyi gören kişiler, bu yardımı bir başkasına anlatırlarsa bir daha bu zatı göremeyeceğine inanır. Veliler, kişilerle konuşarak, ses çıkartarak, ışık yakarak veya rüya sonucunda kendisini çevresindekilere gösterir. Bolu ve Düzce bölgelerindeki türbe ve yatırlarda tespit ettiğimiz menkıbelerdeki en yaygın keramet motifler şunlardır: Tayy-ı mekân, öldürücü ve tahrip edici şeylerden etkilenmeme, başını kaybetmesine rağmen ölmeme, ateşte yanmama, tabiat kuvvetini istediği gibi yönlendirebilme, hayvanlara söz geçirme, akıldan geçenleri bilme, gelecekte olacakları bildirme, bereket getirme, felaketlere maruz kalanları kurtarma, veliliğine inanmayanlara felaket musallat etme, hastalık ve vücut arızalarını giderme, az yiyeceklerle çok kişiyi doyurma. Derlenen menkıbelerdeki motifler, Anadolu'nun diğer ziyaret yerlerine ait anlatılardaki motiflerle benzerlik göstermektedir. Ahmet Yaşar Ocak'ın "Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menakıbnameleri" adlı çalışmasında yapmış olduğu tasnife göre; Bolu ve Düzce türbelerinde yedi tane Şamanizm kaynaklı inanç motifi, on üç tane Kur'an-ı Kerim ve hadis kaynaklı mucize motifi, on bir tane Kitab-ı Mukaddes kaynaklı inanç motifi, on bir tane de evliya tezkireleri ile Türk destanları kaynaklı motif tespit edilmiştir. Bu durum, Bolu ve Düzce illerinde tespit edilen evliya menkıbelerinde Kur'an-ı Kerim ve hadis kaynaklı mucize motiflerinin ağırlıkta olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse; Bolu ve Düzce'deki kutsal ziyaret yerleri, insanların gerek çaresiz kaldığı durumlarda gerekse manevi haz yaşamak için gittikleri yerler olarak hem geçmişte hem de günümüzde oldukça sık ziyaret edilmiş ve edilmektedir. Bolu ve Düzce türbeleri, eski Türk inanç sisteminin İslam diniyle bir arada yaşadığı mekânlar olarak resmî dinin tüm kurallarına ve yasaklarına rağmen halkın hafızasında varlığını sürdürmektedir. Saha araştırması sonucunda incelemede bulunduğumuz 67 kutsal mekân Türkiye'nin kültürel miras alanlarından. Bu mekânlar hem somut hem de somut olmayan kültürel miras unsurlarını bünyelerinde muhafaza ederek gelecek nesillere aktarımını sağlamaktadır. Bolu ve Düzce türbeleri üzerine ortaya koymuş olduğumuz bu çalışma gerek metot gerek içerik gerekse sonuçları itibarıyla bir ilki teşkil etmektedir. Yapmış olduğumuz bu çalışmanın benzer konularda yapılacak çalışmalara ışık tutacağı ve katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

KAYNAK KİŞİ BİLGİLERİ							
KAYNAK KİŞİLERİN ADI SOYADI		DERLEME TARİHİ	YAŞI	EĞİTİM DURUMU	MESLEĞİ	DERLEME YERİ	AKTARDIĞI BİLGİLERİ ÖĞRENDİĞİ KİŞİ/KİŞİLER
KK1	Muharrem İbrahim ALTINDAĞ	17.03.2020	32	Lise	Yerel Muhabir	Bolu/Dörtdivan	Aile Büyükleri
KK2	Hasan TEKE	20.08.2019	46	Lise	Müteahhit	Ankara/Yenimahalle	Babası
KK3	İsmail SOYKA	23.09.2020	80	İlkokul	Emekli	Bolu/Dörtdivan	Dedesi
KK4	Kemal AYDOĞAN	24.09.2020	53	İlkokul	Çiftçi	Bolu/Dörtdivan	Babası
KK5	Süleyman YILDIRIMOĞLU	24.09.2020	81	Okur-Yazar	Emekli	Bolu/Dörtdivan	Çevresi ve Şahit Olduğu Olaylar
KK6	Ahmet Baki EVİN	12.10.2019	32	Üniversite	Teknisyen	Ankara/Yenimahalle	Aile Büyükleri
KK7	Şerife EVİN	13.10.2019	50	İlkokul	Ev Hanımı	Ankara/Yenimahalle	Annesi
KK8	Zeki EVİN	02.11.2019	30	Ön Lisans	Teknisyen	Bolu/Gerede	Dedesi
KK9	Recep EVİN	03.11.2019	50	Lise	Şoför	Bolu/Gerede	Babası
KK10	İsmail ÖZÇELİK	14.03.2020	46	Lise	Müezzin	Bolu/Gerede	Çevresi ve Aile Büyükleri
KK11	Mustafa Nadi GÜL	14.03.2020	50	Lise	Muhtar	Bolu/Gerede	Aile Büyükleri
KK12	Ramazan EVİN	03.11.2019	72	İlkokul	Emekli	Bolu/Gerede	Aile Büyükleri
KK13	Salahaddin SUDAL	08.03.2020	60	İlkokul	İşletmeci	Bolu/Göynük	Aile Büyükleri
KK14	Muzaffer KARACA	08.03.2020	70	İlkokul	Emekli	Bolu/Göynük	Dedesi
KK15	Ahmet ALBAYRAK	04.11.2019	92	İlkokul	Çiftçi	Bolu/Göynük	Babaannesi
KK16	Hidayet KOLÇAK	04.11.2019	63	Öğretmen Okulu	Emekli Öğretmen	Bolu/Göynük	Dedesi ve Babaannesi
KK17	Cavit POYRAZ	04.11.2019	65	Öğretmen Okulu	Emekli Öğretmen	Bolu/Göynük	Babası
KK18	Selahaddin YILDIZ	07.10.2020	67	İlkokul	Çiftçi	Bolu/Mengen	Dedesi
KK19	Kamil DEMİRTAŞ	08.10.2020	70	İlkokul	Emekli	Bolu/Mengen	Çevresi ve Şahit Olduğu Olaylar
KK20	Orhan ÇIBASMAZ	08.10.2020	50	Lise	Muhtar	Bolu/Mengen	Dedesi
KK21	Kemal YAĞLIOĞLU	09.10.2020	58	Lise	Muhtar	Bolu/Mengen	Dedesi
KK22	Yunus ÖZGEN	09.10.2020	64	İlkokul	Muhtar	Bolu/Mengen	Anneannesi
KK23	Saatçi	20.07.2018	57	Lise	Esnaf	Bolu/Merkez	Çevresi
KK24	Ersin GÖRGÜNER	22.07.2018	33	Ön Lisans	Muhasebeci	Bolu/Merkez	Aile Büyükleri
KK25	Cihan COŞKUN	25.07.2018	31	Ön Lisans	Tekniker	Bolu/Merkez	Dedesi
KK26	İbrahim SUCU	27.07.2018	66	İlkokul	Muhtar	Bolu/Çamyayla Köyü	Dedesi

KK27	Ayşe SUCU	22.07.2018	53	İlkokul	Ev Hanımı	Bolu/Çamyayla Köyü	Dedesi
KK28	Duriye KURA	01.08.2018	49	İlkokul	Ev Hanımı	Bolu/Merkez	Aile Büyükleri
KK29	Bahaattin KURA	01.08.2018	52	Ortaokul	Emekli	Bolu/Merkez	Aile Büyükleri
KK30	Ayşe KEKLİKÇİ	10.08.2018	51	İlkokul	Ev Hanımı	Bolu/Merkez	Babaannesi
KK31	Ahmet ÇATLADIOĞLU	15.08.2018	69	Lise	Esnaf	Bolu/Merkez	Babası
KK32	İlhan SAY	20.08.2018	77	Okur-Yazar	Çiftçi	Bolu/Saraycık Köyü	Annesi
KK33	Türbedar	25.08.2018	56	Ortaokul	Türbedar	Bolu/Merkez	Çevresi ve Yaşadığı Olaylar
KK34	Muharrem EPÇİN	01.09.2018	81	Tahsili Yok	Çiftçi	Bolu/Tekke Işıklar Köyü	Çevresi ve Yaşadığı Olaylar
KK35	Safnaz EPÇİN	01.09.2018	49	İlkokul	Ev Hanımı	Bolu/Tekke Işıklar Köyü	Babası
KK36	Hayrettin ULU	09.03.2020	75	İlkokul	Emekli	Bolu/Mudurnu	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK37	Fatma BEKTAŞ	09.03.2020	72	İlkokul	Ev Hanımı	Bolu/Mudurnu	Annesi ve Babası
KK38	Mithat ÇOKAL	09.03.2020	79	İlkokul	Emekli	Bolu/Mudurnu	Babası
KK39	Edip ATALAY	09.03.2020	83	İlkokul	Emekli	Bolu/Mudurnu	_____
KK40	İsmail KOZAN	10.03.2020	81	İlkokul	Emekli	Bolu/Mudurnu	_____
KK41	İsmail YAZGAN	10.03.2020	58	Lise	Muhtar	Bolu/Samsa Çavuş Köyü	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK42	Mehmet ALIÇ	10.03.2020	57	Lise	Muhtar	Bolu/Samsa Çavuş Köyü	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK43	Vehbi TÜLEK	15.03.2020	70	Üniversite	Yerel Yazar	Bolu/Mudurnu	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK44	Fevzi ÇELEBİ	15.03.2020	50	Üniversite	Gazeteci	Bolu/Mudurnu	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK45	_____	16.03.2020	56	Lise	Taksici	Bolu/Mudurnu	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK46	Fatma ÖZÇELİK	10.10.2018	49	Lise	Ev Hanımı	Bolu/Merkez	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK47	Batuhan ÖZÇELİK	09.10.2018	23	Üniversite	Öğrenci	Bolu/Merkez	Annesi
KK48	Murat SAĞLAM	17.08.2019	44	Lise	Belediye Çalışanı	Düzce/Kaynaşlı	Çevresi ve Yaşadığı Olaylar
KK49	Kaniye BAYRAKTAR	18.08.2019	74	İlkokul	İşletmeci	Düzce/Akçakoca	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK50	Yüksel YERLİKAYA	18.08.2019	20	Lise	Garson	Düzce/Akçakoca	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK51	Şerafettin YAVUZ	18.08.2019	66	Lise	Emekli	Düzce/Akçakoca	Dedesi ve Babaannesi
KK52	Ahmet AYINTAP	18.08.2019	85	İlkokul	Emekli	Düzce/Akçakoca	_____
KK53	Sezgin ÇALIŞKAN	19.08.2019	62	Lise	Muhtar	Düzce/Çilimli	Dedesi
KK54	Akif ŞİŞE	19.08.2019	58	İlkokul	Türbedar	Düzce/Çilimli	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK55	Cengiz DEMİR	20.08.2019	55	Lise	Esnaf	Düzce/Merkez	Aile Büyükleri ve Çevresi

KK56	Fikri İŞ	20.08.2019	55	Lise	Muhtar	Düzce/Hacıaliler Köyü	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK57	_____	21.08.2019	71	İlkokul	Çay Ocağı İşletmecisi	Düzce/Merkez	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK58	_____	21.08.2019	54	Ortaokul	Taksici	Düzce/Merkez	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK59	İsmail YILMAZ	21.08.2019	59	Lise	Emekli	Düzce/Merkez	Annisi
KK60	Rıza KURUOĞLU	24.08.2019	60	Lise	Eski Köy Muhtarı	Düzce/Gölyaka	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK61	Mustafa AY	27.08.2019	61	İlkokul	Çiftçi	Düzce/Gümüşova	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK62	Ömer YAMAN	30.08.2019	65	İlkokul	Muhtar	Düzce/Kaynaşlı	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK63	Mehmet KUŞÇUOĞLU	17.08.2020	57	Lise	Muhtar	Bolu/Mudurnu	Babası
KK64	Şaban YAMA	02.08.2019	52	İlkokul	Çiftçi	Düzce/Yığılca	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK65	Recep YAMA	02.08.2019	43	Lise	Çiftçi	Düzce/Yığılca	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK66	Sami ERDOĞAN	02.08.2019	57	İlkokul	Muhtar	Düzce/Yığılca	Annisi
KK67	Sahip EROL	08.03.2020	66	İlkokul	Aşçı	Bolu/Göynük	Yengesi
KK68	Mehmet ÇELİK	10.10.2020	62	İlkokul	Aşçı	Bolu/Yeniçağa	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK69	Seher GÖZMEN	10.10.2020	55	Okur-Yazar	Ev Hanımı	Bolu/Mengen	Ailesi
KK70	İsmail YILMAZ	19.08.2019	64	Okur-Yazar	Emekli	Düzce/Çilimli	_____
KK71	Muhittin AKÇA	24.08.2019	62	İlkokul	Esnaf	Düzce/Gölyaka	Çevresi
KK72	Mustafa KAYA	18.08.2019	70	Tahsili Yok	Emekli	Düzce/Akçakoca	_____
KK73	Şevket AYTEKİN	08.10.2020	70	İlkokul	Çiftçi	Bolu/Ağacalar Köyü	Annisi ve Babası
KK74	İsmail ÖZTÜRK	21.08.2019	48	Lise	İmam	Düzce/Merkez	Çevresi
KK75	Sadık ÖKSÜZOĞLU	22.08.2020	60	Okur-Yazar	Türbedar	Düzce/Merkez	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK76	Hakkı DİNAR	08.03.2020	70	Okur-Yazar	Çiftçi	Bolu/Göynük	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK77	Muzaffer ALBAYRAK	08.03.2020	72	Öğretmen Okulu	Emekli	Bolu/Göynük	Aile Büyükleri ve Çevresi
KK78	Aydın DURDU	08.03.2020	68	Üniversite	Emekli	Bolu/Merkez	Aile Büyükleri ve Çevresi

KAYNAKÇA

ACIPAYAMLI, Orhan (1974), *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

AÇA, Mehmet (2000), “Türk Destancılık Geleneğine Bütüncül Yaklaşabilme ve ‘Alp’ Kavramı Üzerine Bazı Yeni Yaklaşım Denemeleri”, *Millî Folklor*, S. 48, s. 5-17.

ADAY, Erdal (2013), *Kütahya İli Türbe ve Yatırları Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Balıkesir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

AKPINAR, Yavuz (1983), “Altın Elbiseli Adam”, *Kaynaklar*, S. 1, s. 28-31.

AKSOY, Hasan (2003). “Mehmed Tulû Efendi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 28, s. 539, İstanbul: TDV Yayınları.

ALPASLAN, İsmet (2006), *Demirci Efsaneleri*, İzmir.

_____ (2010), *Ağrı Efsaneleri*, İzmir: Birleşik Matbaacılık.

ALPASLAN, Cevat (2010), *Bolulu Seçkin İnsanlar*, Bolu: Bolu Belediyesi Bolu Araştırma Merkezi Yayınları.

ALPTEKİN, Ali Berat (1997), *Türk Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

_____ (2000), “Hatay/Erzin’de Anlatılmakta Olan Yağmurcu Dede Efsanesi ve Türk Dünyasındaki Benzerleri”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 9, s. 25-37.

_____ (2011), *Türk Halk Bilimi Araştırmaları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

_____ (2012), *Efsane ve Motifleri Üzerine*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ALUS, Sermet Muhtar (1951), “Rûz-u Hızır”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Y.2, C.1, S.23, s.354.

ALŞAN, Mehmet Hakan (2012), *Horasan Erenleri Melametiler, Ahiler, Bacılar, Gaziler, Abdallar*, İstanbul: Kurtuba Kitap Yayınları.

ANOHN, A. V. (2006), *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, Konya: Kömen Yayınları.

ARAS, Enver (2002), “Türklerde Hıdırellez Geleneği”, *Millî Folklor*, Yaz 2002, Y.14, C.7, S.54, s.50.

ARAT, Reşit Rahmeti (1991), *Eski Türk Şiiri*, TTK Yayınları, Ankara.

_____ (1979), *Kutadgu Bilig İndeks III*, İstanbul.

ARAZ, Nezihe (1988), *Anadolu Evliyalari*, İstanbul: Atlas Kitapevi.

ARTUN, Erman (1998) “Adana Yağmur Yağdırma Törenlerinde “Boğa Dede, Bulut Dede ve Tosun Dede Kültü”, *I.Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri*, Ankara. Ankara: Ervak Yayınları, 43-51.

_____ (2017), *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı*, Adana: Karahanlı Kitabevi.

ATALAY, Adil Ali (1997), *Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi*, İstanbul: Can Yayınları.

ATEŞ, Ahmet (1988), “Menâkıp” maddesi, *MEB İslam Ansiklopedisi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, C.7, s.701-702.

AY, Resul (2008), *Anadolu’da Derviş ve Toplum 13-15. Yüzyıllar*, İstanbul: Kitap Yayınevi.

AYDIN Mehmet (2002), *Din Felsefesi*, İzmir.

AYDIN, Mehmet, vd. (2006), *Konya Merkezdeki Manevî Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Değerlendirilmesi*, Konya: Damla Ofset.

AYTÜRK, Nihat; Bayram Altan (1992), *Türkiye’de Dini Ziyaret Yerleri*, Ankara: Altanoğlu İlim ve Kültür Hizmetleri.

AYVA, Aziz (2019), “Efsanelere Göre Anadolu’daki Göllerin Adları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 45, s. 237-249.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı (1997), “Kubbe” *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları C.6, 930-944.

BALABAN, Tuğrul (2014), *Amasya Efsane, Menkabe ve Memoratları (Derleme, İnceleme, Metin)*, Amasya: Amasya Valiliği Yayınları.

BAKIRCI, Naci (2007), “Konya Mevlâna Dergâhı”, *İstem*, Y. 5, S. 10, s. 193-204.

BAPAEVA, Janyl Myrza (2013), *Tuva Şamanizmi*, Konya: Kömen Yayınları.

BARKAN, Ömer Lütfi (1942), “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, S.2, s. 279-304.

BASCOM, William R. (2010) “Folklorun Dört İşlevi” (Çev. Ferya ÇALIŞ), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2* (Ed. Öcal Oğuz ve Selcan Gürçayır), Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

BAŞ, Mustafa (2017), “Hristiyanlıkta İsa Algısının Mitolojik İslam Tasavvufunda İz Düşümleri”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 61, p. 173-186, Autumn III.

BAŞAR, Zeki (1972), *İçtimai Adetlerimiz-İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz*, Ankara: Sevinç Matbaası.

BAŞARKANOĞLU, Levent (2010), *Nizip Efsaneleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

BAYAT, Fuzuli (2006), *Anahatlarıyla Türk Şamanlığı*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

_____ (2011), *Türk Mitolojik Sistemi II*, İstanbul, Ötüken Yayınevi.

_____ (2012), *Türk Mitolojik Sistemi II*, İstanbul, Ötüken Yayınevi.

BEYDİLİ, Celal (2005), *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Ankara: Yurt Kitap Yayınları.

BİCE, Hayati (2016), *Pîr-İ Türkistan Hoca Ahmed Yesevî*, Ankara: Merkez Repro.

BİRDOĞAN Nejat, (1998), “Anadolu Aleviliğinde Çevre Sevgisi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*.

BORATAV, Pertev Naili (2003), *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, İstanbul: K Kitaplığı Yayınları.

BRUHL, Lucien Levy (2006), *İlkel İnsanda Ruh Anlayışı*, (çev. Oğuz Adanır), İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

BURSALI, Mustafa Necati (1996), *İstanbul ve Anadolu Evliyalari*, İstanbul: Tuğra Neşriyat.

_____ Mustafa Necati (2010), *Nur İplikleri, Velilerin dilinden Tasavvufi Hikâyeler*, İstanbul: Çelik Yayınevi.

_____ (2010) “Nur İplikleri, Velilerin Dilinden Tasavvufi Hikâyeler”, *Büyük Türk Klasikleri*, (1986), Cilt 4, İstanbul: Çelik Yayınevi.

BÜYÜK LAROUSSE SÖZLÜK VE ANSİKLOPEDİSİ (1986), C. 24, İstanbul.

CAN, Şefik (1970), *Klasik Türk Mitolojisi*, İstanbul.

CAMİİ, Abdurrahman (2005), (Çeviren: Uludağ S.-Kara M.), *Nefahatül Üns Evliya Menkıbeleri*, Marifet Yayınları.

CEBECİOĞLU, Ethem (2009), “Mahmud-ı Hayrânî”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.27, s.367-368, Ankara: TDV Yayınları.

CEMİLOĞLU, Mustafa (2002), *Bursa’da Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayını.

ÇAYCI, Ahmet (2012), “Kavramlar ve Tanımlar”, *Mitoloji ve Din*, (Ed. Remzi Duran), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

ÇELİK, Celaleddin (2004). “Türk Halk Dindarlığında Değişim ve Süreklilik”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/1:215-242.

ÇELİK, Metin (2011), *Her Yönüyle Akşemseddin Hazretleri*, İstanbul: Ensar Yayınları.

ÇERİBAŞ, Mehmet (2007), “Kütahya Seyit Ali Sultan Ocağında (Çamlıca ve Aydoğdu Köyleri) Kültür ve Bu Kültürlere Bağlı İnanç ve Uygulamalar”, *Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni (17-18-19 Ekim 2007) Bildiri Kitabı*, Cilt II, 1331-1356.

ÇETİN Yücel, Ayşe (2004), “Hikâyelerde Ata Kültünün Fonksiyonu”, *Abdurrahman Güzel Armağanı*, Ankara: Gazi Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.

ÇETİN, İsmet (2002), “Türk Mitinde Kut İyesi Kızır ve Medeniyet Değişikliğinde Kızır’dan Hızır’a Geçiş”, *Millî Folklor*, S. 54, s. 30-34.

_____ (2002), *Tursun Fakih Hayatı-Edebî Şahsiyeti Mesnevileri*, Ankara: İLESAM Yayınları.

_____ (2007), “Otman Baba Velayetnamesinde Bazı Motifler ve Mitik Kaynakları”, *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni (17-18-19 Ekim 2007) Bildiri Kitabı*, C. I, 357-367.

_____ (2007), “Türk Kültüründe Bab (Baba)/Ata Geleneği”, *Millî Folklor*, 19 (76), 70-75.

ÇEVİK, Bülent (2008), *Konya’da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

ÇOBANOĞLU, Özkul (1993), “Türk Kültür Tarihinde Su Kültü”, *Türk Kültürü*, S. 361, s. 32-42.

_____ (1998), “Durmuş Dede Örneğinden Hareketle Yatırların Yerinin Değiştirilmesinde Halk inançlarının Durumu Üzerine Tespitler”, *Millî Folklor*, Y. 10, S.40, s. 7-10.

_____ (2002), *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.

_____ (2003), *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ÇORUHLU, Yaşar (2011), *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

DALKILIÇ, Emine Gültekin (2010), *Âşık Edebiyatında Peygamber Kıssaları*, Isparta: Fakülte Kitapevi.

DEMİR, Necati, ERDEM, Mehmet Dursun (2007), *Hazret-i Ali Destanı*, C. 1, Ankara: Destan Yayınları.

DEMİR, Gonca Kuzay, (2011), “Kosova’da Anlatılan Kesikbaş Efsaneleri”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/4 Fall 2011, s. 77-86.

DEMİR, Necati (2013), *Türk Efsaneleri 1-2*, Ankara: Edge Akademi.

DEMİRCİ, Mehmet (2011), *Tarihî-Tasavvufî Menkıbeler ve Yorumları*, İstanbul: Nefes Yayınları.

DEMİRTAŞ, Sezai (2013), *Savaş ve Fetih Olguları Bağlamında Anadolu Sahası Türk Efsaneleri Üzerine İncelemeler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

DERLEME SÖZLÜĞÜ (2009), C.I A-B, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

DEVELLİOĞLU, Ferit (2004), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

DIYKANBAYEVA, Mayramgül (2016), *Kırgızlarda Atalar Kültü*, Konya: Kömen Yayınları.

DİLEK, İbrahim (2013), *Türk Mitoloji Sözlüğü (Altay-Yakut)*, Ankara.

DİNLER TARİHİ ANSİKLOPEDİSİ (1999), İstanbul: Sabah Dış Ticaret ve Pazarlama.

DİVİTÇİOĞLU, Sencer (1987), *Kök Türkler: Kut, Küç ve Ülüg*, İstanbul: Ada Yayınları.

DURAN, Hamiye (1995), *Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi ve Velayetname’de Geçen Motifler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

DURAN, Hamiye (2007), *Velâyetnâme*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

DURBİLMEZ, Bayram (2015), “Muhyiddin Abdal Menkabeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Kış, Yıl 5, Sayı 10 sayfa 1-22.

DURDU, Aydın (2001) “Bolu İlinde Bulunan Türbeler Üzerine Bir Değerlendirme”. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, s.115–159, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

DUYMAZ, Ali (2000), “Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.3, S.4, s. 337-355.

DÜLGER, Elif (2014), “Oruç Bey’in Aktardığı Efsaneler ve Bunların Türk Efsaneleri İçindeki Yeri”, *Erdem*, S. 66, s. 71-85.

EBERHARD, Wolfram (1942), *Çin Kaynaklarına Göre Orta ve Garbi Asya Halklarının Medeniyeti*, İstanbul: Türkiyat Mecmuası.

- ELIADE**, Mircea (1991), *Kutsal ve Dindışı*, Ankara: Gece Yayınları.
- _____ (2003), *Dinler Tarihine Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- _____ (2009), *Dinler Tarihine Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- _____ (2014), *Şamanizm*, Ankara: İmge Kitabevi.
- EMİROĞLU**, Kudret ve Suavi Aydın (2009), *Antropoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- ERAYDIN**, Selçuk (1984), *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul.
- ERDOĞAN**, Abdülkadir (1937), “Konya’da Eski Tekyeler”, *Halkevi Konya Dergisi*, Y. 2, S. 16/17, s. 971-977.
- ERDOĞAN**, Oğuz (2014), “Dinî Şahsiyetler Etrafında Oluşan Anlatı Türlerinin Tasnif ve Derlenmesi Üzerine Düşünceler: Aziz Mahmud Hüdayî Örneği”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt / Sayı 49.
- EREN**, Metin (2017), “Anadolu Sahası Türk Masallarında Dua Motifi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.58, s. 355-375.
- ERGİN**, Muharrem (1995), *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- _____ (2009), *Dede Korkut Kitabı-1*, Ankara: TDK Yayınları.
- ERGUN**, Sadeddin Nüzhet (1936), *Türk Şairleri Cilt 1* İstanbul: Suhulet Kütüphanesi.
- ERGUN**, Pervin (2011), *Kambar Ata Baba Gammar*, Konya: Kömen Yayınları.
- _____ (2017), *Türklerde Ağaç Kültü*, Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.
- ERÖZ**, Mehmet (1990), *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____ (1992), *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektaşilik*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- ESİN**, Emel (2001), *Türk Kozmolojisine Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- _____ (2006), *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu* İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- _____ (2006), *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu* İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- EVLİYALAR ANSİKLOPEDİSİ**, 1, 2,3,4,5, (1992), Türkiye Gazetesi Yayınları.
- EVLİYA** Çelebi (2003), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Haz. Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı), C. 2, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- GÖDE**, Halil Altay (2010), *Isparta Efsaneleri*, Isparta, Fakülte Kitabevi.
- _____ (2011), “Tarihi Yeniden Kurma Kuramı: Velî Baba Üzerine Anlatılan Efsaneler”, Konya: *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 30-GÜZ, s. 115-128.
- GÖKYAY**, Orhan Şaik (1976), *Dedem Korkut Destan*, Ankara.

GÖKALP, Haluk (2005), “Ahi Evran-ı Velî’nin Menkıbevi Kişiliği”, *Gazi Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Ahilik Araştırmalar Dergisi* Cilt:1 S.:2 Kış.

GÖKALP, Ziya (1995), *Türk Medeniyeti Tarihi*, İstanbul: Toker Yayınları.

GÖLPINARLI, Abdülbâki (1977), *Tasavvufî Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.

_____ (1995), *Velâyetname, Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

GÖNEN, Sinan (2004), *Anadolu Yer Adlarına Bağlı Olarak Oluşan Efsaneler Üzerine İncelemeler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

GUMİLEV, Lev Nikolayeviç (1999), *Eski Türkler* (Çev. B. Ahsen Batur), İstanbul.

GÜNALTAY, M. Şemseddin (1996), Ölülere Kutsallaştırma: “Tümbeler ve Ziyaret Yerleri”, Sadeleştiren: Ahmet Gökbel, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1*, Sivas.

GÜNAY, Umay (1990), “Âşık Mehmet Yakıcı’da Rüya Motifi”, *Millî Folklor*, S. 5, s. 3-6.

GÜNAY, Ünver; Harun Güngör (2003), *Başlangıcından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, İstanbul: Rağbet Yayınları.

_____ (2007), *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, İstanbul: Rağbet Yayınları.

GÜNAY, Ünver; Harun Güngör; vd. (2001), *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

GÜNDÜZ, Şinasi (1998), *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları.

GÜNGÖR, Harun (2007), “Geleneksel Türk Dininden Anadolu’ya Taşınanlar”, *Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni: Bildiriler*, s. 1-7, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

GÜZEL, Abdurrahman (1999), *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*, Ankara: TTK Yayınları.

_____ (1999), *Kaygusuz Abdal Menakıbnamesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

_____ (2015), *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

GÜZEY, Gökçe Zeynep (2020), *İzmir’deki Kutsal Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

HANÇERLİOĞLU, Orhan (2000), *İslam İnançları Sözlüğü*, Ankara: Remzi Kitabevi.

HELİMOĞLU, Yavuz Muhsine (1993), *Diyarbakır Efsaneleri (Derleme-Araştırma-İnceleme)*, Ankara: Doruk Yayınları.

HICKMAN, William (1976), “Who is Ümmi Kemâl ?”, *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, S. 4-5, s. 57-82.

_____ (1982), “Ümmî Kemâl in Anatolian Tradition”, *Turcica*, S. 14, s. 155-167.

HONKO, Lauri (1979), “Theories Concerning the Ritual Process”, *Science of Religion Studies in Methodology*, (Ed. Lauri Honko) Paris, New York, (369–390).

HASOL, Doğan (1993), *Mimarlık Sözlüğü*, Beşinci Baskı, İstanbul.

İNAN, Abdülkadir (1961), “Türbelere Paçavra Bağlama ve Mum Yakma Hurafelerinin Menşei”, *Diyanet Dergisi*, s. 180-182.

_____ (2013), *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: TTK Yayınları.

İNEVİ, Nurdan Kılınç (2019), *Keramet Motifi Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi/Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

KAFESOĞLU, İbrahim (2015), *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (1988), *İnsan ve İnsanlar*, İstanbul.

KAHRAMAN, Seyit Ali; Yücel Dağlı (2005), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi 2.Cilt 1.Kitap*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

KAHRAMAN, Nurettin (2009), *Menâkıb-I Emir Sultan (Hüsâmeddin Bursevî) İnceleme ve Metin*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslam Bilimleri Programı, İzmir.

KALAFAT, Yaşar (1995), *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

_____ (2005), *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: Babil Yayınları.

_____ (2007), *Türk Halk Kültürlü Halklarda Halk İnançları IV*, Ankara: Lalezar Kitabevi.

_____ (2015), *Anadolu Halk Kültürü Monografisinden Mitolojik Şifreler II*, Ankara: Berikan Yayınevi.

KANDEMİR, M. Yaşar (1997), “Ziyaret”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: MEB Yayınları.

KAPLAN, Mehmet (1991), *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar III Tip Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

KAPLAN, Saadettin (1997), *Balık Karnında Hayat*, İstanbul.

KAPLAN, Saadettin (2004), *Dağa Konan Gemi*, İstanbul.

KARA, Kerim (2012), “TOKADÎ, Hayreddin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, s. 215-216, İstanbul: TDV Yayınları.

KARADAVUT, Zekeriya (1992), *Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

KARAKAŞ, Rezan (2014), *Siirt Menkıbesi Türbe Ritüelleri*, Ankara: Maya Akademi Yayınları.

KARAMAN, Kasım (2010), “Ritüellerin Toplumsal Etkileri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S.21, s.227-236.

KARTAL, Atilla (2014), “Aşçı Baba Türbesi Etrafında Şekillenen Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri”, *Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Tarım Açısından Uluslararası Sarayönü Sempozyumu (24-26 Ekim Konya) Bildiri Kitabı*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları: 8.

_____ (2017), *Konya Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar*, Düsseldorf: Lap Lambert Academic Publishing.

KAŞGARLI Mahmud (2013), *Divanü Lügâti't-Türk*, (Haz. Besim Atalay), Ankara: TDK Yayınları.

KAYA, Doğan (2002), “Sivas'ta Yatmakta Olan Horasan Merkezli Anadolu Erenleri”, *Halk Bilimi Araştırmaları*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

_____ (2014), *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.

KAYA, Muharrem (2001), “Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri”, *Folklor /Edebiyat*, C.VII, S.25.

KAZANCI, Ahmet Lütfi (1997), *Hız. Süleyman'dan Hız. Muhammed'e (s.a.s) Peygamberler Halkası*, İstanbul.

KELEŞ, İdris (2007), *Çağa ve Köylerinin Tarihi*, Ankara: Yücel Ofset Matbaacılık.

KILIÇ, Sami; Abdullah Altuncu (2015), “Cilt Hastalıklarına Yönelik Bir Halk Hekimliği Uygulaması: Gelincik Ocağı (Çavlu Köyü-Fikriye Pınar Örneği)”, *Turkish Studies*, C. 10, s. 627-638.

KOÇAK, Yunus Baki (2012), *Gerede’de Dinlediğim İbret Verici Hikâyeler*, Ankara: Hermes Ofset.

KONRAPA, Zekai Mehmet (1960), *Bolu Tarihi*, Bolu Vilayet Matbaası.

KONUK, Ahmet Avni (1989), *Fusûsu’l- Hikem Tercüme ve Şerhi* (Haz. Mustafa Tahralı- Selçuk Eraydın), İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

KONUKÇU, Enver, (1984), “Düzce Tarihi (İlk Devirlerden Cumhuriyete)”, *Türkiye İmar Turizm ve Sanayi Mecmuası*, Yıl: 8, c. 18, S. 212-133, İstanbul: Nadir Basımevi, s. 12-23.

KORKMAZ, Esat (2003), *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

_____ (2011), *Hacı Bektaş Velî Vilayetname*, İstanbul: Can Yayınları.

_____ (2019), *Şamanizm Esrik Yolculuk*, İstanbul: Berfin Yayınları.

KÖKSAL, Hasan. (1987), “İzmir ve Çevresindeki Yatırlar ve Bunlara Bağlı Olarak Yaşayan İnançlar”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Cilt IV. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 153-171.

KÖKSAL, Mustafa Asım (2004), *Peygamberler Tarihi I-II*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat (2004), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Akçağ Yayınları.

_____ (2012), *Anadolu’da İslamiyet*. Ankara: Akçağ Yayınları.

KÖSE, Ali, vd. (2009). “Popüler Kültür, Popüler Dindarlık: Türk Toplumunda Türbe Fenomeni Üzerine Psiko-sosyolojik Bir Araştırma”, *16. Ulusal Sosyal Psikiyatri Kongresi*, Karabük: Kongre Kitabı.

_____ (2010), *Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları*, İstanbul: Timaş Yayınları.

KÖSEOĞLU, Nevzat (1990), *Türk Dünyası Tarih ve Medeniyeti Üzerine Düşünceler*, İstanbul.

KUMARTAŞLIOĞLU, Satı (2016), “Mucizeden Keramete: “Yerden Su Çıkarma” Motifli Efsaneler”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz (25), s. 119-139.

KURTOĞLU Mehmet (2008), *Urfa Efsaneleri*, Ankara: İstanbul Kurumu Yayınları.

KUŞAK, Mehmet (2016), *Hristiyanlığın Kurucusu Pavlus ve Hz. İsa'nın Tahrif Edilen Mesajı*, Yayınevi: e-Kitap projesi.

LEVEND, Agah Sırrı (1984), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu.

MALINOWSKI, Bronislaw (2000), *Büyük, Bilim ve Din* (Çev. Saadet Özkal), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

MARSHALL, Gordon (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

MİNGANA, Alphonse (2016), “Vaftizci Yahya’nın Yeni Bir Hayat Hikâyesi”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Haziran Cilt: 19, Sayı : 48, s. 235-258.

OCAK, Ahmet Yaşar (1983), *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, İstanbul: Enderun Kitabevi.

_____ (1984), *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.

_____ (1990), *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

_____ (1998), *Türk Folklorunda Kesik Baş*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

_____ (2010), *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*, Ankara: TTK Yayınları.

_____ (2015), *Alevî Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.

_____ (2016), *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliya Menâkıbnâmeleri XV-XVII. Yüzyıllar*, İstanbul: Timaş Yayınları.

ONAY, Ahmet Talat (1993), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

OROZOBAYEV, Mayrambek (2013), “Kırgızlarda Bir Gelenek Olarak Yemin Etme ve Yemin için Kullanılan Kelimeler” *Acta Turcica*, S. 2, s. 1-15.

ORTA ANADOLU (KUZEY- GÜNEY) EVLİYALARI, Kırşehir, Konya, Nevşehir, Niğde, Sinop, Sivas, Tokat, Yozgat, (2004), İstanbul, Türkiye Gazetesi Yayınları.

OSMÂNZÂDE Hüseyin Vassâf (2006), *Sefîne-i Evliyâ*, (Haz. Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz), C.1, s. 104, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

OYMAK, İskender (2002), *Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, Malatya.

ÖGEL, Bahaeddin (2010a), *Türk Mitolojisi*, C.I, Ankara: TTK Yayınları.

- _____ (2010b), *Türk Mitolojisi*, C.II, Ankara: TTK Yayınları.
- _____ (2014a), *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, C. I, Ankara: TTK Yayınları.
- _____ (2014b), *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, C. II, Ankara: TTK Yayınları.
- ÖNAL**, Güray (2008), “Mudurnu’yu Aydınlatan Din Alimlerimizden Filibeli Hoca (1841-1929)”, *Mudurnulular Derneği Bülteni*, S.3, s. 22-24.
- ÖNDER**, Mehmet (1966), *Anadolu Efsaneleri*, Ankara, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.
- _____ (1999), *Aldı Sözü Anadolu*, İstanbul: MEB Yayınları.
- ÖRNEK**, Sedat Veyis (1971), *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- _____ (1995), *Türk Halk Bilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZ**, Hülya (2005), *Mersin’deki Ziyaret Yerlerinin Halkbilimi Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Mersin Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- ÖZARSLAN**, Metin (2003), “Türk Kültüründe Ağaç ve Orman Kültü” *Türkbilig*, S.5, s. 94-102.
- ÖZKAN** İsa (1993), “Türkmenistan’daki Adak Yerleri ve Bu Yerlerle İlgili İnançlar”, *Türk Kültürü Dergisi*, 1993, Sayı 368, Ankara, 730-740.
- ÖZKAN**, Selim Hilmi (2012), “Türklerde Mezar Kültü Ölü Gömme ve Mezar Geleneği (Şakirkaraağaç Örneği ve Geri Kalanları)”, *Tarih ve Kültürümüzde Karaağaç*, Ankara.
- ÖZÇELİK**, M. (1995), “Adını Kerâmetinden Alan Velîler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- ÖZER**, Vahdi (2018), *Efsane ve Halk Hikâyelerinde Peygamberler ve Veliler Üzerine Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- ÖZLÜ**, Zeynel (2015), *İlk Çağdan Cumhuriyet’e Bir Batı Karadeniz Kenti DÜZCE (Ahali-yi Sadıka/Sefîne-i Nuh)*, İstanbul: Fırat Basımevi.
- ÖZMEN**, Vildan (2007), *Abdürrahim-i Tırsi Divanı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- ÖZTÜRK**, Kazım (2008), *Konya’da Dinî Hayat*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları.
- ÖZTÜRK**, Eyüp (2013), *Velilik ile Delilik Arasında*, İstanbul Kitabevi Yayınları.

PAKALIN, Mehmet Zeki (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: MEB. Yayınları.

PARLATIR, İsmail (2006), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.

PEKACAR, Çetin (1998), “Kumuk Türk Edebiyatı”, *Türk Dünyası El Kitabı*, C. 4, s. 319-340.

PEKER, Hüseyin (1999). “Türbe Ziyaretlerindeki Dini ve Psiko-Sosyal Nedenler”. *Geçmişte Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, İstanbul: Mezarlıklar Vakfı Yayını.

PEKER, Selçuk (2006), “Türk Ad Verme Geleneği Çerçevesinde Aksaray’dan Bir İsim: Şammaz”, *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu’na Armağan*, Konya- Harlem.

_____ (2007), “Türk Ad Verme Geleneği Çerçevesinde Aksaray’dan Bir İsim: Çapan”, *Millî Folklor*, Y. 19, S. 76, s. 124-133.

_____ (2015), *Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış (Aksaray Örneği)*, Konya: Kömen Yayınları.

_____ (2016), “Dağ Kültü Bağlamında Bir Müracaat Makamı Olarak Ekecik Dağı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 45, s. 182-188.

POTAPOV, L.P (2012), *Altay Şamanizmi*, (Çev. Metin Ergun), Konya: Kömen Yayınları.

_____ (2013), “Altay’da Dağ Kültü”, (Çev. Metin Ergun), *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı*, s.77-91, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

RIVERS, William Halse Rivers (2004), *Tıp, Büyü ve Din*, (Çev. İbrahim Enis Köksaldı), İstanbul: Epsilon Yayınları.

ROUX, Jean Paul (1999), *Altay Türklerinde Ölüm*, (Çev. Aykut Kazancıgil), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

_____ (2000), “Su, Türklerin ve Moğolların Dininde”, (Ed. Yves Bonnefoy), *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, (Çev. Nuriye Yiğitler), C.II, Ankara: Dost Kitabevi.

_____ (2002), *Türklerin ve Moğolların Eski Dini* (Çev. Aykut Kazancıgil), İstanbul: Kabalcı Yayınları.

SANCAK, Nuriye (2008), *Mardin Efsaneleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

SARIKAYA, Mahmut (2005), “Erciyes Yöresinden İki Menkıbe ve Toprağı Vatanlaştıran Halk Etimolojisi Örnekleri”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 8, s. 47-55.

SAKAOĞLU, Saim, (1980), *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

_____ (1997), “Bir efsane, İki Tip, Bir Motif: Şeyh Bilecen ve Memik Dede Efsaneleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4, 181-189.

_____ (2009), *Efsane Araştırmaları*, Konya: Kömen Yayınevi.

_____ (2011), *101 Anadolu Efsanesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

_____ (2012), *101 Türk Efsanesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

SCHUYT, Theo N. M.; Schuijt, John J. M. (1998), “Rituals and Rules: About Magic in Consultancy”, *Journal of Organizational Change Management*, Vol. 11, No.5, (399–406).

SELVİ, Dilaver (2012), *İslâmi Kaynaklarda Velâyet ve Kerâmet*, İstanbul: Hoşgörû Yayınları.

SERİN, Rahmi (2017), *Hayreddîn-i Tokâdî Kuddise Sirrihû Hazretleri Bolu ve İlçelerindeki Türbeler*, Bolu: Sekmen Matbaacılık.

SERTOĞLU, Murat (1966), *Evliyalar Evliyası Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî II*, İstanbul: Şadırvan Yayınları.

SEYİDOV, Mirali A (1996), “Eski Türk Kitabelerinde Yer-Sub Meselesi”, (Çev. Sadettin Gömeç), *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara, C.18, S.29, s. 259-265.

SEZEN, Yumni (2004), *Antropolojiden Psikanalize Kurban ve Din*, İstanbul: İz Yayıncılık.

SEZGİN, Abdülkadir (1998), “Eren ve Evliya Kavramının Dini Tarihi Folklorik İzahı ve Eren İnancı Üzerine Düşünceler” *I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi*, Ankara: Ervak Yayınları, 457-468.

ŞAHİN, Halil İbrahim (2010), “Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi’ndeki Olağanüstülüklerle İlgili Bazı Motifler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 53, s. 315-330.

TANYU, Hikmet (1973), *Dinler Tarihi Araştırmaları*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

_____ (1976) “Türklerde Ateşle İlgili İnançlar”, *I. Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara: Milli Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı Yayınları, 283- 304.

_____ (1980), *İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

_____ (1988), “Ağaç”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.1, s. 456-457, Ankara: TDV Yayınları.

_____ (2007a), *Türkiye’de Adak ve Adak Yerleri*, Ankara: Elips Kitap.

- _____ (2007b), *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara: Elips Kitap.
- TAŞ**, İsmail (2011), *Türk Düşüncesinde Kozmogoni-Kozmoloji*, Konya: Kömen Yayınları.
- TAŞGIN**, Ahmet (2013), *Dediği Sultan ve Menakıbı Konya ve Çevresinde Ahmet Yesevî Halifelerinin İzleri*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- TAŞGIN**, Ahmet; Solmaz, Bünyamin (2012), “Hacı Bektaş Veli ve Hacı Toğrul Karşılaşması: Güvercin ve Doğan Donuna Bürünme”, *Turkish Studies*, Volume 7/1 Winter, s.105-129.
- TATÇI**, Mustafa (1990), *Yunus Emre Divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TDK TÜRKÇE SÖZLÜK** (2009), 10. Baskı (Haz. Şükrü Haluk Akalın), Ankara: TDK Yayınları.
- TEKİN**, Mustafa (2012), *Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Dua ve Sosyal Sorunlar*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- TEKİN**, Talat (1986), “İslam Öncesi Türk Şiiri”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı I*, Ankara.
- _____ (2014), *Orhon Yazıtları*, Ankara: TDK Yayınları.
- TEZCAN**, Mahmut (1996), *Kültürel Antropoloji*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- THOMSEN**, Vilhelm (2011), *Orhon Yazıtları Araştırmaları*, (Çev. Vedat Köken), Ankara: TDK Yayınları.
- TRYJARSKI**, Edward (2012), *Türkler ve Ölüm*, (Çev. Hafize Er), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- TUĞRUL**, Saime (2010), *Ebedi Kutsal Ezeli Kurban*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TUNCER**, Orhan Cezmi (1986), *Anadolu Kümbetleri I: Selçuklu Dönemi*, Ankara.
- TURAN**, Fatma Ahsen (1997), “Anadolu’nun Türkleşmesinde Manevî Güçler ve Abdürrahîm Tırsî”, *Kastamonu Eğitim*, Y.2, S. 3, s. 181-186.
- _____ (2007), “Bulgaristan’da Demir Baba Tekkesindeki İnanç Sembollerinin ve Ritüellerinin Çözümlemesi”, *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, S.43, s. 1-11.
- TURYAN**, Hasan (1982), *Bursa Evliyaları ve Tarihi Eserleri*, Bursa: Öner Matbaası.
- TÜMER**, Günay (1991), “Atalar Kültü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4. s.42-43, Ankara: TDV Yayınları.
- TÜRK DÜNYASI EDEBİYATÇILARI ANSİKLOPEDİSİ** (2002), Ankara: AKM Yayınları.
- TÜRKMEN**, Fikret (1998), *Tahir ile Zühre*, Ankara: Akçağ Yayınları.

UÇKUN, Rabia (2014), *Saltuknâme' de Sarı Saltuk Gazi'ye Atfedilen Kerametler*, *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması, Bildiriler*, 26-28 Mayıs.

UĞURLU, Serdar (2018), “Mudurnu’da Tasavvuf”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 15, s. 909-926.

ULUDAĞ, Süleyman (1998), “Tasavvuf ve Halk İnancı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.17, s.409-411, Ankara: TDV Yayınları

_____ (2002), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

USLU, Recep (1994), “Dâvûd-i Halvetî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.9, s. 28, İstanbul: TDV Yayınları.

UYSAI, Ahmet Edip (1989), *Yaşayan Türk Halk Hikâyelerinden Seçmeler*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

YAVUZ, Kemal; Ramazan Ayvalı, vd. (2004), *Orta Anadolu (Kuzey-Güney) Evliyalari I-2*, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.,

YAVUZER, Hayati (1997), *Kemal Ümmi Divanı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi (1992), *Hak Dini Kur'an Dili* (Sadeleştirenler, İsmail Karaçam, vd.), C.4, İstanbul: Azim Dağıtım.

YEĞİN, Hüseyin İ. (2015), “Ziyaret Fenomeni Bağlamında Hayrettin Tokadi Türbesi”, *IV. Uluslararası Bolu Halk Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu Bildirileri*, s. 23-42, Ankara: Akçağ Yayınları.

YEŞİLDAL, Ünsal Yılmaz (2007), *Anadolu Folklorunda Geyik*, Konya: Kömen Yayınları.

YILDIRIM, Ali; Hasan Şimşek (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

YILDIZ, Naciye (2009), “Türk Destanlarında Çocuksuzluk”, *Millî Folklor*, 82, s. 76-88.

View publication

YILDIZ, Ali (2016), *Akşemseddin'de Allah, Kâinat ve İnsan* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

YILMAZ, Emre (2016), “Türbe Ziyaretlerinin Sebepleri ve Fert Üzerindeki Etkileri: Bilecik Örneği”, *Mediterranean Journal of Humanities*, S. 2, s. 531-552.

YILMAZTÜRK, Mehmed Emin (2001), *Bütün Menkıbeleriyle İstanbul ve Anadolu Evliyalari I-2*, İstanbul: İpek Yayınları.

YUND, Kerim (1960), “Türkiye’de Hıdırellez”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl.11, C.6, S.130, s.2139.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

http://bolu.gov.tr/briefing-okuyucu?file=nufus_yapisi?ext=docx (Erişim Tarihi: 03.04.2019).

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_inanc_sistemleri.pdf, (Erişim Tarihi: 25.04.2019)

<http://www.bolu.bel.tr/bolu/bolu-hakkinda-genel-bilgiler/> (Erişim Tarihi: 04.04.2019)

http://www.bolu.gov.tr/briefing-okuyucu?file=cografi_durum?ext=docx (Erişim Tarihi: 04.04.2019).

http://www.bolu.gov.tr/ortak_icerik/bolu/bilgi-islem/documents/genel_bilgiler.pdf (Erişim Tarihi: 03.04.2019).

<http://www.duzce.bel.tr/detay.asp?id=2151> (Erişim Tarihi: 07.04.2019).

<http://www.duzce.gov.tr/tarihi-ve-cografi-yapisi> (Erişim Tarihi: 07.04.2019).

<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/cult> (Erişim Tarihi: 08.05.2019)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/atalar-kultu> (Erişim Tarihi: 25.05.2019)

<http://www.hacimsultan.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 04.02.2021).

<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Kehf-suresi/2200/60-61-ayet-tefsiri> (Erişim Tarihi: 04.03.2021)

DİZİN

A. Veli Adları Dizini

A

Abdullah Efendi	96, 110, 136, 137, 255, 274
Abdullahoğlu Mustafa	250
Abdürrahim Tırsî	136, 140, 142, 205, 273, 274, 275
Adurrahim Tırsî	274
Aftal Dede	180, 196
Ahmet Dede	165, 206, 303
Akşemseddin	36, 94, 96, 108, 113, 131, 133, 136, 165, 173, 175, 180, 187, 188, 189, 192, 193, 194, 200, 205, 256, 257, 258, 259, 264, 265, 266, 284
Ali Baba	38, 91, 99, 105, 123, 157, 173, 186, 204, 214, 215, 216, 316, 317, 318
Ali Dede	266
Ali Hamza	90, 92, 167, 191, 192, 200, 201, 205, 297, 298
Aslahaddin	60, 95, 103, 187, 205, 235, 237, 238
Aziz Mahmud Hüdai	254

B

Babahızır	91, 107, 172, 173, 175, 176, 177, 182, 190, 191, 192, 193, 194, 203, 212, 219, 220, 267, 268, 269, 270
Bolevî	113, 130, 131, 132, 136, 150, 151, 152, 154, 163, 168, 181, 201, 222, 229, 230, 231

D

Dâvûd-i Halvetî	116, 151, 276, 277, 278
Dâvûd-i Mudurnî	277
Debbağ Dede	96, 154, 260
Dede	10, 15, 20, 23, 32, 69, 74, 75, 77, 81, 86, 87, 91, 94, 96, 97, 98, 103, 104, 105, 106, 108, 122, 123, 138, 141, 142, 143, 148, 154, 161, 165, 166, 173, 175, 177, 180, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 195, 196, 198, 199, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 227, 228, 247, 248, 251,

252, 253, 259, 260, 266, 267, 275, 276, 278, 296, 301, 302, 303, 304, 305, 307, 308, 312, 313, 314, 315, 316

Dedeler 96, 253, 292

Doruk Baba 278

E

Emeti Nine..... 213, 261

Erenler 16, 188, 209, 246, 262, 281

Eroğlu 294

Eskici Ahmet Dede..... 106, 148, 165, 183, 199, 203, 206, 208, 219, 221, 222

Eskici Baba..... 86, 98, 103, 173, 205, 224, 225

F

Fahreddin Rûmî..... 286

Fahreddin-i Rûmî 285

Filibeli Hacı Hafız Efendi 189, 279

Filibeli Hoca Hafız 154, 200, 204, 279, 280, 281

Filibeli Hoca Hafız Tevfik Efendi..... 279

G

Gazi Dede 205, 253

Geredeli Abdullah Efendi..... 96, 110, 136, 137, 230, 255, 256

Geredeli Aziz..... 250

Geyikli Baba..... 123, 125, 127, 169, 188, 206, 210, 217, 262, 263, 264

H

Habîb Karamânî 277

Hacı Bayram..... 16, 94, 108, 113, 256, 257, 258, 264, 266

Hacı Bayram-ı Veli 256, 264

Hacı Hafız Efendi..... 279

Hacı Salih Efendi 230

Halid bin Zeyd..... 259

Hasan Dede	87, 308
Hayreddin Efendi	239
Hayrettin12, 13, 19, 24, 33, 59, 62, 75, 91, 108, 158, 169, 185, 190, 192, 197, 201, 218, 239, 240, 309, 311	
Hayruddin Efendi	97, 294, 295
Hızır.....	57, 80, 81, 138, 140, 141, 142, 190, 209, 231, 251, 272, 275
Himmet Dede	175, 183, 193, 210, 245, 249

I

İskenderoğlu Talha	250

K

Kaplan Dede	122, 165, 210, 303
Karaaslan89, 90, 94, 95, 102, 104, 105, 108, 157, 159, 175, 187, 189, 193, 204, 215, 218, 219, 280, 281, 282, 283, 284	
Karaaslan Velî Hazretleri	187, 189, 193, 204, 280
Karacaahmet.....	124, 166, 291
Kasım Dede	98, 123, 166, 188, 195, 211, 216, 228
Kemal Ümmî	31, 35, 86, 117, 159, 162, 241, 242, 243
Kırklar	91, 104, 186, 188, 208, 209, 246, 247
Koç Baba105, 106, 126, 166, 181, 184, 187, 188, 193, 198, 208, 210, 212, 214, 218, 219, 222, 301, 304, 305, 306	
Konuralp Ahmet Bey	163, 173, 177, 187, 191, 200, 205, 207, 219, 220, 221, 299, 300
Koru Dede	188, 207, 315
Köse İsmail.....	89, 113, 125, 319, 320

M

Mahmûd-ı Kürevî.....	239
Mehmed Talui	288
Mehmet.....	18, 21, 36, 37, 133, 136, 226, 243, 247, 256, 258, 288
Mudurnulu Şeyh Fahreddin.....	285
Muhap Baba	314

Muhap Dede	103, 314
Muslihuddîn-i Konrapavî	239
Mustafa Bin Salih.....	230
Mustafa Safî	90, 91, 96, 112, 130, 132, 136, 162, 167, 230, 231, 232, 233, 234
Mustafa Safî Efendi.....	91, 112, 130, 132, 136, 162, 167, 230, 231, 232, 233, 234
Mustafa Sâfî Efendi.....	136, 232, 255

Ö

Ömer.....	94, 119, 165, 180, 200, 206, 220, 221, 239, 264, 265, 266
Ömer Sıkkîn	94, 165, 180, 200, 206, 220, 221, 264, 265, 266

R

Ramazan Dede.....	205, 207, 217, 252, 253
Rıza Efendi	250

S

Sabri Efendi	250
Safî Amidî Bolevî.....	91, 96, 104, 112, 167, 168, 180, 187, 193, 201, 222, 229
Saidi Yetkin.....	267
Samsa Çavuş	143, 180, 188, 189, 191, 192, 197, 199, 205, 207, 218, 284, 286, 287, 288
Sapanlı Dede	96, 213, 252, 253
Sarı kızlar.....	123, 168, 173, 177, 179, 181, 182, 185, 188, 189, 191, 192, 200, 203, 210, 217, 219, 220, 222, 229, 270, 271, 273
Secamehmet	91, 104, 106, 108, 205, 247, 248
Semer kant ül Ali Bin Müslim	235
Seydi Süleyman.....	295, 296
Seyyid Ahmed Efendi	255
Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî	277
Sıkkîn	94, 165, 200, 206, 220, 221, 264, 265, 266
Somuncu Baba.....	12, 15, 60, 103, 118, 156, 169, 187, 188, 193, 209, 216, 235, 236, 264

Ş

Şaban Dede.....	205, 252
Şâbân-ı Velî.....	239
Şehriban.....	187, 208, 242, 249
Şehriman.....	279, 289
Şeyh Abdulkadir Efendi	274
Şeyh Ahmet Efendi	226
Şeyh Aslahaddin.....	95, 103
Şeyh Eşref-i Sani	273
Şeyh Hacı Halil Efendi.....	250
Şeyh Hadi Efendi	226
Şeyh Hamdi Efendi	226, 274
Şeyh Hüseyin Efendi	205, 226, 253, 254
Şeyh İmran	96, 140, 289, 290
Şeyh Kâmil Efendi	205, 226
Şeyh Mehmet Talui	288
Şeyh Muslahaddin.....	106, 107, 113, 129, 132, 158, 169, 177, 183, 189, 192, 205, 221, 222, 308, 309, 310, 311
Şeyh Muslahaddin Kokabeli.....	106, 107, 113, 129, 132, 158, 169, 177, 183, 192, 205, 221, 222, 308, 309
Şeyh Muslihuddin Efendi.....	273
Şeyh Sırrı Ali Efendi	273
Şeyh Tahir Efendi.....	226
Şeyhî Mehmed Efendi	239
Şeyh-ül İmran.....	87, 96, 119, 126, 127, 140, 154, 166, 173, 189, 194, 204, 205, 280, 289, 290
Şeyhül- ül İmran.....	289
Şeyh-ül Ümran	154, 279, 289, 290
Şıh İsmail.....	89, 107, 113, 125, 319
Şıhlar	209, 292

T

Tavşan Dede.....	213, 215

Tırsî	35, 136, 142, 274, 275
Tokadî.....	91, 108, 158, 169, 218, 238, 240
Tokad-î Hayreddin Efendi.....	239
Tokad-î Hayrettin.....	78, 104, 108, 173, 176, 185, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 197, 200, 218, 238, 309, 311

U

Uzun Dâvûd.....	277

Ü

Üç Kızlar	272
Ümmî.....	33, 34, 35, 59, 86, 104, 112, 117, 134, 142, 145, 147, 150, 156, 159, 173, 177, 185, 189, 193, 204, 208, 241, 242, 243, 244, 249
Ümmî Kemal.....	33, 34, 35, 59, 86, 104, 112, 117, 134, 145, 147, 150, 156, 159, 173, 177, 185, 189, 193, 204, 208, 241, 242, 243, 244, 249

Y

Yabalı Dede.....	87, 97, 161, 184, 188, 190, 199, 203, 206, 218, 220, 221, 223, 312, 313
Yağcı Hoca.....	188, 213, 320, 321
Yedi Kardeşler.....	321

Z

Zeynüddin Ebu Bekr Bin Muhammed Safî.....	286

B. Motif Adları Dizini

A

Abdest Alırken Görünme	89
Akıldan Geçenleri Bilme, Düşünceyi Okuma	130, 234, 259, 378, 418
Aniden Ortadan Kaybolma	98, 228
Aniden Öldürerek Cezalandırma	167
ateşe hükmetme	92, 415
ateşte yanmama	44, 84, 92, 94, 266, 378, 416
Az Yiyeceklerle Çok Kişiyi Doyurma	44, 152, 154, 155, 237, 245, 378, 416, 417

B

Başına Bir Felaket Getirerek Cezalandırma	166
Başını Kaybetmesine Rağmen Ölmeme	99, 100, 284, 315, 378
Başka Bir Veliye Keramet Kuvvetiyle Üstün Gelme, Onu Kendine Tabi Kılma..	164, 266, 304
Başka Yerlerdeki, Olayları, Kişileri Görme, Başkalarına Gösterme	131, 234, 311
Başkalarını Ermişliğe Kavuşturma	151
Başkalarını İkaz Edip Tehlikeye Düşmekten Kurtarma	156, 241, 284, 312, 318
Bedeni Çürümeme	100, 103, 225, 237, 238
Bir Maddeyi Yoktan Var Etme	112, 234, 259, 311, 320
Bir Yeri Felaketten Kurtarma	159, 161, 254
Biyolojik Mahiyette Keramet Motifleri	143, 178

C

Cansız Varlıkları Hareket Ettirme	109, 110, 256, 416, 418
Cansız Varlıkları Hizmetinde Kullanma, Onlara Söz Geçirme	116, 245

D

Denizde Yardıma İhtiyacı Olanları Kurtarma	159, 162, 234, 375
Doğum Yapan Kadına Yardım Etme	XIX, 163, 300, 372
Dua ile Gökten Hayvan İndirme	XIX, 128, 311, 372

E

Ehlî Hayvanlara Söz Geçirme	119, 121, 125, 291, 307
Esir Düşen Askerleri Kurtarma	159, 245, 284
Eşyalarını Kullanılmaz Hâle Getirme	169

G

Geçmişte Olup Bitenleri Bildirme.....	133, 245, 416
Gelecekte Olacakları Haber Verme.....	130, 133, 134, 135, 136, 234, 256, 259, 275, 378, 415
Gizli Eşyaları Bulup Çıkarma	130, 132, 133, 259
Gizli Şeyler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri	129
Gözlerine Görünerek Tehlikeye Düşmekten Kurtarma.....	156, 157

H

Hasımlarına Beddua Ederek Cezalandırma.....	165, 228, 234, 273, 291, 292, 298, 307
Hasımlarına Korku ve Dehşet Verecek Durum ve Kılıklarda Görünme.....	168, 237, 311
Hasımlarını Fiilen Cezalandırma	168, 264
Hastalıkları İyileştirme	13, 80, 143, 148, 149, 150, 245, 247, 415, 417
Hayvanlar Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri.....	119
Hayvanları Konuşturma.....	119, 126, 127, 264, 291, 416
Hızır ve Diğer Gayb Erenleriyle Görüşme.....	138, 140, 190, 251, 275

I

Işık İnmesi Sonucunda Varlığını Gösterme	105, 304, 307, 312, 318

K

Kabir Ehline Vâkıf Olma	130, 137, 256
Kar, Dolu ve Yağmuru Durdurma.....	112, 234, 245
Kesikbaş	99, 101, 102, 282, 385
Kısır yahut Yaşlı Kadın ve Erkeği Çocuk Sahibi Yapma	147, 304
Kişilerle Konuşarak Varlığını Belli Etme	104

M

Maddelerin Mahiyetini Değiştirme	117, 118, 418
Mala Mülke Bereket Getirme.....	152, 234, 261, 280, 291
Mezarında Saygısız Davrananlara Kendini Gösterip Cezalandırma.....	106, 270, 307, 311, 319, 320
Mukaddes, İnsanüstü ve Gizli Güçler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri.....	137

Ö

Öldükten Sonra Varlığını Gösterme.....	100, 103, 245, 259, 284, 318, 378
Öldükten Sonra Yeniden Dirilmiş Görünme.....	88, 234, 240, 247, 270, 284, 298, 318, 320
Öldürücü Tahrip Edici Şeylerden Etkilenmeme	92, 95, 284, 378
Öleceği Yeri ve Zamanı Önceden Bilme	95, 234, 253, 256, 259, 261, 291, 314
Ölmeden Önce Bedenini Dünyadan Çekme.....	98, 225, 318
Ölü Hayvanı Diriltme.....	143, 145, 245
Ölü İnsanı Diriltme.....	143, 245
Ölüm Sırasında ve Sonrasında Fevkalâde Hallerin Zuhuru	99, 249, 418
Ölüp-dirilme	88
Ölüyü Diriltme	143, 416, 417

P

Parayı Altına Çevirme	118, 291
Peygamberi Görme, Onun Tarafından İrşad Edilme.....	138, 291

R

Rüyada Görme.....	138
Rüyada Varlığını Gösterme.....	107
Rüyalarına Girerek Tehlikeye Düşmekten Kurtarma.....	156, 157
Rüzgâr ve Fırtınayı Dindirme	112, 234, 245

S

Savaşlarda Depremlerde Görünme.....	89

Savaşta Orduya Yardım Etme	159, 314
Silahtan Zehirden vs. Etkilenmeme	94
Suda Kaynayıp Ölmeme.....	95, 284

T

Tabiat Kuvvetlerini ve Olayları İstedığı Gibi Yönetme	92, 110, 111, 112
Tabiat Varlıkları veya Eşyalar Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri	109
Taş Hâline Getirerek Cezalandırma	167
Taşı Una Çevirme.....	118, 237
Tayy-ı mekân.....	85, 86, 225, 245, 261, 291, 308, 314, 378, 415, 416
Tayy-ı zaman.....	85
Tehlikeye veya Felakete Maruz Kalanları Fiilen Kurtarma	158, 159
Türbeden Ses Duyulması Neticesinde Varlığını Gösterme.....	103, 108
Türbenin Etrafında Olağanüstü Varlıklar ile Karşılaşma.....	XIX, 142, 288, 372

V

Veliliğini Kabul Edenlere Yönelik Keramet Motifleri	151
Veliliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Keramet Motifleri.....	163
Vücut Arızalarını Giderme.....	143, 150, 151, 278, 378, 416, 417

Y

Yabani Hayvanları Hizmetinde Kullanma	121, 122, 228, 229, 264, 273, 292, 318
Yabani Hayvanları İtaat Altına Alma.....	119
Yabani Hayvanları Zararsız Hâle Getirme	121, 305
Yabani Hayvanlarla Dostluk Kurma	119, 121, 124, 264, 320
Yanlarında İken Tehlikeye Düşmekten Kurtarma.....	156,158
Yerden, Taş veya Kayadan Su Fıskırtma	114, 115, 278

Z

Zelzele ve Yangın Hâsıl Ederek.....	169

C. Türbe Adları Dizini

A

Abdürrahim Tırsî Türbesi.....	137, 142, 205, 273, 323
Aftal Dede Türbesi	180, 192, 196, 212, 275, 276
Ak Türbe	211, 227
Akşemseddin Türbesi.....	96, 108, 113, 131, 133, 136, 173, 180, 187, 188, 189, 192, 193, 194, 200, 205, 256, 257, 265, 323, 373, 413, 442
Ali Baba Türbesi.....	38, 91, 99, 105, 123, 157, 173, 186, 204, 214, 215, 216, 316, 317, 323, 376, 413
Ali Dede Türbesi	266
Ali Hamza Türbesi	90, 92, 167, 191, 192, 200, 201, 205, 297, 413, 448
Aşağı Tekke Türbesi	207, 250, 255, 323, 433

B

Babahızır Türbesi.....	91, 107, 172, 173, 176, 177, 182, 190, 191, 192, 193, 194, 203, 212, 219, 220, 267, 268, 269, 323, 373, 374, 413, 443

D

Dâvûd-i Halvetî Türbesi.....	116, 151, 276
Debbağ Dede Türbesi.....	96, 259, 430
Dedeler (Şıhlar) Türbesi.....	292
Değirmenkaya Türbesi	207, 292, 373
Doruk Türbe	183, 193, 213, 278, 428

E

Emeti Nine Türbesi	213, 261
Erenler Türbesi.....	209, 262
Eroğlu Türbesi.....	294
Eskici Ahmet Dede Türbesi.....	106, 148, 165, 173, 177, 183, 188, 193, 199, 203, 206, 219, 222, 301, 302, 323, 373, 424
Eskici Baba Yatırı	173, 205, 224

Eskiçağa Türbesi 97, 294, 439

F

Filibeli Hacı Hafız Efendi Türbesi 189, 279

G

Gazi Dede Türbesi..... 205, 251

Geredeli Abdullah Efendi Türbesi 96, 110, 136, 137, 255, 323, 434

Geyikli Baba Türbesi 123, 127, 188, 206, 210, 217, 262

Gökhaliller Türbesi 207, 293, 373

Gölyüzü Türbesi..... 193, 207, 226

Güneyce Türbesi 207, 293, 373

H

Hacıaliler Köyü Yatırı 184, 199, 200, 203, 207, 220, 298

Hasan Dede Türbesi 87, 308

Himmet Dede Türbesi 183, 193, 210, 245, 323, 436

K

Kaplan Dede Türbesi..... 122, 210, 304

Karaaslan Veli Hazretleri Türbesi..... 187, 189, 193, 280, 373, 425

Karacaahmet Türbesi..... 124, 166, 291

Kasım Dede Türbesi..... 123, 166, 187, 188, 195, 211, 216, 227

Kırklar/Erenler Türbesi 246, 435

Kırmızı Türbe..... 123, 211, 228

Koç Baba Türbesi105, 106, 126, 166, 181, 182, 184, 187, 188, 193, 198, 199, 210, 212, 214,
218, 219, 222, 301, 305

Konuralp Ahmet Bey Türbesi.163, 173, 177, 187, 191, 200, 205, 207, 219, 220, 221, 299,
323, 373, 449

Koru Dede Türbesi 188, 207, 315

Kozyaka Türbesi 207, 294, 373

Kuzuören Türbesi..... 180, 191, 204, 205, 207, 215, 284, 287, 426

M

Mudurnulu Şeyh Fahreddin (Fahreddin-i Rûmî) Türbesi	285
Muhap Dede Türbesi	103, 314

Ö

Ömer Sikkîn Türbesi	165, 180, 200, 206, 220, 221, 264, 323, 373, 440

R

Ramazan Dede Türbesi	205, 217, 251, 432

S

Safî Amidî Bolevî Hazretleri Türbesi	90, 91, 96, 104, 112, 130, 131, 132, 136, 153, 162, 163, 167, 168, 180, 181, 187, 193, 201, 222, 229, 373
Samsa Çavuş Türbesi	142, 143, 180, 188, 189, 191, 192, 197, 199, 205, 207, 218, 286, 288, 373, 429
Sapanlı Dede Türbesi	96, 213, 252
Sarıçökek Türbesi.....	106, 207, 318, 319
Sarıkızlar Türbesi	123, 168, 173, 177, 179, 181, 182, 185, 188, 189, 191, 192, 200, 203, 210, 217, 219, 220, 222, 270, 271, 374, 444
Secamehmet Dede Türbesi.....	91, 104, 106, 108, 205, 247, 438
Semer kant-ül Buhara Yatırı	234
Seydi Süleyman Türbesi.....	295, 296
Somuncu Baba Türbesi	12, 43, 60, 118, 169, 187, 188, 209, 216, 235, 376

Ş

Şaban Dede Türbesi	205, 253
Şeyh Aslahaddin Türbesi	60, 95, 103, 187, 205, 237
Şeyh Hacı Halil Efendi.....	250, 433
Şeyh Hüseyin Efendi Türbesi.....	162, 205, 253, 254, 431
Şeyh Mehmet Talui Efendi Türbesi	288

Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesi	106, 107, 113, 129, 132, 158, 169, 177, 183, 192, 205, 221, 222, 308, 373, 447
Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri Türbesi	97, 119, 173, 289, 323, 324, 326, 329, 332, 344, 353, 362, 364, 365, 366, 367, 373, 427
Şıh İsmail/Köse İsmail Türbesi	89, 107, 113, 125, 319
Şıh Şehriban Nine Türbesi	187, 242, 249, 375, 438

T

Tabak Dede Türbesi	206, 259
Tavşan Dede Türbesi.....	105, 213, 215, 307, 376
Tokad-î Hayrettin Türbesi.	12, 13, 62, 76, 78, 91, 108, 173, 176, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 197, 200, 201, 218, 238, 323, 373, 452

Ü

Üçlü Yatır.....	180, 191, 204, 209, 284, 287, 427
Ümmî Kemal Türbesi	86, 87, 104, 112, 117, 134, 145, 147, 150, 156, 159, 173, 177, 185, 186, 189, 193, 204, 241, 244, 373, 375

Y

Yabalı Dede Türbesi.....	184, 188, 189, 190, 192, 199, 203, 206, 218, 220, 221, 223, 312, 447
Yağcı Hoca Tepesi	188, 213, 321
Yedi Kardeşler Türbesi	321, 322
Yukarı Tekke Türbesi.....	110, 207, 250, 254, 255, 434

EKLER

A. Tablolar

Bu başlık altında toplam 5 adet tabloya yer verilmiştir. Tarafımızca hazırlanan ilk tabloda, araştırma sahamızdaki veliler alfabetik düzende sıralanmış, bulundukları il ve ilçeler de verilmiştir. Araştırma yaptığımız türbelerde bazen türbede bulunan metfunun gerçek ismi unutulmuş veli, türbenin bulunduğu yerin adıyla anılmıştır. İsimleri bilinmeyen bu velileri türbelerinin adlarıyla (veli tablosunda, numarası; 8, 23, 29, 30 ve 31 olan türbeler) belirttik. Ayrıca haklarında hiçbir menkıbe anlatılmayan velilere de bu tabloda yer vermedik.

İkinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci tablolarda veliler hakkında anlatılan menkıbelerdeki keramet motiflerinin kaynakları belirtilmiştir. Bu tablolar Ahmet Yaşar Ocak'ın yapmış olduğu tasniften yararlanılarak oluşturulmuş ve “Şamanizm Kaynaklı İnanç Motifleri”, “Kur'an-ı Kerim ve Hadis Kaynaklı Mucize Motifleri”, “Kitab-ı Mukaddes (Tevrat ve İncil) Kaynaklı Motifler” ve “Evliya Tezkireleri ile Türk Destanları Kaynaklı İnanç Motifleri” adlarıyla adlandırılmıştır. Saha çalışması sırasında derlediğimiz menkıbelerde bazen bir motife rastlanırken bazen de bir menkıbede birden fazla motif unsuruna rastlanılmıştır. Bu motifler yukarıda yer alan başlıklar altında kaynaklarına göre belirtilmiştir

Şamanizm Kaynaklı İnanç Motifleri arasında yer alan “tayy-ı mekân”, “taş ve kaya kültü”, “hastalıkları iyileştirme”, “gelecekte olacakları haber verme”, “tabiat kuvvetlerine hâkim olma”, “tenasüh inancı” ve “ateş kültü” çalışma sahamızdan derlediğimiz menkıbelerde yer almaktadır.

Kur'an-ı Kerim ve Hadislerdeki Mucize Motifleri başlığı altında “ölüyü diriltme”, “tayy-ı mekân”, “hayvanları konuşturma”, “gaybı bilme”, “geleceği haber verme”, “geçmişte olup bitenleri bildirme”, “halka felaket musallat etme”, “taştan veya yerden su çıkarma”, “ateşte yanmama”, “hastalıkları veya vücut arızalarını giderme”, “tabiat kuvvetlerine hâkim olma” ve “ölmeden göğe çekilme” motifleri tespit edilmiştir.

Kitab-ı Mukaddes (Tevrat ve İncil) Kaynaklı Motifler adlı tabloda yer alan motifler arasında “ölmeden göğe çekilme”, “halka felaket musallat etme”, “bereket getirme”, “az yiyecekten çok kişiyi doyurma”, “vücut arızalarını giderme”, “ölüyü diriltme”, “kısır kadın ve erkeği çocuk sahibi yapma”, “yerden veya taştan su çıkarma”, “hayvanları itaate alıp dost olma”, “tabiat kuvvetlerine hükmetme” ve “hastalıkları iyileştirme” motifleri çalışma sahamızdan derlediğimiz menkıbelerde keramet unsuru olarak kullanılmıştır.

Son tablomuz olan *Evliya Tezkireleri ile Türk Destanları Kaynaklı İnanç Motifleri* arasında “Hızır’la görüşme”, “cansız varlıkları hareket ettirme,” “maddelerin mahiyetini değiştirme”, “ölüm sırasında veya sonrasında keramet gösterme”, “Peygamber tarafından irşat edilme”, “akıldan geçenleri bilme”, “hasımlarına ürkütücü görünme”, “hasımlarını çeşitli şekillerde cezalandırma”, “hasımlarını ölümle cezalandırma”, “felakete düşenleri kurtarma” ve “öleceğini bilme” motifleri tespit edilmiştir.

1. Veli Tablosu

Veliler	Velinin Bulunduğu İl/İlçe	Veli Numarası
Abdürrahim Tırsî	Bolu/Mudurnu	1
Akşemseddin	Bolu/Göynük	2
Ali Baba	Düzce/Kaynaşlı	3
Ali Hamza	Düzce/Merkez	4
Baba Hızır	Bolu/Mengen	5
Dâvûd-i Halvetî	Bolu/Mudurnu	6
Debbağ Dede	Bolu/Göynük	7
Erenler	Bolu/Dörtdivan	8
Eskici Ahmet Dede	Düzce/Akçakoca	9
Eskici Baba	Bolu/Merkez	10
Filibeli Hacı Hafız Efendi	Bolu/Mudurnu	11
Geredeli Abdullah Efendi	Bolu/Gerede	12
Geyikli Baba	Bolu/Göynük	13
Hasan Dede	Düzce/Çilimli	14
Hayruddin Efendi	Bolu/Yeniçağa	15
Kaplan Dede	Düzce/Akçakoca	16
Karaaslan Veli Hazretleri	Bolu/Mudurnu	17
Karacaahmet	Bolu/Mudurnu	18
Kasım Dede	Bolu/Merkez	19
Koç Baba	Düzce/Akçakoca	20
Konuralp Ahmet Bey	Düzce/Merkez	21
Köse İsmail	Düzce/Yığılca	22
Kuzuören	Bolu/Mudurnu	23
Muhap Dede	Düzce/Gölyaka	24

Ömer Sikkîn	Bolu/Göynük	25
Safî Amidî Bolevî	Bolu/Merkez	26
Samsa Çavuş	Bolu/Mudurnu	27
Sapanlı Dede	Bolu/Gerede	28
Sarıçökek	Düzce/Kaynaşlı	29
Sarıköz	Bolu/Mengen	30
Sarıközlar	Bolu/Merkez	31
Secamehmet Dede	Bolu/Dörtdivan	32
Seydi Süleyman	Bolu/Yeniçağa	33
Somuncu Baba	Bolu/Merkez	34
Şeyh Aslahaddin	Bolu/Merkez	35
Şeyh Hacı Halil Efendi	Bolu/Gerede	36
Şeyh Muslahaddin Kokabeli	Düzce/Çilimli	37
Şeyh-ül İmran	Bolu/Mudurnu	38
Tavşan Dede	Düzce/Akçakoca	39
Tokad-î Hayreddin Efendi	Bolu/Merkez	40
Ümmî Kemal	Bolu/Merkez	41
Yabalı Dede	Düzce/Çilimli	42

2. Şamanizm Kaynaklı İnanç Motiflerinin Bolu ve Düzce Velilerine Dağılışı

Şamanizm Kaynaklı İnanç Motifleri	Motiflerin Rastlandığı Veli Numarası								
<i>Dağ ve Tepe Kültü</i>									
<i>Tayy-ı Mekân</i>	7	10	14	17	38	41	42		
<i>Taş ve Kaya Kültü</i>	12								
<i>Ağaç Kültü</i>									
<i>Sihir ve Büyü</i>									
<i>Hastalıkları İyileştirme</i>	26	41							
<i>Gelecekte Olacakları Haber Verme</i>	1	2	12	26					
<i>Allah'ın İnsan Gibi Görünmesi</i>									
<i>Tabiat Kuvvetlerine Hâkim Olma</i>	26	41							
<i>Ateşe Hükmetme</i>									
<i>Kemiklerden Diriltme</i>									
<i>Kadın-Erkek Ortak Ayinler</i>									
<i>Tahta Kılıç ile Savaşma</i>									
<i>Tenâsüh İnancı</i>	3	4	5	8	17	22	26	32	40
<i>Hulûl İnancı</i>									
<i>Don Değiştirme</i>									
<i>Ejderha ile Mücadele</i>									
<i>Havada Uçma</i>									
<i>Dört Unsur İnancı</i>									
<i>Ateş Kültü</i>	25								

3. Kur'an-ı Kerim ve Hadislerdeki Mucize Motiflerinin Bolu ve Düzce Velilerine Dağılışı

Kur'an-ı Kerim ve Hadis Kaynaklı Mucize Motifleri	Motiflerin Rastlandığı Veli Numarası							
<i>Ölüyü Diriltme</i>	41							
<i>Tayy-ı Mekân</i>	7	10	14	17	38	41	42	
<i>İrmak veya Denizi Yarma</i>								
<i>Hayvanları Konuşturma</i>	13	38						
<i>Asayı Ejderha Yapma</i>								
<i>Gaybı Bilme</i>	2	12	26	37				
<i>Geleceği Haber Verme</i>	1	2	12	26				
<i>Geçmişte Olup Bitenleri Bildirme</i>	41							
<i>Halka Felaket Musallat Etme</i>	13	34						
<i>Taştan veya Yerden Su Çıkarma</i>	6							
<i>Kemiklerden Diriltme</i>								
<i>Bedduanın Tutması</i>								
<i>Ateşte Yanmama</i>	17	25						
<i>Cansız Varlıkları Hareket Ettirme</i>								
<i>Hastalıkları veya Vücut Arızalarını Giderme</i>	6	26	41					
<i>Tabiat Kuvvetlerine Hâkim Olma</i>	26	41						
<i>Yoktan Yiyecek Çıkarma</i>								
<i>Ölmeden Göğe Çekilme</i>	3	9	19					
<i>Az Yiyecek Çok Kişiyi Doyurma</i>	34	41						

4. Kitab-ı Mukaddes (Tevrat ve İncil) Kaynaklı Motiflerin Bolu ve Düzce Velilerine Dağılışı

Kitab-ı Mukaddes Kaynaklı İnanç Motifleri	Motiflerin Rastlandığı Veli Numarası									
<i>Ölmeden Göğe Çekilme</i>	3	9	19							
<i>Suyu Kana Çevirme</i>										
<i>Halka Felaket Musallat Etme</i>	13	34								
<i>Bereket Getirme</i>	7	11	26	38						
<i>Az Yiyecek Çok Kişiyi Doyurma</i>	34	41								
<i>Vücut Arızalarını Giderme</i>	6									
<i>Ölüyü Diriltme</i>	41									
<i>Kısır Kadın ve Erkeği Çocuk Sahibi Yapma</i>	9									
<i>Kuru Odunu Ağaç Haline Getirme</i>										
<i>Yerden veya Taştan Su Çıkarma</i>	6									
<i>İrmak veya Denizi Yarma</i>										
<i>Su Üstünde Yürüme</i>										
<i>Asayı Ejderha Yapma</i>										
<i>Hayvanları İtaate Alıp Dost Olma</i>	3	13	18	16	19	20	22	30	31	38
<i>Bedduanın Tutması</i>										
<i>Tabiat Kuvvetlerine Hükmetme</i>	26	41								
<i>Hastalıkları İyileştirme</i>	26	41								
<i>Ejderha ile Mücadele</i>										

**5. Evliya Tezkireleri ile Türk Destanları Kaynaklı İnanç Motiflerinin Bolu
ve Düzce Velilerine Dağılışı**

Evliya Tezkireleri ile Türk Destanları Kaynaklı İnanç Motifleri	Motiflerin Rastlandığı Veli Numarası															
<i>Cansız Varlıklara Söz Geçirme</i>																
<i>Hızır'la Görüşme</i>	1															
<i>Cansız Varlıkları Hareket Ettirme</i>	12															
<i>Maddelerin Mahiyetini Değiştirme</i>	2	41	34	38												
<i>Duanın Kabulü</i>																
<i>Ölüm Sırasında veya Sonrasında Keramet Gösterme</i>	3	5	10	17	20	24	26	29	32	34	35	37	39	40	41	
<i>Peygamber Tarafından İrşat Edilme</i>	1	38														
<i>Akıldan Geçenleri Bilme</i>	2	26														
<i>Hasımlarına Ürkütücü Görünme</i>	26	37														
<i>Hasımlarını Çeşitli Şekillerde Cezalandırma</i>	9	18	19	20	25	38										
<i>Hasımlarını Ölümle Cezalandırma</i>	4	26	30													
<i>Felakete Düşenleri Kurtarma</i>	3	17	26	37	41											
<i>Öleceğini Bilme</i>	2	7	12	15	26	28	38	42								

B. Anket Formu

HALK KÜLTÜRÜNDE TÜRBELER VE ZİYARET YERLERİ ETRAFINDA OLUŞAN

İNANÇLAR, UYGULAMALAR VE ANLATIMLAR

(BOLU VE DÜZCE ÖRNEĞİ)

(Anket Formu)

Elinizdeki anket formunda, türbe ziyaretlerinin nedenlerini, etrafında gerçekleşen uygulamaları ve anlatımları tespit etmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Araştırmanın bilimsel tespitleri, sorulara verilen cevapların doğru olduğu varsayımına dayanır. Bundan dolayı ankette yer alan soruları dikkatle okuyup doğru ve eksiksiz olarak cevaplandırmanız son derece önemlidir.

Anketten elde edilecek veriler, hiçbir şekilde özel çıkarlar için değil sadece bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Lütfen anket formuna isminizi yazmayınız. Yardımlarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Yürüten: HAKTAN KAPLAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Doktora Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz? 1)-Kadın () 2)-Erkek ()
2. Yaşınız? (Lütfen yazınız.)
3. İkamet Yeriniz?
1)-İl..... 2)-İlçe.....
4. Eğitim Durumunuz?
1)-İlkokul () 2)-Ortaokul () 3)-Lise ve Dengi () 4)-Meslek Yüksek Okulu ()
5)-Fakülte () 6)-Diğer.....
5. Mesleğiniz? (lütfen yazınız)
6. Medeni Durumunuz?
1)-Evli () 2)-Bekar () 3)-Dul () 4)-Boşanmış ()
7. Sosyo-ekonomik durumunuz:
1)-Düşük () 2)-Orta () 3)-Ortanın Üstü () 4)-Yüksek ()
8. Dini bakımdan kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?
1)-Çok dindar () 2)-Dindar () 3)-Dine az ilgili () 4)-Dine ilgisiz ()
5)-Diğer.....
9. İnanç bakımından kendinizi nasıl tanımlarsınız?
1)-Sünni () 2)-Alevi () 3)-Diğer.....
10. Kendinizi hangi mezhebe mensup hissediyorsunuz?
1)-Mezhepsiz () 2)-Hanefi () 3)-Hanbeli () 4)-Maliki () 5)-Şafi ()
6)-Diğer.....
11. Dini konularda yeterli bilgiye sahip misiniz?
1)-Evet yeterli bilgim var () 2)-Kısmen yeterli bilgim var () 3)-Hayır yeterli bilgim yok ()

12. Temel dinî bilgilerinizi en çok nereden ediniyorsunuz?

- 1)-Anne – baba ve büyüklerimden () 2)-Arkadaşlarımdan () 3)-Cami ve kurs hocalarımdan () 4)-Radyo ve TV yayınlarımdan () 5)-Dini kitaplardan ()
6)- Diğer.....

13. Dinî konularda bilgisine en çok güvendiğiniz kurumlar?

- 1)-Diyanet İşleri Başkanlığı () 2)-İlahiyat Fakülteleri () 3)-Dinî Cemaatler ()
4)-Diğer.....

14. Kur'an okumasını biliyor musunuz?

15. 1)-Evet () 2)-Hayır ()

16. Düzenli olarak "Fitre", "Sadaka" vb. yardım yapar mısınız?

- 1)-Evet () 2)-Hayır ()

17. (Dinen zengin iseniz) düzenli olarak "Zekat" verir misiniz?

- 1)-Evet () 2)-Hayır ()

18. Evet ise, bu yardımları yaparken öncelikle kime vermeyi tercih edersiniz?

- 1)-Akrabalardan muhtaç olanlara () 2)-Komşulardan muhtaç olanlara () 3)-Camiye ()
4)-Yardım kuruluşlarına () 5)- Kur'an kursuna () 6)- THK ve Kızılay'a ()
7)-Diğer.....

19. Namaz kılıyor musunuz

- 1)-Evet () 2)-Hayır ()

20. Evet ise, hangilerini kılıyorsunuz?

- 1)-Beş vakit namazı () 2)-Sadece Cuma namazı ()
3)-Sadece Bayram namazı () 4)-Sadece Cuma ve Bayram namazı ()
5)-Hepsi () 6)-Diğer.....

21. Ramazan orucunu tutar mısınız?

- 1)-Evet () 2)-Hayır ()

22. Ailenizi sahip olduğu değerler bakımından nasıl görüyorsunuz?

- 1)-Geleneksel aile () 2)-Modern aile () 3)-Diğer.....

23. Ziyarete bu bölgeden mi geldiniz?

- 1)-Evet () 2)-Hayır ()

24. Hayır ise, nereden geldiniz? (Lütfen yazınız)

25. Bu türbeye nasıl geldiniz?

- 1)-Şahsi arabamla () 2)-Otobüs ile () 3)-Tur ile () 4)-Diğer.....

26. Bolu'ya öncelikli geliş amacınız?

- 1)-Türbeyi ziyaret için () 2)-İli görmek için () 3)-Tarihi mekânları görmek için ()
4)-Akrabaları ziyaret etmek için () 5)-İş sebebiyle () 6)-Yol güzergahı olduğu için ()
7)-Diğer.....

27. Bu türbeye kaçınıcı ziyaretiniz?

- 1)-İlk gelişim () 2)-İkinci gelişim () 3)-Üçüncü gelişim ()
4)-Dördüncü gelişim () 5)-Beşinci gelişim ()
6)-Altı ve üzeri gelenler ()

28. Bu türbeyi en son ne zaman ziyaret ettiniz?

- 1)-Son bir ay içerisinde () 2)-Son altı ay içerisinde () 3)-Bir yıl içerisinde ()
4)-Bir iki yıl içerisinde () 5)-İki yıl geçti () 6)-Daha önce ziyaret etmedim ()

29. Türbeleri ne sıklıkta ziyaret edersiniz?

- 1)-Sık sık ziyaret ederim () 2)-Ara sıra ziyaret ederim () 3)-Mübarek Gün ve Gecelerde ()

30. Türbe ziyaretleri size manevi yönden rahatlatma sağlıyor mu?

- 1)-Evet () 2)-Hayır ()

31. Bu türbeye gelirken ne gibi hazırlıklar yaparsınız?

- 1)-Nafile namaz kılarım () 2)-Abdest alırım () 3)-Bir şey yapmam ()
4)-Diğer.....

32. Bu türbeyi ziyaret etmenizin en önemli sebebi nedir?

- 1)-Misafirlerimizi gezdirmek için () 2)-Mübarek bir kimliği olduğu için ()
3)-Merak ettiğim için () 4)-İnancım gereği () 5)-Şifa bulmak için () 6)-Dua etmek için ()
7)-Diğer.....

33. Sizce, modern toplumda insanların türbeye gelmelerinin en önemli nedeni nedir?

- 1)-Modernleşmeyle oluşan boşluğu doldurmak ()
2)-İnanç ihtiyacını karşılamak ()
3)-Buranın tarihi bir mekan olması () 4)-Diğer.....

34. Daha çok hangi durumlarda bu türbeyi ziyaret edersiniz?

- 1)-Kendimi sıkıntılı ve stresli hissettiğimde () 2)-Mutlu ve huzurlu olduğumda ()
3)-Dini yaşantım zayıfladığında () 4)-Dini yaşantım kuvvetli olduğumda ()
5)-Gördüğüm rüyanın etkisinde kaldığımda ()
6)-Dileklerim kabul olduktan sonra ()
7)-Gelecekle ilgili isteklerim arttığında () 8)-Diğer.....

35. Bu türbeyi özellikle ne zaman ziyaret edersiniz / etmek istersiniz?

- 1)-Bayramlarda () 2)-Üç aylarda () 3)-Kandillerde () 4)-Düğünlerden önce ()
5)-Sınavlardan önce () 6)-Askere gitmeden önce () 7)-Diğer.....

36. Bu türbeyi ziyarete geldiğinizde öncelikle ne tür bir uygulamada bulunuyorsunuz?

- 1)-Çaput bağlıyorum () 2)-Dua ediyorum () 3)-Adak adıyorum ()
4)-Mum yakıyorum () 5)-Türbeyi tavaf ederek dua ediyorum () 6)-Şeker dağıtırım ()
7)-Diğer.....

37. Daha önce bu türbede adak adadınız mı?

- 1)-Evet () 2)-Hayır ()

38. Evet ise ne adadınız?

- 1)-Koyun, keçi gibi bir hayvan () 2)-Para () 3)-Şeker () 4)-Diğer.....

39. Adanızın gerçekleşti mi?

- 1)-Evet () 2)-Hayır ()

40. Evet ise, adanın nerede gerçekleştirdiniz (Lütfen yazınız)

.....

41. Daha önce bu türbede dilekte bulundunuz mu?

- 1)-Evet () 2)-Hayır ()

42. Evet ise, dileğiniz ne idi?

- 1)-Çocuk sahibi olmak () 2)-Evlenmek ()
3)-Hastalığıma veya sıkıntılarıma çare bulmak ()
4)- İmtihanalarda veya derslerde başarılı olmak () 5)- Aile içi geçimsizliği düzenlemek ()
6)- Nazar veya benzeri durumlardan kurtulmak 7)- Diğer.....

43. Dileğiniz gerçekleşti mi?

- 1)- Evet () 2)- Hayır ()

44. İsteklerinizi özellikle burada dile getirmenizin bir nedeni var mı?

- 1)-Evet () 2)-Hayır ()

45. Evet ise, bunun en önemli nedeni nedir?

46. Türbenin insanlar üzerinde herhangi bir etkisi olduğuna inanıyor musunuz?

- 1)-Evet () 2)-Hayır ()

47. Evet ise, ne gibi bir etkisi oluyor? (Öncelik sırasına göre en çok üç şıkta 1,2,3 şeklinde işaretleyiniz)

- 1)-İnsanlara ibret vererek iyiye yöneltiyor () 2)-İnsanlara huzur veriyor ()
3)-Bölgedeki felaketleri önüyor () 4)-İnsanlara çeşitli konularda yardım ediyor ()
5)-Farklı illerden ziyaretçilerin gelmesini sağlayarak turizmi canlandırıyor ()
6)-Bazı kişiler için iş kaynağı oluyor () 7)-Diğer.....

48. Bu türbe hakkında daha önce herhangi bir bilginiz var mıydı?

- 1)-Evet () 2)-Hayır ()

49. Bu türbeden ilk defa nasıl haberdar oldunuz?

- 1)-Ailemden ve çevremden () 2)-Din adamları ve tarikat büyüklerinden ()
3)-Kitap veya dergilerden () 4)-Televizyon veya basından () 5)-Diğer.....

50. Daha önce bu türbeyi ziyaret ettikten sonra yaşantınızda önemli bir değişiklik oldu mu?

1)-Evet () 2)-Hayır ()

51. Evet ise, nasıl bir değişiklik oldu?

1)-Dine olan ilgim daha da arttı () 2)-Farz ibadetleri düzenli olarak yerine getirmeye başladım () 3)-Kur'an okumaya ağırlık verdim () 4)-Hayır işlerine daha çok yöneldim () 5)-Diğer.....

52. “*Bu türbede edilen dualar kabul olur*” görüşüne katılıyor musunuz?

1)-Tamamen katılıyorum () 2)-Katılıyorum () 3)-Kararsızım () 4)-Katılmıyorum () 5)-Kesinlikle katılmıyorum ()

53. “*Yeni evli insanların burayı ziyaret etmeleri aile hayatlarını mutlu kılar*” görüşüne katılıyor musunuz?

1)-Evet () 2)-Hayır ()

54. Evet ise, sizce bunun nedeni nedir?

55. “*Sınavlarda başarılı olabilmek için sınav öncesi buraya ziyarete gelinmelidir*” görüşüne katılıyor musunuz?

1)-Evet () 2)-Hayır ()

56. Evet ise, sizce bunun nedeni nedir?

57. “*Kısmeti bağlı olanların buraya gelip dua etmesi gerekir*” görüşüne katılıyor musunuz?

1)-Evet () 2)-Hayır ()

58. Evet ise, sizce bunun nedeni nedir?

59. “*Burada yatan kişi kutsal bir kişidir, bu nedenle burada dile getirilen dilekler kabul olur*” görüşüne katılıyor musunuz?

1)-Tamamen katılıyorum () 2)-Katılıyorum () 3)-Kararsızım () 4)-Katılmıyorum () 5)-Kesinlikle katılmıyorum ()

60. “*Türbeler özellikle bir güçlükten ya da sıkıntıdan kurtulmak için ziyaret edilir*” görüşüne katılıyor musunuz?

1)-Tamamen katılıyorum () 2)-Katılıyorum () 3)-Kararsızım () 4)-Katılmıyorum () 5)-Kesinlikle katılmıyorum ()

61. “Türbe ile ilgili anlatılan hikaye ve menkıbelerin gerçekliğine inanıyor musunuz?

1)-Evet () 2)-Hayır ()

62. Sizce, türbeye gitmek batıl inanç mı?

1)-Evet () 2)-Hayır ()

63. Evet ise neden?

64. Hayır ise neden?

C. Fotoğraflar

***Fotoğraf 1:** Eskici Ahmet Dede Türbesi (Düzce/Akçakoca)*

***Fotoğraf 2:** Eskici Ahmet Dede Türbesi (Düzce/Akçakoca)*

Fotoğraf 3: Karaaslan Veli Hazretleri Türbesi (Bolu/Mudurnu)

Fotoğraf 4: Karaaslan Veli Türbesinin Genel Görünümü (Bolu/Mudurnu)

Fotoğraf 5: Kuzuören Türbesi/Üçlü Yatır (Bolu/Mudurnu)

Fotoğraf 6: Kuzuören Türbesinin Dıştan Görünümü (Bolu/Mudurnu)

Fotoğraf 7: Şeyh-ül İmran Veli Hazretleri Türbesi (Bolu/Mudurnu)

Fotoğraf 8: Şeyh-ül İmran Veli'nin ve Filibeli Hacı Hafız Efendi'nin Kabirleri (Bolu/Mudurnu)

Fotoğraf 9: Doruk Türbe (Bolu/Mudurnu)

Fotoğraf 10: Doruk Türbedeki Kabirler (Bolu/Mudurnu)

Fotoğraf 11: Samsa Çavuş Türbesi (Bolu/Mudurnu)

Fotoğraf 12: Samsa Çavuş Türbesinin İç Görünümü (Bolu/Mudurnu)

Fotoğraf 13: Debbağ Dede Türbesi ve Sokağı (Bolu/Göynük)

Fotoğraf 14: Türbenin İç Görüntüsü (Bolu/Göynük)

Fotoğraf 15: Şeyh Hüseyin Efendi Türbesinin Dıştan Görünümü (Bolu/Gerede)

Fotoğraf 16: Şeyh Hüseyin Efendi'nin Kabri (Bolu/Gerede)

Fotoğraf 17: Ramazan Dede Türbesi (Bolu/Gerede)

Fotoğraf 18: Ramazan Dede Cami (Bolu/Gerede)

Fotoğraf 19: Şeyh Hacı Halil Efendi Türbesi/Aşağı Tekke Türbesi Genel Görünümü (Bolu/Gerede)

Fotoğraf 20: Türbede Bulunan Metfunların Kabri (Bolu/Gerede)

***Fotoğraf 21:** Geredeli Abdullah Efendi Türbesi/Yukarı Tekke Türbesi Genel Görünümü (Bolu/Gerede)*

***Fotoğraf 22:** Geredeli Abdullah Efendi'nin Müritlerinin Kabirleri (Bolu/Gerede)*

Fotoğraf 23: Kırklar/Erenler Türbesi (Bolu/Dörtdivan)

Fotoğraf 24: Türbenin Yanında Bulunan Mescit (Bolu/Dörtdivan)

Fotoğraf 25: Kul Himmet Dede Türbesinin Dıştan Genel Görünümü (Bolu/Dörtdivan)

Fotoğraf 26: Türbenin İç Görünümü ve Metfunun Kabri (Bolu/Dörtdivan)

Fotoğraf 27: Şih Şehriban Nine Türbesi (Bolu/Dörtdivan)

Fotoğraf 28: Türbenin İç Görünümü ve Metfunun Kabri (Bolu/Dörtdivan)

Fotoğraf 29: Secamehmet Dede Türbesi ve Camii (Bolu/Dörtdivan)

Fotoğraf 30: Metfunun Kabri (Bolu/Dörtdivan)

Fotoğraf 31: Eskiçağa Türbesi (Bolu/Yeniçağa)

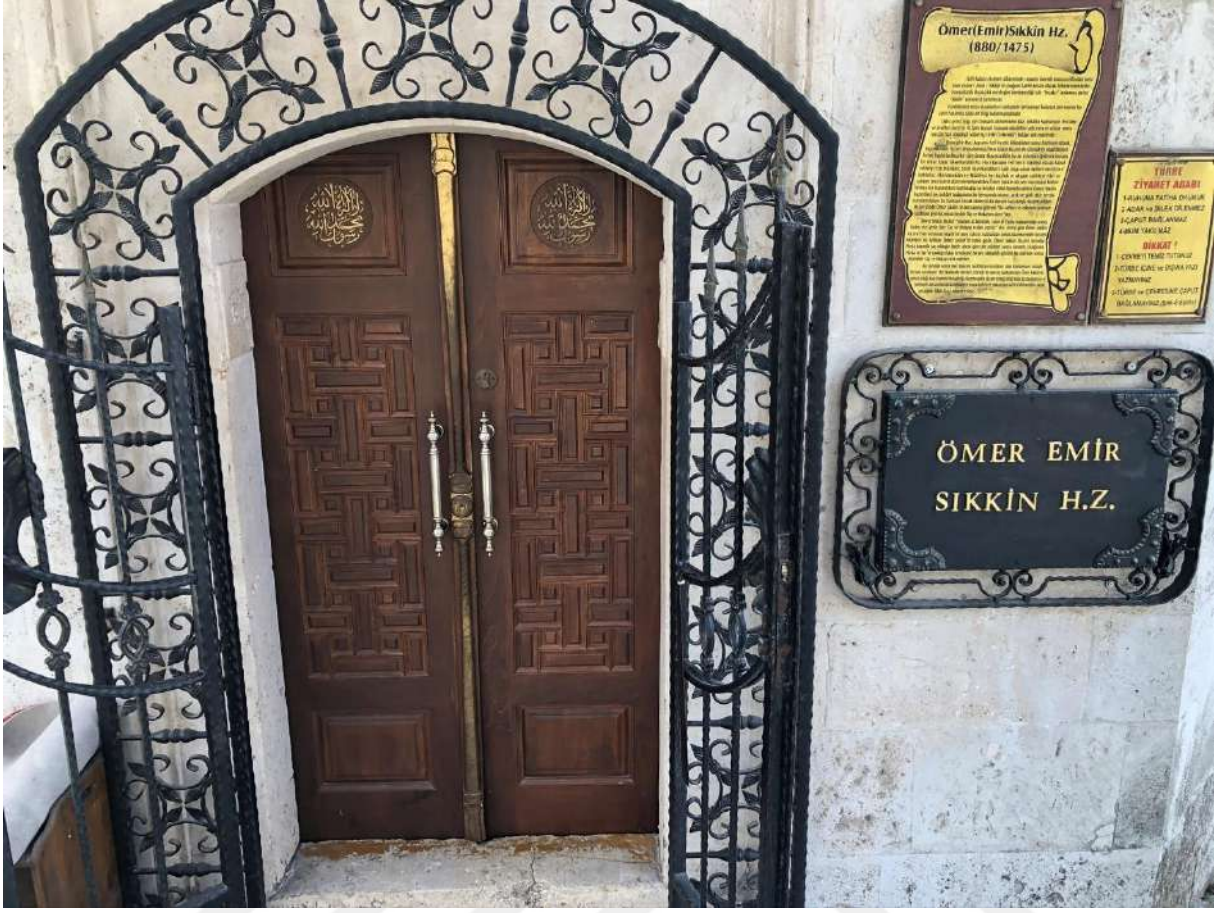
Fotoğraf 32: Türbenin İç Görünümü ve Metfunun Kabri (Bolu/Yeniçağa)

Fotoğraf 33: Abdürrahim Tırsî ve Müritlerinin Kabirleri (Bolu/Mudurnu)

Fotoğraf 34: Ömer Sikkîn Türbesi (Bolu/Göynük)

Fotoğraf 35: Türbenin Ana Giriş Kapısı (Bolu/Göynük)

Fotoğraf 36: Ömer Sikkîn ve Oğlu Şeyh Ebu Sümbül Efendi (Bolu/Göynük)

Fotoğraf 37: Akşemseddin Türbesi Genel Görünümü (Bolu/Göynük)

Fotoğraf 38: Akşemseddin Hz.'nin Eşi ve Çocuklarının Kabirleri (Bolu/Göynük)

Fotoğraf 39: Türbe Yolu (Bolu/Mengen)

Fotoğraf 40: Babahızırın Kabri (Bolu/Mengen)

Fotoğraf 41: Türbede Bulunan Geyik Boynuzu (Bolu/Mengen)

Fotoğraf 42: Sarıkızlar Türbesinin Genel Görünümü (Bolu/Mengen)

Fotoğraf 43: Metfunun Kabri (Bolu/Mengen)

Fotoğraf 44: Türbede Bulunan Geyik Boynuzları (Bolu/Mengen)

Fotoğraf 45: Yabalı Dede Türbesi (Düzce/Çilimli)

Fotoğraf 46: Türbenin İç Görünümü ve Metfunun Kabri (Düzce/Çilimli)

Fotoğraf 47: Şeyh Muslahaddin Kokabeli Türbesinin Genel Görünüm (Düzce/Çilimli)

Fotoğraf 48: Türbenin İç Görünümü ile Şeyh Muslahaddin ve Oğullarının Kabirleri (Düzce/Çilimli)

Fotoğraf 49: Ali Hamza Türbesinin Bulunduğu Parkın Girişi (Düzce/Merkez)

Fotoğraf 50: Ali Hamza Türbesinin Dış Görünümü (Düzce/Merkez)

Fotoğraf 51: Türbenin İç Görünümü ve Metfunun Kabri (Düzce/Merkez)

Fotoğraf 52: Konuralp Ahmet Bey Türbesi (Araştırmamız Sırasında Tadilat Halindeydi)
(Düzce/Merkez)

Fotoğraf 53: Türbenin Tadilat Görmeden Önceki Hâli (Düzce/Merkez)

Fotoğraf 54: Tokad-î Hayrettin'in Kabri (Bolu/Merkez)

Fotoğraf 55: Tokad-i Hayrettin ve Müritlerinin Kabri (Bolu/Merkez)

Fotoğraf 56: Türbenin Yanında Bulunan Mescidin İçinde Bulunan Ağaç (Bolu/Merkez)

ÖZGEÇMİŞ

İlkokulu ve ortaokulu Ankara’da Yeşilevler Mahallesi, Yeşilevler İlköğretim Okulunda okudu. Orta öğrenimini Mimar Sinan Lisesinde tamamladı. 2013 yılında Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. 2014 yılının Nisan ayından Haziran ayına kadar Dr. Ali Rıza Bahadır Anadolu İmam-Hatip Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yaptı. Daha sonra 2014 yılının Ekim ayında Selçuk Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezinde (TÖMER) Öğretim Görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2016 yılında Dr. Öğr. Üyesi Aziz AYVA’nın danışmanlığında hazırladığı *Türk Dünyası Destanlarında Kardeş ve Kardeşlik* adlı yüksek lisans teziyle Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden mezun oldu. Gerek Türk Halk Bilimi gerekse yabancılara Türkçe öğretimi alanında bir kitap ve çeşitli araştırma makaleleri ile birçok uluslararası sempozyum ve kongrelere çeşitli sunumlarla katkıda bulunan Haktan KAPLAN evli ve bir çocuk babasıdır.